NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

NOU 1996:11

Forslag til minerallov

Utvalget ble oppnevnt 15. september 1993

Avgitt til
Nærings- og energidepartementet 15. august 1996.

STATENS FORVALTNINGSTJENESTE
STATENS TRYKKNING

OSLO 1996

Til Nærings- og energidepartementet

Minerallovutvalget ble nedsatt av Nærings- og energidepartementet 15. september 1993 for å fremlegge forslag til ny minerallov.
Utvalget legger med dette frem sin utredning med forslag til ny minerallov. Utredningen og forslaget er enstemmig hvor ikke annet fremgår.

Oslo, 15. august 1996

Jan Petter Romsaas leder
Anders Fekjær
Tom Hugo-Sørensen
Otto Jebens
Geir-Olav Jensen
Olav Markussen
Arnfinn Nilsen
Ole Nordsteien
Mona Søyland
Kristin Zach
Pål Hellesylt
Bård Dagestad

John Gabriel Borkman, skuespill i fire akter (1896)

av Henrik Ibsen

ANNEN AKT

(*John Gabriel Borkman* står med hendene på ryggen ved pianoet og hører på *Frida Foldal*, som sitter og spiller de siste takter av Danse macabre.)

B o r k m a n. Kan De gjette Dem til hvor jeg første gang hørte slike toner som disse her?

F r i d a (*ser opp på ham*). Nei, herr Borkman.

B o r k m a n. Det var nede i grubene.

F r i d a (*forstår ikke*). Ja så? Nede i grubene?

B o r k m a n. Jeg er en bergmanns sønn, vet De vel. Eller vet De kanskje ikke det?

F r i d a. Nei, herr Borkman.

B o r k m a n. En bergmanns sønn. Og min far tok meg med seg ned i grubene iblant. – Der nede synger malmen.

F r i d a. Ja så, – synger den?

B o r k m a n (*nikker*). Når den blir løsnet. Hammerslagene, som løsner den, – det er midnattsklokken, som slår, og gjør den fri. Derfor synger malmen – av glede – på sin vis.

F r i d a. Hvorfor gjør den det, herr Borkman?

B o r k m a n. Den vil opp i dagens lys og tjene menneskene.

KAPITTEL 1

Innledning

1.1 UTREDNINGENS HOVEDINNHOLD

1.1.1 Sammendrag

Minerallovutvalget ble nedsatt 15. september 1993 av Nærings- og energidepartementet. Utvalget har hatt 9 medlemmer. I Minerallovutvalgets mandat er det påpekt at den nåværende lovtekniske inndeling av de ulike mineraler synes uhensiktsmessig, og at det bør vurderes om reglene i gjeldende minerallovgivning kan inntas i en felles minerallov.

Utvalget legger fram forslag til ny minerallov. Den nye loven vil avløse bergverksloven av 1972, industrikonsesjonsloven kapittel II om bergverk, kalk- og kvartslovene og lov om avståing av grunn m.m. til drift av ikke mutbare mineralske forekomster. I tillegg foreslås endringer i konsesjonsloven av 1974 og industrikonsesjonsloven kapittel V. Annen lovgivning som også vil ha betydning for mineralnæringen som f.eks. plan- og bygningsloven, forurensningsloven, naturvernloven, kulturminneloven, motorferdselloven mm., foreslås ikke endret. Eventuelle tillatelser etter disse lover vil derfor fortsatt være nødvendig i tillegg til tillatelser etter mineralloven. Når det gjelder bakgrunnen for utredningen og behovet for nytt regelverk, vises til *"Behovet for revisjon"* i kapittel 3.7.

Lovforslaget innebærer et mer oversiktlig regelverk i den forstand at all minerallovgivning nå vil finnes i en og samme lov. Lovutkastet bygger videre på det gjeldende hovedskillet i norsk rett mellom mutbare mineraler som tilhører staten og ikke-mutbare mineraler som tilhører grunneieren. Det foreslås innført et ervervssystem for en stor gruppe av de ikke-mutbare mineraler som i utkastet defineres som registrerbare mineraler. Ervervssystemet har visse likhetstrekk med det ervervssystem som i dag finnes i bergverksloven for de mutbare mineraler og som foreslås videreført i mineralloven. Videre foreslås regler om drift og krav om driftskonsesjon for alle mineraltyper.

Avgjørelsesmyndigheten i saker av bergfaglig karakter blir samlet, noe som vil motvirke forskjellsbehandling, øke forutberegneligheten og høyne kvaliteten på vilkår som blir satt. Utvalget har søkt å unngå dobbeltbehandling, overlapping og flere tillatelser enn det som er nødvendig av hensyn til grunneier og samfunnet. Bl.a. er det foreslått unntak fra konsesjonsplikt etter konsesjonsloven av 1974 når det søkes om ekspropriasjonstillatelse eller driftskonsesjon etter mineralloven. I utkast til lovtekst er det dessuten foreslått en bestemmelse som skaper en forbindelseslinje mellom plan- og bygningsloven og mineralloven. I den grad det har vært praktisk mulig, er det også søkt å samordne behandlingen av søknader om ekspropriasjon og driftskonsesjon.

For en oversikt over dissenser vises til vedlegg 1. Utvalgsmedlem Jebens er uenig i lovforslaget på grunnleggende punkter. Øvrige utvalgsmedlemmer er i hovedsak enige.

Lovforslaget vil få størst administrative og økonomiske konsekvenser for Bergvesenet som får øket sine forvaltningsoppgaver bl.a. som følge av et ervervssystem for de registrerbare mineralene. Fylkeskommunal og kommunal forvaltning og samiske organer vil imidlertid også berøres da de vil ha uttalelsesrett ved tildeling av driftskonsesjoner mv. NGU vil få økte kostnader i forbindelse med et større behov for lagring av innlevert prøvemateriale fra undersøkelsesarbeider. Nærings-

livet vil merke en viss økning av gebyrer og avgifter som imidlertid etter utvalgets vurdering, vil kompenseres av fordelene ved det nye lovverket. For en mer utdypende redegjørelse vises til *"Administrative og økonomiske konsekvenser"* i kapittel 7.

Nedenfor følger en oversikt over hovedpunktene i lovforslaget.

Lovutkastet *kapittel 1* inneholder de alminnelige bestemmelser. Det er inntatt en kort formålsbestemmelse som søker å få fram at lovverket både skal legge til rette for bergverksvirksomhet isolert sett og ta hensyn til hva som er samfunnets interesse på kort og lang sikt. Loven avgrenses i forhold til kontinentalsokkelloven, og skal heller ikke gjelde på Svalbard.

I kapittelet er det inntatt en hjemmel for at det i forskrift kan fastsettes regler som avviker fra loven i områder med samisk befolkning. Utvalget legger også fram et forslag til slik forskrift for Finnmark. Forskriftshjemmelen er inntatt fordi utvalget ser at særregler kan bli ansett å være nødvendig for å oppfylle Norges internasjonale forpliktelser. Den endelige vurderingen av nødvendigheten av særregler bør imidlertid ses i sammenheng med Samerettsutvalget og den politiske behandling av dette utvalgets utredning.

For øvrig inneholder kapittelet definisjoner av lovens tre mineralkategorier; mutbare mineraler, registrerbare mineraler og mineralske byggeråstoffer. Definisjonene er viktige fordi det til dels gjelder forskjellige regler for de ulike mineralkategorier.

I *kapittel 2* foreslås regler om det første stadiet i ervervssystemet, letefasen. Kapittelet gjelder mutbare og registrerbare mineraler. Utvalget foreslår at enhver skal kunne lete etter registrerbare mineraler på egen eller andres grunn. For de mutbare mineraler foreslår utvalget en viss innstramming av den leteadgang som følger av dagens bergverkslov. Nytt er at alle som leter etter mutbare eller registrerbare mineraler må ha letetillatelse. Letetillatelsen utstedes av Bergvesenet og skal gjelde for hele landet. Enkelte områder unntas imidlertid fra leteretten, som f.eks. innmark og industriområder. Kapittelet definerer for øvrig omfanget av leteretten og har regler om rettigheter og plikter for leteren, bl.a. erstatningsansvar og sikringsplikt.

Kapittel 3 inneholder regler om det andre stadiet i ervervssystemet, undersøkelsesfasen. Dette kapittelet gjelder også bare mutbare og registrerbare mineraler. Undersøkelser etter mineralske byggeråstoffer må som nå basere seg på avtale med grunneier.

Utvalget foreslår at enhver skal kunne søke om undersøkelsestillatelse for registrerbare mineraler. Tilsvarende adgang til å søke om undersøkelsestillatelse for mutbare mineraler videreføres fra bergverksloven (mutingsretten).

Innehaver av undersøkelsestillatelse kan foreta undersøkelser av mineraler i den mineralkategori i det geografiske området tillatelsen gjelder for. Innehaver av undersøkelsestillatelse med best prioritet har dessuten enerett til å få utmål for et mutbart mineral eller til å få registrert avtale eller ekspropriert rett til forekomst av et registrerbart mineral i det området undersøkelsestillatelsen gjelder for, noe som igjen gir vedkommende enerett til eventuell drift.

Kapittelet har nærmere regler om innholdet i undersøkelsesretten. Reglene er stort sett en videreføring av reglene i bergverksloven, dog slik at de også blir gjort gjeldende for de registrerbare mineralene. Nytt i forhold til bergverksloven er at undersøkelsesretten foreslås å omfatte rett til adkomst til og i undersøkelsesområdet. Videre foreslås forholdsvis omfattende konsoliderings- og karanteneregler for den som søker om og har hatt undersøkelsestillatelse. Kapittelet har dessuten regler om rettigheter og plikter for undersøkeren, bl.a. erstatningsansvar og sikringsplikt, samt bestemmelser som regulerer forholdet mellom flere undersøkere i samme område.

I *kapittel 4* reguleres tredje stadiet i ervervssystemet, erverv av forekomst av mutbare og registrerbare mineraler. Tildeling av utmål for de mutbare mineralene opprettholdes. For de registrerbare mineralene innføres en ny ordning med registrering av avtale med grunneier om erverv av forekomst eller registrering av en ekspropriert rett til forekomst. Det er bare den undersøker som har undersøkelsestillatelse på best prioritet som kan få tildelt utmål, registrere avtale eller registrere ekspropriert rett.

Innehaver av utmål, registrert avtale eller ekspropriert rett kan fortsatt foreta undersøkelser, men skal drift igangsettes må vedkommende søke om driftskonsesjon eller få en attest som viser at vilkårene for unntak fra kravet om driftskonsesjon er oppfylt, jf. kapittel 6.

Kapittel 5 har regler om ekspropriasjon. Det skilles mellom ekspropriasjon i kraft av loven og ekspropriasjon ved særskilt tillatelse. Med hjemmel i loven kan man kreve ekspropriert de rettigheter, f.eks. bruksrett til grunn, som er nødvendig for å få gjennomført undersøkelse som nevnt i kapittel 3. Skjønnsretten tar stilling til om ekspropriasjon kan finne sted og fastsetter erstatning.

Etter særskilt tillatelse fra departementet kan man kreve ekspropriert registrerbar mineralsk forekomst dersom grunneier ikke er villig til å inngå avtale. Det er et vilkår for slik ekspropriasjon at undersøker har best prioritet i området. Det er også nødvendig med særskilt tillatelse til ekspropriasjon av grunn og rettigheter for drift av mutbare og registrerbare mineraler. Erstatningen fastsettes ved skjønn.

Ekspropriasjonsbestemmelsene i kapittel 5 gjelder ikke for mineralske byggeråstoffer. Ekspropriasjon med sikte på leting, undersøkelse eller drift på slike mineraler må hjemles i annet regelverk, f.eks. oreigningsloven eller plan- og bygningsloven. For øvrig gjelder at også ekspropriasjon med tanke på undersøkelse eller drift på mutbare og registrerbare mineraler, kan skje etter annet regelverk enn mineralloven.

I *kapittel 6* foreslår utvalget regler om at man må ha driftskonsesjon for å igangsette drift på mineralske forekomster. I motsetning til kravet om driftskonsesjon i industrikonsesjonsloven som bare gjaldt mutbare mineraler, vil kravet om driftskonsesjon i mineralloven gjelde for alle tre mineralkategorier.

Utvalget har innført et unntak fra kravet om driftskonsesjon for mindre uttak, dvs. uttak på mindre enn 50.000 m^3 brutto masse. Det foreslås dessuten å videreføre bestemmelsen i industrikonsesjonsloven om konsesjonsplikt for overdragelse av eierandeler i et selskap som innehar driftskonsesjon. Regelen vil imidlertid få utvidet anvendelsesområde fordi driftskonsesjon nå blir hovedregelen for drift på alle mineralkategorier.

Det foreslås innført en hjemmel for Bergvesenet til å gi pålegg for å sikre at drift på mineralske forekomster skjer på en bergmessig måte. Pålegg kan gis til personer og selskaper uavhengig av om drift er igangsatt når loven trer i kraft og uavhengig av om driften allerede er regulert gjennom driftskonsesjon/vilkår i ervervskonsesjon eller ikke.

Kapittelet har også regler om frist for å igangsette drift, bortfall av driftskonsesjon og sanksjoner for brudd på vilkår og forutsetninger for konsesjon.

Kapittel 7 har regler om tinglysing av utmål og avtale eller ekspropriert rett til registrerbar forekomst. Det fastslås at registrering av rettigheter hos Bergvesenet ikke kan erstatte tinglysing i grunnboken. Avtale og rett ervervet ved ekspropriasjon må således tinglyses på vanlig måte for å få rettsvern. Det samme gjelder overdragelse og pantsettelse av slike rettigheter og utmål.

Kapittel 8 har regler om skjønn. Det fastslås at skjønn etter mineralloven som hovedregel skal skje som lensmannsskjønn.

Kapittel 9 har regler om Bergvesenets tilsyn med mineralvirksomhet. Kapitlene 2 til 4 som regulerer de ulike trinn i ervervssystemet, har regler som pålegger tiltakshaver å sikre området slik at det ikke volder fare for mennesker og dyr. Bergvesenet er i de enkelte kapitler også gitt hjemmel til å gi pålegg slik at sikring faktisk blir foretatt. I dette kapittelet nedfelles en rett og en plikt for Bergvesenet til å føre tilsyn med undersøkelsesarbeider og drift. Dette gjelder både tilsyn med at sikringsplikten blir overholdt, men også at tiltakshaver holder seg innenfor undersøkelsesretten, prinsippet om bergmessig drift, samt oppfyller øvrige plikter som pålegges tiltakshaver i loven. Tilsynsretten og -plikten gjelder bare ervervsstadier som reguleres av mineralloven. Dette innebærer at undersøkelser etter mineralske byggeråstoffer faller utenfor Bergvesenets tilsyn. Når det gjelder Bergvesenets tilsyn i driftsfasen, omfatter dette alle mineralkategorier.

Kapittel 10 videreführer rapporteringsplikten i dagens bergverkslov og gjør den gjeldende også for registrerbare mineraler. Informasjonen som samles inn er verdifull og viktig for samfunnet når det skal planlegge og ta stilling til hvilket formål arealer skal benyttes til. Ved at informasjonen etter en tid blir offentlig tilgjengelig, har reglene også et ressursøkonomisk aspekt fordi informasjonen kan benyttes av senere undersøkere.

Undersøkelsesrapporter, måledata og prøvemateriale fra undersøkelsesarbeider på mutbare og registrerbare mineraler pliktes innlevert til Bergvesenet. Opplysninger om all drift på mineralske forekomster, herunder mineralske byggeråstoffer, pliktes også sendt Bergvesenet.

Kapittel 11 har regler om gebyrer og avgifter. Det forutsettes at det ved forskrift blir fastsatt et behandlingsgebyr for søknader etter mineralloven. For øvrig må det betales en årsavgift for undersøkelsestillatelser, utmål og registrert rett til forekomst. Reglene i bergverksloven om årsavgift til grunneier ved drift på mutbare mineraler opprettholdes.

Kapittel 12 inneholder sanksjons- og straffebestemmelser. Tillatelser og rettigheter gitt i medhold av mineralloven kan trekkes tilbake dersom innehavere av disse i vesentlig grad bryter bestemmelser i mineralloven. Overtredelse av de viktigste bestemmelsene i loven kan dessuten straffes med bøter.

I *kapittel 13* er det inntatt overgangsbestemmelser. Den viktigste overgangsregelen er grunneiers rett til i en periode på 2 år etter lovens ikrafttreden å registrere en undersøkelsestillatelse for registrerbare mineraler med prioritet dagen før lovens ikrafttreden.

Kapittelet har også regler om opphevelse og endringer i andre lover.

1.1.2 Summary

Upon consideration by the Norwegian Ministry of Industry and Energy, a Committee was appointed on the 15th September 1993. The Committee consisted of 9 members. In the Committee's authority, it is stated that the existing division of the minerals in different Acts is considered inadequate, and that it should be considered to include all provisions of current mineral Acts in a new common Mineral Act.

The Committee will put forward a proposal for a new Mineral Act. The new Act will replace the Mining Act of 1972, Chapter II concerning mining of the Act on Industrial Concession of 1917, the Acts on Limestone and Quarts and the Act on Expropriation of Land etc. concerning the exploitation of non-claimable mineral deposits. In addition, it is proposed changes in the Act on Concession of 1974 and the Act on Industrial Concession Chapter V. Other legislation which, will also influence on the mineral industry, such as for instance the Act on Planning and Building, the Pollution Control Act, the Nature Conservation Act, the Culture Heritage Act,

the Act relating to Motorised Traffic in Marginal Land and Watercourses, etc. is not proposed to be changed. Permissions according to these Acts will therefore still be necessary in addition to permissions after the new Mineral Act.

The proposal will imply a better survey of the regulatory framework, in as far as all provisions regarding minerals will now be found in the one and same Act. The proposed Act is further based on the existing main division in Norwegian law between claimable minerals which belong to the State and non-claimable minerals which belong to the landowner. It is proposed to establish a system of acquisition for a large group of the non-claimable minerals, which in the proposal is defined as minerals subject to registration. The system of acquisition has certain resemblances to the system of acquisition which today exists in the Mining Act for the claimable minerals and which is proposed to be continued in the Mineral Act. Further, it is also proposed that provisions are made for operation and requirements for operational concession for all categories of minerals.

The decisive authority in cases of mineral technical character will be gathered, in order to counteract differences in treatment, and to increase the predetermination and the quality of the conditions given. The Committee has tried to avoid double treatment, overlapping and more permissions than necessary in safeguarding the landowners and the society. It is, for example, proposed exemptions from the required concession after the Act on Concession of 1974 when an application for expropriation or concession for operation is filed under the Mineral Act. In the draft, there is also proposed a provision to connect the Act on Planning and Building and the Mineral Act. In so far as it has been feasible, it has been attempted to co-ordinate the treatment of applications for expropriation and concession for operation.

One member of the Committee, Mr. Jebens, however, disagrees to the draft in certain essential respects. The other members of the Committee are generally in agreement of the draft proposal.

The proposed Act will have administrative and economical consequences for the Directorate of Mining, which will have its administrative work increased, i.e. as a consequence of the system of acquisition for the minerals subject to registration. County- and municipal administrations and Sami organisations will also be influenced as they will have the right to be heard before granting concessions for operation etc. NGU (Norwegian Geological Survey) will have their expenses increased in connection with a greater need for storage of delivered test materials from exploration work. The industry will notice a certain increase in charges and fees, which however in the Committee's opinion, will be more than compensated by the advantages of the new Act.

Below please find an outline of the main provisions in the proposed Act. *Chapter 1* of the proposal introduces a brief provision stating the object of the new Act, which at the same time is to secure a sound administration and exploitation of the country's mineral resources both in a short term and a long term perspective.

The Act will apply for the Norwegian mainland territory, excluding the Norwegian Continental Shelf and Spitsbergen, both being subject to special legislation, the latter one based on the Treaty on Svalbard.

In areas with Sami population the Ministry of Industry and Energy will be empowered to issue regulations which may deviate from the Act to the extent this may be considered necessary in order to be in compliance with Norway's international obligations to safeguard the interests of the Sami people as an ethnic minority group. These issues are, however, presently under evaluation by the Government appointed Sami Rights Committee which is expected to submit its final report and proposals later in 1996. The final assessment of these issues will thus be the result of the political outcome of the report from the Sami Rights Committee.

Further, the Chapter contains definitions of the three mineral categories in the Act, claimable minerals, minerals subject to registration and building minerals. The definitions are important due to partly different provisions for the said minerals. *Chapter 2* contains provisions for the first stage in the system of acquisition; i.e. the stage of search. The Chapter applies only to claimable minerals and minerals subject to registration. Everybody shall be permitted to search for minerals subject to registration, both on his own and on others property. For the claimable minerals, the Committee is proposing certain restrictions concerning the stage of search compared to the current Mining Act. As a novelty, everybody who search for claimable minerals or minerals subject to registration, must have a search permit. A search permit is granted by the Directorate of Mining and shall be valid for the whole country. Some areas will, however, be exempted from the right to search such as home fields and industrial zones/areas. The Chapter further defines the extent of the right to search and contains rules of rights and obligations for the searcher, including a strict liability for compensation for damages to landowners and users of the land and an obligation to ensure adequate protective measures.

Chapter 3 contains provisions of the second stage of the system of acquisition, the stage of exploration. This Chapter also applies only to claimable minerals and minerals subject to registration. Exploration for building materials must, as today, be based on an agreement with the landowner.

Anybody may apply for a license to explore for minerals subject to registration. The same right to apply for an exploration permit for claimable minerals is carried on from the Mining Act (to apply for a claim).

The holder of a first priority licence has the sole right to carry out explorations for the respective mineral category within a geographic area specified by the Act. The licence is limited to explorations for either claimable minerals or minerals subject to registration. The explorer may, however, hold separate licences for each mineral category. In case different licence holders are exploring for different mineral categories within the same geographic area, the exploratory works have to be carried out in a manner not causing major detriment to the other explorer without having obtained the consent of the latter.

The Chapter contains provisions concerning the content of the licence to explore. The provisions are mainly a continuance of the provisions in the Mining Act, although they are extended to apply for the minerals subject to registration. A new feature is that the licence to explore is proposed to include the right of access to and within the exploration area. The Chapter further has provisions containing rights and obligations for the explorer, *inter alia* the liability for compensation and an obligation to ensure adequate protective measures.

Chapter 4 contains the third stage of the system of acquisition; acquisition of a deposit of claimable minerals and minerals subject to registration. Furthermore, the holder of a first priority licence has the sole right to file an application to The Directorate of Mining for a patent claim (*utmål*) for claimable minerals. The holder of a first priority licence for minerals subject to registration has the sole right to have a mineral exploitation agreement with the landowner registered with the Directorate of Mining.

The holder of a patent claim, a registered agreement or an expropriated right, may still carry out exploration, but if operations shall be initiated the holder must apply for a concession before starting any exploitation of the deposit. Small deposits below a gross volume of 50.000 m^3 , may be exempted from the concession requirement, provided certain conditions are met.

Chapter 5 deals with expropriation of land, mineral deposits and rights. A distinction is made between expropriation according to the Act and expropriation according to separate permits.

After separate permission is obtained from the Ministry, one may expropriate a deposit of minerals subject to registration if the landowner is not willing to enter into an agreement. It is a condition for such expropriation that the explorer has first priority in the exploration area. It is further necessary to have a separate permit for expropriation of property and rights in order to facilitate mining operations for both claimable minerals and minerals subject to registration. The compensation is decided by the court.

The provisions concerning expropriation in Chapter 5 do not apply to building materials. Expropriation in order to search, explore or conduct mining operations for such minerals may, however, be made pursuant to other regulations, i.e. the Expropriation Act of 1959 or the Act on Planning and Building. In addition, expropriation in order to examine or operate claimable minerals or minerals subject to registration may be carried out according to other Acts than the Mineral Act.

Chapter 6 requires a concession in order to start mining operation on a deposit of minerals. Contrary to the present requirement of operation concession in the Industrial Concession Act for claimable minerals, the requirement to apply for an operation concession will in the new Mineral Act be applicable to all three categories of minerals.

The Committee has introduced an exemption from the requirement for concession to operate on smaller deposits, i.e. deposits of less than 50.000 m^3 gross. It is further proposed to carry on the provision for claimable rights in the Industrial Concession Act to require concession for transfer of ownership interests in a company holding a concession for mining operations. The area of application of this provision will be extended to all categories of all minerals as a consequence of the requirement for operating concession for all categories.

The Directorate of Mining may issue specific orders to ensure that the operation of a deposit is in line with sound and acceptable operational habits. Such orders may be issued to individuals or companies both operating pursuant to concessions granted prior to or after the entry into force of the Mineral Act and those operating without concessions. Chapter 6 further contains provisions regarding deadlines for start of mining operations, temporary stops in the operation, termination of operation and sanctions for violations of terms and conditions set by the concession.

Chapter 7 has provisions regarding registration of the various mineral rights in Title Registry for real property. Such registration is necessary to obtain legal protection in addition to the registration with the Directorate of Mining.

Chapter 8 contains provisions regarding appraisal of damages and compensations. Such appraisals will in most cases be administered by the local sheriff with a right to appeal to the courts.

Chapter 9 empowers the Directorate of Mining to supervise all activities related to mineral searches, explorations and operations of deposits following Chapters 2 to 4. The performer of such activities has an obligation to take all reasonable measures to protect persons, animals, land and buildings from any damage. The Directorate is entitled to issue orders and impose other measures to ensure the required compliance with these provisions.

Chapter 10 repeats the reporting obligations in the current legislation but extends the application also to minerals subject to registration. Information gathered during exploration and operation forms a very important basis for future activities within the industry and planning and zoning decisions by municipal, regional and state agencies. However, the Directorate of Mining and other public bodies recei-

ving such information are required to keep it confidential as long as the mineral rights are maintained.

Chapter 11 contains provisions about charges and fees. The Ministry will be empowered to impose by regulation handling fees for the various applications pursuant to the Mineral Act and annual fees for mineral rights. The present provisions in the Mining Act regarding annual fees to the landowner, when operating claimable minerals, will be maintained.

Chapter 12 deals with sanctions and criminal offences. The Directorate of Mining may withdraw any mineral rights granted pursuant to the Act in case of a material breach of any of the provisions of the Act or regulations issued with basis in the Act. In addition breach of a number of provisions specifically listed in § 12-2 of the Act may lead to criminal prosecution.

Chapter 13 contains transitional provisions, the most important of which is the right of the landowner for a period of 2 years from the entering into force of the Act, to register a permit for exploration of minerals subject to registration with priority the day before the Act enters into force.

The Chapter also has provisions about other Acts that either will be replaced or amended.

1.2 UTVALGETS MANDAT OG SAMMENSETNING

1.2.1 Oppnevning og sammensetning av utvalget

15. september 1993 vedtok Nærings- og energidepartementet å nedsette et utredningsutvalg med mandat til å framlegge forslag til ny minerallov. Utvalget fikk følgende sammensetning:

– Advokat Jan Petter Romsaas (utvalgets leder)
– Konsulent Anders Fekjær, Miljøverndepartementet
– Styreformann Olav Markussen, Bergindustriens Landsforening
– Rådgiver Torkel Moen, Landbruksdepartementet
– Leder Arnfinn Nilsen, Norsk Arbeidsmandsforbund
– Bergmester Ole Nordsteien, Bergvesenet
– Rådgiver Mona Søyland, Nærings- og energidepartementet

Sekretariat:

– Førstekonsulent Harald Tore Roaldsen, Nærings- og energidepartementet
– Førstekonsulent Bård Dagestad, Bergvesenet

Utvalgsmedlemmene er utpekt av de institusjoner/organisasjoner de representerer. Utvalgets leder er imidlertid utpekt av Nærings- og energidepartementet.

I løpet av utvalgets arbeidsperiode har det skjedd en del utskiftninger. Da Landbruksdepartementets Torkel Moen sluttet i departementet, ble Geir-Olav Jensen Landbruksdepartementets nye representant fom. mars 1994. Etter at Mona Søyland sluttet i Nærings- og energidepartementet samme måned, kom Andreas Wahl dessuten inn som ny representant for dette departementet. På bakgrunn av sitt kjennskap til området, var det ønskelig at Mona Søyland fremdeles skulle være representert i utvalget. Utvalget ble derfor utvidet med ett medlem. Under utvalgets arbeid sluttet imidlertid også Andreas Wahl, og Tom Hugo-Sørensen kom i august 1995 inn som departementets representant. I juni 1994 ble det videre besluttet at Sametinget skulle være representert i utvalget. Dette på bakgrunn av samenes spesielle stilling og de særegne forhold som gjør seg gjeldende i Finnmark. Sametinget utpekte Otto Jebens til sin representant. Etter at Harald Roaldsen gikk over i ny stilling i januar 1995, overtok dessuten Kristin Zach som sekretær fra departementet. Fom. juni 1995 ble

sekretariatet utvidet med ett medlem; Pål Hellesylt fra Nærings- og energidepartementet.

Da utvalget avsluttet sitt arbeide var sammensetningen slik:

- Advokat Jan Petter Romsaas (utvalgets leder)
- Konsulent Anders Fekjær, Miljøverndepartementet
- Avdelingsdirektør Tom Hugo-Sørensen, Nærings- og energidepartementet
- Høyesterettsadvokat Otto Jebens, representant for Sametinget
- Rådgiver Geir-Olav Jensen, Landbruksdepartementet
- Styreformann Olav Markussen, Bergindustriens Landsforening
- Leder Arnfinn Nilsen, Norsk Arbeidsmandsforbund
- Bergmester Ole Nordsteien, Bergvesenet
- Advokat Mona Søyland

Sekretariat:

- Førstekonsulent Kristin Zach, Nærings- og energidepartementet
- Rådgiver Pål Hellesylt, Nærings- og energidepartementet
- Rådgiver Bård Dagestad, Bergvesenet

I tillegg har førstekonsulent Elisabeth Berger fra Nærings- og energidepartementet bistått sekretariatet. Direktør Niels Christian Hald i Bergindustriens Landsforening har fungert som vararepresentant for Olav Markussen.

1.2.2 Utvalgets mandat

Utvalget har arbeidet ut fra følgende mandat:

> «Utredningsutvalget skal foreta en systematisk gjennomgang av dagens bergverkslovgivning og det regelverk som er av særlig betydning for denne, og legge frem forslag til ny minerallov. Siktemålet er å bringe lovgivningen mest mulig i overensstemmelse med dagens forhold og behov.
>
> Det kan i denne forbindelse påpekes at den nåværende lovtekniske inndeling av de ulike mineraler synes uhensiktsmessig. Utvalget bør derfor vurdere om bl.a. følgende lover og regler kan inntas i en felles minerallov:
>
> - lov om bergverk av 1972
> - lov om kalkstensforekomster av 1914
> - lov om kvartsforekomster av 1949
> - lov om vitenskapelig utforskning og undersøkelse etter og utnyttelse av andre undersjøiske naturforekomster enn petroleumsforekomster av 1963
> - lov om avståing av grunn mv. til drift av ikke-mutbare mineralske forekomster av 1952
> - kapittel II om bergverk i industrikonsesjonsloven av 1917
>
> Videre bør de forskjellige behandlingsprosedyrer for erverv og drift gjennomgås, med sikte på samordning og forenkling. I denne forbindelse bør utvalget særlig se nærmere på forholdet til plan- og bygningslovens regler om masseuttak.
>
> Utvalget kan også foreta en vurdering av behovet for reguleringer i tilknytning til erverv, drift og forvaltning av sand, grus, pukk og leire.
>
> Utvalget kan for øvrig fritt ta opp og behandle de spørsmål som det finner nødvendig og naturlig i forbindelse med en revisjon av denne lovgivningen. Nærings- og energidepartementet kan endre og supplere mandatet ved behov.»

Mandatet har blitt endret underveis. Nest siste avsnitt i mandatet som knytter seg til erverv, drift og forvaltning av sand, grus, pukk og leire ble tilføyet for å presisere at dette skulle være gjenstand for utvalgets revisjonsarbeide.

1.2.3 Forholdet til annet utredningsarbeid

Minerallovutvalget har også holdt seg orientert om Samerettsutvalgets arbeid. Sistnevnte utvalgs utredninger om samenes rett til land og vann i Finnmark har betydning for Minerallovutvalgets arbeid. Formannen i Samerettsutvalget sorenskriver Tor Falch samt utvalgsmedlemmet Kari Husabø og sekretæren Jon Gauslaa deltok derfor på Minerallovutvalgets møte i Trondheim den 13. juni 1995.

1.2.4 Møter og arbeidsform i utvalget

Minerallovutvalget hadde sitt første møte 13. oktober 1993, og har i alt hatt 26 møter. Fra nyttår 1994/95 har møtene gått over to dager.

Utvalget har i sitt arbeid basert seg på utvalgsmedlemmenes kunnskap om bergverksvirksomhet og bergverkslovgivningen. I denne forbindelse har de enkelte utvalgsmedlemmer levert innspill til utvalget. For øvrig har Minerallovutvalget støttet seg til tidligere utredningsarbeider på området. Bl.a. kan nevnes:

NOU 1972: 1 Bruken av Norges naturressurser
NOU 1980: 18 Sand og grus
NOU 1980: 56 Åpninger mv. etter masseuttak
NOU 1982: 24 Industrimineraler
NOU 1984: 8 Utnyttelse og forvaltning av mineralressurser.

Utvalget har dessuten forelagt spesielle spørsmål vedrørende ervervssystemet for Lovavdelingen i Justisdepartementet, jf. vedlegg nr. 2-4 til utredningen.

Minerallovutvalget har vært på 2 befaringer for at utvalgsmedlemmene skulle få se hvordan bergverksvirksomhet foregår i praksis. Utvalget har fått se ulike typer bergverksvirksomhet, både igangværende virksomhet på mutbare og registrerbare forekomster og nedlagte brudd. 16. mars 1994 besøkte utvalget mineral- og steinindustrien i Eide og Fræna. Utvalget fikk se steinbedriften Ellingaard og Iversen Steinindustri AS, dagbruddsdrift i Visnes kalk- og marmorbrudd AS, underjordsdrift hos Hustadkalk AS og prosess- og produksjonsanlegg hos Hustadmarmor AS. 13. og 14. september 1994 besøkte utvalget Elkem AS Skorovas Gruber, samt Norsulfid AS Avdeling Grong Gruber i Gjersvik og Joma.

KAPITTEL 2

Mineralnæringen i Norge

Dette kapittelet tar sikte på å gi en beskrivelse av norsk mineralnæring i dag. Situasjonen i næringen er endret betydelig siden 1972, da bergverkslovgivningen sist ble undergitt vesentlig endringer. For å kunne imøtekomme målsetningen om å bringe lovgivningen mest mulig i overensstemmelse med gjeldende forhold og behov, er det nødvendig å se nærmere på hvilke forhold som i dag kjennetegner næringen.

Mineralnæringen er her delt inn i henholdsvis bergindustrien og den mineralforedlende industri. Bergindustrien, som omfatter bryting og utvinning av mineraler samt oppreding av mineralene, behandles under kapittel 2.1. Den mineralforedlende industri er virksomhet som anvender mineralske råstoffer i sin produksjon. Denne industrien omtales under kapittel 2.2. I tillegg vil to temaer av særlig betydning bli behandlet. Dette gjelder sysselsetting (kapittel 2.3) og miljøspørsmål (kapittel 2.4). For en mer utfyllende redegjørelse om mineralnæringen, herunder statistisk materiale, vises det til vedlegg nr. 5.

2.1 NORGES BERGINDUSTRI

2.1.1 Malmer, industrimineraler, naturstein og byggeråstoffer

Et hovedtrekk i utviklingen av bergindustrien i Norge de senere år, er at den malmbaserte gruvedriften er betydelig redusert, mens uttak av andre mineralske råstoffer for produksjon av industrimineraler, naturstein og byggeråstoffer viser en markant økning. Produksjonsverdien av metallmineraler i 1994 utgjorde 750 millioner kroner mens naturstein hadde en produksjonsverdi på 840 millioner kroner, industrimineralene en verdi på nær 2 milliarder kroner og byggeråstoffer (pukk, sand og grus) ca. 2,3 milliarder kroner.

Reduksjonen i malmbrytingen skyldes dels konkurranse fra store og rikere utenlandske forekomster og dels tilførsel av metaller fra lavkostland og land som er avhengig av valutainntekter fra egen gruveindustri. For noen metaller er også etterspørselen redusert på grunn av at bruksområder er falt bort eller ved at resirkulasjon stadig øker. De vanskelige markedsforholdene har i sin tur ført til liten interesse for prospektering og utvikling av nye forekomster i Norge og kjente reserver blir etter hvert uttømt.

Den økte produksjonen av andre mineralske råstoffer skyldes i hovedsak den sterke utviklingen innenfor materialteknologien som medfører stigende etterspørsel etter produkter fra ikke-metalliske mineralske råstoffer. Økt etterspørsel og samtidig stadig strengere krav til kvalitet, har også resultert i større aktivitet innenfor oppreding og bearbeiding av mineralene. Utenlandsk industri viser også betydelig interesse for denne næringen.

2.1.2 Metallmineralene – malmer

Etter siste verdenskrig har det i alt vært drift i 34 malmbergverk. De fleste av disse er nedlagt, og i dag drives kun 3 jernmalmgruver og 3 sulfidmalmgruver.

Malmgruvene er eksportavhengige, og over 90 % av produksjonen eksporteres som mineralkonsentrater. Markedet for produktene er oversiktlige, og bedriftene selger normalt hele produksjonsvolumet til gjeldende markedspriser. Omsetningen er ofte basert på langsiktige kontrakter mellom produsent og avtaker.

Norge har betydelige tradisjoner i produksjon av jernmalm. Produksjonen er de senere år trappet ned og en ser nå slutten på epoken med produksjon av råstoff for jernfremstilling. De tre gjenværende jernmalmgruver, AS Sydvaranger, Rana Gruber AS og Nye Fosdalen Bergverk AS, har alle redusert sin produksjon og satser på en overgang til spesialprodukter med høyere bearbeidingsgrad enn hva som tidligere har vært vanlig. Både i Sør-Varanger og i Rana finnes det fortsatt betydelige jernmalmressurser. Det må imidlertid fjernes store mengder gråberg for å kunne drive denne malmen i dagbrudd, og jerngehalten er kun 30 % begge steder, noe som er svært lavt sammenlignet med jernmalmer i andre land.

Når det gjelder sulfidmalmgruver, er det drift i gruvene i Grong, Bleikvassli og Nikkel og Olivin i Ballangen. Grong gruver vil være uttømt i 1996/97. Bleikvassli gruver har fortsatt malmreserver, men er avhengig av et marked som for tiden opererer med særlig lave priser. Leting etter sulfidmalmer foregår i dag i en rekke områder rundt i landet. De mest aktuelle malmene det letes etter er kobber, nikkel og sink. For de øvrige metaller drives det ikke produksjon i Norge i dag. Det er imidlertid påvist en rekke forekomster som kan være økonomisk interessante.

2.1.3 Industrimineraler

Det utvinnes i dag en rekke mineraler i Norge til industrielt bruk. Kalkstein, som bl.a. benyttes til sement, i kjemiske og metallurgiske prosesser, som fyllstoff i plast, gummi, asfalt etc., er det mest anvendte mineral, og utvinnes en rekke steder i landet. Olivinproduksjonen på Nordvestlandet er også stor og utgjør over halvparten av produksjonen av olivin i verden. Dette mineralet har i likhet med kalkstein en rekke anvendelsesområder, bl.a. benyttes det som slaggdanner i råjernsverkene, som blåsesand og i ildfaste materialer. Produksjonen av nefelinsyenitt på Stjernøya i Finnmark, er også betydelig. Av andre mineraler med vesentlig produksjon kan nevnes ilmenitt, dolomitt, kvarts og grafitt.

Markedsmessig skiller industrimineraler seg fra metalliske mineraler ved at prisene er mer stabile. I motsetning til malmsektoren har de fleste bedriftene innenfor industrimineralsektoren relativt store reserver i kjente forekomster. Dette gjelder spesielt for kalkstein, dolomitt, nefelinsyenitt og olivin.

Av en totalomsetning for de norskproduserte industrimineralene på ca. 1,9 milliarder kroner i 1994 utgjorde eksporten ca. 1,3 milliarder. Samtidig importerer Norge industrimineraler til en verdi av ca. 3,6 milliarder kroner, hvor hoveddelen utgjøres av aluminiumoksyd til aluminiumsproduksjon, fosfater til gjødselproduksjon og kvarts som inngår i ferrolegeringsproduksjon.

Felles for industrimineralene er at kravene til produktene stadig øker. Det stilles krav om høyere renhet, kornfordeling, kornform, innhold av fibrig materiale osv. Et annet utviklingstrekk er at spesialiseringen på leverandørsiden øker, og produsentene har ofte faste kunder som nødig skifter leverandør. Nye aktører har derfor vanskelig for å etablere seg i markedet.

Strukturen i industrien har endret seg radikalt de siste ti-årene, fra små uavhengige selskaper til større konsern. Flere selskaper har fått nye eiere ved at internasjonale selskaper har gått inn for å sikre leveranser, utnytte sitt distribusjonsnett eller for å øke sine markedsandeler.

De viktigste fortrinn for Norge som mineralprodusent er det rike utvalget av krystalline bergarter som ikke er lett tilgjengelig på kontinentet, gode utskipningsforhold fra forekomster samt høyt teknisk nivå og FoU-miljø. Disse fortrinnene gir gode muligheter for fortsatt ekspansjon innenfor industrimineralproduksjon i Norge. Blant mineralforekomstene i Norge er olivinforekomstene unike i kvalitet og størrelse, og de krystallinske kalksteinene på Nordmøre, i Nord-Trøndelag og

Nordland har kvaliteter som er sjeldne i nordlige deler av Europa. Rutilforekomster i området Hordaland – Nordmøre er ellers gjenstand for stor interesse for tiden. Også på oppredingssiden er det potensial for økt verdiskapning. Ved å forbedre oppredningsprosessene kan en således oppnå høyere kvaliteter av nefelinsyenitt, talk og andre mineraler. Nye produkter vil videre kunne utvinnes ved økt FoU-innsats.

2.1.4 Naturstein

Det er vanlig å skille mellom to hovedgrupper naturstein; blokkstein og skifer. Massivsteinen (blokkstein) brytes i store blokker som sages opp i plater og emner. Skifer er bergarter som kan spaltes opp i tynne plater etter naturlige, plane sjikt.

Norsk blokkstein omfatter harde bergarter som larvikitt, granitt og gneis, og myke bergarter som marmor, serpentinitt og kleberstein. Skiferproduksjonen knytter seg til kvartsittskifer, fylittskifer og glimmerskifer.

De fleste natursteinprodusentene er små bedrifter med mindre enn 20 ansatte, og driften er begrenset til uttaksvirksomhet. Av omsetningen i 1994 på 1,1 milliarder kroner utgjorde eksportverdien 540 millioner kroner. 80 % av eksporten var råblokker av larvikitt sendt til kontinentet og Østen for bearbeiding.

Bransjen har opplevd en sterk vekst i perioden 1985-90, fortrinnsvis innen eksport av råblokk. Markedssituasjonen fremover synes også god. På verdensbasis forventes en fortsatt vekst i forbruk av naturstein, og innlandsmarkedet har økt både når det gjelder bygningsstein og stein til uteanlegg. Norge har en rekke forekomster av bergarter som kan være interessante for verdensmarkedet. Grønn kvartsitt fra Kautokeino og anortositt med fargespill fra Rogaland kan være slike eksempler. Det har ellers vært gjort mange forsøk på å utvikle en egen bearbeidingsindustri for norsk naturstein til eksport. Disse forsøkene har imidlertid hittil vært lite vellykket.

2.1.5 Byggeråstoffene sand, grus og pukk

Det finnes store mengder sand- og grusforekomster i Norge som følge av løsavsetninger under og etter siste istid for 10-15.000 år siden. Forekomstene er konsentrert i naturen der vann har vært en viktig faktor i dannelsesprosessen. Det meste av materialet tas ut på land i grustak, men en del tas ut i elver, deltaer i fjorder og fra havbunnen langs kysten. Kvalitetskravene til sand og grus er gjennom årene blitt skjerpet, og det stilles ulike krav til materialene til de forskjellige bruksområdene.

Pukk kan brukes til de samme formål som naturlig sand og grus, men er vanligvis dyrere å produsere siden fast fjell må sprenges ut og knuses. Likevel utgjør pukk en stadig økende andel av vårt totale forbruk av byggeråstoffer til anlegg. Dette har sammenheng med regional og lokal knapphet av sand og grus og dessuten at sand og grus ikke alltid fyller kvalitetskravene til den enkelte anvendelse.

Totalt blir det hvert år tatt ut ca. 50 millioner tonn sand, grus og pukk i Norge. I følge anslag fra NGUs pukk- og grusregister fordeler produksjonen seg på drøyt 2.000 bedrifter med til sammen mer enn 6.000 ansatte. I tillegg kommer betydelige ringvirkninger i foredling og transport. På grunn av transportkostnadene skjer produksjonen lokalt og i stor grad i små bedrifter. Det offentlige, bl.a. kommunene og Statens Vegvesen, er store forbrukere og har tildels egne forekomster.

Produksjonen av byggeråstoffene utgjør i dag en førstehåndsverdi på NOK 2,3 milliarder pr. år. Forbruket fordeler seg med 46 % til veier, 20 % til betong og 34 % til andre formål. Det produseres omtrent like mengder pukk og sand/grus – ca. 25 millioner tonn i hver av gruppene. Produksjonsverdien av pukken utgjør ca. 1,4 milliarder kroner, mens sand og grus utgjør ca. 900 millioner kroner. Eksporten har til

nå vært begrenset, men store og effektive pukkverk beregnet å produsere flere millioner tonn pukk for eksport, er under planlegging. Imidlertid er det i dag knyttet en viss usikkerhet til fremtidig iverksettelse av disse planene.

2.2 NORGES MINERALFOREDLENDE INDUSTRI

Om forholdet mellom råvareleverandører og avtakerne i den mineralforedlende industrien kan man generelt si at råvarene i stadig sterkere grad blir tilpasset prosessen i det enkelte anlegg og i det ferdige produkt. Det drives mye forskning, og leverandørene må tilpasse seg og sitt produkt til stadig strengere krav. Med økt miljøbevissthet fokuserer man på alle elementer i råvarer og følger disse i hele varestrømmen. I tillegg til produktkrav stilles det i dag også krav til innhold i avfallet (restprodukt for deponering).

2.2.1 Foredling av metallmineraler

Bakgrunnen for den omfattende mineralforedlingsindustrien i Norge er i hovedsak rikelig tilgang på rimelig vannkraft.

Den norske stålproduksjonen dekker bare en liten del av det innenlandske forbruk, samtidig som en betydelig del av produksjonen eksporteres, hovedsakelig til EU-området. Norge har i dag tre stålverk, to i Mo i Rana og ett i Jørpeland. I hele den vestlige verden har det i likhet med Norge skjedd en kraftig omstrukturering, og det er fortsatt overkapasitet av en rekke produkter. Råvarene til produksjonen kommer i all hovedsak fra utlandet.

Ferrolegeringsindustrien i Norge består av 15 smelteverk som med sin produksjon dekker ca. 30 % av verdensbehovet. Jernråstoffet til produksjonen dekkes stort sett fra leverandører i Norge. Alt krom- og manganråstoff må derimot importeres.

Nikkel produseres i dag av Falconbridge i Kristiansand og er basert på importerte råstoffer. Også sinkproduksjonen i Odda er stort sett basert på importerte malmkonsentrater. De to titanverkene i Fredrikstad og Tyssedal benytter i stor utstrekning ilmenitt fra den omfattende malmutvinningen ved gruvene i Sokndal. Av kvalitetsmessige og produksjonsmessige grunner har det imidlertid også i noen grad blitt benyttet importert ilmenitt. I Tyssedal vil videre produksjon bli basert på importert råstoff.

2.2.2 Bearbeiding av industrimineraler

Til silisiumlegeringer og silisiummetall bruker norske verk ca. 1,3 millioner tonn kvarts pr. år hvorav halvparten blir utvunnet i Norge.

Det er tre fabrikker i Norge som produserer silisiumkarbid, og produksjonen dekker ca. 40 % av forbruket i Vest-Europa. Til produksjonen medgår 130.000 tonn kvartssand pr. år, hvorav 85 % importeres. I kalsiumkarbidproduksjonen i Odda benyttes ca. 170.000 tonn kalkstein pr. år som importeres fra England.

Norsk industri står for 4-5 % av verdensproduksjonen av aluminium ved produksjonen i 7 smelteverk. Som råstoff benyttes aluminiumoksyd. Dette importeres i dag i sin helhet. Alumiumoksyd produseres vanligvis av jernfattig bauxitt. Andre aluminiumsrike bergarter kan være mulige råstoffer, men disse kan i dag ikke konkurrere økonomisk med bauxitt. Det arbeides imidlertid med prosessutvikling, og dersom annet aluminiumsråstoff som f.eks. anortositt kan brukes i fremtiden, vil det kunne være aktuelt med leveranser fra uttak i Norge forutsatt tilfredsstillende økonomi og teknisk kvalitet.

Når det gjelder magnesium, har Norsk Hydro de siste 10 år produsert mellom 28.000 og 56.000 tonn årlig. Verdensproduksjonen utgjør 350.000 tonn. I produksjonen inngår norsk dolomitt. Bl.a. på grunn av lav vekt og høy styrke samt miljøvennlige egenskaper, antas etterspørselen etter metallet å øke i tiden fremover, noe som igjen vil kunne gi grunnlag for økt utvinning av dolomitt i Norge.

Norsk Hydro er ellers en betydelig produsent av kunstgjødsel i internasjonal sammenheng. Alle de viktigste råvarene til produksjonen i Porsgrunn og Glomfjord importeres.

Det ble i 1994 produsert 1,6 millioner tonn sement ved Norcems avdelinger i Brevik og Kjøpsvik. I produksjonen ble det benyttet 2,8 millioner tonn kalkstein som i sin helhet er utvunnet i Norge.

Til produksjon av keramiske varer ved bedriftene i Porsgrunn, Figgjo og Fredrikstad anvendes en rekke industrimineraler. De aller fleste av råvarene importeres.

Det produseres ellers en rekke andre produkter der industrimineraler inngår i produksjonen. Her kan bl.a. nevnes lettklinker (løs Leca), hvor det anvendes leire utvunnet i nærheten av fabrikkene, og ildfaste foringsmaterialer der norskprodusert olivinsand er en vesentlig innsatsfaktor. Videre har vi glassindustri inkludert glassvatt, som hovedsakelig produserer for det norske markedet. Mineralene som inngår i denne produksjonen, kvartssand, soda, kalkstein etc., importeres for det meste. Ellers anvendes en rekke mineraler som fyllstoff i maling, lakk, plastprodukter og gummi.

2.3 SYSSELSETTING I MINERALVIRKSOMHET

2.3.1 Råstoffutvinning og industriell bearbeiding

For å vurdere betydningen av mineralsektoren både økonomisk og i sysselsettingsmessig sammenheng er det nødvendig å se uttak av mineralske råstoffer og industriell bearbeiding av råstoffene under ett. Bergindustrien har således i stor grad vært basis for vår bearbeidingsindustri innenfor områdene kjemi, elektro-kjemi, jern- og stålverkene og ferrolegeringsverkene. Dette gjelder såvel produksjon av råstoffer som inngår i sluttproduktet, som nødvendige hjelpestoffer i produksjonsprosessen.

Avhengigheten mellom råstoffsiden og bearbeidingssiden har over lang tid medført et samarbeid innenfor produkt- og prosessutvikling som har vært til gjensidig nytte for begge industrigrener. Betydningen av dette samarbeidet har tiltatt ettersom kvalitetskravene til sluttproduktene stadig øker, noe som i sin tur medfører skjerpede krav til råstoffkvalitetene.

Det vil være en styrke for bergindustrien at den fortsatt kan utvikles i nærkontakt med bearbeidingsindustrien. Omvendt er det en naturlig forutsetning for de fleste bearbeidingsbedriftene innenfor mineralsektoren at de har nær tilgang til rimelig og godt råstoff. Denne avhengigheten er så ubetinget at i bransjepolitisk sammenheng må bergverksdrift, mineralbearbeiding og mineralbasert industriproduksjon bedømmes og vurderes i sammenheng. Spesielt gjelder dette når man skal vurdere hvilket sysselsettingsmessig potensiale som ligger i utviklingen av mineralsektoren.

2.3.2 Strukturendringer

Som i annen industri har også bergindustrien gjennomgått betydelige strukturendringer samtidig med en løpende rasjonalisering i takt med den teknologiske utvikling. I de senere år har man også sett en utvikling der innkjøp av tjenester stadig øker. Dette gjelder særlig hjelpetjenester som f.eks. vedlikehold, transport og regnskap, men også arbeidsoppgaver som fjellboring og sprengning. Videre er lagerhold

av reservedeler og forbruksmateriell i mange tilfeller lagt om til konsignasjonslagre der vareleverandøren står for administrasjon og dekker kostnadene ved lagerholdet. Tendensen til å skille ut tjenester og konsentrere seg om kjernevirksomhet ser ut til å fortsette.

2.3.3 Sysselsetting i nasjonalt perspektiv

SSB's industristatistikk for perioden 1989 – 1993 viser en nedgang i antall sysselsatte i virksomhet som driver på metallholdig malm fra ca. 2.100 til 1.400 i 1993[1] . For annen bergverksdrift er det en mindre reduksjon i samme periode fra ca. 2.900 til ca. 2.700 ansatte. Nedgangen i sysselsettingen innenfor bergverksnæringen har således først og fremst rammet malmgruvene og ikke bransjene innenfor stein og industrimineraler.

Som nevnt ovenfor er det mange tjenester som i økende grad utføres av underentreprenører. Det må antas at underentreprenørvirksomheten og innkjøp av andre hjelpetjenester betyr at tallet for ansatte i bergindustrien må økes med i størrelsesorden 1/3-del og kanskje mer for å få et korrekt tall for den samlede sysselsettingseffekt fra denne sektoren. Det er for øvrig grunn til å anta at statistikken for bergverksdrift på annet enn metallholdig malm ikke fanger opp antall sysselsatte i byggråstoffnæringen. Her kan det bl.a. vises til beregninger fra NGUs pukk- og grusregister, som anslår antallet bedrifter i denne bransjen til ca. 2.000 og antall ansatte til ca. 6.000. Bakgrunnen for at de offisielle statistikkene trolig avviker betydelig fra de reelle forhold kan bl.a. være at det finnes svært mange små grustak med sesongbetont drift, at det er få ansatte ved den enkelte virksomhet og at de ansatte gjerne arbeider deltid.

Når det gjelder den mineralbearbeidende industri, var det i 1993 ca. 7.800 ansatte i den del av industrien som benytter norske mineraler som råstoff. Til sammenligning var det i 1989 ca. 9.900 ansatte ved disse bedriftene.

2.3.4 Sysselsetting i regionalt perspektiv

Arbeidsplassene innen bergindustrien utgjør fortsatt en viktig del av næringslivet i mange kommuner og lokalsamfunn selv om bergindustrien har gjennomgått store strukturelle endringer og omlegginger. Avvikling og nedlegging innenfor den tradisjonelle bergverksdrift er kompensert av nye etableringer innenfor industrimineral-, naturstein- og byggeråstoffbransjene. Av SSBs industristatistikk for 1993 fremgår at bergverkssektoren i industrisammenheng har særlig stor betydning i fylker som Finnmark, Nordland og Nord-Trøndelag, men den har også en betydelig andel av sysselsettingen i fylkene Telemark, Vestfold og Buskerud[2] .

I Rogaland og Hordaland-området, som er de største leverandører av bl.a. betongkonstruksjoner til norsk sokkel, er det i distriktskommunene en betydelig virksomhet knyttet til råstoffleveranser til off-shore-industrien samtidig med en betydelig eksport.

Når det gjelder bearbeiding og forbruk av byggeråstoffer som sand, grus og pukk, er det naturlig nok i de sentrale strøk at aktiviteten er størst. Motsatt er produksjonen innenfor malm, industrimineraler og naturstein med få unntak lokalisert til mindre sentrale områder.

I regionalpolitisk sammenheng er det ellers to særtrekk ved bergindustrien man må ta hensyn til når bergindustri skal etableres. For det første må bergindustri eta-

1. Se vedlegg 5, tabell 5.2
2. Se vedlegg 5, tabell 5.4

bleres der det finnes drivverdige forekomster. Bergindustrien er derfor i stor grad bundet når det gjelder lokalisering. For det andre er grunnlaget for driften ikke-fornybare naturressurser. Når en forekomst er uttømt, må driften avvikles. Det vil imidlertid ikke, slik som tidligere, være like nødvendig og hensiktsmessig å opprette nye ensidige industristeder utelukkende basert på bergindustri, fordi dagens kommunikasjoner gjør det mulig å dagpendle eller ukependle over større avstander.

2.3.5 Utviklingen fremover

Et sentralt utviklingstrekk i mineralnæringen er at bearbeiding av malmer, industrimineraler og naturstein blir lagt til større bearbeidingsanlegg. Hovedgrunnen til dette er at et produksjonsanlegg i dag krever meget store investeringer og derved en viss produksjonsmengde. Som regel er anleggene av slik størrelse at det må sikres råstoffleveranser fra flere forekomster.

Med bakgrunn i den kunnskap man har om mineralsektoren og de potensielle, geologiske ressurser, er det sannsynlig at utviklingsmønsteret i enda større grad vil gå mot utnyttelse av en rekke små og mellomstore forekomster. Bearbeiding og prosessering vil imidlertid foregå i verk som betjener mange forekomster.

For påvisning av forekomster og muligheter for utnyttelse ved drift, er det i distriktene at potensialet er størst og her vil sysselsettingseffekten av en utvidet mineralsektor få størst virkning.

Et annet iøynefallende utviklingstrekk er at bearbeidingsdelen stadig får større betydning i sysselsettingssammenheng, og har potensielt store utviklingsmuligheter.

2.4 MILJØSPØRSMÅL

2.4.1 Virkninger av bergverksdrift

Alle typer utvinning av masser skaper sår i landskapet. Underjordsdrift etterlater seg sjakt- og stollåpninger, mens dagbruddsdrift kan medføre store åpne sår. Store brudd og massetak har tidligere bare delvis blitt rehabilitert. Krav om arrondering, beplanting ol. etter uttak har imidlertid etter hvert i større utstrekning blitt satt som vilkår i driftskonsesjoner og i planvedtak.

Mengden av gråberg og avgangsmasser fra bergindustrien varierer sterkt avhengig av hva man bryter ut. Ved uttak av f.eks. kalkstein kan mengden av avgangsmasser i noen tilfeller bli helt minimal. Motsatt vil salgsproduktet ved drift på sulfidmalmer ofte utgjøre mindre enn 10 % av brutt gods. Ved blokksteinsbedrifter kan skrotfjell komme opp i 90-95 %.

Deponeringen av gråberg og avfallsmasser er oftest gjort på enkleste måte, dvs. nær gruven. Utviklingen av bedre utstyr, bedre planlegging, muligheten til å pumpe finkornige masser over lengre avstander og delvis også direkte pålegg, har medført bedre løsninger miljømessig og driftsmessig for deponering av masser. I flere tilfeller har krav som er blitt stillt ført til utvikling av nye og lønnsomme produkter basert på restprodukter som tidligere ble deponert.

En del masser inneholder sulfider som forvitrer i luft og skaper forurensing. Sulfider som kommer i kontakt med luft og vann oksyderer og resultatet blir vannløselige tungmetallforbindelser. Disse tungmetallene er giftige for organismer i vann. Særlig giftig er kobber. Økt viten om sulfidforurensingen kombinert med bedre hjelpemidler, har satt bransjen i stand til å møte de krav forurensningsmyndighetene nå har satt. Bl.a. er det bygget flere slamdeponier de senere år, hvor svovelholdig materiale ligger neddykket i vann. Denne løsningen har vist seg å fungere godt. Flere av våre fiskeførende elver som har vært berørt av tungmetallavrenning

fra gamle gruver, er tilbakeført til omlag samme nivå som før gruvedriften ble startet.

Det foregår ellers forskningsprosjekter som har som målsetting å finne frem til nye metoder og teknologi for å bekjempe forurensing. Bransjen og miljømyndighetene drar nytte av denne kunnskapen. Sammenlignet med andre land som har tilsvarende problemer, er Norge i første rekke når det gjelder knowhow og kompetanse særlig for gjennomføring av tiltak for å redusere forurensing fra gruvedrift.

Etter hvert som bevisstheten og kunnskapen om miljøspørsmål har økt, har også andre elementer enn tungmetallene blitt definert som skadelige utslipp. Utvasking av aluminium fra steintipper kan f.eks. medføre forurensning. Dette kan også gjelde kjemikalier som brukes i prosessanleggene (flotasjon), selv om disse sjelden kan påvises i det omkringliggende miljøet.

Knusevirksomheten i bergindustrien har tidligere medført betydelige mengder støvutslipp. Støvavsuging kombinert med filteranlegg har redusert dette problemet. Ved tørking av sulfidholdige produkter hadde man også forurensende utslipp til luft av svoveldioksyd. Dette problemet er løst ved at man i dag anvender mer effektive avvanningsfiltre slik at tørking blir unødvendig.

2.4.2 Regelverket rundt miljøspørsmål

Som det fremgår ovenfor, vil bergverksdrift berøre en rekke interesser knyttet til miljøet i omgivelsene der uttakene åpnes. I noen tilfeller kan også andre nærings- eller samfunnsinteresser bli berørt, og ofte kommer verneinteresser inn i bildet. En rekke lover er derfor aktuelle i forbindelse med bergverksdrift i tillegg til selve minerallovgivningen. Dette gjelder både den generelle arealdisponeringsloven; pbl., samt ulike særlover, herunder konsesjonslovgivning, forurensningsloven, jordloven, skogloven, reindriftsloven, naturvernloven og kulturminneloven.

De enkelte lovene vil bli nærmere behandlet i andre deler av utredningen, jf. særlig kapittel 3.5. Her skal likevel de sentrale bestemmelsene i pbl. kapittel VII-a om krav til melding og konsekvensutredning nevnes spesielt. Meldingen og konsekvensutredningen skal belyse hvilke virkninger tiltaket vil få for miljø, naturressurser og samfunn. En konsekvensutredning vil inngå som en viktig del av grunnlaget i beslutninger om planvedtak, konsesjoner og andre offentlige vedtak knyttet til bergverksdrift.

KAPITTEL 3

Norsk minerallovgivning

3.1 HISTORISK OVERSIKT[3]

Bergverksnæringen har historisk sett vært av stor økonomisk betydning for Norge. Funn av sølv og kobber på 1600-tallet ga grunnlag for den første storindustri i landet, og næringen fikk sin særlige betydning ved å fremme overgangen fra naturalhusholdning til pengehusholdning. På grunn av de betydelige økonomiske interessene knyttet til metall- og malmforekomster, ble det tidlig utviklet lovgivning på dette feltet. Gjennom lovverket regulerte Kongen ulike rettigheter knyttet til forekomstene. Dette gjaldt både selve eiendomsretten til forekomster, men også retten til å lete etter og utvinne mineralene.

3.1.1 Norsk minerallovgivning frem til bergverksloven av 1842

Den første bergverksordning i Norge ble gitt av Christian III i 1539. Loven, som var skrevet på tysk, bygget på det gamle tyske prinsippet om at Kongen hadde eiendomsretten over metaller og malmer, det såkalte bergregalet. Bergregalet går ut på at Kongen har eiendomsretten over metallene og malmene selv om de ligger på annen manns grunn. Det var økonomiske grunner til at Kongen tiltok seg eiendomsretten til de mutbare mineralene. Den gang var det disse mineralene som var betydningsfulle. Utvinning og salg av dem ga betydelige inntekter til Kongen.

Selv om Kongen, som innehaver av bergregalet, eide metallene og malmene, måtte det etableres et system som kunne sikre at disse metallene og malmene ble oppdaget for at de senere kunne utvinnes fra grunnen. I forlengelsen av bergregalet ble det derfor innført et prinsipp om bergfrihet som gikk ut på fri leterett etter metaller og malmer også på annen manns grunn, samt at første finner gjennom et mutingssystem fikk førsteretten til å undersøke området nærmere, og til å utvinne de metaller og malmer han fant.

Da det ble gjort sølvfunn på Kongsberg i 1623, erklærte Christian IV at alle funn av sølverts og malm tilfalt Kronen. Denne erklæringen er i ettertid blitt karakterisert som et overgrep, og i strid med prinsippet i Christian IIIs berganordning om den frie leterett og første finners rett (mutesystemet).

Gjennom en ny berganordning besluttet av Christian IV i 1644, ble mutingssystemet bekreftet, likevel slik at bergverksdrift var betinget av at Kongen meddelte privilegium eller konsesjon. Når det gjaldt mineralforekomster som ikke falt inn under bergregalet, tildelte Kongen i visse tilfeller på 1700-tallet rettigheter til å drive på ikke-mutbare forekomster. Tillatelser til drift ble først og fremst gitt på bryting av marmor og sandsten, og ble begrunnet med at vedkommende var første finner.

Den første fullstendige loven om drift av bergverk kom med Berganordning av 1812. Berganordningen tillot skjerping etter og muting av alle metaller, samt stensalt. Det ble fastslått at myr- og sjømalm, samt alle fossiler dvs. forsteininger som det ikke kunne utvinnes metaller fra, tilkom grunneieren. Hvis forekomstene stod ubenyttet, kunne de imidlertid anmeldes til bergmesteren. Dersom grunneier ikke var villig til å iverksette drift innen 1 år og 1 dag, kunne forekomsten mutes av fin-

3. Fremstillingen baserer seg på Helland, Norsk Bergrett 1892, og instillingen fra Berverkslovkomitéen av 1961.

neren mot at grunneieren fikk rimelig erstatning. Det kom imidlertid krav om å endre loven hvilket førte frem til bergverksloven av 1842. Ved denne loven ble allmennhetens sekundære rett til ikke-mutbare mineraler opphevet. Bergverksloven av 1842 bestod frem til ny bergverkslov ble vedtatt i 1972.

3.1.2 Bergverksloven av 1842

Loven bygget som nevnt på prinsippet om bergfrihet. Den tillot alle og enhver uansett nasjonalitet, å skjerpe (lete) på annen manns grunn etter «Metaller og Ertser». Til tross for ordlyden, var den tradisjonelle oppfatning at mutbare mineraler kun omfattet mineraler med egenvekt 5 eller høyere. Forklaringen på avgrensningen var at de lettere metallene og mineralene dels ikke var kjente og dels ikke hadde noen praktisk anvendelse da 1842-loven ble vedtatt.

Den som ville skjerpe måtte ha skjerpeseddel fra bergmester eller lensmann. For å sikre seg et funn fremfor senere finnere, var det nødvendig å anmelde funnet skriftlig til lensmannen. For å beholde den rett han hadde ervervet ved anmeldelsen, måtte han begjære muting innen 18 måneder fra anmeldelsesdagen. Mutingsbegjæringen skulle være ledsaget av en prøvestuff. Bergmesteren utstedet mutingsbrev. Dersom muting ikke ble begjært innen fristens utløp, falt anvisningen i det fri.

Innehaver av mutingsbrev, kunne fremme krav overfor bergmesteren om utmål. Når utmål var gitt, hadde utmålshaveren enerett til undersøkelse og drift på metaller og ertser innenfor utmålets grenser. I den forbindelse kunne det kreves at grunneieren avstod grunn og rettigheter som var nødvendig for undersøkelsesarbeider og for driften av bergverket. Grunneieren hadde krav på full erstatning for det som ble avstått. I mangel av minnelig overenskomst skulle så vel spørsmålet om erstatningens størrelse som nødvendigheten og omfanget av avståelsen, avgjøres ved skjønn. Grunneieren var videre berettiget til å delta i driften for en tidel.

Hvis en mutet gruve ikke ble holdt i uavbrutt drift, falt den i det fri. Bergmesteren hadde adgang til å gi dispensasjon fra driveplikten.

Bergmesteren hadde ellers plikt til å føre tilsyn med at driften foregikk bergmessig og til å gi veiledning i spørsmål om driften. Som et ledd i tilsynet, skulle alle gruvedrivere føre driftsprotokoll over egne gruver, og sende protokollen til bergmesteren en gang i året.

3.1.3 Utviklingen fra 1842 til i dag

I løpet av de 130 år som gikk siden loven av 1842 ble vedtatt og frem til den nye loven trådte i kraft i 1972, ble loven av 1842 endret atskillige ganger gjennom særskilte endrings- og tilleggslover og gjennom konsesjonslovgivningen. Noen systematisk revisjon av 1842-loven ble aldri foretatt, og stort sett ble lovens hovedtrekk bevart. Da det vil føre for langt å gå inn på samtlige forandringer som ble foretatt, begrenser fremstillingen seg til å peke på de viktigste endringer.

I 1914 ble det ved lov innført konsesjonsplikt for erverv av kalkstenforekomster, jf. lov 3. juli 1914 nr. 5. Det var meningen at loven skulle være midlertidig inntil revisjonen av de alminnelige konsesjonslovene var fullført. Revisjonen ble fullført i 1917, men kalkloven gjelder fremdeles.

Ved lov 14. desember 1917 nr. 16 om erverv av vanfall, bergverk og annen fast eiendom mv.(IK), som avløste de tidligere lover 9. juni 1903, 12. juni 1906 og 18. september 1909, ble det bestemt at utenlandske borgere og selskaper trengte konsesjon for å få rett til skjerping, anmeldelse og mutinger eller på annen måte erverve eiendoms- eller bruksrett til mutbare anvisninger eller gruver. Det ble også bestemt

at ingen utenom staten eller kommunene kan igangsette regelmessig bergverksdrift uten konsesjon.

Videre ble muterens ekspropriasjonsadgang endret, for så vidt som han med Kongens samtykke kunne kreve avstått grunn og rettigheter som var nødvendig til metallurgisk behandling eller annen fordeling av utvunne metaller og ertser, når det av hensyn til en rasjonell drift ble ansett ønskelig at foredlingen foregikk i tilknytning til utvinningen. Med samtykke av Kongen kunne muteren også kreve avståelse av grunn mv. til selve bergverksdriften og oppredningsanlegget på de steder hvor skjerping er forbudt uten grunneiers eller brukers samtykke. I dette tilfelle skulle erstatningen fastsettes med et tillegg på 25 % av eiendommens verdi.

Som ledd i gjennomføringen av Svalbardtraktaten fra 1920, godkjente signatarmaktene i 1925 en bergverksordning for Svalbard. Gjennom denne ordningen ble Svalbard underlagt et eget regelverk for undersøkelse, erverv og drift av mineralske forekomster.

I 1949 ble det gitt en egen lov med krav om konsesjon for erverv av kvartsforekomster. Grunnen til at man fikk en lov som regulerte erverv av slike forekomster, var ønsket om å stoppe tendenser til monopolisering innen bransjen.

I 1952 kom det en egen ekspropriasjonslov for avståing av grunn m.v. til drift av ikke mutbare mineralske forekomster, jf. lov 21. mars 1952 nr. 1 (IM).

Ved kgl.res. 31. mai 1963 fastslo Norge utad krav på jurisdiksjon over naturforekomster i havbunnen og undergrunnen utenfor kysten (kontinentalsokkelen). Denne utvidelsen av norsk jurisdiksjon ble samme år fulgt opp med en ny lov om utforskning og utnyttelse av undersjøiske forekomster, jf. lov 21. juni 1963 nr. 12. Loven har i første rekke vært brukt til å regulere petroleumsvirksomheten, men denne virksomheten er senere blitt skilt ut og reguleres nå i lov 22. mars 1985 nr. 11 om petroleumsvirksomhet. Samtidig ble 1963-loven endret slik at loven kun regulerer de andre undersjøiske mineralforekomstene, herunder kull, skjellsand, sand og grus, jf. loven § 1. Retten til de undersjøiske mineralforekomstenene tilligger staten, jf. loven § 2.

Den siste store endring av bergverksloven kom med den nye loven av 1972, som hovedsakelig har stått uendret siden vedtakelsen. Loven innebar flere vesentlige endringer i forhold til 1842-loven. Bl.a. ble ordningen med skjerpeseddel fjernet, grunneier ble tillagt en rett til å forlange sikkerhetsstillelse, og det ble foretatt betydelige endringer i systemet med muting og utmål. Bestemmelsene som ble innført ved den nye loven i 1972 er i dag uttrykk for gjeldende rett.

I IK skjedde den siste vesentlige endringen i 1990. Statens rett til å overta malmbergverk senest 50 år etter at driftskonsesjon var tildelt (hjemfallsretten), ble da opphevet. Samtidig ble det bestemt at bergverkskonsesjoner i fremtiden som hovedregel skulle gis uten tidsbegrensing.

3.2 GJELDENDE RETT – MUTBARE MINERALER

Et hovedskille i lovgivningen er skillet mellom mutbare og ikke-mutbare mineraler. Regler om de mutbare mineralene er samlet i lov 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk (bvl.) og i lov 14. desember 1917 nr. 16 om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom m.v. (IK). I dette kapittelet vil det bli gitt en kort oppsummering av gjeldende rett på dette området. For en mer utfyllende redegjørelse vises til vedlegg nr. 6.

Mutbare mineraler tilhører staten som følge av bergregalet. Mutbare mineraler, definert i bvl. § 1, er metaller med egenvekt høyere enn 5 og malmer av slike metaller og metallene titan og arsen og malmer av disse. Magnetkis og svovelkis er også

mutbare. I loven er det gjort unntak fra mutbarheten for myr- og sjømalm og alluvialt gull.

3.2.1 Skjerping (leting)

I bvl. er prinsippet om bergfrihet nedfelt i § 2 første ledd. Utgangspunktet er at enhver skal kunne skjerpe, mute og få utmål på forekomster av mutbare mineraler på egen eller andres grunn. Utenlandske statsborgere og selskaper, som ikke har tilknytning til EØS, må imidlertid søke konsesjon. Bestemmelsene i bvl. må også suppleres med bestemmelsene i IK som bestemmer at alle unntatt staten, norske kommuner og fylkeskommuner må ha konsesjon for avledet erverv av mutbare forekomster. Likeledes kreves konsesjon for drift av mutbare forekomster.

Iht. bvl. § 3 er imidlertid en del steder unntatt fra skjerping med mindre man innhenter samtykke fra grunneier og bruker. Dette gjelder bl.a. tettbygd område, industriområde, område for offentlig vei, jernbane og flyplass. Begrensninger i skjerpeadgangen kan også følge av lov 19. juni 1970 nr. 63 om naturvern (naturvernloven) og reguleringsvedtak etter lov 14. juni 1985 nr. 77 plan og bygningslov (pbl.).

Skjerperens rettigheter og plikter

Utgangspunktet i bvl. § 4 er at skjerperen har rett til å gjøre de inngrep i grunnen som er nødvendige for å *søke* etter mutbare mineraler. Skjerperen kan foreta inngrep som kan medføre skade på grunnen, men vedkommende har ikke rett til å gjøre inngrep i grunnen som medfører skade av vesentlig betydning uten samtykke fra grunneier og bruker.

Som følge av at skjerpearbeider kan medføre skade på grunnen, er skjerper pålagt å underrette eier eller bruker om arbeider han vil foreta som kan medføre skade, jf. bvl. § 5. Hvis eier eller bruker krever det, plikter skjerper dessuten å stille sikkerhet for den skade som kan oppstå. Iht. bvl. § 6 plikter skjerperen uten hensyn til skyld, å erstatte skade som skjerpingen medfører.

Skjerper skal sørge for å holde skjerpet forsvarlig inngjerdet dersom det medfører fare for mennesker eller husdyr, jf. bvl. § 7.

3.2.2 Muting

Muting er et registreringssystem som innebærer at den som vil sikre seg rett til å undersøke forekomster av mutbart mineral og rett fremfor andre til å utvinne mineralet i området (utmål), må begjære muting hos Bergvesenet, jf. bvl. § 8. Lovens utgangspunkt er at den som oppfyller nærmere fastsatte vilkår i loven, har krav på å få mutingsbrev.

Bergvesenet sender kopi til Sametinget av de mutingsbrev som blir utstedt for Finnmark.

Muterens rettigheter og plikter

Iht. bvl. § 8 har muteren rett til å undersøke forekomster av mutbart mineral innenfor mutingsområdet. Mutingsretten skal gi muteren anledning til å foreta de undersøkelser som er nødvendige for å få klarlagt om vilkårene for utmål er til stede, sml. bvl. § 23 om forekomster av mutbart mineral som har en slik rikholdighet, størrelse og beskaffenhet ellers at den kan antas å være, eller innen rimelig tid bli, drivverdig. Retten til å undersøke omfatter også rett til å foreta prøvedrift, jf. IK § 18.

Det fremgår av bvl. § 18 andre ledd at de begrensningene som gjelder på steder unntatt fra skjerping, også gjelder for muterens undersøkelsesarbeider i mutingsområdet.

Muter, på lik linje med skjerper, plikter å underrette eier eller bruker om arbeider han vil foreta som kan medføre skade. Dersom eier eller bruker krever det, plikter muter dessuten å stille sikkerhet for den skade som kan oppstå. Muter må også, uten hensyn til skyld, erstatte skade som undersøkelsen medfører. Bvl. § 19a fastslår videre muterens plikt til å sikre gruveåpninger og andre åpninger i grunnen samt tipper.

Forholdet til andre mutere

Utgangspunktet er at først registrerte muter har best alder i felt (prioritet), jf. bvl. § 16. Mutere med dårligere alder i felt, kan uten samtykke ikke foreta undersøkelsesarbeider i mutingsområdet så lenge den eldre muters rett består. Yngre muter kan imidlertid foreta skjerpearbeider i eldre muters mutingsområde, jf. bvl. § 3 fjerde ledd.

Mutingsrettens varighet

Muterens rett faller bort dersom det ikke søkes om utmål innen 7 år fra den dag mutingsbrevet ble utferdiget, jf. bvl. § 20. Det kan søkes om forlengelse av fristen.

3.2.3 Utmål

Det er bare muter med best alder i felt som kan kreve utmål, jf. bvl. §§ 23 og 24 første ledd. Hovedvilkåret for å få utmål er at muteren sannsynliggjør ovenfor Bergvesenet at den undersøkte forekomsten har en slik rikholdighet, størrelse og beskaffenhet ellers at den kan antas å være, eller innen rimelig tid bli, drivverdig. Dersom vilkårene for utmål foreligger, skal utmål gis, jf. bvl. § 33.

Utmålshavers rettigheter og plikter

Utmålshavers rett består først og fremst i at han har enerett til å utvinne de mutbare mineralene innen utmålsområdet, jf. bvl. § 36. Utmålshaver kan dog ikke iverksette gruvedrift før han har fått konsesjon etter IK kapittel II. Utmålshaver har rett til å bryte ut og nyttiggjøre seg alle mutbare mineraler i utmålsområdet, jf. bvl. § 38. Det samme gjelder de ikke-mutbare mineralene som det er nødvendig å bryte ut for å komme til de mutbare.

Steder som er unntatt fra skjerping, skal også være «fredet» for utmålshavers undersøkelser og drift, jf. bvl. § 37 første ledd.

Også utmålshaver har plikt til å sikre åpninger i grunnen ol. som kan medføre fare for mennesker eller husdyr, jf. bvl. § 39a. Ved nedleggelse, innstilling av virksomheten eller ved oppgivelse av utmålet, skal sikringen i tillegg være varig.

Varighet av utmålshavers rett

Iht. IK § 12 må utmålshaver sette i gang prøvedrift eller søke konsesjon for regelmessig drift innen ti år regnet fra utmålsbrevets dato. Bakgrunnen for dette er at lovgiver har villet unngå at potensielle forekomster skal ligge ubenyttet over lengre tid dersom det er grunnlag for å iverksette drift på forekomsten. Utmålshaver kan imidlertid søke om forlengelse av ti-års fristen.

3.2.4 Avståelse av grunn og rettigheter

Som nevnt er det få inngrep i grunnen en muter eller utmålshaver kan foreta uten samtykke fra grunneier eller bruker. For at muter og utmålshaver likevel skal ha anledning til å få gjennomført de nødvendige undersøkelsesarbeider, eventuelt prøvedrift og drift, har bvl. kapittel 5 ekspropriasjonsbestemmelser. Bestemmelsene i bvl. suppleres av andre ekspropriasjonsregler.

Avståing med hjemmel direkte i loven

Iht. bvl. § 40 første ledd kan den som har fått mutingsbrev eller utmål, kreve avstått grunn og rettigheter som han trenger for å kunne foreta hhv. undersøkelsesarbeider og gruvedrift. For steder som er fredet for skjerping, jf. bvl. § 3, kan det bare kreves avståing til nødvendig adkomstvei. Om avståing skal finne sted og eventuelt i hvilket omfang, avgjøres ved skjønn, jf. bvl. § 40 fjerde ledd.

Avståing etter særskilt tillatelse

I bvl. § 41 er det gitt egne avståingsregler for utmålshaver. Etter denne bestemmelsen skal avståing skje med tillatelse fra Kongen. Utmålshaver kan med hjemmel i § 41 kreve avstått grunn og rettigheter på steder der avståing ikke kan skje i medhold av § 40, f.eks. en annens utmål og eldre muters mutingsområde. Etter § 41 andre ledd kan det stilles vilkår som anses ønskelige for at virksomheten kan foregå på mest mulig rasjonell måte og som sikrer grunneiers, naboers og allmennhetens interesser.

Generelt

Loven sier intet om avståingen skal skje til eie eller til bruk, men utgangspunktet er at avståing av grunn og rettigheter ikke bør skje i større omfang enn det som er nødvendig. Etter Grl. § 105 har den som må avstå grunn til muter eller utmålshaver krav på full erstatning.

Grunn eller rettigheter som muter eller utmålshaver trenger for sin virksomhet, kan enten erverves frivillig eller ved ekspropriasjon. Uansett ervervsform vil slike erverv kunne utløse konsesjonsplikt etter lov 31. mai 1974 nr. 19 om konsesjon og om forkjøpsrett for det offentlige ved erverv av fast eiendom (K).

3.2.5 Driftskonsesjon

Det kan ikke settes i gang regelmessig bergverksdrift på mutbare mineraler uten driftskonsesjon, jf. IK § 11 andre ledd. Søker har ikke krav på å få konsesjon slik tilfellet er for muting og utmål, jf. IK § 13 om at konsesjonssøker «kan....få konsesjon».

Hovedforutsetningen for å få konsesjon er at allmenne hensyn ikke taler imot, jf. IK § 13 første ledd. Konsesjon kan gis på de nærmere betingelser Kongen fastsetter. Driftskonsesjon gis alltid på vilkår som inneholder bestemmelser om plikter for konsesjonæren. Bl.a. stilles det regelmessig vilkår om driftsstart- og stopp, bergmessig drift, landskapspleie, eventuelt tilsåing og beplantning ved opphør av driften og forsvarlig sikring av dagbrudd og åpninger i grunnen. Etter søknad er det mulig å få endret fastsatte konsesjonsvilkår, jf. IK § 27.

Brudd på konsesjonsvilkår eller forutsetninger for konsesjonen

I IK § 26 andre ledd bestemmes at konsesjonæren kan ilegges tvangsmulkt dersom vedkommende overtrer konsesjonsvilkår. Konsesjonen kan også trekkes tilbake dersom vilkår av vesentlig betydning er overtrådt, eller det er gitt uriktige eller ufullstendige opplysninger om forhold av vesentlig betydning. Ved en tilbaketrekking, kan Nærings- og energidepartementet bestemme at bergrettighetene skal selges innen en bestemt frist, jf. IK § 26 tredje ledd.

Saksbehandling

Konsesjonssøknaden skal sendes til Nærings- og energidepartementet som sender søknader på høring til Bergvesenet og den aktuelle kommune og fylkeskommune. I tillegg høres de berørte departementer, vanligvis Landbruks-, Miljøvern-, Kommunal- og arbeids-, Sosialdepartementet og SFT.

3.2.6 Avledet erverv

Med avledet erverv forstås at et rettssubjekt erverver en allerede eksisterende rett (muting el.) fra et annet rettssubjekt. Dette i motsetning til opprinnelig erverv da det stiftes en ny rett.

Bergrettighetene

Når bergrettigheter overdras, kreves det som hovedregel konsesjon, jf. IK § 11 første ledd, jf. § 13. Kravet om konsesjon gjelder for erverv av eiendomsrett eller bruksrett til forekomster av mutbart mineral som andre har mutet eller fått utmål på iht. bvl. Det er gjort unntak fra konsesjonsplikten for staten, norske kommuner og fylkeskommuner. Dersom man ikke får konsesjon, vil overdragelsen enten måtte omgjøres eller bergrettighetene videreselges, jf. IK § 31.

Erverv av selskapsandeler og overtakelse av mineralvirksomhet

En annen måte å overta bergrettigheter på, er å erverve andeler i et selskap som eier bergrettigheter eller erverve et selskaps aktiva. Bestemmelser både i IK og i lov 23. desember 1994 nr. 79 om erverv av næringsvirksomhet kan få betydning ved slike erverv.

For å hindre omgåelser av bestemmelsene i IK kapittel II, bestemmer IK kapittel V at erverv av selskapsandeler i selskaper som har bergrettigheter, er konsesjonspliktig. Etter IK § 36 første ledd kreves det konsesjon når man erverver aksjer eller parter som representerer mer enn 20 % av samtlige aksjer, parter eller stemmer i bergverksselskapet. Likeledes kreves det konsesjon ved erverv av mer enn 20 % av aksjene eller partene i et holdingselskap som eier mer enn 20 % av samtlige aksjer, parter eller stemmer i bergverksselskapet, jf. IK § 36 andre ledd. For lov om erverv av næringsvirksomhet, vises til framstillingen under kapittel 3.5.7.

3.2.7 Tilsyn med undersøkelsesarbeider og gruvedrift

Bergvesenet fører tilsyn med undersøkelser og gruvedrift, jf. bvl. kapittel 8. Utgangspunktet i loven § 51 er at Bergvesenet skal påse at undersøkelsesarbeider og gruvedrift foregår på en bergmessig og forsvarlig måte. Videre skal det kontrolleres at driften foregår i samsvar med konsesjonsvilkårene og eventuelle ekspropriasjonsvilkår.

Muter, utmålshaver og konsesjonær er pålagt å gi det offentlige en rekke opplysninger når det startes, utføres eller avsluttes undersøkelsesarbeid eller gruvedrift. Unnlatelse av å sende inn underretning, planer, kart eller rapporter, jf. bvl. §§ 50-53, er derfor gjort straffbart, jf. bvl. § 64 første ledd nr. 3.

3.3 GJELDENDE RETT – IKKE-MUTBARE MINERALER

Ikke-mutbare mineraler er en sammensatt gruppe, avgrenset negativt mot de mutbare, jf. definisjonen i bvl. § 1. I praksis vil ikke-mutbare mineraler være industrimineraler, natursten og fjellforekomster som kan knuses til pukk. I tillegg regnes grus, sand og leire som ikke-mutbare mineraler. Alluvialt gull, myr- og sjømalm regnes ikke som mutbare mineraler, og faller derfor også inn under gruppen ikke-mutbare. Nedenfor gis en kort oppsummering av gjeldende rett på dette området. For mer utfyllende redegjørelse vises til vedlegg nr. 6.

3.3.1 Eiendomsrett til ikke-mutbare mineraler

De ikke-mutbare mineralene tilhører som hovedregel grunneieren. Andre enn grunneier har i utgangspunktet ingen alminnelig rett til leting etter, undersøking av og drift på ikke-mutbare mineraler. Disse er avhengig av å inngå avtale med grunneier eller å ekspropriere rettighetene.

3.3.2 Avtale med grunneier

I avtalen mellom grunneier og interessent reguleres deres plikter og rettigheter nærmere. Det medtas gjerne en klausul om at undersøker skal ha førsterett, innenfor en viss periode, til å iverksette de nødvendige undersøkelsesarbeider på en eventuell forekomst. Rettighetshaverne betinger seg dessuten rett til et vederlag, som oftest en pris pr. utbrutt tonn av det ikke-mutbare mineralet.

3.3.3 Ekspropriasjon av rett til ikke-mutbare mineralforekomster

Dersom det ikke er mulig å få til en frivillig avtale med grunneier om undersøkelse og drift på en ikke-mutbar forekomst, vil den eneste muligheten for å erverve slik rett være gjennom ekspropriasjon. Av regelverk som kan være aktuelt ved ekspropriasjon av ikke-mutbare mineralske forekomster, skal nevnes pbl., lov 23. oktober 1959 nr. 3 om oreigning av fast eiendom (oreigningsloven) og lov 21. mars 1952 nr. 1 om avståing av grunn til drift av ikke-mutbare mineralske forekomster (IM). Lovgivningen åpner for at det i det enkelte tilfelle kan være mulighet for å velge mellom flere ekspropriasjonshjemler til det aktuelle ekspropriasjonstiltaket.

Plan- og bygningsloven

I pbl. § 35 gis planmyndigheten adgang til å ekspropriere til gjennomføring av reguleringsplan eller bebyggelsesplan. I de tilfeller der området er regulert til mineraluttak/industri, vil bestemmelsen kunne benyttes til ekspropriasjon av ikke-mutbar forekomst.

Oreigningsloven

De alminnelige bestemmelser som er nedfelt i oreigningsloven kan også komme til anvendelse, jf. § 2 nr. 32 om ekspropriasjon til industritiltak. Myndigheten til å

gjøre vedtak eller samtykke i ekspropriasjon etter § 2 nr. 32 er delegert til Nærings- og energidepartementet.

Lov om avståing av grunn mv. til drift av ikke-mutbare mineralske forekomster

IM § 14 angir at alle ikke-mutbare mineraler og bergarter omfattes av loven. Loven gjelder normalt ikke for sand, grus og leire.

Lovens utgangspunkt er at avståing skal skje til drift av ikke-mutbare mineralske forekomster. For det første kan det kreves avstått bruksrett til grunn og andre rettigheter som trengs til undersøkelse av om det finnes mineralske forekomster, samt arten og gehalten av forekomsten, jf. IM § 1 nr. 5. Videre åpnes det for å ekspropriere selve forekomsten eller rett til å utvinne den, jf. § 1 nr. 1. I den forbindelse kan det eksproprieres grunn og rettigheter som trengs til utvinning av den mineralske forekomsten. Noen grunneiere og brukere nyter imidlertid et særskilt vern mot ekspropriasjon etter IM.

Loven gir ikke eksproprianten et krav på ekspropriasjon. Avgjørelsen bygger på fritt skjønn, og det er opp til en administrativ myndighet, Kongen eller Nærings- og energidepartementet, å avgjøre i det enkelte tilfellet om avståing skal finne sted.

Før departementet fatter sin avgjørelse skal imidlertid saken på høring, jf. § 6. Ifølge loven skal eier og mulige brukere ha anledning til å uttale seg. Lovens utgangspunkt er at avståing normalt bare skal skje til bruk, jf. § 1 andre ledd.

I § 4 gis ekspropriasjonsmyndigheten adgang til å stille vilkår i tillatelsen. Vilkårene skal sikre en mest mulig rasjonell drift samtidig som hensynet til naboene, grunneier og allmennheten skal tas i betraktning.

Når driften nedlegges, faller rettighetene tilbake til grunneier, jf. § 6 første ledd. Det samme gjelder ved opphør av lete- eller undersøkelsesarbeider. Avstått eiendomsrett faller imidlertid ikke tilbake til grunneier, jf. § 6 tredje ledd.

Når det gjelder fastsettelsen av ekspropriasjonserstatningen, skal den som utgangspunkt foretas etter lov 6. april 1984 nr. 17 om vederlag ved oreigning av fast eigedom, som er tuftet på prinsippet i Grl. § 105 om at den som avstår sin eiendom, skal ha rett til full erstatning. IM har først og fremst regler om i hvilken form erstatningen skal ytes.

3.3.4 Konsesjon på erverv av ikke-mutbare forekomster

Erverv av kalkstensforekomster

Det kreves i visse tilfeller konsesjon for å erverve rett til kalkstensforekomster. Som kalksten regnes også marmor, dolomittholdig kalksten og dolomitt, jf. lov 3. juli 1914 nr. 5 om erverv av kalkstensforekomster (kalkloven) § 1 tredje ledd.

I loven § 1 oppstilles konsesjonsplikt for erverv av eiendomsrett og erverv av bruksrett til kalksten. Konsesjonsplikt inntrer kun for forekomster over en viss størrelse, dvs. dersom det kan utvinnes minst 100.000 tonn kalksten av forekomster erverver eier elle bruker innen samme kommune. Det er videre et vilkår for konsesjonsplikt at ervervet av forekomsten foretas i hensikt å utnytte forekomsten eller å hindre utnyttelse av den.

I loven er det gjort unntak fra konsesjonsplikten for staten, norske kommuner og fylkeskommuner, jf. § 1.

Etter § 4 kan det gis konsesjon når allmenne hensyn ikke taler imot. Konsesjonsmyndigheten kan fastsette vilkår for drift av forekomsten. Slike vilkår stilles regelmessig. Det fastsettes gjerne krav om ansvarlige for driften, utdanningskrav, krav om sikring, opprydning, forhold til miljøet osv. Videre stilles vilkår om at driften er underlagt Bergvesenets tilsyn.

Myndigheten til å innvilge konsesjon etter kalkloven er delegert til Bergvesenet.

IK kapittel V får tilsvarende anvendelse på erverv av eierandeler i eller overtakelse av selskaper med rettigheter til kalkstensforekomster, jf. kalkloven § 5. Dette innebærer at også slike erverv er konsesjonspliktige.

I tillegg til kalkloven § 5, vil ervervsloven også gjelde for overtakelse av næringsvirksomhet basert på kalksten så sant de øvrige vilkår i denne loven er oppfylt.

Erverv av kvartsforekomster

Erverv av kvartsforekomster er underlagt konsesjonsplikt på samme måte som kalksten. Lov 17. juni 1949 nr. 3 om erverv av kvartsforekomster (kvartsloven) er bygd opp på samme måte som kalkloven, og bestemmelsene er i all hovedsak like.

Hva som anses som kvarts, angis i loven § 1. Det er kvartskrystaller, krystallkvarts og kvartsitt. I kvartsloven er det ingen minstegrense mht. forekomstens størrelse slik som i kalkloven. Enhver forekomst omfattes derfor av loven. For øvrig vises til fremstillingen av kalkloven ovenfor.

Erverv av andre ikke-mutbare forekomster

De ikke-mutbare mineraler som ikke omfattes av de allerede nevnte lover, altså kalkstensforekomster under 100.000 tonn og andre ikke-mutbare mineraler enn kvarts, er ikke regulert i spesiallover. Erverv av forekomster med slike mineraler vil imidlertid stort sett omfattes av lov 31. mai 1974 nr. 19 om konsesjon og om forkjøpsrett for det offentlige ved erverv av fast eiendom (K) som regulerer erverv av rettigheter i fast eiendom. Det bør for ordens skyld nevnes at erverv som omfattes av IK kapittel II om bergverk eller kalk- eller kvartslovene, ikke reguleres av K, jf. K § 2 fjerde ledd.

K omhandler i utgangspunktet erverv av all fast eiendom. Ervervet kan være til eie, men også leierettigheter og lignende bruksrettigheter med varighet over 10 år omfattes av loven, jf. K § 3 første ledd. Videre vil visse kortvarige avtaler utløse konsesjonsplikt. Det er gjort noen unntak fra konsesjonsplikten bl.a. for eiendommer som ligger i regulerte områder.

Dersom det er grunn til å anta at erververen først og fremst tar sikte på å plassere kapital i eiendommen, eller dersom ervervet anses som ledd i oppsamling av fast eiendom, taler dette mot å gi konsesjon, jf. K § 7. Det samme gjelder der det må antas at erverver tar sikte på å skaffe seg en spekulasjonsgevinst ved salg av eiendommen etter kort tid.

Kommunen avgjør om forkjøpsretten etter K § 11 skal nyttes. Dersom kommunen ikke gjør vedtak om bruk av sin forkjøpsrett, skal den avgi uttalelse om konsesjonsspørsmålet og om statens forkjøpsrett skal nyttes. Når konsesjonssaken gjelder erverv av ikke-mutbare mineraler, skal Bergvesenet gi uttalelse og komme med forslag til vilkår før konsesjonsvedtaket treffes.

Etter § 9 kan det i hvert enkelt tilfelle stilles vilkår som anses nødvendige for å fremme lovens formål. Når eiendommen skal utnyttes til drift av mineralske forekomster, er det vanlig å sette vilkår for drift, sikring ol. Vilkårene vil langt på vei tilsvare de vilkår som settes i konsesjoner gitt etter IK og kalk- og kvartslovene.

K har også bestemmelser om erverv av eierandeler i selskaper som har konsesjonspliktig forhold til fast eiendom. Etter K § 4 utløses konsesjonsplikt ved erverv av eierandeler eller parter i selskap med begrenset ansvar ved erverv av mer enn en tredel, eller minst en halvdel eller minst to tredeler av samtlige andeler eller stem-

meberettigede andeler i selskapet. Det samme gjelder for erverv av andeler eller parter i holdingselskaper som eier mer enn en tredel av grunnkapitalen i selskap med konsesjonspliktig forhold til fast eiendom.

Ved overtredelse av vilkår kan det fastsettes tvangsmulkt og ved overtredelse av vilkår av vesentlig betydning, eller dersom konsesjonen er gitt på grunnlag av uriktige eller ufullstendige opplysninger av vesentlig betydning, kan konsesjonen trekkes tilbake, jf. K §§ 23 og 24.

3.4 GJELDENDE RETT – NATURFOREKOMSTER PÅ KONTINENTALSOKKELEN

Ved kgl.res. 31. mai 1963 har Norge utad fastslått krav på jurisdiksjon over naturforekomster i havbunnen og undergrunnen utenfor kysten. I lov 21. juni 1963 nr. 12 om vitenskapelig utforskning og undersøkelse etter og utnyttelse av andre undersjøiske naturforekomster enn petroleum (kontinentalsokkelloven) er det gitt bestemmelser om utforskning og utnyttelse av slike forekomster. Nedenfor gis en kort oppsummering av gjeldende rett på dette området. For mer utfyllende redegjørelse vises til vedlegg nr. 6.

3.4.1 Hva som omfattes av loven

Naturforekomster som kan være aktuelle er bl.a. forekomster av tang og tare, skjellsandsforekomster og forekomster av mutbare og ikke-mutbare mineraler. Retten til de undersjøiske mineralforekomstene tilligger staten, jf. loven § 2.

3.4.2 Lovens stedlige virkeområde

Lovens stedlige virkeområde er indre norsk farvann, norsk sjøterritorium og kontinentalsokkelen så langt den kan anses å være en naturlig forlengelse av norsk landterritorium, jf. § 1. Mot land avgrenses virkeområdet mot den delen av sjøen som er undergitt privat eiendomsrett.

3.4.3 Fullmaktsslov

Loven om undersjøiske naturforekomster er meget kortfattet, og det gis vide fullmakter til Kongen. For det første kan forvaltningen gi regler om utforskning og utvinning av undersjøiske forekomster, jf. loven § 3. Det kan også gis tillatelse til og oppstilles bestemte vilkår for slik utforskning og utvinning av undersjøiske naturforekomster, jf. loven § 2.

Av § 2 følger imidlertid at Kongen i forskrift kan gi tillatelse til undersøkelse og utnyttelse av tang- og tareforekomster i bestemte områder uten spesiell tillatelse. Av samme bestemmelse følger at Kongen for undersøkelse og utnytting av skjellsand, sand og grus kan pålegge fylkeskommunen å utøve myndigheten til å gi tillatelse.

Hvorvidt lovens fullmakter er benyttet, redegjøres det for i kapittel 3.4.4 til 3.4.7.

3.4.4 Undersøkelse etter visse andre undersjøiske naturforekomster enn petroleum

I følge resolusjon 12. juni 1970 § 5, jf. ovenfor, må skriftlig søknad om undersøkelse etter visse andre undersjøiske naturforekomster enn petroleum sendes Nærings- og energidepartementet. En eventuell tillatelse gir ingen enerett eller for-

trinnsrett til å foreta undersøkelser, jf. forskriften §§ 7 og 9. I tillatelsen kan det settes vilkår, jf. loven § 2.

I forskriften § 12 stilles det krav om at undersøkelsene skal utføres på en forsvarlig måte og så vidt mulig ikke gripe forstyrrende inn i annen virksomhet. Det må også påses at undersøkelsene ikke volder fare for forurensning. Dersom det foretas alvorlige eller gjentatte overtredelser av forskriften eller av fastsatte vilkår, kan Nærings- og energidepartementet trekke tilbake undersøkelsestillatelsen, jf. forskriften § 17.

Når undersøkelsene er avsluttet, skal undersøker umiddelbart sende rapport til Nærings- og energidepartementet om undersøkelsenes omfang og utførelse. Videre skal undersøker snarest og senest innen seks måneder, sende departementet resultater av alle undersøkelser, herunder prøver, interpretasjoner ol.

3.4.5 Om forekomster av tang og tare

Kongen kan ved forskrift tillate undersøkelse og utnyttelse av tang- og tareforekomster i enkelte områder uten særskilt tillatelse. Slik forskrift er gitt med det formål å sikre en forsvarlig og langsiktig utnyttelse av tang og tare som en del av en helhetlig forvaltning av kystens ressurser og naturmiljø, jf. forskriften 13. juli 1995 nr. 642 om høsting av tang og tare § 2.

Forskriften overlater til Fiskeridirektoratet å fastsette høstefelt, jf. § 4. I samråd med Direktoratet for Naturforvaltning kan det så tillates høsting i bestemte felt.

I utgangspunktet er høsting av tang og tare åpent for enhver i de utlagte områder. Tillatelsen til høsting i et bestemt felt gjelder for fem år av gangen, men kan stoppes før fem år har gått dersom høstingen har fått eller kan få andre konsekvenser enn antatt da forskriften ble fastsatt, jf. § 4.

Senest en måned før høstingen tar til, skal fartøyets eier eller bruker sende melding til Fiskerisjefen i det aktuelle distrikt om hvilket felt som skal høstes og tidspunktet for høstingen, jf. § 9.

3.4.6 Om skjellsandsforekomster

Med virkning fra 1. april 1993 er myndigheten til å meddele skjellsandskonsesjoner delegert til fylkeskommunene. I denne forbindelse ble det utarbeidet et rundskriv (1. april 1993) med generell informasjon, saksbehandlingsregler og vilkår som i alminnelighet skal følge tillatelsen. Rundskrivet er siden endret ved brev av 14. februar 1994 og 20. desember 1994.

Søknaden skal sendes fylkeskommunene i det fylket hvor opptaksområdet ligger. Søknaden skal før avgjørelse treffes, sendes på høring til berørte instanser.

Avgjørelsen av om konsesjon skal meddeles fattes etter en skjønnsmessig vurdering, hvor fordelen med tiltaket sammenholdes med de ulemper det vil medføre. Konsesjonen gir adgang til opptak av en eller flere forekomster. Konsesjonen gir imidlertid ikke adgang til opptak på mindre enn 5 meters dyp ved normalt lavvann. Konsesjonen kan maksimalt gis for et tidsrom på 5 år.

Konsesjonen skal i alminnelighet gis på vilkår som bl.a. ivaretar hensynet til konkurrerende virksomhet i området og forhindrer skade.

3.4.7 Om undersjøiske mineralforekomster

Det er lagt til grunn at kontinentalsokkelloven omfatter såvel mutbare som ikkemutbare forekomster. Det finnes eksempler fra praksis på at departementet har gitt tillatelse til undersøkelse og utnyttelse av undersjøiske kalkstensforekomster. Tilla-

telsene gjelder tilfeller der kalkstensforekomsten har sin utbredelse på land og ut i sjøen/fjorden, og har vært gitt til selskaper som driver den igangværende virksomhet på land.

3.5 GJELDENDE RETT – GENERELL LOVGIVNING

I dette kapittelet skal det redegjøres kort for annen lovgivning av betydning i forbindelse med mineralvirksomhet. For mer utfyllende redegjørelse vises til vedlegg nr. 6.

3.5.1 Plan- og bygningsloven

Ved nyetablering vil bestemmelsene i lov 14. juni 1985 nr. 77 plan og bygningslov (pbl.) være viktige. Her vil det kort bli redegjort for plansystemet samt reglene om konsekvensutredninger og byggetillatelse. Redegjørelsen om konsekvensutredninger baserer seg på regler som er vedtatt ved lov 4. august 1995 nr. 54, og som ventes å tre i kraft 1. januar 1997. Redegjørelsen om § 93 baserer seg på regler som er vedtatt ved lov 5. mai 1995 nr. 20, og som også ventes å tre i kraft 1. januar 1997.

Plansystemet

Kommunen er tillagt ansvaret for å utarbeide planer innen sin kommune. Det skal utarbeides en kommuneplan som bl.a. skal inneholde en arealdel for forvaltningen av arealer og andre naturressurser. Kommuneplanens arealdel skal i nødvendig utstrekning bl.a. angi områder for råstoffutvinning, jf. pbl. § 20-4 første ledd nr. 3. Det kan ikke iverksettes oppstart av masseuttak av mutbare og ikke-mutbare mineraler i strid med slik plan.

Det skal i en del tilfeller utarbeides reguleringsplan, jf. pbl. § 23. Dette er en rettslig bindende plan med detaljerte bestemmelser om bruken av området. Reguleringsplikten knytter seg i utgangspunktet til søknadspliktige tiltak etter pbl. § 93, jf. nedenfor om denne bestemmelse.

Konsekvensutredninger

Etter pbl. kapittel VII-a skal det for visse tiltak utarbeides konsekvensutredninger. Formålet med dette er å få klargjort virkninger av tiltak som kan ha vesentlige konsekvenser for miljø, naturressurser eller samfunn. Kongen kan i forskrift fastsette hvilke tiltak som alltid skal konsekvensutredes, jf. § 33-2 andre ledd bokstav a, samt hvilke tiltak som etter en konkret vurdering kan kreves konsekvensutredet, jf. § 33-2 andre ledd bokstav b. Utkast til forskrifter ble sendt på høring mai 1996. I forskriftsutkastet foreslås at uttak av masse som berører minst 200 da samlet overflate eller omfatter mer enn 2 mill. m^3 masse alltid skal konsekvensutredes. Om uttak som berører minst 50 da eller omfatter mer enn 500.000 m^3 masse skal konsekvensutredes, beror på en konkret vurdering.

Saksgangen starter med at tiltakshaver sender en melding til ansvarlig myndighet, jf. § 33-3. Meldingen skal inneholde en kort beskrivelse av tiltaket, av aktuelle alternativer og, på bakgrunn av tilgjengelig kunnskap på meldingstidspunktet, av antatte konsekvenser for miljø, naturressurser og samfunn. Meldingen skal også inneholde et forslag til utredningsprogram. Meldingen skal legges ut til offentlig ettersyn og sendes berørte myndigheter og interesseorganisasjoner til uttalelse, jf. pbl. § 33-3.

Bergvesenet fastsetter så et utredningsprogram på grunnlag av meldingen og uttalelsene, jf. § 33-4. Med utgangspunkt i det fastlagte utredningsprogram, skal til-

takshaver utarbeide en konsekvensutredning. Konsekvensutredningen sendes også på høring til berørte myndigheter og interesseorganisasjoner, samt legges ut til offentlig ettersyn.

Søknadsplikt etter pbl. § 93

Iht. pbl. § 93 bokstav i må det søkes kommunen om tillatelse for å kunne iverksette tiltak som faller inn under kategorien «vesentlig terrenginngrep». «Vesentlig terrenginngrep» er bl.a. stenbrudd, massetak og fylling, i tillegg til andre inngrep av betydning i terrenget.

3.5.2 Forurensningsloven

Lov 13. mars 1981 nr. 6 om vern mot forurensninger og om avfall (forurensningsloven) oppstiller i utgangspunktet et forbud mot forurensning. Det kan imidlertid søkes om lov til å drive forurensende virksomhet, jf. § 11.

I forurensningsloven § 13 er det bestemmelser om meldeplikt for den som planlegger virksomhet som kan medføre store forurensninger på et nytt sted, eller en vesentlig utbygging av ny karakter på sted for eksisterende virksomhet. Forurensningsmyndigheten (SFT) kan bestemme at den som planlegger en meldepliktig virksomhet, skal utarbeide en konsekvensanalyse, jf. § 13 andre ledd. På bakgrunn av det foreliggende materialet, vil SFT avgjøre om det skal gis tillatelse til utslipp, eventuelt tillatelse til annen forurensning som måtte være aktuell for virksomheten. Lovlig drift kan ikke iverksettes før de nødvendige tillatelser etter forurensningsloven foreligger.

3.5.3 Naturvernloven

Planlegging av større arbeider, anlegg eller virksomhet som vil medføre vesentlig endring av landskapets karakter eller vesentlig skade på naturmiljøet for øvrig, skal varsles, jf. lov 19. juni 1970 nr. 63 om naturvern (naturvernloven) § 2. Planene skal forelegges rette myndighet etter loven som i disse tilfellene er fylkesmannen. Bestemmelsen trer imidlertid først i kraft fra den tid Kongen bestemmer.

For øvrig kan det med hjemmel i naturvernloven legges ut områder til fredning. Ofte vil skjerping og mutingsarbeider være forbudt i slike områder.

3.5.4 Kulturminneloven

Etter lov 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner (kulturminneloven) § 3 er det forbud mot inngrep i automatisk fredede kulturminner. Den som vil iverksette tiltak som kan virke inn på et automatisk fredet kulturminne, må sende melding om tiltaket til vedkommende myndighet etter loven, jf. § 8. Dette skal skje tidligst mulig før tiltaket planlegges iverksatt. Fylkeskommunen vil da avgjøre om og i tilfelle på hvilken måte tiltaket kan settes i gang.

I tillegg til bestemmelsene om automatisk fredning av kulturminner, er det hjemmel i kulturminneloven til å foreta fredning ved enkeltvedtak, jf. § 15. Slikt vedtak kan treffes på bakgrunn av kriteriene «kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi».

3.5.5 Motorferdselloven

Utgangspunktet i lov 10. juni 1977 nr. 82 om motorferdsel i utmark og vassdrag (motorferdselloven) er et forbud mot motorisert ferdsel i utmark og vassdrag, jf. § 3.

I loven § 4 er det regnet opp en del tilfeller der motorisert ferdsel er tillatt. Dette omfatter ikke arbeider i forbindelse med mineralleting osv. Det kan imidlertid søkes om tillatelse til motorisert ferdsel. Når særlige grunner foreligger, kan slik tillatelse gis av kommunen, jf. § 6. En kommunal tillatelse innebærer imidlertid ikke at grunneier mister sin rett til å nekte motorisert ferdsel.

3.5.6 Jordloven

Lov 12. mai 1995 nr. 23 om jord (jordloven) § 9 inneholder bl.a. et forbud mot å omdisponere dyrket og dyrkbar jord, mens § 12 forbyr deling av eiendommer som kan nyttes til jord- eller skogbruk. Bestemmelsene reiser sjelden problemer i forhold til utnytting av mineralressurser. Dette fordi områder som § 9 gjelder for, stort sett er fredet for skjerping, muting og utmål, jf. bvl. §§ 3, 18 og 37. Landbruksmyndighetene er dessuten gitt adgang til å dispensere fra delingsforbudet i jordloven § 12, og delingssamtykke kan bl.a. gis dersom samfunnsinteresser av stor vekt taler for det. Etablering av næringsvirksomhet/industri samt tiltak som bidrar til sysselsetting, vil som regel bli betraktet som samfunnsinteresser av større vekt slik at jordlovens bestemmelser sjelden står i veien for letevirksomhet og driftsetablering innenfor mineralnæringen.

3.5.7 Ervervsloven

Etter lov 23. desember 1994 nr. 79 om erverv av næringsvirkomhet (ervervsloven) vil overdragelse av allerede igangværende bergverksvirksomhet være meldepliktig dersom lovens krav er oppfylt. Loven omfatter erverv av aktiva når dette innebærer overtakelse av virksomheten. Den omfatter også erverv av eierandeler når man erverver mer enn en tredel eller minst en halvdel eller minst to tredeler av samtlige eierandeler eller stemmeberettigede eierandeler.

Meldeplikt utløses bare dersom det ervervede foretak har mer enn 50 ansatte, en omsetning siste år på over 50 millioner kroner eller har mottatt offentlig støtte til forskning og utvikling på over 5 millioner kroner til minst ett enkeltprosjekt i løpet av de siste 8 år, jf. § 4.

Nærings- og energidepartementet kan undergi ervervet nærmere prøving dersom departementet har grunn til å anta at ervervet kan ha vesentlige negative virkninger for foretaket, bransjen eller samfunnet for øvrig, herunder sysselsettingsmessige virkninger. Ved nærmere prøving av et erverv, skal de ansatte, kommunen og fylkeskommunen der foretaket ligger, høres. Med mindre allmenne hensyn taler imot, skal ervervet godkjennes. Ved godkjenning av ervervet kan departementet stille vilkår.

3.6 BETYDNING AV EØS-AVTALEN

Det finnes intet EU-regelverk om et ervervssystem (leting, undersøkelse og erverv av forekomster) for mineralske ressurser. Regulering av området er overlatt til nasjonal lovgivning. Enkelte bestemmelser i EØS-avtalen og denne avtalens sekundærlovgivning har likevel betydning for mineralnæringen og fastsettelsen av lovgivningen i Norge.

For det første har ikke-diskrimineringsprinsippet i EØS-avtalen artikkel 4 betydning. Norge kan ikke diskriminere andre EØS-lands borgere mht. retten til å lete, undersøke og igangsette drift på mineralske ressurser. I denne forbindelse vises bl.a. til de endringer som er gjort i bvl. § 2 som følge av EØS-avtalens ikrafttredelse 1. januar 1994, jf. lov 27. november 1992 nr. 118.

Av direktiver som kan ha betydning for mineralnæringen, kan nevnes direktiv om elektrisk utstyr i gruver (82/130/EØF), diplomdirektivet (relevant for ingeniører: 89/48/EØF og relevant for stigere: 92/51/EØF) som gir retningslinjer for godkjenning av bergkyndige ansvarshavende, maskindirektivet (89/392/EØF) og direktivet om konsekvensutredninger (85/337/EØF) som bestemmer at større mineralske uttak skal utredes i forkant av godkjennelsen med henblikk på å få kartlagt konsekvensene av tiltaket.

Direktivet om elektrisk utstyr i gruver, diplomdirektivet (89/48/EØF) og maskindirektivet er implementert i Norge. Som følge av direktivet om konsekvensutredninger, er det foretatt endringer i pbl. kapittel VII-a. Forskrifter til de nye bestemmelsene er på høring med frist til 1. september 1996. Lovendringene og forskriften ventes å tre i kraft 1. januar 1997. Når det gjelder diplomdirektivet (92/51/EØF), mottok Norge i desember 1995 «letter of formal notice» fra ESA om at direktivet ikke var fullstendig notifisert. Det er imidlertid ingen utdannelseskrav til bergkyndige ansvarshavende i bergverkslovgivningen eller tilhørende forskrift. Kravene følger av vilkår satt i den enkelte sak. Som følge av instruks fra Nærings- og energidepartementet til Bergvesenet om å følge reglene i direktivet 92/51/EØF, anses direktivet som gjennomført i Norge.

3.7 BEHOVET FOR REVISJON

3.7.1 Innledning

Samfunnet er avhengig av mineraler, som inngår i nær sagt alle gjenstander vi omgir oss med. Hvilke mineraler som har størst betydning er i stadig forandring. Behovet for nye og stadig bedre produkter stiller dessuten strengere krav til kvaliteten av de ulike mineraler enten det gjelder pukk til asfalt eller fyllstoffer i papir og plast. Dette innebærer et økt behov for leting etter og undersøkelse av mineralske forekomster før de eventuelt kan settes i drift eller båndlegges for andre formål. Utvikling av vår moderne sivilisasjon medfører behov for forskning og undersøkelse av nye mineralressurser, og således økt behov for prospekteringsvillighet.

Det lovverket som regulerer mineralutnyttelsen i Norge kan karakteriseres som komplisert, uoversiktlig og ufullstendig. Dette er en vurdering som ikke er av ny dato.

I langtidsprogrammet for 1978-81 framhevet Regjeringen behovet for en bedre oversikt over de mineralske råstoffene. Dette skulle skje gjennom en mineralressursutredning som skulle ta opp spørsmål i tilknytning til kartlegging av mineralressursene i Norge. Utvalget foreslo i sin utredning om utnyttelse og forvaltning av mineralressursene (NOU 1984: 8, jf. også NOU 1980: 18 Sand og grus og NOU 1982: 24 Industrimineraler) en ny felles minerallov. Forslaget gikk ut på å samle, ajourføre og forenkle lovverket om leting etter og utnyttelse av alle typer mineralske råstoffer. Utvalget utarbeidet også en skisse til ny lov.

Med bakgrunn i NOU 1984: 8 ble det fra en rekke hold reist spørsmål om en oppfølging med tanke på bergindustriens framtid. Høsten 1986 bebudet Regjeringen framlagt en Stortingsmelding om våre mineralforekomster og bergindustriens framtid. Man valgte senere å la mineralnæringen inngå som et eget kapittel i Næringsmeldingen.

I St.meld. nr. 53 om næringspolitikk (1988-89) het det at: «Regjeringen vil vurdere behovet for en ny felles minerallov. I denne forbindelse er det nedsatt en interdepartemental arbeidsgruppe. Regjeringen vil forsere arbeidet med dette spørsmålet.» Av ulike årsaker, bl.a. omorganisering av departementet, ble arbeidsgruppen oppløst i tidsrommet omkring framleggingen av St.meld. nr. 53 uten at arbeidet var fullført.

Utviklingen innenfor mineralnæringen bidro til at Bergvesenet i 1990 tok initiativet til å få nedsatt en arbeidsgruppe sammensatt av representanter fra Næringsdepartementet og Bergvesenet for å følge opp intensjonene i St.meld. nr. 53. På grunn av den tid som var gått siden NOU 1984: 8 ble avgitt, ønsket man først å kartlegge om behovet for en revisjon fremdeles var til stede. Første møte i den nye arbeidsgruppen ble avholdt i april 1991. Gruppen konkluderte med at dagens lovgivning må moderniseres og gjøres mer tilgjengelig for brukerne slik at ressursutnyttelsen bedres. Gruppen anbefalte at det ble nedsatt et bredt sammensatt utredningsutvalg for å forberede en ny minerallov, jf. i denne forbindelse foreliggende utredning og kapittel 1.2 om utvalgets mandat og sammensetning.

3.7.2 Generelt

Ved vurdering av behov for revisjon av minerallovgivningen, er det viktig først å klarlegge forutsetninger og mål for norsk bergverksdrift.

Hovedforutsetningen for arbeidet med en ny minerallov må være at bergverksvirksomhet er en nødvendig og akseptert virksomhet. Samfunnet har behov for de ressurser som utnyttes, samt det bidrag næringen gir til sysselsettingen i landet, bosetning i distriktene og kartlegging av mineralressurser.

Målet for næringen er at den utøves forsvarlig og uten konflikt med en bærekraftig utvikling. Et stikkord i denne sammenheng er kartlegging av ressursene. Bare når man har god oversikt over de ressurser som finnes, kan man foreta en fornuftig forvaltning og disponering av ressurser og arealer. Dagens kartlegging og finansiering er delt mellom det offentlige og private. Det offentlige er sterkest inne på den grunnleggende kartleggingen (generelle geologiske, geofysiske og geokjemiske registreringer), mens det private kommer sterkere inn på regional prospektering (mer detaljerte undersøkelser på områder som kan ha spesiell økonomisk interesse) og er dominerende når det gjelder de objektrettede undersøkelsene (detaljerte undersøkelser av den enkelte forekomst).

Det private initiativ har utgangspunkt i prinsippet om den frie leteretten. Gjennom dette prinsippet har næringslivet grunnlag for å kunne utøve undersøkelser. Det er viktig å ha klart for seg at dersom man opphever den frie leteretten for de mutbare mineralene, vil dette innebære en overføring av ansvaret for en stor del av undersøkelsene til det offentlige. Hvorvidt også de offentlige utgifter vil øke, vil være avhengig av hvilken målsetning man har. Utfra viktigheten av kartlegging og undersøkelser, en bærekraftig utvikling og nødvendigheten av bergverksvirksomhet, bør aktiviteten i alle fall ikke være mindre enn i dag. Målene bør derfor settes deretter og utgiftene blir tilsvarende høye.

Med ovennevnte utgangspunkt må man søke å lage et lovverk som tar hensyn til forutsetninger og mål. Den siste tiden har kartlegging og undersøkelse fått økt betydning, både av hensyn til et økt behov, at ressursene etter hvert blir vanskelig tilgjengelige og av hensyn til miljøet. Lovverket bør ta hensyn til dette og legge til rette for at landets ressurser blir kartlagt, slik at ressursene kan forvaltes til beste for samfunnet i dag og i framtiden.

Leteretten bidrar til undersøkelse av landets ressurser uten kostnader for det offentlige. Gjennom rapporteringsplikten blir dataene etter hvert også allment tilgjengelige. Det synes imidlertid rimelig sikkert at ingen vil legge ned tid og ressurser uten en viss sikkerhet for å få noe igjen for investeringene som foretas. Letevirksomhet vil alltid innebære en viss risiko. Man har f.eks. ingen garanti for at man vil finne noe. Heller ikke for at man får tillatelse til drift i det aktuelle området. Slike usikkerhetsmomenter må næringslivet finne seg i. For øvrig bør lovverket søke å

oppmuntre til leteaktivitet ved å gi rimelig sikkerhet for de investeringer som foretas.

Samfunnets kontroll med naturinngrep, da også innbefattet bergverksvirksomhet, har den siste tiden økt betydelig. Kontrollhensynet blir imidlertid først og fremst ivaretatt i annen lovgivning enn bergverkslovgivningen. Det kan vises til pbl., naturvernlov, forurensingslov mv. Utviklingen de senere år har vært stor på disse områdene, og det synes ikke å være behov for omfattende endringer i forbindelse med revisjon av minerallovgivningen. Utviklingen på nevnte områder vil imidlertid måtte avspeiles i mineralloven, og denne må koordineres og samordnes i forhold til ovennevnte lover.

3.7.3 Svakheter ved dagens system

Lete- og undersøkelsesfasen

For en mer utførlig redegjørelse for gjeldende rett vises til kapittel 3.2 - 3.5 og vedlegg 6.

Mutbare mineraler, jf. bergverksloven § 1: Bergverksloven gir i dag enhver rett til å lete etter mutbare mineraler. Dersom leteren finner mineraler av interesse, er det dessuten etablert et ervervssystem som sikrer første finner rett til mineralene i området. Leteretten gjør det mulig å finne fram til forekomster det kan være av interesse å undersøke videre. Ervervssystemet gir prospektøren sikkerhet for sine investeringer dersom det viser seg å være en verdifull forekomst han har funnet.

Systemet er således til fordel for prospektøren siden det legger til rette for hans virksomhet. Samfunnet tjener imidlertid også på at forekomstene blir kartlagt og utnyttet. Man får et godt grunnlag for å utarbeide arealplaner, samt tilgang på nødvendige ressurser. Virksomheten skaper også arbeidsplasser direkte ved gruvedriften, men også i avledet virksomhet. Grunneiers og samfunnets interesser for øvrig er dessuten ivaretatt ved forskjellige bestemmelser i bvl. og annen lovgivning som regulerer prospektørens aktivitet.

Hovedsakelig fungerer regelverket for de mutbare mineralene bra. På visse områder er det imidlertid problemer:

1. Den frie leteretten må anses å åpne for leting i nedlagte gruver. Ferdsel i gruverom krever spesielle sikringstiltak, og prospektering i forbindelse med leting, særlig kyndighet. Det synes på denne bakgrunn å være et behov for særlige regler om dette.
2. Etter hvert har man fått en utvikling med sterkere fokus på natur- og miljøverninteresser slik at alle former for terrenginngrep voktes svært nøye. Økt interesse for mineral- og stensamling har dessuten ført til større aktivitet i utmarks- og fjellområder. Mineralleterne påberoper seg ofte den rett den frie leteretten gir. Mange letere er imidlertid ikke klar over de plikter som påligger dem. Det synes derfor å være et behov for informasjon på dette området. For å bøte på den skepsis mot mineralletere som mange grunneiere har, synes det også å være et behov for at leterne kan legitimere seg og informere grunneiere om grunneiers rettigheter og leters ansvar.
3. Bvl. er tilpasset ordinær bergverksdrift. Dersom noen ønsker å starte bergverksdrift med et ikke-industrielt formål, som f.eks. uttak av håndstykker for salg, reises spørsmål som trenger avklaring. Skal f.eks. reglene om prøvedrift få anvendelse, hva slags vilkår skal gjelde for virksomheten og hvordan skal man godtgjøre at man har funnet en drivverdig forekomst?
4. Ved en del undersøkelsesvirksomhet er man avhengig av stort og tungt utstyr. Rett til undersøkelse har i disse tilfeller liten verdi hvis den ikke også kombineres med en rett til motorisert adkomst. I dag har prospektører problemer med å

få frivillige avtaler med grunneiere om dette, noe som er nødvendig i tillegg til en særskilt tillatelse etter motorferdselloven.

5. IK fastsetter skjerpekonsesjon (konsesjon for å kunne lete) for utlendinger. Denne bestemmelsen har etter hvert fått mindre praktisk betydning. Ved Norges tiltredelse til EØS-avtalen, fikk EØS-selskaper og -borgere rett til å lete på lik linje med nordmenn. For selskaper som ikke er hjemmehørende i EØS, ble det derved lettere å tilpasse seg regelverket. Ved å opprette et datterselskap i EØS unngår man nå konsesjonsplikten. I tillegg til at bestemmelsen har mistet mye av sin funksjon, synes den også vanskelig å forene med diverse internasjonale avtaler og samarbeid som Norge er med i, jf. kapittel 5.2.3.

Ikke-mutbare mineraler: Begrepet ikke mutbare mineraler er negativt avgrenset ved bvl. § 1. Bvl. gjelder ikke for disse mineralene, noe som medfører ulike konkurransevilkår for de forskjellige mineraltyper. For de ikke-mutbare mineralene finnes i dag f.eks. ingen fri leterett. Mineralleteren er avhengig av å inngå en avtale med grunneier for å kunne lete og undersøke på hans eiendom. Siden markedet har utviklet seg slik at det i Norge i dag er de ikke-mutbare mineralene som har størst utviklingspotensiale og betydning, synes det skillet som eksisterer mellom de mutbare og ikke-mutbare mineralene i visse sammenhenger lite hensiktsmessig. De ulike konkurransevilkårene fungerer som en hemsko på utviklingen og driften på de ikke-mutbare mineralene, noe som er til ulempe både for prospektører, næringen, grunneiere og samfunnet.

I praksis kan det ofte være vanskelig for prospektører å få i stand en avtale med grunneier om leting og undersøkelser. Dette kan ha flere grunner. For det første kan grunneiere være uinteressert i annen virksomhet på sin eiendom overhodet. For det andre kan grunneier og prospektør være uenig om innholdet i avtalen og vederlaget som skal ytes. Uenigheten skyldes ofte usikkerhet om hva man kan finne på eiendommen; er det en drivverdig forekomst der og hva er den verd? Prospektøren på den ene side har vanskeligheter med å tilby grunneieren noe før han vet hva han kan finne. Grunneier på sin side føler usikkerhet ved å inngå en avtale uten holdepunkter for hva avtalens gjenstand er verd. Resultatet blir ofte i at det ikke blir inngått noen avtale.

Prospektøren har riktignok mulighet for å søke om ekspropriasjon av rett til undersøkelse, jf. IM § 1 nr. 5. Loven stiller imidlertid store krav for å kunne bli meddelt slik tillatelse. Søker må kunne sannsynliggjøre muligheten for en forekomst mv., og uten forkunnskap om det aktuelle området vegrer mange seg, og mangler dessuten grunnlaget, for å sette igang en omfattende ekspropriasjonssak.

Problemene med mangelfullt rettslig grunnlag for å sette igang lete- og undersøkelesvirksomhet kan «løses» ved at prospektører gir uttrykk for at de kun leter etter mutbare mineraler, dvs. man påberoper seg den frie leteretten i bvl., mens man i realiteten er på jakt etter de ikke-mutbare. Når man vet hva man kan finne i området, tar man så kontakt med grunneier for en avtale. Slik virksomhet vil være i strid med bvl., men vanskelig å konstatere fordi det forutsetter innrømmelser fra prospektørenes side. Eksempelet viser imidlertid en mangel på konsekvens i lovverket.

Ovennevnte hindre for leting etter og undersøkelse av ikke-mutbare mineraler, medfører at vi i dag ikke har tilstrekkelig kunnskap om hvor det finnes ikke-mutbare mineraler. Dette innvirker på muligheten av å lage gode arealplaner med hjemmel i pbl. Spørsmål om utnytting av mineralske forekomster blir i dag sjelden vurdert i plansammenheng. Resultatet kan bli at viktige ressurser ikke kan utnyttes fordi området av uvitenhet er disponert til andre formål.

Det er ønskelig at man løser problemene som knytter seg til leting etter og undersøkelse av ikke-mutbare mineraler. Dette både for i større grad å få kartlagt

ressursene slik at man har et grunnlag for å lage planer, men også for å bedre tilførselen av slike mineraler til samfunnet. Det må også tilføyes at det er uhensiktsmessig ressursbruk ikke å kunne lete etter mutbare og ikke-mutbare mineraler samtidig. Et poeng i seg selv er det også, så langt det er mulig, å fjerne det kunstige skillet i lovverket mellom mutbare og ikke-mutbare mineraler slik at man får like konkurransevilkår for hele næringen.

Erverv av rettigheter til eiendom og forekomst

Mutbare mineraler: For de mutbare mineralene har vi et ervervssystem som bl.a. søker å sikre at prospektøren får rett til det han eventuelt måtte finne, og derved muligheten til å nyte avkastningen av de investeringene han har gjort. Regelverket søker imidlertid også å hindre at forekomster båndlegges for lang tid ved passivitet fra rettighetshaver. En muting eller et utmål innebærer derfor ingen evigvarende rett. Etter en viss tid uten aktivitet i området, faller rettigheten bort og åpner for andre interessenter. Etter IK § 29 har håndgivelsesavtaler dessuten bare en gyldighetstid på 5 år.

Enkelte mutere og utmålshavere har imidlertid funnet en måte å omgå fristreglene på. Ved å la være å betale årsavgiften, f.eks. like før fristen løper ut, og så mute på nytt like etter, begynner ny frist å løpe. På denne måten kan man likevel blokkere forekomster i flere år. Det er ønskelig å innføre regler som hindrer slik omgåelse av regelverket.

Ikke-mutbare mineraler: For de ikke-mutbare mineralene finnes ikke et tilsvarende ervervssystem med løpende frister. Har man først inngått en avtale med grunneier om tidsbegrenset eller evigvarende bruksrett eller eiendomsrett til forekomsten, kan man ikke få avlyst avtalen ensidig, og forekomsten blir båndlagt på ubestemt tid. Det må presiseres at IK § 29 om foreldelse av håndgivelsesavtaler også gjelder for kalk- og kvartsforekomster. Pr. i dag finnes imidlertid flere gamle avtaler som ikke omfattes av foreldelsesfristen i IK § 29, og som derfor blokkerer for andre som ønsker å utnytte forekomsten. Sett fra samfunnets side er dette uheldig både fordi viktige mineraler gjøres utilgjengelige og fordi ønsket næringsvirksomhet ikke kan komme igang.

Ved erverv av eiendomsrett eller bruksrett med varighet over 10 år, må konsesjonssøknad sendes ordføreren i den enkelte kommune. For de ikke-mutbare mineralene vil det derfor ofte være krav om ervervskonsesjon etter K. I slike konsesjoner blir det normalt satt vilkår som regulerer drift på forekomsten, jf. kapittel 3.3.4. Særskilte ervervslover finnes for forekomster av kalk og kvarts. Bergvesenet er konsesjonsmyndighet etter disse to lovene, og avgjør saken og fastsetter vilkår som bl.a. regulerer drift på forekomsten, etter å ha sendt saken på høring til kommune og fylkeskommune.

For de ikke-mutbare mineralene er det uheldig at muligheten til å regulere driften er betinget av at det må skje et konsesjonspliktig erverv. En del former for drift faller på denne måten utenfor reguleringsadgangen, bl.a. drift som settes i gang av grunneier selv og drift som igangsettes av f.eks. stat eller kommune.

Driftsfasen

Mutbare mineraler: Den som ønsker å iverksette drift på tildelt utmål må, dersom driften vil omfatte et uttak eller berøre et område av en viss størrelse, sende melding til Bergvesenet etter reglene i pbl. kapittel VII-a. Pr. i dag er grensene 500.000 m^3 masse og et samlet areal på minst 50 da. Nye forskrifter med grenser for meldplikt og konsekvensutredning ble sendt på høring i mai 1996. I disse legges det opp til at

uttak av masse som berører minst 200 da samlet overflate eller omfatter mer enn 2 mill. m^3 masse alltid skal meldes og konsekvensutredes. Om uttak som berører minst 50 da eller omfatter mer enn 500.000 m^3 masse skal meldes og konsekvensutredes, beror på en konkret vurdering. Meldingen legges ut til offentlig ettersyn, og sendes berørte myndigheter og interesseorganisasjoner for uttalelse. Konsekvensutredningen behandles på samme måte som meldingen. Utredningen har som formål å legge til rette for videre planarbeid og søknadsbehandling etter særlover.

Før drift kan igangsettes må tiltaket også ha de nødvendige tillatelser etter pbl. Nye regler i pbl. § 93 bokstav i (se lovendring 5. mai 1995, som ventes å tre i kraft 1. januar 1997), jf. § 84 innebærer bl.a. at man må søke kommunen om tillatelse for å kunne foreta vesentlige terrenginngrep. Som oftest vil det også stilles krav til reguleringsplan. I tillegg kreves utslippstillatelse fra SFT.

Drift på mutbare mineraler er dessuten konsesjonspliktig, jf. IK kapittel II. Søknad om konsesjon sendes Nærings- og energidepartementet som sender saken på høring til virkningsdepartementer, dvs. Landbruksdepartementet (reindriftsnæringen), Miljøverndepartementet, Kommunal- og arbeidsdepartementet og Sosial- og helsedepartementet (fylkeshelsesjefen), samt Bergvesenet, kommune, fylkeskommune og fylkesmann.

Ikke-mutbare mineraler: Reglene om melding og konsekvensutredning gjelder på tilsvarende måte for de ikke-mutbare mineralene. Dersom tiltaket kommer til å overstige de tidligere omtalte grensene om masseuttak og berørt areal, må man følge prosedyren i pbl. kapittel VII-a.

Det finnes imidlertid ikke regler om driftskonsesjon for ikke-mutbare mineraler. Eventuelle vilkår for driften må således settes i ervervskonsesjonen eller med hjemmel i pbl., jf. foran om erverv av rettigheter til eiendom og forekomst.

Drift på ikke-mutbare mineraler er imidlertid ofte, på tilsvarende måte som drift på de mutbare mineralene, avhengig av utslippstillatelse fra SFT og fylkesmannen. Tiltaket trenger videre nødvendige tillatelser etter pbl. Ved igangsetting av masseuttak («vesentlig terrenginngrep», jf. lovendring som ventes å tre i kraft 1. januar 1997) skal det også sendes melding til bygningsrådet, jf. pbl. § 84, som vil avgjøre om det er behov for reguleringsplan. Meldeplikten gjelder kun uttak utover husbehov. Behov som følger av alminnelig landbruksdrift regnes som husbehov forutsatt at grustaket er av beskjeden størrelse.

Det har blitt en standard i ervervskonsesjoner, for tiltak som er over grensen for meldeplikt, å sette vilkår om at drift ikke kan igangsettes før tiltaket er regulert i samsvar med formålet etter pbl. og en driftsplan er godkjent av Bergvesenet.

Saksbehandlingen

De ulike reglene som gjelder for mutbare og ikke-mutbare mineraler, og også de ikke-mutbare mineralene seg i mellom, innebærer at en rekke ulike offentlige organer er inne og kontrollerer og setter vilkår for driften. De enkelte myndigheter har ulik praksis i så henseende og også ulike forutsetninger for å sette vilkår. Det kompliserte regelverket som finnes innebærer også at en rekke av de offentlige organer som skal behandle slike saker, ikke har god nok kjennskap til behandlingsrutinene, noe som kan medføre at saker blir behandlet på feil nivå og at aktuelle høringsinstanser ikke blir hørt.

På bakgrunn av at viktige rammevilkår for driften fastsettes på lokalt nivå, og med liten grad av samordning mellom forskjellige instanser, vil vilkårene for virksomheten kunne variere fra kommune til kommune. Slik forskjellsbehandling og mangel på forutberegnelighet er i seg selv uheldig, men kan også medføre at viktige vilkår for driften ikke blir satt, samt at vilkår som blir satt får en annen virkning enn

tiltenkt. Enkelte myndigheter krever f.eks. detaljerte planer på et for tidlig tidspunkt. Før man har gjort undersøkelser kan man ikke framskaffe detaljerte opplysninger, og man har ofte ikke grunnlag for å ta stilling til hvilke vilkår som bør settes. Saksbehandlingen blir derfor lite fruktbar og medfører dobbeltbehandling.

Driftskonsesjoner etter IK og ervervskonsesjoner etter kalk- og kvartslovene samt K, vil ha vilkår som bemyndiger Bergvesenet til å føre kontroll med driften og godkjenne avslutning av denne. Tiltak som er meldepliktige etter pbl. § 84 vil være underlagt bygningsrådets kontroll. For tiltak som ikke er meldepliktige, dvs. ikke vesentlig terrenginngrep eller uttak til husbehov (jf. pbl. ny § 84), foreligger imidlertid ingen kontroll overhodet. Sistnevnte er svært uheldig, især fordi man i praksis har erfart at uttak som starter i det små kan ende opp som større uttak uten noen form kontroll eller godkjennelse.

Med tanke på de virkninger bergverksdrift kan ha på natur og miljø, er det påtagelig at det i dag ikke finnes generelle regler for alle mineraltyper i lovs form om forsvarlig drift, kontroll og sikring av uttaksområdet. Minerallovutvalgets forslag til ny minerallov vil søke å avbøte denne mangelen.

3.7.4 Mineralske byggeråstoffer

Det er i dag ingen særlige regler som regulerer forekomster av sand, pukk, grus ol. (i utvalgets lovforslag gitt samlebegrepet «mineralske byggeråstoffer»). I den grad det foreligger reguleringsbehov for slike forekomster, må derfor myndighetene finne hjemmel for dette i generelle lover som pbl., K, forurensingsloven etc. Flere offentlige utredninger på 80-tallet har stilt spørsmål ved om disse generelle lovene er tilstrekkelig for å fremme en god forvaltning av forekomster av mineralske byggeråstoffer. Selv om pbl.s bestemmelser og K ivaretar hensynet til lokal og regional ressursforvaltning, synes de ikke å gi tilfredsstillende hjemmel for å regulere driften av det enkelte uttaket. På denne bakgrunn er det nødvendig med bestemmelser som i større grad enn dagens lovgivning sikrer en regulering av driften på forekomster av mineralske byggeråstoffer.

3.7.5 Samiske interesser

Bergverksvirksomhet i samiske områder har vært et problemområde de siste årene. Samenes rettigheter til land og vann er under utredning hos Samerettsutvalget, og det er usikkert om dagens bergverkslovgivning blir funnet å være i overensstemmelse med Norges internasjonale forpliktelser. I den nye mineralloven må man søke å innta regler som ivaretar både samiske, næringens og samfunnets interesser på en forsvarlig måte.

3.7.6 Oppsummering

Av framstillingen ovenfor skulle det framgå at vi har et lov- og regelverk som etter hvert er blitt uoversiktlig og en praksis som til dels er uforutsigbar slik at det er vanskelig å være orientert til en hver tid. Dette gjelder både for næringen, grunneiere og myndigheter som skal fatte avgjørelser etter regelverket. Behovet for et mer oversiktlig regelverk som samler avgjørelsesmyndigheten i saker av bergfaglig karakter, ivaretar alle berørte interesser, samt forhindrer forskjellsbehandling, er nødvendig.

Manglene synes størst på det området som ikke omfattes av dagens bergverkslov. For de ikke-mutbare mineralene er det behov for et regelverk som stimulerer til aktivitet og forhindrer eller motvirker båndleggelse av forekomster, samtidig som

hensynet til grunneiere, miljø og samfunnet for øvrig blir forsvarlig ivaretatt. Bergverksloven har i dag et sett av bestemmelser som stort sett synes å fungere bra. Utvalgets *flertall* mener derfor det bør legges opp til å lage en ny felles minerallov som så langt som mulig bygger på de samme prinsippene som dagens bvl. Dette vil medføre en rekke fordeler bl.a.:

- Økt kartlegging av mineralske funn vil medføre en bedre arealplanlegging og ressursutnyttelse i de distrikter hvor mineraler påvises.
- Mer rasjonell leting etter de mineraler som vil bli omfattet av leteretten. Leting og prospektering vil intensiveres for disse mineralene.
- De plikter som bergverksloven i dag pålegger prospektør og driver på mutbare mineraler vil gjelde for prospektører og drivere på alle mineraler.
- Ved at forekomsten bringes inn under et system tilsvarende bergverkslovens, vil Bergvesenet ha virkemidler til å føre skikkelig kontroll med bergverksdriften.
- Et regelverk tilsvarende bergverkslovens vil medføre at drivverdige forekomster ikke blir liggende uutnyttet dersom det viser seg at andre er interessert i å drive der, jf. fristene for å sette i gang drift.

Redegjørelsen foran i kapittel 3.7.3 viser imidlertid at det også er en del som kan forbedres i bvl. Det vises til problemer med leting i gruverom og adkomst til leteområder, omgåelse av fristreglene for igangsetting av drift mm.

Det er også nødvendig å styrke saksbehandlingen for å få en mer enhetlig praksis som hindrer forskjellsbehandling, øker forutberegneligheten og høyner kvaliteten på vilkår som blir satt. Man bør søke å unngå dobbeltbehandling, overlapping og flere tillatelser enn det som er nødvendig av hensyn til grunneier og samfunnet. I større grad må man få til en samordning mellom de forskjellige myndigheter slik at enkeltvedtak blir koordinert.

Utvalgets mindretall (Jebens) er prinsipielt ikke så ubetinget enig i behovet for en ny lovgivning med det innhold som tilsiktes fra flertallet i utvalget. Nedenfor følger mindretallets begrunnelse for dette:

For de ikke-mutbare mineralene har man allerede i loven av 1952 (IM) hjemmel for ekspropriasjon av slike forekomster, og selv denne hjemmelen har vært lite brukt. Selv med en ny lov kan man ikke eliminere skillet mellom mutbare og ikke-mutbare mineraler, idet de sistnevnte tilhører vedkommende grunneier. Dette vil tross en ny lov alltid begrunne en avgjørende forskjell.

Når man først tar skritt til å utarbeide en lov som skal gjelde både for mutbare og registrerbare mineraler, burde man samtidig benytte anledningen til å fjerne prinsippet om fri leting osv. og isteden åpne for et konsekvent konsesjonsprinsipp, gjeldende både for mutbare og registrerbare mineraler. *Mindretallet* henviser i denne forbindelse til den nye minerallov i Sverige.

Det gjelder her ikke fornybare ressurser, som i særlig grad har betydning for samfunnet som helhet og inn i en lang framtid, ikke bare den krets som i øyeblikket opererer som prospektører. Vi må regne med at framtidens situasjon vil være knapphet på ressurser, ikke minst på mineraler av alle slag. *Mindretallet* kan ikke se at hensynet til å bevare ressurser for framtiden er ivaretatt i det foreliggende lovforslag. Dette kan oppnås ved at all undersøkelse mv. etter mineraler blir undergitt konsesjon.

Utvinning av mineraler berører en flerhet av samfunnsmessige forhold, og er derfor regulert også av andre lovbestemmelser enn den til en hver tid gjeldende minerallovgivning, f.eks. pbl., forurensningsloven mv. Lovarbeidet burde derfor også ta sikte på en klar regulering av forholdet mellom mineralloven og disse lover, spesielt forholdet til pbl.

Bestemmelsene i minerallovgivningen berører den samiske folkegruppe i Norge i særlig grad, fordi samisk næringsdrift og kultur i spesiell grad er bundet til utnyttelse av store arealer av utmarksområder og fjell. Dette er særlig iøynefallende for reindriften, men gjelder også andre former av samisk næringsdrift og kultur. Norge som stat må respektere de folkerettslige forpliktelser som Norge har bundet seg til, og som i særlig grad berører samenes rettsstilling. Dette bør etter *mindretallets* syn komme til uttrykk direkte i lovteksten ved dens egne bestemmelser, jf. Jebens dissens i kapittel 6.7 og 6.8.

Det må regnes med at Samerettsutvalget vil legge frem sine forslag til lovbestemmelser vedrørende samiske rettigheter i løpet av 1996. *Mindretallet* foreslår derfor at behandlingen av de samiske interesser i den ny minerallov avventer Samerettsutvalgets forslag, så man kan få den nødvendige samordningen mellom bestemmelsene.

KAPITTEL 4

Mineralnæringen og lovgivning i andre land

4.1 INTERNASJONALE TRENDER

4.1.1 Gruveindustriens økonomiske betydning

Gruveindustrien er en av verdens mest betydelige industrier, og den økonomiske verdien av den er økende. Uttak av mineralske ressurser står for hele 5 % av verdiskapningen i verden[4] , og gruveindustrien sysselsetter 25 millioner mennesker på verdensbasis.

Industrien vil være viktigere for utviklingslandene enn for de utviklede industriland. Gruveindustrien vil ofte være et lands første viktige skritt på veien til industrialisering, og for en fjerdedel av verdens utviklingsland står derfor gruvedriften for mer enn 10 % av landenes BNP og ca. 40 % av deres eksportinntekter. For enkelte land er tallene imidlertid langt høyere. Gruvedriften i Namibia og Guinea utgjør f.eks. 25 % av landenes BNP og ca. 75 % av deres eksportinntekter. Eksport av gruveprodukter kan imidlertid også utgjøre store andeler av enkelte industrialiserte lands eksportinntekter. F.eks. utgjør gruveindustrien 10 % av Australias eksportinntekter[5] og hele 46 % av Sør-Afrikas eksportinntekter[6] .

4.1.2 En ønsket industri

Gruveindustri vil som nevnt ofte være den første industrialisering som skjer i et utviklingsland, og gjennom denne kan landet få tilgang til teknologi som landet senere kan nyte godt av. Industrien gir dessuten landet inntekter gjennom skattleggingen av gruveselskapene. Selskapene betaler royalties av de uttatte mineraler[7] og ofte både import og eksportavgifter. I tillegg betaler selskapets arbeidstakere inntektsskatt. Utover dette vil gruveindustrien ha tilleggseffekter som arbeidsplasser i f.eks. servicenæring knyttet til virksomheten.

På denne bakgrunn er det naturlig at konkurransen om å tiltrekke seg utenlandske gruveselskapers interesse er hard. Den politiske utviklingen har i de senere år vært med på å gjøre store landområder, som før var regnet som lite interessante for gruveindustrien, mer attraktive for investeringer. De østeuropeiske landene er nå åpne for prospektering. Særlig kan landene i det tidligere Sovjetunionen framvise et stort geologisk potensiale for de fleste interessante mineraler. Situasjonen har også andre steder i verden utviklet seg på en positiv måte for gruveindustrien når det gjelder undersøkelse av områder med geologisk potensiale. Dette gjelder både for Sørøst-Asia og Latin-Amerika.

Selv om større områder er blitt interessante for gruveindustrien, har ikke ressursene som gruveselskapene har kanalisert til prospektering økt vesentlig de siste årene. Anslagene ligger på ca. 1,7 milliarder dollar pr. år på verdensbasis. Investe-

4. Tallet inkluderer ikke produksjon av olje og gass.
5. Manmadou Barry, Economic significance of mining and mineral market trends, International conference on development, environment and mining. Washington D.C, June 1, 1994.
6. «Mines provide 10,4 % of the GNP in South Africa and 46 % of the export.» Kilde: ILO, Geneve 1993.
7. Royalties er relativt vanlig på verdensbasis. Basemetaller ligger på rundt 2 % i royalty, gull betales med opp til 5 % og diamanter kan betales med så mye som 10 % av verdien av de uttatte mineraler.

ringsnivåets stabilitet har ført til at konkurransen om utenlandsk kapital for undersøkelser av mineralske ressurser i de senere årene har blitt hardere. Gruveindustrien har i lengre tid pekt på de problemer som lovverket i en rekke land har skapt. Dette kan f.eks. være manglende rett til repatriering av kapital og profitt, statlige krav på eierandeler i gruveprosjekter og ikke minst for liten sikkerhet for at den som finner en forekomst er den som får lov til å utnytte den. Det har vist seg at siden 1985 har over 70 land foretatt endringer i sin minerallovgivning. Lovendringene har i en rekke tilfelle søkt å imøtekomme innvendingene fra mineralindustrien.

4.1.3 Betydningen av internasjonale avtaler

I dag finnes flere omfattende internasjonale avtaler som forplikter avtalelandene til å liberalisere sin lovgivning og fjerne diskriminerende regler. Avtalene inngås primært med sikte på å lette samhandelen mellom avtalelandene bl.a. ved å fjerne hindringer for bevegelse av kapital, personer og varer over landegrensene. Over tid kan de internasjonale avtalene bidra til et mer konformt regelverk blant landene som har interesser i mineralnæringen.

EU/EØS

Det finnes intet EU-regelverk som regulerer leting, undersøkelse og erverv av mineralske forekomster. Regulering av dette området er overlatt til nasjonal lovgivning. Enkelte bestemmelser i Romatraktaten og EØS-avtalen og disse avtalenes sekundærlovgivning har likevel betydning for mineralnæringen i de enkelte land som er omfattet av avtalene. Bl.a. har ikke-diskrimineringsprinsippet i Romatraktaten artikkel 6 (tidligere artikkel 7) og EØS-avtalen artikkel 4 betydning ved at de enkelte land ikke kan diskriminere andre EØS-lands borgere mht. retten til å lete, undersøke og igangsette drift på mineralske ressurser.

OECD

Gjennom samarbeidet innenfor Organisasjonen for Økonomisk samarbeid og Utvikling (OECD) har samarbeidslandene bl.a. forpliktet seg til å liberalisere kapitalbevegelsene mellom medlemslandene. Et hovedprinsipp er at alle liberaliseringstiltak skal være ikke-diskriminerende og rette seg mot alle medlemsland, jf. artikkel 9 i kapitalkoden. For øvrig er det et prinsipp i OECD om at medlemslandene skal bestrebe seg på at liberaliseringstiltak også skal gjøres gjeldende for land utenfor OECD-området.

WTO (World Trade Organization)

WTO er en nyopprettet organisasjon, og vil bl.a. omfatte GATS-avtalen om handel med tjenester (General Agreement on Trade in Services) og TRIMs-avtalen om investeringstiltak i forbindelse med handel med varer.

GATS-avtalen har nedfelt to ikke-diskrimineringsprinsipper; bestevilkårsbehandling og nasjonal behandling. Bestevilkårsbehandling vil si at alle utlendinger skal behandles likt, men at utlendingene kan behandles forskjellig i forhold til de nasjonale. Nasjonal behandling vil si at alle utlendinger behandles likt med de nasjonale. GATS inneholder et generelt bestevilkårsbehandlingsprinsipp.

I TRIMS-avtalen er utgangspunktet nasjonal behandling, men det er mulige unntak fra dette. Avtalen innebærer at handelsrelaterte tiltak i forbindelse med investeringer må meldes.

4.1.4 Utviklingen av en strengere lovgivning i forhold til naturinngrep

Bildet med en lovgivning som utvikler seg i liberal retning for gruveindustrien, er ikke like entydig om en ser på utviklingen i de industrialiserte land. Ser man på de enkelte lands minerallovgivning isolert vil man imidlertid trolig se at utviklingen stort sett har gått i en positiv retning for næringen. Dersom en ser på lovgivningen knyttet til inngrep i naturen, blir bildet imidlertid et annet. Ut fra den globale samfunnsutvikling med økende miljøbevissthet, er det blitt utviklet en strengere lovgivning når det gjelder inngrep i naturen, f.eks. i form av gruvedrift. Krav kan rette seg både til utslipp i driftsfasen og til opprydding i nedleggingsfasen.

Det er også en økende forståelse for urbefolkningers rettigheter til land og vann i områder i den industrialiserte verden. I Australia har Høyesterett i den mye omtalte «Mapo-dommen» fra 1992, anerkjent urbefolkningenes rett til landområder som de har hatt og har spesiell tilknytning til. Forutsetningen for slik anerkjennelse er imidlertid at «common law», som britene bragte med seg til Australia, ikke har utslettet urbefolkningens rettigheter.

Enkelte land har dessuten ratifisert ILO-konvensjon nr. 169 om urbefolkningers rettigheter som forplikter myndighetene i disse landene til å ivareta urbefolkningenes rettigheter. Se nærmere om dette i kapittel 6.5.2.

Ovennevnte utvikling har ført til at gruveindustrien er blitt noe mer tilbakeholdne med å investere i større undersøkelsesprogrammer i den industrialiserte verden. Det er ikke lenger nok å få brakt på det rene om forekomsten er lønnsom, man har også usikkerheten mht. om driftstillatelse blir gitt og om vilkårene kan aksepteres ut fra kravet til økonomisk drift.

Den utviklingen man har hatt i industrilandene må forventes å forplante seg til flere av utviklingslandene, noe som over tid vil bety en harmonisering av mineralnæringens rammebetingelser. I den prosessen kan de internasjonale kredittinstitusjonene påvirke utviklingen, f.eks. Verdensbanken, med krav til bl.a. konsekvensutredninger med forslag til avbøtende tiltak for at prosjektfinansiering kan etableres.[8]

4.1.5 Hvor letes det etter mineraler i dag?

Gruveindustrien har i de siste år brukt størstedelen av sine prosjektmidler i Sør-Amerika og Sørøst-Asia. Det er ventet at Russland vil trekke til seg større investeringer når forholdene der vil stabilisere seg, og når de endringer i lovverket som er påkrevet for at gruveindustrien har en rimelig sikkerhet for sitt engasjement, blir foretatt.

4.1.6 Mineraler de store gruveselskapene prospekterer på

Selv om industrimineralenes betydning har økt vesentlig de siste år, er det de tradisjonelle mutbare mineralene, sammen med bauxitt (råmaterialet i aluminium) og diamanter, som utgjør det viktigste driftsgrunnlaget for de store internasjonale gruveselskapene. Samtidig viser tall fra de største selskapene at en stadig større andel av prospekteringsmidlene brukes til å lete etter og utvikle forekomster av gull.

8. Se: Thomas Wälde, Environmental Policies Towards Mining in Developing Countries, Journal of Energy and Natural Resources Law vol 10 nr. 4 1992.

4.1.7 Investeringsfaktorer av særlig viktighet for gruveindustrien[9]

Geologisk potensiale

De viktigste mineralske ressursene som f.eks. kobber, jern og bauxitt, forekommer som økonomisk drivbare forekomster i flere land. Ofte vil gruveindustrien ha en rekke interessante geografiske områder å velge mellom når det skal tas beslutninger om hvor det skal prospekteres.

Det viktigste for industrien vil alltid være; hvor finnes de rikeste forekomstene og dessuten, hvordan er rammebetingelsen for en investor. Geologisk potensiale vil således alltid være et avgjørende moment i den forstand at selv det mest industrivennlige land aldri vil kunne tiltrekke prospekteringsmidler dersom det geologiske sett er lite sannsynlig at det finnes forekomster av verdi i området. På den annen side vil ikke selv et meget stort geologisk potensiale kunne veie opp for en industrifiendtlig politikk.

Tilgjengelig informasjon om landets berggrunn

Tilgjengelig informasjon om landets berggrunn er en viktig faktor når et selskap avgjør om det skal prospekteres. Generell geologisk kartlegging krever betydelige grunnlagsinvesteringer. Kostnadene ved prospektering vil være vesentlig mindre dersom det finnes tilgjengelig informasjon om geologien i området. Denne informasjonen trenger ikke være objektrettet. Det som etterspørres er mer generell kartlegging av større områder. I mange land skjer generell berggrunnskartlegging i offentlig regi.

Politisk stabilitet

Dersom et land peker seg ut som politisk ustabilt, vil risikoen for at man ikke kan hente ut gevinstene av prospekteringen være et moment som vil tillegges betydelig vekt, og føre til at selskapet ikke ønsker å ta risikoen med å investere i landet. Dersom selskapet likevel velger å investere i mer risikofylte områder, må avkastningen selskapet forventer å få være forholdsmessig større jo mer konfliktfylt området er.

Skattenivå

Gruveindustrien beskattes på flere måter. Det kan skje i form av inntektsskatt, skatt/avgift på forbruksmateriell og skatt/avgift på eksport. I tillegg kommer royalty eller deltakeravgift til vertslandet. Et lands totale skattenivå samt skattemodell og en rimelig grad av forutberegnelighet vil derfor være av vesentlig betydning når investeringsbeslutning skal tas.

En del land søker å øke sin attraktivitet ved å gi skattemessige fordeler til prospekterings- og gruveselskapene gjennom hele eller deler av undersøkelses- og driftsfasen. Noen land gir gruven opp til fem skattefrie år, mens andre gir rett til store avskrivninger over en kortere periode i gruvens tidlige fase.

Statlig støtte til undersøkelsesarbeider

I enkelte land gis det statlig tilskudd til undersøkelsesarbeider. Dette kan være en faktor som kan bringe forholdet mellom investering og risiko ned på et akseptabelt

9. Se: Thomas Wälde, Investment policies and Investments promotion in the Mineral Industries, ICSID Review-Foreign Investment Law journal. Se og Development, Environment and mining, Post Conference summary, The International Conference on Development, Environment and Mining June 1 – 3 Washington 1994, Session 5 s. 14-16.

nivå. Prospekteringstilskudd kan komme både fra vertsland og hjemland. Japan bruker f.eks. ca. 50 mill. US dollar pr. år på tilskudd til japanske selskaper til global prospektering.

Stabilitet i minerallovgivningen

Det er viktig for et land å ha en historie som viser stabilitet mht. hovedprinsippene for minerallovgivningen. Det industrien frykter er brå endringer i lovgivning og andre rammebetingelser som kan svekke, eller endog rive vekk grunnlaget for den foretatte investering.

Sikkerhet for at finneren får erverve forekomsten

Det å få lokalisert en forekomst og deretter bringe den fram til mulig drift er ofte en lang, kostbar og risikofylt prosess. Forekomster som er drivverdige må således ikke bare kunne bære egne kostnader ved å bli utviklet fram til drift, men også kostnadene for alle de prospekteringer som er mislykket.

Det forhold at svært få forekomster som undersøkes kommer i drift pga. manglende drivverdighet, ligger innenfor industriens normale forretningsmessige risiko. Lete- og undersøkelseskostnadene vil på en eller annen måte gjenspeile seg i mineralprisene. Dersom lovgivningen eller mangel på lovgivning kan bety at forekomsten kan bli overlatt til noen andre i det øyeblikk det viser seg at forekomsten er drivverdig, er dette imidlertid en risiko som industrien vanskelig kan forholde seg til. Ingen industri vil i lengden kunne leve med å investere for sine konkurrenter. Det finnes likevel en rekke land hvor retten til å undersøke et område ikke nødvendigvis gir rett til å få erverve forekomsten. Dette regnes av mange som det største hinderet for noen større leteaktivitet av utenlandske selskaper i Russland.

Et system som ikke gir tilstrekkelig sikkerhet for at leter får anledning til å drive den forekomsten han finner, har en negativ innvirkning på landets evne til å tiltrekke seg investeringer i leteaktivitet.

Sikkerhet for at forekomsten kan settes i drift

I mange land vil lovgivningen være slik at prospektør ikke kan få sikkerhet for at myndighetene vil tillate drift på forekomsten før etter at prospekteringsarbeidet er avsluttet.

Det kan være flere grunner til at det ikke blir gitt tillatelse til drift; planlovgivningen i landet kan være et hinder, området kan bli vernet etter naturvernlovgivningen eller det kan være så store miljøkonsekvenser knyttet til driften at det ikke er ønskelig fra myndighetenes side at drift settes i gang.

For industrien er det problematisk om lovgivningen ikke gir tilstrekkelig forutsigbarhet. Dersom industrien på et tidlig stadium kan få beskjed om at en gjennomføring av prosjektet neppe vil få de nødvendige tillatelser, vil dette kunne hindre unødvendig bruk av ressurser på undersøkelse av forekomsten.

Rett til overdragelse av mineralske rettigheter

Mange selskaper kan ha som hovedformål å finne fram til forekomster for deretter å finne en interessent som vil kunne utvikle forekomsten videre fram til drift. Dersom det ikke er lovmessig adgang for avhending av mineralske rettigheter, vil denne type selskaper være utelukket fra prospektering.

I andre tilfeller kan det være et gruveselskap som ønsker å overdra forekomsten selv om den er drivverdig. En lovmessig adgang til å overdra mineralske rettigheter vil således kunne påvirke investeringene i undersøkelsesfasen.

Statlig deltagerrett

Enkelte land har hatt regler om at staten skal eller kan sitte på en viss andel av eierandelene i et gruveforetak. Sverige hadde opp til ganske nylig regler om at staten kunne kreve å få delta i foretaket med opptil 50 %. Bergverksordningen for Svalbard har slike regler pr. i dag, dog kun med rett til deltagelse opp til 25 %.

Denne type lovgivning kan virke negativt på prospekteringsinteressen siden staten kan vente med å ta standpunkt til deltagelse inntil det viser seg at forekomsten er drivverdig. Dette vil bli forsterket dersom staten utover en mer passiv kapitalinteresse også har rett til medbestemmelse ved drift og kommersiell utnyttelse av forekomsten.

4.2 HOVEDPUNKTER I SVENSK MINERALLOVGIVNING

4.2.1 Mineraler det kan letes etter – uten grunneiers tillatelse

I den nye mineralloven fra 1991 har Sverige utvidet antall mineraler som er unntatt grunneiers råderett. Noe forenklet kan man si at lovens prinsipp er at mineraler som krever industriell prosessering samt profesjonelle prospektører for å finne dem, skal tilhøre samfunnet. Det opprinnelige forslaget som ble fremmet gjennom regjeringens proposisjon inneholdt også bl.a. kalk og kvarts, men disse er utelatt i den vedtatte loven. Likevel ble antall mineraler som det kan letes etter uten grunneiers samtykke utvidet. Mineraler som i dag omfattes av minerallagen framgår av loven § 1:

1. antimon, arsenik, beryllium, bly, cesium, guld, iridium, järn som förekommer i berggrunden, kobolt, koppar, krom, kvicksilver, lantan och lantanider, litium, mangan, molybden, nickel, niob, osmium, palladium, platina, rodium, rubidium, rutenium, silver, skandium, strontium, tantal, tenn, titan, torium, uran, vanadin, vismut, volfram, yttrium, zink och zirkonium,
2. alunskiffer, andalusit, apatit, brucit, flusspat, grafit, kyanit, leror som är eldfasta eller klinkrande, magnesit, magnetkis, nefelinsyenit, sillimanit, stenkol, stensalt eller annat salt som förekommer på liknande sätt, svavelkis, tungspat och wollastonit,
3. olja, gasformiga kolväten och diamant.

Sverige har etter den nye minerallagen ikke lenger fri skjerperett. Det er kun lov til å ta med seg mindre steiner med hjemmel i allemannsretten. Bare grunneier har mer omfattende rettigheter. Uttak av mineraler under dekke av undersøkelsestillatelse, men med sikte på salg, er forbudt.

4.2.2 Det svenske ervervssystemet

I den nye minerallagen har svenskene innført ett felles lovverk og ervervssystem for alle regalmineralene. Svenskenes ervervssystem bygger på følgende to trinn; «undersökningstillstånd» og «bearbetningskoncession».

For å kunne lete etter mineraler som ikke tilhører grunneier skal man ha en «undersökningstillstånd» (undersøkelsestillatelse). Gjennom en slik tillatelse får prospektøren rettigheter ovenfor grunneier, og han får/kan få visse fordeler mht. retten til ressursen. Alle kan i utgangspunktet få slik tillatelse, og tillatelsen er ikke gjort avhengig av en diskresjonær prøving. Enkeltpersoner får dog i praksis ikke

undersøkelsestillatelser for et større område enn 100 ha. Når det gjelder prospektering på diamanter og hydrokarboner, må man imidlertid godtgjøre at man har kompetanse til å utføre slik prospektering.

Undersøkelsestillatelsen gjelder i 3 år, men kan etter søknad forlenges for 3 år og for ytterligere inntil 4 år hvis det foreligger særlige grunner. Når tillatelsen er bortfalt, gjelder en karenstid på 3 år for ny tillatelse i samme område. Grunneier eller den som utleder sin rett fra han, kan selv foreta undersøkelser forutsatt at ingen har undersøkelsestillatelse eller «bearbetningskoncession» (bearbeidelseskonsesjon) i området.

Bergstaten er ikke pliktig til å gi bearbeidelseskonsesjon til den som har funnet og undersøkt forekomsten; det kan gis konsesjon til den som i utgangspunktet anses best egnet til å drive forekomsten. Det svenske ervervssystemet må på dette grunnlag kunne karakteriseres som et konsesjonssystem som bygger videre på konsesjonsprinsippet fra minerallagen av 1974, dog med endel modifikasjoner.

I forarbeidene til loven, Regj.prp. 1988/89: 92, er sikkerheten for at den som har undersøkelsestillatelse senere får bearbeidelseskonsesjon forklart slik:

> «Den som har undersökningstillstånd har rett att på ansökan få bearbetningskoncession, om
> 1. malmbevisning foretes,
> 2. sökanden ensam eller i samverkan med andra har kompetens och resurser for bearbetning,
> 3. fyndighetens belegenhet och art inte gör det olampligt att han får koncession samt,
> 4. bestemmelsarna i NRL (naturresurslagen) inte hindrar att marken andvends för mineralutvinning.»

Disse reglene er nedfelt i minerallagen kapittel 4 § 2.

Ovennevnte betyr at om flere skulle søke om konsesjon på samme område, kan ikke bergmyndigheten forbigå den som har «undersökningstillstånd» om de nevnte kravene er oppfylt.

Hvis ingen andre har undersøkelsestillatelse på området det søkes bearbeidelseskonsesjon for, skal den som søker bevilges slik konsesjon dersom kravene i kapittel 4 § 2 nr. 1-4 er oppfylt. Det er med andre ord mulig å søke om bearbeidelseskonsesjon direkte. Søker flere for samme område, skal den som er best egnet få konsesjonen. Det skal spesielt tas hensyn til om noen av søkerne har utført undersøkelsesarbeider i området.

Konsesjon bevilges for 25 år dersom søker ikke ber om konsesjon for kortere tid. Søker har rett til forlengelse av konsesjonstiden med inntil 10 år forutsatt at hensiktsmessig bearbeiding pågår.

Det svenske systemet karakteriseres som et konsesjonssystem med sterke inmutningsrettslige innslag. Minerallagen gir ett førsteinntrykk av full sikkerhet for at innehaveren av «undersökningstillstånd» får «bearbetningskoncession» dersom funnet er drivverdig, innehaveren har kompetanse og økonomi til å drive forekomsten og natur og kulturinteressene ikke er imot. Dette skiller seg i liten grad fra den norske bergverksloven. Det diskresjonære elementet i loven er ikke mer uoversiktlig for industrien enn at den seriøse prospektør kan innrette seg slik at sikkerheten for prosjektet må kunne anses som relativt god.

Det har likevel vært en viss skepsis til minerallagen bl.a. fordi man har klagerett helt opp til politisk nivå ved tildeling av «bearbetningskoncession». Selv om man skulle være rimelig sikker på å få tildelt bearbeidelseskonsesjon, kan man altså risikere å miste denne i en klageomgang.

Gjennom endring av minerallagen den 1. juli 1993, ble bestemmelsen om statens «kronondandel (Hälftenandel)» tatt bort.

Ved endringen ble det innført bestemmelser om at en beskrivelse av miljøkonsekvensene i tråd med kapittel 5 i lov om «hushålling med naturressuser m.m.» (NRL), skal følge en søknad om bearbeidelseskonsesjon etter minerallagen. Samtidig ble det besluttet at om ett mineralprosjekt skal prøves etter flere lover knyttet til NRL, skal vurderingen av om prosjektet skal tillates avgjøres ved konsesjonsbehandlingen etter minerallagen.

Etter nevnte endringer i 1993, samt endringene 1. januar 1992 da kravet om at utlendinger skulle ha særskilt tillatelse for å få eie gruver samt prospektere etter mineralske ressurser i Sverige ble opphevet, fikk prospekteringsinnsatsen i Sverige en reell økning fra ca. SEK 100 mill. til SEK 175 mill. pr. år.

4.3 HOVEDPUNKTER I FINSK MINERALLOVGIVNING

4.3.1 Innledning

Mineralsektoren i Finland har blitt utviklet forholdsvis sent og man har derfor et større antall nye gruver enn i de andre nordiske land. Utnyttelsen av forekomstene i Finland skjer i stor grad gjennom statlige selskaper. Det største selskapet med statlig aksjemajoritet er Outokumpu Oy (kobber, nikkel, sink, krom og kobolt). Den politiske innflytelsen over selskapet utøves gjennom et særskilt organ som er parlamentarisk sammensatt. Selskapet ledes imidlertid av et styre på samme måte som andre aksjeselskap.

Staten gir også støtte til prospektering. Støtten besluttes for hvert enkelt prosjekt og er hittil blitt gitt årlig. Eksempelvis fikk Outokumpu Oy for året 1985 5 mill. FIM av en total prospekteringskostnad på 35 mill. FIM.

Den organisatoriske oppbyggingen og tilstandsprøving i mineralspørsmål skiller seg i vesentlig grad fra den svenske og norske. Således prøves alle mutings- og utmålssøknader av Handels- og industridepartementet. Noe tilsvarende den svenske Bergsstaten og det norske Bergvesenet finnes ikke. Tilsynsspørsmål er også lagt til departementet. For å tilføre departementet synspunkter og sakkunnskap fra mineralbransjen, har man stiftet et rådgivende organ,«gruvnemnden».

Departementets beslutninger kan påklages til forvaltningsdomstolen, som tilsvarer den svenske «regeringsrätten».

Den någjeldende finske gruveloven ble vedtatt i 1965 (FGL). I tillegg til loven er det gitt utfyllende forskrifter.

4.3.2 Mutingsprinsippet

Den finske loven bygger på mutingsprinsippet. I gruveloven § 2 er det en positiv regulering av hvilke mineraler som er mutbare:

1. litium, rubidium, caesium, beryllium, magnesium, strontium, radium, bor, aluminium, scandium, ytrium, «sällsynta jordartsmetaller» (lantanider), aktinium, torium, uran og øvrige aktinider, germanium tenn, bly, arsen, antimon, vismut, svovel, selen, tellur, kopper, sølv, gull, sink, kadmium, kvikksølv, gallium, indium, tallium, titan, zirkonium, hafnium, vanadin, niob, tantal, krom, molybden, wolfram, mangan, renium, jern, kobolt, nikkel samt platina og øvrige platinametaller;
2. grafitt, diamant, korund, kvarts, bauxitt, olivin, kyanitt, andalusitt, sillimanitt, granat, wollastonitt, asbest, talk, pyrofyllitt, muskovitt, vermikulitt, kaolin, feltspat, nefelin, leusitt, skapolitt, apatitt, barytt, kalkspat, dolomitt, magnesitt, flusspat og kryolitt;

3. edelsten; samt
4. marmor og «täljsten».

Av gruvemineralene kan jern, aluminium, kvarts og feltspat bare letes etter, mutes og utnyttes dersom de finnes i fast fjell.

4.3.3 Letearbeidet og forbeholdsanmeldelse

Enhver kan, på egen eller andres eiendom, utføre geologiske og geofysiske observasjoner samt andre målinger etter mineraler. I visse områder, for eksempel innenfor andres mutingsområde, utmål eller områder i nærheten av bebyggelse, får letearbeider ikke utføres uten tillatelse av departementet, eiere eller bruksrettshavere.

Mutingsberettigede kan gjennom anmeldelse forbeholde seg fortrinnsrett til å mute en eventuell malmgang innen et visst oppgitt område. En og samme anmeldelse kan omfatte et område på høyst 9 km^2 . I praksis tillates imidlertid flere anmeldelser samtidig, og det er dermed mulig å forbeholde seg et større sammenhengende område. Forbeholdet gjelder i høyst ett år. Deretter gjelder forbud mot nytt forbehold i tre år.

Hensikten med instituttet er å gjøre det enkelt, raskt og billig å trygge et funn. Det viktigste er dog at man raskt og foreløpig kan undersøke store områder med raske metoder (flygeofysikk, geofysikk på jordoverflaten, geokjemisk prøvetaking osv.). Når man får de foreløpige resultatene, vet man hvor man bør mute og innlede mer omfattende undersøkelser.

4.3.4 Muting

Mutingssøknaden avgjøres av departementet. Søknaden må oppfylle visse formelle krav. Gjør den det, skal muteseddel utferdiges av departementet i den grad det ikke foreligger et mutingshinder. Mutingshindrene tilsvarer i stor grad de områder som er fredet for skjerping etter den norske bergverksloven. Søkerens kvalifikasjoner er uten betydning for avgjørelsen. Mutingsområdet får ikke overstige 1 km^2 . Søker flere om muterett eller forbehold i samme område, har den som søkte først fortrinnsrett.

Muteren har rett til å utføre undersøkelsesarbeid for å kartlegge funnenes art og utbredelse. Han har rett til etter behov å anvende grunn utenfor området for bl.a. veier. Gruveloven har en egen hjemmel for dette. Systemet skiller seg fra det norske hvor muter ikke har rett til å bruke motorisert kjøretøy på annen manns utmark uten dennes samtykke. Undersøkelsesarbeidet og anvendelsen av området skal innskrenkes til foranstaltninger som er nødvendig for å oppnå formålet med undersøkelsen.

Mutingsrett kan overdras.

Muteren plikter å betale erstatning for skade eller ulemper som følger av virksomheten på eller utenfor mutingsområdet. På anmodning fra den erstatningsberettigede, er muteren forpliktet til å stille sikkerhet for slik erstatning.

Muteren skal hvert år betale mutingserstatning til grunneieren med ca. FIM 60 pr. ha. Han kan ikke foreta undersøkelsesarbeid før beløpet er betalt. Muteren skal hvert år betale mutingsavgift til staten med FIM 40 pr. ha.

Departementet vil angi en frist for å begjære utmål i muteseddelen, som ikke kan overstige fem år.

Muteretten tapes dersom mutetiden går ut uten at det er søkt om utmål. Retten kan også tapes på grunn av ulike forseelser, f.eks. unnlatelse av å betale erstatning til grunneieren eller mutingsavgift til departementet. Muteren kan når som helst frasi seg mutingsretten ved å melde dette til departementet. Omkring halvparten av

mutingene frafalles før mutingstiden har gått ut. Muteren unngår derved unødige kostnader.

Muteren er forpliktet til å levere en redegjørelse for undersøkelsesarbeidet som er utført på mutingsområdet innen ett år etter at mutingsretten avstås eller går tapt. Departementet kan dispensere fra denne plikten. Nærmere bestemmelser finnes i FGL § 19. Ifølge denne skal redegjørelsen:

1. angi arten av de utførte undersøkelsesarbeidene samt når og under hvem sin ledelse de er utført,
2. redegjøre for utformingen av de bergarter som påtreffes ved dypborring, resultatet av analyser av disse samt de vesentlige resultater av anrikningsprøver og andre undersøkelser som foretas for utredningen av funnenes anvendelse,
3. oppgi de viktigste grunnene til at muteren ikke søkte utmål.

Til redegjørelsen skal det medfølge kart. Disse skal vise de vesentlige resultatene av de geologiske, geofysiske og geokjemiske undersøkelsene som er foretatt på området, borhullets beliggenhet og retning samt de viktigste prøvetakingsstedene. Redegjørelsen er offentlig.

Borkjerner skal sendes det sentrale borkjernearkiv som Geologiska forskningscentralen (GFC) har opprettet. Borkjernene innleveres ikke bare etter mutingens opphør, men også i andre tilfeller når muteren finner det passende.

Om mutingsretten opphører, skal muteren innen to år fjerne innretninger som han har oppført. Innretningene tilfaller ellers grunneieren uten erstatning. Muteren skal også i hele mutingstiden foreta nødvendige sikkerhetsforanstaltninger.

4.3.5 Utmål

Dersom muteren viser at et mutbart mineral som finnes i mutingsområdet, er så rikelig og i en slik form at funnene sannsynligvis kan utnyttes, er han berettiget til å få utmål. Departementet avgjør om utmål skal gis. Som i mutingstilfellet kreves teoretisk sett ikke noen kvalifikasjoner av søkeren. Den dokumentasjon som kreves av funnet, forutsetter imidlertid såvel kvalifikasjoner som ressurser hos søkeren. Det er derfor sjelden at private personer søker utmål og praktisk utelukket at de gis utmål.

Ved forberedelse og behandling av gruvespørsmål av prinsipiell natur og betydelig rekkevidde, bistås departementet av «gruvnemnden». Medlemmene i nemnden oppnevnes fra gruveindustrien, grunneierne og gruvearbeiderne. Den geologiske, bergtekniske og juridiske sakkunnskap skal være tilstrekkelig representert.

Utmål skal utgjøre et enhetlig område, og form og størrelse må være praktisk utformet. Utmålet kan omfatte områder som er nødvendige for å utnytte funnene, f.eks. områder for veier, transportanlegg og bygninger. Utmål kan ikke gjøres større en funnenes art og størrelse tilsier. Finnes det ikke områder i tilslutning til utmålet som kan benyttes til veier etc., kan et slikt område utenfor utmålet, anvises uten ekspropriasjon til et såkalt hjelpeområde, jf. gruveloven § 22.

4.3.6 Gruverett

Dersom vilkårene for å få utmål er til stede, utferdiger departementet utmålsseddel som dokumentasjon for den rett utmålet gir. Denne retten kalles gruverett.

Gruverettsinnehaveren får bearbeide og utnytte alle gruvemineraler innenfor utmålet og under visse forutsetninger også andre forekomster enn gruvemineraler. Gruverettsinnehaveren har også bruksrett til grunnen innenfor utmålet dog ikke til annet formål enn for gruvedrift og foredling av gruvemineraler eller for slik virk-

somhet som fremmer gruvedriften. Gruverett kan overdras. For hvert utmål skal innehaveren årlig sende inn utredning til departementet om og i hvilken grad gruvearbeidet utføres innenfor utmålet.

Dersom gruvearbeidet ikke er påbegynt innen ti år fra utmålet er gitt, skal departementet, etter å ha hørt gruverettsinnehaveren, gi rettighetshaveren pålegg om å starte gruvedriften innen to år. Dersom dette ikke skjer, kan gruveretten tapes. Departementet kan gi inntil fem års utsettelse med driftsstart av gangen. Det samme gjelder om gruvedriften startes innen ti år fra man har fått utmål men deretter blir innstilt i lengre tid enn fem år.

For skade, inngrep eller ulovligheter som oppstår som følge av at grunnen tas i bruk for utmål eller hjelpeområde, er utmålshaveren forpliktet til å betale erstatning. Om gruvedrift volder skade eller ulovligheter som ikke er tatt hensyn til ved utmålstildelingen, kan spørsmålet om erstatning bringes inn for de alminnelige domstoler. For retten til å utnytte utmålsområdet og hjelpeområdet, skal innehaveren betale erstatning. Utmålshaveren skal hvert år betale grunneieren en utmålsavgift med FIM 120 pr. ha.

Om ikke annet blir avtalt, skal utmålshaveren også betale grunneieren en årlig avgift som beregnes ut fra mineralenes økonomiske verdi. Avgiften fastsettes av departementet etter anbefaling fra «gruvnemnden».

Om utmålshaveren ikke betaler de ovennevnte avgifter og erstatninger, kan gruveretten gå tapt.

Utmålshaveren kan gi avkall på sin rett ved melding til departementet. Dersom utmålet avstås eller går tapt, faller utmålsområdet tilbake til grunneieren uten erstatning. Nødvendige sikkerhetsanordninger skal fortsatt opprettholdes. Øvrige anordninger skal fjernes. Dersom dette ikke skjer, tilfaller disse grunneieren to år etter at gruveretten opphørte. Gruverettsinnehaveren skal sikre området slik at det tilfredsstiller krav til alminnelige sikkerhet.

KAPITTEL 5

Utvalgets forslag til ny minerallov

5.1 HOVEDTREKK I UTVALGETS FORSLAG

Dagens minerallovgivning består av flere lover. Minerallovutvalget har hatt som mål å lage én felles lov som skal gjelde for alle mineralske forekomster.

Utvalgets målsetting har vært å foreta en forsvarlig avveining av alle berørte interesser ved vurderingen av hvilke regler som skal opprettholdes, hvilke som må endres, og hvor det må foreslås helt nye regler. I denne forbindelse har særlig hensynet til grunneierne, det offentliges behov for kontroll og styring samt industriens behov for fornuftige rammebetingelser stått sentralt. I dette kapittelet vil det bli redegjort for de løsninger utvalget har kommet fram til.

I forslaget skilles det mellom mutbare mineraler og registrerbare mineraler og mellom registrerbare mineraler og mineralske byggeråstoffer (sand, pukk og grus mv.). Sentralt i det nye lovutkastet er prinsippet om den fri leterett. På visse vilkår og med enkelte begrensninger foreslås at enhver skal ha rett til, på egen eller andres grunn, å lete etter mutbare og registrerbare mineraler.

Leteretten, som omfatter de mutbare og registrerbare mineralene, er første ledd i et ervervssystem som skal føre fram til drift på en drivverdig forekomst. Den som finner en forekomst han kan tenke seg å undersøke nærmere eller utnytte, gis visse rettigheter for å sikre vedkommende førsterett til drift. Det har vært nødvendig å foreslå to parallelle systemer med utgangspunktet i leteretten, ett for de mutbare mineraler og ett for de registrerbare.

For de mutbare mineralene opprettholdes det gamle systemet med undersøkelsestillatelse (muting) og utmål. Den som har undersøkelsestillatelse på best prioritet kan søke om utmål, forutsatt at forekomsten av det mutbare mineral er drivverdig eller kan bli det innen rimelig tid. Når det gjelder de registrerbare mineralene, foreslås et system med visse fellestrekk med de mutbare mineralene, men likevel med grunnleggende forskjeller. Siden det er grunneier og ikke staten som er eier av de registrerbare mineralene, gir en undersøkelsestillatelse på best prioritet kun en rett til å kunne utnytte forekomsten dersom undersøkeren har fått avtale med grunneieren om utnyttelse av forekomsten eller fått ekspropriert tilsvarende rett.

Siste ledd i ervervssystemet både for de mutbare og de registrerbare mineralene er en driftskonsesjon. For å kunne starte bergverksdrift, må man ha konsesjon fra departementet og en driftsplan som er godkjent av Bergvesenet. For uttak av masse som ikke overstiger 50.000 m^3 er det ikke krav om driftskonsesjon når uttaket er i overensstemmelse med reguleringsplan etter pbl. og det er satt vilkår om drift i planen.

Leteretten og lovforslagets bestemmelser om rett til undersøkelser vil ikke omfatte mineralske byggeråstoffer. Reglene i mineralloven om driftskonsesjon før man starter uttak skal imidlertid gjelde fullt ut for alle mineralkategorier.

I lovutkastet er det også regler om ekspropriasjon. Dersom prospektøren ikke oppnår frivillig avtale med grunneier om rett til forekomst på registrerbare mineraler, kan vedkommende søke om tillatelse til å erverve forekomsten ved ekspropriasjon. Utkastet har dessuten regler om ekspropriasjon av rett til undersøkelser eller adkomst til undersøkelses- og driftsområdet. Reglene om ekspropriasjon gjelder for mutbare og registrerbare mineraler.

Selv om utvalget i stor grad foreslår en minerallov som skal gjelde for samtlige bergarter, vil viktige sider ved bergverksdrift fortsatt være regulert av annen lovgiv-

ning. Pbl.s regler om arealplaner, reguleringsplaner og konsekvensutredninger vil gjelde fullt ut. Det vil således fortsatt være nødvendig med behandling etter pbl. før drift igangsettes. Det vises i denne sammenheng til de nye reglene i pbl. § 93 bokstav i (vedtatt, ventes å tre i kraft 1. januar 1997) som krever søknad fra en tiltakshaver før igangsetting av vesentlige terrenginngrep, jf. framstillingen i kapittel 3.5.1. Forurensningsloven, motorferdselloven, naturvernloven og reindriftsloven er andre lover som setter viktige rammebetingelser og sikrer samfunnsmessig kontroll i forbindelse med bergverksvirksomhet.

I kapittel 6 nedenfor redegjør Minerallovutvalget for de spesielle problemstillinger som lovforslaget reiser i forhold til samiske interesser.

5.2 LOVENS VIRKEOMRÅDE

5.2.1 Saklig virkeområde, mineraler som omfattes

Loven tar sikte på å regulere kommersiell utnyttelse av alle typer mineraler. Når det gjelder minerallovens forhold til «mineralsamlere», vises til merknaden til utkastet § 2-2, reglene om ferdsel i friluftsloven og strl. §§ 396 og 399 om straff for den som uten berettigelse graver og sprenger på andres grunn eller tar med seg stein eller sand fra andres eiendom.

I utkastet til minerallov § 1-4 er mineralene som nevnt delt inn i tre kategorier, de mutbare mineralene, de registrerbare mineralene og mineralske byggeråstoffer. Dette har vært nødvendig fordi de forskjellige mineralene betinger ulike regler.

De mutbare mineralene

Definisjonen av disse mineralene er den samme som i bergverksloven av 1972. Metaller med egenvekt 5 eller høyere og malmer av slike metaller, er mutbare. Det samme gjelder metallene titan og arsen og malmer av disse metaller, samt magnetkis og svovelkis. Myr- og sjømalm, dvs. jernertser, ofte forurenset med sand som opptrer bl.a. på overflater (ikke i fast fjell), i myrer, innsjøer og tjern, er ikke mutbart.

De registrerbare mineralene

De registrerbare mineralene defineres negativt som alle ikke-mutbare mineraler og bergarter. Bergarter i form av fast fjell og avsatte løsmasser, når eneste bruksområde er som byggeråstoff, er imidlertid unntatt, jf. nedenfor om mineralske byggeråstoffer. Departementet foreslås gitt en hjemmel til ved forskrift å bestemme at visse typer sand, pukk og grus, dersom disse har særlige verdifulle mekaniske eller kjemiske egenskaper, likevel skal anses som registrerbare. Alluvialt gull (gull i sand) er dessuten også å anse som registrerbart mineral.

Kategorien registrerbare mineraler vil i praksis bl.a. bestå av alle de viktige industrimineralene som f.eks. olivin, nefelin, kalk og kvarts. Naturstein vil også falle inn under denne gruppen da slik stein etter loven ikke regnes som byggeråstoff.

Et særlig unntak er gjort for petroleumsmineraler som er undergitt egne bestemmelser i lov 4. mai 1973 nr. 21 om undersøkelser etter og utvinning av pertroleum i grunnen under norsk landområde.

Mineralske byggeråstoffer

Med mineralske byggeråstoffer menes bergarter i form av fast fjell og avsatte løsmasser, når eneste bruksområde er som byggeråstoff. Naturstein regnes i denne

sammenheng ikke som byggeråstoff. Som nevnt ovenfor kan visse typer byggeråstoffer ved forskrift bli plassert i gruppen registrerbare mineraler dersom disse har særlige verdifulle mekaniske eller kjemiske egenskaper, jf. utkastet § 1-4 andre ledd. I praksis må dette antas først og fremst å kunne dreie seg om pukkstein av særlig høy kvalitet, jf. kapittel 5.5.3.

Grunnen til at mineralske byggeråstoffer er holdt utenfor kategorien registrerbare mineraler og derved også minerallovens ervervssystem, skyldes at flere forhold knyttet til ressursforvaltning, lokalisering og drift taler for en særlig behandling av denne kategorien mineraler, jf. kapittel 5.5.2.

I praksis vil mineralkategorien mineralske byggeråstoffer bestå av produkter som vanligvis betegnes som sand, grus, pukk, ol. Når disse begrepene ikke er brukt direkte i lovteksten, er grunnen at man mangler entydige definisjoner av begrepene. Hva som ligger i f.eks. «pukk og grus» vil være avhengig av hvem som bruker det og i hvilken sammenheng det brukes. Ved å benytte fellesbetegnelsen «mineralske byggeråstoffer», fanger en også opp løsmasser i form av leire, silt og forekomster med løsstein og løsblokker.

Kravet i definisjonen av mineralske byggeråstoffer om at eneste bruksområde er som byggeråstoff, innebærer f.eks. at kalkstein som brytes ut, ikke faller inn under gruppen mineralske byggeråstoffer. Dette gjelder selv om kalkstein i mange sammenhenger blir benyttet til fyllmasse, og da blir betegnet som pukk. Nedknust kalkstein blir i andre sammenhenger benyttet som industrimineral, f.eks. når det benyttes til fyllstoffer i maling etter at det er nedmalt. Dette er avgjørende for at kalkstein i loven anses som registrerbart mineral.

Mineralske byggeråstoffer vil således være mineraler og bergarter i fast fjell og løsmasser, forutsatt at eneste bruksområde er som byggråstoff. Begrepet foreslås videre avgrenset mot «rike løsmasser» som f.eks. gullholdig sand, ved at begrepet bare skal omfatte løsavsetninger som kun kan brukes nettopp som løsmasser. I praksis vil disse løsmasser hensiktsmessig kunne betegnes som masser «hvis eneste bruksområde er som byggeråstoff».

5.2.2 Geografisk virkeområde

Loven foreslås å gjelde på norsk landområde og den del av sjøgrunnen som er undergitt privat eiendomsrett, jf. utkastet § 1-3. Hva som menes med norsk landområde vil bli presisert nedenfor. Når det gjelder sjøgrunnen, er dette en avgrensing i forhold til kontinentalsokkelloven.

Kontinentalsokkelloven

Lov 21. juni 1963 nr. 12 om vitenskapelig utforsking og undersøkelse etter og utnyttelse av andre underjordiske naturforekomster enn petroleumsforekomster, kontinentalsokkelloven, gjelder for den del av norsk territorium som ikke er underlagt privat eiendomsrett. Grensedragningen mot private rettigheter, og således mineralloven, må skje etter gjeldende ulovfestede regler. Det vises i denne sammenheng til de to alminnelig aksepterte eiendomsgrenser; marbakken og 2-meters dyp. Av hensyn til den praktiske og faktiske bruken av sjøområdet, har imidlertid domstolene i visse tilfeller trukket den private eiendomsgrense lengre ut. Utover at virkeområdet for kontinentalsokkelloven og mineralloven vil følge grensen for den private eiendomsrett, er det således vanskelig å si noe mer spesielt om avgrensningen mellom de to lovene. Den må avgjøres konkret i det enkelte tilfellet. Om eiendomsgrenser, se for øvrig NOU 1988: 16.

Minerallovutvalget foreslår ingen endringer i kontinentalsokkelloven. Mineraler og bergarter på kontinentalsokkelen vil derfor fremdeles tilligge staten og bli forvaltet av Nærings- og energidepartementet. Utvalget viser til drøftelsen foran i kapittel 3.7 av behovet for en revisjon av bergverkslovgivningen, som kun gjelder fastlandet. Utvalget har ikke hatt forutsetninger for å drøfte de spesielle problemer som knytter seg til ressursundersøkelse, forvaltning mm. i områdene som i dag reguleres av kontinentalsokkelloven. Virksomhet i dette område vil kreve særlige regler. Ovennevnte avgrensning i utvalgets arbeid er skjedd i forståelse med Nærings- og energidepartementet.

Norsk landområde

Når det gjelder Jan Mayen, foreslås den nye mineralloven ved forskrift å bli gjort gjeldende for dette området. Forskriften vil avløse forskrift 23. april 1976 som med visse tilpasninger gjorde bergverksloven av 1972 gjeldende for Jan Mayen.

Den nye mineralloven vil imidlertid ikke gjelde på Svalbard. Med Svalbard menes «Bjørnøya, Vest-Spitsbergen, Nordostlandet, Barents øy, Edge øy, Kong Karls land, Hopen og Prins Karls Forland og alle andre øer, holmer og skjær mellem 10° og 35° lengde øst for Greenwich og mellem 74° og 81° nordlig bredde», jf. svalbardloven § 1. For denne øygruppen gjelder en egen bergverksordning av 7. august 1925 som ikke er omfattet av utvalgets mandat. Bergverksordningen for Svalbard vil således ikke bli berørt av en ny minerallov.

5.2.3 Hvem omfattes av loven

Dagens bergverkslovgivning gjelder både for utlendinger og nordmenn. Lovgivningen skiller imidlertid mellom opprinnelige og avledede erverv. For opprinnelige erverv er det avvikende regler for utlendinger.

Utlendinger og selskaper som ikke er hjemmehørende i EØS, er etter gjeldende rett, jf. bvl. § 2 andre ledd, avskåret fra opprinnelig erverv ved skjerping og muting. Fra denne regelen er det gjort unntak i IK § 17. Ifølge bestemmelsen kan utenlandske rettssubjekter få såkalt skjerpekonsesjon. Utenlandske rettssubjekter kan imidlertid lett unngå disse bestemmelsene ved å etablere et norsk selskap. Det stilles nemlig ikke krav om eiersammensetning.

Gjeldende rett stiller også krav om konsesjon ved overdragelse av bergrettigheter som andre har mutet eller fått utmål på (avledet erverv), jf. IK § 11. Bestemmelsen er imidlertid ikke-diskriminerende med hensyn til søkerens nasjonalitet. Således må også norske rettssubjekter ha konsesjon for å erverve f.eks. en muting.

Nedenfor diskuteres Norges internasjonale forpliktelser i fht. utlendinger. Uavhengig av hvilke internasjonale forpliktelser Norge har mht. ikke-diskriminering av utlendinger, mener utvalgets *flertall* at det ikke lenger er ønskelig å opprettholde et lovverk som diskriminerer på bakgrunn av nasjonalitet. *Flertallet* vil først og fremst framheve viktigheten av at det nye lovverket stimulerer til økt leteaktivitet, særlig på de registrerbare mineralene. Dette henger sammen med at de registrerbare mineralene ofte inngår som bestanddeler i annen produksjonsvirksomhet som samfunnet ønsker å stimulere. For å øke leteaktiviteten er det nødvendig å fjerne sperrer som ligger i lovverket, og det må gjøres mer attraktivt å starte letevirksomhet i Norge.

Utvalgets *flertall* viser til at letevirksomhet er kapitalkrevende. Tilførsel av utenlandsk kapital, know-how, teknologi og markedskunnskap er derfor ofte nødvendig for å få i gang tilstrekkelig leteaktivitet. For å fremme målsetningen om økt letevirksomhet, mener *flertallet* at den nye loven bør være ikke-diskriminerende. Videre vises til at endringer i næringsstrukturen i Norge har ført til at forskjellen på

norsk og utenlandsk kapital etter hvert viskes ut. Dette forhold tilsier at lovgivningen ikke bør ha forskjellig rekkevidde avhengig av hvilken nasjonalitet en prospektør/investor har.

Flertallet i utvalget ser heller ikke at det er noe behov for å opprettholde diskriminerende regler. Utlendinger er på lik linje med nordmenn bundet av de betingelser for leting og undersøkelse som er trukket opp i lovforslaget, og har de samme plikter som nordmenn. Konsesjonsreglene vil også gjelde for dem. I lovverket er det således, etter *flertallets* syn, tilstrekkelige muligheter til å føre kontroll med utlendingers bergverksvirksomhet. I denne sammenheng vises også til at verdiskapningen i tilknytning til disse ressursene ofte vil skje i Norge fordi ressursene ligger her, og transportøkonomiske hensyn tilsier ofte at videreforedlingen skjer i rimelig nærhet av forekomsten. Fare for flytting av virksomheten vil derfor ikke være større med utlendinger som eiere av bergverksvirksomhet enn hvor det er norsk eierskap.

I tillegg til ovennevnte hensyn som taler for et ikke-diskriminerende lovverk, vil utvalgets *flertall* peke på at hensynet til konsekvens i lovverket tilsier at loven gjøres ikke-diskriminerende. Dette henger sammen med at lov 23. desember 1994 nr. 79 om erverv av næringsvirksomhet, som avløste IK kapittel III, er ikke-diskriminerende. Videre vil Norges folkerettslige forpliktelser langt på vei nødvendiggjøre at loven er ikke-diskriminerende:

EØS-avtalen

Det følger av EØS-avtalen at Norge må likestille alle EØS-selskaper og EØS- borgere. Ifølge EØS-avtalens artikkel 34 skal selskaper som er opprettet i en av EUs medlemsstater eller en EFTA-stat (unntatt Sveits), og som har sitt vedtektsbestemte sete, sin hovedadministrasjon eller sitt hovedforetak innen avtalepartens territorium, likestilles med fysiske personer som er statsborgere i EUs medlemsstater eller EFTA-statene. Det oppstilles ikke begrensninger med hensyn til eiersammensetning i selskapene. Således har et 100 % japanskeid selskap med sete innen EØS-området samme rettigheter etter bvl. og IK som et norsk rettssubjekt.

De beste grunner taler etter *flertallets* oppfatning for at en ny lov er ikke-diskriminerende på alle stadier fra leting tom. drift. Så lenge adgangen til å lete kan oppnås ved at et selskap etablerer seg innen EØS, er det neppe noen realitet i den nasjonalitetsbegrensningen som i dag ligger i regelverket.

OECD

Gjennom samarbeidet innenfor Organisasjonen for Økonomisk samarbeid og Utvikling (OECD) har Norge bl.a. forpliktet seg til å liberalisere kapitalbevegelsene mellom medlemslandene. «Code of Liberalisation of Capital Movements» (kapitalkoden) inneholder en liste over transaksjoner landene er forpliktet til å liberalisere, samt et sett artikler som fastlegger rammen for liberaliseringsprosessen. Et hovedprinsipp er at alle liberaliseringstiltak skal være ikke-diskriminerende og rette seg mot alle medlemsland, jf. artikkel 9 i kapitalkoden. Det kan etter artikkel 10 gjøres unntak fra dette bl.a. dersom landet er med i et monetært system. EU tilfredsstiller kravene til et slikt monetært system og kan derfor med hjemmel i artikkel 10 gjøre unntak fra ikke-diskrimineringsprinsippet. Det er foreløpig ikke avgjort om EØS-systemet kan anses som et slikt monetært system, men det hersker tvil om det vil bli godkjent. Det synes derfor ikke å være rettslig grunnlag for Norge iht. kapitalkoden å gjøre unntak fra ikke-diskrimineringsprinsippet.

For øvrig er det et prinsipp i OECD om at medlemslandene skal bestrebe seg på at liberaliseringstiltak også skal gjøres gjeldende for land utenfor OECD-området.

På grunnlag av nasjonale bestemmelser må landene melde reservasjoner til kapitalkoden dersom lovgivningen ikke oppfyller liberaliseringsforpliktelsene. Bvl. § 2 er som en følge av dette meldt som reservasjon til kapitalkoden.

I rapporten for 1995 fra OECDs eksaminasjon av Norge vedrørende lovgivning om utenlandske investeringer s. 38, går det fram at OECD har merket seg at det arbeides med ny norsk minerallovgivning, og at det forventes at diskrimineringsregelen i dagens bergverkslov blir vurdert i denne sammenheng.

Som følge av ikke-diskrimineringsprinsippet i artikkel 9 er Norge forpliktet til å gjøre en eventuell liberalisering av rettigheter i den nye norske minerallovgivningen gjeldende overfor alle OECD-land. Iht. OECDs prinsipp om ikke-diskriminering overfor alle, ikke bare overfor medlemslandene, bør den nye minerallovgivningen ikke inneholde diskriminerende bestemmelser overhodet.

WTO (Verdens Handelsorganisasjon)

WTO (World Trade Organization) er en nyopprettet organisasjon. Den er bygget opp omkring regelverket som regulerer internasjonal handel. Dens virkeområde skal være GATT, dvs. GATT 1994 som inkluderer reglene i GATT 1947 og de multilaterale varehandelsavtalene. Videre vil WTO bl.a. omfatte GATS-avtalen om handel med tjenester (General Agreement on Trade in Services) og TRIMs-avtalen om investeringstiltak i forbindelse med handel med varer. Det er de to sistnevnte avtalene som det er aktuelt å se på i forbindelse med mineralloven.

GATS-avtalen har nedfelt to ikke-diskrimineringsprinsipper; bestevilkårsbehandling og nasjonal behandling. Bestevilkårsbehandling vil si at alle utlendinger skal behandles likt, men at utlendingene kan behandles forskjellig i forhold til de nasjonale. Nasjonal behandling vil si at alle utlendinger behandles likt med de nasjonale.

GATS inneholder et generelt bestevilkårsbehandlingsprinsipp. På enkelte forpliktende områder, som fremgår av en liste, har imidlertid Norge forpliktet seg til nasjonal behandling. Bergverksvirksomhet er ikke positivt nevnt i denne listen. Området er heller ikke nevnt som et unntak fra bestevilkårsprinsippet. I utgangspunktet er Norge således forpliktet til å behandle alle utlendinger likt.

I avtalen er det imidlertid gjort et unntak for økonomiske integrasjonsavtaler, som f.eks. EU. På visse vilkår er GATS-avtalen ikke til hinder for at et medlem er part i eller inngår en avtale om å liberalisere handel med tjenester mellom eller blant partene i en slik avtale. EØS-samarbeidet faller inn under dette unntaket. Det skulle således ikke å være noe til hinder for, utfra GATS-avtalen, at det skjer en forskjellsbehandling mellom nasjoner som er parter i EØS-avtalen og de som ikke er det.

I TRIMS-avtalen er utgangspunktet nasjonal behandling, men det er mulige unntak fra dette. Avtalen innebærer at handelsrelaterte tiltak i forbindelse med investeringer må meldes. Norge har ingen regler om slike tiltak, og har således ikke meldt reservasjoner til avtalen. Da det ikke er anledning til å melde reservasjoner i ettertid, stenger avtalen for innføring av regler om handelsrelaterte tiltak i forbindelse med investeringer i den nye mineralloven.

Konklusjon

Synet til utvalgets *flertall* er at det ikke er ønskelig eller behov for å diskriminere utenlandske rettssubjekter som vil lete etter, undersøke og utnytte mineralske forekomster i Norge. Tvert imot anses utenlandsk deltagelse som nødvendig for å få en økt leteaktivitet i Norge. Det viktigste er ikke hvilken nasjonalitet leteren eller muteren har, men hvilke rammer som settes for leting, undersøkelse og utnyttelse

av mineralske ressurser. Utvalgets *flertall* viser dessuten til at man allerede i dag har små muligheter til å forhindre at utenlandske rettssubjekter leter etter og erverver mineralske forekomster i Norge. Som nevnt er dette mulig for alle som kan defineres som EØS-borgere eller -selskaper.

Utvalgets mindretall (Fekjær og Jebens) ser ikke tilstrekkelig grunn for en utvidelse av personkretsen som skal få rettigheter etter den nye mineralloven, utover den utvidelse som følger av Norges forpliktelser etter EØS-avtalen.

Begrunnelsen for *Fekjærs* del er at det vil være nyttig å få erfaring med loven slik den foreslås med utvidelse av den frie leterett, før personkretsen utvides. Han erkjenner den omstendighet at personer og selskaper hvor enn de kommer fra i verden bare kan stifte et datterselskap i Norge eller annet EØS-land for så å lete og erverve på lik linje med EØS-borgere. Likevel vektlegger *Fekjær* viktigheten av at personer eller selskaper faktisk befinner seg innenfor den «juridiske sfære» som i alle fall EØS-systemet representerer. Det vil med de sanksjonsordninger og institusjoner som befinner seg i Norge og EØS for øvrig, være lettere å forfølge pliktbrudd i forhold ny minerallov og de lovverk som grenser til mineralloven på dette saksfelt.

5.3 PRINSIPPET OM BERGFRIHET

5.3.1 Bergregalet

For en utdypende gjennomgang av historikk og innholdet i bergregalet vises til kapittel 3.1 og vedlegg 6.

Bergregalets og bergfrihetens framtid

Ervervssystemet for de mutbare mineralene er regulert i bergverksloven av 1972. Til grunn for systemet ligger bergregalet, som fastslår at de mutbare mineralene tilhører staten. Bærebjelken for ervervssystemet er den frie leteretten (bergfrihetens prinsipp), som innebærer at enhver fritt kan lete etter mineraler på egen eller andres grunn. Kartlegging av landets mineralressurser er en viktig forutsetning for god planlegging og forvaltning av naturressursene. Den frie leteretten søker å legge til rette for slik kartlegging uten store kostnader for det offentlige, ved at næringslivet gis adgang til slik kartlegging.

Ovennevnte regler ivaretar i første rekke næringslivets interesser og samfunnets behov for mineraler. Bergverksloven har imidlertid regler som også skal ivareta andre samfunnsinteresser og grunneiers interesser. Det kan i denne sammenheng vises til regler om erstatning til grunneier for skade, ulempe og avståing av eiendom og rettigheter, regler om sikkerhetsstillelse for eventuell skade og sikring av skjerpeområder, regler om at visse områder er unntatt for skjerping, rapporteringsplikten og bestemmelser om driftskonsesjon.

Systemet som er beskrevet ovenfor har i lang tid vært gjeldende for de mutbare mineralene. Erfaringene med systemet er gode, og utvalgets *flertall* har derfor ut fra en helhetsvurdering foreslått at systemet opprettholdes for disse mineralene.

Utvalgets mindretall (Jebens), deler ikke flertallets syn. *Jebens* viser til at behovet for samfunnsmessig kontroll med utvinning av ikke-fornybare ressurser er større i dag enn tidligere, og at samfunnsforholdene også er endret på andre måter. Dette antas å tilsi at prinsippet om bergfrihet ikke bør stå like sterkt ut fra dagens forhold. Således har Sverige i sin nye minerallag (1991: 45) innført et generelt prinsipp om tillatelse til undersøkelse og bearbeidelse av mineraler (loven § 4), riktignok med liberale vilkår.

Videre mener *Jebens* at de samfunnsmessige hensyn som tilsier et generelt konsesjonsprinsipp, omfatter nasjonale hensyn (ikke minst i forbindelse med Norges

tilslutning til EØS), miljøhensyn og hensyn til lokale interesser og det lokale selvstyret. Dessuten taler i samme retning hensynet til Norges folkerettslige og grunnlovsmessige forpliktelser overfor den samiske minoritet, som i særlig grad er avhengig av samfunnsmessig kontroll med miljø og naturressurser for bevaring av sin kultur. *Jebens* vil ut fra ovenstående gå imot en opprettholdelse av den fri leterett og den automatiske fortrinnsretten for første finner som ligger i bvl. § 8, jf. §§ 16, 23 og 40. Enda mer anses det uheldig å overføre disse reglene til de ikke-mutbare mineralene. Slike bestemmelser kan i realiteten eliminere den samfunnsmessige kontroll som ligger i konsesjonsplikten og i pbl.s regulering av utnyttelsen av grunnarealer. Særlig gjelder dette dersom man har bestemmelser som tillater en prospektør å bane seg vei til å erverve fortrinnsrett til utvinning og kontrakt med grunneier, samt eventuelt rett til ekspropriasjon, før konsesjon er ervervet og forholdet til pbl. er klarlagt.

De registrerbare mineralene

I motsetning til de mutbare mineraler, tilhører de registrerbare mineralene grunneier. I dagens lovgivning reguleres leting etter og erverv av slike forekomster av særlover, alminnelig konsesjonslovgivning og privatrettslige avtaler. Dagens lovsituasjon er imidlertid ikke tilfredsstillende for industrien, og heller ikke for samfunnet utfra et behov for registrerbare mineraler, ønske om arbeidsplasser mv.

Samfunnets behov for bergindustriens produkter øker og endres i pakt med den teknologiske utviklingen i samfunnet. I dag er det intet prinsipielt skille i samfunnets behov for metaller, mineraler eller steinprodukter. Skillet mellom de mutbare og de registrerbare mineralene er derfor kunstig, og den forskjellsbehandling som skjer gjennom bergverksloven, kvarts- og kalklovene og pbl. har ingen forankring i dagens virkelighet. Det er behov for et nytt regelverk for de registrerbare mineralene som motiverer til leting etter og drift på de registrerbare mineralene. Slikt regelverk er også nødvendig for å få kartlagt ressursene og sikret en bærekraftig utvikling også for disse bergartene.

5.3.2 Rettslige skranker, Grunnloven § 105

På bakgrunn av ovennevnte tilstand for de registrerbare mineralene, ble det i NOU 1984: 8 Utnyttelse og forvaltning av mineralressurser, fremmet forslag om å innføre mutbarhet også for de registrerbare mineralene. Prinsippet om den fri leterett og første finners rett ville da gjelde for alle typer mineraler i fast fjell. Forslaget ville innebære at grunneiere fikk innskrenket sin råderett over eiendommen både når det gjelder det faktiske forhold (leteretten) og det rettslige forhold (eiendomsretten til mineralene). Spørsmålet om det ville oppstå erstatningsplikt i henhold til Grl. § 105 reiste seg i denne sammenheng.

I NOU 1984: 8 ble det lagt til grunn at forslaget medførte en rådighetsinnskrenkning som ikke ville være i strid med Grl. § 105. Som utgangspunkt for Minerallovutvalgets arbeid, ønsket man å forelegge forslagene i NOU 1984: 8 for Lovavdelingen i Justisdepartementet.

Lovavdelingens uttalelser av 17. desember 1993 og 20. april 1994

Lovavdelingen uttalte at innføring av mutbarhet for de registrerbare mineralene ville utløse erstatningsplikt etter Grl. § 105, jf. vedlegg nr. 2 og 3. Lovavdelingen mente at man måtte skille mellom leteretten og utnyttingsretten. Rettslig sett står disse ulikt i forhold til Grl. § 105. Når det gjelder forholdet til *leting* etter mineraler,

reises ikke særskilte problemer i forholdet til Grl. § 105. Så lenge eieren blir holdt økonomisk skadesløs, vil inngrepet ikke være i strid med Grunnloven. Grunneieren mister riktignok retten til å kreve vederlag fra andre som måtte ønske å foreta slik leting, og denne retten vil vedkommende ikke få erstattet. Dette vil imidlertid gjelde framtidige hypotetiske inntekter som neppe vil være vernet etter Grl. § 105.

Situasjonen er imidlertid annerledes når det gjelder retten til *utnytting* av de registrerbare mineralene. Lovavdelingen viser til «Innstilling om lov om avståing av grunn mv. til drift av ikke mutbare mineralske forekomster og om lov om endring i bergverksloven», avgitt av et utvalg nedsatt av Industri-, håndverks- og skipsfartsdepartementet 19. januar 1948. Utvalget forutsatte «at mineralske forekomster som ikke går inn under bergverksloven, er privat eiendomsrett undergitt og bare vil kunne kreves avstått mot full erstatning til grunneieren». Bergverkslovkomitéen av 1961 sa seg enig i dette.

Legger man til grunn tradisjonell lære, mener Lovavdelingen at det er kunstig å se det forslag som det legges opp til i NOU 1984: 8 som en rådighetsinnskrenkning. Reelt sett vil det dreie seg om en overføring av rettighetene til mineralforekomstene fra grunneier til staten. Hovedregelen ved overføringen av rettigheter, i motsetning til ved rådighetsinnskrenkninger, er at det skal gis erstatning til grunneieren.

I tilknytning til behandling av lov 4. mai 1973 nr. 21 om utvinning av petroleum under land, uttalte Lovavdelingen at mulighetene for at staten skal bli erstatningsansvarlig ved overføring av retten til petroleumsforekomster til staten, synes som et alminnelig utgangspunkt små. Dette ble begrunnet med at produksjon av olje hittil (1973) ikke hadde vært noe ledd i eiendomsrettens utøving i Norge, og muligheten for en slik utnytting hadde vært ansett for fjern.

I den utstrekning forslaget til ny minerallov dreier seg om registrerbare mineraler som ikke har vært et ledd i «eiendomsrettens utøving» og hvis utnytting har vært ansett for fjern, mener Lovavdelingen at løsningen ikke burde bli annerledes for mineralforekomster enn for petroleumsforekomster. Når det gjelder registrerbare mineraler hvor utnyttingsmuligheten er praktisk og realiserbar, mener Lovavdelingen at en overføring av rettighetene fra grunneier til staten må utløse rett til erstatning for grunneieren.

Minerallovutvalgets syn

Utvalget har tatt Lovavdelingens uttalelse til etterretning og lagt denne til grunn for sitt forslag. Dette innebærer at man ikke kan overføre eiendomsretten til registrerbare mineraler fra grunneier til staten uten å yte grunneier erstatning etter Grl. § 105. Med et slikt utgangspunkt ble en lovendringen som ville utløse erstatningsplikt for staten, vurdert som uaktuell. Isteden foreslås et nytt system:

I tråd med Lovavdelingens uttalelse, foreslår *utvalgets flertall* å innføre en fri leterett for de registrerbare mineralene. Dette ivaretar bransjens behov for på en enkel måte å få kartlagt hvor det kan finnes drivverdige forekomster. Det ivaretar også samfunnets behov for kartlegging med sikte på en forsvarlig forvaltning av ressursene. Betegnelsen «bergfrihetens prinsipp» vil ikke bli benyttet i den nye mineralloven. Isteden brukes «leterett» som en fellesbetegnelse for de mutbare og registrerbare mineralene.

Etter stadiet med fri leterett, foreslås de registrerbare mineralene innordnet i et rettighetssystem. Dette vil sikre finneren notoritet og prioritet for funnet ved at finneren etter funnet kan bli meddelt undersøkelsestillatelse som gir han fortrinnsrett til å få registrert avtale med grunneieren om utnytting av forekomsten. Dersom forhandlingene med grunneier mislykkes, vil rettighetshaveren kunne søke om få rett

til å ekspropriere grunn og forekomst etter alminnelige ekspropriasjonsrettslige regler.

Hensynet til *grunneieren* og hans interesser vil bli ivaretatt ved at grunneier får erstatning uten hensyn til skyld fra skadevolders side, for den skade eller de ulemper eiendommen måtte bli påført som følge av lete- og undersøkelsesvirksomheten. For at grunneiere skal være sikret utbetaling av erstatning, innføres også regler om at grunneier på undersøkelsesstadiet kan kreve sikkerhetsstillelse for eventuelt erstatningskrav. Det foreslås videre innført overgangsregler, slik at grunneiere som selv har interesse av å utnytte en forekomst, i en overgangsperiode har fortrinnsrett til registrering av undersøkelsestillatelse på egen eiendom. Grunneier kan således sikre seg rett til forekomster han allerede er klar over finnes på eiendommen. En rekke områder vil, bl.a. av hensyn til grunneiers interesser, være unntatt fra leting, og derved også fra undersøkelsesarbeider. Til slutt minnes om at grunneier, i den avtale som undersøker med best prioritet har fortrinnsrett til å få registrert, kan kreve inntatt vilkår og betingelser for å ivareta egne interesser.

Samfunnets interesser blir ivaretatt ved regler om at man ikke kan utføre inngrep som medfører unødvendig skade, samt at visse områder er unntatt fra leting. At driften foregår på en forsvarlig måte blir bl.a. ivaretatt av regelen om driftskonsesjon. Ved konsesjon kan det settes vilkår for driften, og berørte parter, herunder grunneier, bruker, kommune, fylkeskommune og fylkesmann, vil bli hørt før konsesjon gis. Bergvesenet skal også godkjenne en driftsplan for virksomheten og føre kontroll med undersøkelsesarbeider og drift.

I tillegg til reglene i mineralloven, har vi dessuten de alminnelige reglene i pbl. som ivaretar samfunnets interesser. Det vises til pbl.s regler om søknadsplikt ved vesentlige terrenginngrep, konsekvensutredninger av større tiltak og at igangsetting av bergverksvirksomhet som oftest krever en reguleringsplan. Virkninger av tiltaket vil gjennom disse reglene bli kartlagt, og man vil få avklart ønskeligheten av virksomheten, samt på hvilke vilkår og med hvilke tilpasninger tiltaket eventuelt kan gjennomføres. Særlige verdifulle områder hvor bergverksvirksomhet overhodet ikke er ønskelig, kan dessuten vernes etter naturvernloven. Selv om det gis tillatelse til selve virksomheten, krever forurensende utslipp og ferdsel med motorvogn i utmark dessuten særlige tillatelser etter hhv. forurensningsloven og motorferdselloven.

Utvalgets mindretall (Jebens), er ikke enig med utvalgets flertall i forslaget om å innføre fri leterett for de registrerbare mineralene. Det vises til hans begrunnelse foran under kapittel 5.3.1 om bergregalets og bergfrihetens framtid.

Lovavdelingens uttalelse av 13. februar 1996

På bakgrunn av at lovforslaget ble endret etter at det var forelagt Lovavdelingen, bestemte utvalget seg for å forelegge et revidert utkast for Lovavdelingen. Deres uttalelse er vedlagt denne rapporten, jf. vedlegg nr. 4. Nedenfor følger deler av Lovavdelingens uttalelse:

> «Minerallovgruppen overveier å foreslå at det innføres en rett til leting og undersøkelse etter samt utvinning av mineraler som i dag er ikke-mutbare. Spørsmålet som reises, er om de løsninger det legges opp til, vil utløse erstatningsplikt etter grunnloven § 105.
>
> For så vidt gjelder *leting* etter ikke-mutbare mineraler, skal en innehaver av letetillatelse etter forslaget kunne foreta de arbeider i overflaten som er nødvendige for å påvise forekomster av slike mineraler (registrerbare mineraler), jf. lovutkastet § 2-1. Innehaveren av letetillatelsen gis her en rett som går lenger enn den som må antas å følge av gjeldende lovgivning, i den

forstand at den etablerer en rett for innehaveren av tillatelsen til å utøve en aktivitet på annen manns grunn som man ellers ikke kunne utøvd uten grunneiers samtykke. Dette innebærer en overføring av rett fra grunneier til innehavere av letetillatelser som i prinsippet kunne tenkes å utløse rett til erstatning.

Etter lovutkastet § 2-5 er leteren pliktig til på objektivt grunnlag «å erstatte den skade som letearbeidene påfører grunn, bygninger og andre innretninger og anlegg». Utgangspunktet er altså at grunneier skal holdes økonomisk skadesløs. Lovutkastet § 2-5 etablerer imidlertid bare et erstatningsrettslig vern ved tingskade. Annet tap som grunneieren måtte lide, er ikke underlagt erstatningsrettslig vern etter utkastet. Det er imidlertid vanskelig her å kunne tenke seg andre typer tap som grunneieren kan lide. F eks vil vi anta at det forhold at grunneieren går glipp av muligheten til å kreve vederlag for leteretten, normalt ikke vil være et tap som vil være vernet etter grunnloven § 105. Et mulig tap ved siden av tap ved tingskade, kan muligens være tap pga ulempe (etter utkastet gir ikke økonomisk tap som følge av ulempe grunnlag for erstatning). Med de beskjedne inngrep som leteren har adgang til å foreta etter utkastet, vil det sannsynligvis i praksis ikke oppstå ulemper som fører til økonomisk tap for grunneieren. På denne bakgrunn er det muligens overflødig med erstatningsrettslig vern i forhold til ulemper. Vi gjør imidlertid oppmerksom på at et slikt vern er etablert i oreigningsloven § 4, som på mange måter ellers har store likhetstrekk med den ordningen som foreslås her. Se for øvrig vårt brev til Nærings- og energidepartementet 20 april 1994 om oreigningsloven § 4.

Når det gjelder *undersøkelser* etter mineraler (lovutkastet kapittel 3), står dette prinsipielt sett i samme stilling i forhold til grunnloven § 105 som leting etter mineraler, og vi viser for så vidt til det som er sagt like ovenfor. I forhold til undersøkelser etter mineraler kan det imidlertid lettere tenkes å oppstå ulemper. Det bør derfor overveies om erstatningsbestemmelsen (utkastet § 3-11) bør utvides til å omfatte rett til erstatning som følge av ulemper som undersøkelsen medfører. Det må imidlertid være en klar forutsetning at ulempen fører til økonomisk tap.

For så vidt gjelder *utnyttelsen* av ikke-mutbare mineraler, legges det i lovutkastet opp til en ordning der «[d]epartementet kan gi registrant tillatelse til å kreve avstått registrerbar mineralsk forekomst eller rett til å utvinne slik forekomst» (lovutkastet § 5-2). Vi oppfatter utkastet slik at at det med dette etableres en ekspropriasjonsordning der grunneieren (rettighetshaveren) skal ha krav på erstatning etter alminnelige ekspropriasjonsrettslige regler. I så fall reiser ikke denne delen av forslaget problemer i forhold til grunnloven § 105. (Så vidt vi kan se er det i lovutkastet ikke sagt noe om erstatning og erstatningsfastsettelsen ved ekspropriasjon. Dette bør innarbeides, f.eks. i lovutkastet § 5-1 tredje ledd.)»

I forlengelsen av Lovavdelingens kommentarer viser uvalget til forslag til §§ 2-6 og 3-11 som nå pålegger et objektivt erstaningsansvar også for ulemper som medfører økonomisk tap for grunneier. §§ 5-1 til 5-3 inneholder nå dessuten regler om erstatning og erstatningsfastsettelsen. I lovutkastet §§ 5-1 og 5-2 er det tatt inn at ekspropriasjon skal skje mot erstatning. I § 5-4 er det en bestemmelse om at oreigningsloven og ekspropriasjonserstatningsloven får anvendelse.

5.4 GRUNNEIERS STILLING

Ved utarbeidelsen av utkastet til ny minerallov, har utvalget tatt sikte på å finne løsninger som ivaretar interessene til berørte grunneiere. Dette sentrale hensynet kommer til uttrykk i lovforslaget på flere punkter.

Nedenfor vil det bli gitt en oversikt over grunneiers stilling i forhold til de ulike stadiene i prosessen som leder frem til mineralutvinning. En nærmere redegjørelse for de enkelte lovbestemmelsene er gitt i etterfølgende delkapitler og i de spesielle merknader til de enkelte bestemmelser.

5.4.1 Grunneiers stilling ved leting og undersøkelser

Letearbeider

Lovforslaget innebærer en videreføring av prinsippet i gjeldende bergverkslov om at det kan letes etter mutbare mineraler på andres grunn, men utvidet slik at leteretten også skal omfatte registrerbare mineraler, jf. kapittel 5.6.

Utvalget foreslår samtidig en innstramming av leteretten ved at det innføres krav om letetillatelse for å kunne utføre letearbeider. Gjennom et slikt krav kan en frata personer som har brutt regelverket retten til å utføre letearbeider, enten ved at Bergvesenet nekter å gi tillatelse, eller ved at de trekker tillatelsen tilbake, jf. §§ 2-1 og 12-1. Grunneier kan selv utøve kontroll med leteaktiviteten ved å be letere om å legitimere sin rett ved å fremvise gyldig letetillatelse. Skulle leteren utføre arbeider som ikke er lovmessige, kan grunneier ta kontakt med Bergvesenet, som kan trekke tilbake tillatelsen.

I lovforslaget er omfanget av leteretten presisert, slik at det fremgår at leting kun omfatter arbeider som utføres i overflaten, jf. § 2-2. Det fremgår ellers av bestemmelsen at inngrep som kan medføre skade av betydning, krever samtykke fra grunneier og bruker. Skulle det i forbindelse med arbeidene oppstå skade på grunn, bygninger etc. eller ulempe av annet slag, må leteren erstatte dette fullt ut, uavhengig av om han kan lastes for skadene eller ulempene, jf. § 2-6. En slik objektiv erstatningsplikt vil også foreligge selv om arbeidene er utført med tillatelse fra grunneier, så fremt ikke grunneier har gitt særlig avkall på denne retten. Det skal her legges til at det trolig kun i helt spesielle tilfelle vil kunne oppstå erstatningsbetingende skade eller ulempe i forbindelse med letearbeider, da leteretten innenfor lovens ramme er av begrenset omfang, jf. § 2-2 og kapittel 5.6.

En viktig bestemmelse i forhold til grunneiere er at letearbeider ikke kan utføres uten grunneier og brukers tillatelse i innmark og i område som ligger mindre enn 100 meter fra bygning av enhver art, unntatt utløer og skur (§ 2-3). Dette er en videreføring av en tilsvarende bestemmelse i gjeldende rett, jf. kapittel 5.7.3. Utvalget foreslår også videreført kravet om at leter skal sikre leteområdet på en varig måte etter at arbeidene er avsluttet, jf. § 2-5 og kapittel 5.6.8.

Undersøkelsesarbeider

Et ledd i utvalgets forslag til nytt ervervssystem, er forslaget om at undersøkelsesretten både skal gjelde mutbare og registrerbare mineraler. Det foreslås imidlertid ingen vesentlige endringer i selve omfanget av undersøkelsene sammenlignet med den rett muteren har etter gjeldende rett, jf. § 3-5. Dette innebærer bl.a. at retten fortsatt er begrenset slik at arbeider som kan medfører vesentlig skade krever særlig tillatelse fra grunneier og bruker, jf. kapittel 5.6. Undersøkelsesretten gir ellers en viss utvidelse i retten til adkomst samt til oppsamlings- og arbeidsplass, jf. kapittel 5.6.4.

I likhet med hva som gjelder for letearbeider, kan det ikke foretas arbeider i innmark eller nærmere enn 100 meter fra bygning av enhver art, unntatt utløer og skur med mindre grunneier og bruker samtykker, jf. kapittel 5.7.3.

Grunneier har en mulighet til å kontrollere at undersøkelsesarbeidene vil bli utført i overensstemmelse med lovens bestemmelser, og i samsvar med øvrige relevante lovbestemmelser, gjennom det varsel undersøkeren skal sende til grunneier

minst 3 uker før arbeidene starter, jf. § 3-8. Varselet skal inneholde en plan for arbeidet, en redegjørelse for hvilke skader som kan oppstå samt hvilke tiltak som er tatt for å hindre slik skade. Utvalget foreslår at varselet skal gis på et eget skjema slik at man sikrer at grunneiere får den informasjon de har behov for, jf. kapittel 5.6.6.

Varselet vil ellers gi informasjon som gjør at grunneier kan vurdere behovet for å utøve sin rett til å kreve sikkerhet for skader som kan oppstå i forbindelse med arbeidene. Slik sikkerhet kan grunneier kreve i alle tilfeller der det kan oppstå skade, jf. § 3-9 og kapittel 5.6.7. Når det gjelder erstatning har undersøkeren plikt til å erstatte skader og ulemper på grunn, bygninger ol. som skyldes undersøkelsesarbeidene, jf. § 3-11. Det er i denne forbindelse ikke noe krav om at undersøkeren skal ha opptrådt uaktsomt.

Plikten for undersøker til å sikre undersøkelsesområdet etter at arbeidene er utført, foreslås videreført, jf. § 3-10 og kapittel 5.6.8.

5.4.2 Grunneiers stilling ved erverv av forekomst

En viktig endring i utvalgets forslag til ny minerallov, er at prospektører som investerer midler i leting og undersøkelse etter registrerbare mineraler, gis visse rettigheter fremfor andre til å registrere erverv av en eventuell forekomst og drive ut denne.

Førsteretten er sikret ved at det for å få driftskonsesjon på forekomster av registrerbare mineraler, stilles krav om at man har en registrert avtale med grunneieren, jf. § 6-2. Slik avtale kan kun registreres når man har undersøkelsestillatelse med best prioritet i området der forekomsten ligger, jf. § 4-5.

Ordningen innebærer imidlertid ikke at grunneier plikter å inngå avtale med undersøker med best prioritet. Dersom grunneier ønsker at området skal forbli uberørt, eller han synes vederlaget for avtalen er utilfredsstillende, kan han avstå fra avtaleinngåelse.

En annen sak er at prospektøren kan søke om ekspropriasjon av forekomsten slik tilfellet er i dag, jf. kapittel 5.12. Vurderingen av om ekspropriasjonstillatelse skal gis, vil følge de samme kriterier som etter dagens lovgivning, jf. § 5-2. Adgangen til å lete og undersøke etter registrerbare mineraler gir imidlertid prospektøren en større faktisk mulighet til å finne egnede forekomster, og til å dokumentere at forekomsten er av en slik karakter at ekspropriasjonstillatelse bør gis.

Grunneier er likeledes fri til å inngå avtale med andre interessenter enn undersøker med best prioritet. Slike avtaler vil imidlertid ikke kunne registreres, og vil bare kunne realiseres dersom undersøkere med bedre prioritet mister sin prioritet eller avstår fra denne.

5.4.3 Arbeid og drift på egen grunn

Grunneier kan i kraft av sin eierrådighet utføre lete- og undersøkelsesarbeider på egen eiendom uten tillatelser fra Bergvesenet. For å vinne rett etter ervervssystemet, og slik sikre seg førsterett til driftskonsesjon på forekomster av mutbare mineraler og registrerbare mineraler, må imidlertid grunneier skaffe seg undersøkelsestillatelse i det aktuelle området på samme måte som andre. Tillatelse vil bli gitt forutsatt at grunneier ikke tidligere har brutt bestemmelser i mineralloven og at han betaler det lovbestemte gebyret, jf. § 3-1. I tillegg er det nødvendig å ha letetillatelse for å få undersøkelsesetillatelse. Slik tillatelse kan innhentes samtidig med undersøkelsestillatelsen og under tilsvarende forutsetninger om bl.a. gebyrinnbetaling, jf. § 2-1.

Et system der grunneier må registrere seg på lik linje med andre prospektører er i samsvar med gjeldende rett for mutbare mineraler, men er nytt for de registrerbare mineralene. At grunneier er underlagt de samme krav til prioritet som øvrige interessenter, er en nødvendig forutsetning for å få ervervssystemet for de registrerbare mineralene til å fungere etter sin hensikt. For at grunneier skal være sikret fortrinnsrett til å drive ut kjente forekomster på egen eiendom, foreslår utvalget en overgangsbestemmelse slik at grunneier har fortrinnsrett i en overgangsfase til å søke undersøkelsestillatelser for registrerbare mineraler, jf. § 13-1 og kapittel 5.21.

5.4.4 Grunneiers stilling ved drift og avslutning av drift

For å drive ut mineralske forekomster er det nødvendig med konsesjon, jf. § 6-2, likevel med unntak for små forekomster. I forbindelse med behandling av konsesjonssøknader vil berørte grunneiere bli hørt, jf. kapittel 5.13. I tillegg til å uttale seg om hvorvidt konsesjon bør gis, vil de også kunne uttale seg om hvilke vilkår som bør settes for en eventuell konsesjon. Det følger direkte av lovutkastet § 6-1 at forekomsten skal drives ut på en bergmessig forsvarlig måte. Herunder hører at bruddet eller gruven skal avsluttes og tilbakeføres på en måte som gjør at miljøet blir minst mulig skjemmet. Videre vil en gjennom vilkår bl.a. kunne sikre at driften skjer slik at forurensende avrenning unngås, samt hindre at det skapes unødige faremomenter på eiendommmen. Vilkårene vil således bidra til at driften er til minst mulig sjenanse for omgivelsene, og at miljøet totalt sett lider minst mulig.

Grunneier vil i kraft av å være eier av de registrerbare mineralene på sin eiendom, normalt kreve avtaleregulert hvor mye som skal betales for uttaket av registrerbare mineraler. Dersom forekomsten er ekspropriert fra grunneier, skal det ved ekspropriasjonsskjønnet fastsettes erstatning for forekomsten samt andre vilkår for drift og avslutning av drift. Grunneier kan også i avtalen stille betingelser om sikring og opprydding, og slike betingelser kan også fremgå av et ekspropriasjonsvedtak, jf. kapittel 5.17.6.

Når det gjelder de mutbare mineralene, stiller situasjonen seg annerledes siden det er staten og ikke grunneier som eier forekomsten. Grunneier vil motta en årsavgift ved uttak av mutbare mineraler. Årsavgiften som pt. maksimalt beløper seg til 24.000. pr. utmål, foreslås videreført i den nye loven, men slik at maksimalbeløpet knyttes opp til rettsgebyret og settes til 50 ganger rettsgebyret, jf. kapittel 5.19.5.

I kraft av annen lovgivning enn bergverkslovgivningen, har grunneier i dag et subsidiært ansvar for opprydding og sikring på sin eiendom. Ansvaret vil fremdeles være der etter den nye mineralloven, og grunneier må selv i avtalen med prospektøren om registrerbare forekomster sørge for nødvendige ryddings- og sikkerhetstiltak.

5.5 MINERALSKE BYGGERÅSTOFFER (SAND, PUKK OG GRUS MV.)

Etter gjeldende rett er det en rekke lover og forskrifter som regulerer ulike forhold knyttet til forekomster av sand, pukk, grus ol. (I utvalgets lovforslag gitt samlebegrepet «mineralske byggeråstoffer»). Det er imidlertid med enkelte begrensede unntak, ingen særlige regler for denne type forekomster. I den grad det foreligger reguleringsbehov for slike forekomster, må derfor myndighetene finne hjemmel for dette i generelle lover som pbl., K, forurensningsloven ol., jf. kapittel 3.5.

Det kan stilles spørsmål ved om denne lovgivningen er tilstrekkelig for å fremme en god forvaltning av forekomster av mineralske byggeråstoffer, der både hensynet til ressursforvaltning og den konkrete grunnutnyttelsen blir ivaretatt. Denne problemstillingen har siden 1980 vært drøftet i flere offentlige utredninger

og meldinger. Ingen av utredningene har imidlertid resultert i regelendringer. Utvalget er i sitt mandat bedt om på nytt å vurdere behovet for endrede eller nye regler på dette området.

5.5.1 Tidligere utredninger og meldinger

I langtidsprogrammet for 1978-81 fremhevet Regjeringen behovet for å få en bedre oversikt over de mineralske råstoffene. Dette var bakgrunnen for delutredningene om hhv. Sand- og grus og Industrimineraler, samt den etterfølgende utredningen om Utnyttelse og forvaltning av mineralressursene.

Sand og grus – NOU 1980: 18

Utvalget hadde som mandat å fremme forslag om retningslinjer for forvaltningen av sand- og grusressursene. Det valgte også å inkludere i sine forslag fastfjellforekomster som nyttes til byggeråstoff (pukk) pga. sammenhengen mellom utnyttelsen av naturgrus og nedknust fjell.

Utvalget delte inn problemstilllingene i to hovedgrupper, henholdsvis «ressursproblemer» og «grunnutnyttelsesproblemer». Ressursproblemene omfatter de spørsmål som knytter seg til naturkapitalen og bruken av den, for landet som helhet og de enkelte distrikter. Grunnutnyttelsesproblemene omfatter spørsmål som knytter seg til grunnutnyttelse og miljøkonsekvenser lokalt på stedet der den enkelte forekomst eller massetak befinner seg.

Utvalget mente at ansvaret for *ressursforvaltningen* i hovedsak burde legges til fylkeskommunens organer og inngå som ledd i fylkesplanleggingen.

Når det gjaldt problemene knyttet til *grunnutnyttelsen*, mente utvalget at disse kunne løses ved å kreve tillatelse for alt uttak av sand, pukk og grus, utover det som er nødvendig til dekning av husbehov. Tillatelsessystemet ble foreslått etablert gjennom en ny «lov om uttak av sand, grus og fjellforekomster for knusing». I henhold til forslaget kunne det i en eventuell tillatelse stilles vilkår knyttet til uttaket, f.eks. uttakets omfang, sikring, skjerming, tilbakeføring, fond etc. Saksbehandlingen ble foreslått lagt opp slik at søknad skulle behandles og avgjøres av kommunestyret.

Åpninger m.v. etter masseuttak – NOU 1980: 56

Utvalget skulle etter mandatet vurdere sikkerhetsspørsmål i forbindelse med åpninger etter drift på ikke-mutbare mineraler. Utvalget foreslo en egen forskrift som skulle ivareta disse forholdene. I utkastet til forskrift var det ikke gjort forskjell mellom uttak av sand, pukk og grus og andre ikke-mutbare mineraler.

Industrimineraler – NOU 1982: 24

Utvalget hadde som mandat å gi oversikt over ressursene av industrielle mineraler i Norge og ta opp spørsmål i forbindelse med kartlegging, anvendelsesområder og forvaltning av disse ressursene. Utvalget har i tillegg til de vanlige industrimineralene, tatt med en omtale av knuste steinmaterialer, dvs. pukk.

Utvalget fremmet enkelte generelle forslag vedrørende den gjeldende mineralovgivningen. Bl.a. ble det gitt uttrykk for ønskeligheten av én felles minerallov som skulle erstatte de ulike spesiallover knyttet til mineralvirksomhet og ta opp i seg forslaget i NOUen fra 1980 om en egen lov om sand, grus og knuste steinmaterialer.

Utnyttelse og forvaltning av mineralressurser – NOU 1984: 8

Iht. mandatet skulle utvalget gi en langsiktig vurdering av utvinning og foredling av mineralske råstoffer i Norge, inkludert en vurdering av samfunnsmessige mål og eventuelle endringer av lovverk.

En sentral del av utvalgets forslag var et utkast til ny minerallov som skulle samle, ajourføre og forenkle lovverket om mineralske råstoffer. Utvalget foreslo ensartede regler for erverv av mineralske forekomster, herunder forekomster av sand, pukk og grus. Videre inneholder lovforslaget en bestemmelse med krav til driftskonsesjon som skulle gjelde all mineralutvinning, både fra fast fjell og løsmasser, herunder sand, pukk og grus. Utvalget viste til at et slikt konsesjonskrav kan sikre en gjensidig tilpasning mellom mineralvirksomheten på den ene siden og grunneiernes, naboenes og allmennhetens interesser på den annen side og at det offentlige ville gis en mulighet til å foreta en rimelig forhåndskontroll av driftsplanene. Gjennom adgangen til å sette vilkår i konsesjonen om sikring av farlige åpninger og rehabilitering av landskapet ville man allerede ved start av uttaket få regulert fremtidige problemområder. Videre ville et krav om driftskonsesjon ikke utelukkende ivareta offentlige hensyn, men også beskytte bergindustriens interesser, ved at useriøse søkere som f.eks. mangler faglige kvalifikasjoner til å kunne stå ansvarlig for driften ikke meddeles konsesjon.

Lovstrukturutvalget – NOU 1992: 3

Utvalget viste til at Miljøverndepartementet på nytt hadde tatt opp forslaget til en adskilt lov om sand- og grusforekomster med sikte på å regulere inngrep. Utvalget uttalte at de ikke så behov for noen adskilt lov om sand- og grusforekomster, og at det isteden burde vurderes om slike bestemmelser bør inntas i minerallovgivningen.

Utvalget reiste spørsmål om pbl. § 84 bør inntas i en ny minerallov, selv om denne bestemmelsen er fastsatt for å regulere inngrepet i naturen, og ikke gjelder ønsket om å styre ressursene. Dersom dette ikke er aktuelt «....understrekes betydningen av at det trekkes en klar grense mellom hvilke hensyn som skal ivaretas i minerallovgivningen og i plan- og bygningslovens regler om masseuttak».

Den regionale planleggingen og arealpolitikken – St.meld. nr. 31 (1992-93)

I meldingen uttalte Miljøverndepartementet følgende om lovverket om forvaltningen av sand- og grusressursene:

> «Miljøverndepartementet mener at bl.a. plan- og bygningslovens planleggingsbestemmelser, bestemmelsene om konsekvensutredninger og bestemmelsene om søknad, tillatelse og kontroll, gir styring av hvilke arealer som skal tilrettelegges for uttak, og omfattes av uttak. Når det gjelder sand- og grusuttak fra vassdrag, vil det være nødvendig med tillatelse etter vassdragsloven der tiltaket er til ulempe for allmenne interesser. I den grad masseuttak innebærer forurensning av grunnvann og medfører ulempe pga. støv og støy, vil forurensningsloven ha betydning. Det kan likevel være behov for ytterligere konsesjonsbestemmelser, f eks knyttet til minerallovgivningen, for å fastlegge nærmere vilkår for driften av uttaket.»

5.5.2 Hvorfor egen behandling av mineralske byggeråstoffer?

Mineralske byggeråstoffer som sand, pukk og grus har tradisjonelt blitt behandlet separat fra andre mineralske råstoffer. Det er imidlertid grunn til kritisk å se på i hvilken utstrekning disse mineraler bør undergis en slik adskilt behandling. I den

forbindelse må det drøftes hva som særkjenner utvinning av mineralske byggeråstoffer og hva som er likhetene med annen mineralutvinning. Svarene på disse spørsmålene vil danne grunnlaget for vurderingen av i hvilken grad det foreligger særtrekk som tilsier at mineralske byggeråstoffer blir underlagt andre regler og andre forvaltningsrutiner enn øvrige mineralråstoffer.

Utvalget vil peke på flere forhold knyttet til ressursforvaltning, lokalisering og drift som i varierende grad kan tale for at mineralske byggeråstoffer i enkelte sammenhenger undergis egne regler:

Felles bruksområde – ressursforvaltning

Sand, pukk og grus har normalt det samme hovedbruksområde, nemlig som råstoff for bygge- og anleggsindustrien. Avtagerne og markedene er således delvis de samme for disse produktene. Bl.a. i kraft av dette, regnes produktene ofte sammen i næringsstatistikker.

Statistikk over omsetning av mineralske råstoffer i Norge viser at det kun er omsetning av olje som er større enn sand, pukk og grus vurdert såvel ut fra kvantum som verdi. Hvert år blir det tatt ut ca. 50 mill. tonn med sand, pukk og grus i Norge. Denne produksjonen utgjør i dag en førstehåndsverdi på ca. 2,3 mrd. NOK pr. år. Forbruket fordeler seg på 46 % til veier, 20 % til betong og 34 % til andre formål. Ubearbeidet nyttes det til fyllmasse ved veianlegg ol. Ellers inngår råstoffene i produksjon av betongvarer.

Det ble lagt stor vekt på bruksområde som fellesnevner i NOU 1980: 18 Sand og grus. I beskrivelsen av hvordan NOUen er lagt opp heter det at «Utvalget har tatt utgangspunkt ... i samfunnets store behov for sand, grus og pukk som byggemateriale på mange viktige områder....». Utvalget valgte å inkludere pukk i sin utredning nettopp med den begrunnelse at det kan være et felles marked for disse produktene. Det uttalte at «det er et mål å bruke knuste masser i økende grad, for å spare gode løsmassekvaliteter. I ressursforvaltningen vil man stå overfor avveininger og valg mellom den ene og den annen av disse ressurstypene». Inndelingen basert på bruksområde har altså en relevans i den konkrete ressursforvaltningen. Utnyttelsen av forekomstene av sand og grus, samt forekomster egnet til pukkproduksjon må derfor ses i sammenheng, i det nasjonale-, regionale- og lokale planleggingsarbeidet.

Dette hensynet til felles ressursforvaltning av mineralske byggeråstoffer synes å ha preget 1980 NOU'en i slik grad at utvalget foreslo en egen lov for sand, pukk og grus.

Av andre produkter som brukes i forbindelse med bygg og anlegg, er blokkstein. Anvendelsen er imidlertid et helt annet ved at steinen skal brukes i fasade/dekor ol., og ikke som fyllmasse eller betong. Kvalitetskravene er store, og prisnivået er deretter.

Mange, spredte forekomster

Sand- og grusforekomster samt forekomster som er egnet til pukkproduksjon har til felles at de normalt er hyppig forekommende over hele Norge og ofte lett tilgjengelige. Her skiller de seg fra drivverdige metallforekomster og de fleste industrimineralforekomster. Hyppigheten er en faktor som gjør at prisene er lave, og dermed gjør råstoffene velegnet til byggeråstoffer hvor det trengs store mengder materialer. De lave prisene i forhold til volum og vekt, gjør at transportkostnadene relativt sett blir høye. Dette favoriserer forekomster med korte avstander til brukerne.

I mange sammenhenger stilles det imidlertid høyere eller mer spesifikke krav til egenskaper ved råstoffene i bygg- og anleggsbransjen. F.eks. må stein til bruk i

veidekke ofte ha høy hardhetsgrad og lys farge. Aktuelle forekomster er dermed mer begrenset. I så måte kan produktene sammenlignes med industrimineraler som f.eks. kalk.

Av mineraler er det ikke bare sand, pukk og grus som brukes som byggeråstoff. I prinsippet vil også løsmasseforekomster av større steintyper enn grus kunne brukes til byggeråstoff. Videre benyttes leire som råstoff i produksjon av lettbetong. Grunnen til at slike forekomster tradisjonelt ikke har vært omtalt sammen med sand, pukk og grus er bl.a. at disse er av relativt sett liten økonomisk betydning.

Felles driftsproblematikk

Når det gjelder drift av sand- og grusforekomster, er det likhetstrekk ved driftsmåten. Dette fordi produktene er prosessert fra naturens side. Det er dermed ikke nødvendig med bryting av fjell. Det stilles likevel krav til kompetanse for å kunne drive uttakene slik at estetiske og sikkerhetsmessige hensyn samt hensynet til en effektivt ressursutnyttelse, blir ivaretatt.

Pukkverk er når det gjelder driftsmetode, lik nedknusing av fjell til industrimineral eller malmproduksjon, med unntak av at det ikke er nødvendig med noen separasjonsprosess. Driftsproblematikken vil imidlertid variere betydelig avhengig av størrelsen. Verkene kan således variere fra de helt små, til pukkverk med årlig uttak på mer enn 1 million m^3 . Sistnevnte verk krever bred bergverksmessig kompetanse, og problemstillingene knyttet til miljø, sikkerhet etc. skiller seg ikke fra tradisjonell bergverksdrift.

5.5.3 Behovet for endrede/nye regler

Lete- og undersøkelsesstadiet

I dag er det ingen særlig lete- eller undersøkelsesadgang for mineraler som benyttes som byggeråstoff, jf. kapittel 3. Det kan reises spørsmål om det er behov for å innføre en slik adgang knyttet til samtlige eller enkelte av denne type mineraler.

En slik adgang vil innebære et visst inngrep i grunneiers rådighet over sin eiendom. Spørsmålet er derfor om vesentlige samfunnsmessig grunner tilsier at det innføres lete- og undersøkelsesrett for mineralske byggeråstoffer, slik utvalget foreslår for de registrerbare mineraler. Siden forekomster av mineralske byggeråstoffer er hyppig forekommende, finner ikke utvalget dette nødvendig. Som følge av at mineralene er vanlige, vil tilgangen på forekomster være god, og mulighetene for å komme til enighet med grunneier om rett til undersøkelser og utnyttelse være tilfredsstillende.

Som nevnt ovenfor stilles det også i bygg- og anleggsbransjen etterhvert større krav til spesifikasjoner knyttet til enkelte produkttyper. I disse tilfellene kan anvendelige forekomster være vanskeligere å påvise, og mer omfattende og kostnadskrevende prospekteringsarbeider kan bli nødvendige. I slike tilfeller vil situasjonen kunne være direkte sammenlignbar med prospektering etter industrimineraler. Reelle hensyn kan tale for å likestille disse mineraltypene mht. leting og undersøkelse.

Disse hensyn kan ivaretas ved å legge bygg- og anleggsråstoff med slike særskilte egenskaper inn i gruppen av registrerbare mineraler. Hvilke typer mineraler som bør omfattes av denne gruppen, vil kunne variere ettersom kravene hos brukerne endrer seg med tiden. For å sikre en nødvendig fleksibilitet, samt å hindre detaljerte oppregninger i loven, er det i § 1-4 annet ledd foreslått en generell hjemmel for departementet til ved forskrift å bestemme at mineraler med nærmere definerte egenskaper er å anse som registrerbare.

Det fremgår av lovteksten at de relevante egenskaper ikke bare kan knytte seg til den kjemiske sammensetningen av mineralet, men også til andre egenskaper som egenvekt, farge, slitasjemotstand ol. Dette er nødvendig fordi bygg- og anleggsbransjens produktbehov ofte knytter seg til slike tekniske parametere.

Utvalget finner det derimot hverken hensiktsmessig eller naturlig å la mineralovens bestemmmelser få anvendelse ved leting etter og undersøkelse av mineralske byggeråstoffer.

Ervervsstadiet

En naturlig følge av at det ikke foreslås en alminnelig lete-og undersøkelsesadgang etter mineralske byggeråstoffer, er at det heller ikke foreslås en særlig ervervsadgang for disse mineralene, med unntak av mineraler som er gjort registrerbare ved forskrift.

De bygge- og anleggsråstoffer som iht. forskrift blir definert som registrerbare mineraler vil i kraft av dette følge minerallovens regler om erverv av registrerbare mineraler, jf. lovutkastet § 1-4 andre ledd. Prospektøren vil dermed kunne registrere prioritet i et undersøkelsesområde og få rett til drift på forekomsten. Dersom grunneier motsetter seg å inngå avtale om rett til å utvinne forekomsten, vil undersøkeren ha rett til å søke om å få ekspropriert forekomsten.

Ekspropriasjonshjemmel følger av lovutkastet § 5-2 første ledd. Iht. til denne bestemmelsen kan undersøker søke om rett til ekspropriasjon for drift på forekomst av registrerbart mineral. Bestemmelsen er ment å videreføre prinsippene i IM om grunnavståing til mineralutvinning av ikke-mutbare mineraler. Sett i forhold til denne loven kan det reises spørsmål om det foreliggende forslag kan innebære en viss innsnevring. IM åpner således for at det kan søkes om ekspropriasjon for å bryte fjell til bruk som pukk. Forslaget til § 5-2 første ledd vil gi en tilsvarende ekspropriasjonsadgang, men være begrenset til de tilfeller hvor det er tale om en forekomst som faller innenfor en forskrift fastsatt med hjemmel i lovutkastet § 1-4 andre ledd.

Spørsmålet er om en slik ekspropriasjonsadgang er tilstrekkelig for å ivareta samfunnsmessige hensyn. Etter utvalgets vurdering virker det logisk å legge de samme vurderinger til grunn i valget av hvilke mineraler som skal defineres som registrerbare og hvilke mineraler som kan være gjenstand for ekspropriasjon. I begge tilfelle er det snakk om et inngrep i grunneiers rådighet som forsvares av hensyn til behovet for tilgang til begrensede naturressurser.

Når det gjelder grus, sand og leire, gjelder IM kun dersom forekomsten har særlige verdifulle egenskaper, eller er av særlig betydning for industrien. Når sistnevnte er tilfelle, vil råstoffet uansett kunne anses å være et registrerbart mineral da det har bruksområder ut over bygg- og anleggsråstoff. Sand, grus og leire som ikke har andre bruksområder, vil etter det nye forslaget kunne bli definert som registrerbart dersom det anses å ha særlige verdifulle egenskaper, jf. lovutkastet § 1-4 andre ledd. Gjeldende rett og forslaget til ny bestemmelse er derfor sammenfallende for grus, sand og leire.

For øvrig vil en tiltakshaver kunne søke om ekspropriasjon etter annen lovgivning. Bryting og knusing av fjell til bruk som pukk er å anse som et industritiltak, og ekspropriasjon av forekomst til slikt bruk kan antakelig gis etter lov 23. oktober 1959 nr. 3 om oreigning av fast eiendom. Videre kan planmyndigheten ekspropriere forekomster av mineralske byggeråstoffer med hjemmel i pbl. kapittel VIII, særlig § 35 nr. 1, dersom området er regulert til mineraluttak/industri, jf. kapittel 5.12.1.

Driftsfasen

Som nevnt under kapittel 3.3 er det i dagens lovgivning ingen særskilt hjemmel for reguleringer av selve driften av massetak der det tas ut byggeråstoffer. Pbl.s bestemmelser om utfyllende bestemmelser til reguleringsplan (§ 25, jf. § 26), gir ikke tilfredsstillende hjemmel for å regulere hvordan driften skal foregå forsåvidt gjelder den bergmessige drift. Det vil også ofte være tilfeldig om reguleringshjemmelen i pbl. benyttes og hvordan den benyttes, avhengig av hvilken kompetanse som finnes i den enkelte kommune.

Iht. pbl. kan det kun settes vilkår knyttet til utformingen av bruddet ol. Dette har sammenheng med at det faller utenfor pbl.s formål å ivareta de mer tekniske og bergverksmessige sidene ved driften. Dette medfører at bl.a. følgende hensyn faller utenfor:

– Sørge for at massetaket utvinnes slik at det er enkelt å sikre området etter drift.
– Effektiv og full utnyttelse av forekomsten.
– Kontrollere tiltakshavers kompetanse.

Behovet for å ivareta disse hensynene har ført til at K er benyttet som hjemmel for å sette driftsvilkår. Siden denne loven er en ervervslov, er den ikke tilstrekkelig tilpasset regulering av driftsforhold. Muligheten til å sette vilkår knyttet til driften foreligger kun i forbindelse med eiendomsoverdragelser og leieavtaler ol. av lengre varighet enn 10 år. Dette innebærer f.eks. at start av drift som ikke skjer i forbindelse med overdragelser av eiendom, normalt ikke blir underlagt vilkår. Selv om det foreligger et konsesjonspliktig forhold, er det ikke alltid at eiendommens potensiale mht. mineralske forekomster er fremtredende under konsesjonsbehandlingen. De lokale konsesjonsmyndighetene har derfor ikke foranledning til å trekke inn Bergvesenet.

Det åpenbare problemet med mangel på egen hjemmel for driftskonsesjon har vært omtalt i tidligere forslag til nye regler. I NOU 1984: 8 Utnyttelse og forvaltning av mineralressurser understrekes behovet for krav om driftskonsesjon for all mineralutvinning, herunder uttak av sand, pukk og grus.

Minerallovutvalget foreslår derfor at slike forekomster underlegges krav til driftskonsesjon. Det foreslås imidlertid unntak fra konsesjonsplikten for uttak på mindre enn 50.000 m^3 brutto masse når uttaket er i overensstemmelse med reguleringsplan og det er fastsatt vilkår for drift i planen, jf. lovutkastet § 6-3. For nærmere beskrivelse av forslaget vises til fremstillingen i kapittel 5.13.

Avgift på løsmasser?

Løsmasser som sand og grus er en begrenset ressurs. Når dagens forekomster av løsmasser er slutt, vil disse måtte erstattes av produkter som bearbeides før bruk. Dette vil bl.a. kunne medføre at byggeråstoffer blir dyrere og at transportveiene blir lenger. Mangel på løsmasser kan også innebære at tilgangen på gode byggeråstoffer blir dårligere. Det er derfor viktig at forekomstene av løsmasser i Norge ikke brukes på en ukritisk måte.

I den svenske offentlige utredningen SOU 1995: 67, anslår en at omlag 50 svenske kommuner vil være uten brukbare løsmasseressurser innen 30 år. I et forsøk på å motvirke denne utviklingen, har Sverige innført en ekstraordinær avgift på løsmasser på kr 5 pr. tonn. Hensikten med en slik avgift er at den skal gjøre bruk av naturgrus mindre fordelaktig i forhold til pukk. Avgiften begynner å løpe fra 1. juli 1996.

Danmark har også en avgift på bruk av naturgrus, jf. lov om afgift på affall og råstoffer av 13. juli 1994. Denne avgiften gjelder imidlertid også pukk, slik at den

ikke medvirker til noen forskyving i etterspørselen fra løsmasser til knuste masser. Avgiften gjelder også for importerte råstoffer. For råstoffer som går til eksport, refunderes avgiften. Resirkulert masse avgiftsbelastes ikke. Avgiften er på kr 5 pr. m^3 .

Utvalget foreslår ingen lignende tiltak i Norge. Det må likevel være et mål for norsk ressurspolitikk at verdifulle og begrensede forekomster av byggeråstoffer ikke brukes til formål som mer alminnelige forekomster kan dekke.

5.5.4 Plassering i loven og forvaltningsmyndighet

Plassering i loven

Det kan reises spørsmål om bestemmelser om driftskonsesjon for mineralske byggeråstoffer skal stå i et eget kapittel, eller om driftsbestemmelser knyttet til all mineraldrift skal samles i et felles kapittel. I NOUen om sand og grus fra 1980 ble det foreslått en ny lov om sand, pukk og grus. I de etterfølgende mineralutredningene fra 1982 og 1984 ble det imidlertid foreslått å ha felles driftskonsesjonsbestemmelser for alle mineralforekomster, jf. kapittel 3.

Sentralt i vurderingen av om det skal gis felles eller separate regler er om eventuelle forskjeller i driften av mutbare og registrerbare mineralforekomster og andre mineralforekomster tilsier to ulike regelsett. Som nevnt under beskrivelsen under kapittel 5.5.3, synes det ikke å være slike prinsipielle skiller. Driftsmetoden og virkningene overfor omgivelsene, vil således ikke være avhengig av om mineralet er sjeldent, tungt eller dyrt etc.

Drift av forekomster av sand og grus er i de fleste tilfeller noe enklere enn f.eks. drift på mutbare eller registrerbare mineraler. Utviklingen mot større driftsenheter innen pukkverkindustrien innebærer imidlertid at de driftstekniske forhold kan være mer kompliserte for enkelte forekomster av byggeråstoffer enn mange brudd med malmer og industrimineraler. Det vil også kunne virke noe tilfeldig dersom f.eks. et enkelt kalkbrudd skal følge ett sett driftskonsesjonsregler, mens et sammenlignbart pukkverk skal følge et annet. At det ikke er grunn til å skille mellom drift på mineralforekomster avhengig av mineralets karakter eller bruksområde synes også å ha vært lagt til grunn i pbl. Pbl. § 84 har således felles bestemmelser som gjelder alle massetak.

Utvalget foreslår på bakgrunn av ovennevnte ett felles kapittel i loven med regler om konsesjon for drift på forekomster av mineralske byggeråstoffer og forekomster av mutbare og registrerbare mineraler.

Forvaltningsmyndighet

Vurderingen av hvem som skal behandle søknader om driftskonsesjon, vil være avhengig av om det er de samme eller forskjellige forhold som skal ivaretas ved reguleringer av hhv. mutbare og registrerbare mineralforekomster og mineralske byggeråstoffer. Det synes heller ikke her å være prinsipielle forskjeller mellom de ulike typer forekomster som i seg selv skulle tilsi forskjeller mht. saksbehandling og avgjørelsesmyndighet. Det vil uansett være de driftsmessige aspektene som står sentralt i spørsmålet om konsesjon skal gis og hvilke vilkår som skal settes.

I vurderingen av disse spørsmålene må Bergvesenet antas å være det mest kompetente forvaltningsorgan. Bergvesenet har i dag ansvaret for fastsettelse av driftsvilkår for massetak med hjemmel i IK, kalk- og kvartslovene og K, avhengig av hvilke mineralske forekomster som skal utvinnes. Ved å la en sentral faginstans ha ansvaret for driftskonsesjonsordningen i hele landet og for alle typer mineralske forekomster, vil en sikre en jevn og høy faglig standard i vurderingene av konse-

sjonsspørsmål, og i oppfølgingen av uttakene. Det vil også sikre at industrien får like rammevilkår i hele landet, jf. kapittel 5.13.9.

Vurderingene av mer arealdisponeringsmessig eller ressursforvaltningsmessig karakter vil fortsatt ligge hos planmyndighetene med hjemmel i pbl. Det er her grunn til å understreke Lovstrukturutvalgets påpeking av at det er viktig å ha et klart skille mellom de hensyn som skal ivaretas gjennom pbl.s regler om masseuttak, og de hensyn som skal ivaretas i minerallovgivningen.

Utvalgets *flertall* konkluderer derfor med å foreslå at søknader om driftskonsesjon for mineralske byggeråstoffer undergis den samme saksbehandling som andre mineralske forekomster med Nærings- og energidepartementet som konsesjonsmyndighet og med Bergvesenet som faglig kontroll- og tilsynsorgan.

Utvalgets mindretall (Fekjær og Jebens) har et annet syn enn flertallet i spørsmålet om hvem som bør ha forvaltningsansvaret for mineralske byggeråstoffer.

Mindretallet forstår det slik at Miljøverndepartementet har forvaltningsansvaret for de kvartærgeologiske ressursene («sand og grus» inklusive fjell for knusing til pukk). Bl.a. på dette grunnlag finner de ikke å ville tiltre flertallets anbefaling om å la ny felles minerallov i sin helhet bli forvaltet av Nærings- og energidepartementet. *Mindretallet* går inn for at forvaltningsmyndigheten, herunder konsesjonsmyndigheten for mineralloven deles mellom Miljøverndepartementet (drift på «sand og grus») og Nærings- og energidepartementet (drift og erverv på mutbare og registrerbare mineraler). Disse forutsetninger mener de bør innarbeides i § 6-2 ved at myndigheten legges til Kongen som kan delegere konsesjonsmyndigheten til de respektive departementer.

Mindretallet ser det slik at Miljøverndepartementet bør stå for politikkutforming og formidling spesielt når det gjelder sand-, grus- og pukkressursene. Dessuten mener *mindretallet* at de kvartærgeologiske ressursene står i en særstilling, jf. nedenfor. De legger imidlertid til grunn at forvaltning av registrerbare og mutbare mineraler gjennom konsesjon hører under Nærings- og energidepartementets ansvarsområde.

Med referanse til Miljøverndepartementets tidligere lovarbeide på dette saksfeltet, er *mindretallet* positive til at det blir etablert en driftskonsesjonsordning. Ved driftskonsesjon kan myndighetene sikre at driften skjer på en forsvarlig måte samt bidra til at samfunnsmessige mål nås. I forbindelse med sistnevnte søker de å belyse behovet for at forvaltningen av sand- og grusressursene ses i sammenheng med arealforvaltningen, miljø- og naturressursforvaltningen.

Ut fra hensynet til en hensiktsmessig lovstruktur og rollefordeling mellom hhv. pbl. og ny minerallov, slutter *mindretallet* seg med få unntak til den modell som er foreslått for regulering av drift gjennom konsesjon i kapittel 5.13.3; «Forhold som skal ivaretas gjennom driftskonsesjon».

Til diskusjonen om hvorfor kvartærgeologiske ressurser står i en særstilling i relasjon til Miljøverndepartementets forvalteransvar, fremhever *mindretallet* følgende:

Det er viktig å understreke at det blir for snevert å definere sand- og grusressursene som «byggeråstoffer» slik som foreslått i utkastet § 1-4 nr. 3. Det dreier seg om kvartærgeologiske ressurser, mao. løsmasser som er prosessert fra naturens side. Definisjonen «byggeråstoffer» leder tanken ensidig hen til bruksområdet. Man mister derved aspekter som knytter seg til landskapsvern og ressursøkonomi, som bør være særlig viktig når det gjelder kvartærgeologiske avsetninger.

Kvartærgeologien omfatter vår nære fortid i geologisk forstand, en tid som i Norge er dominert av stadige istider. Gjennom disse istidene er landskapet formet til hva vi oppfatter som det typiske norske landskap med fjorder, skjærgården, innsjøer og fjell. Dyrkingsjord såvel som sand- og grusressurser er kvartærgeologiske

avsetninger som er arealmessig små ressurser i et fjelland der isbreene har fjernet det meste av de løse jordlag. Det meste av løsmassene ble dannet ved slutten av siste istid og er derfor ikke fornybare ressurser sett i et menneskelig tidsperspektiv.

De kvartærgeologiske avsetningene er en ressurs som ved siden av sitt direkte næringspotensiale gjennom landbruk og som byggeråstoffer, er knyttet til landskapets identitet og variasjon. Vårt bosettingsmønster, særlig knyttet opp mot landbruk, er reflektert i fordelingen av disse ressursene på landsbasis. Løsmassene er helt sentrale som naturhistorisk dokumentasjon av de prosesser som former landskapet, klimavariasjoner og havnivåendringer. Norges geografiske plassering i det nordvestre Europa gir oss et helt klart internasjonalt ansvar for å utvikle en bærekraftig forvaltning av denne naturhistoriske dokumentasjonsressurs.

I forhold til andre mineralske ressurser karakteriseres løsmassene av at de i seg selv ofte utgjør viktige landskapselement, at de med dagens maskiner er lette å grave ut og at utgraving ofte er ødeleggende på den naturhistoriske verdi forekomstene representerer hvis ikke kunnskap om denne verdien knyttes nært inn til forvaltningen av ressursen. I denne sammenheng må det understrekes at denne ikke-fornybare ressursen i de seneste år har vært under meget stort press. Samtidig utgjør de betydelige økonomiske verdier noe som gjør det til en stor og krevende oppgave å etablere en balansert og forsvarlig forvaltning.

På denne bakgrunn er *mindretallet* av den oppfatning at konsesjonsmyndigheten for de mineralske byggeråstoffer bør legges til Miljøverndepartementet.

5.6 LETE- OG UNDERSØKELSESRETT

For å kunne utnytte mineralressursene i Norge på en samfunnsmessig forsvarlig måte, er det behov for en grundig kartlegging av berggrunnen i tillegg til den mer generelle kartlegging som foretas av det offentlige. Dette er igjen avhengig av at privatpersoner og selskaper utfører lete- og undersøkelsesarbeider i grunnen.

Allemannsretten gir i svært begrenset grad adgang til å utføre slike arbeider. Dersom en ikke eier grunnen selv, ville det derfor i utgangspunktet være nødvendig å ha tillatelse fra grunneier når det gjelder de ikke-mutbare mineraler. Å innhente slik tillatelse vil ofte være ressurs- og tidkrevende, og resultatet kan bli negativt. Utvalget mener derfor at mineralloven i likhet med dagens regler for de mutbare mineraler, må gi rett til en begrenset leting etter, og undersøkelse av såvel mutbare som registrerbare mineraler på andres grunn.

Det nærmere omfanget av lete- og undersøkelsesretten vil bli omhandlet nedenfor. I den forbindelse vil forholdet til grunneier, og behovet for å ivareta dennes interesser bli drøftet.

Uavhengig av om letingen og undersøkelsesarbeidene skjer på egen eller annens grunn, er det avgjørende at man gjennom minerallovgivningen og annen lovgivning sikrer at leting og undersøkelser foregår på en måte som er skånsom for miljøet. En rekke lover innebærer således begrensninger i lete- og undersøkelsesadgangen. Disse reguleringer vil også bli omtalt nedenfor.

5.6.1 Hvilke mineraler kan være gjenstand for leting og undersøkelse?

Dagens minerallovgivning gir adgang til å lete (skjerpe) etter mutbare mineraler, og dernest rett til å foreta undersøkelser etter slike mineraler dersom muting er gitt.

Det har etter hvert meldt seg behov for lete- og undersøkelsesadgang også for ikke-mutbare mineraler. Dette fordi slike mineraler blir stadig viktigere for å dekke et økende og mer variert behov for slike mineraler, og tilgangen på høykvalitetsforekomster er begrenset. Utvalget mener således at behovet for å tilrettelegge for

utnyttelse av viktige ikke-mutbare mineraler må gå foran hensynet til et absolutt vern for grunneier mot inngrep i grunnen. Grunneiers interesser vil uansett være vel ivaretatt gjennom forslaget til lovbestemmelser i lovforslaget kapittel 2 og 3. Sand, pukk og grus foreslås fortsatt holdt utenfor lete- og undersøkelsesretten, da mineraler til dette bruk forekommer hyppigere og er lettere å identifisere enn mineraler til bruk til andre industriformål. Enkelte slike mineraler kan likevel etter forskrift fastsatt av departementet bli omfattet av leteretten, dersom disse har særlig verdifulle egenskaper, som følge av at de fyller visse tekniske spesifikasjoner, jf. lovforslaget § 1-4 andre ledd.

5.6.2 Inngrep leter og undersøker kan foreta uten grunneiertillatelse

Dagens bergverkslov skiller ikke klart mellom karakteren av de inngrep som kan utføres på lete-(skjerpe) og undersøkelses- (mutings) stadiet. Både leteren og undersøkeren har rett til å foreta «nødvendige arbeider» uten grunneiers samtykke så lenge dette ikke gir «skade av vesentlig betydning» på grunnen, jf. bvl. § 4 og § 17.

Etter Minerallovutvalgets oppfatning, er det fortsatt påkrevet å holde fast ved en beskrivende begrepsbruk ved avgrensningen av hvilke arbeider som skal være tillatt. Dette fordi det er både vanskelig og lite hensiktsmessig å gi noen utfyllende oppramsing av hvilke typer inngrep som skal være tillatt uten samtykke fra grunneieren. I forhold til gjeldende rett foreslår imidlertid utvalget enkelte endringer såvel med hensyn til innhold som form.

Nedenfor vil det bli redegjort for hvilke inngrep som kan være aktuelle i lete- og undersøkelsesøyemed, og utvalgets synspunkter på hvilke av disse inngrep som bør være tillatt uten grunneiers samtykke.

Hva er leting?

Leting i minerallovgivningens forstand må anses å være en aktivitet der det søkes å konstatere *om* det forekommer mineraler, sammensetninger av mineraler og/eller geologiske forhold som indikerer at det kan være forekomster i området som kan utnyttes kommersielt.

Letingen skjer i praksis ved geofysiske målinger eller ved prøvetaking av grunnen. Ved geofysiske målinger kartlegges grunnens struktur og mineralsammensetting ved å måle fysiske egenskaper. Dette kan skje ved hjelp av ulike målemetoder basert på magnetisme, elektrisitet, induksjon, gravimetri, stråling og seismikk. Kartleggingen kan skje enten fra fly eller fra bakken. Flybåren geofysikk innebærer ikke fysiske inngrep i terrenget. Bakkegeofysikk vil imidlertid kunne medføre en del mindre inngrep. Seismikk brukes i liten grad på land, men der dette benyttes, kan det lettere skape konflikter mellom grunneiere og brukere enn når andre geofysiske metoder anvendes.

Prøvetaking av mineralene i grunnen er en annen viktig metode når det letes etter mineralske ressurser. Prøvene kan tas på overflaten i løsmasser. Det kan også være aktuelt å ta prøver fra dypere lag og fra fast fjell. Slike mer omfattende inngrep vil imidlertid ikke være tillatt i letefasen med mindre grunneier samtykker.

Leters adgang til inngrep uten grunneiertillatelse

Den viktigste av allemannsrettene, ferdselsretten, gir rett for alle til å ferdes fritt til fots i utmark, jf. friluftsloven § 2. Det kan imidlertid ikke antas at allemannsrettene gir adgang til å ta med steinprøver fra andres grunn, jf. straffeloven § 399, selv om

det nok sjelden i praksis vil oppstå konflikter med grunneier dersom en tar med enkelte steiner.

Utvalget foreslår at den nye mineralloven i likhet med gjeldende bergverkslov, skal ta utgangspunkt i at leter kan foreta arbeider som er nødvendige for å påvise mineralforekomster. Dette skal kunne gjøres uten å ha tillatelse fra grunneier. Utvalget anser det imidlertid viktig å innføre klarere begrensninger i tillatte inngrep i forhold til dagens lovgivning. Dette gjøres ved å angi i loven at letearbeider kun kan foregå i overflaten, og ved ikke å tillate at letingen medfører skade av betydning, jf. utkastet § 2-2.

Bakgrunnen for forslaget til innstramming i bestemmelsen er bl.a. at leteretten utvides til å omfatte registrerbare mineraler, og at rett til leting foreslås for alle som søker om tillatelse, jf. kapittel 5.8. Det er i denne sammenheng viktig å hindre at en eventuell økt leteaktivitet som følge av endringene, medfører uheldig belastning på grunnen, da dette er uønsket både av naturvernhensyn og av hensyn til grunneiere. Etter utvalgets syn, er det ikke nødvendig å foreta mer omfattende aktiviteter som kjerneboringer eller graving av grøfter for å konstatere om området er interessant nok til å søke om tillatelse til å undersøke området nærmere. Når mer omfattende prospekteringsarbeider foregår, har også Bergvesenet og grunneier behov for å vite hvem som står bak arbeidet og føre kontroll med disse. Dette hensynet vil bli ivaretatt dersom slike arbeider bare kan utføres av den som har fått undersøkelsestillatelse i området.

At arbeidene kun skal foregå i overflaten, innebærer at kjerneboringer ikke er tillatt uten grunneiers samtykke. For å kunne komme til fast berggrunn, kan det imidlertid være nødvendig å fjerne masse. Likeledes kan det for å finne representativt fjell (friskt fjell) være behov for å komme noe ned i grunnen. Det må derfor anses akseptabelt med f.eks. mindre boringer noen desimetere under bakken. En forutsetning for disse arbeidene vil uansett være at det ikke forekommer skade av betydning. Om så er tilfelle vil kunne være avhengig av området der letingen foregår. F.eks. vil en liten sprengning for å komme til friskt fjell kunne være skadelig i sårbare områder, mens andre steder vil det ikke være mulig å påvise at slikt sprengning har funnet sted.

Forslaget til letebestemmelser vil innebære at leteren kun skal ha anledning til å foreta enkel prøvetaking, samt geofysiske målinger som ikke medfører skader av betydning. Dette er en innstramming i forhold til gjeldende rett for mutbare mineraler. I praksis vil imidlertid ikke forslaget innebære store endringer siden det er sjelden at den som ikke har bergrettigheter etter gjeldende bergverkslov utfører arbeid utover det som nå foreslås tillatt. På den annen side vil forslaget etablere en leterett for de registrerbare mineraler, noe som er en nyskapning i forhold til dagens lovgivning.

Hva er undersøkelse?

Undersøkelser vil normalt være aktuelt etter at det i letefasen er funnet indikasjoner på at det kan finnes interessante forekomster i området. Arbeidet på undersøkelsesstadiet består i å kartlegge forekomstens størrelse, utstrekning, geometri, rikhet og oppredbarhet (mulighet kvalitativt og kvantitativt til å skille ut de verdifulle mineralene). Utfra disse parametrene kan prospektøren avgjøre om forekomsten er drivverdig eller ikke.

Dersom det er ønskelig med prøver på større dyp, er det nødvendig å bore kjerneprøver. Dette er meget vanlig og uten tvil den viktigste undersøkelsesmetoden som industrien rår over. Metoden går ut på at man borer et hull i bakken med et bor som har et tverrsnitt på mellom 5-10 cm. Boret er hult, og hulrommet fylles under

boring med prøvematerialer fra det dyp det bores på. Dette materialet kan så analyseres for de aktuelle mineraler. Metoden er meget miljøvennlig samtidig som den gir god kunnskap om berggrunnen. En annen fremgangsmåte, graving/sprengning av hull i bakken (et skjerp), gir langt større skader. Et problem med kjerneboringen er den motorferdselen som bruken av boreriggen medfører. Det vil være nødvendig å kjøre boreriggen inn til undersøkelsesområdet. Boreriggen er normalt av en slik størrelse at den kan kjøres inn på vanlig traktor.

Undersøkelsesmetodene er ellers i stor grad de samme som anvendes ved leting. Undersøkelser vil imidlertid normalt innebære en mer konsentrert aktivitet på et mindre område, og det vil ofte foretas en serie kjerneboringer. Det er ikke uvanlig at undersøkelsesarbeidene kan gå over mange sesonger før prospektøren kan trekke en slutning med hensyn til eventuell drivverdighet.

I en senere fase av undersøkelsesarbeidene, er det nødvendig å få fastslått nærmere hvordan forekomsten lar seg opprede. Det kan være nødvendig å ta ut et prøveparti av forekomsten for å gjennomføre et pilotforsøk i oppredning av forekomsten. Slike større uttak kan være nødvendig ikke bare for å undersøke oppredbarhet, men også for å undersøke markedet for den aktuelle forekomsten.

Undersøkers rett til inngrep uten grunneiertillatelse

Utvalget foreslår i lovutkastet § 3-5 å videreføre bestemmelsene i dagens lov om at prospektøren skal ha anledning til å foreta undersøkelsesarbeider som er nødvendige for å vurdere om det finnes drivverdig mineralforekomst. Det kan i den forbindelse også være påkrevet å gjennomføre arbeider som medfører skade. I likhet med bvl. ønsker imidlertid utvalget å sette grensen for tillatte inngrep ved skader av vesentlig betydning.

Utvalget kjenner ikke til at spørsmålet om hvilke inngrep som er nødvendige eller som gir skade av vesentlig betydning noen gang har vært satt på spissen. Det er dermed lite praksis å støtte seg på i grensedragningen mot arbeider som krever tillatelse fra grunneier. Uansett er det ikke hensiktsmessig å gi noen uttømmende oppramsing av tillatte arbeider. Det er imidlertid klart at pilotprosjekter iht. praksis ikke kan anses å ligge innenfor det som er tillatt uten samtykke fra grunneier. Dette fordi slike prosjekter har karakter av betydelige inngrep, og uten videre vil måtte anses å medføre vesentlig skade.

Skade av vesentlig betydning er et begrep hvis innhold vil endre seg over tid. Det som i dag ikke ses på som en skade av vesentlig betydning vil kunne bli det dersom samfunnets vektlegging av verdier endrer seg. Det må f.eks. antas at aktivitet som medfører endringer i landskapet av estetisk art, lettere vil kunne anses som skade av vesentlig betydning i dag, enn det som var tilfelle når bvl. trådte i kraft i 1974.

Skade av ren økonomisk art vil ikke nødvendigvis være skade av vesentlig betydning i bergrettslig forstand da det økonomiske tapet skal erstattes fullt ut uten hensyn til om prospektøren har utvist skyld. F.eks. vil felling av skog for å gi siktelinje eller adkomst, sjelden være skade av vesentlig betydning dersom skogen er beregnet for hugst. Grunneier vil fullt ut kunne få kompensert sitt tap. Det kan ikke være avgjørende for grunneier eller bruker om treet blir hugget for trevirkets del eller om det blir hugget for å rydde vei for undersøkelsesarbeider, så lenge han får samme betaling for treet. Dersom fellingen av trær vanskeliggjør en effektiv og forstmessig avvirkning av resten av skogen, vil dette imidlertid kunne ses på som skade av vesentlig betydning.

Skader som varig eller på lang sikt vil skjemme grunneiers eiendom, vil oftest være skade av vesentlig betydning. Det samme gjelder skade som kan gjøre bruken

av eiendommen mindre hensiktsmessig eller redusere bruksverdien av eiendommen for grunneier. Skade som medfører hull i grunnen ol., slik at grunneier for framtiden må ta hensyn til de faremomenter inngrepet skaper, vil også lett kunne ses på som skade av vesentlig betydning.

5.6.3 Prøveuttak

Etter IK § 18 har muter og utmålshaver rett til å ta ut inntil 10.000 tonn pr. år i en prøvedriftsfase. Prøvedriften må ikke ha karakter av regulær drift. Departementet kan avgjøre hva som skal anses som regulær drift i hvert enkelt tilfelle. I dag vil en rekke andre lover regulere adgangen til uttak i denne størrelsesorden. Utvalget antar at et uttak i størrelsesorden 10.000 tonn pr. år vil måtte ha tillatelser etter pbl. Nytten av et slikt unntak er derfor mindre enn før for industrien. Utvalget antar også at unntaket i IK § 18 kan forlede enkelte til å tro at uttak av inntil 10.000 tonn pr. år er akseptabelt for samfunnet i ethvert henseende. Dette er lite heldig.

Moderne undersøkelsesteknikker har til en viss grad ført til at industriens behov for prøveuttak ikke er like stort som før. Industrien kan ha behov for uttak av større mengder malm for f.eks. pilotforsøk når det gjelder oppredningen, men behovet vil meget sjelden være 10.000 tonn pr. år. Når det gjelder de ikke mutbare mineralene, vurderer utvalget det slik at det også for disse vil være behov for prøveuttak. For naturstein vil det være behov for uttak av prøveparti bl.a. for bearbeiding for å kunne prøve steinen mot markedet.

Utvalget foreslår at retten til å ta ut prøvepartier i loven blir benevnt som prøveuttak og ikke prøvedrift for å markere at retten er begrenset til å ta ut prøvepartier i underskelsesøyemed. I utkastet § 3-7 foreslås retten til prøveuttak begrenset til inntil 2.000 m^3 brutto masse innenfor samme undersøkelsesområde. Mengden er angitt i volum og ikke i tonn for å sikre en enhetlig bruk av måleenheter i den nye loven. Det blir videre foreslått i § 3-7 at det er nødvendig med særskilt tillatelse for prøveuttak.

Utvalget presiserer at tillatelse til prøveuttak ikke fritar undersøkeren fra å innhente samtykke fra grunneieren dersom prøveuttaket medfører vesentlig skade på eiendommen. Slik skade må normalt antas å inntre ved prøveuttak. Uavhengig av om tillatelse er innhentet, vil undersøker være erstatningsansvarlig etter utkastet § 3-11 uten hensyn til skyld.

I utkastet § 3-7 andre ledd er det ved henvisning til § 6-1 gjort klart at prøveuttaket må skje på en bergmessig måte.

5.6.4 Aktiviteter tilknyttet leting og undersøkelse

For å gjennomføre lete- og undersøkelsesarbeider, kan det være nødvendig å utøve tilknyttede aktiviteter som ikke er hjemlet i allemannsrettene. Spørsmålet her er om slike aktiviteter skal anses omfattet av lete- og undersøkelsesretten, eller om det skal gis særregler som sikrer retten til slike aktiviteter, slik at tillatelse fra grunneier og bruker ikke er nødvendig. Selv om grunneiertillatelse ikke er nødvendig, kan annen offentligrettslig lovgivning sette grenser for slike aktiviteter, jf. kapittel 5.6.5.

Adkomst til forekomsten

I forbindelse med lete- og undersøkelsesarbeid, kan det oppstå behov for adkomst til området for både personell og utstyr. I den utstrekning ferdsel kan skje til fots, med sykkel eller hest, og nødvendig utstyr kan bæres med, vil adkomsten normalt være tillatt uten grunneiers samtykke, jf. friluftsloven § 2.

Ved undersøkelsesarbeider, vil det imidlertid vanligvis drives slik aktivitet at det er behov for motorisert ferdsel. Det er vanskelig å foreta en effektiv undersøkelse av en forekomst dersom man ikke får anledning til å frakte inn tyngre utstyr som borerigger ol. Selv om motorisert ferdsel kan medføre skade, er på den annen side kjerneboring, som nevnt ovenfor i kapittel 5.6.2, en natur- og miljøvennlig undersøkelsesmetode.

Det er på det rene at leteren eller undersøkeren etter gjeldende rett ikke har anledning til å kjøre på grunneiers eiendom uten samtykke fra denne. Forholdet mellom undersøker og grunneier har da også i noen tilfeller tilspisset seg på slik måte at undersøker har måttet søke om å få ekspropriere rett til adkomst.

Det er en mulighet for at det vil kunne skje en viss økning i antall konflikter i forbindelse med motorisert adkomst når den nye mineralloven trer i kraft. Grunneiere vil nå ikke bare måtte akseptere prospektører som leter etter metallmineraler, som ligger utenfor grunneierens eier- og rådighetsområde. De kan etter de nye reglene heller ikke nekte prospektering etter industrimineraler i egen utmark. Lovforslaget vil trolig føre til økt prospekteringsvirksomhet slik at grunneiere i områder som tradisjonelt ikke har vært vant til prospekteringsvirksomheten, blir berørt av slik virksomhet. Utvalget ser ikke bort fra at disse forhold kan føre til at konfliktene mellom prospektører og grunneiere kan øke og at det kan bli større problemer for industrien å få frivillige avtaler om motorferdsel til undersøkelsesfeltene.

For å unngå at grunneiere kan hindre utøvelse av undersøkelsesretten, foreslår utvalget en bestemmelse i utkastet § 3-6 som gir undersøker rett til å kreve nødvendig adkomst uten samtykke fra grunneier. Det anses ikke påkrevet med en tilsvarende regel i forbindelse med leting, da denne type aktivitet forutsetningsvis er av lite omfang, og tyngre utstyr ikke er tillatt brukt.

Ferdselsretten må gjelde både overfor grunneier i undersøkelsesområdet og overfor grunneiere med eiendom som undersøker må krysse for å nå frem til undersøkelsesområdet.

Det er kun nødvendig ferdsel som vil være tillatt uten grunneiers tillatelse. I dette ligger at undersøker må planlegge transporten slik at denne begrenses til et minimum. Videre må berørte grunneiere varsles om ferdselen, og undersøkeren plikter å ta hensyn til grunneiers anvisninger mht. valg av veier, tidspunkt for ferdsel etc.

Dersom private veier blir benyttet til ferdselen, kommer veilovens regler om vedlikeholdsplikt etc. til anvendelse, jf. lov 21. juni 1963 nr. 23 veglov § 54. Dette innebærer at leter og undersøker må bidra til vedlikeholdet av veien i en utstrekning som tilsvarer bruken. Bidraget skjer i form av materiale, arbeid eller penger. Ved uenighet om hvordan vedlikeholdsplikten skal fordeles mellom eier og de ulike brukere, avgjøres tvisten ved skjønn.

Når det gjelder naturvernhensyn og hensynet til allmennheten, ivaretas dette gjennom motorferdselloven, jf. kapittel 5.6.5.

Oppsamlingsplass, arbeidsplass

Ved undersøkelsesarbeider vil prospektøren ofte måtte gå inn med utstyr av en slik størrelse og omfang at det vil være et behov for oppsamling/arbeidsplass. F.eks. vil en borerigg i løpet av en sesong kreve større mengder med drivstoff. I disse tilfellene vil det som regel være mest økonomisk og miljøvennlig at drivstoffet kjøres inn og lagres ute i felt. Lagringsplass vil også være nødvendig ved større boreprogram der det bores ut flere hundre meter med borekjerner. Videre foregår undersøkelsene ofte på så avsidesliggende steder at det ikke er mulig å hente og bringe inn arbeidere

for hver økt. Det vil da være nødvendig med et midlertidig bosted for de som skal utføre undersøkelsene.

Bvl. § 40 hjemler kun en begrenset adgang til å anlegge oppsamlings- og arbeidsplass. Dersom prospektøren vil gjøre større inngrep, kan undersøker (muter) kreve avstått rettigheter til dette. Skjønnsretten avgjør om avståelse kan kreves og størrelsen på et eventuelt vederlag, jf. kapittel 3.2.

Utvalget foreslår ingen vidtgående rett for undersøkeren til å anlegge vei, oppsamlings- eller arbeidsplass i forbindelse med undersøkelsesarbeidene uten grunneiers samtykke. For å ivareta hensynet bak undersøkelsesretten, er det imidlertid påkrevet at undersøkeren rent praktisk skal kunne utføre ordinære arbeider uten å måtte gå til en omstendelig og tidkrevende ekspropriasjonssak. Det er derfor naturlig å se etableringen av oppsamlings- og arbeidsplass som en del av de inngrep som er nødvendige for å undersøke forekomstens drivverdighet. Utvalget legger derfor til grunn at en midlertidig og avgrenset oppsamlingsplass for drivstoff, utstyr, borekjerner og bosted for mannskaper, må anses å ligge innenfor undersøkelsesretten. Er undersøkelsesarbeidet av en slik art at det er nødvendig med fundamentering, oppføring av hus for maskineri eller oppføring av arbeidsbrakker, vil tillatelse fra grunneier, eventuelt ekspropriasjon etter utkastet § 5-1, fortsatt være nødvendig.

Undersøkelsesretten på nevnte område, må antas å gå videre enn etter gjeldende rett. Det følger imidlertid av utkastet § 3-5 om undersøkelsesretten at oppsamlings- og arbeidsplass bare skal kunne etableres i den utstrekning det er nødvendig for arbeidet, og at det ikke er adgang til å nytte grunnen til slikt bruk dersom bruken medfører skade av vesentlig karakter, og grunneier ikke gir tillatelse.

5.6.5 Generelle begrensninger i lete- og undersøkelsesretten

Både dagens bergverkslov og annen lovgivning inneholder bestemmelser som innebærer generelle begrensninger i forbindelse med leting og undersøkelser.

Mineralloven

Gjeldende bergverkslov har på lete- og undersøkelsesstadiet i hovedsak hatt til hensikt å regulere forholdet mellom grunneier og leter/undersøker. Samfunnets interesser i å hindre skadelige inngrep i grunnen har i stor grad vært ivaretatt av annen lovgivning. Bergverkslovgivningen har således i liten grad søkt å løse de større samfunnsmessige spørsmålene knyttet til leting.

Utvalget vil med forslaget til ny minerallov understreke at det er naturlig å se på samfunnet som en part som har en vidtgående interesse i at prospekteringen foregår på en måte slik at naturen ikke blir unødig skjemmet. Dette gjelder uavhengig av om grunneieren samtykker til inngrep i grunnen eller ikke. Hensynet til miljøet tilsier også at grunneier skal være omfattet av begrensninger i lete- og undersøkelsesretten. Nedenfor er beskrevet ulike begrensninger som ut fra disse hensyn foreslås inntatt i mineralloven.

Varsomhetsplikt: En begrensning i lete- og undersøkelsesretten av generell karakter følger av gjeldende bergverkslov som statuerer en plikt for leter (skjerper) og muter til å gå frem med varsomhet ved letearbeidet, jf. loven § 4 andre ledd og § 17.

Utvalget ser det som viktig for samfunnet at leting og undersøkelser foregår på en slik måte at naturen i minst mulig grad blir skjemmet eller skadet. Det vil også være i industriens interesser at kravet både til lete- og undersøkelsesmetodene og selve utførelsen skjerpes. Det foreslås derfor regler som klarere gir leteren og undersøkeren plikt til å gå fram på en slik måte at naturen i minst mulig grad blir skjem-

met. Disse reglene vil også gjelde for grunneier der denne opptrer som leter eller undersøker på egen grunn.

Forslaget innebærer at leter eller undersøker ikke kan påberope seg at de, sett i forhold til de begrensede ressurser de råder over, har opptrådt med den nødvendige aktsomhet. Dersom det finnes vanlig, tilgjengelig teknologi innen bransjen, som vil gi de ønskede resultater på en mindre inngripende måte, vil bruk av andre metoder ikke være i overensstemmelse med kravet til at inngrepene ikke skal bli større enn nødvendig. Utvalget ønsker på denne måten å understreke at det ikke skal være adgang til å benytte mindre naturvennlige metoder i søken etter mineralene fordi dette er billigere enn andre alternativer.

Bergvesenets inngrepshjemmel: Begrensninger i lete- og undersøkelsesretten bør også kunne iverksettes i form av pålegg fra Bergvesenet.

Etter bvl. § 51 skal Bergmesteren føre tilsyn med bl.a. undersøkelsesarbeider på en slik måte at grunneiers, naboers og allmennhetens interesser sikres. Bergmesteren kan i den forbindelse gi de nødvendige pålegg for å sikre at undersøkelsesarbeidene skjer på en for allmennheten og naturen mest mulig skånsom måte.

Bergmesteren har ikke den samme beføyelsen når det gjelder letearbeider. Utvalget anser at det hverken er nødvendig eller hensiktsmessig å pålegge Bergvesenet en tilsynsplikt for letearbeider, jf. kapittel 5.16.5. Det er imidlertid et like stort behov for en hjemmel for Bergvesenet til å gripe inn med pålegg ved letearbeider som ved undersøkelser.

Utvalgets forslag til bestemmelser i § 2-2 andre ledd andre punktum og § 3-5 andre ledd andre punktum, gir Bergvesenet rett til å stoppe enhver prospektering som medfører unødige inngrep i grunnen. Utvalget legger til grunn at hva som er nødvendig inngrep skal tolkes objektivt slik at det er bransjens og ikke den enkelte prospektørs behov for inngrep som skal være avgjørende. Forslaget innebærer også at det må være proporsjonalitet mellom inngrepet og de resultater som inngrepene kan lede til. Selv om inngrepet utføres med moderne og skånsom teknologi, skal den informasjon som inngrepet kan gi, kunne være av noen verdi for leter eller undersøker. Det vises ellers til drøftelsen i foregående punkt om varsomhetsplikten.

Plan- og bygningsloven

Pbl. § 93 bokstav i krever at det sendes søknad til bygningsrådet før utføring av vesentlige terrenginngrep. Bestemmelsen som er vedtatt og ventes å tre i kraft 1. januar 1997, må ses på som en videreføring av § 84 slik den lød før lovendringen i 1995, som statuerte meldeplikt ved arbeider med massetak. Den nye § 93 innebærer likevel en innstramming ved at det nå skal sendes søknad til kommunen og ikke bare melding.

Utvalget antar at undersøkelsesarbeider normalt ikke vil avstedkomme inngrep som vil være søknadspliktige, i motsetning til prøveuttak etter utkastet § 3-7.

Gjennom kommuneplanens arealdel, jf. pbl. § 20-4, eller reguleringsplan, jf. § 25, kan området være lagt ut til formål som ikke tillater prospekteringsvirksomhet. Dersom området er regulert etter § 25, og prospekteringsvirksomhet vil stå i direkte motstrid med reguleringsformålet, kan kommunen, jf. pbl. § 26, gi regler som forbyr prospekteringsvirksomhet enten uttrykkelig eller ved bestemmelser som f.eks. foreskriver vernemessig bruk av området. I slike tilfeller vil området være unntatt fra lete- og undersøkelsesarbeider, jf. utkastet § 2-3 og § 3-5 tredje ledd.

For å bidra til en samordning i forhold til pbl.s bestemmelser, foreslår utvalget regler om at undersøker skal varsle kommunen om oppstart av undersøkelsesarbeider, jf. utkastet § 3-8 og kapittel 5.6.6.

Kulturminneloven

Kulturminneloven § 3 forbyr iverksettelse av tiltak som kan medføre at automatisk fredede kulturminner, jf. loven § 4, blir skadet eller ødelagt. Automatisk fredede kulturminner er kulturminner eldre enn 1537, samt samiske kulturminner som er eldre enn 100 år. Prospektøren plikter å vise varsomhet under leting og undersøkelser slik at arbeidet ikke kan komme til å skade eller ødelegge slike kulturminner eller kulturminner/områder fredet ved enkeltvedtak etter loven kapittel V. Dersom undersøkelsesarbeidene skulle vise seg å sette automatisk fredede kulturminner i fare, må arbeidene stanse og prospektør søke om å få kulturminnet frigitt.

I tillegg til de automatiske fredede kulturminner, kan kulturminner være fredet etter § 15 som byggverk/anlegg av særlig kulturhistorisk verdi eller etter § 20 som kulturmiljø. Prospektøren vil selv ha ansvar for å drive sine undersøkelser på en slik måte at de ikke kommer i konflikt med kulturminner fredet ved enkeltvedtak.

For å bidra til å unngå konflikt mellom lete- og undersøkelsesarbeider og kulturminneinteresser, bør letetillatelsen vise til de relevante bestemmelser i kulturminneloven. Videre bør undersøkelsestillatelser opplyse om at prospektøren plikter å undersøke om berørte områder er vernet etter kulturminneloven. Utvalget har inntatt en forskriftshjemmel i utkastet §§ 2-1 og 3-1 som kan benyttes til å fastsette slike bestemmelser. For øvrig vises til utkastet § 2-3 bokstav h og § 3-5 tredje ledd.

Naturvernloven

Det kan være fattet fredningsvedtak for områder etter de forskjellige regler i naturvernloven. Dette kan være landskapsvernområder, nasjonalparker, naturreservater og naturminner. Det kan også være fattet fredningsvedtak på bestemte dyre- og plantearter.

Et fredningsvedtak på et bestemt landskapsområde kan medføre at det legges ned forbud mot å gjøre inngrep i grunnen på området. Det kan også legges ned direkte forbud mot leting i området. Uansett vil et vernevedtak som regel gjøre et område uaktuelt som leteområde da man ikke vil få starte drift på det man eventuelt måtte finne. Fredningsvedtak på plante- og dyrearter kan lett få innvirkning på muligheten til å lete etter mineraler. I letetillatelsen og undersøkelsestillatelsen bør det vises til de relevante bestemmelser i naturvernloven, for å sikre at leter og eventuelt senere undersøker, er informert om bestemmelsene, jf. forskriftshjemler i utkastet §§ 2-1 og 3-1. For øvrig vises til utkastet § 2-3 bokstav h og § 3-5 tredje ledd.

Reindriftsloven

Reindriftsloven § 28 stiller krav om at den som beveger seg på grunn der reindrift foregår skal gjøre dette på en hensynsfull måte slik at ikke reinen unødig uroes eller skremmes under beiting, flytting mv. Dette gjelder særlig i reinens brunsttid og under kalving, merking, skilling og slakting. Letetillatelsen bør gjengi reindriftsloven § 28 første ledd, jf. forskriftshjemmel i § 2-1. Ved lovendring 23. februar 1996 nr. 8, har reindriftsloven fått et nytt andre ledd i § 28 som gir områdestyret adgang til å nedlegge midlertidig forbud mot større arrangementer. Endringen vil ikke ha betydning i forhold til leting etter mineraler.

Lov om motorisert ferdsel i utmark

Moderne undersøkelsesmetoder krever regelmessig utstyr som ikke kan bæres ut i skog og mark på ryggen. Det er ofte påkrevd å få utstyret inn med kjøretøy eller heli-

kopter. Slikt utstyr vil typisk være boreutstyr. Selv om grunneier skulle gi tillatelse til å kjøre eller fly inn tyngre prospekteringsutstyr, jf. kapittel 5.4.3, kreves det tillatelse etter motorferdselloven i utmark. Hovedregelen i loven § 2 er at motorisert ferdsel er forbudt med mindre annet følger av loven. Noe unntak ved prospektering etter mineraler, finnes ikke. Det er derfor nødvendig med dispensasjon fra hovedregelen etter § 6.

Etter utvalgets vurdering er det ikke tungtveiende grunner som bør tilsi at det gjøres endringer på dette punktet i loven. Samfunnet har behov for å styre transport i utmark på en slik måte at naturen blir minst mulig skadet og forstyrret. Slik loven har vært praktisert, har den i liten grad vært brukt til å forby motorisert ferdsel i undersøkelsessammenheng. Det har vært vanlig med restriksjoner på kjøringens omfang, kjøretid og trasévalg. Kun i få tilfeller har loven skapt større problemer for industrien.

Utvalget legger til grunn for sitt syn at de kommunale myndigheter fortsatt praktiserer loven etter retningslinjene, slik at man ikke risikerer at f.eks. et ønske om ikke å ha mineralvirksomhet i kommunen, gjør at ferdsel som i seg selv anses som uproblematisk, blir nektet.

5.6.6 Plikt til å varsle Bergvesenet, kommunen og grunneier om under-søkelsesarbeider

Varsel til Bergvesenet

Utvalget foreslår at reglene om varslingsplikt til Bergvesenet i bvl. § 50 opprettholdes. Dette innebærer at Bergvesenet skal varsles om undersøkelsesarbeider på forhånd. I utkastet § 3-8 foreslås det at slikt varsel skal gis minst tre uker før arbeidene igangsettes. Utvalget finner det ikke hensiktsmessig å innføre varslingsplikt til Bergvesenet på letestadiet. Bakgrunnen for dette er at lovutkastets bestemmelser om leterett innebærer at retten til å foreta inngrep på dette stadiet begrenses vesentlig i forhold til bvl.

Varsel til kommunen

For å sikre at et inngrep på undersøkelsesstadiet som krever søknad til bygningsrådet etter pbl. § 93 kommer til kommunenes kunnskap, foreslår utvalget at det innføres en plikt for undersøker til å varsle kommunen om arbeidet i form av en kopi av meldingen som sendes Bergvesenet. Forslaget innebærer at undersøkeren minst tre uker før de planlagte undersøkelsesarbeider tar til, skal varsle kommunen om de forestående arbeider. Kommunen bør ut fra dette kunne ha tilstrekkelig tid til å vurdere om de varslede arbeider er av en slik karakter at de krever søknad, og eventuelt legge føringer for gjennomføringen av dette arbeidet. Uvalget foreslår at det i forskrift bestemmes inntatt i undersøkelsestillatelsen at undersøker, selv om kommunen har mottatt varsel, har en selvstendig plikt til å vurdere omfang og karakter av de arbeider som skal gjennomføres og sende de nødvendige søknader eller meldinger etter annet lovverk, jf. § 3-1 femte ledd.

Utvalget ser flere fordeler med dette systemet. For det første medvirker systemet til at pbl.s regler blir overholdt ved undersøkelsesarbeidene. For det andre vil reglene sikre at undersøker og kommune på et tidlig tidspunkt kommer i en dialog, noe som vil kunne hindre konflikter mellom kommunale myndigheter og prospektører. Etter den nye bestemmelsen i pbl. § 93a (vedtatt, ventes å tre i kraft 1. januar 1997), vil både kommunen og tiltakshaver kunne kreve forhåndskonferanse for en nærmere avklaring av rammer og innhold i undersøkelsesarbeidene.

Varsel til grunneier/bruker

Etter dagens bergverkslov, har den som foretar lete- og undersøkelsesarbeider plikt til å varsle grunneier og bruker dersom arbeidene kan medføre skade på grunn eller bygninger. Minerallovutvalgets forslag til letebestemmelser medfører at leteren uten grunneiers samtykke, ikke lenger har rett til å utføre arbeid som kan medføre slike skader. Den aktivitet som etter forslaget til lov kan foregå i letefasen er i seg selv beskjeden, og utvalget er derfor av den oppfatning at det ikke er behov for noen egen varslingsplikt for letearbeider. Leteren må imidlertid kunne fremvise letetillatelse på forespørsel.

Varslingsplikten ved undersøkelsesarbeider foreslås skjerpet i den nye mineralloven. Grunneieren har et ubetinget krav på at undersøker foretar varsling uten hensyn til risikoen for skade på grunn eller bygning. Utvalget antar at slik varsling vil kunne bety færre konflikter mellom grunneiere og undersøkere. Sett i forhold til den type arbeider som er aktuelle på undersøkelsesstadiet, vil det ikke være spesielt tyngende for undersøkeren å varsle grunneier eller brukeren.

I varselet til grunneieren etter utkastet § 3-8, skal det gis en beskrivelse av de inngrep som skal utføres, en redegjørelse for hvilke skader som kan oppstå, samt hvilke tiltak som er tatt for å hindre skader. Ved at varselet skal gis tre uker i forveien, får grunneier rimelig tid til å reagere, enten ved å kreve sikkerhet eller ved å påberope seg at de varslede arbeidene kan gi skader av vesentlig betydning for ham.

Utvalget mener at dersom melding blir gitt på standardskjema, vil dette sikre at grunneiere får den informasjon om regelverket de har behov for. Skjemaet bør gjengi de reglene som er viktig for grunneier å kjenne til, samtidig som det må gi rom for en konkret beskrivelse av det arbeidet som skal utføres, jf. forskriftshjemmel i utkastet § 3-8 tredje ledd.

Bruk av skjema for varsling

Utvalget foreslår at det i forbindelse med utstedelsen av undersøkelsestillatelsen blir vedlagt standard skjema for melding av arbeider. Skjemaet bør beskrive hvordan arbeidene skal meldes, samt hvor meldingen skal sendes. Det bør framgå av skjema at varsel etter mineralloven ikke fritar for å varsle også etter reglene i pbl. Utvalget foreslår dessuten straffebestemmelser for den som ikke melder sitt undersøkelsesarbeid på den foreskrevne måte, jf. utkastet § 12-2 bokstav b.

5.6.7 Sikkerhetsstillelse

Letestadiet

Etter bvl. § 5, kan grunneier kreve sikkerhetsstillelse for eventuelle skader som kan oppstå som følge av letearbeidene. Utvalgets forslag til hvilke inngrep leter kan gjøre, innebærer en vesentlig innskrenkning av rettigheten ved at leter ikke har anledning til å påføre grunnen noe skade av betydning. Det anses derfor ikke lenger å være nødvendig å gi grunneier rett til å kreve sikkerhetsstillelse for skader på letestadiet. Leteren vil være ansvarlig for skader og ulemper på objektivt grunnlag ovenfor grunneier og bruker.

Undersøkelsesstadiet

På undersøkelsesstadiet har undersøker rett til, uten grunneiers samtykke, å foreta nødvendige undersøkelsesarbeider så lenge disse ikke gir skade av vesentlig betydning. Den som har rett til å undersøke har med andre ord rett til å påføre grunnen en viss skade. Med retten til å påføre grunnen slik skade, følger et objektivt erstatnings-

ansvar for den skade som påføres grunn og bygninger, samt for grunneier eller brukers ulemper. Grunneier og bruker kan derfor ha behov for å kreve at rettighetshaver stiller sikkerhet for eventuelle skader før arbeidene tar til. Det må anses som sikker rett at grunneier i dag har et slikt krav på sikkerhetsstillelse, selv om det ikke fremgår uttrykkelig av bvl. Utvalget er ikke kjent med at gjeldende praksis på dette området har skapt problemer, og foreslår at prinsippet nedfelles i loven § 3-9.

5.6.8 Plikt til å sikre lete- og undersøkelsesområdet

Lete- og undersøkelsesarbeider kan resultere i åpninger i grunnen, samt rasfarlige skrenter som kan framstå som betydelige faremomenter for mennesker og dyr. I tilknytning til eldre bergindustri har slike områder i enkelte tilfeller ført til alvorlige ulykker. I forslaget til ny lov legges det derfor vekt på at mineralnæringens lete- og undersøkelsesarbeider ikke skal etterlate en rekke farlige og usikrede områder.

Mens selskapet som har stått for prospekteringen ofte har en begrenset levetid, vil åpningene i grunnen kunne være av ubegrenset varighet. Bvl. foreskriver derfor varig sikring der dette er mulig, slik at åpninger ikke utgjør noen fare for mennesker og husdyr, jf. loven §§ 7 og 19a. Varig sikring vil ofte være gjenfylling eller gjenstøpning av åpninger. Den alminnelige måte å sikre på dersom varig sikring ikke er mulig, er ved inngjerding. Slik inngjerding vil over tid kreve vedlikehold.

Utvalget kjenner ikke til at reglene om sikringsplikt har skapt større konflikter mellom grunneiere og brukere på den ene siden og prospektører på den andre. De tilfeller der det har vært nødvendig for staten å sikre gamle områder, er uten unntak tilfeller der det har gått lengre tid mellom inngrepet og sikringen, og der selskapet har opphørt å eksistere. Utvalget anbefaler derfor videreføring av hovedregelen om varig sikring der dette er mulig. Dagens bestemmelse i bvl. § 51 om at Bergvesenet kan kreve midler avsatt til sikkerhet for fremtidig vedlikehold av ikke varige sikringer, foreslås også videreført, jf. utkastet § 9-3.

Utvalget foreslår at nevnte regler skal gjelde for alle som leter eller undersøker på egen eller andres grunn. Selv om leteren etter utvalgets forslag ikke gis anledning til å utføre arbeid som kan gi skade av noen betydning, foreslås å opprettholde regelen om sikringsplikt for letere. Dette fordi det kan tenkes at den som leter etter mineralske forekomster får lov av grunneier til å gjøre skade på grunnen, og behovet er da til stede for varig sikring av åpningen.

5.6.9 Erstatning for skade og ulempe

Etter bvl. § 6, er leter ansvarlig på objektivt grunnlag for skader på grunn og bygninger, men ikke for personskader. Grunneiere må altså finne seg i at det gjøres skade, men skal ha dette erstattet. For undersøkelsesarbeider er ikke bestemmelsen gitt direkte anvendelse. Dette skyldes nok en inkurie, og det må anses som sikker rett at regelen om objektivt ansvar gjelder tilsvarende for undersøkelsesarbeider.

Utvalget finner det rimelig å videreføre bestemmelsen om objektivt erstatningsansvar for skader påført under letearbeid, og samtidig sørge for at den formelt utvides til også å gjelde skader oppstått ved undersøkelsesarbeid. Dessuten foreslås at bestemmelsene også omfatter ansvar for den ulempe som påføres. I likhet med gjeldende rett, foreslås at erstatningsspørsmålet i tilfelle av uenighet, skal avgjøres ved lensmannskjønn, jf. utkastet § 8-1. Ordningen må anses hensiktsmessig da erstatningsspørsmålet oftest gjelder mindre skader på eiendom, og lokalkjennskap gjerne vil være en fordel. I områder uten lensmenn, fungerer herreds- og byretten som skjønnsrett. Bestemmelsene om erstatning er inntatt i forslaget §§ 2-6 og 3-11.

5.7 LETE- OG UNDERSØKELSESOMRÅDET

5.7.1 Leteområdet

Letetillatelse etter lovens bestemmelser vil i prinsippet være gyldig i hele lovens geografiske virkeområde, jf. kapittel 5.2. Det vises imidlertid til de særlige unntak som er beskrevet i kapittel 5.7.3.

Utvalgets mindretall (Jebens) mener letetillatelser bør ha en adskillig snevrere begrensning enn det flertallet foreslår, f.eks. slik at letetillatelser kun skal gjelde én bestemt kommune. Dette vil etter Jebens syn gi en mulighet for Bergvesenet og andre myndigheter til å ha en viss oversikt over hva en letetillatelse dreier seg om.

5.7.2 Undersøkelsesområdet

Størrelsen på mutingsområdet etter gjeldende bergverkslovgivning reguleres av bvl. § 9. Det er ingen begrensning på hvor mange mutingsområder en undersøker kan ha, og mutingsområdene kan godt være sammenhengende. Prospektøren kan mute opp så store områder han måtte ønske.

Utvalget ønsker ikke å utvide arealet i undersøkelsesområdet. For industrien spiller det ingen rolle om det gis rett til ett område på 750.000 m^2 eller tre områder hver på 250.000 m^2 . Det er langt mer avgjørende for industrien hva dette koster pr. m^2 . Tre områder hver på 250.000 m^2 har den store fordelen framfor ett område på 750.000 m^2 at man enkelt kan kutte ned på områdets størrelse ved å la ett eller flere områder gå i det fri etterhvert som undersøkelsene viser hvilke deler av området som er interessant og hvilke som ikke er det. Utvalget mener at størrelsen på områdene bør være slik at minst mulig areal blir båndlagt til enhver tid. Prospektering av et område foregår ofte etter eliminasjonsmetoden. Store områder kuttes relativt raskt ned til de områder som viser seg interessante.

Utvalget har kommet til at det ikke vil være noen ulempe for hverken bergverksindustrien eller frie prospektører om systemet forenkles noe. Bergvesenet vil kunne høste administrative fordeler av en forenkling. Etter dagens system der det kan tas ut muting parallelt med UTM og NGO, kan man få mutinger der én og samme muting har flere prioriteter. Mange rettighetshavere kan dessuten ha rettigheter innenfor en muting fordi mutinger strekker seg inn i andre mutinger.

Et enhetlig kvartrutesystem vil gi en langt mer oversiktlig rettighetssituasjon både for industrien og Bergvesenet. Utvalget foreslår derfor at man må følge UTM-systemet og registrere kvartruter i dette systemet. En rute i UTM-systemet tilsvarer en km^2 og en kvart rute 250 000 m^2 . Ut fra hensynet om ikke å båndlegge større arealer enn nødvendig, finner utvalget at et slik område er av tilstrekkelig størrelse. Utvalget foreslår at det ikke skal være anledning til å fravike kvartrutesystemet ved å registrere f.eks. 250.000 m^2 parallelt med UTM-systemet. Dersom en forekomst skulle gå utover en kvartrute, er prospektør henvist til å registrere tilstøtende kvartruter. Alle km^2 -ruter i UTM-systemet er entydig bestemt ved et nummer. Rutene er igjen inndelt i fire som benevnes hhv. sørøst, nordøst, nordvest og sørvest.

5.7.3 Områder som skal være unntatt fra leting og undersøkelse

Etter gjeldende rett er en rekke områder unntatt fra leteretten. Dette gjelder hovedsakelig områder i nærheten av bebyggelse og anlegg, samt eiendommer som nyttes til jordbruksformål. Regelen, slik den framstår i bvl. § 3, har i liten grad blitt endret siden 1957, da bergloven av 1848 ble revidert.

I utkastet § 2-3, jf. § 3-5 tredje ledd foreslår utvalget at nærmere bestemte områder skal være unntatt fra lete- og undersøkelsesretten. Forslaget følger i hovedtrekk

bestemmelsen i bvl. § 3 med visse endringer og tilføyelser som omtales nedenfor. Bvl. § 3 krever samtykke fra grunneier og bruker før leter kan foreta inngrep på de områder som er unntatt. Utvalget finner det kunstig å bruke utrykket «bruker» om vernemyndighetene i de tilfeller der det er tale om løyve til å lete i områder fredet etter naturvernloven. Utvalget foreslår derfor å kreve samtykke av grunneier, bruker og vedkommende myndighet.

Etter det utvalget kjenner til, har unntakene fra den frie leteretten ikke skapt større problemer for industrien. Det har imidlertid blitt stilt spørsmål ved om ikke flere områder burde vært unntatt fra leteretten.

Verdien av pene mineralske håndstykker på samlermarkedet har de senere år ført til en betydelig økning av lete- og undersøkelsesarbeider som foretas i gamle gruverom. Dette gjelder særlig på Kongsberg. En slik aktivitet i gamle bergrom skjer ofte under dekke av å være lete- og undersøkelsesarbeider, mens det som i realiteten skjer, er ordinært uttak av håndstykker for salg. I de aller fleste tilfeller har de som driver slik virksomhet liten eller ingen kompetanse om aktiviteter under jord. Det er derfor en ikke ubetydelig risiko for at aktiviteten øker faren for ras i gruvegangene.

For å unngå uønsket aktivitet i gamle gruver, foreslår utvalget å gjøre leting- og undersøkelsesarbeider i nedlagte gruveområder avhengig av tillatelse fra Bergvesenet, jf. forslaget § 2-3 bokstav g. En slik tillatelse vil kunne bli gitt med vilkår om f.eks. ikke å angripe bergfester og med krav om tilstrekkelig bergteknisk kyndighet.

I en del tilfeller har man opplevd at forekomster av sjeldne mineraler har skapt stor interesse blant mineralsamlere, ofte utenlandske. Disse har under dekke av å være skjerpere, ødelagt forekomster av sjeldne mineraler, og skapt unødige sår i terrenget. Et eksempel er anatas-forekomstene på Hardangervidda. For å hindre at leting etter mineraler, som innebærer tillatelse til å ta med seg prøver, skal ødelegge verdifull natur eller sjeldne forekomster, foreslås regler om at departementet kan unnta områder fra den leteretten.

Ødeleggelse av forekomster av sjeldne mineraler kan skje svært hurtig. Det er derfor viktig å ha regler som sikrer at unntak fra leteretten for slike forekomster kan innføres raskt. Departementets adgang til å unnta områder fra den frie leterett foreslås derfor å kunne gis både i form av enkeltvedtak og forskrift.

Utvalget foreslår at det ikke skal være adgang til å lete uten tillatelse fra rettighetshaver i brudd og gruver som er i drift. Noen særlig leteforbud i brudd og gruver av ikke-mutbare forekomster som har vært i drift de siste 10 år, jf. bvl. § 3 andre ledd, er etter utvalgets mening ikke nødvendig å ta med i mineralloven. Det samme gjelder forbudet i bvl. § 3 tredje ledd som forbyr leting i andres utmål uten samtykke av utmålshaveren. Med den meget begrensede leteaktivitet som foreslås tillatt etter mineralloven, bør det etter utvalgets vurdering også kunne utøves leting i andres utmål eller registreringsområde, jf. dog forslaget til § 2-4 om at leting ikke må hindre andres undersøkelsesarbeider som foretas med hjemmel i en undersøkelsestillatelse eller i eget utmål eller registreringsområde.

Bør undersøkelsestillatelse nektes i uegnede områder?

Av administrative grunner gikk bergverkslovkomitéen av 1961 inn for at det skulle være mulig å ta ut muting uavhengig av den faktiske bruken av området. Således er det fullt mulig å ta ut muting i bysentre etter bvl. Det er ikke begrensninger i hvor man kan ta ut bergrettigheter, men hvilken nytte man kan få av dem. Det vil ikke være anledning til å skjerpe eller undersøke på steder som er unntatt fra den frie skjerperetten etter bvl. §§ 3 og 18 andre ledd.

Utvalgets *flertall* ser det som klart mest hensiktsmessig å opprettholde dagens system med å kunne gi undersøkelsestillatelse uavhengig av den faktiske arealbruk og om lete- og undersøkelsesarbeider i området vil kunne komme i strid med regelen i utkastet § 2-3. Dersom man skulle velge et system der det bare var anledning til å gi bergrettigheter på områder der man har anledning til å lete og undersøke, ville Bergvesenet måtte ha en detaljert kunnskap, ikke bare om den faktiske bruk av området, men også om reguleringssituasjonen.

Et system der det er gis undersøkelsestillatelser i områder hvor det klart ikke vil være anledning til å foreta inngrep i grunnen, vil ikke øke faren for uønsket aktivitet. Tillatelsen vil ikke gi rettighetshaver utvidede rettigheter mht. hvilke inngrep som lovlig kan foretas eller hvor disse inngrepene kan utføres. Dog vil det i slike områder utføres geofysiske målinger som ikke medfører skade.

Utvalgets *flertall* foreslår på bakgrunn av ovennevnte at det ikke bør være noen begrensninger med hensyn til hvilke områder det er anledning til å tildele lete- og undersøkelsestillatelser for.

Utvalgets mindretall (Jebens) ser ikke tilstrekkelig grunn til at det skal kunne gis tillatelse til leting og undersøkelsesarbeider i områder hvor dette faktisk vil være ulovlig. Slike tillatelser må nødvendigvis medføre misforståelser. Som eksempel kan nevnes områder hvor virksomheten vil være i strid med rettslig bindende planer fastsatt med hjemmel i pbl.

5.8 LETE- OG UNDERSØKELSESTILLATELSER

5.8.1 Letetillatelse

Behovet for letetillatelse

Ved revisjonen av bergverkslovgivningen i 1972 ble ordningen med at leter må ha skjerpeseddel fjernet. I praksis hadde skjerpeseddelen falt bort lenge før dette. Flere forhold gjør nå at utvalget foreslår å gjeninnføre et krav om letetillatelse.

Et viktig argument for letetillatelse er at den generelle interessen for norske samlermineraler har økt betraktelig siden 1972. Videre åpnes det i forslaget for leting etter alle mineraler med unntak av sand, pukk og grus. I tillegg innebærer EØS-avtalen at borgere og selskaper fra EØS-land har rett til å lete etter mineraler på lik linje med norske statsborgere. Utvalget antar at summen av disse endringene vil kunne føre til at antallet konflikter mellom letere og grunneiere kan komme til å øke.

Forslaget om å gjeninnføre plikten til å løse letetillatelse tar bl.a. sikte på å begrense uønsket leting, dvs. leting etter mineralske ressurser der målet ikke er å kartlegge mineralforekomster med sikte på utvinning. Videre vil man gjennom informasjon i letetillatelsen om leterens plikter og rettigheter, forholdet til grunneieren mv. trolig få færre brudd på bestemmelsene. Utvalget håper mao. at leteren ved hjelp av letetillatelsen skal bli kjent med hensikten bak reglene og hva han kan gjøre på andres grunn. Det er videre en fordel at den som driver letearbeider har et dokument som han kan benytte til å legitimere seg og sitt ærend med ovenfor grunneiere og andre rettighetshavere.

Vilkår

Utvalgets *flertall* foreslår at det ikke skal være diskresjonær prøving i forkant av utstedelsen utover at det undersøkes om søkeren tidligere har begått brudd på regelverket, jf. § 2-1.

Utvalgets mindretall (Jebens) mener i motsetning til flertallet at hver enkelt søknad om letetillatelse skal undergis en individuell prøving. En slik prøving er en

nødvendig betingelse for den samfunnsmessige kontroll med virksomheten. Dette gjelder i enda sterkere grad på stadiet for undersøkelser.

Ved prøvingen skal det bl.a. kunne tas hensyn til miljøforhold og næringsforholdene på stedet, til søkerens kvalifikasjoner og til konkurranseforhold, idet for stor oppsamling av mineralressurser på samme hånd bør begrenses.

Behovet for kontroll utspringer ikke bare av muligheten for skader og ulemper ved selve den virksomhet som leting og undersøkelse kan ventes å medføre, men i enda større grad av de videre følger av leting og undersøkelse ifølge flertallets forslag. Dette gjelder retten til å få utmål og få registrert avtale eller ekspropriert rett til forekomst. Selv om det er departementet som skal gi retten til ekspropriasjon, vil vedkommende prospektør på grunnlag av utkastet §§ 4-1, 4-5 og 5-2 stå i en faktisk monopolsituasjon overfor departementet.

Hvem kan få letetillatelse?

EØS-avtalen førte til at retten til å ta ut bergrettigheter ble utvidet fra å gjelde bare nordmenn og norske selskaper til å omfatte samtlige rettssubjekter innenfor EØS-området.

Utvalgets *flertall* viser til kapittel 5.2.3 og legger til grunn at en ny minerallov bør være åpen for alle, ikke bare borgere og selskaper hjemmehørende i EØS-området. *Utvalgets mindretall (Jebens og Fekjær)* mener at søknader om letetillatelse kun skal innvilges til utenlandske rettssubjekter i den utstrekning Norge er forpliktet til dette etter EØS-avtalen, jf. samme kapittel.

Det legges til grunn at både fysiske og juridiske personer skal kunne få letetillatelse. Dersom et selskap har behov for flere letetillatelser i legitimasjonsøyemed, kan dette imøtekommes.

Gyldighetsperiode

Det ene hensynet bak letetillatelse, behovet for å informere leter om rettigheter og plikter, tilsier ingen årlig fornyelse av tillatelsen. På den annen side vil et krav om relativt hyppig fornyelse av letetillatelsen gjøre det mulig å få ut informasjon om endringer av minerallovgivningen og tilhørende forskrifter på en rask og grei måte. En ti år gammel tillatelse har trolig begrenset praktisk informasjonsverdi, og vil til dels kunne være misvisende.

Det andre formålet med letetillatelsen er at den skal være «inngangsport» for den som ønsker å nyte godt av de rettigheter som mineralloven gir og fungere som en legitimasjon for leterens rett. Ved å nekte personer som har forbrutt seg mot loven fornyet letetillatelse, kan man effektivt hindre disse i videre leting og undersøkelse. Dette hensynet trekker derfor i retning av en kort gyldighetstid for tillatelsen. Administrative grunner tilsier imidlertid at tillatelsen ikke gis for kort varighet.

Utvalget er av den oppfatning at en gyldighetsperiode på tre år, kombinert med en hjemmel for Bergvesenet til å trekke tillatelsen tilbake ved brudd på minerallovens bestemmelser, jf. utkastet § 12-1, vil forene de ulike hensyn på en tilfredsstillende måte.

5.8.2 Undersøkelsestillatelse

Vilkår

I henhold til bvl. § 11 første ledd nr. 4, skal søker opplyse om hvilke mutbare mineraler han antar å finne i undersøkelsesområdet. Utvalget foreslår at bestemmelsen videreføres ved at den inntas i forskrift som gis med hjemmel i utkastet § 3-1 femte

ledd, og slik at søker må angi hvilke mutbare og/eller registrerbare mineraler han antar finnes i området. Opplysningene innhentes kun av informasjons- og kontrollhensyn, og innebærer ingen begrensning mht. undersøkelsesrettens innhold. Undersøkeren må imidlertid i tillegg angi om søknaden om undersøkelsestillatelse gjelder mutbare mineraler eller registrerbare mineraler, eventuelt begge kategorier, jf. utkastet § 3-1 første ledd. Undersøkelsestillatelsen og eventuelt etterfølgende erverv av retten til forekomsten vil således være knyttet enten til mutbare eller registrerbare mineraler. Dersom en prospektør vil foreta undersøkelser etter begge kategorier, vil det måtte søkes om to tillatelser, én for hver kategori.

Utvalgets *flertall* foreslår at rett til å få undersøkelsestillatelse forutsetter at det foreligger letetillatelse, jf. § 3-1 fjerde ledd. Det er imidlertid intet til hinder for at det søkes om undersøkelsestillatelse samtidig som det søkes om letetillatelse. For øvrig skal undersøkelsestillatelse gis dersom vilårene i loven er oppfylt.

Utvalgets mindretall (Fekjær) er ikke ubetinget enig i at undesøkelsestillatelse skal gis dersom vilkårene i loven er oppfylt. *Jebens* slutter seg til Fekjærs dissens nedenfor, da den står godt i samsvar med Jebens' dissenser til kapittel 5.7.3 og 5.8.1. *Mindretallet* anfører:

En undersøkelsestillatelse gir finneren to beføyelser. Den ene er prioritet til forekomsten fremfor andre eventuelle finnere. Den andre er en bergmessig tillatelse til å undersøke forekomsten og foreta prøveuttak.

Leting/prospektering etter mineraler koster penger. Skal det være interessant for industrien å investere penger i letevirksomhet, så må det være mulighet til å sikre prioritet dersom det skulle bli gjort et interessant funn. Dette skaper ikke problemer for Miljøverndepartementet i egenskap av forvaltningsmyndighet for pbl., forurensningslov, naturvernlov, kulturminnelov og motorferdsellov. Det som skaper problemer er fortsatt de terrenginngrep som følger av de arbeider som kan gjøres i kraft av den bergmessige tillatelse som ligger i en undersøkelsestillatelse.

Fekjær stiller seg i utgangspunktet negativ til at Bergvesenet i ny minerallov skal kunne gi bergmessig tillatelse uten forutgående høring og saksbehandling i forhold til andre myndighetsorganer/annet regelverk, bl.a. i forhold til kommunenes areal og tiltaksplanlegging. Dette vil innebære en videreføring av det system for rettighetstildeling og erverv som følger av bvl. Et poeng Fekjær erkjenner er at moderne lete-/undersøkelsesmetode; seismiske målinger/overflyvninger/kjerneboring, normalt ikke vil foranledige terrenginngrep som gjør det relevant å sette i gang høring og saksbehandling i forhold til annet lovverk/andre myndighetsorganer. Til dette kommer den omstendighet at undersøkelsestillatelser til sammen kan omfatte flere enn 100 km^2 (hver for seg en fjerdedel av en kilometerrute, jf. utkastet § 3-4). Det kan kanskje gå 2-3 år før undersøker vet konkret hvor det vil være hensiktsmessig å foreta nærmere undersøkelsesarbeider. Normalt vil det altså på dette stadiet ikke være mulig for Bergvesenet å foreta noen prøving og saksbehandling. Likevel bør Bergvesenet for det som må kalles unntakstilfeller, utstyres med en «ventehjemmel», jf. nedenfor. Ventehjemmelen bør benyttes i de tilfeller hvor det følger av en redegjørelse fra søkeren eller Bergvesenets positive kunnskap fra annet hold, at det vil være meget konfliktfylt å foreta undersøkelsesarbeider i området. Det må erkjennes at et prøveuttak på inntil 2.000 m^3 , jf. § 3-7, samt det spillerom undersøkeren har på dette stadiet innen rammene av § 3-5, faktisk er relevant i forhold til annet lovverk/andre myndigheter, selv om det normalt er vanskelig å fastslå dette ved selve utstedelsen av undersøkelsestillatelsen. *Fekjær* tror undersøkeren i visse tilfeller vil være tjent med en slik avklaring i forkant, i steden for å løse konflikten selv når han allerede står ute i felten. *Fekjær* har vært vitne til slike uheldige utslag de senere årene, der media/presse er de første som har satt søkelys på situasjonen, som

dernest har vanskeliggjort reell saksbehandling i ettertid, til ulempe både for industri og samfunn.

Fekjær mener en i dag, både ut fra overordnede miljø- og ressursinteresser og ut fra behovet for en noenlunde samordnet behandling av ressursdisponeringen, bør ha en hjemmel til å kunne sette foten ned, i det minste gjennom et ventevedtak, for å få gjort søker kjent med hvilke overordnede innvending som foreligger samtidig som vedkommende organ må få ytret seg.

Selv om denne ordning med utstedelse av bergrettigheter etter gjeldende rett og som flertallet ønsker å videreføre er utslag av et såkalt «bruttoprinsipp» (alle steder i landet med mindre de er særskilt unntatt i utkastet § 2-3), mener *Fekjær* det på grunnlag av moderne forvaltningsrett- og praksis er grunnlag for å kreve at Bergvesenet liksom andre forvaltningsorganer i Norge som utsteder rettigheter/tillatelser til bruk av fast grunn, bør utøve et fullstendig skjønn.

Det vises for øvrig til forslag til tilføyelser i § 3-1 samt særlige merknader til denne.

Hvem kan få undersøkelsestillatelse?

Som redegjort for i kapittel 5.2.3 foreslår utvalgets *flertall* at rettigheter etter mineralloven gjøres gjeldende for personer og selskaper uavhengig av nasjonalitet, mens *mindretallet (Jebens og Fekjær)* vil begrense loven til å gjelde rettighetshavere etter EØS-avtalen.

Utvalget foreslår videre i utkastet § 3-2 å innføre en karenstid på 3 år for den som har hatt tillatelse med best prioritet, dersom det søkes om ny tillatelse for samme mineralkategori i samme område. Videre vil det være mulig å nekte utstedelse av undersøkelsestillatelser til søkere som har brutt minerallovens bestemmelser, se utkastet § 3-1 fjerde ledd.

Gyldighetsperiode

Bergverkslovkomitéen av 1961 foreslo en 5-års frist for muteren til å begjære utmål. Bergverkenes Landssammenslutning ga i høringsomgangen uttrykk for at fristen var utilstrekkelig, og som en følge av dette foreslo departementet at fristen til å begjære utmål ble satt til 7 år, som ble regelen i bvl. § 20. Virkningen av ikke å begjære utmål innenfor denne fristen er at mutingsretten faller bort.

Utvalget mener erfaringene med den nåværende regel har vært positive. 7 år gir prospektøren tilstrekkelig tid til å foreta de undersøkelser som er nødvendige for å kunne bedømme om en forekomst er av en slik rikholdighet, størrelse og beskaffenhet at den kan antas å være, eller innen rimelig tid å bli drivverdig. Utvalget foreslår derfor at fristregelen opprettholdes for undersøkelsestillatelser, jf. utkastet § 3-15 første ledd bokstav a.

Etter bvl. § 21 kan forlengelse av 7-års fristen gis for inntil 3 år. Det har imidlertid vært få tilfeller av søknad om slik forlengelse, og bestemmelsen har vært meget restriktivt praktisert fra Bergvesenets side. Utvalget ser ikke bort fra at spesielt vanskelige forekomster kan kreve undersøkelser som tar lengre tid enn 7 år. Utvalget foreslår derfor at Bergvesenet fortsatt skal kunne gi forlengelse av fristen i inntil 3 år, jf. utkastet § 3-16. Slik forlengelse skal kunne gis utfra forekomstens beskaffenhet og forholdene ellers. Det forutsettes at slik forlengelse kun gis når det foreligger ekstraordinære forhold, slik tilfellet er i dag. Dersom det har vært avbrudd i letearbeidet, skal forlengelse kun skje dersom avbruddet skyldes forhold som prospektør med rimelighet ikke kunne sies å råde over, og prospektøren kan dokumentere dette. Det skal ikke være anledning til å gi forlengelse utover 3 år.

5.8.3 Saksbehandling

Hovedregel

Søknad om lete- eller undersøkelsestillatelser sendes Bergvesenet for behandling. Utvalget anbefaler at det utformes egne skjema som gis obligatorisk anvendelse. Dette vil lette arbeidet for leter og undersøker, og forenkle saksbehandlingen og registreringen i Bergvesenet.

For å dekke utgiftene knyttet til behandlingen av søknadene samt registerføringen, bør det innføres en avgift som betales ved innsendingen av søknaden. I forslaget til lovtekst, gis departementet hjemmel for å fastsette slik avgift, jf. § 11-1.

Tildeling av lete- og undersøkelsestillatelser er å anse som et enkeltvedtak iht. forvaltningsloven § 2 bokstav b. Lovens kapittel 4 om saksforberedelse ved enkeltvedtak får dermed anvendelse. Fvl. § 16 bestemmer at eventuelle parter i saken skal varsles før vedtak treffes og gis høve til å uttale seg. Slik forhåndsvarsling kan imidlertid unnlates bl.a. dersom det vil være «åpenbart unødvendig».

Utvalgets *flertall* mener det vil være «åpenbart unødvendig» å varsle ved tildeling av lete- og undersøkelsestillatelser, siden alle vilkår fremgår av loven, og resultatet dermed er forutbestemt. Det foreslås derfor ikke en regel om at Bergvesenet skal varsle grunneiere eller andre rettighetshavere hverken før eller etter at undersøkelsestillatelse er meddelt. Flertallet viser til at grunneier og rettighetshavere vil få varsel fra undersøker før selve undersøkelsesarbeidene igangsettes, jf. utkastet § 3-8. *Mindretallet (Fekjær og Jebens)*, mener at Bergvesenet skal varsle grunneier og rettighetshaver om at undersøkelsestillatelse er gitt.

Særregler

For undersøkelsestillatelser i områder med sterke samiske interesser foreslår utvalget, under visse forutsetninger, jf. kapittel 6, at særlige regler fastsettes ved forskrift. I disse områdene vil Bergvesenet kunne foreta en skjønnsmessig prøving av om undersøkelstillatelser skal gis. Vurderingen skjer på bakgrunn av høringsuttalelser fra berørte parter, herunder Sametinget. Se nærmere om dette under kapittel 6.

5.9 ERVERV AV MUTBARE MINERALER – UTMÅL

Forekomster av mutbare mineraler tilhører staten iht. bergregalet, jf. kapittel 3.2 og 5.3. I dag kan slike forekomster erverves gjennom tildeling av utmål, forutsatt at visse vilkår er oppfylt. Ervervet gir rett til å utnytte forekomsten, men er ikke å anse som en offentligrettslig tillatelse til å starte drift på forekomsten. Utmålshaver må således søke separat om driftskonsesjon. Formelt sett skjer tildeling av utmål ved at Bergvesenet avholder utmålsforretning.

Utvalget foreslår kun små endringer i utmålsinstituttet. De nærmere detaljene i forslaget blir gjennomgått nedenfor.

5.9.1 Vilkår for utmål

Best prioritet i undersøkelsesområdet

Utvalget foreslår i utkastet § 4-1 en videreføring av prinsippet om at søker må ha undersøkelsestillatelse på best prioritet i området der forekomsten ligger, og at ingen andre kan få utmål på forekomsten. Det bør ikke være et vilkår for utmål at hele utmålsområdet ligger innenfor undersøkelsesområdet. Det foreslås således at Bergvesenet skal ha adgang til, på basis av forekomstens geometri og forholdene ellers, å legge deler av utmålet utenfor undersøkelsesområdet, forutsatt at dette ikke

kommer i konflikt med rettigheter en annen har i dette området, se utkastet § 3-12, jf. § 4-2.

Forekomst av mutbare mineraler

Ved en del forekomster står en ovenfor komplekse malmer med både mutbare og registrerbare komponenter der det ikke er mulig å se komponentene hver for seg. Staten eier i disse tilfellene i prinsippet kun en ideell andel av forekomsten. Dette vil være tilfellet med f.eks. apatittholdig jernmalm og krystalliske drusemineraler. Så lenge de mutbare elementene verdimessig utgjør hovedbestanddelen, må det imidlertid være riktig at staten kan disponere over forekomsten gjennom å dele ut utmål på hele forekomsten. Utvalget viser i denne sammenheng til prinsippet i bvl. § 39 om at utmålshaver kan bryte ut og nyttiggjøre seg de ikke-mutbare mineralene dersom dette er nødvendig for å drive ut de mutbare mineralene. Dette gjelder likevel ikke hvis Bergvesenet før gruvedrift, herunder prøvedrift, settes i gang, finner at de mineraler som ikke er mutbare, forekommer på stedet i slik mengde og form at forekomsten av dem med fordel kan gjøres til gjenstand for selvstendig utnyttelse. Utmålshaver må i så fall eventuelt komme til enighet med grunneier om en kompensasjon for de ikke-mutbare mineralene som brytes ut og nyttiggjøres, jf. kapittel 5.9.3 og utkastet § 4-3.

Drivverdig forekomst

Et vilkår for utmål etter bvl. § 23 er at undersøkeren (muteren) gjør sannsynlig at forekomsten av mutbart mineral har en slik rikholdighet, størrelse og beskaffenhet ellers at den kan antas å være, eller innen rimelig tid bli drivverdig.

Det ble lagt til grunn av komitéen av 1961 og departementet at bergmestrene skulle utøve et liberalt skjønn mht. drivverdighetskravet. Utvalget vil videreføre dette i mineralloven, jf. utkastet § 4-1.

Det er svært vanskelig å dokumentere med en rimelig grad av sikkerhet at en forekomst er drivverdig. Metallprisene varierer mye, slik at forekomster kan veksle mellom drivverdige/ikke drivverdige flere ganger i løpet av et år. Flere undersøkelser viser at metallprisene er så ustabile at industrien ikke i avgjørende grad legger vekt på de aktuelle prisene når den tar beslutninger om å utvikle en forekomst. Dette fordi metallprisene ikke lar seg forutsi på det tidspunkt da forekomsten vil være klargjort for drift. Ved vurdering av drivverdigheten, må det derfor legges til grunn utviklingen i metallprisene i et langtidsperspektiv.

Ved vurdering av drivverdigheten, er det i utgangspunktet verdien av de mutbare elementene som skal beregnes. Som nevnt ovenfor vil imidlertid en forekomst ofte bestå av både mutbare og registrerbare elementer, der begge har verdi. Det vil her være riktig å kalkulere inn også verdien av de registrerbare elementene i regnestykket, forutsatt at begge elementer kan utvinnes og videreforedles til salgbare produkter.

Etter gjeldende praksis gis det ofte utmål selv om en god del undersøkelser gjenstår før drift kan igangsettes. Dette gir prospektøren bedre mulighet til å planlegge en fornuftig utnyttelse av forekomsten. Utvalget understreker derfor viktigheten av at Bergvesenet fortsetter å utvise et liberalt skjønn ved vurderingen av forekomsters drivverdighet.

Dersom det er åpenbart at forekomsten ikke kan bli drivverdig innen et rimelig tidsperspektiv, eller dersom det er åpenbart at det er tilstedeværelsen av et registrerbart mineral som kan gjøres til gjenstand for selvstendig drift som danner grunnlaget for påstanden om drivverdighet, skal utmålsbegjæringen avslås.

Dokumentasjon av drivverdighet

En side av vilkåret om drivverdig forekomst er kravet til dokumentasjonen av drivverdigheten. Etter bvl. har departementet lagt til grunn at bergmestrene skal avslå søknader om utmål der undersøkelsesarbeidene er av en slik kvalitet og omfang at det ikke er mulig å foreta en vurdering av grunnlaget for søkers påstand om forekomstens drivverdighet. Søker har således bevisbyrden for drivverdighet.

Utvalget legger det samme syn til grunn og bemerker at det kreves at søkeren kan dokumentere mer enn at undersøkelsen viser gehalter. En rimelig grad av dokumentasjon på forekomstens størrelse og geometri er like viktig. Dette fordi det ikke er gehalter og metallpriser alene som er avgjørende for drivverdigheten av forekomster, men også omfanget av forekomsten, og i hvor stor utstrekning det rent fysisk er mulig å utvinne ressursene.

Hva som er dokumentasjon god nok vil tilligge Bergvesenets skjønn. Dette vil variere fra forekomst til forekomst, og kan alene vurderes ut fra et faglig bergmessig skjønn.

Samfunnsmessige hensyn

Hensynet til miljøet og samfunnet for øvrig vil stå sentralt i vurderingen av om det skal tillates drift på forekomsten. Ved tildeling av utmål står rettservervet i fokus. Siden de samfunnsmessige hensynene blir ivaretatt i forbindelse med en søknad om driftskonsesjon, er det ikke behov for å ta slike hensyn på utmålsstadiet. Utvalget ser denne «arbeidsdelingen» i lovverket som hensiktsmessig. I normaltilfellene vil det være en viss avstand i tid mellom erverv av utmål og tidspunktet for en mulig søknad om driftstillatelse. Dette sikrer på en god måte at alle hensyn blir ivaretatt før oppstart av mineralvirksomhet tillates. Utvalget vil derfor ikke foreslå regler om at utmål kan avslås utfra miljømessige og arealdisponeringsmessige hensyn.

5.9.2 Utmålsområdet

Etter bvl. § 25 skal utmålet være en rettvinklet firkant ikke større enn 300.000 m^2 . Den lengste siden skal ikke være mer enn 1.200 meter.

Utvalget er av den oppfatning at et utmål i stor grad bør dekke en sammenhengende forekomst. Utvalget foreslår imidlertid i utkastet § 4-2 at utmålet ikke skal være større enn nødvendig for å dekke forekomstens utstrekning. Dessuten foreslås at utmålet skal ha form av trekant eller firkant. Når det gjelder utmålets størrelse og de nærmere regler om utmålsbrevets innhold, er utvalget av den oppfatning at dette i motsetning til i bvl., mest hensiktsmessig bør fastsettes av departementet ved forskrift.

Når det gjelder utmål, foreslår utvalget at man følger det systemet som knytter seg til de økonomiske kartverk, nemlig NGO-koordinatene. Dette fordi utmålet skal knyttes til tinglysingssystemet, og dermed må kunne plasseres på kartet slik gårds- og bruksnummere plasseres.

5.9.3 Utmålets rettsvirkninger

Rett til undersøkelser i utmålsområdet

I utkastet § 4-3 første ledd framgår at utmålshavere har rett til å foreta undersøkelser i utmålsområdet. For disse undersøkelser gjelder de samme begrensinger som undersøkelser utført med grunnlag i en undersøkelsetillatelse.

Rett til å nyttiggjøre seg mutbare mineraler

Ervervet av forekomst ved utmål innebærer en enerett til å bryte og nyttiggjøre seg de mutbare mineralene i utmålet. Utmålshaver har en eksklusiv rett til forekomsten slik at ingen kan nyttiggjøre seg forekomstens mineraler bortsett fra utmålshaver og de som har avledet rett fra ham. Driftskonsesjon må imidlertid søkes innen 10 år, jf. kapittel 5.13 og utkastet § 4-9 bokstav a.

Rett til å nyttiggjøre seg registrerbare mineraler

Når det gjelder de registrerbare mineralene i utmålet, fastslår bvl. § 39 at utmålshaver har anledning til å bryte ut slike mineraler i den grad dette er nødvendig for å drive ut de mutbare mineralene. Etter bestemmelsens annet ledd, kan utmålshaver også nyttiggjøre seg de registrerbare mineraler som er brutt ut som et ledd i uttaket av mutbare mineraler[10] .

Etter bvl. § 39 andre ledd kan imidlertid Bergmesteren før gruve- eller prøvedrift settes i gang, unnta slike mineraler fra utmålshavers rett til å nyttiggjøre seg dem hvis han finner at de med fordel kan gjøres til gjenstand for selvstendig drift.

Utvalget foreslår å opprettholde reglene i § 39 første og andre ledd, jf. utkastet § 4-3. Utvalget peker imidlertid på at Bergvesenets rett til å gjøre unntak fra adgangen til å nyttiggjøre seg de registrerbare mineralene, ikke pålegger Bergvesenet en aktivitetsplikt for å få brakt på det rene om mineralene kan gjøres til gjenstand for selvstendig utnyttelse. I de tilfeller der dette skulle vise seg å være aktuelt, forutsetter utvalget at det vil være en med undersøkelsestillatelse for registrerbare mineraler eller en grunneier eller bruker som vil sørge for å tilveiebringe de nødvendige data.

I utkastet § 4-3 fjerde ledd fastslås at dersom Bergvesenet finner at de mineraler som ikke er mutbare kan gjøres til gjenstand for selvstendg utnyttelse, vil grunneieren eller den som utleder sin rett fra han ha rett til enten å overta mineralene eller overlate utnyttelsen til utmålshaveren. I så fall må partene ved forhandlinger bli enige om det vederlag som skal betales for mineralene. I mangel av enighet, blir vederlaget å fastsette ved skjønn. Denne bestemmelsen er en nyskapning sammenlignet med bvl. § 39.

Plikt til å sikre området

Etter utkastet § 4-8 har utmålshaver en mer omfattende plikt til å sikre utmålsområdet for farlige gruveåpninger enn undersøker. Utmålshaver skal sikre alle gruveåpninger i utmålet, uavhengig av om det er utmålshaver som har laget åpningene. Det samme gjelder for gruveåpninger utenfor utmålet når disse tjener som adkomst til malmen innenfor utmålsområdet. Disse bestemmelser tilsvarer bvl. § 39a.

5.9.4 Varighet av utmålet

Etter gjeldende rett faller utmålet i utgangspunktet ikke bort med mindre innbetaling av årsgebyr opphører. Etter IK § 12 har utmålshaver imidlertid en plikt til enten å søke om driftskonsesjon innen 10 år fra utmålets dato, eller å sette i gang prøvedrift innen samme frist. Dersom fristen oversittes, kan departementet sette ny frist for å bringe konsesjonsspørsmålet i orden eller gi rettighetshaver pålegg om frivillig å avhende rettigheten etter IK § 31. Dersom salget ikke skjer frivillig, kan departementet selge utmålet på tvangssalg etter IK § 32.

10. Bestemmelsen bygde i stor grad på at dette allerede var gjeldende rett, se Rt. 1963 s. 951 og Brækhus Hærem, Norsk tingsrett (1964) s. 68.

Utvalget ønsker å gjøre reglene klarere. Det er etter Minerallovutvalgets oppfatning ikke hensiktsmessig å ha en frist for å søke om driftskonsesjon, uten at overtredelse av denne tidsfristen får umiddelbare konsekvenser for rettservervet. Det foreslås derfor i utkastet § 4-9 bokstav a regler om at utmålet automatisk opphører dersom det ikke er gitt driftskonsesjon innen 10 år fra registrering av utmålet.

Det kan riktignok argumenteres med at en absolutt regel om opphør av utmålet vil kunne virke urimelig der prisfall gjør at driftsstart må utsettes. Andre interessenter vil da kunne skaffe seg en undersøkelsestillatelse i området og søke utmål så snart prisene igjen gjør at forekomsten kan anses drivverdig. Den nye utmålshaveren vil da kunne høste fruktene av den foregående utmålshaverens undersøkelser og investeringer, uten selv å ha pådratt seg nevneverdige prospekteringskostnader. Slike uheldige konsekvenser vil imidlertid kunne unngås ved at undersøker søker om fristforlengelse før den opprinnelige fristen løper ut. Utvalget foreslår i utkastet § 4-10 at Bergvesenet etter søknad kan forlenge fristen med inntil 10 år av gangen. Forlengelse vil typisk kunne gis i tilfeller som beskrevet ovenfor, og for forekomster som naturlig må anses som driftsreserver.

I de tilfeller hvor drift kan igangsettes uten driftskonsesjon, jf. utkastet § 6-3, gjeder en tilsvarende 10-års frist for utmålets varighet.

5.9.5 Prosessuelle utmålsregler

Utvalget kan ikke se at dagens regler om utmålsforretningen og utmålssøknaden har skapt vesentlige problemer for industrien, grunneierne og brukerne eller Bergvesenet. Det foreslås derfor ingen materielle endringer i de prosessuelle reglene om utmål. Utvalget er imidlertid av den oppfatning at reglene om utmålssøknad og utmålsforretning slik de framgår av bvl. §§ 25-35 mer hensiktsmessig kan reguleres i forskrift. En slik forskriftshjemmel er inntatt i utkastet § 4-2 tredje ledd.

5.10 ERVERV AV REGISTRERBARE MINERALER – AVTALE MED GRUNNEIER

Gjennom forslaget til ny lov tas det sikte på å skape en større grad av parallellitet mellom mutbare og registrerbare mineraler ved at leter og undersøker kan søke etter begge mineralkategorier. Tilsvarende bør det så langt som mulig være samme mulighet til å erverve forekomsten og til senere å drive den ut. Et ledd i dette systemet er at de som søker etter registrerbare mineraler, i likhet med søkere etter mutbare mineraler, registreres i undersøkelsesområdet med prioritet fra registreringsdato. Innehaver med best prioritet foreslås å ha eksklusiv rett til å søke om ekspropriasjon av forekomsten dersom avtale ikke oppnås med grunneieren. Videre vil kun den med best prioritet ha mulighet til å få driftskonsesjon, jf. utkastet § 6-2. Dette systemet gjør at investorer kan forsvare å legge penger inn i undersøkelser av forekomster, fordi førsteretten i forhold til konsesjon og ekspropriasjon, gjør at denne prospektøren i praksis vil fremstå som den mest interessante avtalepart for grunneier.

5.10.1 Eksklusive retter for undersøker med best prioritet

Utvalget foreslår å sikre interessene til undersøker med best prioritet ved å gi undersøkeren en eksklusiv rett til å søke om ekspropriasjon og driftskonsesjon. Dette betyr at det rent faktisk ikke legges noe bånd på grunneiers råderett over grunnen. Grunneier kan inngå avtale med hvem han vil. Den som etter avtale med grunneier

får rett til forekomsten, kan dessuten på vanlig måte sikre seg rettsvern ved tinglysing av avtalen.

Hensynet til den som har undersøkelsestillatelse med best prioritet i undersøkelsesområdet, tilsier imidlertid at ingen andre enn vedkommende kan få driftskonsesjon så lenge rettigheten varer. Ingen andre kan heller få registrert sin avtale med grunneier hos Bergvesenet. Et slikt lovregulert ervervssystem for de registrerbare mineralene gjør at en avtale grunneier gjør med andre enn den som har best prioritet i undersøkelsesområdet, må stå tilbake. Det vil heller ikke være anledning for tredjemann til å undersøke om forekomsten er drivverdig med mindre samtykke gis fra førsteprioritetshaver, jf. utkastet § 3-13 tredje ledd.

Dersom grunneier ikke vil selge til undersøker med best prioritet, eller dersom han f.eks. har solgt til en undersøker med lavere prioritet som ikke vil selge videre, kan den med best prioritet søke om å få ekspropriert retten fra grunneier eller fra den som har utledet sin rett fra grunneier, jf. utkastet § 5-2 første ledd.

Dersom grunneier har solgt rettigheten til en undersøker med dårligere prioritet, bør dette være et moment som normalt bør tilleges vekt ved behandlingen av ekspropriasjonssøknaden. Grunneier har i dette tilfelle ønsket å avhende retten, og hans avtalemotpart har tatt en sjanse ved å inngå en avtale på tross av dårlig prioritet. At en ekspropriasjonstillatelse ikke skulle bli meddelt i et slikt tilfelle, vil stemme dårlig overens med intensjonen med minerallovens ervervssystem.

5.10.2 Avtaler med grunneier

De fleste avtaler med grunneiere om rett til å bryte ut registrerbare mineraler, deles i praksis ofte inn i to faser. Den første fasen er forholdet mellom grunneier og prospektør før det igangsettes drift på forekomsten (undersøkelsesfasen), den andre er driftsfasen.

I tiden før drift betaler prospektøren gjerne et årlig vederlag som har karakter av håndgivelsespenger. Dette er betaling for at prospektøren har rett til å drive ut forekomsten dersom prospektøren skulle ønske dette. Betaling av håndgivelsespenger kan enten være endelig eller komme til fradrag i senere betaling i driftsfasen.

Det er flere grunner til at en prospektør normalt velger å erverve forekomsten i god tid før drift er aktuelt. For det første kan prospektøren ha behov for å undersøke forekomsten over lang tid. Et erverv gir mer ro rundt dette arbeidet. Vedkommende behøver heller ikke bekymre seg for at grunneier kan få et bedre tilbud på forekomsten fra tredjemann. En annen grunn for et tidlig erverv er at prospektøren har behov for driftsreserver i et langsiktig perspektiv. Videre kan forekomsten være ulønnsom å drive ved tidspunktet for avtaleinngåelse, men prognosene viser at forekomsten har potensiale på sikt.

I driftsfasen er det vanlig at tiltakshaver betaler grunneier et vederlag pr. tonn uttatt eller solgt masse. Tonnøret varierer i nyere kontrakter på løsmasser og alminnelige industrimineraler, fra ca. 1 kr pr. tonn til 5 kr pr. tonn med regulering etter offentlige indekser eller ved forhandling. I tillegg til tonnøret er det som regel avtalt en pris for leie av den grunn som er nødvendig for driften.

5.10.3 Vederlag for ervervet

I mange tilfeller vil en frivillig avtale ikke oppnås fordi partene ikke blir enige om en pris på forekomsten. Partene er enige om at forekomsten kan drives ut, men grunneier vil langt på vei være avskåret fra markedet og alternative forhandlinger som en følge av ervervssystemet i mineralloven. I disse tilfellene kan partene bli

enige om å overlate fastsettelsen av vederlaget til skjønnsmyndigheten, jf. skjønnsloven § 4.

5.10.4 Registrering av avtalen hos Bergvesenet

Ved registrering av avtalen, foretar Bergvesenet ingen vurdering av forekomstens drivverdighet i motsetning til for utmål. Skjæringsdato for fristene i utkastet § 4-9 er registrering av avtalen hos Bergvesenet og ikke avtaledatoen, jf. § 4-5 første ledd bokstav a.

Dersom ikke frivillig avtale oppnås, og undersøker får ekspropriert rett til forekomsten, må rettighetshaveren sørge for tilsvarende registrering av retten, jf. utkastet § 4-5 første ledd bokstav b og § 4-9 første ledd bostav c.

5.10.5 Avtalens varighet – det registreringsrettslige forhold

Av hensyn til andre interesserte undersøkere og til grunneiers mulighet til å få utnyttet forekomsten, bør den registrerte avtale bortfalle etter en viss tid. Utvalget foreslår å legge de samme prinsipper til grunn som ved utmål, dvs. at driftskonsesjon må søkes innen 10 år fra registrering av avtalen med grunneier, jf. utkastet § 4-9 bokstav a. På samme måte som ved utmål, bør forlengelse kunne gis når særlige forhold foreligger. Forlengelsen kan gis for 10 år av gangen, jf. utkastet § 4-10.

5.10.6 Avtalens varighet – det privatrettslige forhold

Dersom en avtale har kortere varighet enn 10 år, vil også de registreringsrettslige virkninger av avtalen opphøre på det tidligere tidspunktet, jf. utkastet § 4-9 bokstav b. Det samme gjelder dersom avtalen har kortere varighet enn den forlengede frist med hjemmel i utkastet § 4-10. At Bergvesenet har gitt en forlengelse utover avtalens varighet, har betydning i de tilfeller hvor grunneier og hans avtalepart kommer til enighet om en forlengelse av avtalen. Dersom grunneier og avtaleparten ikke kommer til enighet om en forlengelse, må avtaleparten søke om å få ekspropriert forekomsten.

5.10.7 Tinglysing

Utvalget foreslår at både avtaler med grunneier og ekspropriert rett til registrerbar forekomst kan tinglyses på vanlig måte, jf. utkastet § 7-2. Tinglysingen har imidlertid ingen rettsvirkning i fht. registrerte rettigheter hos Bergvesenet. Det er likevel den med best prioritert i Bergvesenets register som har rett til drift på forekomsten.

5.10.8 Registreringsområdet

Utvalget foreslår at registreringsområdet skal ta utgangspunkt i avtaleområdet eller det eksproprierte areal, jf. utkastet § 4-5 tredje ledd. Som følge av at det ikke stilles krav til drivverdig forekomst for å få registrert ervervet, er det heller ikke krav om at området ikke skal være større en det som er nødvendig for å dekke forekomsten. Det foreslås heller ingen maksimalstørrelse på området. Enkelte begrensinger i området i fht. det avtalte eller eksproprierte kan likevel være aktuelt. Det gjelder de tilfeller der andre enn den som begjærer registrering har best prioritet i deler av området. Registreringsområdet kan bare omfatte areal der rettighetshaveren har best prioritet.

5.10.9 Rett til undersøkelser og mineraler i registreringsområdet, sikringsplikt

Rett til undersøkelser i registreringsområdet

I utkastet § 4-6 første ledd framgår at rettighetshaver har rett til å foreta undersøkelser i regstreringsområdet. For disse undersøkelser gjelder de samme begrensinger som undersøkelser utført med grunnlag i en undersøkelsetillatelse.

Rett til å nyttiggjøre seg registrerbare mineraler

Ervervet av forekomst ved avtale eller ekspropriasjon innebærer en enerett til å bryte og nyttiggjøre seg de registrerbare mineralene i registreringsområdet, med mindre noe annet følger av avtalen eller ekspropriasjonsvedtaket. Rettighetshaver har en eksklusiv rett til forekomsten slik at ingen kan nyttiggjøre seg forekomstens mineraler bortsett fra rettighetshaveren og de som har avledet rett fra ham. Driftskonsesjon må imidlertid søkes innen 10 år, jf. kapittel 5.13 og utkastet § 4-9 bokstav a.

Rett til å nyttiggjøre seg mutbare mineraler og mineralske byggeråstoffer

Utvalget foreslår en regel om biprodukter i registreringsområdet som tilsvarer bestemmelsen i utkastet § 4-3 om biprodukter i utmålet, jf. kapittel 5.9.3.

I utkastet § 4-6 tredje ledd fastslås at rettighetshaveren kan bryte ut de mutbare mineralene og mineralske byggeråstoffene så langt dette er nødvendig for å drive ut de registrerbare mineralene. Når det gjelder adgangen til å nyttiggjøre seg mineralene, følger det av fjerde ledd at dersom Bergvesenet finner at de mutbare mineralene kan gjøres til gjenstand for selvstendig utnyttelse, vil utmålshaveren ha rett til enten å overta mineralene eller overlate utnyttelsen til rettighetshaveren. I så fall må partene ved forhandlinger bli enige om det vederlag som skal betales for mineralene. I mangel av enighet, blir vederlaget å fastsette ved skjønn. Når det gjelder adgangen til å nyttiggjøre seg de mineralske byggeråstoffene, tilfaller denne rettighetshaveren vederlagsfritt med mindre noe annet følger av avtalen med grunneier eller ekspropriasjonsvedtaket.

Plikt til å sikre området

Etter utkastet § 4-8 har rettighetshaver en mer omfattende plikt til å sikre registreringsområdet enn undersøker. Rettighetshaver skal sikre hele registreringsområdet, uten hensyn til hvem som har skapt faremomentet. Sikringsplikten gjelder også åpninger og tipper utenfor registreringsområdet, når disse har tilknytning til registreringsområdet.

5.11 FORHOLDET MELLOM DE ULIKE RETTIGHETSHAVERE

5.11.1 Behovet for prioritet mellom rettighetshaverne

Ervervssystemet både for de mutbare og de registrerbare mineraler har som mål å sikre at den som har fått undersøkelsestillatelse kan investere tid og penger i undersøkelsesområdet i forvissning om at han har førsteretten til områdets mineralske ressurser. Systemet er lagt opp slik at dersom det skal være uttak av mineralske ressurser, er det den med best prioritet som skal ha anledning til å drive ut forekomsten. Bare ved å sikre rettighetshaver på denne måte, gis industrien en rimelig grad av sikkerhet for sine investeringer sett i forhold til konkurrerende aktører.

Enerett til å undersøke

Ovennevnte mål innebærer at det må være et undersøkelsesmonopol for den med best prioritet. Dette er gjeldende rett for de mutbare mineraler, og utvalget foreslår å videreføre slik enerett for rettighetshaver med best prioritet for både mutbare og registrerbare mineraler. Andre rettighetshavere kan kun undersøke forekomsten med samtykke fra denne rettighetshaver. Utvalget finner slike regler nødvendig for å sikre at den som har best prioritet ikke hindres i utførelsen av de arbeider som er nødvendig for å bringe på det rene om en forekomst er drivverdig eller ikke.

Utvalget foreslår forskjellige ervervssystemer for de mutbare og de registrerbare mineralene. Dette innebærer at man må registrere to forskjellige undersøkelsestillatelser, en for de mutbare mineralene og en for de registrerbare mineralene, dersom man ønsker å lete etter begge mineraltyper. Systemet vil kunne skape situasjoner der de mutbare og registrerbare mineraler i samme området har forskjellige rettighetshavere. Innenfor sin mineralkategori vil imidlertid begge ha best prioritet. Dette vil ikke skape problemer i forhold til hvem som har rett til den aktuelle forekomsten. Problemer kan imidlertid oppstå når de ulike aktørene ønsker å lete eller undersøke i samme område. Kravet til tilstrekkelig areal vil kunne medføre at de forskjellige rettighetshaverne vil kunne komme i veien for hverandre i undersøkelsesfasen.

5.11.2 Prioritet i et område

Prioritet i et område (alder i felt) bestemmes av den dato da man får registrert sin undersøkelsestillatelse.

Det vil kunne være gitt rettigheter for begge mineralkategorier som begge har best prioritet innenfor sin mineralkategori. Prioriteten gjelder kun innenfor samme mineralkategori.

5.11.3 Forholdet mellom undersøkere på mutbare mineraler

Minerallovutvalget foreslår ikke endringer av gjeldende rett når det gjelder forholdet mellom undersøkere på mutbare mineraler. Rettighetshaver med best prioritet vil ha enerett til å drive undersøkelsesarbeider på eventuell forekomst av mutbart mineral. Dersom andre med registrert undersøkelsestillatelse for mutbare mineraler ønsker å undersøke området, må de ha rettighetshavers samtykke, jf. utkastet § 3-13 første ledd.

Rettighetshaveren med best prioritet må imidlertid finne seg i at det pågår letearbeider innenfor hans undersøkelsesområde. Letearbeider vil ikke kunne være av et slikt omfang at de vil være til ulempe for undersøker da utvalget foreslår å videreføre regelen i bvl. § 3; Leters arbeider skal ikke være til hinder for undersøker. Tvister vil bli avgjort av Bergvesenet. Dette forhold reguleres i utkastet § 2-4.

5.11.4 Forholdet mellom undersøkere på registrerbare mineraler

Utvalget legger det samme prinsippet til grunn for forholdet mellom undersøkere på registrerbare mineraler som beskrevet i kapittel 5.11.3 for de mutbare mineralene. Undersøker med best prioritet skal ha enerett til undersøkelser, men han kan samtykke til at undersøkere med dårligere prioritet også kan foreta undersøkelser etter registrerbare mineraler. Letearbeider som ikke sjenerer undersøker med best prioritet, kan imidlertid finne sted.

5.11.5 Forholdet mellom undersøkere etter forskjellige mineralkategorier

Minerallovutvalget foreslår at dette reguleres noe annerledes enn forholdet mellom undersøkere innenfor samme mineralkategori. Undersøkelsestillatelser kan rette seg mot ulike mineralkategorier, og utvalget har søkt å unngå løsninger som medfører at en som undersøker de mutbare mineralene skal kunne stenge for en som vil undersøke de registrerbare mineraler og vice versa. Utvalget har funnet det mest hensiktsmessig å foreslå regler som muliggjør utvikling av begge mineralkategorier innenfor ett og samme undersøkelsesområde.

For at undersøkelsestillatelsen skal ha en realitet i begge mineralkategorier, innføres ikke et undersøkelsesforbud for en av kategoriene. Utvalget foreslår en regel som gir begge undersøkere rett til å foreta undersøkelsesarbeider. Undersøkerne må imidlertid ta hensyn til hverandre, og har ikke rett til å foreta undersøkelsesarbeider i området som vil kunne være til vesentlig ulempe for undersøker i den andre mineralkategori, jf. utkastet § 3-14.

En slik regel vil neppe medføre mange tvistesaker. Dersom det likevel skulle oppstå tvist mht. hva som er vesentlig ulempe, vil Bergvesenet kunne avgjøre dette. I sin vurdering bør Bergvesenet legge vekt på hvilken mineralkategori som har det beste drivverdighetspotensialet. Det skal mye til å få medhold i at undersøkelser etter registrerbare mineraler er til vesentlig ulempe, dersom det er høyst usannsynlig at det forekommer drivverdige forekomster på mutbare mineraler i området.

5.11.6 Undersøkelser i utmål og registreringsområder

Utvalget foreslår i utkastet §§ 4-3 og 4-6 at utmålshaver og rettighetshavere til registrerbare forekomster etter § 4-5 har rett til å foreta undersøkelser i hhv. utmålet og registreringsområdet, jf. kapitlene 5.9.3 og 5.10.9. For at disse rettighetshaverne, som befinner seg på et «høyere trinn» i ervervssystemet, skal være sikret fortrinnsrett til undersøkelser, må andre undersøkere være avskåret fra undersøkelser med mindre rettighetshaver samtykker. Disse forhold er regulert i utkastet § 3-13 tredje ledd og § 3-14 andre og tredje ledd. Når det gjelder det nærmere innhold i disse bestemmelsene, vises til de spesielle merknader.

Når det gjelder leting i andres utmål og registreringsområde, er dette regulert i utkastet § 2-4. Leting kan kun finne sted dersom dette ikke er til hinder for rettighetshaverens egne undersøkelsesarbeider.

5.11.7 Grunneiers rettigheter og forholdet til grunneier

Leting og undersøkelse etter mineraler

Når det gjelder leting og undersøkelse etter mutbare mineraler, stiller grunneier på lik linje med andre. Grunneier har ikke eiendomsrett til mineralene, og må derfor ha letetillatelse samt innordne seg i rettighetssystemet som alle andre.

De registrerbare mineralene er imidlertid grunneiers eiendom. Utvalget finner det ikke rimelig at grunneier må ha lete- og undersøkelsestillatelse før han kan lete og undersøke på egen eiendom. Blir det imidlertid snakk om å sette igang drift, forutsetter dette en rettighet med best prioritet. Før han kan sette i gang drift, må han derfor innordne seg rettighetssystemet.

Ovennevnte gjelder i utgangspunktet bare grunneier, og ikke tredjemenn som utleder sin rett fra grunneier. Unntak kan imidlertid tenkes, der man etter en konkret vurdering kommer til at tredjemann har overtatt de alt vesentlige rettigheter og plikter knyttet til eiendommen (uten at eiendommen er skjøtet over på han), slik at det i realiteten er han som framstår som eier.

Det kan tenkes å oppstå konflikter mellom grunneiers lete- og undersøkelsesarbeider og arbeidene en undersøker med registrert rettighet foretar. Utvalget foreslår å løse konflikten på samme måte som ovenfor i kapittel 5.11. Prioritet skal være avgjørende, og da slik at grunneier som ikke har registrert rettighet, har lavest prioritet, og derfor må stå tilbake. Tvister løses av Bergvesenet.

Ovennevnte skal også gjelde i lovens 2-års overgangstid. For å kunne få bedre rett en de som har undersøkelsestillatelse, må grunneier benytte seg av sin fortrinnsrett i overgangsperioden, jf. utkastet § 13-1.

Andre arbeider på eiendommen

Grunneier står fritt til å foreta arbeider på eiendommen som ikke knytter seg til leting og undersøkelse etter mineraler, f.eks. bygging av hus, graving av brønn etc. En grunneier vil således rettmessig kunne foreta en rekke faktiske disposisjoner over eiendommen som både kan vanskeliggjøre undersøkelser og senere erverv av forekomst eller grunn.

5.12 EKSPROPRIASJON

Ekspropriasjon er tvangsavståelse av eiendomsrett eller annen rett i eller over en fast eiendom. Det er et grunnlovfestet prinsipp i norsk rett at ekspropriasjon kun kan iverksettes med særskilt hjemmel, som i de fleste tilfelle vil være et forvaltningsvedtak med grunnlag i lov. En benyttelse av andres eiendom ved at eiendomsrett eller rettigheter til fast eiendom avstås, skal erstattes fullt ut, jf. Grl. § 105.

5.12.1 Gjeldende rett

Som kjent har gjeldende lovgivning ikke felles regler for de mutbare og de ikke-mutbare mineraler. De førstnevnte reguleres av bvl. mens de sistnevnte ikke er underlagt et generelt regelverk. Når det gjelder ekspropriasjon, har man en egen ekspropriasjonslov for de ikke mutbare mineraler; lov 21. mars 1952 nr. 1 om avståing av grunn til ikke-mutbare mineraler (IM).

Lovgivningen bygger imidlertid på et flersporet system, mao. at man har muligheten til å velge mellom flere ekspropriasjonshjemler der hvor dette finnes. Dette må ses som et alminnelig prinsipp, jf. bl.a. i «Oreigningsloven med kommentarer» av Sandene/Keiserud, 2. utg. 1990, s. 42, hvor det (på generelt grunnlag) tas stilling til spørsmålet når ekspropriasjon kan foretas, både etter spesiallovgivningen og etter oreigningsloven.

Når det gjelder pbl., er det særlig § 35 nr. 1 som vil være aktuell som ekspropriasjonshjemmel. Bestemmelsen gir planmyndigheten rett til å ekspropriere til gjennomføring av reguleringsplan. I de tilfeller hvor området er regulert til mineraluttak/industri vil derfor bestemmelsen kunne benyttes, særlig dersom den eksisterende virksomhet er i strid med reguleringsformålet.

I tillegg kan oreigningsloven § 2 nr. 32 (industritiltak) gi ekspropriasjonsrett til en mineralsk forekomst. Sandene/Keiserud (side 88) hevder at «også det råstoff som bedriften trenger (f.eks. jernmalm og leire) kan antagelig eksproprieres, forutsatt at det skjer ved et slikt tvangsinngrep som angitt i oreigningsloven § 1.» Det fremkommer også at en industrivirksomhet som trenger sand i sin produksjon, trolig kan gis ekspropriasjonsrett til et sandtak. Det avgjørende synes å være om den virksomhet som skal utøves vil innebære en foredling eller en bearbeidelse av råstoffene, slik at virksomheten kan defineres som et «industritiltak».

Spredte bestemmelser om ekspropriasjonsrett vedrørende mineraler finnes for øvrig også i enkelte andre lover, se eksempelvis lov 15. mars 1940 om vassdragene § 17 nr. 2. I henhold til denne bestemmelse kan Kongen gjøre vedtak om avståing av vann, bl.a. til teknisk bruk. Uttrykket «teknisk bruk» omfatter også utvinning og bearbeidelse av mineraler. Det fremkommer av forarbeidene at bestemmelsen særlig tar sikte på stedbundne bedrifter. Grunn til leding av vann kan også kreves avstått etter loven §§ 21 og 63 nr. 1, når det kan skje uten vesentlig ulempe for eieren og uten fare for elvebrudd eller oversvømmelse. Bestemmelsen gjelder til fordel for bergverk, fabrikk eller annet industritiltak.

Utvalget foreslår ingen endringer i disse særhjemler, og vil i det følgende konsentrere den videre fremstilling til ekspropriasjonsbestemmelsene i bvl. og IM.

Bergverksloven

Bvl. inneholder både såkalte direkte ekspropriasjonsregler og vanlige ekspropriasjonsregler. I førstnevnte kategori omfattes de bestemmelser som nedfeller nærmere betingelser for når ekspropriasjon kan benyttes, mens den sistnevnte gruppen inneholder de bestemmelser hvor forvaltningen gis hjemmel til å fatte vedtak om ekspropriasjon.

Direkte ekspropriasjonsregler

For utøvelse av den tradisjonelle skjerperetten som følger av bvl. § 4 er det ikke nødvendig med en særskilt ekspropriasjonstillatelse, siden dette er en rett til å råde over andres grunn som følger direkte av loven. Iht. til bvl. § 40 kan imidlertid en som har fått mutingsbrev kreve avstått grunn og rettigheter som han trenger for å foreta de undersøkelsesarbeider som er nødvendige for å kunne bedømme om en forekomst er drivverdig.

En vesentlig beskrankning i ekspropriasjonsretten er at avståing ikke kan finne sted i steder som er fredet for skjerping, bl.a. tettbygd område, åker, eng, hage, idrettsplass, kirkegård, område for kraftverk, industri og lignende, samt i område som ligger mindre enn 100 meter fra bygning av enhver art (unntatt utløer og skur). Det oppstilles imidlertid et unntak fra denne regelen i de tilfeller hvor disse områdene må benyttes for å sikre nødvendig adkomstvei.

Vanlige ekspropriasjonsregler

I henhold til bvl. § 41 kan en utmålshaver kreve avstått grunn og rettigheter som han trenger for gruvedriften. Det fremkommer av bvl. § 41 første ledd nr. 1 og av Ot.prp. nr. 1 (1970-71) side 43 at det kreves en vesentlig interesseovervekt før avståing som nevnt kan finne sted. Adgangen til ekspropriasjon gjelder også områder som er fredet i henhold til bvl. § 3, forutsatt at nødvendig interesseovervekt til fordel for ekspropriasjon foreligger, jf. bvl. § 41 nr. 1.

Avståing etter bestemmelsen er avhengig av Kongens tillatelse. Slik tillatelse skal gis på vilkår for å sikre at virksomheten kan foregå rasjonelt samtidig som berørte interesser sikres. Om avståing skal skje tidsavgrenset eller tidsubegrenset er ment avgjort av departementet i den konkrete sak.

Lov om avståing av rett til ikke-mutbare mineraler

Lovens anvendelsesområde er de mineraler som ikke er mutbare og bergarter av enhver art som forekommer i naturlig tilstand eller som avfallsmasser etter bergverksdrift, steinbrudd, anlegg i fjell eller lignende. Unntatt er i henhold til loven

§ 14 «grus, sand og leire med mindre vedkommende forekomst har særlig verdifulle egenskaper eller er av særlig betydning for industrien». Bakgrunnen for unntaket er at slike mineraler anses så hyppig forekommende i naturen at ekspropriasjon av en enkelt forekomst ikke anses nødvendig. Pukk nevnes imidlertid ikke som et slikt mineral i § 14 og må således anses som en forekomst hvor det er adgang til ekspropriasjon etter loven.

I følge loven kan det kreves avstått rett til undersøkelse av ikke-mutbar mineralsk forekomst samt retten til selve forekomsten. I tilknytning til utvinning eller foredling er det også gitt ekspropriasjonssrett for den grunn eller de rettigheter til fast eiendom som er nødvendige for slik virksomhet.

I motsetning til bvl. inneholder ikke IM en begrensning av hvilke områder hvor det kan foretas ekspropriasjon. Bakgrunnen for dette er at ekspropriasjonstillatelsen her ble forutsatt gitt i hvert enkelt tilfelle, og at en interessent ikke har en lovbestemt rett til undersøkelse av forekomsten slik som en muter har i kraft av bvl.

Når det eksproprieres etter denne loven, skal det som en hovedregel ikke skje tidsubegrenset. Bakgrunnen for dette er at drift av mineralske forekomster er tidsbegrenset, og at en ekspropriant således er godt hjulpet av en bruksrett over vedkommende eiendom, se side 20 i Innstilling om lov om avståing av grunn til drift av ikke mutbare mineralske forekomster mv. avgitt 19. januar 1948.

5.12.2 Behovet for ekspropriasjonsbestemmelser i den nye mineralloven

Overføring av eiendomsrett eller erverv av f.eks. en bruksrett foregår vanligvis ved inngåelse av ordinære avtaler mellom interessent og grunneier. Dette vil også være tilfelle for nødvendig hjemmelsovergang i forbindelse med leting etter eller undersøkelse eller utnyttelse av mineraler. Det er imidlertid på det rene at det fortsatt er behov for ekspropriasjonshjemler innenfor dette området. Tradisjonelt sett innebærer ekspropriasjonsbestemmelser at man lettere vil kunne komme fram til en frivillig avtale med grunneier, samtidig som ekspropriasjon i enkeltsaker kan være løsningen i et fastlåst tilfelle. At en slik mulighet er sentral i forbindelse med bergverksdrift og annen mineralutnyttelse ses særlig ved at mineralutnyttelse er stedbunden virksomhet. Den som vil starte eller utvide virksomhet innenfor denne bransjen, er således avhengig av rettigheter til det aktuelle området hvor det utnyttbare mineral befinner seg. Interessenten har altså ikke, slik som i mange andre bransjer, muligheten til fritt å kunne velge et annet sted for sin virksomhet.

5.12.3 Plassering av ekspropriasjonsbestemmelser

Et lovteknisk spørsmål er om bestemmelsene skal inntas i den nye mineralloven eller om hjemlene bør inkorporeres i oreigningsloven eller nedfelles i en egen lov om avståing.

Etter utvalgets syn er det mest hensiktsmessig at bestemmelsene nedfelles i den nye mineralloven. Dette fordi loven vil være en sektorovergripende lov for samtlige mineraler, og at det derfor anses å være hensiktsmessig at en slik lov behandler fullt ut de spørsmål som naturlig springer ut av slik virksomhet. Dette vil innebære at IM vil oppheves i sin helhet, da den i det vesentlige er en ren ekspropriasjonslov. Utvalget finner for øvrig støtte for et slikt syn i NOU 1992: 32 Bedre struktur i lovverket som på side 203 anbefaler at ekspropriasjonsbestemmelser inntas i den nye mineralloven. Utvalget har imidlertid merket seg at det i *"Etter utvalgets syn er det mest hensiktsmessig at bestemmelsene nedfelles i den nye mineralloven. Dette fordi loven vil være en sektorovergripende lov for samtlige mineraler, og at det derfor anses å være hensiktsmessig at en slik lov behandler fullt ut de spørsmål som naturlig sprin-*

ger ut av slik virksomhet. Dette vil innebære at IM vil oppheves i sin helhet, da den i det vesentlige er en ren ekspropriasjonslov. Utvalget finner for øvrig støtte for et slikt syn i NOU 1992: 32 Bedre struktur i lovverket som på side 203 anbefaler at ekspropriasjonsbestemmelser inntas i den nye mineralloven. Utvalget har imidlertid merket seg at det i NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann tas til orde for å plassere de rene ekspropriasjonshjemlene i oreigningsloven ut i fra en vurdering av at dette vil gi den beste lovtekniske løsningen. Utvalget har forståelse for at en slik fremgangsmåte er valgt i forbindelse med forslag til ny vannressurslov, og antar at dette særlig bygger på at ekspropriasjon i henhold til vannressursloven i stor grad vil være en sidevirkning til konsesjonsbehandlingen av vassdragstiltaket. Utvalget har lagt til grunn at tilsvarende vurdering ikke fullt ut gjør seg gjeldende i den nye mineralloven, og foreslår således at Lovstrukturutvalgets anbefaling følges." i NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann tas til orde for å plassere de rene ekspropriasjonshjemlene i oreigningsloven ut i fra en vurdering av at dette vil gi den beste lovtekniske løsningen. Utvalget har forståelse for at en slik fremgangsmåte er valgt i forbindelse med forslag til ny vannressurslov, og antar at dette særlig bygger på at ekspropriasjon i henhold til vannressursloven i stor grad vil være en sidevirkning til konsesjonsbehandlingen av vassdragstiltaket. Utvalget har lagt til grunn at tilsvarende vurdering ikke fullt ut gjør seg gjeldende i den nye mineralloven, og foreslår således at Lovstrukturutvalgets anbefaling følges.

5.12.4 Hvilke tiltak krever ekspropriasjon?

I norsk rett kan det være tvilsomt hvilke tiltak eller inngrep som krever at det treffes et vedtak om ekspropriasjon og derved utløser et krav om erstatning. Denne problemstillingen har særlig vært sentral i forbindelse med reguleringer eller begrensninger av grunneierens rådighet over fast eiendom. Generelt sett kan det sies at de tiltak som innebærer en fysisk ekskluderende bruk av en annens eiendom må betegnes som ekspropriasjonsutløsende. Ubetydelige begrensninger som ikke kan anses å kreve en ekspropriasjonshjemmel, må imidlertid uansett ha hjemmel i lov i henhold til legalitetsprinsippet dersom det er snakk om inngrep i et rettighetsforhold. Ovennevnte spørsmål reiser kompliserte statsrettslige spørsmål som ikke kan forutsettes inngående drøftet i denne utredningen. Enkelte problemstillinger vil imidlertid bli behandlet nedenfor der det anses naturlig og nødvendig.

Når det gjelder f.eks. retten til leting på en annens eiendom, betraktes dette som en rett for skjerper som følger direkte av bvl. Skjerperetten anses altså tradisjonelt som en rådighetsinnskrenkning for grunneieren som ikke krever ekspropriasjonshjemmel og gir derfor heller ingen rett til erstatning med mindre eiendommen påføres skader.

Spørsmålet er imidlertid om utvalgets forslag om å gi adgang til undersøkelse av både mutbare og registrerbare mineraler krever en særskilt ekspropriasjonshjemmel, eller om det vil være tilfredsstillende med en vanlig hjemmel for undersøkelser slik som i bvl.

Utvalget har lagt til grunn at etableringen av leterett og undersøkelsesrett også for de registrerbare mineraler ikke krever særskilt tillatelse fra forvaltningens side eller samtykke fra grunneier eller bruker. Lovhjemmel i mineralloven for adgang til leting og undersøkelser vil altså bli felles for de mutbare og de registrerbare mineraler og anses ikke å utløse noe krav om ekspropriasjonshjemmel.

Utvalget har forutsatt at en slik lovregulering av spørsmålet ikke er i konflikt med Grl. § 105. For å ha trygghet i dette beslutningsgrunnlaget konsulterte utvalget Justisdepartementets Lovavdeling vedrørende dette spørsmålet, jf. kapittel 5.3.2. I brev av 20. april 1994 uttaler Lovavdelingen:

> «Forskjellen fra dagens ordning synes å ligge i at det skal være en leterett. Vi oppfatter skissen slik at leting skal kunne settes i gang uten noen form for tillatelse fra myndighetenes side eller samtykke fra grunneierens (rettighetshaverens) side. En slik ordning kommer neppe i strid med Grunnlovens § 105, så fremt grunneieren (rettighetshaveren) får erstatning for de skader eller ulemper eiendommen måtte bli påført.»

På bakgrunn av at det ble foretatt en del endringer i den skissen til lovstruktur som ble presentert for Lovavdelingen forut for ovennevnte uttalelse, valgte utvalget å presentere en mer oppdatert modell for Lovavdelingen ved brev av 21. november 1995.

Lovavdelingen uttaler i brev av 13. februar 1996 at:

> «Lovutkastet § 2-5 etablerer imidlertid bare et erstatningsrettslig vern ved tingskade. Annet tap som grunneieren måtte lide, er ikke underlagt erstatningsrettslig vern etter utkastet. Det er imidlertid vanskelig her å kunne tenke seg andre typer tap som grunneieren kan lide.» «Med de beskjedne inngrep som leteren har adgang til å foreta etter utkastet, vil det sannsynligvis i praksis ikke oppstå ulemper som fører til økonomiske tap for grunneieren. På denne bakgrunn er det muligens overflødig med et erstatningsrettslig vern i forhold til ulemper.»
>
> «Når det gjelder undersøkelser etter mineraler (lovutkastet kapittel 3), står dette prinsipielt sett i samme stilling i forhold til grunnloven § 105 som leting etter mineraler, og vi viser for så vidt til det som er sagt like ovenfor. I forhold til undersøkelser etter mineraler kan det imidlertid lettere tenkes å oppstå ulemper. Det bør derfor overveies om erstatningsbestemmelsen (utkastet § 3-11) bør utvides til å omfatte rett til erstatning som følge av ulemper som undersøkelsen medfører. Det må imidlertid være en klar forutsetning at ulempen fører til økonomisk tap.»

Utvalget viser i denne forbindelse til at oreigningsloven § 4 tredje ledd forutsetter at skade og ulempe som påføres en eiendom i forbindelse med forberedelser til ekspropriasjon, erstattes. I utvalgets utkast §§ 2-6 og 3-11 er ulempe likestilt med skade når det gjelder erstatning.

Utvalget har i utkastet § 3-6 foreslått at innehaver av en undersøkelsestillatelse gis en lovfestet rett til adkomst, sett i forhold til den enkelte grunneier, fram til og i det aktuelle undersøkelsesområdet. Forutsetningen er at slik ferdsel ikke skjer i de områder som er fredet for leting og undersøkelse, og at de nødvendige offentlige tillatelser er innhentet, jf. lov om motorisert ferdsel i utmark og vassdrag av 1978. Utvalget har lagt til grunn at denne rådighetsinnskrenkelsen for grunneier ikke er av en slik karakter at den utløser krav om erstatning eller særskilt ekspropriasjonshjemmel. Dersom det er aktuelt å benytte områder som er unntatt fra lete- og undersøkelsesrett, eller dersom inngrepet medfører skade av vesentlig betydning, legger utvalget til grunn at ekspropriasjon vil være nødvendig. Den tidligere bestemmelse om rett til ekspropriasjon i slike tilfeller foreslås derfor videreført.

Et særskilt spørsmål er om bestemmelsen i utkastet § 4-5 første ledd bokstav a, om at det kun er innehaver av undersøkelsestillatelse med best prioritet som kan få registrert avtale om rett til forekomsten av registrerbart mineral, kan anses som en innskrenkning i grunneierens rådighet til å kunne inngå avtale med andre. Denne problemstillingen ble også forelagt Justisdepartementets Lovavdeling samtidig som det ble presisert at undersøker med best prioritet vil kunne søke om rett til ekspropriasjon av forekomsten dersom frivillig avtale ikke blir inngått. Etter Lovavdelingens syn innebar ikke det forhold at en leter får en slik rett etter loven, et krav på erstatning på grunneierens hånd. Lovavdelingen påpekte imidlertid at det faktum at

det har vært flere «liebhabere» til eiendommen kan tenkes å ha betydning for erstatningsfastsettelsen ved en eventuell senere ekspropriasjon av utnyttingsretten.

Avslutningsvis nevnes at det ved lovens ikrafttredelse vil eksistere en rekke kontrakter som grunneieren har inngått vedrørende leting og utnyttelse av mineralforekomster. Spørsmålet er da om utvalgets forslag til rettighetssystem vil utløse erstatning for grunneiernes kontraktsparter, iom. at vedkommendes rett ikke lenger vil være eksklusiv. Heller ikke denne begrensningen ble av Lovavdelingen ansett å utløse krav på erstatning. Bakgrunnen for dette var en betraktning om at kontraktsparten ikke kunne ha noe sterkere krav på beskyttelse mot rådighetsinnskrenkninger enn grunneier selv.

5.12.5 Hva skal det kunne eksproprieres til på undersøkelsesstadiet?

Utvalget foreslår at dagens ekspropriasjonsbestemmelser i bvl. i det vesentlige opprettholdes for de mutbare mineraler. Etter det utvalget erfarer har det svært sjelden vært aktuelt å benytte de ekspropriasjonshjemler som finnes i bvl. Hensikten med bestemmelsene blir således i det vesentlige å fungere som en sikkerhetsventil i de tilfeller hvor grunneier og interessent ikke klarer å komme til enighet samtidig som bestemmelsene vil være en bidragsyter for å oppnå frivillige løsninger.

På undersøkelsesstadiet legges det til grunn at innehaver av undersøkelsestillatelse kan ha behov for å erverve grunn og rettigheter for å kunne foreta nærmere undersøkelsesarbeider som nevnt i utkastet § 3-5. Dette fordi det er en forutsetning for å få undersøkt forekomsten tilfredsstillende at en har tilgang til de nødvendige arealer. En gjenstridig grunneier vil i motsatt fall kunne sette en effektiv stopp for et kartleggingsarbeid som kunne avdekket en drivverdig forekomst som samfunnet ønsker utnyttet. Iht. utkastet § 5-1 vil det være et lensmannsskjønn som skal ta stilling til om ekspropriasjon kan finne sted og hvilken gjennomføringsform som er egnet, samt fastsette erstatning til grunneier og bruker.

Utkastet § 5-1 hjemler direkte ekspropriasjonsrett til innehaver av undersøkelsestillatelse på mutbare og registrerbare mineraler. For den som har undersøkelsestillatelse for mutbare mineraler, er den direkte ekspropriasjonsrett i overensstemmelse med gjeldende rett. For øvrige mineraler som reguleres av IM er det ikke slik direkte ekspropriasjonsadgang, da ekspropriasjon forutsatte at vedtak ble truffet av Kongen. Bakgrunnen for denne sondringen var i første rekke at IM som sådan ikke forbød leting og undersøkelse i innmark, åker, eng, industriområder osv. Et ekspropriasjonsinngrep kunne derfor anses som vesentlig mer inngripende enn et inngrep etter bvl. som forutsatte at ekspropriasjon ikke kunne finne sted i disse «forbudte» områder. I Innstilling om lov om avståing av grunn til drift av ikke mutbare mineralske forekomster mv. avgitt 19. januar 1948 kommenteres dette slik på side 20: «Bergverksloven gir ikke adgang til noen konkret avveining av muterens og grunneierens interesser. Det er derfor naturlig at jordbruksinteressene gis fortrinnsrett. Etter Utvalgets forslag, som forutsetter ekspropriasjonstillatelse i hvert enkelte tilfelle, vil det ikke være rimelig å oppstille et ubetinget forbud mot å røre innmark og våningshus mv.»

På bakgrunn av at undersøkelsestillatelsen er tidsbegrenset, bør det være hovedregelen at ekspropriasjon av eiendom osv. kun foretas tidsbegrenset. Altså at selve eiendomsretten til grunnen ol. ikke overføres til undersøkeren, men at han kun får en bruksrett. Det er viktig ved ekspropriasjon at man ikke går lenger enn det som strengt tatt er påkrevet. Utvalget ser ikke behov for å nedfelle dette prinsippet i lovteksten. Det vil som nevnt være skjønnsretten som skal ta stilling til om ekspropriasjon kan finne sted og herunder den egnede gjennomføringsform. Skjønnsretten

avgjørelse vil i henhold til skjønnsloven §§ 32 og 34 kunne gjøres til gjenstand for overskjønn.

5.12.6 Ekspropriasjon av rett til registrerbar mineralsk forekomst

Som omtalt i kapittel 5.10.6 er det kun innehaver av undersøkelsestillatelse med best prioritet som kan få registrert avtale hos Bergvesenet, jf. utkastet § 4-5 første ledd bokstav a. Det står imidlertid en grunneier fritt om han vil inngå avtale med undersøkeren om rett til å erverve forekomsten eller utnytte denne.

Hvis grunneieren motsetter seg å inngå avtale, er det etter gjeldende rett mulig for tiltakshaver å søke Nærings- og energidepartementet om ekspropriasjonstillatelse. Det vises til kapittel 3.3.3 hvor det er redegjort for ekspropriasjonshjemlene i pbl., IM og oreigningsloven. Utvalget foreslår ingen endring når det gjelder pbl. eller oreigningsloven, men foreslår at reglene i IM erstattes av en ekspropriasjonshjemmel i mineralloven og at IM oppheves.

Utvalget foreslår at § 5-2 første ledd i utkastet gir hjemmel for Nærings- og energidepartementet til å gi innehaver av undersøkelsestillatelse med best prioritet tillatelse til å ekspropriere registrerbar mineralsk forekomst eller rett til å utvinne slik forekomst i undersøkelsesområdet. Tillatelse kan bare gis hvis departementet finner at det foreligger den nødvendige interesseovervekt for at forekomsten kan bli utnyttet, jf. det alminnelige ekspropriasjonsrettslige prinsipp i oreigningsloven § 2 andre ledd om at «det må reknast med at inngrepet tvillaust er til meir gagn enn skade.»

Hvis driften av forekomsten vil være i strid med rettslig bindende planer etter pbl. eller området ikke er omfattet av slik plan, kan departementet bare gi tillatelse til ekspropriasjon med samtykke av planmyndigheten, jf. § 5-2 tredje ledd.

5.12.7 Avståing av grunn på driftsstadiet

Den som er innehaver av avtale om rett til utnyttelse av en registrerbar forekomst har naturlig nok en mer omfattende rett enn en som har en lete- eller undersøkelsestillatelse. I en slik avtale kan tiltakshaveren ha sikret seg rett til å benytte grunn og veier mv. for utnyttelse av forekomsten. Tiltakshaveren kan imidlertid ha behov for å sikre seg rettigheter utover avtalen eller på andre eiendommer.

I utkastet § 4-3 andre ledd er utmålshaveren sikret rett til å bryte ut å nyttiggjøre seg de mutbare mineralene i utmålet. Utmålshaver har imidlertid også behov for rettigheter til selve grunnen. Det må være en forutsetning at avståing av grunn eller rettigheter også må kunne skje utenfor det aktuelle utmålet, til veier, oppredningsanlegg mm., slik som i bvl.

Som nevnt tidligere må det diskuteres om ekspropriasjon bør gjøres til eiendom eller til bruk. I likhet med for hva som foreslås for undersøkers ekspropriasjonsadgang etter utkastet § 5-1, bør den som skal igangsette drift kun få ekspropriere til bruk i de tilfeller hvor dette vil være tilfredsstillende. For utmålshaver vil det imidlertid oftere enn for en undersøker være behov for avståing til eiendom, da hans rett ikke er tidsbegrenset i samme grad. Det kan videre bemerkes at opphevelsen av hjemfallsretten ved lov 22. juni 1990 ikke lenger begrunner avståing til eiendom, fordi staten ikke overtar gruven og den tilhørende eiendom og rettigheter pga. hjemfallsrettens opphevelse.

Utvalget legger til grunn at det vil være opp til departementet å avgjøre hvorledes ekspropriasjon skal skje i det enkelte tilfelle.

5.12.8 Avståing av grunn til mineralske byggeråstoffer

Når det gjelder de mineralske byggeråstoffer, har utvalget lagt til grunn at disse ikke bør omfattes av de foreslåtte ekspropriasjonshjemler i mineralloven. Dette fordi særlig hensyn gjør seg gjeldende idet slike mineralske ressurser finnes nesten overalt i landet, og mulighetene til å oppnå frivillige avtaler med grunneiere regnes for å være vesentlig bedre enn for de registrerbare mineralene. På bakgrunn av at disse forekomster finnes i et ikke ubetydelig omfang rundt om i landet, ligger forholdene også til rette for at en hensiktsmessig ressursplanlegging i stor grad kan ivaretas av lokale interesser gjennom reguleringsplaner mv. Dessuten antar utvalget at det er en viss adgang til å ekspropriere slike forekomster i henhold til pbl. og oreigningsloven.

I dagens lovverk har man imidlertid en egen bestemmelse i IM § 14, som gir ekspropriasjonsadgang for slike mineraler dersom disse anses å ha «særlige verdifulle egenskaper eller er av særlig betydning for industrien». Utvalget mener at det eksisterer et tilsvarende behov for en klar hjemmel for å kunne ekspropriere slike mineraler. Etter utkastet § 1-4 andre ledd har departementet fullmakt til å bestemme at slike mineraler kan anses som registrerbare dersom de har «særlige verdifulle egenskaper som følge av at de fyller visse tekniske spesifikasjoner». Utvalget har således lagt til grunn at tilstrekkelig ekspropriasjonsadgang til slike mineraler vil inntre når departementet ved forskrift gjør mineralet registrerbart.

5.12.9 Samordning mellom ekspropriasjon- og konsesjonsbehandlingen

I de tilfeller hvor f.eks. en registrerbar forekomst skal eksproprieres kan det, når tiltaket er konsesjonspliktig, oppstå spørsmål om samordning mellom konsesjons- og ekspropriasjonsbehandlingen. Spørsmålet om konsesjon vil for øvrig ikke bare være aktuelt etter de foreslåtte regler i mineralloven, men også etter reglene i K. Nedenfor behandles samordning av driftskonsesjons- og ekspropriasjonsbehandlingen. Når det gjelder forholdet til K, vises til kapittel 5.15.7.

Utvalget har lagt til grunn at det er hensiktsmessig å samordne behandlingen av ekspropriasjonstillatelsen og konsesjonsbehandling av materiellrettslige og administrative grunner. At det rent materielt vil være en fordel med slik samordning ses særlig ved at man får et overordnet syn på problemstillingene og at man derved lettere kan vurdere de privatrettslige og de offentlige rettslige problemstillinger under ett. En annen fordel er at det blir lettere å avpasse de nødvendige vedtakene til hverandre.

Samordning har også den fordel at det for avgjørelsesmyndigheten vil innebære raskere og mer effektiv saksbehandling ved at samtlige spørsmål i tilknytning til tiltaket behandles samtidig. Dette vil gi rasjonaliseringsgevinster både i forhold til høringsbehandlingen av disse spørsmålene samt at det for tiltakshaveren vil være den fordel at vedkommende slipper å vente på to tillatelser. En slik samordning forenkles for øvrig ved at utvalget har foreslått at det skal være samme instans, Nærings- og energidepartementet, som avgjør ekspropriasjons- og konsesjonsspørsmålet.

Ovennevnte prinsipp kan gjennomføres enten ved at konsesjonsvedtaket for drift gis ekspropriasjonsvirkninger uten videre, eller ved at det treffes separate, samtidige vedtak i medhold av forskjellige lovhjemler.

Førstnevnte vedtaksform har særlig vært benyttet innenfor vassdragslovgivningen, og foreslås videreført av flertallet i *"Etter utvalgets syn er det mest hensiktsmessig at bestemmelsene nedfelles i den nye mineralloven. Dette fordi loven vil være en sektorovergripende lov for samtlige mineraler, og at det derfor anses å være hensiktsmessig at en slik lov behandler fullt ut de spørsmål som naturlig sprin-*

ger ut av slik virksomhet. Dette vil innebære at IM vil oppheves i sin helhet, da den i det vesentlige er en ren ekspropriasjonslov. Utvalget finner for øvrig støtte for et slikt syn i NOU 1992: 32 Bedre struktur i lovverket som på side 203 anbefaler at ekspropriasjonsbestemmelser inntas i den nye mineralloven. Utvalget har imidlertid merket seg at det i "Etter utvalgets syn er det mest hensiktsmessig at bestemmelsene nedfelles i den nye mineralloven. Dette fordi loven vil være en sektorovergripende lov for samtlige mineraler, og at det derfor anses å være hensiktsmessig at en slik lov behandler fullt ut de spørsmål som naturlig springer ut av slik virksomhet. Dette vil innebære at IM vil oppheves i sin helhet, da den i det vesentlige er en ren ekspropriasjonslov. Utvalget finner for øvrig støtte for et slikt syn i NOU 1992: 32 Bedre struktur i lovverket som på side 203 anbefaler at ekspropriasjonsbestemmelser inntas i den nye mineralloven. Utvalget har imidlertid merket seg at det i NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann tas til orde for å plassere de rene ekspropriasjonshjemlene i oreigningsloven ut i fra en vurdering av at dette vil gi den beste lovtekniske løsningen. Utvalget har forståelse for at en slik fremgangsmåte er valgt i forbindelse med forslag til ny vannressurslov, og antar at dette særlig bygger på at ekspropriasjon i henhold til vannressursloven i stor grad vil være en sidevirkning til konsesjonsbehandlingen av vassdragstiltaket. Utvalget har lagt til grunn at tilsvarende vurdering ikke fullt ut gjør seg gjeldende i den nye mineralloven, og foreslår således at Lovstrukturutvalgets anbefaling følges." i NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann tas til orde for å plassere de rene ekspropriasjonshjemlene i oreigningsloven ut i fra en vurdering av at dette vil gi den beste lovtekniske løsningen. Utvalget har forståelse for at en slik fremgangsmåte er valgt i forbindelse med forslag til ny vannressurslov, og antar at dette særlig bygger på at ekspropriasjon i henhold til vannressursloven i stor grad vil være en sidevirkning til konsesjonsbehandlingen av vassdragstiltaket. Utvalget har lagt til grunn at tilsvarende vurdering ikke fullt ut gjør seg gjeldende i den nye mineralloven, og foreslår således at Lovstrukturutvalgets anbefaling følges." i NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann. Utvalget er imidlertid ikke kjent med at denne vedtaksformen er utbredt innenfor andre rettsområder, og anbefaler at man i minerallovgivningen nedfeller et system hvor ekspropriasjonstillatelsen gis separat. Bakgrunnen for dette er at det synes hensiktsmessig og nødvendig at en slik ekspropriasjonstillatelse synliggjøres. Det er på det rene at utnyttelse av mineraler kan innebære forurensning og har miljøaspekter som i særlig grad kan berøre naboer og andre. Avståing av grunn til slik virksomhet bør derfor gjøres til gjenstand for et særskilt vedtak, noe som også vil gi et separat klagegrunnlag.

I ukastet § 6-2 sjette ledd er inntatt en bestemmelse om at hvis det søkes samtidig om driftskonsesjon og ekspropriasjonstillatelse etter § 5-2, skal søknadene undergis felles behandling og avgjørelse. Det kan imidlertid være et behov for tiltakshaver å søke om ekspropriasjonstillatelse før det er aktuelt å søke om driftskonsesjon. I slike tilfelle bør søknaden om ekspropriasjonstillatelse kunne avgjøres uten at det må sendes en søknad om driftskonsesjon.

Som nevnt vil det, særlig i forbindelse med undersøkelsesfasen, også kunne være aktuelt med ekspropriasjon. I denne fasen vil tiltaket ikke være avhengig av driftskonsesjon og ekspropriasjonsadgangen følger direkte av loven, slik at ovennevnte samordningsproblematikk ikke oppstår.

5.12.10 Forholdet til plan- og bygningsloven

Et annet særspørsmål er om det er ønskelig at ekspropriasjon skal kunne tillates uten at det aktuelle området er regulert til mineralutnyttelse. Innledningsvis legges det til grunn at spørsmålet først vil oppstå i driftsfasen, da prospektørens lete- og undersø-

kelsesarbeid ikke krever at området er særskilt regulert. Det forutsettes imidlertid, her som ellers, at lete- og undersøkelsesarbeid ikke gjøres i strid med en arealplan eller et bindende planvedtak.

Innledningsvis nevnes at pbl. likestiller reguleringsplan og bebyggelsesplan som ekspropriasjonsgrunnlag. Avgjørende for slik adgang er imidlertid pbl. § 23 som pålegger kommunen plikt til å utarbeide reguleringsplan «for større bygge- og anleggsarbeider». Reguleringsplikten etter pbl. § 23 får altså betydning for muligheten til å benytte nevnte planer som ekspropriasjonsgrunnlag.

Det er nærliggende å legge til grunn at tilsvarende betraktninger må gjøres gjeldende også for ekspropriasjon etter mineralloven. For å få gjennomført en forsvarlig og reell interesseavveining i forbindelse med ekspropriasjonsspørsmålet, er det avgjørende å få rede på hvorledes arealet er tenkt benyttet i et samfunnsmessig perspektiv. Pbl.s plan- og konsekvensutredningsbestemmelser skal ivareta den overordnede arealplanlegging i Norge, og har omfattende hørings- og styringsbestemmelser for å håndheve denne oppgaven. På bakgrunn av at loven forutsettes å være sektorovergripende, bør det etter utvalgets syn legges til grunn at ekspropriasjon innenfor mineralnæringen kun kan foretas etter en nærmere vurdering av områdets planstatus. I de tilfeller hvor et tiltak vil være i strid med rettslig bindende planer eller hvor området er uregulert, bør Nærings- og energidepartementet kun gi ekspropriasjonstillatelse med samtykke fra planmyndigheten (samtykkemodellen). En slik framgangsmåte, som er nedfelt i utkastet § 5-2 tredje ledd, vil hindre igangsetting av ekspropriasjonssaker som ikke vil kunne bli gjennomført fordi området ikke kan eller ønskes benyttet til mineralsk utnyttelse av planmyndigheten.

5.12.11 Skjønn og erstatningsfastsettelse

Hovedregelen i ekspropriasjonsretten er at disposisjon over fremmed grunn uten samtykke fra eieren forutsetter at erstatning er betalt, jf. skjønnsloven § 53. Skjønn må således avholdes før tiltredelse kan skje, jf. også skjønnsloven § 46. I enkelte særlige tilfeller kan imidlertid denne hovedregelen fravikes, se f.eks. oreigningsloven § 25 som gir adgang til å tiltre eiendommen før skjønn er avholdt dersom det forvaltningsorgan som har gitt tillatelse til ekspropriasjon treffer vedtak om dette. I tillegg til denne generelle hjemmelen til såkalt forhåndstiltredelse finnes det for øvrig en rekke særlover som gir adgang til forhåndstiltredelse og dermed rådighet over fremmed grunn uten avholdt skjønn.

Hvilke erstatningsprinsipper skal benyttes ved eventuell ekspropriasjon?

Utgangspunktet for verdiberegningen er lov 6. april 1984 nr. 17 om vederlag ved oreigning av fast eiendom (ekspropriasjonserstatningsloven). Denne loven inneholder bestemmelser om hva vederlaget skal dekke, om salgsverdi/bruksverdi/gjenervervsverdi, ulemper og fordeler på gjenværende eiendom og om hvilket tidspunkt som skal legges til grunn for verdsettingen osv.

I henhold til gjeldende rett, vil man normalt benytte omsetningsverdien ved avståing av hele eiendommer, mens bruksverdien ofte vil gi høyest verdi ved partiell avståing, særlig i forbindelse med jordbrukseiendommer. I utkastet § 5-4 er det henvist til at ekspropriasjonserstatningsloven får anvendelse ved fastsettelse av erstatning ved ekspropriasjon etter mineralloven.

Engangserstatning eller andre oppgjørsformer

De alminnelige reglene i oreigningsloven tar utgangspunkt i at det skal fastsettes engangserstatning for inngrep som ikke er tidsbegrenset. Det synes derfor riktig å legge til grunn at kontant erstatning bør være hovedregelen ved avståing av fast eiendom. Dette fordi man i slike situasjoner sjelden vil ha oversikt over hvor lenge virksomheten vil pågå på stedet, herunder hvor lenge en eventuell avgift som følge av drift vil kunne være aktuell som betaling for avståingen. Da selve grunnen ofte vil være verdiløs etter den mineralske utvinningen, vil det videre være en fordel at betalingen finner sted i forkant. Et slikt synspunkt vil føre til at også erstatning for bruksretter ol. bør gjøres kontant dersom det må antas at verdiforringelsen vil vedvare etter at driften er nedlagt.

I de tilfeller hvor det er et mutbart mineral som skal utnyttes, synes dette prinsippet helt naturlig, da de ekspropriasjonsrettslige vurderinger kun vil omfatte spørsmål knyttet til den gjenværende del av eiendommen, veier, grunn til anlegg mv.

Spørsmålet er imidlertid om prinsippet om engangserstatning er like egnet når det gjelder ekspropriasjon av en registrerbar forekomst som sådan, jf. utkastet § 5-2 første ledd.

IM løser disse spørsmålene slik at avståing til bruk skal gjøres i form av årlige avgifter som skal være en rett som følger vedkommende eiendom, jf. denne lov § 8, jf. § 9. I de tilfeller hvor avståingen gjelder rett til utvinning, settes avgiften oftest som en tonnavgift. Det overlates deretter til skjønnet å bestemme hvordan avgiften skal beregnes og hvor ofte betaling skal finne sted.

Prinsipielt kan det synes riktig i de tilfelle hvor selve den registrerbare forekomsten som sådan blir overført, at erstatningen baseres på en engangserstatning når overdragelsen av rettighetene er tidsubegrenset. Dette fordi det kan forventes at mange grunneiere ønsker å trekke seg ut av området dersom omfattende mineralutvinning iverksettes på hans eiendom. Videre vil det være et poeng at årlige erstatninger ofte vil være dyrere å administrere for tiltakshaver.

På den annen side er det på det rene at det i henhold til vanlig oppgjørsmåte i frivillig avtaler er slik at avgiften fastsettes til et bestemt beløp pr. utvunnet enhet av mineralet, f.eks. en tonnavgift, en avgift pr. m^2 eller lignende. I tillegg er er det slik at partene gjerne har inntatt bestemmelser i avtalen om årlige minsteavgifter som påløper uavhengig av om det er produksjon eller ikke.

Bakgrunnen for at slik praksis har utviklet seg, er at det ofte er svært vanskelig å ta stilling til verdien av den aktuelle forekomst samtidig som det vil være for kostbart for den aktuelle interessent å betale grunneieren omsetningsverdien for hele forekomsten som en engangserstatning. Også for grunneieren har en ordning med avgiftserstatning ofte blitt framholdt som fordelaktig, ved at slik erstatning hindrer varig verdiforringelse av de faste eiendommer ved at et årlige beløp tilføres den som til enhver tid er eier av eiendommen.

Det synes derfor fornuftig å opprettholde gjeldende ekspropriasjonsrett på dette punkt særlig da en slik framgangsmåte med årlige avgifter synes å være rotfestet også i praksis. Et særspørsmål er om avgiften utelukkende skal betales på bakgrunn av produksjonens størrelse eller om en minsteavgift alltid bør fastsettes. Etter utvalgets syn bør slike spørsmål avgjøres av skjønnet som i det konkrete tilfelle bør gis anledning til å fastsette de erstatningvilkår som synes hensiktsmessig i det konkrete tilfellet. På bakgrunn av de kompliserte spørsmål som dette reiser, er det etter utvalgets oppfatning riktig at erstatningsfastsettelsen skjer ved rettslig skjønn, i samsvar med de alminnelig regler i skjønnsloven av 1917.

Videre må det tas stilling til om retten til avgift skal være en rett som følger vedkommende eiendom når det kun skjer avtsåing av rett til bruk og ikke overføring av

selve forekomsten, jf. IM § 9. På bakgrunn av at en vesentlig del av begrunnelsen for å videreføre ordningen med avgiftserstatninger er motivert i et ønske om å forhindre verdiforringelse av den aktuelle eiendom, synes det riktig å videreføre også dette prinsippet, jf. utkastet § 5-3. Utvalget vil for øvrig peke på at tilsvarende regler finnes bl.a. i vassdragsloven § 133 nr. 4.

Når det gjelder denne bestemmelsen i vassdragsloven og vassdragsreguleringsloven § 16 nr. 5, foreslår imidlertid et flertall i *"Etter utvalgets syn er det mest hensiktsmessig at bestemmelsene nedfelles i den nye mineralloven. Dette fordi loven vil være en sektorovergripende lov for samtlige mineraler, og at det derfor anses å være hensiktsmessig at en slik lov behandler fullt ut de spørsmål som naturlig springer ut av slik virksomhet. Dette vil innebære at IM vil oppheves i sin helhet, da den i det vesentlige er en ren ekspropriasjonslov. Utvalget finner for øvrig støtte for et slikt syn i NOU 1992: 32 Bedre struktur i lovverket som på side 203 anbefaler at ekspropriasjonsbestemmelser inntas i den nye mineralloven. Utvalget har imidlertid merket seg at det i "Etter utvalgets syn er det mest hensiktsmessig at bestemmelsene nedfelles i den nye mineralloven. Dette fordi loven vil være en sektorovergripende lov for samtlige mineraler, og at det derfor anses å være hensiktsmessig at en slik lov behandler fullt ut de spørsmål som naturlig springer ut av slik virksomhet. Dette vil innebære at IM vil oppheves i sin helhet, da den i det vesentlige er en ren ekspropriasjonslov. Utvalget finner for øvrig støtte for et slikt syn i NOU 1992: 32 Bedre struktur i lovverket som på side 203 anbefaler at ekspropriasjonsbestemmelser inntas i den nye mineralloven. Utvalget har imidlertid merket seg at det i NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann tas til orde for å plassere de rene ekspropriasjonshjemlene i oreigningsloven ut i fra en vurdering av at dette vil gi den beste lovtekniske løsningen. Utvalget har forståelse for at en slik fremgangsmåte er valgt i forbindelse med forslag til ny vannressurslov, og antar at dette særlig bygger på at ekspropriasjon i henhold til vannressursloven i stor grad vil være en sidevirkning til konsesjonsbehandlingen av vassdragstiltaket. Utvalget har lagt til grunn at tilsvarende vurdering ikke fullt ut gjør seg gjeldende i den nye mineralloven, og foreslår således at Lovstrukturutvalgets anbefaling følges." i NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann tas til orde for å plassere de rene ekspropriasjonshjemlene i oreigningsloven ut i fra en vurdering av at dette vil gi den beste lovtekniske løsningen. Utvalget har forståelse for at en slik fremgangsmåte er valgt i forbindelse med forslag til ny vannressurslov, og antar at dette særlig bygger på at ekspropriasjon i henhold til vannressursloven i stor grad vil være en sidevirkning til konsesjonsbehandlingen av vassdragstiltaket. Utvalget har lagt til grunn at tilsvarende vurdering ikke fullt ut gjør seg gjeldende i den nye mineralloven, og foreslår således at Lovstrukturutvalgets anbefaling følges."* i NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann at slike løpende årlige erstatninger bør bortfalle, da de synes unødig kostbare å administrere, samtidig som en erstatningsmottaker som ønsker årlige utbetalinger enkelt kan ordne dette ved å plassere en engangserstatning på en egnet måte.

Etter Minerallovutvalgets oppfatning gjør ikke tilsvarende hensyn seg gjeldende fullt ut innenfor mineralnæringen. Dette skyldes særlig at de verdier som en aktuell forekomst kan representere, kan være så betydelige at det i mange tilfeller vil være helt uaktuelt å kunne utbetale en erstatningssum en gang for alle. Videre er det et poeng at det ved erverv av en mineralsk forekomst ofte vil hefte usikkerhet ved forekomstens potensiale, herunder hvilken pris man kan forvente å oppnå på de mineraler som tas ut av forekomsten og/eller skal foredles før salg. Utkastet § 5-3 er som nevnt en videreføring av IM § 9, dog med visse modifikasjoner. Det vises til de spesielle merknadene til bestemmelsen.

5.13 REGULERING AV DRIFT

5.13.1 Svakheter ved dagens regelverk

I bvl. og IK finnes det egne hjemler for regulering av driften på de mutbare mineralene. Her gis myndighetene adgang til å godkjenne eller nekte drift, sette driftsvilkår og føre tilsyn med driften. En tilsvarende samlet lovgivning finnes ikke for de ikke-mutbare mineralene. Nedenfor redegjøres nærmere for gjeldende rett og manglene ved dagens regler.

Mutbare mineraler

Industrikonsesjonsloven: Det kreves konsesjon etter IK for å sette i gang ordinær gruvedrift på de mutbare mineralene. Driftskonsesjon er et absolutt vilkår for å kunne starte regulær gruvedrift på forekomst av mutbart mineral. Etter IK § 18, åpnes det for en prøvedrift på inntil 10.000 tonn pr. år uten at det er nødvendig med konsesjon etter IK.

Det gis regelmessig vilkår knyttet til industrikonsesjoner, jf. IK § 13. Et svært viktig vilkår er krav om driftsplan som må godkjennes av Bergvesenet. Vilkåret gir Bergvesenet mulighet til å kontrollere at driften på mutbare mineraler skjer på en forsvarlig og bergmessig måte.

Bergverksloven: Bvl. kapittel 8 pålegger Bergmesteren å føre et visst tilsyn med gruvedrift, herunder at konsesjonsvilkår blir overholdt. Bvl. § 51 andre ledd har regler om Bergmesterens tilsyn samt en hjemmel for Bergmesteren til å gi pålegg. Det vises til kapittel 5.16.3 for en nærmere redegjørelse for tilsynsplikten.

Samme lov § 50 pålegger den som vil sette i gang drift på mutbare mineraler å sende inn sine planer om dette til Bergmesteren. Dersom det planlegges nedlegging permanent eller for mer enn tre måneder, skal Bergmesteren ha melding om dette.

Vurdering: Erfaringene med det eksisterende lovverk viser få, om noen, tilfeller der lovverket for de mutbare mineralene ikke har strukket til i forhold til regulering av pågående drift.

Ikke-mutbare mineraler: Når det gjelder regulering av drift på ikke-mutbare mineraler, er situasjonen en helt annen. For mange tiltak finnes i dag ingen hjemmel for å sikre at driften skjer på en måte som er fullt forenlig med samfunnets interesser og behov, og det er mer eller mindre tilfeldig hvilke tiltak som fanges opp av en reguleringshjemmel. Det finnes heller ingen spesiallovgivning som gir hjemmel for at et sentralt organ kan føre tilsyn med driften. Dette har i stor grad preget denne delen av bergindustrien.

I mangel av konkrete regler for styring av drift på massetak, har en rekke lover vært søkt benyttet for å framskaffe en regulerings- og tilsynsmulighet.

Plan- og bygningsloven: Dersom et område reguleres etter pbl. § 25, kan det, jf. pbl. § 26, gis utfyllende bestemmelser til reguleringsplanen. Bestemmelsene kan ikke gå utover det som er hensikten med reguleringen. En reguleringsplan kan bestemme topp- og bunnkote for bruddet noe som kan være avgjørende for hvor skjemmende bruddet blir. Videre kan utforming av bruddet i stor grad styres gjennom planen. Reguleringsplanen er imidlertid ikke egnet til å regulere de mer driftstekniske sidene ved massetaket. Dersom kommunen ønsker det, kan den derimot i reguleringsbestemmelsene, jf. pbl. § 26 bestemme at Bergvesenet skal føre tilsyn med den bergmessige driften av bruddet.

Det er i dag mange massetak som drives i områder som ikke er omfattet av en reguleringsplan.

Konsesjonsloven av 1974: Den klart viktigste innfallsporten til styring av massetak av ikke-mutbare mineraler er bruken av vilkår i forbindelse med tildeling av

ervervskonsesjoner. I tillegg til reglene i K finnes særlovgivning vedrørende kalk- og kvartsforekomster.

Industrien erverver som hovedregel ikke mineralske ressurser i form av erverv av grunnen. Det normale er at det skjer et erverv av uttaksrett. Slike erverv er konsesjonspliktige etter K § 3 dersom rettighetene har varighet utover 10 år eller dersom rettighetshaveren har rett til å fornye kontrakten utover 10 år.

Etter K § 9 kan konsesjonen gis på vilkår som fremmer de hensyn loven skal ivareta, jf. K § 1. Det settes vilkår ved tildeling av konsesjoner når ervervet omfatter forekomster av ikke-mutbare mineraler. I det alt vesentlige gis vilkår som regulerer driften. Det er fylkeslandbruksstyret som meddeler konsesjonen, men vilkårene gis alltid etter forslag fra Bergvesenet. I vilkårene settes for det første et generelt krav om bergmessig drift. I tillegg til dette kravet, stilles krav om drift etter godkjent driftsplan. Etter avtale mellom Landbruksdepartementet og Bergvesenet, er det Bergvesenet som skal gi slik godkjennelse. En revidert driftsplan skal sendes Bergvesenet hvert femte år.

Driftsplanen skal angi hovedprinsippene for driften av forekomsten. Bergvesenet kan gjennom sin rett til å godkjenne driftsplanen i stor grad styre virksomheten. Dersom forutsetningene for driftsplanen skulle endres, vil dette kunne fanges opp ved at tiltakshaver får anledning til å endre driftsplanen etter søknad. På denne måten har ervervskonsesjonen og vilkår gitt i forbindelse med tildelingen, blitt et effektivt og fleksibelt redskap for å regulere og føre tilsyn med drift av forekomsten.

Kalk- og kvartskonsesjonslovene: Drift på de fleste ikke-mutbare mineralene reguleres som nevnt ovenfor gjennom K. For erverv av eiendommer med kvartsmineraler og eiendommer med kalkforekomster over 100.000 m^3 , gjelder imidlertid henholdsvis kvartsloven og kalkloven. Reglene i IK kapittel V gjelder tilsvarende for erverv som er konsesjonspliktige etter disse lovene, men det er Bergvesenet som meddeler konsesjonene.

Kalk- og kvartslovene er ervervskonsesjonslover. I likhet med K benyttes adgangen for konsesjonsmyndigheten til å stille vilkår for ervervet, til å regulere igangsetting av drift og selve driftsfasen.

Tilsyn med de forekomster som har vilkår knyttet til en kalk- eller kvartskonsesjon, og de som har vilkår knyttet til en konsesjon etter K, er svært lik. I begge tilfeller er det Bergvesenet som har tilsynet med bedriften og gir de nødvendige pålegg. Forskjellen er at sanksjonsmyndigheten etter kalk- og kvartslovene ligger hos Nærings- og energidepartementet, mens den etter K ligger hos Landbruksdepartementet.

Forhold som ikke omfattes av konsesjonsplikt: Det er ikke alle som driver massetak som har ervervskonsesjon og som dermed er vilkårsregulert. Hvis grunneier driver selv eller lar en entreprenør foreta arbeidet med uttaket, knusing mv. for grunneiers regning og i hans navn, foreligger intet konsesjonspliktig erverv. Erverver man en eiendom med kalk- eller kvartsressurser, i annen hensikt enn å drive på de mineralske ressursene, vil heller ikke dette utløse konsesjonsplikt etter kalk- eller kvartslovene. Dersom erververen ombestemmer seg, vil imidlertid også han måtte ha konsesjon, jf. kalk- og kvartslovene begges § 2 bokstav b.

Det er også unntak fra konsesjonsplikten for besvogrede og nære slektninger. Hvis overdragelsen skjer mellom slike, og den nye eieren av uttaksrettighetene setter i gang drift, vil driften ikke bli vilkårsregulert etter konsesjonslovene.

Erverv av kalkstensforekomster ble konsesjonspliktige i 1914 og kvartsforekomster i 1949. Erverv av grunn eller rettigheter utover 10 år til alle andre ikke-mutbare mineraler ble gjort konsesjonspliktig i 1974. Erverv av forekomster som er eldre enn konsesjonslovene er således ikke konsesjonspliktige. En ikke ubetydelig del av de massetak som er operative i dag, drives på slikt grunnlag.

Etter K § 6 tredje ledd, er statens erverv unntatt fra konsesjonsplikt. Det samme følger av både kalk- og kvartslovene § 1. Staten, i denne sammenheng, omfatter også Statens Vegvesen. Dette medfører at en rekke massetak rundt om i landet ikke vilkårsreguleres og således er utenfor Bergvesenets tilsyn, noe som skaper forskjellige rammebetingelser for statlige og private massetak.

Etter K § 6 fjerde ledd er også erverv til den kommune som eiendommen ligger i unntatt fra konsesjonsplikten. Dette fører til at kommunen kan erverve og drive massetak uten offentlig regulering og tilsyn med driften. Det er heller ingen automatikk i at massetak drevet av kommunen er omfattet av en reguleringsplan.

Vurdering: Utvalget mener det er uheldig at massetak som drives av det offentlige skal framstå som drevet under en mildere regulering og med et mindre strengt tilsyn enn private virksomheter. Dette må anses lite ønskelig også av konkurransemessige grunner.

Et massetak som drives på et område som ikke er underlagt reguleringsplan med bestemmelser om drift etter pbl. § 26, og som ikke er omfattet av vilkår gitt i forbindelse med ervervskonsesjon, drives i realitetene uten kontroll av samfunnet. Et massetak er i de fleste tilfeller av et slikt omfang at inngrepet i naturen ikke er uvesentlig. Det er derfor avgjørende at driften skjer på en slik måte at skadevirkningen blir minst mulig sett i forhold til den nytten som uttaket representerer.

Utvalget finner det lite tilfredsstillende at uttak av mineralske ressurser det være seg kommunale, statlige eller private, ikke er underlagt den samme offentlige regulering og tilsyn. Utvalget mener at dagens system der hjemmelen for pålegg og tilsyn med driften alene finnes i ervervskonsesjoner eller reguleringsplaner, ikke er den mest hensiktsmessige form for regulering av uttak av mineralske ressurser.

5.13.2 Ny driftskonsesjonsordning

Utvalget foreslår å innføre krav om driftskonsesjon som i utgangspunktet vil gjelde alle uttak av mineralske ressurser. Bestemmelsen som regulerer uttakene foreslås samlet i ett kapittel i mineralloven, jf. utkastet kapittel 6. Utkastet inneholder imidlertid også forslag om tilsyn med driften, jf. utkastet kapittel 9.

Dagens krav til driftskonsesjon for mutbare mineraler sikrer at tiltakshavere uten nødvendig kompetanse ikke får igangsette drift. I vurderingen av om konsesjon skal gis, kan konsesjonsmyndigheten vurdere kompetanse, prosjekt og kapital opp mot selve prosjektets kompleksitet og særlige krav til løsninger. I den senere tid er samordningsaspektet vis á vis andre lover og tillatelser blitt tillagt økt vekt. Gjennom vilkårsregulering har driftskonsesjonen vært med på å sikre at driften på forekomster av mutbare mineraler skjer etter forsvarlige, bergmessige krav. Vilkårene har gitt nødvendig hjemmel for styring av uttakene i tillegg til de hjemler som bvl. gir.

Som vist ovenfor er situasjonen annerledes for de ikke-mutbare mineraler, der uttaket i beste fall reguleres gjennom driftsvilkår satt i en ervervskonsesjon. I andre tilfeller mangler det hjemmel for å regulere driften. Utvalget ser ingen grunn til at uttak av de tre mineralkategorier, jf. § 1-4; mutbare og registrerbare mineraler og mineralske byggeråstoffer, skal underlegges forskjellige regler for regulering og tilsyn med driften. Driften på de forskjellige mineralene vil kunne variere noe, men ikke mer enn at det er naturlig med det samme rettslige utgangspunktet for reguleringen. Gjeldende system er mindre hensiktsmessig enn å stille krav om driftskonsesjon samtidig som Bergvesenets rett til å føre tilsyn og til å gi pålegg forankres i selve loven.

I en driftskonsesjon kan det tas andre hensyn enn i en ervervskonsesjon. For å få driftskonsesjon, må det kunne kreves en såpass god kjennskap til forekomsten at

driveren i søknaden, i alle fall i hovedtrekk, kan vise til et driftsopplegg. Konsesjonsmyndigheten bør så kunne vurdere om driveren har den nødvendige kompetanse med hensyn til driftsteknikk og driftsopplegg samt godt nok finansielt grunnlag til å åpne forekomsten på en forsvarlig måte.

Det er ikke naturlig å stille like store krav til kunnskap om forekomsten for alle typer mineraler. Det er stor forskjell i den informasjonsmengden som er nødvendig for å kunne drive en kompleks sulfidmalm på riktig måte og den som trengs for å kunne drive en alminnelig gabroforekomst eller et massetak for sand og grus. Slike forhold må derfor tillegges vekt ved vurdering av konsesjonssøknaden og fastsettelse av driftsvilkår.

Driftskonsesjon vil også bli samordnet med pbl. Det kan ikke gis driftskonsesjon dersom virksomheten vil være i strid med rettslig bindende planer etter pbl. eller området ikke er omfattet av slik plan, med mindre planmyndigheten samtykker i at driftskonsesjon gis. Når det gjelder samordning med reglene om ekspropriasjon i mineralloven kapittel 5 og reglene om ervervskonsesjon i K, vises til redegjørelsen i kapitlene 5.12.9 og 5.15.6.

Etter utkastet § 6-2, er det et vilkår for meddelelse av driftskonsesjon for forekomster av mutbare og registrerbare mineraler at søkeren har utmål, registrert avtale eller ekspropriasjonstillatelse. Når det gjelder driftskonsesjon for mineralske byggeråstoffer, kan dette søkes av grunneieren eller den som har avtale med han.

Avslag på driftskonsesjonssøknad innebærer ikke at retten til selve forekomsten faller bort. Den som har ervervet en forekomst etter lovens regler, kan beholde sin rett innenfor de frister som loven eller avtalen fastsetter, selv om det ikke gis driftskonsesjon. Rettighetshaveren har også anledning til å selge forekomsten, og på den måte ha en mulighet til å få igjen de investeringer han har foretatt.

5.13.3 Forhold som skal ivaretas gjennom driftskonsesjonen

Driftskonsesjon vil være grunnlaget for å føre kontroll med at den konkrete tiltakshavers ressurser og kompetanse er tilstrekkelig til å drive ut forekomsten på en forsvarlig måte. Siden mineraler ikke er fornybare ressurser, må det være en klar målsetning for forvaltningen av de mineralske ressursene at uttaket av disse skjer innenfor rammen av en bærekraftig utvikling, jf. utkastet § 1-1. Uttaket av en forekomst må derfor skje på en slik måte at mest mulig av det som er mulig å bryte blir tatt ut, slik at den totale mengde tilgjengelige ressurser ikke minker unødig. Ofte vil manglende kompetanse eller sviktende økonomi hos tiltakshaver kunne føre til at deler av forekomsten blir stående igjen uutnyttet.

Ved vurderingen av om driftskonsesjon bør gis og på hvilke vilkår, bør konsesjonsmyndigheten legge vekt på bl.a. følgende forhold:

- Dersom tiltakshaver mangler den nødvendige kompetansen kan driften skape unødige faremomenter for allmennheten.
- Forurensingspotensialet kan være meget betydelig, særlig for sulfidmalmer, og er svært avhengig av hvordan driften på forekomsten tilrettelegges og utføres.
- Tiltakshavers sviktende økonomi kan føre til nedleggelse av driften av forekomsten. Dette fører ofte til at området blir forlatt uten den nødvendige sikring, og at forekomsten må lukkes uten å være ferdig utdrevet på en ressursøkonomisk forsvarlig måte.
- Det bør være en målsetning at forekomster med spesielt verdifulle egenskaper ikke benyttes til formål som andre og mer vanlige forekomster kan dekke.
- Det bør tas hensyn til hvilken bruk det konkret er tale om i det enkelte prosjektet.

Det er videre viktig at den alminnelige arealplanleggingen og arealforvaltningen ivaretas gjennom pbl. Det er etter pbl.s regler at beslutninger om tillatelse til bruk av arealet til massetak, samt strategiske beslutninger om ressursforbruk, bør tas. Det vil være uheldig for utviklingen av industrien om dette skjønnstemaet dukker opp nok en gang under spørsmålet om driftskonsesjon. Utvalget viser i denne forbindelse til regelen i utkastet § 6-2 fjerde ledd som bygger på den såkalte «samtykkemodellen». De mer langsiktige strategiske ressursøkonomiske valgene kan foretas i en fylkesplan ol. Det er etter utvalgets mening viktig at en slik overordnet planlegging har den nødvendige fleksibilitet til å fange opp endringer i krav til kvalitet ol., samt nye opplysninger om kjente forekomster og påvisning av nye.

5.13.4 Hvilke tiltak krever driftskonsesjon

Mineralloviutvalgets lovutkast omfatter alle typer tiltak både over og under jord. Som omtalt i kapittel 5.13.2 vil kravet til driftskonsesjon gjelde alle mineralkategorier som er definert i utkastet § 1-4. Reglene som foreslås skal gjelde uttak av mineralske ressurser både i offentlig og privat regi. På denne måten vil utvalget sikre at de ulike foretak opererer under de samme rammebetingelser og at samtlige uttak av mineralske ressurser etter hvert underlegges tilsyn.

Utvalgets forslag tar sikte på å regulere driften også av eksisterende uttak, se dog kapittel 5.21 om de overgangsregler som utkastet inneholder.

Unntak fra kravet om driftskonsesjon for mindre uttak

Mineralbransjen sett under ett er en bransje med store ulikheter når det gjelder størrelse på prosjektene. Det kan være alt fra prosjekter som krever meget betydelige investeringer til midlertidige grusuttak som nesten ikke krever investering og etterlater seg et område som kan brukes til jordbruksformål.

Utvalget mener det ikke er nødvendig å stille krav om driftskonsesjon for ethvert uttak av mineralske ressurser. Selv et lite uttak kan imidlertid ha et betydelig skadepotensial dersom det drives galt. Det burde likevel være mulig for kommunale myndigheter å foreta de nødvendige vurderinger når det gjelder uttak og kompetanse for små uttak. Det foreslås derfor en regel i utkastet § 6-3 om at et uttak av mineralske ressurser mindre enn 50.000 m^3 brutto masse ikke skal behøve driftskonsesjon dersom uttaket er i overensstemmelse med reguleringsplan etter pbl. og det er fastsatt vilkår for drift i planen.

For naturstein er situasjonen den at et uttak på 50.000 m^3 normalt vil representere en vesentlig verdi samt at selv mindre natursteinuttak resulterer i betydelige mengder skrotstein. Reguleringsbehovet er derfor gjennomgående større ved natursteinuttak enn andre masseuttak, og unntaket for driftskonsesjon foreslås derfor ikke gjort gjeldende for naturstein.

Før drift kan igangsettes skal tiltakshaver sende melding til Bergvesenet, som i samråd med planmyndigheten kontrollerer at betingelsene i § 6-3 er oppfylt. Bergvesenet skal utstede en attest om dette. Unntaket fra kravet om driftskonsesjon innebærer ikke et unntak fra kravet i § 6-1 om at driften skal være bergmessig og at Bergvesenet kan gi de pålegg som finnes nødvendig for å sikre bergmessig drift, herunder stille krav om driftsplan.

Utvalget antar at det etter en tids praktisering av konsesjonsordningen, vil være hensiktsmessig å vurdere erfaringene med ordningen. Særlig vil det være relevant å stille spørsmål om grensen for konsesjonsplikt bør settes høyere eller lavere enn de foreslåtte 50.000 m^3 . Utvalget har ikke funnet det hensiktsmessig at dette kan skje

ved forskrift. Særlig en eventuell økning av unntaksgrensen vil være en så vidt vesentlig endring at den bør skje ved lov.

5.13.5 Konsesjonsområdet

Etter IK § 13 kan konsesjonssubjektet få tillatelse til å drive på mutbare forekomster innenfor ett eller flere angitte områder. Konsesjonsområdet angis i driftskonsesjonene etter IK. Innenfor dette området har tiltakshaver anledning til å drive på alle de mutbare forekomster han måtte få utmål på. Det er ikke nødvendig å søke om særskilt driftskonsesjon for hver forekomst.

Utvalget foreslår i utkastet § 6-2 at departementet fastsetter konsesjonsområdet. Det bør unntaksvis være anledning til å fastsette et større konsesjonsområde enn det utmål eller registreringsområde som legges til grunn for søknaden. Tiltakshaver vil imidlertid ikke ha fortrinn i det «overskytende» området i konkurranse med andre interessenter.

Dersom en annen finner og erverver rett til en forekomst innenfor en annens konsesjonsområde, skal det også kunne gis driftskonsesjon til vedkommende. Forusetningen er imidlertid at dette ikke vil kollidere med utmål, registrert avtale eller ekspropriert rett som ligger til grunn for den meddelte konsesjon.

5.13.6 Frist for igangsetting av drift – driftshvile

Industrien sikrer seg normalt forekomster av mineraler i et langsiktig perspektiv. Større investeringer i bl.a. videreforedlingsanlegg krever reserver. Det kan derfor ofte skje at tiden mellom erverv og faktisk drift er lang. Hensynene bak driftskonsesjonsordningen tilsier at det ikke bør gå for lang tid mellom tildelingen av driftskonsesjon og oppstart av drift. I mellomtiden vil mange forhold normalt kunne ha endret seg radikalt. Dette taler for en lovbestemt frist for igangsetting av drift.

Utvalget foreslår at drift må settes i gang innen 5 år fra tidspunktet for meddelelse av konsesjon, jf. utkastet § 6-7. Dersom drift ikke kommer i gang innenfor fristen, faller konsesjonen bort. Konsesjonæren kan imidlertid søke departementet om forlengelse av fristen.

I utkastet § 6-6 foreslås bestemmelser om at det skal sendes melding til Bergvesenet før drift igangsettes, stanses midlertidig eller nedlegges. Dersom driften midlertidig legges ned, foreslås at driftskonsesjonen faller bort etter 1 år dersom det ikke søkes Bergvesenet om tillatelse til ytterligere stans. Det foreslås at Bergvesenet etter søknad skal kunne innvilge forlengelse av driftshvile, dog begrenset til 3 år av gangen. I forbindelse med melding om driftsstans kan Bergvesenet gi pålegg om sikring, jf. utkastet § 9-2.

5.13.7 Det offentliges tilsynsadgang

Utvalget foreslår at regler om tilsyn med uttak av mineralske ressurser ikke lenger tas inn som vilkår i konsesjoner, men gis direkte i loven. Derved vil alle uttak være undergitt det offentliges rett og plikt til å føre tilsyn med driften for å kunne ivareta lovens formål og hensynet til andre samfunnsinteresser.

Den nye tilsynshjemmelen i utkastet § 9-2, jf. § 6-1, skal komme i steden for det tilsyn som i dag fastsettes som konsesjonsvilkår i ervervskonsesjoner.

Når det gjelder styring i kraft av reguleringsplaner, er pbl. velegnet til å styre rammene for driften f.eks. topp- og bunnkoter, plassering av massetaket i landskapet, veitraséer ol. Pbl. er derimot et mindre egnet redskap for å føre tilsyn med drif-

ten av uttaket på et mer detaljert nivå der det forutsettes større grad av bergmessig driftskompetanse, en kompetanse som finnes i Bergvesenet.

Utvalget foreslår at mineralloven gir Bergvesenet den nødvendige myndighet til å føre tilsyn med den daglige driften av massetak, jf. nærmere kapittel 5.16. I noen grad vil vilkår knyttet til utslippstillatelse, samt forskrifter om arbeid i dagbrudd og gruver, gitt i medhold av arbeidsmiljøloven, styre også den løpende driften. Utvalget ser ikke dette som noe problem i forhold til Bergvesenets rolle.

5.13.8 Vilkår i driftskonsesjon

Dagens situasjon

De vilkårene som har vært gitt ved konsesjonstildeling i forbindelse med mineralske ressurser har vært noe forskjellige alt etter om vilkårene er satt i forbindelse med driftskonsesjon etter IK for de mutbare mineralene eller ved tildeling av ervervskonsesjon etter kalkloven, kvartsloven eller K for de ikke-mutbare mineralene.

Vilkåren kan grovt sett deles inn i tre grupper:

Den første gruppen vilkår er knyttet til erverv av forekomst. Herunder hører bl.a. vilkår som gis av konkurransemessige grunner og vilkår som skal beskytte nasjonale interesser. Bruken av sistnevnte vilkår er som følge av EØS-avtalen og lovendring i forbindelse med dennes ikrafttreden, opphørt, jf. lov 27. november 1992 nr. 118. Et vilkår som fortsatt stilles er imidlertid vilkåret om at forretningsførselen mellom mor- og datterselskap skal være som forretningsførselen mellom uavhengige selskaper. Vilkåret gir uttrykk for prinsippet om at datterselskaper ikke skal tappes for verdier ved at f.eks. varer selges under markedspris til morselskap.

Den andre gruppen vilkår skal styre driften slik at denne skjer på en samfunnsmessig forsvarlig måte. Vilkårene gis regelmessig med bl.a. krav om driftsplan og med krav om bergmessig forsvarlig drift. Slike vilkår gis alltid i forbindelse med konsesjoner etter K, kalk- og kvartslovene samt IK.

Den tredje gruppen er vilkår satt til fordel for lokalsamfunnet. Disse vilkårene som tidligere ofte ble fastsatt i konsesjoner på drift av mutbare mineraler etter IK var viktige for kommunene og utviklingen av nødvendig infrastruktur som følge av den nye virksomheten. Vilkårene kunne f.eks. pålegge en plikt til å bygge sykestue, skolestue eller til å bygge og vedlikeholde vei. Slike vilkår spiller mindre rolle i dag.

Vilkår om drift

Som påpekt ovenfor i kapittel 5.13.7 er det utvalgets syn at gjeldende praksis med å gi konsesjonsvilkår som skal styre den daglige driften på mineralske ressurser bør opphøre og isteden erstattes av en generell hjemmel i loven. En lovhjemmel vil innebære at det ikke lenger vil være behov for å sette generelle driftsregulerende vilkår i driftskonsesjonen. Utvalget mener at alle som får konsesjon bør utarbeide en driftsplan. Bergvesenet har hjemmel til å kreve dette i medhold av utkastet § 6-1. Utvalget mener imidlertid at det er pedagogisk riktig alltid å ta inn et vilkår om at det må utarbeides driftsplan.

Et problem som bør søkes løst gjennom konsesjonsvilkår er å pålegge et samarbeid mellom forskjellige drivere på store forekomster med flere rettighetshavere. Manglende samarbeid kan føre til at uforholdsmessig store deler av en forekomst ikke kan tas ut, men må settes igjen i en avslutningsfase. Det må være et mål å søke å optimalisere uttaket fra hver enkelt forekomst. Fordelen med et samarbeid om uttaket av en større forekomst er at en kan nyttiggjøre seg større deler av forekomsten totalt sett. Det kan også ligge en betydelig rasjonaliseringsgevinst i et slikt sam-

arbeid. Erfaring viser at et slikt samarbeid er svært vanskelig å pålegge tiltakshavere med hjemmel i annet lovverk.

I driftskonsesjon bør det angis om driften skal skje i dagbrudd eller ved underjordsdrift, eventuelt begge deler. Det bør også angis om den uttatte masse må benyttes til et bestemt formål fordi forekomsten har spesielt verdifulle egenskaper som andre og mer vanlige forekomster ikke kan dekke.

Vilkår om tilsyn

Utvalget foreslår at tilsynet med uttak av mineralske ressurser på tilsvarende måte som generelle driftsvilkår, ikke lenger bør skje på basis av konsesjonsvilkår men at tilsynet bør skje med hjemmel i loven. På denne måten vil alle uttak være omfattet av det offentliges rett og plikt til å føre tilsyn med at uttaket drives på en måte som tjener samfunnet.

Den nye tilsynshjemmelen i utkastet § 9-2 vil gjøre det overflødig å fastsette vilkår om tilsyn i konsesjonen. Av pedagogiske grunner kan det imidlertid være hensiktsmessig at konsesjonsvilkårene viser til de relevante bestemmelsene i mineralloven om drift og tilsyn.

Vilkår om tiltakshavers kompetanse

Det er en klar målsetning for forvaltningen av de mineralske ressursene at uttaket av disse skjer innenfor rammen av en bærekraftig utvikling. Det er derfor viktig at uttaket av en forekomst skjer på en slik måte at mest mulig av det som er mulig å bryte ut blir tatt ut. På denne måten minker ikke den totale mengde tilgjengelige ressurser unødig. Ofte vil manglende kompetanse hos tiltakshaver kunne føre til at man må sette igjen deler av forekomsten. Det kan også være fristende å sette igjen deler av forekomsten for kortsiktig å øke profitten av foretaket. Kontroll med søkers formelle kompetanse og forhistorie kan motvirke slike utslag.

Konsesjonsvilkår som stilles vil kunne være spesifikke for den enkelte forekomst og gå ut over det daglige tilsynet. Det er en faktisk forskjell i de utfordringer en tiltakshaver stilles overfor alt etter hvilken type forekomst det søkes om driftskonsesjon på. Det vil derfor være behov for en individuell vurdering av hvilke vilkår som skal settes i forbindelse med tildeling av driftskonsesjon.

Øvrige aktuelle vilkår

Utvalgets forslag innebærer som nevnt at generelle driftsbestemmelser og bestemmelser om tilsyn ikke skal gis i form av konsesjonsvilkår. Konsesjonen bør heller ikke omhandle forhold som mer naturlig ivaretas i en ervervskonsesjon etter K. De områdene som likevel vil kunne vilkårsreguleres i en driftskonsesjon etter mineralloven er etter dette mer spesielle driftsforhold samt forhold av individuell og lokal karakter.

Eksempler på slike vilkår kan være:

- Krav og godkjennelse av bergteknisk ansvarshavende. Som følge av EØS-avtalen, må kompetansekravene stilles på en slik måte at stillingene også er åpne for søkere med relevant utdanning fra EØS-området.
- Vilkår om maksimalt uttatt mengde. Slikt vilkår kan bl.a. komme som resultat av at lokale innspill ikke har fått sin avklaring i planprosessen og ikke kan avbøtes gjennom den alminnelige tilsyns- og påleggsadgangen.
- Krav om spesielle avbøtende tiltak.
- Begrensninger i arbeidet i bruddet eller gruven, samt transport til bestemte tider

av hensyn til lokalbefolkningen. Slike vilkår bør imidlertid primært ivaretas av annet regelverk som regulerer dette, f.eks. forurensningsloven.

5.13.9 Forvaltningsmyndighet

Konsesjonsmyndigheten etter utkastet § 6-2 foreslås av utvalgets *flertall* lagt til departementet, inneforstått Nærings- og energidepartementet, som i dag er det departement som har forvaltningsansvaret for bvl., kalk- og kvartslovene og IK kap II. Myndigheten til å utstede attester etter utkastet § 6-3 foreslås lagt til Bergvesenet.

Utvalgets mindretall (Fekjær og Jebens) mener at forvaltningsmyndigheten på dette området bør deles mellom Nærings- og energidepartementet og Miljøverndepartementet, slik at førstnevnte departement får ansvaret for de mutbare og registrerbare mineralene, mens Miljøverndepartementet får ansvaret for de mineralske byggeråstoffene. Myndigheten til å meddele konsesjon foreslås på dette grunnlag i loven lagt til Kongen, slik at han kan delegere myndigheten til de respektive departementer. For en nærmere redegjørelse vises til kapittel 5.5.4. Når det gjelder Bergvesenet som den myndighet som skal føre tilsyn med drift av alle uttak av mineralske ressurser, vises til kapittel 5.16.

5.13.10 Saksbehandling

I utkastet § 6-2 syvende ledd er det inntatt en forskriftshjemmel for å kunne fastsette saksbehandlingsregler. Det kan med hjemmel i denne bestemmelsen være særig aktuelt å fastsette obligatoriske høringsinstanser, som f.eks. grunneier, samiske organer i områder hvor disse kan bli berørt, kommune, fylkeskommune og berørte departementer. For nærmere redegjørelse vises til de spesielle merknader.

5.14 INNSENDING AV KARTVERK, UNDERSØKELSES- OG DRIFTSRAPPORTER

5.14.1 Innledning

Utvalget legger vekt på at opplysninger som er innsamlet om våre mineralressurser i størst mulig grad blir et felleseie som danner grunnlag for videre arbeid innenfor forskning, kartlegging og prospektering. Dette vil fremme den økonomiske interesse for mineralsektoren og samtidig være et verdifullt grunnlag for den offentlige forvaltning.

Det er også et stort behov for en god og oversiktlig statistikk over mineralressurser, produksjon i industrien og bruk av mineralske råvarer.

Nedenfor vil det bli redegjort for nåværende rutiner for innrapportering, lagring og formidling av geologiske data. Tilsvarende omtales dagens ordning med plikt til innsending av driftsberetninger. Disse utgjør statistikkgrunnlaget for beskrivelse og statusrapportering for de enkelte bransjer innenfor mineralsektoren.

Plikten til å innlevere rapportmateriale fra prospekteringsarbeid og drift er knyttet til bestemmelser i bvl. og gjelder i dag således bare for de mutbare mineralene. Det undersøkelsesmateriale som er samlet i rapportarkivene hos Bergvesenet og NGU er av meget stor verdi både for samfunnet og industrien. Det er et basisgrunnlag for arealplanarbeide og for fremtidig prospektering.

Utvalget foreslår at rapporteringsplikten utvides til å omfatte alle registrerbare mineraler og bergarter, og at den nye mineralloven får egne lovbestemmelser om rapportering med tilhørende forskrifter.

Det kan opplyses at Finland og Sverige som ikke har lovbestemt plikt til å innlevere rapportmateriale, i forbindelse med vurderingen av om eventuelle tilsvarende regler bør innføres, har bedt om å få de norske lovbestemmelser og forskrifter. Sverige har imidlertid senere besluttet ikke å etablere en tilsvarende ordning.

5.14.2 Rapportering av geologisk materiale

Med rapportering menes i det følgende innlevering av opplysninger som innhentes under kartlegging, prospektering, detaljundersøkelse av forekomst eller i forbindelse med mineralutvinning.

Det er i dag flere forskjellige rutiner for rapportering, delvis lovbestemt og delvis frivillig. En god del data faller imidlertid utenom disse rutinene. Det er ulike bestemmelser for mutbare mineraler og andre mineralske råstoffer, med en mer omfattende og systematisk rapporteringsplikt for de mutbare mineraler og malmer.

Lovbestemt rapporteringsplikt er knyttet til mutingsrett og utmålsrett, dvs. rett til å utføre undersøkelsesarbeid. Tilsvarende plikt følger tillatelser til prøvedrift og ordinær drift. Materiale fra regional kartlegging og undersøkelser av ikke-mutbare mineraler og bergarter er som nevnt ikke underlagt rapporteringsplikt, men ofte blir slikt materiale frivillig overlatt NGU. I de tilfeller det blir gitt offentlig støtte til kartlegging av mineralske forekomster, er det vanlig at rapporteringsplikt blir satt som vilkår og at materialet blir åpnet til bruk for alle etter en viss tid, som regel etter 3 år. Som oftest er det NGU som utfører undersøkelsene og i alle tilfeller blir materialet tilført NGUs arkiv.

For uttak av naturstein og industrimineraler, med unntak for kalkstein, dolomitt og kvarts som er underlagt ervervskonsesjon, gjelder ingen rapporteringsplikt. Det samme gjelder for sand, pukk, grus og leire. Ikke-konsesjonspliktig uttak som drives av grunneier, er heller ikke pålagt rapportering.

All rapportering knyttet til bestemmelser i bvl. skjer til Bergvesenet. Rapportmaterialet er fortrolig så lenge bergrettighetene opprettholdes. Materialet går inn i Bergvesenets arkiver og fristilles til allment bruk straks rettighetene til forekomsten/området blir fristilt. I arkivregisteret er også de fortrolige rapporter stedfestet og navngitt slik at eksistensen av materialet er kjent.

5.14.3 Nåværende lovverk

Nåværende bestemmelser om innsending av undersøkelses- og driftsrapporter finner man i bvl. § 52. «Når undersøkelsene av malmforekomst, herunder geofysisk undersøkelse, er avsluttet, eller når den innstilles på ubestemt tid, plikter den som som har iverksatt undersøkelsen innen 6 måneder å sende til bergmesteren i to eksemplarer rapport om undersøkelsen og de resultater den har gitt, med kart over det området som er undersøkt. På kartet skal røskinger, diamantborhull, åpningsdrifter o.l. være tegnet inn. Gruveeieren skal senest innen 31. mars hvert år sende bergmesteren rapport om de undersøkelser som i det forløpne år er foretatt i gruven og om resultatene av dem. Departementet kan gi nærmere forskrifter om rapportene og kartet og kan gjøre unntak fra bestemmelsene i første ledd.»

Forskrift 18. august 1987 nr. 697 angir i detalj hva rapportmaterialet skal inneholde. I forskriftens pkt. A beskrives hva slags materiale og i hvilken form det kan være. Pkt. B fastlegger at rapportplikten også gjelder undersøkelser i gruver under drift utover vanlig oppfølging av malm og detaljundersøkelser som er direkte knyttet til produksjon. Pkt. C refererer til bvl. § 54 om hemmelighold av opplysninger, og fastlegger at rapportene er fortrolige så lenge bergrettigheten er opprettholdt. Disse bestemmelsene berører også drift knyttet til prøvedrift hjemlet i IK § 18.

Når det gjelder undersøkelser av ikke-mutbare mineraler og bergarter, finnes det som nevnt ovenfor i dag ingen lovbestemmelser om plikt til å avlevere rapporter og materiale fra undersøkelsene.

5.14.4 Rapportering

Opplysningsplikten om undersøkelsesarbeider følger av bvl. § 50 som bl.a. sier at «Den som akter å sette i gang undersøkelsesarbeider som nevnt i § 17, skal underrette bergmesteren om dette på forhånd». Tilsvarende gjelder også for prøvedrift. På lignende måte knyttes § 51 «Bergmesterens tilsyn med undersøkelsesarbeider og gruvedrift» til rapporteringsplikten ved at undersøkelsesarbeidene blir befart av Bergvesenets fagpersonell og man får på stedet en gjennomgang av prosjektet og oversikt over omfanget av undersøkelsen og hvilke arbeider som skal rapporteres.

Hvert år lages det lister over de bergrettigheter som slippes og som faller i det fri. På basis av disse listene og varslede arbeider vurderes om rapportplikten er overholdt. Hvis rapporteringen ikke er tilfredsstillende eller mangler helt, blir muteren eller utmålshaveren tilskrevet og gitt en svarfrist. Gjennom interne rutiner med forfallslister, har Bergvesenet en internkontroll for å følge opp og purre på manglende rapportmateriale.

Bvl. har en straffebestemmelse i § 64 som innebærer at den som unnlater å sende underretning, planer, rapport eller kart i samsvar med §§ 50-53 eller etterkomme pålegg gitt i medhold av disse bestemmelser, kan straffes med bøter.

Mange selskaper sender inn rapportmateriale etter hvert som det ferdigstilles og i god tid før rettighetene blir sluppet i det fri. Dette er en god praksis i forhold til bestemmelsen om at det skal rapporteres snarest mulig etter at undersøkelsene er avsluttet eller innstilt på ubestemt tid. Det finnes imidlertid eksempler på at selskapene ikke har satt av tilstrekkelige ressurser til dette i forbindelse med nedleggelser.

5.14.5 Rapportmateriale

De innsendte rapportene journalføres og registreres i et EDB-basert register med fortløpende nummerering. Rapportene utstyres med en forside som angir geografisk lokalisering, forekomst og råstofftype.

Forsiden inneholder dessuten informasjon om utførende person/bedrift, fagområde samt et resymé av innhold eller resultater.

De faglige opplysningene gjør registeret til et viktig verktøy i forbindelse med etterbruk av materialet. Registeret gjør det lett å gjenfinne enkeltrapporter eller grupper av rapporter og gir en god tilgjengelighet til materialet.

Siden 1990 er det foretatt registrering av mer enn 5.000 rapporter i dette arkivet. De fordeler seg som følger:

Periode:	1873-1972	1972-79	1980-87	1988-95	Totalt
Antall:	1.450	1.550	1.650	350	5.000

Bvl. utvidet hjemmelen i forhold til 1842-loven når det gjelder rapporteringsplikt, hvilket forklarer økningen av innsendt materiale etter 1972. Antallet innsendte rapporter i siste 7-årsperiode, 1988-95, gjenspeiler den lave prospekteringsaktiviteten i begynnelsen av den perioden. Antallet er nå i ferd med å ta seg opp.

Tallene ovenfor inkluderer også et mindre antall tekniske og historiske rapporter og rapporter som ikke er knyttet til mutbare mineraler, men som av andre grun-

ner er tilsendt Bergvesenet, f.eks. ved hjemfall av gruver, rapportplikt knyttet til prospekteringsstøtte etc. Rapportene blir behandlet som fortrolig materiale så lenge rettighetshaveren opprettholder bergrettigheten (muting eller utmål). Fortrolig materiale utlånes kun mot skriftlig tillatelse fra rettighetshaver.

Det åpne rapportmateriale kan legges fram på Bergvesenets kontor for gjennomsyn og kopier kan bestilles.

Det EDB-baserte arkivet er et viktig redskap ved forespørsler om tilgjengelig rapportmateriale fra bestemte områder, forekomster eller råstoffer. Det registreres en stadig større interesse for rapportarkivene og låne- og kopieringsaktiviteten er stor.

I dag er det bare Bergvesenet som har tilgang på den EDB-baserte databasen over undersøkelsesrapporter. NGU og Bergvesenet har startet et samarbeid om et opplegg for sammenknytting av datanettverket med felles tilgang til de arkiver som er åpne. Målsettingen er at alle arkiver med åpent materiale skal gjøres tilgjengelig for eksterne brukere over telenettet. Forutsetningen er at sikkerhet overfor databasen og fortrolig materiale opprettholdes. Dette er en viktig forutsetning for at industrien skal ha tillit til at det fortrolige materialet blir behandlet konfidensielt og uten lekkasjer.

5.14.6 Digitalt materiale

Digitalt materiale er elektronisk registrerte opplysninger som bl.a. kan være direkteregistrerte fra instrumenter ved geofysiske målinger eller sammenstillinger av store mengder data. Forskriftene gir hjemmel for å kreve avlevert digitalt materiale, men hittil er kun mindre mengder innkrevet. Dette har sammenheng med tidligere problemer med felles EDB-plattform for lesbarhet av slike data og fordi man ikke har kunnet kreve inn system- og brukerprogramvaren som er nødvendig for å lese disse data. Årsaken er at slik programvare enten er intern, eller lisensiert til brukeren og i mange tilfeller kostbar.

I dag er situasjonen bedret med flere etablerte standarder for fil- og datautvekslinger, som er maskin- og systemuavhengige og som gjør det hensiktsmessig å kreve inn slike filer. Lagring av magnetiske data har begrenset holdbarhet og bestemte krav til lagringsforhold, derfor er optisk lagrede data (CD-ROM) en bedre framtidig løsning, som kan arkiveres på samme måten som papirdata.

5.14.7 Borkjerner og analyseprøver

For det fysisk rapportmaterialet, i første rekke analysemateriell som jord- og bergartsprøver og borkjerner, er det etablert et godt samarbeide med NGUs Geodatasenter på Løkken. NGU Geodatasenter Løkken er et landsdekkende borkjernelager. Senteret ble etablert i 1990 i lokaler som ble ledige da Løkken Gruber la ned driften og det ble foretatt en utvidelse i 1993 med et tilbygg. Geodatasenter Løkken består i dag av borkjernelager, lager for andre geologiske og geokjemiske prøver, inspeksjons- og bearbeidingsrom for borkjerner, nasjonalarkiv og utstillingsrom for naturstein, preparantlaboratorium for produksjon av bergartspreparater og bearbeidingsrom for naturstein. Senteret har 4 ansatte.

Bergvesenet har med henvisning til forskriften om innhenting av basismateriale, også innkrevet prøvemateriale fra undersøkelsesboring. NGU Geodatasenter Løkken forestår den praktiske håndteringen som lagring, arkivering og registrering. Arkivering av dette materialet er EDB-basert og ligger i et eget dataprogram. Det innleverte kjernematerialet er i noen tilfeller fortrolig og blir rutinemessig behandlet

deretter. Det er stor pågang etter kjernematerialet og de tilhørende borlogger, analyser og annet rapportmateriale.

Senteret har nå en lagerkapasitet på 700.000 meter standard borkjerner. Senteret har i dag lagret ca. 475.000 meter borkjerner, 200 prøver/prøveblokker fra natursteinforekomster og ca. 200.000 andre prøver fra forekomster av malm, industrimineraler, bergartsprøver, geokjemiske og marine prøver. Fortsatt ligger 250-300.000 meter borkjerner ute ved bedriftene. Etter planen skal det meste være plassert i senteret i løpet av 1998.

Før kjernematerialet blir plassert i lageret, blir det foretatt en utvelgelse slik at bare deler blir arkivert for langtidslagring. Som gjennomsnitt er ca. 35 % av borprøvene fra et felt eller en forekomst arkivert.

5.14.8 Nytteverdien av rapportmaterialet

Kvaliteten og omfanget av det rapportmateriale som sendes inn kan variere med kompetansen til den som gjennomfører arbeidet, men også med kompleksiteten i de metoder som er valgt i undersøkelsene.

Verdien av det rapportmaterialet som er sendt inn kan beregnes på mange ulike måter. I mange tilfeller ligger det investeringer i millionklassen bak enkeltrapporter, spesielt de som er knyttet til kjerneboring og helikopterbasert geofysikk. Men det er interessen rundt lån og innsyn i materialet som er avgjørende. Det er viktig å være klar over at resultater fra undersøkelser som foreløpig ikke har ført til drift, kan inneholde verdifull informasjon for nye brukere på et senere tidspunkt.

Det er i perioder stor interesse for utlån og kopiering av materialet. Det forteller mye om interessentenes vurdering av verdien, ikke minst i lys av den mangelfulle dekningen av detaljerte geologisk kart og tilhørende geoinformasjon for store deler av landet. Spesielt er borkjernelogger og analyseresultater, sammen med det fysiske prøvematerialet, meget ettertraktet. Både det åpne og det fortrolige materialet har stor nytteverdi i arealplanlegging og kartlegging av eventuelle konflikter knyttet til arealdisponering. Registrert leteaktivitet som kan føre til verdiskapning i et område, er viktig informasjon for planavdelingen i kommunene. En del av det eldre materialet kan ha stor historisk verdi, men dette vil muligens avta noe i takt med med økende krav til rapportenes faglige innhold.

Verdien av innsendte rapporter vil øke, særlig på bakgrunn av økte restriksjoner når det gjelder adgang til undersøkelsesområder og begrensninger når det gjelder terrenginngrep. Det vil derfor blir stadig viktigere for prospekteringsselskaper og andre som vil utføre undersøkelser i et område å begrense aktiviteten i terrenget så langt mulig. Tilgjengelige opplysninger fra tidligere undersøkelser er derfor av stor betydning i denne sammenheng.

5.14.9 Kostnader

Det krever faglig og arkivmessig innsikt for å håndtere rapportmaterialet riktig. De største kostnadene har man ved gjennomgang og registrering av materiale og særlig for rapportmateriale som ikke er godt strukturert, skrevet eller konkludert.

I forhold til den store etterbruksverdi dette materiale har, er det relativt små kostnader som ligger i tilsynet med at rapportpliktene overholdes, innkreving av materialet, registrering, gjenfinning og vedlikehold av arkivene.

5.14.10 Rapporteringsplikt i den nye minerallov

Utvalgets forslag til rapportering mv. er inntatt i utkastet kapittel 10.

Undersøkelsesarbeider

Prøvemateriale, analysemateriale og rapporter fra gjennomført undersøkelsesarbeid er et verdifullt og viktig materiale som bør sikres for fremtidig allment bruk. Materialet representerer stedfestet data som har stor interesse i kartleggings- og plansammenheng for offentlig forvaltning. For industrien vil dette dessuten være inngangsmateriale til fortsatt prospektering og utvikling av mulige økonomiske forekomster.

Verdien av dette materialet er av slik størrelse og betydning at det etter utvalgets syn må være en oppgave for den offentlige forvaltning å sikre at det kommer til maksimal nytte. Utvalget foreslår i utkastet kapittel 10 at det blir innført rapporteringsplikt til Bergvesenet for alle undersøkelsesarbeider knyttet til registrerte undersøkelsestillatelser, utmål, registrerte avtaler og ekspropriert rett til forekomst. Videre foreslås det i utkastet § 10-2 at plikten omfatter innlevering av det materiale som i dag er spesifisert i forskrift 18. august 1987 nr. 697 med tillegg om at alt fysisk prøvemateriale også omfattes av avleveringsplikten. Bergvesenet pålegges ansvar for at dette materialet blir ivaretatt på en arkivmessig forsvarlig måte. Det fysiske prøvemateriale skal overføres til NGU Geodatasenter Løkken.

Tilsvarende pliktig avlevering skal også gjelde for gruver og masseuttak som er i drift. Dette gjelder all drift, uavhengig av om driften av de mutbare eller registrerbare mineralene eller mineralske byggeråstoffene er knyttet til registrert avtale, utmål, driftskonsesjon eller attest om fritak for driftskonsesjon.

Rapportmateriale vil være beskyttet av en bestemmelse i utkastet § 10-4 om fortrolig behandling så lenge rettighetene opprettholdes.

Drift

Driftsplaner, driftsrapporter og kartmateriale er en nødvendig dokumentasjon for godkjennelse av driften, tilsynet med driften og en statusbeskrivelsen for området når driften blir nedlagt. Under drift beskriver denne dokumentasjonen grunnlaget for driften og er et basiselement for selskapets status. Det er derfor av stor betydning at denne dokumentasjonen er knyttet til et felles regelverk og faglig standard.

Innsending av driftsplaner, rapporter og kartverk er i dag dels hjemlet i bvl. §§ 51, 52 og 53, og dels i IK § 13. De samme rapporteringskrav settes som vilkår i konsesjoner som blir gitt i medhold av kalk- og kvartslovene og etter K. For innmåling av gruver og krav til kartverket, gjelder forskrift 18. august 1987 nr. 698 om gruvekart.

Som eksempel på vilkår vises til bergverkskonsesjonene der det i dag er vanlig med følgende utforming:

1. Gruvedriften skal være bergmessig og overensstemmende med den til enhver tid gjeldende lovgivning.
   Finner departementet at gruvedriften i vesentlig grad avviker fra det bergmessige og henvendelse til selskapet om å rette på dette ikke blir etterkommet, kan departementet forlange at selskapet fremlegger en plan for et bestemt tidsrom til fremtidig bergmessig drift av gruven. Planen skal innleveres til departementets godkjennelse senest fire måneder etter at begjæring er fremsatt. Drift kan bare foregå i overensstemmelse med den plan som er godkjent av departementet, dog kan avvikelser skje med departementets samtykke. Selskapet plikter å meddele de opplysninger som departementet måtte forlange i anledning av planens godkjennelse. I tilfelle av tvist, avgjøres spørsmålet om driften er bergmessig ved skjønn. På samme måte avgjøres om driften er i overensstemmelse med godkjent driftsplan.
2. Oppfaring av malmbeholdninger til fremtidig drift må til enhver tid foregå slik og i den utstrekning som sunn bergmessig drift tilsier. Bestemmelsene under

punkt 1 andre ledd, gjelder tilsvarende.

3. Over enhver gruve skal det opptas kart i målestokk som fastsettes av departementet. Kartene kompletteres minst en gang årlig. Kartene utføres i overensstemmelse med forskrift gitt i medhold av § 53 i lov 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk. Kopi eller film av det ajourførte gruvekart sendes i to eksemplarer til bergmesteren innen mai måneds utgang i de år hvis tall ender på 5 eller 0. Hvis bergmesteren finner det påkrevd, kan han pålegge selskapet å sende kartkopier med kortere mellomrom.
   Innen tre år fra konsesjonsmeddelelsen skal det for departementet fremlegges ferdige planer for full malmdrift innen utløpet av fristen nevnt i punkt 4 og innen samme frist på tre år skal nødvendige anleggsarbeider for oppredningsverk til malmbehandlingen være igangsatt.

Utvalget foreslår at plikten til å innlevere driftsplaner, rapporter og kartverk framgår av loven og at Bergvesenet får godkjennings- og tilsynsmyndigheten, jf. utkastet § 10-3. Plikten gjelder drift på alle mineralkategorier, og uavhengig av om grunnlaget for drift eller konsesjoner etter § 6-2 eller attest etter § 6-3.

For oppfølging av ressurspåvisning, uttatt mengde ved produksjonen, produksjonsverdier og sysselsetting, er det nødvendig at bedriftene blir pålagt rapporteringsplikt om dette. Dette er en forutsetning for å få en samlet oversikt over bergindustrien som består av en rekke bedrifter fordelt på de enkelte bransjer. Slike rapporter er helt nødvendige bl.a. for å få etablert et ressursregnskap for mineralsektoren, noe som er en forutsetning for en målformulert og bærekraftig forvaltning. Hjemmel for å pålegge slik rapporteringsplikt er nedfelt i en forskriftshjemmel i utkastet § 10-3 andre ledd. Bergvesenet vil få ansvaret for oppfølging og rapportering om resultatene for de enkelte bransjer og for bergindustrien samlet.

Utvalget foreslår at unnlatelse av å sende inn pliktige rapporter blir straffesanksjonert som etter dagens lovgivning, jf. utkastet § 12-2.

5.14.11 Undersøkelser som ikke faller inn under mineralloven

Mineralske byggeråstoffer

Etter utvalget oppfatning er det ønskelig at også rapporter og undersøkelsesmateriale fra undersøkelser etter mineralske byggeråstoffer blir sendt Bergvesenet, men utvalget finner det vanskelig å følge opp dette under minerallovens system. Det vises til at ervervssystemet ikke gjelder for mineralske byggeråstoffer. Mineralloven får først anvendelse for denne mineralkategori når man kommer til driftsstadiet, og da vil plikten til å rapportere om driftsmessige forhold følge av utkastet § 10-3. Innlevering av rapporter og undersøkelsesmateriale fra undersøkelser etter mineralske byggeråstoffer kan eventuelt følges opp i forbindelse med planarbeidet etter pbl.

Undersøkelser uten bergverksdrift som formål

I forbindelse med byggearbeider der det er nødvendig med kjennskap til grunnforholdene, blir det som regel foretatt spesiell kartlegging og ofte prøveboringer for å undersøke løsmassene og/eller fjellgrunnen. Det samme er tilfellet med grunnvannsboringer. Dokumentasjonen fra slike undersøkelser har stor faglig interesse og verdi, også utover de aktuelle prosjektene.

I noen land er det innført rapporteringsplikt også for slike undersøkelser. Disse kan omfatte bl.a. grunnboringer, geofysiske målinger samt målinger av fysikalske data av løsmasser og fast fjell mm. Dette er kartleggingsmateriale som ofte repre-

senterer betydelig ressursbruk og bør derfor sikres for mulig etterbruk og til annet bruk enn det opprinnelige.

En rapporteringsplikt for dette materialet vil naturlig måtte knyttes til pbl., og utvalget tilrår derfor at Nærings- og energidepartementet tar initiativ til at dette blir ivaretatt av de rette myndigheter. Utvalget foreslår videre at NGU, som faginstans med forvaltningsansvar for den generelle kartleggingen både for fast fjell og løsmasser og som har hånd om de offentlige fagdatabaser, blir tillagt ansvaret for forvaltningen av dette materialet.

5.15 REGULERING AV RETTIGHETSOVERDRAGELSER

I de tidligere kapitler er de enkelte ledd i ervervssystemet blitt behandlet. Det vises til de konklusjoner man har kommet fram til der, om at det ikke er behov for en diskresjonær prøving på disse stadiene, men kun en kontroll av at formelle, lovbestemte krav er oppfylt. Når det gjelder de avledede erverv og behovet for kontroll i denne sammenheng, vil dette bli behandlet nedenfor. Minerallovutvalget har gått ut fra et prinsipp om at dersom det ikke er konsesjon på opprinnelige erverv, bør det heller ikke være konsesjon på avledede erverv.

5.15.1 Overdragelse av letetillatelse

Når det gjelder selve dokumentet, letetillatelsen, skal denne bl.a. fungere som en legitimasjon av leter. Tillatelsen er således personlig, og denne bør derfor ikke kunne overdras.

Det er heller ikke behov for avledede erverv på dette stadiet. Leteretten er første trinn i ervervssystemet og noe enhver kan benytte seg av når man har fått letetillatelse. Leteretten har det samme innhold for alle, og man vil derfor ikke vinne noe på å overta en annens rett.

5.15.2 Overdragelse av undersøkelsestillatelse

Etter dagens system for mutbare mineraler er det nødvendig med konsesjon for å erverve eiendomsrett eller bruksrett til forekomster av mutbare mineraler som andre har mutet eller fått utmål på, jf. IK § 11. Dette gjelder også norske rettssubjekter. Regelen ble innført i 1969 etter Konsesjonslovkomitéens innstilling.

Konsesjonslovkomitéen var av den oppfatning at erverv av mineralforekomster måtte være forbundet med plikt til å sette i gang regelmessig drift. I komitéens innstilling på s. 65 heter det bl.a.: «Naturherligheter av så spesiell karakter bør ikke være gjenstand for kjøp og salg som vanlige faste eiendommer. Selv om man vel ikke kan se helt bort fra at mellommenn i enkelte tilfelle kan oppnå bedre kontakt med personer eller selskaper som er interessert i drift enn muteren er i stand til, bør normen i den fremtidige rettsordning være at muteren selv står som overdrager direkte til den som vil sette drift i gang.»

Komitéen mente videre at adgangen til å drive spekulasjon med bergrettigheter utvilsomt var til stede, og at det samme gjaldt adgangen til å erverve bergrettigheter i den hensikt å sørge for at vedkommende forekomst ikke blir utnyttet, enten av konkurransehensyn, eller for å skaffe seg selv uforholdsmessige reserver. Av disse grunner mente man at omsetningen av slike rettigheter ikke kunne være fri. Ved å pålegge konsesjonsplikt for avledede erverv av bergrettigheter, både for norske og utenlandske rettssubjekter, fikk man anledning til å sette som vilkår for overdragelsen at det ble satt igang drift på forekomsten.

De hensyn som er nevnt ovenfor, gjør seg neppe gjeldende i samme grad i dag, hverken for mutbare eller registrerbare mineraler.

For det første vil man ikke kunne forhindre at noen blokkerer en forekomst ved *opprinnelig* erverv da dette ikke er undergitt konsesjonsplikt. For det andre medførte bvl. og endringer av IK i denne sammenheng, regler som skal sikre drift på mineralske forekomster. Ifølge bvl. § 20 er mutingsretten begrenset til 7 år. Det stilles strenge krav til forlengelse av denne fristen. Dessuten fastsetter IK § 12 at erververen plikter å igangsette prøvedrift eller å søke konsesjon for regelmessig drift etter IK § 13 innen 10 år fra utmålsbrevets dato. Fristene løper uavbrutt også ved en overdragelse av rettigheten. Ovennevnte regler må sies i rimelig grad å ha ivaretatt hensynet til ønsket om igangsetting av ordinær drift. Dette er for øvrig også noe av bakgrunnen for at det i dag er kurant å få konsesjon for avledet erverv. Det skal dessuten nevnes at det går meget lang tid mellom hver gang departementet mottar en slik konsesjonssøknad. De siste 15 år har man mottatt 4 søknader.

Spekulasjonshandel med bergrettigheter er etter dagens lovgivning ikke noe problem. Forholdet i dag er tvert imot slik at man ønsker å stimulere til økt interesse for omsetning av bergrettigheter med sikte på drift på aktuelle forekomster. For å oppnå dette bør man søke å lette for omsetning av bergrettigheter ved å fjerne konsesjonsplikten.

Det synes videre noe inkonsekvent at man kan få muting ved opprinnelig erverv ved å oppfylle bvl.s formelle krav, men at man må ha konsesjon for å erverve den samme mutingen fra andre.

Etter dagens regler kan flere få mutingsrett på samme område, men da slik at yngre muter må vike for eldre. Ved eventuelt salg av retten, kan det spørres om man bør ha muligheten til å hindre overdragelsen for at den med yngre rett skal kunne overta. Som utgangspunkt virker en slik løsning uheldig, fordi bedringen av den yngre muters rett framstår som nokså tilfeldig, samtidig som man da fratar den eldre muter muligheten til å utnytte sin rett økonomisk. Lete- og undersøkelsesvirksomhet er svært kostbart. En rettighetshaver som selv ikke vil utnytte forekomsten, bør gis muligheten til å selge sin rettighet til andre og på denne måten få utnyttet resultatet av egen investering. Mulighet til å selge rettigheten gjør det mer attraktivt å lete, samtidig som det forhindrer at forekomster blir båndlagt. Opprinnelig rettighetshaver kan dessuten ikke overdra større rett enn han selv har. De tidligere omtalte fristene for å sette i gang drift, vil således løpe som om det ikke var skjedd noen overdragelse.

Som tidligere nevnt kan det ikke ved undersøkelsesarbeider gjøres vesentlige inngrep uten samtykke fra grunneier og bruker eller ved ekspropriasjon, jf. kapittel 5.12.5. Større inngrep vil videre forutsette tillatelse etter pbl., jf. kapittel 5.6.5. Forholdet til arealdisponering og vern av berørte interesser skulle derfor ikke tilsi noe behov for konsesjonsregulering.

De ovennevnte forhold sammenholdt med at undersøkelsestillatelsens varighet er begrenset til 7 år, jf. utkastet § 3-15 første ledd bokstav a, tilsier at samfunnet i liten grad har behov for å ha kontroll med hvem som innehar undersøkelsestillatelser. På denne bakgrunn synes det lite hensiktsmessig å opprettholde konsesjonsplikten for overdragelse av undersøkelsestillatelse for de mutbare mineraler samt innføre den for de registrerbare mineraler. Utvalget konkluderer derfor med at det ikke er behov for en særskilt hjemmel i mineralloven som pålegger konsesjonsplikt ved overdragelse av undersøkelsestillatelser. Ny rettighetshaver vil imidlertid måtte godkjennes av Bergvesenet, og i denne forbindelse vil vedkommende bli underkastet den kontroll som etter utkastet følger med registrering av slike tillatelser, jf. utkastet § 3-17 første ledd.

I utkastet § 3-17 andre ledd er det bestemmelser som regulerer indirekte overdragelse av undersøkelsestillatelser. Utvalget viser til de spesielle merknader når det gjelder det nærmere innhold i bestemmelsen.

5.15.3 Overdragelse av utmål, registrert avtale eller ekspropriert rett

Utmålet innebærer en betinget, formell overgang av rettigheten til det mutbare mineral fra staten til utmålshaver i utmålsområdet. Det innebærer imidlertid ingen rett til grunnen som sådan. Forutsetningen for å få utmål er at søkeren kan sannsynliggjøre at forekomsten har en størrelse, kvalitet mv. som gjør at den kan antas å være, eller innen rimelig tid kan bli, drivverdig, jf. utkastet § 4-1. Retten til å foreta inngrep er den samme som på undersøkelsesstadiet, jf. utkastet § 4-3 første ledd. Retten etter utmålet er tidsbegrenset til 10 år, og gir ikke noen rett til å sette i gang drift uten konsesjon. Sett i forhold til hva utmålshaveren kan foreta seg, synes ikke forholdene å avvike vesentlig fra hva som er tilfelle for en undersøker.

Når det gjelder den del av avtalen med grunneier som gir undersøker rett til forekomsten av registrerbart mineral, jf. utkastet § 4-5 bokstav a, synes ikke andre offentligrettslige hensyn å gjøre seg gjeldende ved overdragelse av registrert avtale enn for utmål. Retten til å foreta inngrep er den samme på dette stadiet som på undersøkelsesstadiet, jf. utkastet § 4-6 første ledd. Dessuten er de registreringsrettslige virkninger av avtalen begrenset til 10 år, jf. utkastet § 4-9 andre ledd, og rettighetshaver kan ikke sette i gang drift uten konsesjon etter utkastet § 6-2. Hensynet til grunneier i denne sammenheng blir ivaretatt av alminnelige avtalerettslige regler. Grunneier kan f.eks. ta forbehold i avtalen om overdragelse av rett etter denne.

Reglene om konsesjonsplikt ved overdragelse av utmål ble innført i 1969 med den samme begrunnelse som for konsesjonsplikt på overdragelse av muting. Det vises i denne forbindelse til det som er sagt foran under kapittel 5.15.2 om at man ønsket en konsesjonsplikt slik at man kunne sette vilkår om igangsetting av drift. Etter lovutkastet vil det være regler som skal ivareta dette hensynet ved lovbestemte frister for å søke konsesjon og sette i gang drift, jf. utkastet § 4-9 første ledd bokstav a og § 6-7. Tidsfristene løper selv om rettigheten overdras. For øvrig vises til begrunnelsen i kapittel 5.15.2 for ikke å lovfeste konsesjonsplikt ved overdragelse av undersøkelsestillatelser idet de samme hensyn gjør seg gjeldende for utmål, registrert avtale. I utgangspunktet vil de argumenter som er anført ovenfor også ha gyldighet ved overdragelse av ekspropriert rett til registrerbart mineral, jf. utkastet § 4-5 første ledd bokstav b. Imidlertid kan det være betingelser knyttet til selve ekspropriasjonstillatelsen som kan begrense overdrageligheten av den rett som er ervervet.

På denne bakgrunn synes det ikke å gjøre seg gjeldende hensyn som tilsier en annen løsning for utmål, avtale og ekspropriert rett enn for undersøkelsestillatelser. Utvalget konkluderer derfor med at det ikke er behov for en særskilt hjemmel i mineralloven som pålegger konsesjonsplikt ved overdragelse av utmål, registrert avtale og ekspropriert rett. Som for overdragelse av undersøkelsestillatelse, må imidlertid også overdragelse av disse rettighetene godkjennes av Bergvesenet. I denne forbindelse vil det bli foretatt en kontroll av om de formelle vilkår for å inneha bergrettigheten foreligger, jf. utkastet § 4-11 første ledd. Når det gjelder bestemmelsene i utkastet § 4-11 andre ledd om indirekte overdragelser, vises til de spesielle merknader.

5.15.4 Overdragelse av driftskonsesjon

Når det meddeles driftskonsesjon til et selskap eller en person, skjer dette bl.a. på bakgrunn av en vurdering av selskapet eller personen og vedkommendes planer for virksomheten. Driftskonsesjon er derfor å betegne som en personlig tillatelse, og bør ikke kunne overdras.

5.15.5 Overdragelse av eierandeler i mineralindustrien

I steden for å overdra bergverksrettighetene, kan den samme realitet oppnås ved å endre eierstrukturen i et selskap som har slike rettigheter. IK har derfor i kapittel V særlige regler for omsetning av eierandeler bl.a. for å unngå omgåelse av reglene om ervervskonsesjon i § 11. Reglene gjelder tilsvarende for kalk og kvarts. For de øvrige selskaper som har konsesjonspliktig forhold til fast eiendom gjennom eierskap til registrerbare mineraler, kommer reglene i K §§ 2 og 4 til anvendelse.

Reglene om erverv av eierandeler kommer til anvendelse når selskapet eller sammenslutningen eier konsesjonspliktige bergrettigheter eller bruksretter til bergrettigheter som erververen selv ikke kunne ha ervervet uten konsesjon.

Ifølge IK § 36 må erververen ha konsesjon dersom han blir innehaver av mer enn 20 % av aksjene og selskapet innehar rettigheter som aksjeerververen ikke selv kunne erverve uten konsesjon. Regelen gjelder både norske og utenlandske rettssubjekter. Bestemmelsen tar sikte på ukontrollert oppsamling av aksjer i bergverksselskaper med begrenset ansvar på en hånd.

For ansvarlige selskaper, gjaldt fram til 1. januar 1995 reglene i IK § 39. Erverver trengte konsesjon for ethvert erverv av eierandeler dersom selskapet hadde rettigheter som erververen ikke selv kunne erverve uten konsesjon. I forbindelse med ikrafttredelse av ervervsloven 1. januar 1995 ble denne bestemmelsen imidlertid opphevet. Det vises til drøftelsen i vedlegg 6 om gjeldende rett *"Erverv av selskapsandeler og overtakelse av mineralvirksomhet"* i kapittel 2.10.2 med konklusjon om at konsesjonsplikt nå vil følge av IK kapittel II om direkte erverv. Opphevelse av IK § 39 kan ikke tas som et argument for at man i mineralloven ikke skal ha konsesjonsplikt på erverv av eierandeler i ansvarlige selskaper.

Siden utvalget foreslår å fjerne konsesjonsplikten for avledede erverv av mutinger og utmål, faller ett av momentene for å ha regler tilsvarende IK §§ 36 og 39 i den nye loven bort. Bestemmelsene er imidlertid ikke bare begrunnet i ønsket om å forhindre omgåelse av reglene om avledede erverv av slike rettigheter. Også andre hensyn skal ivaretas. Ved meddelelse av ervervskonsesjoner etter §§ 36 og 39, kan det fastsettes betingelser som finnes påkrevet av «almene hensyn». Her oppstilles det vilkår bl.a. om hvem som kan eie eierandelene, kapitalkrav og en rekke vilkår som er knyttet til driften av anlegget, herunder bestemmelser om driftsplaner og sikring og avslutning av virksomheten. Ikke minst kan man ta stilling til om erververen er kvalifisert til å ha en eierposisjon til en slik omfattende virksomhet. Videre kan slike regler ha en preventiv effekt slik at useriøse aktører holder seg unna dette markedet.

Det synes naturlig at når den som skal starte en virksomhet av en slik karakter som bergverk kan bli pålagt ovennevnte vilkår i en driftskonsesjon, må det også være naturlig at den som i neste omgang ønsker å overta en virksomhet med slik konsesjon, også må være underlagt en viss kontroll. Det er således behov for bestemmelser som regulerer overdragelse av eierandeler i virksomhet og overdragelse av aktiva som innebærer overdragelse av virksomhet, når virksomheten innehar driftskonsesjon.

Ved overdragelse av igangværende virksomhet vil overdragelsen av eierandeler i bergverksforetaket være meldepliktig etter ervervsloven dersom mer enn 1/3,

minst 1/2 eller minst 2/3 av eierandelene overdras. Loven er generell og omfatter i utgangspunktet all næringsvirksomhet med mer enn 50 ansatte, mer enn 50 mill. kr i omsetning eller som har mottatt offentlig støtte til FoU med mer enn 5 mill. kr de siste åtte år. Enkelte virksomheter er imidlertid unntatt.

Det blir et spørsmål om det er spesielle forhold ved bergverksnæringen som tilsier at man bør ha egne og strengere regler for overdragelser i denne industrien enn i annen virksomhet. I dag vil et erverv av bare 1/5 av kapitalen i et aksjeselskap og enhver andel i ansvarlige selskaper som driver med bergverksdrift, utløse konsesjonsplikt etter IK §§ 36 og 39 (kapittel II), mens kun et erverv på mer enn 1/3 av eierandelene vil utløse meldeplikt etter ervervsloven dersom vilkårene her er oppfylt. I forbindelse med ikrafttredelsen av ervervsloven ble grensene for aksjer eller parter i selskaper med begrenset ansvar, som utløser konsesjonsplikt i konsesjonsloven av 1974, endret, slik at disse nå er lik grensene i ervervsloven, jf. K § 4.

Det er på det rene at de tre lovene er ment å ivareta forskjellige hensyn, se bl.a. drøftelsen i Ot.prp. nr. 88 (1993-94) s. 36 flg. Det er derfor hensiktsmessig med egne regler om erverv av eierandeler i bergverksvirksomhet i mineralloven, selv om dette medfører at samme erverv kan bli underlagt behandling etter flere lover. Dagens regler som pålegger konsesjonsplikt for ethvert erverv av andeler i ansvarlige selskaper, synes imidlertid for strenge. Reglene bør i større grad knytte seg til om erververen får innflytelse på beslutningene som fattes i selskapet. For at reglene i mineralloven, ervervsloven og K skal fungere enhetlig, foreslås å innføre konsesjonsgrenser tilsvarende de i ervervsloven i mineralloven. Både for ansvarlige selskaper og selskaper med begrenset ansvar, foreslås konsesjonsplikt å inntre når erverver blir eier av 1/3, minst 1/2 eller minst 2/3 av samtlige eierandeler eller stemmeberettigede eierandeler i foretak som har fått driftskonsesjon med hjemmel i mineralloven, jf. utkastet § 6-4.

5.15.6 Forholdet til andre lover og områder

Konsesjonsloven

Erverv av eiendomsrett eller bruksrett til grunn kan være aktuelt både i lete-, undersøkelses-, drifts- og avslutningsfasen.

Grunn og rettigheter som undersøker eller utmålshaver trenger til bergverksvirksomhet, kan erverves ved frivillig avtale eller ved ekspropriasjon. Det samme gjelder grunn og rettigheter som er nødvendige for undersøkelse og utnyttelse av registrerbare mineraler.

Når det gjelder de registrerbare mineralene, vil en undersøkelsestillatelse med best prioritet gi undersøkeren en rett framfor andre til å få registrert en avtale med grunneieren hos Bergvesenet om utnyttelse av mineralet. En slik avtale vil normalt også ha bestemmelser om avståing eller bruk av nødvendige arealer til denne virksomheten. Denne avtalen vil ha paralleller til de opsjonsavtaler som det i dag er vanlig å inngå med grunneieren i forbindelse med leting etter ikke-mutbare mineraler. Det er lite praktisk å inngå avtaler som ikke gir prospektøren en mulighet til å utvinne mineralet. Avtalene vil derfor normalt inneholde rettigheter både til mineralet og til nødvendig grunn.

Uansett ervervsform vil det etter dagens regler kreves konsesjon etter K, kalkloven eller kvartsloven. Dersom erververen søker om driftskonsesjon etter IK kapittel II eller ervervskonsesjon etter kalk- og kvartslovene, er lovene imidlertid blitt anvendt slik at det ikke er nødvendig med konsesjon etter K, jf. K § 2 fjerde ledd. Utvalget mener dette er en hensiktsmessig regel som bør videreføres i den nye mineralloven. Areal utover hva som er nødvendige for drift, er likevel som tidligere, konsesjonspliktig etter K. Utvalget foreslår derfor at K § 2 fjerde ledd får ett nytt nr.

3 som gjør det klart at K ikke omfatter erverv som er konsesjonspliktige etter mineralloven § 6-4. Videre foreslås et nytt unntak i nr. 4 for erverv som er nødvendig for drift på mineralsk forekomst når erververen innenfor fristen i K § 20 sender søknad om driftskonsesjon etter mineralloven § 6-2, jf. utkastet § 13-2.

Spørsmålet blir så om man også vil opprettholde dagens regler om at en prospektør må søke konsesjon etter K i de tilfelle hvor det i første omgang ikke søkes om driftskonsesjon. Alternativt kan man innføre et system hvor det ikke er nødvendig med konsesjon for erverv av grunn før det søkes om driftskonsesjon. K må da unntas for slike erverv.

Dagens ordning med konsesjonsplikt synes ikke å være et problem for næringen. Leter og muter har i dag sjelden behov for å erverve grunn og rettigheter på lete- og undersøkelsesstadiet slik at det vil utløse konsesjonsplikt. I de fleste tilfelle er det snakk om bruksrettigheter på under 10 år. Utvalget ser ingen grunn til at dette skulle være annerledes for de registrerbare mineralene. Fra samfunnets side er det videre mest hensiktsmessig at Ks regler gjelder fullt ut når ervervet først faller inn under de alminnelige vilkårene. På lete- og undersøkelsesstadiet er det normalt såvidt usikkert om eventuell drift kan ta til, og således om man vil få anledning til å vurdere ervervet og sette vilkår i en senere omgang. Det forhold at konsesjonssøknadene avgjøres av fylkeslandbruksstyret etter innstilling fra kommunen, slik at et eventuelt nei til konsesjon også vil være en klar indikasjon på at de aktuelle områder heller ikke vil bli omregulert dersom dette er nødvendig, er også et moment som taler for at konsesjonsplikten etter K bør opprettholdes for så vidt gjelder erverv på undersøkelsesstadiet.

Alt i alt virker det som om det ikke er noe praktisk problem at en prospektør må søke konsesjon etter K i de tilfelle hvor det i første omgang ikke søkes om driftskonsesjon. Det bør derfor for dette tilfellet ikke gjøres endringer i K eller innføres nye ervervsregler i mineralloven.

Praksis med hensyn til vilkårssetting bør imidlertid endres. I dag gis vilkår som regulerer driften allerede ved meddelelse av ervervskonsesjon etter K og kalk- og kvartslovene. Dette bør unngås da det kan forlede tiltakshaver til å tro at ervervskonsesjonen også innebærer tillatelse til drift. I ervervskonsesjoner etter K bør det i framtiden kun gis en henvisning til mineralloven, og minne om at man må ha driftskonsesjon før drift igangsettes.

5.15.7 Ekspropriasjon

Grunn og rettigheter som muter eller utmålshaver trenger til bergverksvirksomhet, kan som nevnt etter gjeldende rett erverves ved frivillig avtale eller ved ekspropriasjon. Det samme gjelder grunn og rettigheter som er nødvendige for undersøkelse og utnyttelse av ikke-mutbare mineraler. Uansett ervervsform kreves det ervervskonsesjon etter K. Det samme gjelder gjelder rettigheter med varighet lenger enn 10 år.

Slik reglene er i dag, kan den som har ekspropriert grunn og rettigheter risikere å ha gjort dette forgjeves dersom han ikke får ervervskonsesjon. I praksis vil imidlertid denne situasjonen neppe oppstå siden de myndigheter som avgjør konsesjonsspørsmålet normalt vil være hørt under ekspropriasjonsomgangen. Systemet innebærer imidlertid en unødvendig dobbeltbehandling siden det i hovedsak er de samme hensyn som skal vurderes i begge tilfeller. Ordningen skaper ekstraarbeid for myndighetene og tiltakshaver blir heftet. Man risikerer også å få to vedtak som spriker eller som direkte motvirker hverandre. Det bør på denne bakgrunn søkes å få til en bedre samordning av behandlingen av de to typer saker for å unngå nevnte ulemper.

Et ekspropriasjonsvedtak vil bli fattet på et høyere nivå enn konsesjonsvedtaket, noe som normalt skulle tilsi en mer betryggende saksbehandling. Dersom det likevel skulle bli begått en feil, vil man dessuten ha mulighet for å klage til Kongen i statsråd. Som nevnt ovenfor vil konsesjonsmyndighetene bli hørt i ekspropriasjonsomgangen, slik at de på denne måten kan få ivaretatt sine interesser. Pbl.s regler vil dessuten gjelde uavhengig av om man opphever konsesjonsplikten for erverv ved ekspropriasjon.

På bakgrunn av ovennevnte, foreslår utvalget å oppheve konsesjonsplikten etter K på erverv som har skjedd ved ekspropriasjon etter mineralloven § 5-2, jf. utkastet § 13-2. For å sikre at de hensyn som skulle ivaretas i konsesjonsbehandlingen blir ivaretatt i ekspropriasjonssaken, bør det innføres en plikt for ekspropriasjonsmyndigheten til å høre kommune og fylkeslandbruksstyret. Dessuten må det åpnes for at man under ekspropriasjonsbehandlingen kan ta de hensyn som er nedfelt i Ks formålsbestemmelse. En hjemmel for å fastsette slike saksbehandlingsregler er inntatt i utkastet § 5-2 femte ledd. Når det gjelder forholdet til rettslig bindende planer etter pbl., vil forholdet til planmyndigheten være basert på «samtykkemodellen», jf. utkastet § 5-2 tredje ledd.

Når det gjelder samordningen mellom driftskonsesjon og ekspropriasjon, vises til kapittel 5.12.8.

5.16 TILSYN OG SIKRING

5.16.1 Sikring

Mutbare mineraler

Drift på de mutbare mineraler er regulert både i bvl., IK og pbl. I bvl.s kapitler om skjerping, muting og utmål. Her det bestemmelser om at rettighetshaveren skal holde skjerpet, undersøkelsesområdet eller driftsområdet forsvarlig inngjerdet, hvis det kan medføre fare for mennesker eller husdyr. Ved innstilling av arbeidet, skal området sikres varig. I praksis vil et letearbeide i dag ikke medføre slike inngrep at sikringstiltak er nødvendige. Det kan derimot være aktuelt innenfor et mutingsområde og da spesielt dersom prøvedrift blir gjennomført.

Muterens sikringsplikt framgår av bvl. § 19a og pålegger muter å sikre åpninger eller masser han har laget eller benyttet seg av. Utmålshavers sikringsplikt følger av bvl. § 39a. I tillegg til de plikter muteren har etter § 19a, har utmålshaver også sikringsansvar for alle gruveåpninger og andre åpninger i grunnen innenfor utmålet og for åpninger utenfor utmålet når de virker som adkomst til malmen i utmålet eller har annen tilknytning til dette. Sikringsplikten gjelder uten hensyn til om åpningene er laget av utmålshaveren eller ei.

Ved forskrift 18. august 1987 nr. 687 og 689, er det gitt nærmere bestemmelser om sikring av skjerp, gruveåpninger mv. og om tilsyn med slike.

Lovens bestemmelser om sikring har overfor mutere vært praktisert slik at når gruveåpning fra tidligere drift som vedkommende har benyttet seg av, forlates i godkjent sikret stand og ingen rettigheter er opprettholdt videre, har muteren så langt det gjelder kravene etter bergverksloven, vært fritatt for senere vedlikehold av sikringene.

Kravet til sikring er imidlertid strengere ved nedlegging etter drift. Da kreves at sikringstiltakene blir mest mulig permanente, ved f.eks. gjenstøping eller gjensprengning. Dersom forholdene er slik at det er nødvendig med inngjerdinger, kreves at tiltakshaveren avsetter midler i et vedlikeholdsfond og at det er opprettet avtale om et fremtidig tilsyn og vedlikehold. Som regel inngås slike avtaler mellom

driftsselskapet og kommunen. Kravet om et stedsevarig vedlikeholdsansvar av sikringstiltak er i de senere år vanligvis blitt satt som vilkår i driftskonsesjonene.

Ikke-mutbare mineraler

Kalkstein og kvarts er underlagt konsesjonsplikt etter hhv. kalkloven og kvartsloven. I hht. disse lovene kan det settes vilkår for drift av forekomsten og vilkår som måtte finnes påkrevet av allmenne hensyn. I praksis innebærer dette at det bl.a. pålegges konsesjonæren å holde bruddsteder og gruveåpninger som kan medføre fare for mennesker og husdyr, forsvarlig sikret. Videre blir det ved nedleggelse av brudd eller gruve, stilt vilkår om at disse blir sikret på en forsvarlig og varig måte innen en frist som vanligvis ikke skal strekke seg ut over to år. Ved dagbrudd er det i de seneste konsesjoner stilt vilkår om terrassering av bruddkantene for å avverge fare eller skade på omgivelsene. Videre blir det stilt vilkår om ryddiggjøring og istandsetting av området på en slik måte at det blir minst mulig skjemmet av den tidligere driften. Også dette er et vilkår som betraktes som en sikringsbestemmelse i videre forstand.

Lov 21. mars 1952 nr. 1 om avståing av grunn mv. til drift av ikke-mutbare mineralske forekomster (IM), gir anledning til å stille vilkår «til sikring av eierens, naboens og allmennhetens interesse» under driften. Det kan stilles vilkår om at det ved nedleggelse av driften treffes forføyninger for å avverge fare eller skade for omgivelsene. Eksproprianten kan pålegges å stille sikkerhet for oppfyllelse av de pålegg som blir gitt.

Når det gjelder konsesjoner for rettighetserverv av massetak og steinbrudd som blir gitt etter K, kan det til slik konsesjon også knyttes vilkår som i hvert enkelt tilfelle finnes påkrevd av allmenne hensyn. Etter at det i 1989 ble instituert at Bergvesenet er høringsinstans for konsesjonsmyndigheten, er det som konsesjonsvilkår inntatt et sett standardvilkår for drift av massetak der krav om sikring under drift og varig sikring ved nedleggelse inngår.

Ved rundskriv M-69/95 utsendt i november 1995 til fylkesmennene, fylkeslandbruksstyrene og kommunene, har Landbruksdepartementet delegert kontrollen med vilkår vedrørende massetak til Bergvesenet. Vilkårene er standardvilkår utarbeidet av Bergvesenet og godkjent av Landbruksdepartementet.

Iom. at Bergvesenet, som sentralt statlig fagorgan, har fått innsigelsesrett i plansaker som berører masseuttak og bergverksdrift, jf. pbl. §§ 20, 27 og 28, er Bergvesenet høringsinstans for kommunene i reguleringssaker som omfatter massetak. Som fast regel foreslår Bergvesenet at standardkrav til drift av massetak blir tatt inn i reguleringsvilkårene. Standardkravene tilsvarer standardvilkårene utarbeidet av Bergvesenet, jf. ovenfor. Dermed er sikringskravene også innført for disse virksomhetene.

Etter gjeldende regelverk er derfor de aller fleste nye uttak underlagt de samme vilkår om drift, sikring og avslutning. De som faller utenfor er etter hvert kun de som ikke behøver konsesjon og der kommunene ikke forlanger godkjente reguleringsplaner før drift igangsettes. Dette gjelder bl.a. kommunens egen drift og drift igangsatt av Statens Vegvesen og Vassdragsvesenet.

5.16.2 Sikring i gamle driftsområder

Statens innsats i sikring av gamle gruveområder

Det offentlige har påtatt seg en betydelig del av kostnadene ved å rydde og sikre gamle gruver på mutbare mineraler. Staten har imidlertid bare dekket kostnader der det har vært åpenbart at bedriften selv ikke har hatt kapasitet til å kunne klare dette,

samt der bedriften som har forårsaket problemene, ikke lenger eksisterer. Dekningen av utgiftene har bygget på at staten har hatt et ansvar som eier pga. hjemfall, eller som driver gjennom statsselskap. Staten har imidlertid også i noen tilfeller dekket kostnader til rydding og sikringstiltak der et slikt tilknytningsforhold ikke kan påvises, noe som har sin bakgrunn i at staten i medhold av bvl. og ervervssystemet har åpnet for at gruveeiere og undersøkere har adgang til å benytte andres grunn i sin virksomhet. På denne bakgrunn er det ikke rimelig at en grunneier som kan ha blitt påtvunget gruvevirksomhet, skal betale for rydding og sikring.

Midler over statsbudsjettet til sikring av farlige gruveåpninger ble økt betraktelig etter Kongsbergulykken i 1978 der en skiløper falt ned i en gruvesjakt og døde. Etter denne ulykken har det i gjennomsnitt blitt bevilget 1 mill. kr pr. år til sikring av farlige gruveåpninger. Bergvesenet har pr. i dag satt opp ca. 60.000 meter med gjerde. I tillegg til dette er gruveinnganger stengt og flere farlige åpninger i grunnen stengt eller sikret på annen måte.

Det er foretatt sikringer i 318 gamle gruveområder der 104 sjakter/åpninger er gjenstøpt, 214 er gjenfylt, 31 er sikret på annen måte. Fra 1950 til 1995 er det bevilget og brukt i alt 24,3 mill. kr.

Når det gjelder de midler staten har brukt til forurensningstiltak, knytter dette seg utelukkende til pålegg gitt av SFT. Påleggene er gitt staten v /Bergvesenet som eier av gruven. Eiendomsretten til gruven har enten sin bakgrunn i at det er et statlig foretak som har drevet gruven, eller at gruven har hjemfalt til staten etter avsluttet drift. Fra 1986 til 1995 har Bergvesenet brukt snaut kr 43 mill. på slike forurensningstiltak. Statens plikt til å iverksette pålegg gitt av SFT adskiller seg ikke fra tilsvarende plikt for private eiere av gruver.

Sikring av åpninger etter massetak

Rundt om i landet ligger det et stort antall usikrede åpninger etter drift på ikke-mutbare mineraler som innebærer en fare for omgivelsene. Manglende sikring kan skyldes at det er vanskelig å finne den som har ansvar for å sikre åpningen, at det er tvil om hvem som er ansvarlig eller den ansvarlige mangler midler til å foreta sikringen. I erkjennelse av at manglende sikring av massetak er et stort problem, ble det ved kgl.res. 16. juni 1978, nedsatt et utvalg for å se på dette sikkerhetsspørsmålet.

Utvalget avga en utredning til Industridepartementet 2. oktober 1980, NOU 1980: 56 Åpninger mv. etter masseuttak. Utredning inneholdt et utkast til «lov om sikring etter uttak av ikke-mutbare mineralske forekomster mv.» og tilhørende forskrifter. Utredningen er ikke fulgt opp med lovendringer.

5.16.3 Tilsyn

Bergmesterens tilsynsplikt etter bvl. er nedfelt i § 51. Han skal føre tilsyn med at undersøkelsesarbeider og gruvedrift foregår på en bergmessig måte og i samsvar med pålagte vilkår. Han skal også påse at tiltakene ikke medfører unødig fare eller skade for mennesker og husdyr, samt ivareta forholdet til naturen på stedet. Bergmesteren kan gi de pålegg som er nødvendige for å sikre formålet med tilsynet. Ved forskrift 18. august 1987 nr. 687 og 689, er det gitt nærmere bestemmelser om sikring av skjerp, gruveåpninger mv. og om tilsyn med slike.

Som regel er det en forutsetning for de driftstillatelser som blir gitt at driften skal gjennomføres innenfor gitte rammer. Faglig sett er det grunnleggende at driften skal gjennomføres på en bergmessig god måte, dvs. at ressursen skal utnyttes best mulig innenfor et godt tilpasset driftsopplegg samtidig som omgivelsene og miljøet

best mulig blir ivaretatt. Bergmessig god utnyttelse vil også innebære at den spesifikke verdien av en mineralforekomst skal reflekteres i produktene.

Spesielle vilkår som er knyttet til driftstillatelsen er hjemlet i konsesjonslovene, pbl. eller forurensningsloven.

For de virksomheter som blir underlagt tilsyn av Bergvesenet, er det i dag en ubetinget regel at det kreves driftsplan. Denne skal ivareta alle rammevilkår som er forutsatt i driftstillatelsen. Den omfatter også et krav om at avslutningen av uttaket, sluttarrondering og restaurering av området skal vises og beskrives.

For Bergvesenet er godkjenning av driftsplaner og tilsyn med driften en meget viktig arbeidsoppgave. Den forutsetter bl.a. at etaten faglig sett er oppdatert, ikke bare innenfor den teknologiske utvikling, men også om markeder og produktutvikling. Dette krever god kontakt med de enkelte bedrifter, med den organiserte del av industrien og med forsknings- og undervisningsinstituttene. Denne kontakten blir ivaretatt formelt gjennom temamøter og mer uformelt ved bedriftsbesøk og befaringer.

Innenfor tilsynsvirksomheten gjennomfører Bergvesenet på årsbasis 150-200 befaringer og behandler 15-20 nye driftsplaner. I tillegg til dette behandles regelmessig endringer av planer, utvidelser, reduksjoner og nedleggelser. Mange bedrifter er pålagt vilkår om regelmessig ajourføring av planer og kartverk hvert 5. år.

5.16.4 Utvalgets forslag – sikring

Rydding og sikring

Utvalget foreslår å opprettholde krav om sikringstiltak på alle stadier i ervervssystemet. Sikringsplikten er utvidet til å omfatte fare som kan true dyr, ikke bare husdyr. Utvalget mener at endringen er i tråd med utviklingen i samfunnet når det gjelder synet på menneskers inngrep i naturen og begrensning av den skade slike inngrep medfører. Når det gjelder anvendelsen av sikringsbestemmelsene, vises til særskilte merknader.

På letestadiet følger plikten til å iverksette sikringstiltak av § 2-5. Leteren plikter å iverksette tiltak slik at letingen ikke innebærer fare for mennesker eller dyr. Sikringstiltakene skal være varige når området forlates. Tilsvarende bestemmelse finnes i § 3-10 for undersøkelsesstadiet. På utmålsstadiet og stadiet for registrert erverv av forekomst, er sikringsplikten noe videre, jf. § 4-8. Her er det intet krav om at tiltakshaver må ha forårsaket faremomentene. Vedkommende rettighetshaver har et generelt ansvar for å sikre hele utmålet eller registreringsområdet. På driftsstadiet vil § 4-8 fortsatt gjelde.

Etter at undersøkelsarbeidene og eventuell drift er avsluttet, vil bestemmelsen i § 9-2 andre ledd if. få betydning. Det foreslås her en regel om at Bergvesenet kan gi de nødvendige pålegg om framtidig vedlikehold av sikringstiltakene. For øvrig vil plikten til å gjennomføre sikringstiltak bestå også etter at man har mistet rettigheten i ervervssystemet.

Leting etter og undersøkelse av mineralske byggeråstoffer er ikke regulert i mineralloven. Plikten til å utføre sikringstiltak må grunneier således sørge for å innta i avtalen med leteren eller undersøkeren. Når man kommer til driftsstadiet, vil imidlertid § 6-1 om pålegg for å sikre bergmessig drift kunne benyttes som hjemmel til å kreve at tiltakshaver utfører sikringstiltak. § 9-2 andre ledd if. vil også få anvendelse når drift på mineralske byggeråstoffer skal avsluttes.

Krav om sikkerhet

Grunneier: Kostnader til sikringstiltak kan komme opp i betydelige beløp. For å sikre at det finnes midler til gjennomføring av sikringstiltak, er tiltakshaver derfor på undersøkelsesstadiet pålagt å stille sikkerhet for disse kostnadene dersom grunneier krever det, jf. utkastet § 3-9 første ledd. På letestadiet mener utvalget at det ikke er behov for en tilsvarende hjemmel da tiltakshaver ikke kan påføre eiendommen skade uten grunneiers samtykke. Gir grunneier sitt samtykke til at eiendommen kan påføres skade, må grunneier selv passe på at et eventuelt krav til sikkerhetsstillelse stilles som vilkår for slikt samtykke.

Staten: I mange tilfeller vil åpningene i dagen være for store til at de kan mures eller fylles igjen, eller på annen måte sikres varig. I slike tilfeller er det ofte nødvendig å gjerde inn de farlige områdene. I andre tilfeller kan det knytte seg usikkerhet til om det må gjennomføres ytterligere tiltak for å hindre forurensning. En del av forurensningstiltakene er heller ikke varige. Dammer som legger avgangsmasser under vann må vedlikeholdes, kalkingstiltak iverksettes osv.

Vedlikehold av sikringstiltak og innretninger for å hindre forurensning innebærer oppfølging langt inn i framtiden. Det er likevel et prinsipp at utgifter forbundet med dette vedlikeholdet skal betales av tiltakshaver. For å sikre at det finnes fremtidige midler til sikring og vedlikehold foreslår utvalget en hjemmel slik at Bergvesenet kan kreve midler avsatt til sikring til framtidige utgifter, jf. utkastet § 9-3. Dette er en videreføring av regler i bvl. §§ 39a tredje ledd og 51 tredje ledd. Det nye er at retten til å kreve midler avsatt til sikring også vil gjelde for de registrerbare mineralene og en viss grad de mineralske byggeråstoffene.

Regelen gir Bergvesenet rett til å kreve sikkerhet i forkant av nedleggelsen, dvs. mens undersøkelser og drift ennå pågår. Sikkerhetsstillelse på undersøkelsesstadiet kan imidlertid bare kreves for mutbare og registrerbare mineraler som er regulert av mineralloven. På driftsstadiet vil derimot alle mineralkategorier være omfattet av bestemmelsen, også mineralske byggeråstoffer. Regelen gir ikke anledning til å kreve forhåndssikkerhet for miljøtiltak. Dette må eventuelt kreves med hjemmel i forurensningsloven.

Regelen er ment brukt både for å ivareta samfunnets og grunneiers interesser. Når det gjelder grunneiers interesser på undersøkelsesstadiet, er hjemmelen imidlertid forbeholdt spesielle tilfeller, da grunneier i utgangspunktet bør ivareta sine interesser selv ved bruk av bestemmelsen i § 3-9.

Hvem bør Bergvesenet kunne gi pålegg om rydding og sikring?

Bergvesenet må for det første kunne rette pålegg til tiltakshaver. Det som kan skape tvil er imidlertid om Bergvesenet bør kunne gi grunneier pålegg om sikring og arrondering av nedlagte brudd dersom tiltakshaver ikke har midler.

Utvalget mener at reelle hensyn i noen grad taler for at dette bør kunne gjøres. Grunneier kan i mange tilfeller ha valgt å åpne for bergverksvirksomhet på sin eiendom og ha tjent penger på dette. I en viss grad bør grunneier derfor også kunne belastes med kostnadene til sikring og arrondering. På den annen side vil grunneier etter de nye reglene i mineralloven ofte i mindre grad enn før kunne bestemme hvorvidt det skal drives uttaksvirksomhet, og i liten grad kunne avgjøre hvem som skal få lov til å ta ut forekomsten. Dersom uttak skjer på grunnlag av et ekspropriasjonsvedtak, vil grunneier ikke ha noen innflytelse på hvordan tiltakene skal utføres. Om pålegg kan rettes til grunneier bør således variere etter hvilken innvirkning grunneier har hatt eller kunne hatt på virksomheten.

Utvalget har imidlertid ikke funnet å foreslå en bestemmelse i mineralloven som gir Bergvesenet en eksplisitt hjemmel til å kunne rette pålegg til grunneier. Skal

grunneier kunne pålegges å iverksette sikringstiltak, må hjemmelen finnes i annet regelverk, alternativt bero på en tolkning av avtalen mellom grunneier og tiltakshaver om leting, undersøkelser eller drift eller eventuelt et samtykke fra grunneier om det samme.

5.16.5 Utvalgets forslag – tilsyn

De foreslåtte regler om tilsyn omfatter alle typer mineraler. Siden undersøkelsesarbeider på mineralske byggeråstoffer ikke er regulert i mineralloven, vil dog denne type undersøkelsesarbeider være unntatt tilsynsvirksomheten også. Disse undersøkelsene vil måtte skje på grunnlag av avtale med grunneier (hvis undersøker ikke selv eier eiendommen), og vedkommende grunneier kan derfor sørge for nødvendige sikkerhetstiltak mv.

Utvalget foreslår at tilsynsretten og -plikten legges til Bergvesenet. Dette er det eneste fagkyndige organ på området, og man vil være sikret en enhetlig praktisering av regelverket.

Tidligere lovgivning har kun gitt Bergvesenet tilsynsrett og -plikt for de mutbare mineralene. Utvalget finner det rimelig at den som tar ut en ikke-fornybar ressurs og som ved sitt uttak skaper sår i landskapet, må finne seg i å gjøre dette under kontroll av offentlig tilsynsmyndighet. Dette er i og for seg ikke spesielt for uttak av mineralske ressurser. Jord- og skogbruk er underlagt sterke begrensinger på driftsmåter selv om det måtte skje på privat grunn. Utvalget foreslår ingen overgangstid for denne regelen, men ønsker at samtlige uttak av mineralske ressurser underlegges offentlig kontroll fra den dag mineralloven trer i kraft. Utvalget forutsetter at Bergvesenet gir bedriftene tid til å utarbeide driftsplaner etter de nye reglene, før eventuelle sanksjoner iverksettes.

Tilsyn med undersøkelsesarbeider

Utvalget foreslår regler om at Bergvesenet skal ha tilsyn med aktiviteter knyttet til uttak av mineralske ressurser i alle faser av prosjektene fra undersøkelsesarbeider til nedleggelse, jf. utkastet § 9-2. Tilsynet med undersøkelsesarbeider og de kostnader dette vil medføre må imidlertid stå i samsvar med hva man kan oppnå med tilsynet og den kapasitet man har. Utvalget mener at tilsynsarbeidet knyttet til undersøkelser av mineralske ressurser i stor grad bør basere seg på tilsyn som følge av henvendelser om forhold som bør undersøkes, fra private eller annen offentlig myndighet, f.eks. kommunen eller miljøvernavdelingen hos fylkesmannen. For øvrig bør Bergvesenet benytte seg av tiltakshavers varslingsplikt i utkastet § 3-8, og i denne forbindelse gi pålegg for å hindre et utstrakt tilsyn. Varslingsbestemmelsen bør også brukes av Bergvesenet til plukke ut de undersøkelsesarbeider der tilsyn synes nødvendig f.eks. pga. særlig sårbarhet eller motstridende interesser.

Tilsyn med drift

Det er viktig at uttak av mineralske ressurser skjer på en måte som skaper minst mulig konflikt til grunneiere, rettighetshavere og samfunnet for øvrig. For at dette målet skal kunne nås, mener utvalget det er nødvendig å føre tilsyn med driften, jf. utkastet § 9-2.

Tilsyn for å sikre bergmessig drift

Begrepet «bergmessig drift» inneholder flere aspekter. For det første innebærer begrepet at forekomsten må drives ut med kyndighet slik at den ikke ødelegges.

Videre må det ikke drives rovdrift på forekomsten. For det tredje må hensynet til omgivelsene og miljøet bli best mulig ivaretatt.

Utvalget mener at Bergvesenets tilsyn skal ha som formål å sikre at virksomheten legges opp og drives på en slik måte at uttaket sikres mot ødeleggelse og skade ved sammenstyrtning og ras, ved tilsig av vann eller på annen måte. Tilsynet skal videre ha som formål å sikre at tilgangen til ubrutt malm eller framtidig drift ikke blir hindret, at de mineraler som blir brutt ut blir behandlet på en rasjonell måte og at det ikke drives rovdrift på forekomsten med den følge at verdier som ligger i forekomsten går til spille eller ikke blir fullt utnyttet.

Ulike driftsalternativer på mineralske ressurser kan gi ulike virkninger. Ofte kan enkle tiltak som f.eks. å sette igjen litt av forekomsten som en skjerm, hindre innsyn i uttaket og således bidra til at de landskapsmessige virkningen av uttaket reduseres. Utvalget ser det som ønskelig av hensyn til uttakets naboer og omgivelser ellers, at det føres tilsyn med at driften ikke blir til skade for omgivelsene.

Utvalget forutsetter at tilsynet med drift slik det foregår i dag, som et planmessig tilsyn med bedriftsbesøk til hver enkelt bedrift som er underlagt tilsyn enten gjennom bvl. eller gjennom konsesjonsvilkår, fortsetter. Iom. at mineralloven foreslås å få et større anvendelsesområde enn bvl., vil imidlertid tilsynet nå måtte omfatte alle bedrifter som har igangværende drift med hjemmel i mineralloven, jf. utkastet §§ 6-2 og 6-3, på mutbare eller registrerbare mineraler eller mineralske byggeråstoffer. Bergvesenet driver i stor grad med praktisk veiledning i tillegg til alminnelig tilsyn ved sine bedriftsbesøk. Utvalget legger til grunn for sitt forslag at denne praksis fortsetter etter de nye reglene.

Rekkevidden av tilsynet i produksjonsprosessen

Utvalget foreslår en videreføring av dagens regler om at tilsynsplikten og retten også knytter seg til oppredningen av mineralene, dog ikke den metallurgiske bearbeidingen. Oppredningen av mineraler skaper hoveddelen av et uttaks avgang. Det er av stor betydning for uttakets miljøprofil at slik avgang håndteres på en miljømessig forsvarlig måte. Her er også SFT inne i bildet, men utvalget ser ingen problemer med å knytte slikt tilsyn også til Bergvesenets virksomhet. Utvalget ser det som svært viktig at mineraler ikke går unødig til spille på grunn av en mindre god oppredningsprosess. Tilsynet bør dog ikke omfatte foredlings-, smeltings- og raffineringsprosessen. De foreslåtte regler er på dette punkt i tråd med gjeldende regler.

Tilsyn med nedleggelse

Uttak av mineralske ressurser etterlater seg sår i landskapet. Både dagbrudd og underjordsdrift kan føre til at det ligger igjen masser som kan føre til alvorlig forurensning dersom de forblir ubehandlet. Dersom et brudd eller massetak ikke sikres på en forsvarlig måte, kan uttaksområdet innebære et faremoment for mennesker og dyr i framtiden.

Gjennom sikring og arrondering av et nedlagt brudd og massetak kan den varige effekten av mineraluttak minimaliseres. Dersom avbygningen av dagbruddet gjøres riktig, og dersom området blir beplantet, kan tapet av landskapsmessig skjønnhet reduseres betydelig. En riktig sikring av et uttaksområde vil dessuten redusere risikoen for alvorlige ulykker som følge av fall ol. For å sikre at disse tiltakene virkelig utføres og utføres på en riktig måte, er det viktig at avslutningen foregår under oppsyn og veiledning av et kyndig organ. Utvalget antar at det eneste organ som har den nødvendige kompetanse er Bergvesenet. Det er også ønskelig for å få et samlet fagmiljø, at det for framtiden er et sentralt organ som styrer avslutningen av mineral-

uttak. Utvalget foreslår derfor at Bergvesenet skal forestå tilsynet og rettledningen forbundet med nedleggelse av uttak på mineralske ressurser.

For at Bergvesenet skal kunne føre tilsyn med nedleggelse av drift, foreslås en regel om at stans og eventuell nedleggelse av mineralske uttak må meldes til Bergvesenet før stans eller nedleggelse skjer. Dersom driften midlertidig nedlegges for mer enn 1 år, må tiltakshaver søke Bergvesenet om tillatelse, jf. utkastet § 6-6.

5.17 FINANSIERING AV RYDDING OG SIKRING

5.17.1 Innledning

Opprydding, arrondering og sikringstiltak som nevnt i kapittelet ovenfor, kan bli svært kostbart. Dette gjelder spesielt hvis forekomsten ikke er drevet bergmessig og man ikke har hatt nedleggelse med tilhørende opprydding og arrondering for øyet under driften.

5.17.2 Dagens regelverk

Utgangspunktet for all bergverksdrift må være at den som har satt i gang tiltaket, også skal betale og sørge for å få utført nødvendig opprydding, arrondering og sikring når driften opphører. Dagens regelverk inneholder flere bestemmelser som søker å sikre dette. Det finnes imidlertid også bestemmelser og ordninger som pålegger andre enn tiltakshaver et ansvar for å bekoste eventuelle oppryddings- og sikringstiltak.

Mutbare mineraler

Staten eier de mutbare mineralene, og kan ved sitt eierskap til mineralene og gjennom bvl. og IK føre kontroll med hvem som får sette igang drift, og om det i det hele tatt skal igangsettes drift i det aktuelle området. Det kan også settes vilkår for drift og nedleggelse. For regelverket på dette området vises til kapittel 5.16.1.

Staten har påtatt seg en betydelig del av kostnadene forbundet med rydding og sikring av gamle gruver på mutbare mineraler, se framstillingen i kapittel 5.16.2. Dette skyldes i hovedsak at staten var eier eller driver av gruven. Staten har imidlertid også i noen tilfeller dekket kostnader til rydding og sikringstiltak der et slikt tilknytningsforhold ikke kan påvises.

Ikke-mutbare mineraler

For de ikke-mutbare mineralene finnes ingen lov tilsvarende bvl. Adgang til å føre kontroll med driften og gi pålegg kan imidlertid følge av vilkår satt med hjemmel i K eller kalk- og kvartslovene, se framstillingen i kapittel 5.16.1.

Pbl.

I tilknytning til reguleringsplaner hvor det avsettes områder til steinbrudd og massetak, jf. pbl. § 25, kan det gis reguleringsbestemmelser som knytter seg til utforming og bruk av arealer. Det kan også settes vilkår for bruk eller forbud mot former for bruk.

Grunneier kan gjennom kommunalt vedtak også pålegges å arrondere og sikre egen eiendom, jf. pbl. § 89.

Forurensningsloven

Etter forurensningsloven kan både den som har forurenset og grunneier holdes ansvarlig for forurensningsskade. Forurensningsloven § 7 setter et forbud mot å forurense: «Ingen må ha, gjøre eller sette i verk noe som kan medføre fare for forurensing uten at det er lovlig etter §§ 8 eller 9 eller tillatt etter vedtak i medhold av § 11.»

I Brattås Holding-dommen (ankesak nr. 91-00276) uttalte Eidsivating Lagmannsrett at «Lagmannsretten antar etter dette at plikter og ansvar etter forurensningsloven vil kunne inntre selv om tilknytningsforholdet til forurensningsfaren er av indirekte karakter. I utgangspunktet vil det således være tilstrekkelig påvise at den som holdes ansvarlig er eier av den eiendom hvor det befinner seg gjenstander og annet som representerer en forurensningsfare. Dette vil likevel kunne stille seg annerledes om det klart lar seg utpeke en annen som eier eller rettighetshaver til selve kilden for forurensing eller forurensningsfaren, jf. NOU 1977: 11 s. 22. Det kan imidlertid ikke forlanges at forurensningsmyndigheten plikter å ta standpunkt til kompliserte underliggende rettsforhold.»

I denne saken ble en grunneier som hadde kjøpt eiendommen etter at den tidligere eier hadde gått konkurs, dømt til å betale utgiftene ved fjerning av tønner med giftholdig avfall, som skrev seg fra tidligere eiers virksomhet.

Straffeloven

Straffeloven § 351 fjerde ledd må antas å kunne få anvendelse på et usikret massetak. Det heter her at «Med Bøder eller med Fængsel indtil 3 Maaneder straffes den, som ved Forsømmelse af paa betryggende Maade at indgjærde eller tildække Brønd, Udgravning eller Udsprængning....». Det kan imidlertid stilles spørsmål ved hvem som skal kunne anses som overtreder; driver eller grunneier.

5.17.3 Svakheter ved dagens regelverk

Mutbare mineraler

Når det gjelder forurensning, må det antas at dagens kunnskap om moderne gruvedrift vil føre til at framtidige gruver blir drevet på en slik måte at kostnadene ved å legge ned blir langt mindre enn de er i dag. Gråbergstipper og andre veltemasser kan plasseres på en slik måte at de *kan* sikres mot avrenning av bl.a. tungmetaller, og gruven kan anlegges og drives slik at det kan stenges for avrenning uten at kostnadene blir for store.

Det offentlige har til nå tatt ansvar for både miljø- og sikkerhetsproblemer som knytter seg til eldre gruver og skjerp på mutbare mineraler, jf. ovenfor. Prinsippet er imidlertid, og må være, at tiltakshaver selv skal bære disse kostnadene.

Dersom tiltakshaver blir tatt under konkursbehandling, oppstår spesielle problemer. Hvis nedlegging av gruven har skjedd før konkursåpning, vil krav som det offentlige eller en grunneier måtte ha om sikring mv. måtte meldes i boet som vanlig uprioritert fordring. Er det derimot konkursboet som tar beslutningen om nedlegging, vil utgiftene i den forbindelse måtte dekkes av boet som massekrav før dekning av prioriterte og uprioriterte krav. Det er ikke uvanlig at bobehandlingen avsluttes etter konkursloven § 135 fordi boets midler er utilstrekkelige til å dekke omkostningene ved fortsatt bobehandling. Selv om det kan være noe midler i boet, er utvalgets inntrykk at midlene sjelden eller aldri vil rekke til å dekke kostnader forbundet med sikring eller opprydning.

Et annet problem er at behovet for sikring eller tiltak mot forurensning først melder seg på et tidspunkt da selskapet som er ansvarlig for opprydding og sikring er avviklet, uten at det er foretatt noen avsetning for dekning av framtidige tiltak.

Som tidligere nevnt kan grunneier gjennom kommunalt vedtak pålegges å arrondere og sikre egen eiendom, jf. pbl. § 89. Grunneiers ansvar etter pbl. § 89 er subsidiært i forhold til tiltakshaver, men vil ha betydning i de tilfeller der tiltakshaver f.eks. går konkurs. Det regnes som uklart hvor langt pbl. § 89 rekker, og utvalget kjenner ikke til at bestemmelsen har vært brukt for å pålegge grunneiere sikringstiltak hvor andre enn grunneier har stått for selve driften.

Ikke-mutbare mineraler

Grunneiere kan igangsette drift på ikke-mutbare mineraler uten konsesjon. Det samme gjelder andre som erverver en bruks- eller eiendomsrett som ikke er underlagt konsesjonsplikt. Dette innebærer at det finnes et stort antall brudd der Bergvesenet ikke har kontroll med driften eller hjemmel for å føre tilsyn.

Dersom et område blir regulert til gruvedrift eller masseuttak kan det fastsettes driftsvilkår som en del av planvedtaket. Pbl. gir imidlertid ikke hjemmel til å sette vilkår om finansiering av ryddings- og sikringstiltak. Det vises dog til den generelle hjemmel i pbl. § 89 som er omtalt ovenfor og til pbl. §§ 100 og 101 om iverksetting av sikringstiltak ved byggearbeider, graving og sprenging mm.

Også for de ikke-mutbare mineralene oppstår det spesielle problemer dersom tiltakshaver blir tatt under konkursbehandling eller behovet for sikring eller tiltak mot forurensning først melder seg på et tidspunkt da selskapet som er ansvarlig for opprydding og sikring, er avviklet. Ordninger som grunneier har sørget for å ta inn i avtalen hvor han samtykket til drift, vil da ha liten betydning.

Problemene er ekstra presserende for de ikke-mutbare mineralene da staten ikke har bidratt til å dekke kostnader til opprydding og sikring på dette området. Årsaken til forskjellsbehandlingen mellom de mutbare og ikke-mutbare mineralene er som sagt at det for de ikke-mutbare ikke finnes noe ervervssystem, slik at staten ikke kan sies å ha initiert driften og på denne måten ha et ansvar for oppryddings- og sikringstiltakene. Dersom tiltakshaver svikter på oppryddings- og sikringssiden, kan kostnadene komme til å falle på grunneier. Det er imidlertid ikke gitt at grunneier har de midlene som trengs heller.

5.17.4 Situasjonen etter ny minerallov

Utvalget mener rydding og sikring blir bedre regulert gjennom forslaget til ny minerallov. Det vises til at ervervssystemet for de mutbare mineralene opprettholdes og at det innføres et ervervssystem for de registrerbare mineralene. Bergvesenet får derved en utvidet adgang til å føre tilsyn med undersøkelsesarbeider for denne mineralkategorien. Likeledes innføres en driftskonsesjonsordning for de tre mineralkategorier; mutbare mineraler, registrerbare mineraler og mineralske byggeråstoffer. Ervervssystemet og driftskonsesjonsordningen kombineres med en mulighet til å sette vilkår som regulerer driften, krav om driftsplan og en hjemmel for Bergvesenet til å føre tilsyn med drift. Bergvesenet får også en hjemmel til å gi pålegg for å sikre at formål med lov og vilkår nås, samt hjemmel til å stille vilkår for driften uavhengig av en konsesjonsbehandling. Sistnevnte hjemmel vil også omfatte brudd og gruver som allerede er i drift. Utvalget mener dette vil bety at drift på registrerbare mineraler og mineralske byggeråstoffer i mange tilfelle blir underlagt strengere krav og tilsyn enn tidligere.

Ved å bruke bestemmelsene i mineralloven effektivt, kan man også redusere problemene ved å søke å begrense kostnadene som vil påløpe til rydding og sikring ved avslutning av driften. Kostnadsbegrensning og bergmessig drift er et viktig poeng når Bergvesenet vurderer driftsplaner, setter vilkår og gir pålegg. Den dag-

lige driften bør kunne tilrettelegges på en slik måte at det er kortest mulig vei fra ordinær drift til nedleggelse. Dette kan skje ved at driften legges opp slik at arrondering skjer underveis, og ved å nekte å gi tillatelse til å drive brudd og gruver på en slik måte at den avsluttende terrasseringen, opprydding og sikring vil kreve unødig mye arbeid.

Det vil imidlertid fortsatt være uløste problemer knyttet til konkurser, nedleggelser og avviklede selskaper der det ikke er midler til opprydding og sikring når ansvar oppstår. Spørsmålet er hvordan man kan løse eller redusere disse problemene.

5.17.5 Alternative løsninger på gjenstående problemer

Utvalget vil peke på forskjellige løsninger som kan være aktuelle for å sikre at tiltakshaver bærer kostnadene med sikring og opprydding. Når det gjelder muligheter for grunneier for å sikre seg mot et subsidiært ansvar dersom tiltakshaver selv ikke har midler til å dekke kostnadene, vises til kapittel 5.17.6 nedenfor.

Fond

En mulig løsning på problemene er oppretting av fond, enten et sentralt fond, eller et individuelt fond for hver bedrift. Avsetninger til sentrale eller individuelle fond kan pålegges ved lov eller som vilkår i driftskonsesjoner.

Sentralt fond: Ordningen kan gjennomføres ved at tiltakshaver pålegges å betale et årlig beløp pr. tonn uttatt masse til et sentralt fond, dog slik at det kan fastsettes maksimums- eller miniumsbeløp. En forutsetning for denne ordningen må imidlertid være at det primære ansvaret for opprydding og sikring fremdeles hviler på tiltakshaver. Fondet vil kunne administreres av Bergvesenet, og vil stå seg i en konkurs.

Midler fra fondet kan tenkes benyttet når tiltakshaver eller andre som har et ansvar i denne sammenheng, ikke selv har midler til å betale, eller det vil være urimelig å pålegge tredjemann (f.eks. grunneieren) et ansvar. Det finnes imidlertid momenter som taler mot denne ordning. Det som veier tyngst er at de som lojalt følger mineralloven og vilkår fastsatt i konsesjon eller driftsplan, blir pålagt en form for solidaransvar ved å måtte medvirke til finansiering av tiltakene for dem som ikke like lojalt oppfyller sine plikter. Brudd og gruver med god økonomi som driver bergmessig og utfører opprydding og sikring etter hvert, vil ikke selv få glede av fondet. Andre som ikke har utført tilstrekkelige rydding- og sikringstiltak fortløpende, vil derimot kunne nyte godt av det. Fondet vil på denne måten premiere den som ikke følger loven. Et tilleggsmoment er også at de som lojalt følger loven vil kalkulere inn kostnadene med opprydding og sikring i prisene på sine produkter, i motsetning til dem som skyver problemene foran seg. I markedet vil således de sistnevntes produkter kunne skille seg fordelaktiv ut prismessig.

Noen av motargumentene mot en sentral fondsordning faller imidlertid bort hvis man tenker seg fondet organsiert slik at tiltakshavere som har foretatt innbetalinger til fondet får utbetalt penger fra dette ettersom de iverksetter sikrings- eller oppryddingstiltak.

Etter utvalgets oppfatning må ordningen innrettes slik at den anses som en avgift og gir skattefradrag. Ordningen vil være forholdsvis enkel å kontrollere, da Bergvesenet vil kunne føre kontroll med hvilke tiltakshavere som er underlagt ordningen og er betalingspliktige til fondet.

Individuelt fond: Et slikt fond kan tenkes å få ulike utforminger. Tiltakshaveren kan f.eks. selv opprette et fond som det årlig avsettes penger til. Et slikt fond vil imidlertid ikke stå seg ved konkurs.

Det kan også avsettes midler på sperret konto til dekning av avsluttende utgifter mht. opprydding og sikring. For at midler på sperret konto skal stå seg ved konkurs, må det imidlertid ha vært en overgang av eiendomsrett til fordel for en utenforstående, f.eks. staten v/Bergvesenet. Dersom en slik løsning innføres for alle bergverk, vil dette imidlertid bli svært omfattende og vanskelig å kontrollere.

Som tidligere redegjort for, kan de endelige kostnader tilknyttet opprydding og sikring bli betydelige. Dersom hele beløpet skulle settes av før drift i det hele tatt kunne igangsettes, vil dette innebære en betydelig etableringshindring, noe som taler mot denne løsning. Ved årlige avsetninger har man imidlertid risikoen for at driften kan bli avsluttet før opprinnelig planlagt slik at fondet ikke har blitt stort nok.

Ordningen har også en skattemessig side, da bedriften vil ønske å få fradrag for de midler som avsettes. Utvalget antar at dette i alle fall vil kreve en lovendring.

Det kan også diskuteres om selskapet skal ha anledning til å bruke av fondet til opprydding og sikringstiltak mens drift pågår. Når det gjelder eventuelle overskytende midler etter at oppryddings- og sikringsarbeidet er avsluttet, bør disse tilfalle selskapet eller eierne.

Pant

En annen mulighet er at staten får sikkerhet for betaling av sikrings- og oppryddingskostnader i form av pant, f.eks. i fast eiendom og driftstilbehøret. Forutsatt at pantet er sikret rettsvern, vil det stå seg i konkurs, og vil som sådan kunne være en god ordning så sant det gir tilstrekkelig dekning for kostnadene. Dersom staten legger beslag på de mest attraktive panteobjekter, kan imidlertid selskapet få problemer med å skaffe seg nødvendige lån for igangsetting av drift.

En annen løsning vil kunne være at staten får pant i en fordring (bankinnskudd) tiltakshaver har på en bank. Fordringen vil være tiltakshavers avsetning til ryddings- og sikringstiltak, og ordningen vil forutsette at tiltakshaver foretar årlige innskudd i banken. Tiltakshavers rådighet over pantet kan begrenses ved underretning til skyldner, dvs. banken. Pantet får rettsvern på samme måte, jf. pantel. §§ 4-4 flg. Ordningen vil imidlertid være vanskelig å kontrollere, og vil ikke etter dagens regelverk gi skattefradrag.

Prioritert fordring

For de tilfelle hvor nedleggingen skjer før konkursåpning, kan det være en løsning at krav på dekning av ryddings- og sikringstiltak ved en lovendring gjøres til prioriterte fordringer. Spørsmålet blir i så fall i hvilken grad det er ønskelig å prioritere slike krav foran andre prioriterte og uprioriterte fordringer.

Bankgaranti

Bankgaranti som sikkerhet for eventuelle krav i forbindelse med sikring og opprydning er et annet alternativ. Bankgaranti har den fordelen at forpliktelsen etter garantien står seg ovenfor tiltakshavers bo ved en konkurs.

På den annen side gis ikke bankgarantier for et ubegrenset tidsrom, men vil enten være tidsbegrensede eller knyttet til gjennomføringen av et konkret prosjekt i overskuelig framtid. For massetak og gruver kan situasjonen være at opprydding først kan bli aktuelt etter flere tiår. Dersom man velger en løsning med garantier for

kortere tidsrom, er problemet at fornyelse av garantien vil skje på bakgrunn av tiltakshavers soliditet på fornyelsestidspunktet. Det antas at i et flertall av tilfeller der sikkerhet vil være interessant, vil tiltakshaver ikke få fornyet garantien.

Forsikringsordning

En forsikringsordning synes ikke å være et realiserbart alternativ. En slik ordning vil bare kunne dekke hendelser og kostnader som inntrer plutselig og uforutsett. Påregnelige oppryddings- og sikringstiltak vil man således ikke kunne forsikre seg mot, i motsetning til uforutsette forurensninger eller andre skader som følge av driften.

Når det gjelder en forsikring mot å gå konkurs, går forsikringsselskap sjelden inn på flerårige forsikringsavtaler. Om et selskap skal få tegne en slik forsikring vil således bli vurdert fra år til år. Når risikoen for konkurs er størst og forsikring således mest interessant, vil man neppe få fornyet forsikringen.

Økt grunneieransvar for opprydding og sikring

En økning av grunneiers ansvar for opprydding og sikring betinger antagelig en hjemmel i mineralloven som gir Bergvesenet anledning til å kreve oppryddingen og sikringen fullført for grunneiers regning. Det er lite trolig at kommunene i noen særlig større grad vil komme til å ta i bruk hjemmelen i pbl. § 89, selv om dette i tilfellet ville være en spore for grunneier til å få regulert forholdet til sikring og opprydding i avtalen med tiltakshaver.

Ulempen ved å øke grunneieransvaret er imidlertid at grunneiere neppe er søkegode for oppryddings- og sikringskostnadene etter de største bruddene. Løsning vil dessuten måtte ventes å møte liten forståelse hos berørte parter og i samfunnet generelt. Dette gjelder spesielt der drift ikke har grunnlag i avtale med grunneier, men i et ekspropriasjonsvedtak, jf. for øvrig kapittel 5.16.4.

5.17.6 Grunneiers situasjon

Et subsidiært ansvar for grunneier for oppryddings- og sikringskostnader eksisterer i dag, og da etter annet lovverk enn bergverkslovgivningen, f.eks. pbl. og forurensningsloven, jf. foran i kapittel 5.17.2. Mineralloven medfører ingen endringer i dette, og grunneier må selv passe på å sikre seg mot slikt ansvar ved å regulere forholdet i avtalen grunneier inngår med tiltakshaver om utnyttelse av registrerbare mineraler eller eventuelt mineralske byggeråstoffer. Dersom det skjer en ekspropriasjon av rett til forekomst og grunn, kan og bør det settes vilkår om sikring og rydding.

Dersom det er drift på mutbare mineraler, har grunneier ikke den samme påvirkningsmulighet ovenfor tiltakshaver. Et eventuelt subsidiært ansvar for grunneieren vil derfor ofte komme i en annen stilling enn for de registrerbare mineraler og mineralske byggeråstoffer.

5.17.7 Vurdering

Utvalgets *flertall* finner at den eneste hensiktsmessige løsningen i praksis er bidrag til et sentralt fond administrert av Bergvesenet. Kun denne ordning vil ha en funksjon når selskapet går konkurs, samtidig som den under driften forutsetningsvis vil kunne gi skattefradrag for selskapet som betaler bidraget. *Flertallet* finner derfor å anbefale at det innføres en ordning med sentrale fond for å dekke utgifter til opprydding og sikring.

Imidlertid er det en rekke vurderinger som gjenstår etter at løsningen med fond er valgt. Dette gjelder bl.a. hvordan innbetaling til fondet skal skje, størrelsen på innbetalingen og hvem som skal betale. Det samme gjelder hvordan fondet skal administreres og forvaltes, samt på hvilke vilkår det kan skje tildeling av midler fra fondet. Utvalgets *flertall* viser til at de gjenstående spørsmål berører flere departementer, bl.a. departement som ikke er representert i dette utvalget. Flertallet mener derfor at disse problemstillingene bør drøftes av en gruppe med en noe annen sammensetning enn Minerallovutvalget. En slik løsning vil dessuten gi tid og rom for en bred vurdering av de spørsmål som står igjen.

Utvalgets *flertall* har på ovennevnte bakgrunn kommet til at det bør inntas en hjemmel i forslaget til ny minerallov som overlater til departementet å bestemme om et fond til dekning av ryddings- og sikringskostnader skal opprettes, jf. utkastet § 9-5. Departemenet kan videre fastsette de nærmere regler for innbetaling, administrasjon, forvaltning og tildeling av midler fra fondet.

Utvalgets mindretall (Markussen, Nilsen og Søyland) påpeker at spørsmålene knyttet til opprydding, arrondering og sikring ved virksomhetsopphør er prinsipielle og generelle og følgelig relevante også for andre næringer enn bergverksnæringen som f.eks. kjemisk- og annen prosessindustri, jordbruksvirksomhet m.fl. På denne bakgrunn er det mindretallets oppfatning at disse spørsmålene bør vurderes samlet for disse næringsgrener, og at siktemålet må være å oppnå et overordnet og enhetlig regelverk. En slik gjennomgang har imidlertid ikke blitt foretatt i Minerallovutvalget bl.a. på grunn av utvalgets sammensetning. Etter mindretallets syn vil det således være nødvendig at problemstillingene vurderes på fritt grunnlag av en gruppe med en bredere sammensetning enn Minerallovutvalget.

Det vises i denne forbindelse til at også flertallet anfører at spørsmålene knyttet til en eventuell fondsordning berører departementer som ikke er representert i utvalget, og at dette er årsaken til at også disse medlemmende ønsker at det nedsettes en gruppe med en annen sammensetning enn Minerallovutvalget for å utrede «gjenstående sprøsmål». Slik *mindretallet* ser det, er det imidlertid de såkalte «gjenstående spørsmål» som er av avgjørende betydning for *om* og *hvorledes* en fondsordning skal etableres og forvaltes. Det synes derfor prematurt å foreslå en hjemmel for departementet til ved forskrift å etablere et fond før tilstrekkelig utredninger har blitt foretatt.

Mindretallet vil i denne forbindelse peke på at en rekke forhold av praktisk og adminstrativ karakter som f.eks. innbetaling, forvaltning og tildeling av midler fra fondet krever en grundig gjennomgang før en beslutning kan tas. Det er derfor mindretallets syn at det i loven ikke bør inntas en fullmaktsbestemmelse for departementet til å avgjøre disse prinsipielle spørsmål ved forskrift, uten at ovennevnte forhold er tilstrekkelig vurdert og de eventuelle rammene for ordningen er fastlagt i lovs form.

Mindretallet er derfor av den oppfatning at den foreslåtte bestemmelse i utkastet § 9-5 bør utgå.

5.18 BERGVESENET

5.18.1 Saksbehandlingsinstans

Ved kgl. res. av 29. november 1985 ble det bestemt at Bergvesenet skulle omorganiseres ved at de fem eksisterende bergdistrikter ble slått sammen og samlet i ett kontor. Det ble samtidig vedtatt å lokalisere dette til Trondheim. Omorganiseringen skulle skje trinnvis ved at distriktskontorene ble flyttet til Trondheim etter hvert som de enkelte bergmesterembeter ble ledige. Bakgrunnen for omorganiseringen var et økende behov for styrking av bemanningen ved de enkelte bergmesterkontor fordi

nytt lovverk og den offentlige forvaltning generelt stilte større krav til tverrfaglig saksbehandling innenfor etatens saksområder. Kontoret ble lagt til Trondheim fordi man ville knytte etaten til fagmiljøet rundt Norges tekniske høgskole, Statens bergskole og Norges geologiske undersøkelser.

Omorganiseringen startet 1. januar 1986 ved ansettelse av etatsleder og samtidig nedlegging av Østlandske, Vestlandske og Trondheimske bergdistrikter. Troms og Finnmark distrikt ble innlemmet i 1989, og omorganiseringen ble avsluttet 31. mai 1994 da bergmesterkontoret i Nordland distrikt ble lagt ned.

Samtidig med omorganiseringen av Bergvesenet, ble det gjennomført en omlegging i sentraladministrasjonen ved at Bergverkskontoret i Industridepartementet gradvis ble bygget ned og til slutt avviklet i oktober 1988. Den juridiske delen av saksområdet er nå plassert i administrativ- og juridisk avdeling, juridisk seksjon og den næringspolitiske delen i Næringsavdelingen. Den faglige delen er fra juni 1990 i sin helhet plassert i Bergvesenet.

Den gjennomførte omorganiseringen er helt i tråd med forslaget fra utvalget som la frem NOU 1984:8 Utnyttelse og forvaltning av mineralressurser, der utvalgets forslag til organisering av Bergvesenet innebar en form for direktoratsmodell. Dette utvalget foreslo også å opprette en Bergindustriavdeling i departementet. I steden for en slik løsning, er den fagrelaterte saksbehandlingen nå samlet i Bergvesenet. Samtidig er Bergvesenet blitt en sentral faginstans for hele bergverkssektoren og har fått delegert de nødvendige fullmakter i den sammenheng. Denne omorganiseringen og omleggingen er godt tilpasset de endringer som har skjedd såvel i annen offentlig forvaltning som i industrien.

5.18.2 Arbeidsområder og fullmakter

Bergvesenets saklige virkeområde er definert i forskrift om etatens virksomhet fastsatt av Næringsdepartementet 26. oktober 1990, se vedlegg nr. 9. Av hovedpunkter i forskriften nevnes spesielt håndhevelse av de bestemmelser som er pålagt Bergmesteren i hht. følgende lover:

- Lov 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk
- Lov 3. juli 1914 nr. 5 om erverv av kalkstensforekomster
- Lov 14. desember 1917 nr. 5 om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom mv. kapittel II og V
- Lov 17. juni 1949 nr. 3 om erverv av kvartsforekomster
- Lov 21. mars 1952 nr. 1 om avståing av grunn mv. til drift av ikke-mutbare mineralske forekomster
- Forskrifter gitt i medhold av ovennevnte lover samt forvaltningsoppgaver tillagt Bergvesenet i henhold til vilkår fastsatt med hjemmel i andre lover.

Det samme gjelder bestemmelser og vilkår i håndgivelses- og leieavtaler inngått eller godkjent av Nærings- og energidepartementet, og visse vilkår knyttet til lån i statlige låneinstitusjoner.

Fom. budsjettåret 1991 har Bergvesenet gjennom fullmakt administrert ordningen med statsstøtte til prospekteringen etter malmer og mineraler.

Bergvesenet er Nærings- og energidepartementets sakkyndige organ i bergverkssaker og utfører bl.a. planlegging og tiltak når det gjelder sikring, forurensning eller andre miljøspørsmål innenfor områder der staten har eier- eller forvalteransvar.

Bergvesenet fører tilsyn med prospekteringsvirksomheten i forbindelse med mineraler som faller inn under bvl. og sørger for at innkalt rapportmateriale blir tilgjengelig for enhver når materialet er frigitt til allment bruk.

Bergvesenet skal påse at rimelige miljøhensyn ivaretas under planlegging og drift innenfor de virksomheter tilsynet omfatter, og i samråd med miljømyndighetene sørge for at generelle og spesielle miljøkrav etterleves. I denne sammenheng er det etablert et godt samarbeid med Statens forurensningstilsyn når det gjelder bergverkssaker.

Fra 13. mai 1993 er følgende arbeidsoppgaver overført fra Nærings- og energidepartementet til Bergvesenet:

- Myndighet til å håndheve bestemmelsene etter pbl. § 33-3, jf. forskrift 27. juli 1990 § 2 bokstav i, om melding og konsekvensutredning ved åpning eller utvidelse av uttak av malmer, mineraler, stein, grus, sand, leire eller andre masser med sikte på salg, industriell utnytting mm. dersom uttaket er over en nærmere beskrevet størrelse
- Myndighet til å meddele konsesjon etter kalkloven
- Myndighet til å meddele konsesjon etter kvartsloven
- Myndighet til å inngå håndgivelsesavtaler mellom staten og interessenter vedrørende de bergrettigheter som staten er innehaver av.

Den 15. september 1993 ble Bergvesenet som sentral faginstans, tillagt innsigelsesrett etter pbl. §§ 20-5 femte ledd, 27-2 nr. 2 første punktum og 28-2 fjerde ledd i plansaker som berører massetak og bergverksvirksomhet.

Bergvesenets funksjon er også endret i takt med behovet for faglig assistanse til annen forvaltning. Etaten er nå høringsinstans for landbruksmyndighetene når det gjelder konsesjonsbehandling etter K av rettigheter til uttak av mineralske råstoff. Tilsvarende gjelder også for kommunene når det gjelder planbehandling av massetak. I slike tilfeller blir Bergvesenet gitt fullmakter til å kreve utarbeidet driftsplaner, godkjenne disse og føre tilsyn med driften.

Som sentral faginstans er Bergvesenet etter omorganiseringen planmessig innrettet for å ivareta en samlet faglig forvaltning innenfor mineralsektoren.

5.18.3 Etablering og bemanning

Bergvesenet er samlokalisert med Norges geologiske undersøkelser i Trondheim, og kontorlokaler leies av Statsbygg. Etaten har etablert hensiktsmessige arkiv og datasystem for bergrettigheter, konsesjoner, bedriftsarkiv og rapportarkiv. Samlokaliseringen med NGU gir lett tilgang til det geologiske fagmiljøet, og det er opprettet gjensidig tilgang til de åpne databaser ved sammenkopling av datanett. Det er etablert et praktisk samarbeid med NGU Geodatasenter Løkken for mottak, registrering og lagring av det fysiske prøvemateriale med tilhørende data som innkalles fra dem som har gjennomført undersøkelsesarbeider basert på mutingsrettigheter.

Som forvaltningsetat har Bergvesenet god kontakt med annen forvaltning, med den organiserte delen av industrien og med de enkelte bedrifter. Etaten utgjør det praktiske bindeleddet mellom næringen og sentralforvaltningen.

I hht. omorganiseringsvedtaket er etaten etablert med en tverrfaglig fagkompetanse som dekker saksbehandlingen innenfor virkeområde for etaten. Bemanningen består i dag av 14 personer. Foruten etatsleder og 4 personer i kontoradministrasjonen er det tilsatt 9 saksbehandlere hvorav èn er jurist. De åtte andre saksbehandlerne dekker ingeniørfagene geologi, gruvedrift og dagbruddsdrift på malmer og mineraler, oppredning og pukkverksdrift. De fleste tilsatte er rekruttert fra industri og næringsliv, flere med særlig kompetanse og praksis innenfor spesielle fagområder f.eks. underjordsdrift, oppredning, avfallsdeponering og forurensningsproblematikk.

5.18.4 Forvaltningsinstanser for ny minerallov

Den nye mineralloven vil få forvaltningsmessige følger. *Utvalgets flertall* mener at forvaltningen av den nye loven bør tilligge Nærings- og energidepartementet slik nåværende bergverkslovgivning gjør. Lovforslaget innebærer at all forvaltning av uttakene og utnyttelsen av mineralske råstoffer som loven omfatter, legges under Nærings- og energidepartementet og Bergvesenet.

Utvalgets flertall mener at en slik samling av ansvaret gir et godt grunnlag for en målrettet og balansert forvaltning av utnyttelsen av landets mineralressurser. Samtidig vil dette innebære at Nærings- og energidepartementet og Bergvesenet vil få et betydelig ansvar innenfor aktuelle miljøspørsmål som ledd i denne forvaltningen. Det vil dessuten innebære en rasjonalisering av saksbehandlingsarbeidet og samtidig øke sikkerheten for at loven blir praktisert likt i alle saker.

I tillegg til de oppgaver som i loven er lagt til Bergvesenet; administrasjon av systemet for rettighetserverv, tilsyn med undersøkelsesarbeider og rapporteringsplikt og godkjenning av planer og tilsyn med driften, mener utvalget at enkelte av oppgavene som i loven er lagt til departementet, egner seg godt for delegasjon. Det vil også kunne være hensiktsmessig å delegere vesentlige deler av saksbehandlingen til Bergvesenet. Bl.a. mener utvalget at dette kan gjelde for behandling av driftskonsesjoner. Når det gjelder ekspropriasjon, mener utvalget at spesielle hensyn gjør seg gjeldende, og at dette området derfor ikke bør delegeres.

Som organisasjon er Bergvesenet i dag innrettet mot ovennevnte type oppgaver og en utvidelse av virksomhetsområdet vil i hovedsak bety tilførsel av flere stillinger. Utvalget vil antyde at dette samlet dreier seg om 5-6 nye stillinger.

Utvalgets mindretall (Fekjær og Jebens) er av den oppfatning at konsesjonsmyndigheten for de mineralske byggeråstoffer bør legges til Miljøverndepartementet. For mindretallets begrunnelse vises til kapittel 5.5.4.

5.19 GEBYRER OG AVGIFTER TIL STAT OG GRUNNEIER

5.19.1 Årsavgifter – historisk bakgrunn

Inntil 1952 bygde bergverksloven på en ordning med arbeidsplikt og fristbevilling. Denne ordningen forutsatte at en gruve eller et skjerp som ikke var under arbeid, måtte ha en gyldig fristbevilling for ikke å falle i det fri. Fristbevilling ble meddelt av Bergmesteren etter søknad og etter retningslinjer fastlagt i loven. Ordningen hadde til hensikt å fremme drift og forhindre okkupasjon av bergrettigheter for lengre tid enn nødvendig.

Utviklingen i bergindustrien med nye malmletingsteknikker krevde etter hvert større langsiktighet når det gjaldt bergrettigheter. Behovene førte til at Industridepartementet i Ot.prp. nr. 31 (1951) tok opp spørsmålet om å erstatte bestemmelsene om arbeidsplikt og fristbevilling med en årsavgift. Ordningen med årsavgift ble innført i 1952, og var slik at rettighetshaveren kunne sitte med retten så lenge han rettidig betalte årsavgiften. Mutingen eller anvisningen var for så vidt en stedsevarig rett.

Bergverkslovkomitéen av 1961 tok på nytt opp spørsmålet om arbeidsplikt i sitt arbeid med ny bergverkslov. En av høringsinstansene uttalte at systemet med fristbevilling burde gjeninnføres, mens Bergverkenes Landssammenslutning uttalte at «Ordningen med årsavgift er i og for seg meget tilfredsstillende og bør bibeholdes». Bergmestrene mente at man ikke burde gå tilbake til en ordning med arbeidsplikt.

Ordningen med årsavgift ble gjort gjeldende også i bvl., men med det viktige avvik at mutingsretten ble begrenset til 7 år. Muting ble slik en «foreløpig» rett. I kommentarene til loven sier departementet at en avgift vil motvirke tendensen til å

begjære muting på et for løst grunnlag og at mutinger blir opprettholdt selv om man ikke undersøker området.

Et felles trekk i den første og den siste av de ovenfor nevnte tre ordninger er at rettighetshaveren ikke passivt skal kunne sitte på en rettighet. I bvl. påvirkes dette forhold av:

1. Pålagt årsavgift
2. Tidsbegrensning av rettighetens varighet.

5.19.2 Nåværende regler

Gebyrer

Med hjemmel i forvaltningsloven § 27a og i hht. forskrifter av 18. august 1987 nr. 690 og 692 om hhv. mutingssøknad og utmålssøknad, betaler søker et behandlingsgebyr til staten. Gebyrets størrelse er fastsatt i forskrift av 8. april 1983 nr. 740 og utgjør 3/5 av grunngebyret for hver mutingssøknad og 2 ganger grunngebyret for hver utmålssøknad. Grunngebyret (R = Rettsgebyret) er for 1996 fastsatt til kr 495.

Sum innbetalte gebyrer varierer i takt med mutingsaktiviteten. For 1995 utgjorde dette kr 662.055.

Det er i dag ikke gebyrer for behandling av søknader med hjemmel i IK kapittel II om bergverk. Dette gjelder skjerpekonsesjon for utlendinger, konsesjon for avledet erverv av bergrettigheter og driftskonsesjoner. For behandling av ervervskonsesjoner, dvs. søknader etter K og kalk- og kvartslovene beregnes imidlertid gebyr i medhold av forskrift 29. desember 1993 om gebyr for behandling av konsesjonssaker. Gebyret beregnes i forhold til kjøpesum, men skal dog ikke være lavere enn kr 700 eller høyere enn kr 14.000.

For behandling av ekspropriasjonssøknader etter bvl. og oreigningsloven beregnes ikke gebyr. For behandling av ekspropriasjonssøknader etter IM påløper et gebyr på kr 100, jf. forskrift 2. august 1952 nr. 2.

Årsavgifter

Årsavgift til staten:

Bvl. har i kapittel 7 bestemmelser om at innehaver av mutings- og utmålsrettigheter må betale en årlig avgift til staten for å beholde rettighetene. Avgiftens størrelse fastsettes av Kongen. For perioden 1994-1997 er avgiftene som følger:

Muting – kr 30 for hver påbegynt 10.000 m^2 og minimum kr 150 pr. område.

Utmål – kr 50 for hver påbegynt 10.000 m^2 og minimum kr 300 pr. område.

Sum innbetalt årsavgift varierer etter antall opprettholdte rettigheter. For 1994 var summen kr 574.540 og for 1995 kr 657.310.

Årsavgiften betales første gang det første kalenderår etter at utmåls- eller mutingsbrev er utferdiget og skal betales forskuddsvis innen 2. januar. Blir avgiften ikke betalt innen fristen, skal dobbel avgift betales innen 31. mars samme år. Blir dobbel avgift ikke betalt innen fristens utløp, faller rettigheten bort.

Årsavgift til staten ved utvinning av alluvialt gull:

For utvinningstillatelse i hht. forskrift nr. 687 av 18. august 1987 skal det betales til staten:

1. En årsavgift tilsvarende 1/4 av grunngebyret pr. dekar, dog slik at avgiften minst tilsvarer 5 ganger grunngebyret.
2. 2 % av det utvunnede gulls verdi.

Det har ikke vært søkt om tillatelser til utvinning av gull etter at bvl. trådte i kraft, og nevnte forskrift har derfor ikke vært aktuell.

Årsavgift til grunneier: Bvl. kapittel 6 om avgift til grunneieren pålegger gruveeieren å betale eier av grunnen en årlig avgift på 1 promille av verdien av det gruveeieren bryter ut fra utmålet, og som han nyttegjør seg ved omsetning. Da loven trådte i kraft 31. mars 1974, skulle avgiften for hvert utmål ikke overskride kr 6.000 i året. Avgift betales ikke de to første driftsårene.

Avgiften justeres hvert 10. år etter normer fastsatt av Kongen. Den maksimale avgift pr. utmål og år er for perioden 1994-2003 fastsatt til kr 24.000.

Det er verd å merke seg at avgiften er en erstatning for grunneierens deltakerrett som var fastlagt i bergverksloven av 1842, men som ble fjernet ved bvl. I kommentarene til lovbestemmelsene er det presisert at den tidligere deltakerretten og da heller ikke den innførte årsavgiften, er å anse som noen godtgjørelse for de mutbare mineralene.

5.19.3 Erfaringer med eksisterende lov

Avgiftssatsene som ved bvl.s ikrafttreden i 1974 var kr 10 for muting og kr 15 for utmål for hver påbegynt 10.000 m^2 , er i dag økt til hhv. kr 30 og kr 50 kombinert med et minstebeløp pr. område og år.

Industrien og spesielt prospekteringsselskapene har tidligere uttrykt misnøye med størrelsen på avgiftene. De har hevdet at avgiftene er urimelig høye og utgjør en for stor andel av de totale prospekteringskostnadene. Synspunktet har også sammenheng med mutingssystemet som krever kartrutenettorienterte og forholdsvis små mutingsområder som må settes sammen i større blokker for å dekke større arealer. Dette i motsetning til en del andre land hvor det er anledning til på mer fritt grunnlag å angi rettighetsområdene og på denne måte minimalisere arealet og avgiftsgrunnlaget.

I den senere tid har imidlertid synet på avgiftsnivået endret seg. Dette skyldes flere forhold, men i hovedsak virkningene av bestemmelsene i bvl. kapittel 8 om tilsyn med undersøkelsesarbeider og drift. Bestemmelsene gir Bergmesteren hjemmel til å kreve forhåndsvarsling og planer for undersøkelsesarbeider, føre tilsyn med arbeidet og sist, men ikke minst viktig, kreve innsending av rapporter og undersøkelsesmateriale fra prospekteringen. Rapportmaterialet går inn i Bergvesenets rapportarkiv og behandles fortrolig så lenge rettighetene opprettholdes. Straks mutingene faller i det fri, åpnes materialet til bruk for enhver.

I moderne prospektering er f.eks. geofysiske og geokjemiske undersøkelser svært viktige elementer i letearbeidet. Dette er tidkrevende og kostbare arbeidsoperasjoner som krever planlegging og samordning. Det samme gjelder for prøvetaking som kan være innsamling av overflateprøver eller boreprøver. Prosedyrer for registrering og innsamling av data har etter hvert blitt standardisert og fått en slik kvalitet at de kan gjenbrukes, gjenprosesseres og gjentolkes flere ganger. Rapportmateriale og ikke minst registreringer og prøvemateriale, har derfor fått en betydelig verdi.

Nye mutere har derfor, i tillegg til lete- og undersøkelsesretten, kostnadsfritt adgang til et meget verdifullt materiale. Dette har ført til at første fase i et malmletingsprosjekt med rapportstudier og innsamling av eksisterende materiale, har fått særlig stor betydning. Ordningen innebærer lavere kostnader for industrien og er et eksempel på god og effektiv forvaltning. En prospektør får i dag tilgang til alt materiale fra tidligere undersøkelser. Som motytelse må han avgi sitt materiale uten vederlag når han avslutter.

Av ovennevnte fremgår at vurderingen av avgiften og dens størrelse også er knyttet til andre bestemmelser i bvl. I lys av dette og samtidig ut fra et ønske om å motvirke passivitet, bør dagens avgiftsnivå vurderes.

5.19.4 Avgifter i andre land

Avgiftssystem og avgiftsnivå i de enkelte land er svært forskjellig. I stor grad gjenspeiler ordningene den policy som er lagt for å ivareta industriens og/eller samfunnets krav og målsettinger. En sammenligning mellom de ulike landene er vanskelig. Det kan imidlertid nevnes at enkelte land praktiserer en ordning med særlig lav avgift første året og senere progressive satser for hvert år.

I Sverige er behandlingsgebyret kr 300 for hver søknad om «undersökningstillstånd» og kr 6.000 for søknad om «berarbetningskoncession» der arealet i prinsippet er ubegrenset. «Undersökningstillståndet» gjelder i 3 år regnet fra utstedt dato, og det påløper en avgift for disse årene på kr 1,50 pr. da. «Bearbetningskoncessionen» meddeles som hovedregel for 25 år og er avgiftsfri.

5.19.5 Utvalgets vurdering og forslag

Utvalget foreslår at Nærings- og energidepartementet får den nødvendige forskriftshjemmel til å fastsette behandlingsgebyr og årsavgifter til staten, jf. utkastet §§ 11-1 og 11-2. Når det gjelder årsavgift til grunneieren ved utvinning av mutbare mineraler, bør denne fastsettes i loven i likhet med gjeldende bestemmelser i bvl., jf. utkastet § 11-4.

Gebyrer

For utstedelse av letetillatelse foreslås et behandlingsgebyr på 1/2 R (kr 247,50 i 1996). Avgiften vil på denne måten bidra til å dekke kostnadene med å adminstrere ordningen samtidig som gebyret ikke blir så høyt av det vil avskrekke letere som skal skaffe seg en tillatelse.

For behandling av søknader om undersøkelsestillatelse foreslås en avgift på 1 R.

For registrering av utmål, avtale og ekspropriert rett foreslås å opprettholde avgiftsnivået for registrering av utmål; 2 R.

Et gebyr på 1 R foreslås for registrering av overdragelse av undersøkelsestillatelse, utmål, avtale og ekspropriert rett.

For behandling av søknader om driftskonsesjon etter IK påløper i dag ikke gebyr. Driftskonsesjonsordningen i forslaget til ny minerallov vil imidlertid ikke bare avløse disse bestemmelsene, men også ervervskonsesjonsbehandlingen etter kalk- og kvartslovene. Utvalget finner det rimelig at tiltakshavere som vil sette i gang drift, bidrar til å finansiere statens omkostninger med driftskonsesjonsordningen. Det vises også til at det i enkelte av de lover som driftskonsesjonsordningen skal erstatte, er pålagt behandlingsgebyr. Gjennomsnittlig behandlingsgebyr for søknader etter kalk- og kvartslovene var i 1995 kr 7.000, med et spenn fra kr 700 til kr 14.000. Utvalget legger vekt på at utstedelse av driftskonsesjon fordrer en omfattende saksbehandling, og at det er rimelig at søkere i noe større grad enn tidligere bidrar til å finansiere omkostningene med å administrere ordningen. Det foreslås derfor et behandlingsgebyr for driftskonsesjoner tilsvarende 20 R. I 1996 tilsvarer dette kr 9.900. For behandling av konsesjonssøknad om overføring av eierandeler i selskap som har driftskonsesjon, foreslås tilsvarende gebyr på 20 R.

For Bergvesenets utstedelse av tillatelse til prøveuttak og attest for at vilkårene for driftskonsesjonsfritak foreligger, jf. utkastet §§ 3-7 og 6-3, foreslås intet gebyr. Det foreslås heller ikke innført gebyr for behandling av søknader om ekspropriasjon, jf. utkastet § 5-2.

Avgift til staten

Selv om den nye loven også vil omfatte de registrerbare mineralene, bør det nåværende system med krav om innlevering av undersøkelsesmateriale også legges inn i den nye loven. Bestemmelsen vil imidlertid ikke ha tilbakevirkende kraft, og vil derfor ikke omfatte materiale fra undersøkelser etter registrerbare mineraler foretatt før lovens ikrafttreden.

Ivaretakelse av undersøkelsesmaterialet krever ressurser, og det er rimelig at brukerne av materialet dekker en del av kostnadene gjennom årsavgiften. Selve administrasjonen av rettighetssystemet og den service som er innebygget i forhold til brukerne, krever også ressurser som brukerne i en viss grad bør dekke.

Rettighetenes varighet er rommelig av hensyn til den som skal undersøke forekomsten. Det er derfor grunn til å legge seg på et avgiftsnivå som motvirker passivitet. Utvalget mener at dagens avgiftsnivå er rimelig sett i forhold til rettighetene de knytter seg til, og foreslår at dagens avgiftsnivå opprettholdes i den nye loven slik at årsavgiften for undersøkelsestillatelse blir lik avgiften i 1995 for mutingsrett, dvs. kr 30 for hver påbegynt 10.000 m^2 , minimum kr 150 pr. område. Siden undersøkelsesområdet nå foreslås standardisert, vil årsavgiften alltid bli kr 750. Årsavgiften for utmål, registrert avtale og ekspropriert rett blir lik nåværende avgift for utmål, dvs. kr 50 for hver påbegynt 10.000 m^2 , minimum kr 300 pr. område.

Det foreslås også at nåværende regel om årsavgiftens betaling beholdes slik at avgiften betales første gang det første kalenderår etter det år rettighetsdokumentet blir utferdiget. Avgiften betales forskuddsvis til Bergvesenet innen 2. januar. Dersom fristen oversittes, påløper dobbelt gebyr. Siste frist for betaling skal dog være 31. mars.

Det er vanlig å starte en undersøkelse på forholdsvis store arealer. Etter hvert konsentreres undersøkelsene på mindre områder som viser seg å være av interesse. Utvalget foreslår at avgiften for undersøkelsestillatelse for det første hele kalenderår etter at retten er etablert, reduseres til 50 % av full avgift. Dette for å redusere avgiftsbelastningen i den innledende fase av undersøkelsene når hensynet til blokkering av forekomster ikke er like fremtredende.

Avgift til grunneier, mutbare mineraler

Som det framgår av kapittel 5.19.2 er det i dag ikke avgift til grunneier før på driftsstadiet. Utvalget viser til at grunneier ikke er eier av de mutbare mineralene, samt at uttak før man kommer til driftsfasen, vil være av begrenset karakter. Alle skader og ulemper som grunneier påføres som følge av lete- og undersøkelsesarbeider vil dessuten bli erstattet. På bakgrunn av ovennevnte foreslås ikke endringer i gjeldende rett. Minerallovutvalget finner det ikke naturlig med en lovbestemt avgift til grunneier på lete-, undersøkelses- eller utmålsstadiet.

Utvalget viser imidlertid til at det nye lovforslaget åpner for at prospektører på enkelte områder kan få videre rettigheter dersom grunneier gir sitt samtykke, f.eks. rett til å volde vesentlig skade. Det er ingen ting i veien for at grunneier setter betingelser for sitt samtykke, f.eks. et årlig vederlag.

Bergverkslovkomitéen av 1961 foreslo å oppheve grunneiers tidligere deltakerrett og kompensere bortfallet med en årsavgift knyttet til produksjonen. Industrien

og Bransjerådet for bergverkene gikk inn for å oppheve deltakerretten uten kompensasjon. Bergmestrene gikk inn for en avgift til grunneier med henvisning til praksis innenfor mineralsektoren. Departementet anførte at en avgift også ville gi grunneieren en viss godtgjørelse for de ikke mutbare mineraler som brytes ut på hans eiendom.

Departementet fulgte i prinsipp komitéeforslaget og innførte en årsavgift knyttet til produksjonen, dvs. til verdien av det som blir brutt ut fra hvert utmål der det foregår drift. Avgiften ble begrenset oppad til et beløp som justeres hvert 10. år. Dersom det er flere grunneiere i utmålet, fordeles avgiften mellom dem i forhold til det areal hver av dem eier innenfor utmålet.

I praksis har ordningen hatt liten betydning både for industrien og grunneierinteressene. Som regel er arealet over hele gruveområdet ervervet, eller det er inngått leieavtaler for utnyttelse av areal og grunn. Det er imidlertid noen grunneiere som er berettiget til avgift, og for disse er ordningen selvsagt av en viss betydning da maksimalt beløp pt. er kr 24.000 pr. utmål pr. år.

Minerallovutvalget viser til uttalelse fra Justisdepartementets Lovavdeling av 13. februar 1996, jf. vedlegg nr. 4, om at det ikke er noe grunnlovsmessig hinder for at årsavgiften til grunneier fjernes. Etter en konkret vurdering har imidlertid utvalget likevel kommet til at det kan synes hensiktsmessig å opprettholde grunneieravgiften. Utvalget har da særlig lagt vekt på hensynet til grunneier og hans forventning om årlige inntekter i de tilfeller der drift allerede er i gang. Utvalget har imidlertid også vektlagt det generelle faktum at avgiftsgrunnlaget ikke bare omfatter de mutbare mineralene, men også de registrerbare mineralene og mineralske byggeråstoffene, sidebergarter, som nødvendigvis må brytes ut sammen med malmen. Dersom drift på de mutbare mineralene ikke hadde vært aktuelt i området, hadde disse mineralene tilhørt grunneier med tilsvarende mulighet for økonomisk utnytting. Avgiften kan på et slikt grunnlag ses på som en kompensasjon for de registrerbare mineralene og mineralske byggeråstoffene som brytes ut.

Når det gjelder avgiftsgrunnlaget foreslår utvalget at man fortsatt legger bruttoprinsippet til grunn, dvs. avgiften beregnes av verdien av de produkter som utvinnes av bruddet uten fradrag for brytningsutgifter eller andre driftskostnader. Avgiften begrenses oppad, og det bør fortsatt være avgiftsfritak de to første årene.

Minerallovutvalget foreslår at nåværende satser tas inn i den nye loven, slik at satsen på 1 promille videreføres. Maksimalbeløpet pr. utmål pr. år foreslås dog knyttet til rettsgebyret, og da til 50 R som i 1996 tilsvarer kr 24.750.

Avgift til grunneier, registrerbare mineraler

Utgangspunktet for avgiftsvurderingen blir her et annet, da grunneier eier de registrerbare mineralene. Vurderingen av om det skal betales avgift før man kommer fram til driftsfasen og i selve driftsfasen, blir derfor noe annerledes.

Utvalget viser til at en undersøkelsesrett ikke medfører annen rett til fysisk materiale enn rett til å ta ut prøver i undersøkelsesøyemed. Uttak med et slikt formål vil i de fleste tilfeller ha et begrenset omfang, jf. dog nedenfor om prøveuttak. Når det gjelder stadiet med registrert avtale, er dette en fase der spørsmålet om drift fortsatt er usikkert. Uttak vil heller ikke her ha et stort omfang. Under henvisning til dette og at alle skader og ulemper som grunneier påføres som følge av lete- og undersøkelsesarbeider vil bli erstattet, har Minerallovutvalget heller ikke for de registrerbare mineralene funnet å innføre en lovbestemt avgift til grunneier på letestadiet, undersøkelsesstadiet og stadiet med registrert avtale eller ekspropriert rett.

Utvalget viser imidlertid også her til at lovforslaget åpner for at prospektører på enkelte områder kan få videre rettigheter dersom grunneier gir sitt samtykke, f.eks.

rett til å volde vesentlig skade. Det er ingen ting i veien for at grunneier setter betingelser for sitt samtykke, f.eks. årlig vederlag. Det samme gjelder ved inngåelse av avtale om rett til forekomst.

Når drift kommer igang, er det en selvfølge at grunneier som eier de registrerbare mineralene, skal ha betaling for det som tas ut. Grunnlaget for drift på registrerbare mineraler vil imidlertid i motsetning til drift på mutbart mineral der grunnlaget er statens eiendomsrett til mineralene, være en frivillig grunneieravtale eller en ekspropriert rett til forekomst. Utvalget forutsetter at godtgjørelser, erstatning til grunneier og eventuell deltakerrett blir ivaretatt i avtaleformer og ved utmåling av ekspropriasjonserstatningen. Etter utvalgets oppfatning er dette også en hensiktsmessig løsning. Utvalget foreslår derfor ikke innført en lovbestemt årsavgift til grunneieren ved drift på forekomst av registrerbart mineral. Det som er anført vil også gjelde for de mineralske byggeråstoffer.

5.20 SANKSJONER

Utvalget foreslår i utkastet § 12-1 at Bergvesenet kan trekke tilbake letetillatelse, undersøkelsestillatelse, utmål og registrert rett til forekomst dersom rettighetshaveren i vesentlig grad bryter lovens bestemmelser eller pålegg gitt i medhold av loven. Det følger videre av utkastet § 6-9 andre ledd at en driftskonsesjon etter § 6-2 eller attest etter § 6-3 kan trekkes tilbake dersom disse er gitt på grunnlag av uriktige eller ufullstendige opplysninger om forhold av vesentlig betydning. Det samme vil gjelde dersom vilkår eller pålegg av vesentlig betydning blir overtrådt.

I utkastet § 12-2 er det tatt inn straffebestemmelser. Bestemmelsen bygger i det alt vesentlige på tilsvarende bestemmelse i bvl. § 64.

5.21 OVERGANGSREGLER

Loven foreslås å tre i kraft fra den tid Kongen bestemmer. Fra dette tidspunkt er det nødvendig med enkelte overgangsregler.

Grl. § 97 setter et forbud mot at lover får tilbakevirkende kraft. Utvalget mener å ha utformet overgangsreglene i utkastet § 13-1 i overensstemmelse med dette prinsippet, samtidig som det er tatt hensyn til at de som driver innenfor minerallnæringen i Norge i dag, skal får tid til å bli kjent med regelverket før det blir håndhevet i full utstrekning.

Innholdet i rettighetene foreslås fra lovens ikrafttredelse regulert av mineralloven. Reglene i bl.a. utkastet §§ 2-2, 3-5, 3-6, 4-3, 4-6, 6-1 som fastslår hva man kan gjøre på de forskjellige stadiene i ervervssystemet, vil således også gjelde for rettighetshaver som har ervervet sin rett før lovens ikrafttreden.

Når det gjelder kravene til å skaffe seg letetillatelse og undersøkelsestillatelser for registrerbare mineraler, er det imidlertid foreslått en overgangstid på 1 år. For kravet om driftskonsesjon er det gjort et unntak for de som ved lovens ikrafttreden har igangværende drift. Dersom drift ikke var konsesjonspliktig når drift ble igangsatt, må det ikke søkes om driftskonsesjon som følge av at mineralloven trer ikraft.

Den viktigste overgangsregelen er grunneiers fortrinnsrett til i 2 år fra lovens ikrafttreden å registrere undersøkelsestillatelse på registrerbare mineraler med prioritet fra dagen før lovens ikrafttreden. Bestemmelsen skal sikre at grunneier som vet om en drivverdig forekomst på egen eiendom, skal kunne få retten til denne.

For nærmere redegjørelse for overgangsreglene vises til de spesielle merknader til utkastet § 13-1.

5.22 OPPHEVELSE AV OG ENDRINGER I ANDRE LOVER

Utvalget foreslår å oppheve bvl., kalk- og kvartslovene, IM, og IK kapittel II i sin helhet som følge av at disse reglene inkorporeres i mineralloven. For øvrig foreslås endringer i IK kapittel V samt i K, jf. utkastet § 13-2. For en nærmere redegjørelse vises det til spesielle merknader til bestemmelsen.

KAPITTEL 6

Forholdet til samenes rettsstilling

6.1 INNLEDNING

Samiske organisasjoner har den siste tiden vært og er svært bekymret over den mineralletevirksomheten som drives i Finnmark, særlig i indre Finnmark. Det tas stadig ut mutinger i dette området. Sommeren 1994 pågikk det leting etter diamanter på Finnmarksvidda, noe som skapte store bekymringer blant samene.

Sametinget krever å få større innflytelse på bergverksvirksomheten. Det har bl.a. uttrykt ønske om å bli hørt før det gis tillatelse til leting, undersøkelse og drift i samiske områder. Det ønsker også muligheten til å si nei dersom en eventuell virksomhet kan skade samiske interesser.

Disse krav og ønsker har det vært vanskelig å forene med dagens bergverkslovgivning. De ansvarlige departementer, Landbruksdepartementet og Nærings- og energidepartementet, med underliggende etater, henholdsvis Jordsalgskontoret og Bergvesenet, har imidlertid kommet samene i møte så langt det har vært mulig innenfor gjeldende regelverk, jf. framstillingen i kapittel 3 om gjeldende rett.

Spørsmålet nå er hvordan man best kan forene samenes ønsker med en bærekraftig og ønskelig næringsvirksomhet i Nord-Norge samtidig som vi overholder de forpliktelser som Norge har påtatt seg gjennom internasjonale avtaler og samarbeid.

I den siste tiden har to utvalg arbeidet med saksområder som er aktuelle i forbindelse med dette spørsmålet: Minerallovutvalget og Samerettsutvalget. Minerallovgivningens utforming er imidlertid når det gjelder samenes rettslige stilling, i betydelig grad bundet av de konklusjonene som kommer ut av den politiske behandlingen av Samerettsutvalgets innstilling.

6.2 SAMISKE OMRÅDER

Innledningsvis er det viktige å klarlegge i hvilke områder samene har interesser som bør tilsi en særskilt lovmessig regulering. Aktuelle områder i denne sammenheng, særlig med tanke på rettigheter som er knyttet til reindriften, er hele Finnmark fylke, store deler av Troms og Nordland fylker, samt deler av fylkene Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark, jf. bl.a. reindriftsloven § 2. Dersom det foreslås særskilte regler av hensyn til samiske interesser og rettigheter i den nye mineralloven, er det imidlertid ikke gitt at samene bør ha de samme rettighetene i alle disse områdene. Rettighetene kan differensieres etter hvor viktige områdene er for samene og opprettholdelse av deres kultur og samfunnsliv.

6.3 LANDBRUKSDEPARTEMENTETS PRAKSIS

Det meste av grunnen i Finnmark forvaltes i dag etter lov om statens umatrikulerte grunn i Finnmark av 12. mars 1965 (jordsalgsloven) med tilhørende forskrifter og retningslinjer. Loven bygger på det syn at staten er eier av den umatrikulerte grunnen i Finnmark. Formelt er det imidlertid Statskog SF, med underordnede organer, jordsalgsstyret og Jordsalgskontoret, som nå er eier, etter at Landbruksdepartementets grunnbokshjemmel høsten 1993 ble overført til statsforetaket.

Jordsalgsloven § 2 bestemmer at statens umatrikulerte grunn i Finnmark kan selges eller festes bort. I utfyllende forskrifter er det gitt bestemmelser om hvilke hensyn som skal tas ved forvaltning av grunnen, samt detaljerte regler om salg og

bortfeste. Forskriften §§ 15 og 16 bestemmer at søknader om salg eller bortfeste skal sendes Jordsalgskontoret til behandling, som i sin tur skal sende saken på høring.

I 1994 ble forskriften endret slik at Sametinget nå er høringsinstans. Det heter i forskriften § 16 at «Uttalelser skal innhentes fra: – Sametinget, når det gjelder tiltak som medfører eller kan komme til å medføre større inngrep i naturområder hvor samiske interesser er tungtveiende». Bestemmelsen er skjønnspreget, men Jordsalgskontoret har uttalt at de vil tolke bestemmelsen slik at den omfatter hele Finnmark, i det man anser det betenkelig om praktiseringen av en saksbehandlingsregel skulle være med på å trekke opp en grense mellom samiske og ikke-samiske områder. Når det gjelder begrepene «større inngrep» og «naturområder», medfører disse etter Landbruksdepartementets oppfatning at arealdisponeringssaker av klart begrenset geografisk omfang som hovedregel, samt saker som gjelder bebygde områder, tettsteder og dyrkede jordbruksområder, faller utenfor høringsplikten. Utvalgsmedlem *Jebens* mener denne innskrenkningen ikke kan leses ut av forskriften.

Sametinget på sin side har gitt uttrykk for at forskriftsendringen kun anses å oppfylle et minimumsbehov inntil Samerettsutvalget har utredet rettighetsspørsmålene. Etter Sametingets oppfatning er ILO-konvensjon nr. 169 ikke oppfylt med endringen.

Jordsalgsorganenes forvaltning av den umatrikulerte grunnen i Finnmark har betydning både for de mutbare og de ikke-mutbare mineralforekomstene. På grunn av bvl.s ervervssystem for de mutbare mineralene, har tildeling av rettighetene knyttet til leting, undersøkelse og utnyttelse av de ikke-mutbare mineralene vært en mer sentral arbeidsoppgave for disse organer. Når det gjelder de ikke-mutbare mineralene, forvalter Jordsalgskontoret både grunnen og selve mineralet. De mutbare mineralene tilligger imidlertid staten, og bvl. forvaltes av Nærings- og energidepartementet. Jordsalgskontoret disponerer her derfor bare grunnen, samtidig som det forvalter de rettighetene Statskog SF har etter bvl.

For behandling av søknader om leterett og erverv av ikke-mutbare mineraler, har Jordsalgskontoret utarbeidet et system tilsvarende bvl.s, med tre typer rettigheter; letetillatelse (skjerping), håndgivelsesavtale (muting) og driftsavtale (utmål). Saksgangen avhenger imidlertid av om forekomsten er kjent eller ikke. Det er ikke nødvendig å gå igjennom alle trinnene. I tråd med forskriftsendringen, jf. foran, er praksis nå at det innhentes uttalelse fra Sametinget i en viss utstrekning allerede i forbindelse med letetillatelser på ikke-mutbare mineraler.

6.4 BERGVESENETS PRAKSIS

Skjerperetten er en rettighet som følger direkte av loven. Det finnes derfor ingen oversikt over hvem som skjerper og hvor de gjør dette. Myndighetene har således ikke mulighet til å gi berørte personer eller organer varsel om at letevirksomhet er satt igang, eller nekte skjerping på andre områder enn de som direkte er unntatt i loven.

Når det gjelder mutingsretten, er dette en rettighet som tilstås særskilt ved forvaltningsvedtak. Det er imidlertid ingen skjønnsmessig prøving. Søker har krav på å få mutingsrett dersom han fyller vilkårene i bvl. Mutingsbrevet sendes søker rekommandert sammen med et følgeskriv som informerer om de plikter muter har ovenfor grunneier og bruker. I følgeskrivet framheves spesielt reindriftsnæringen som en viktig bruker i de områder hvor det drives tamreindrift. Det oppfordres til å ta kontakt med det aktuelle reinbeitedistrikt før lete- eller undersøkelsesarbeid settes igang. På bakgrunn av et uttrykt ønske fra Sametinget, har Bergvesenet siden

sommeren 1994, sendt kopi av alle mutingsbrev som utstedes for Finnmark til Sametinget. I 1995 ble det oversendt 900 mutingsbrev av totalt 2323 omfattende hele landet.

Ved berammelse av utmålsforretninger og innkalling til søkeren, pålegges søker å varsle grunneier og bruker av grunnen. Det har vært vanlig at disse personene har møtt opp ved forretningen og fått informasjon om de rettigheter de har etter loven. Når utmålsbrevet er utstedt, sendes en kopi til Sametinget.

Bergvesenet gir også tillatelser til prøvevasking av alluvialt gull på statsgrunn. Tillatelsen gis for et år av gangen, og i de siste årene har det blitt gitt 20-30 tillatelser. Virksomheten har hittil vært en friluftsaktivitet for enkeltpersoner som med håndholdte redskaper og vaskepanne har prøvd lykken. Bergvesenet kan imidlertid også gi tillatelse til bruk av maskinelt utstyr i undersøkelsesarbeidet. Sametinget får kopi av alle tillatelser til prøvevasking. Det er ennå ikke gitt tillatelser til utvinning av gull.

6.5 FN-KONVENSJONEN AV 1966 OM SIVILE OG POLITISKE RETTIGHETER, ILO-KONVENSJONEN, GRL. § 110A, SAMT ANDRE RETTSKILDER

Samerettsutvalget har som mandat å utrede den samiske befolknings rettslige stilling når det gjelder retten til, disponeringen (forvaltningen) og bruken av land og vann i områder med samisk befolkning. Det er en rekke ulikartede rettskilder som er gjenstand for utredning i denne sammenheng, bl.a. de som omtales nedenfor.

6.5.1 FN-konvensjonen av 1966 om sivile og politiske rettigheter

FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter av 1966 artikkel 27 har betydning i denne sammenheng. Det heter her at «I de stater hvor det består etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter, ikke berøves retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne og praktisere sin egen religion, eller bruke sitt eget språk». I Samerettsutvalgets innstilling i 1984, NOU 1984: 18, konkluderer utvalget på s. 343: «Samene er utvilsomt en etnisk gruppe som går inn under kulturvernet i artikkel 27. De har derfor krav på støtte av den norske stat for sin kulturutøvelse. Samene er samtidig en etnisk gruppe som i betydelig grad har sitt kulturgrunnlag i tradisjonell bruk av naturressurser. De vil derfor med stor sannsynlighet kunne påberope seg at også deres tradisjonelle former for næringsutøvelse i en viss utstrekning er vernet av artikkel 27. Men det er neppe mulig i dag å si noe presist om hvor langt et slikt vern rekker».

Samerettsutvalget fastslår videre i NOU 1984: 18 s. 270 og 342, at artikkel 27 uten tvil hjemler positiv diskriminering. Artikkelen gir et særlig vern for minoritetene. En stat som har en etnisk minoritet oppfyller følgelig ikke sin forpliktelse etter artikkelen bare ved å sørge for likebehandling. Hvor langt man må gå i retning av positiv diskriminering ifølge artikkel 27, vil kunne variere fra stat til stat avhengig av de faktiske forhold. Minoriteten har imidlertid krav på å kunne «dyrke sin kultur». I denne sammenheng er det usikkert hvilken forståelse av kulturbegrepet som skal legges til grunn. Den snevre som omfatter en lang rekke av ytringsformer, eller den videre som også omfatter de materielle forutsetninger for den ideelle (åndelige) kulturen. Dersom man legger den siste forståelsen til grunn, har det betydning for samenes rettigheter til land og vann.

Samerettsutvalget konkluderte i nevnte NOU med at kulturbegrepet i artikkel 27 også omfatter det materielle kulturgrunnlag. Denne rettsoppfatning fikk sin til-

slutning fra Regjeringen og Stortinget ved behandlingen av sameloven (Ot.prp. nr. 33 (1986-87)), og ble senere lagt til grunn for innføringen av § 110a i Grunnloven i 1988. Hvor langt vernet rekker finner Samerettsutvalget imidlertid usikkert.

6.5.2 ILO-konvensjon nr. 169

ILO-konvensjon nr. 169 om urbefolkning og stammefolk i selvstendige stater, ble ratifisert av Norge 20. juni 1990. Det er en allmenn oppfatning at samene omfattes av konvensjonen, jf. definisjonen i konvensjonen artikkel 1. Det er imidlertid uklart i hvilken utstrekning samene tilstås nye rettigheter ved konvensjonen. Det er særlig artikkel 14 og 15 som er interessante i minerallovsammenheng. Artikkel 6 og 7 vil imidlertid også ha betydning.

Artikkel 14 fastslår at «vedkommende folks rett til å eie og besitte de landområder der de tradisjonelt lever («traditionally occupy»), skal anerkjennes. Når forholdene tilsier det, skal det treffes tiltak for å sikre vedkommende folks rett til å bruke landområder der de ikke er de eneste som lever, men som de tradisjonelt har hatt tilgang til for sitt livsopphold og sin tradisjonelle virksomhet.» Det heter videre i artikkel 15 at «vedkommende folks rett til naturressurser i deres landområder skal sikres spesielt. Slike rettigheter omfatter disse folks rett til å delta i bruk, styring og bevaring av disse ressursene. I de tilfeller der staten beholder eiendomsretten til mineraler, ressurser under jorden eller til andre ressurser som finnes i landområdet, skal myndighetene ikke sette igang eller tillate noen tiltak for utforsking og utnytting av slike ressurser i disse folks områder, før det er opprettet eller tatt i bruk rådføringsordninger med disse folk, for å fastslå om og i hvilken utstrekning deres interesse kan bli skadelidende».

ILO-konvensjonen er pr. 1. august 1996 tiltrådt av 10 stater. Disse er, foruten Norge, Danmark, Peru, Paraguay, Bolivia, Costa Rica, Mexico, Columbia, Guatemala og Honduras. Konvensjonen trådte i kraft 5. september 1991.

Finlands begrunnelse for ikke å tiltre konvensjonen framgår av den finske regjerings proposisjon til Riksdagen, 1990 rd. – RP nr. 306: «Däremot skall Finland vid en eventuell anslutning till konventionen trygga samerna mer omfattande rättigheter än vår gällande lagstiftning gör beträffande de marker samerna traditionellt ägt och varit bosatta på samt bruket av naturressurserna på dessa marker. Därmed är det inte möjligt att ratificera konventionen i detta skede». «Eftersom lagstiftningen i Finland inte kan anses motsvara bestämmelserna i konventionen, närmast beträffande de rättigheter som gäller samernas mark, föreslås att konventionen inte skall godkännas i dette skede».

Norge har derimot konkludert med at norsk lovgivning er i overensstemmelse med konvensjonen. Fra St.prp. nr. 102 (1989-90) som lå til grunn for ratifikasjonen kan referes fra Justisdepartementets, Landbruksdepartementets og Næringsdepartementets høringsuttalelser:

> *Justisdepartementet* (s. 7): «...konvensjonen ikke kan anses for å stile krav om særrettigheter for urbefolkningene. Det er deres tradisjonelle bruk som skal vernes, og der hvor et tilstrekkelig vern kan oppnås uten særtiltak, er det ikke noe påbud i konvensjonen om likevel å innføre særretter». «Etter Justisdepartementets syn vil eventuelle uoverensstemmelser under enhver omstendighet være begrensede, og muligheten for slike gir – med den tolkning som er gjort rede for foran – ikke grunn til å kreve bestemte endringer av norske interne regler før en norsk ratifikasjon kan finne sted. Når det gjelder den famtidige utviklingen mer generelt av norsk rett på det aktuelle området, kan det blant annet i lys av Grunnloven § 110 a og Samerettsutvalgets mandat sies at spørsmålet nå gjelder en styrking av samiske rettigheter

til naturressursene. (.....) Statsmyndigheten har gitt såpass sterke og permanent forpliktende utsagn i denne retning at kravene i konvensjon nr. 169 neppe kan sies å medføre noen tilleggsbindinger av vesentlig betydning».

Landbruksdepartementet (s. 10-11): «Med den fleksible utforming som konvensjonen har fått når det gjeder formen for rettighetsanerkjennelse, finner departementet at norsk lov ikke er i strid med konvensjonens innhold og intensjoner».

Næringsdepartementet uttaler om gruvedrift i reinbeiteområder (s. 10): «Det er allerede innarbeidet praksis at fylket, kommunen, samt representanter for reindriftsnæringen gis anledning til å uttale seg i slike saker. Som følge av dette skulle det ikke være behov for noen endring i vår praksis på dette punkt for å oppfylle kravene i konvensjonen».

6.5.3 Grunnloven § 110a

Grunnlovsbestemmelsen ble innført i 1988, og lyder som følger: «Det paaligger Statens Myndigheter at lægge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og udvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv.»

Ved å innføre en grunnlovsbestemmelse med slikt innhold, er det gitt «en bindende retningslinje for norske myndigheters fremtidige samepolitikk» (Carsten Smith i Lov & Rett 1990 s. 518). Bestemmelsen innebærer en plikt for norske myndigheter til å legge forholdene til rette for at den samiske kultur kan bestå.

6.5.4 Annet

Av andre rettskilder som vil ha betydning for rettighetsspørsmålet, kan nevnes sameloven, nasjonal lovgivning i land med samisk befolkning eller andre minoritetsgrupper, sedvanerett, alders tids bruk og alminnelig folkerett.

6.6 MINERALLOVEN OG SAMENES RETTIGHETER – SPESIELLE FORHOLD SOM TILSIER EGNE REGLER?

Minerallovutvalget skal foreta en totalrevisjon av hele bergverkslovgivningen. I denne sammenheng må man også søke å gi regler som kan være egnet til å regulere den mulige interessekonflikt som knytter seg til bergverksvirksomhet i samiske områder. Nedenfor vil utvalget peke på enkelte problemstillinger i forhold til samene sett i forhold til forslaget om ny minerallov.

6.6.1 Positiv diskriminering

Både FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 27 og Grl. § 110a hjemler positiv diskriminering av samene. Det behøver således ikke være tilstrekkelig for å oppfylle Norges forpliktelser etter folkeretten og Grunnloven at samene og de øvrige borgere behandles likt. Formålet med Grunnlovs- og konvensjonsbestemmelsen er å bevare den samiske kultur. For å oppnå dette kan man måtte iverksette særtiltak til fordel for samene.

6.6.2 Leterett

Den nye loven innebærer leterett både for de mutbare og de registrerbare mineralene. Det vil kun bli en registrering av de som har rett til å lete ved at det utstedes letetillatelse, og ingen forvaltningsmessig vurdering av tiltakshaver eller området det skal letes i, jf. utkastet § 2-1. Selv om leteretten etter lovforslaget er sterkt begrenset i forhold til dagens lovgivning ved at leteretten ikke kan medføre skade

av betydning, kan det spørres om en slik ordning i tilstrekkelig grad ivaretar samiske interesser. Det er således et spørsmål om ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 15, jf. foran, vil kreve at det innføres en rådføringsordning med samene, samt en adgang for relevant myndighet til å nekte leterett dersom samiske interesser kan bli skadelidende.

6.6.3 Undersøkelsesrett

Undersøkelsestillatelse skal meddeles enhver som fyller lovens vilkår, jf. utkastet § 3-1. I likhet med problemstillingen ved leterett, kan det reises spørsmål om det må innføres en rådføringsordning i samiske områder før utstedelse av undersøkelsestillatelse, for å overholde forpliktelsene etter ILO-konvensjonen.

6.6.4 Drift

Før drift igangsettes må man ha driftskonsesjon. Tillatelse vil eventuelt bli gitt etter en omfattende høringsomgang. Alle berørte parter vil bli hørt, herunder samiske organer i de samiske områdene. Det er imidlertid ikke avklart om det er tilstrekkelig i forhold til Norges forpliktelser at det kun etableres en rådføringsordning i forbindelse med driftsspørsmålet eller om loven må ha sterkere virkemidler for å sikre at den samiske kultur opprettholdes, f.eks. vetorett for samiske interesser dersom disse blir skadelidende, eventuelt en lovbestemmelse om at andre hensyn i slike tilfeller må vike.

6.7 GRUNNLAG FOR SÆRREGLER

Et *flertall* i utvalget er av den oppfatning at det ligger utenfor Minerallovutvalgets mandat, parallelt med Samerettsutvalget, å vurdere hvor langt Norges forpliktelser overfor samene går. Det ideelle hadde vært at Samerettsutvalget allerede hadde avgitt sin endelige innstilling slik at utvalget kunne støtte seg på dette når det gjelder spørsmålet om hva slags forpliktelser Norge har ovenfor samene som følge internasjonale avtaler og annet regelverk. Med den kjennskap utvalget har til Samerettsutvalgets arbeidsplan, vil imidlertid innstillingen mest sannsynlig bli avgitt etter at Minerallovutvalget har avgitt sin innstilling.

Utvalget har fra Nærings- og energidepartementet mottatt en kommentar avgitt i 1995 fra ILOs ekspertkomité, om Norges forpliktelser etter ILO-konvensjon nr. 169. Her heter det bl.a. at artikkel 15, om rådføringsordninger med samene og anerkjennelse av deres rett til å delta i bruk, styring og bevaring av (mineral)ressursene, gjelder uavhengig av hva slags rettigheter man mener samene har etter artikkel 14.

Uttalelsen står i motsetning til flertallets konklusjon i NOU 1993: 34 Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark s. 57, avgitt av Samerettsutvalgets rettsgruppe. Flertallsuttalelsen lyder som følger: «Denne bestemmelsen må imidlertid forstås slik at det her siktes til ressurser i de landområder som urbefolkningene skal ha den sterkeste type rett til, jf. omtalen av art. 14 nr. 1 i avsnitt 2.4.5.4.2. Artikkel 15 bruker genetivsformen «deres» landområder. Det tales også om tilfelle der staten «beholder eiendomsretten» til undergrunnsressursene eller andre ressurser, øyensynlig i motsetning til hva som er det generelle rettighetsforhold. Som nevnt i avsnitt 2.4.5.4.2 vil art. 15 derfor neppe få praktisk betydning for samene».

Minerallovutvalget har for sin del funnet å burde legge uttalelsen fra ILOs ekspertkomité til grunn for sitt arbeid, uten å ta stilling til innholdet, ved utforming av et regelverk for de samiske områder, jf. nærmere kapittel 6.8.

Minerallovutvalgets *flertall* presiserer at den primære målsetting er at mineralloven blir gjort gjeldende på lik linje i hele landet. Man erkjenner imidlertid Norges forpliktelser iht. internasjonale avtaler, og vil på denne bakgrunn legge fram et utkast til supplerende forskrift for mineralvirksomhet i områder med tungtveiende samiske interesser. Regelverket foreslås av utvalgets flertall under forutsetning av at uttalelsen fra ILOs ekspertkomité om forståelsen av artikkel 15 blir lagt til grunn som norsk rettsoppfatning. Minerallovutvalget er klar over at det vil kunne bli nødvendig å revurdere forslaget etter at Samerettsutvalgets innstilling er avgitt og politisk behandlet av Storting og Regjering.

Når det gjelder synet til *utvalgets mindretall (Jebens)*, vises til kapittel 6.8.

6.8 FORSLAG TIL REGELVERK

Utvalgets *flertall* foreslår inntatt en hjemmel i loven § 1-3 andre ledd, for departementet til ved forskrift å fastsette særlige regler for tildeling av rettigheter i områder med samisk befolkning. Forskriften skal gjelde som et *supplement* til de alminnelige reglene i mineralloven.

Ved å formulere regelen som en unntaksbestemmelse med utfyllende regler i forskrift, ønsker utvalget å understreke at ordningen er en særordning, som innføres av hensyn til samiske interesser og Norges forpliktelser i denne sammenheng. Det er ikke ønskelig at ordningen blir gjort gjeldende for resten av landet da dette vil innebære et brudd med den bergverkslovgivning Norge har hatt, samtidig som det i betydelig grad vil svekke næringens stilling i fht. hva som er tilfellet etter dagens regelverk. Flertallet er av den oppfatning at pbl., reindriftslov, kulturminnelov mm. samt de alminnelige reglene i forslaget til minerallov ivaretar samfunnets, bergverksnæringens og tredjemanns interesser på en balansert måte. Av hensyn til Norges internasjonale forpliktelser kan det imidlertid bli ansett nødvendig med særregler av hensyn til samiske interesser.

Utvalget har foreslått å begrense forskriftens anvendelsesområde til Finnmark, selv om lovteksten gir hjemmel for et videre anvendelsesområde, jf. vedlagte utkast til forskrift. Bakgrunnen for denne begrensningen er at Finnmark skiller seg ut som et område med tungtveiende samiske interesser, samtidig som en forskrift med dette anvendelsesområdet i betydelig grad vil ivareta de samiske interesser generelt. Dersom andre områder skal omfattes av forskriften, nødvendiggjør dette en nærmere vurdering som bør foretas av myndighetene.

Utvalgets *flertall* mener at utstedelse av letetillatelse bør kunne skje uten forutgående rådføring med samiske organer. For det første vil leteaktivitet medføre minimale inngrep og støy. Det vises til de innskrenkninger i leteretten som foreslås i utkastet §§ 2-2 og 2-3 Ifølge disse bestemmelsene kan letearbeider bare foretas på overflaten, man kan ikke gjøre skade av betydning, leteretten hjemler heller ikke adgang til motorisert ferdsel. For det andre gjelder letetillatelsen for hele landet slik at det ikke er gitt at samene blir berørt overhodet.

Flertallet legger derimot til grunn, på bakgrunn av uttalelsen fra ILOs ekspertkomité, at utstedelse av undersøkelsestillatelse og registrering av utmål og avtale, vanskelig kan finne sted uten en høring av samiske organer. Det samme gjelde ved departementets behandling av ekspropriasjonstillatelse etter utkastet § 5-2.

Når man først åpner for en skjønnsmessig prøving av søknadene i områder med tungtveiende samiske interesser, har utvalgets *flertall* funnet det riktig at søknaden gjøres til gjenstand for høring av flere berørte parter, herunder Sametinget. Bergvesenet vil da få et bredt grunnlag for sine avgjørelser om eventuell tillatelse eller nekting, og det blir lettere å komme fram til en løsning som ivaretar interessene både til samene, næringen, samfunnet, grunneier og bruker. Utvalget framhever i denne

sammenheng at det foreslås en adgang til å sette vilkår for tildeling av undersøkelsestillatelse eller registrert rettighet.

En bred høring må imidlertid ikke ta oppmerksomheten bort fra hovedformålet med særreglene. Det foreslås derfor presisert i forskriftsutkastet at man skal legge vekt på de samiske interesser.

Når det gjelder driftstillatelse, vil høring av samiske organer følge allerede av de alminnelige saksbehandlingsregler som vil bli gitt i medhold av mineralloven, jf. utkastet § 6-2 syvende ledd. Utvalget har derfor i forskriften bare funnet grunn til å framheve at de samiske interesser ved vurdering av om driftstillatelse kan gis, skal tillegges særskilt vekt.

Det prinsipielle standpunkt til *utvalgets mindretall (Jebens)* er at bestemmelser om særregler for samiske områder skal inngå i selve lovteksten, ikke bare som en forskrift som lett kan endres. Det følger derav at Jebens betrakter utvalgsflertallets forslag om en særlig forskrift bare gjeldende for Finnmark, som en foreløpig begynnelse. Han forutsetter således at forskriften skal bli avløst av særskilte lovbestemmelser til vern for samiske interesser i lovs form, og gjeldende for alle samiske områder i Norge.

Når det gjelder det materielle innholdet, foreslår *Jebens prinsipalt* at det i samiske områder, jf. nedenfor om forskriften § 1, skal være nødvendig med særskilt tillatelse for å foreta leting etter mineraler. Denne myndighet foreslås i Finnmark lagt til Sametinget, og i øvrige områder til fylkesmannen med samtykke av Sametinget og vedkommende kommune. Det samme bør også gjelde for tillatelse til undersøkelse, registrering og driftstillatelse. All virksomhet for utnyttelse av mineraler bør være avhengig av tillatelse fra Sametinget og vedkommende kommune.

Subsidiært foreslår *Jebens* endringer i flertallets forskriftsutkast. Valg av forskrift isteden for lov når det gjelder særregler for samiske områder, godtas bare subsidiært og som en midlertidig ordning, inntil Samerettsutvalgets forslag til ordning av rettighetsforholdene i Finnmark foreligger og er endelig behandlet av statens myndigheter.

§ 1 foreslås å lyde således: «Forskriften gjelder for hele Finnmark, Troms og Nordland fylker og dessuten de deler av Nord Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark fylker som i hht. reindriftsloven av 9. juni 1978 § 2 er definert som reinbeiteområder». Henvisningen til reindriftsloven, betyr ikke at det bare er reindriften som skal hensyntas som tungtveiende samisk interesse, men er valgt som en praktisk løsning, idet andre samiske interesser knyttet til naturressurser (spesielt jordbruk og fiske) antas å være overveiende lokalisert til stort sett de samme landsdeler hvor samisk reindrift foregår.

I § 4 foreslås ordene «til Bergvesenet» sløyfet. Dette har sammenheng med at denne avgjørelse bør foretas av et organ utenfor Bergvesenet. Isteden gjøres Bergvesenet til høringsinstans. I § 5 foreslås tilføyd: «Avgjørelsen treffes av fylkesmannen, med samtykke av Sametinget og vedkommende kommune».

6.9 KONKLUSJON

Flertallet av utvalgets medlemmer er av den oppfatning at Minerallovutvalget ikke skal utrede de samme spørsmålene som Samerettsutvalget er satt til å utrede. Minerallovutvalget har derfor valgt å la en del problemstillinger ligge i påvente av Samerettsutvalgets innstilling og en politisk avklaring av denne. Utvalget har forholdt seg utelukkende til den refererte uttalelse fra ILOs ekspertkomité, jf. kapittel 6.7.

Under forutsetning av at nevnte uttalelse blir lagt til grunn av Samerettsutvalget og under den politiske behandlingen av Samerettsutvalgets innstilling, har utvalgets *flertall* foreslått en hjemmel i lovutkastet § 1-3 andre ledd, for i forskrift å innføre

særlige regler for tildeling av undersøkelsestillatelse og driftstillatelse, registrering av utmål og avtale samt søknad om ekspropriasjonstillatelse etter utkastet § 5-2 i områder med samiske befolkning. Utvalget har også utarbeidet et forslag til forskrift for Finnmark. Minerallovutvalget er klar over at det kan bli nødvendig å revurdere forslaget til lovtekst og forskrift når Samerettsutvalgets innstilling er avgitt og politisk behandlet.

Utvalgets mindretall (Jebens), mener prinsipalt at særreglene for samiske områder skal inntas i lovteksten, subsidiært at forskriften får en annen utforming enn foreslått av flertallet.

KAPITTEL 7

Administrative og økonomiske konsekvenser

7.1 ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER

Utvalgets forslag forutsetter flere omlegginger innen forvaltningen av virksomhet knyttet til leting, undersøkelse og utvinning av mineralske råstoffer.

7.1.1 Bergvesenet

Utvidelsen av ervervssystemet til også å omfatte registrerbare mineraler, innebærer at Bergvesenets eksisterende registreringsopplegg og rutiner må justeres og utvides. Dette gjelder spesielt fordi retten til å utvinne registrerbare mineraler er basert på frivillige avtaler og eventuelle eksproprierte rettigheter som spesifikt er knyttet til grunneiendommer og ofte til teiger av grunnstykker. For disse vil kartreferansene kreve et spesielt tillempet register og dataprogram som kommuniserer med andre registre. I denne sammenheng vil kommunikasjonen med tinglysingsregistrene få et langt større omfang enn det som i dag omfatter utmålsrettigheter.

Innføringen av et system med letetillatelser vil videre kreve opplegg for et eget register med tilhørende oppfølgingsrutiner.

Når det gjelder Bergvesenets arbeid med oppfølging av undersøkelsesarbeid og plikten til å rapportere, forventes dette å øke vesentlig i volum. Det antas at samlet leteaktivitet og antall undersøkelsesområder anslagsvis vil øke til det dobbelte når de registrerbare mineralene kommer i tillegg til malmprospekteringen. Behandlingen og ivaretakelse av prøve- og rapportmateriale knyttet til undersøkelsene vil øke tilsvarende.

Utvalgets forutsetning om at driftskonsesjoner skal legges til Nærings- og energidepartementet, eventuelt delegert til Bergvesenet, innebærer i prinsippet en videreføring av nåværende saksbehandling vedrørende bergverkskonsesjoner, kalk- og kvartskonsesjoner og de driftstillatelser som i dag knyttes til reguleringsplaner. Antallet konsesjonssaker må imidlertid forventes å øke som følge av at det nå innføres konsesjonsplikt for drift av alle større mineraluttak, og at de huller som finnes i gjeldende lovgivning, dermed blir tettet. Særlig vil det forhold at alle større sand-, pukk- og grusuttak vil bli regulert, måtte antas å føre til en økning i saker. Dette siden driften av slike uttak i dag kun kan reguleres i forbindelse med erverv av eiendom med hjemmel i K, samt ved planvedtak etter pbl.

Økningen i antallet driftskonsesjoner vil også medføre mer arbeid for Bergvesenet i forbindelse med etatens ansvar for å godkjenne driftsplaner og følge opp driften ved det enkelte uttak.

7.1.2 Fylkeskommunal og kommunal forvaltning

Omleggingen av driftskonsesjonsordningen slik at konsesjoner for drift på mineralske forekomster ikke skal reguleres gjennom den alminnelige konsesjonsloven, innebærer at fylkeslandbruksstyret ikke lenger vil få slike saker til behandling.

Det nye ervervssystemet innebærer at berørte kommuner får forhåndsvarsel før oppstart av undersøkelsesarbeider. Antallet driftskonsesjoner vil som nevnt øke, og dette vil medføre at kommunene vil få flere saker til uttalelse.

7.1.3 Samiske organer

Samiske organer som Sametinget, Reindriftsstyret, Områdestyret og Samisk kulturminneråd, vil i større grad enn etter gjeldende rett kunne bli trukket inn som høringsinstans.

7.2 ØKONOMISKE KONSEKVENSER

7.2.1 Offentlig forvaltning

Bergvesenet

Forslaget til ny minerallov vil for det offentliges utgifter og inntekter vesentlig ha konsekvenser knyttet til Bergvesenets budsjett.

Administrasjonen av systemene med letetillatelser, undersøkelsestillatelser, rettighetserverv og konsesjonsbehandling med tilhørende innkreving av behandlingsgebyr og årsavgifter, vil kreve økt bemanning i kontoradministrasjonen når mineralloven trer i kraft. For kontoradministrasjonen vil aktivitetsøkningen også bety en generell økning i saksmengde når det gjelder ekspedisjoner og arkivarbeide. Det er vanskelig å tallfeste økningen i antall saker, men utvalget antar at i forhold til dagens situasjon må det påregnes en økning med faktor 2 – 2,5. Det må også antas at antall henvendelser og forespørsler over sentralbord og ekspedisjonskontor vil øke i betydelig grad. Anslagsvis vil disse endrede rutinene kreve en økning på ca. 2 årsverk.

Når det gjelder saksbehandlings- og tilsynsvirksomheten, vil økningen i saksmengde omfatte et større antall registreringer av rettigheter, utvidet tilsyn med undersøkelsesarbeider og større omfang på rapporteringskontrollen.

På grunn av naturlige forutsetninger krever prospektering etter mutbare mineraler som oftest helt andre innsatser enn for de registrerbare mineralene. Det er bl.a. normalt å starte med regional kartlegging, deretter undersøkelser innenfor en blokk av mutingsområder og som regel ende med et mindre kjerneområde. For de registrerbare mineralene vil forekomstlokaliteten som regel være mer eller mindre kjent på forhånd og de registrerte områdene vil derfor være langt mindre i størrelse. Av denne grunn vil antall registreringer av undersøkelsestillatelser etter mineralloven neppe øke mer enn 50 %, bortsett fra de første årene da det må forventes at mange vil sikre seg førsterett når loven trer i kraft.

Derimot antas det at de årlige antall undersøkelser innenfor kategorien registrerbare mineraler vil bli flere enn for de mutbare, og at registreringer av undersøkelsestillatelser og avtaler vil utgjøre et betydelig arbeidsområde for Bergvesenet. Anslagsvis vil antall undersøkelsesområder kunne tredobles fra ca. 30 til ca. 100. I denne saksbehandlingen vil det bli nødvendig å ivareta et omfattende behov for kontakt og informasjon i forhold til tiltakshavere, kommunen og annen forvaltning.

Den største økningen av saksmengden som følge av lovforslaget, vil knytte seg til konsesjonsbehandling, godkjenning av planer og tilsyn med driften.

Bergvesenet ga i 1995 i alt 5 konsesjoner etter kalkloven og kvartsloven, Nærings- og energidepartementet ga konsesjon for 1 aksjeerverv etter IK, mens landbruksmyndighetene etter K innvilget 18 konsesjoner på massetak. I tillegg til dette har kommunene godkjent et visst antall massetak uten at det har vært konsesjonsbehandling. Dersom konsesjonsmyndigheten samles på en hånd, må det påregnes at antall saker kan bli flere enn 50 og kanskje betydelig flere i de første årene. Saksbehandlingen, særlig når det gjelder massetak, vil knytte seg opp mot flere etater innen offentlig forvaltning og derfor bli relativt detaljert og arbeidskrevende.

Når det gjelder arbeidsområdet tilsyn med driften og godkjennelse av driftsplaner, må det forventes en meget stor økning i arbeidsmengde. Bergvesenets tilsyns-

register for sand/grus og pukk omfatter idag 145 uttak som er underlagt tilsyn av Bergvesenet. Det er innenfor disse bransjene at økningen vil komme når alle uttak skal underlegges tilsyn. NGU oppgir i sitt pukk- og grusregister ajourført for 1995, at det i hele landet ialt er 186 pukkuttak og 810 sand- og grustak i drift. I tillegg er det ca. 4000 uttak som sporadisk er i drift. Utvalget antar at et mindre antall av disse opererer innenfor rammevilkår fastsatt i kommunalt planverk og er underlagt et visst tilsyn fra kommunal myndighet. Det må antas at det nye regelverket vil bety enn innstramming når det gjelder åpning og drift av små massetak. Selv med denne forutsetning må det imidlertid antas at antall tilsynsobjekter innen disse bransjene vil bety en flerdobling av dagens antall.

For å ivareta den økte arbeidsmengden som følge av et økt antall registreringer, flere driftskonsesjoner og utvidede tilsynsplikter, vil utvalget antyde at det er nødvendig med en økning på 3-4 saksbehandlere. Samlet vil dette bety en bemanningsøkning tilsvarende 5-6 årsverk i Bergvesenet.

Kostnadene av forslaget anslås for Bergvesenet å utgjøre følgende på årsbasis:

Økning i antall årsverk	kr	2.000.000
Økte reiseutgifter	kr	500.000
Økte utgifter til drift og leie av lokaler	kr	200.000
Sum, årlig utgiftsøkning	kr	2.700.000

I tillegg kommer investeringsutgifter på datasiden for å imøtekomme kravene på registreringssiden og visse inventarutgifter, anslått til totalt kr 800.000.

Når det gjelder inntektssiden, vil det nye registreringssystemet, og et høyere antall konsesjoner, medføre en økning i behandlingsgebyrer og årsavgifter. Basert på de avgiftssatsene utvalget foreslår i kapittel 5.19.5, fremkommer følgende regnestykke:

Søknader om letetilllatelse	kr	250 x 100	kr	25.000
Søknad om undersøkelsestillatelse	kr	495 x 1.500	kr	742.000
Registrering av avtale, ekspropriert rett	kr	990 x 200	kr	198.000
Søknad om utmål	kr	990 x 10	kr	10.000
Årsavgift for undersøkelsestillatelse	kr	750 x 2.000	kr	1.500.000
Årsavgift for registrert avtale, utmål og ekspropriert rett	kr	1.250 x 750	kr	937.000
Søknad om driftskonsesjon	kr	9.900 x 50	kr	495.000
Sum, årlige inntekter fra gebyrer og avgifter			kr	3.907.000

Inntekter fra gebyrer og avgifter som følge av mineralloven vil således anslagsvis utgjøre kr 3,9 mill. Til sammenligning gir gjeldende system en årlig inntekt på ca. 1,3 mill NOK (1995). Inntektsøkningen for gebyrer/avgifter kan dermed anslås til å utgjøre netto kr 2,6 mill NOK pr. år[11] . Det må presiseres at disse tallene er

11. Gebyr for behandling av konsesjonssøknader etter IK og kalk- og kvartslovene er holdt utenfor denne beregningen.

svært usikre da aktiviteten i mineralnæringen varierer betydelig fra år til år, samt at den anslåtte økningen i avgiftsinngang er basert på en forutsetning om betydelig økning i aktivitetsnivået.

Norges geologiske undersøkelse

NGUs Geodatasenter på Løkken fungerer som nasjonalt senter for lagring av geologiske prøver med tilhørende data. Utvalgets forslag innebærer at mengden prøvemateriale fra undersøkelsesarbeider vil øke iom. at avleveringsplikten vil bli utvidet til også å omfatte undersøkelser på de registrerbare mineralene. Den nye loven vil derfor medføre en betydelig økning i mengde prøvemateriale som Geodatasenteret skal ta vare på. På årsbasis vil det dreie seg om et utvalg av representative prøver som anslagsvis utgjør ca. 5.000 m borkjerner og ca. 5.000 prøver av forskjellige typer.

Utvalget har ikke tatt stilling til hvor lenge prøvematerialet bør lagres, men som grunnlag for en kostnadsberegning antas at materialet er bevaringsverdig i en periode på 30 – 50 år.

Totalt anslås økte kostnader knyttet til lagerleie, servicetjenester, mottak og registrering av prøvematerialet samt vurdering av materialet å utgjøre ca. kr 400.000 pr. år. Inntektssiden forventes å øke med ca. kr 200.000 pr. år. Dette skyldes at lagret materiale som er fristilt, legges frem for private som kan analysere materialet mot dekning av kostnader. Netto kostnadsøkning for NGUs Geodatasenter på Løkken anslås etter dette til ca. kr 200.000 pr. år.

7.2.2 Næringslivet

Økningen av gebyrer og avgifter som beskrevet ovenfor, bæres av mineralindustrien. I tillegg vil industrien få noe økte kostnader i forbindelse med at det totalt sett vil bli utformet flere meldinger og søknader etter den nye loven.

Fordelene for næringslivet med det nye regelverket må imidlertid antas langt å overstige den begrensede utgiftsøkningen. Det nye rettighetssystemet vil således gi økt sikkerhet for industrien når det gjelder investeringer ved prospektering etter registrerbare mineraler. Dette vil igjen kunne stimulere til økt virksomhet, som gir grobunn for økt verdiskaping i næringslivet. Det kan også være av stor betydning for foredlingsindustrien å ha flere leverandører av industrimineraler i nærmarkedet.

Samtidig vil rettighetssystemet gi mindre forskjeller i rammevilkår for næringslivet avhengig av om man søker etter mutbare eller registrerbare mineraler. Allokeringen av ressurser innen mineralnæringen vil dermed i mindre grad bli utsatt for en uønsket påvirkning som følge av et skjevt lovverk.

Loven vil også bidra til at det i større grad enn i dag blir samlet inn borkjerner og annen informasjon om grunnforhold i Norge. Dette som følge av at undersøkere etter registrerbare mineraler, på lik linje med hva som i dag er tilfelle for mutbare mineraler, vil bli underlagt bestemmelser om innrapportering og innsending av undersøkelsesmateriale. Mineralnæringen vil dermed få tilgang på en bredere og mer detaljert informasjon om geologien i Norge. Dette kan på lengere sikt bidra til betydelige innsparinger i lete- og undersøkelseskostnader ved at prospektører med større treffsikkerhet kan identifisere områder som er av interesse.

7.2.3 Øvrige konsekvenser

Utvalgets forslag vil ha en rekke virkninger utover konsekvenser av administrativ og økonomisk art. Bl.a. vil forslaget bidra til økt grad av styring ved at uttak foregår

bergmessig og miljømessig forsvarlig, samt legge forholdene bedre til rette for utvinning av registrerbare mineraler innen rammene av en fornuftig ressursforvaltning. Disse og andre konsekvenser er nærmere omtalt under de enkelte kapitler i utredningen.

KAPITTEL 8

Spesielle merknader

Kapittel 1 – Alminnelige bestemmelser

Til § 1-1 Lovens formål

Loven søker å legge til rette for at mineralressursene skal kunne utnyttes på en best mulig måte. Samfunnet har behov for mineraler, og regelverket legger derfor til rette for at mineralforekomstene i landet blir kartlagt slik at man får en oversikt over mulige forekomster og et godt grunnlag for å vurdere hvilke forekomster som bør og kan utnyttes, og eventuelt når. Med en god oversikt over utnyttbare forekomster, kan myndighetene vurdere de ulike hensyn for og imot utvinning opp mot hverandre; samfunnets behov for mineraler, bransjens interesse i å skape en levedyktig virksomhet, berørte grunneieres og rettighetshavers interesser i egen eiendom og ikke minst kommende generasjoners behov for at det også i framtiden finnes mineralressurser som kan utnyttes.

Det som skal stå i sentrum ved vurderinger som foretas med hjemmel i mineralloven er samfunnets interesse på kort og lang sikt. Et stikkord i denne sammenheng er «bærekraftig utvikling». «Bærekraftig utvikling» er definert som en utvikling som sikrer behovene til dagens befolkning uten å svekke mulighetene for fremtidige generasjoner til å få sine behov dekket, jf. St. meld. nr. 46 (1988-89) om miljø og utvikling med Innst. S. nr. 273 (1988-89). Begrepet er generelt, og er uttrykk for målsettingene i norsk ressurs- og miljøpolitikk om forsvarlig bruk av arealer og andre naturressurser balansert med samfunnsmessig forsvarlig utnytting i et langsiktig perspektiv. Utvalget har tatt hensyn til ovennevnte når man har utformet loven, og med utgangspunkt i lovens formålsbestemmelse, bør disse hensynene legges til grunn ved vurderinger som skal foretas med hjemmel i den.

Utvalgets *flertall* har hatt formålsbestemmelsen i det nye forslaget til vannressurslov som et utgangspunkt ved utforming av minerallovens formålsbestemmelse, jf. *"Etter utvalgets syn er det mest hensiktsmessig at bestemmelsene nedfelles i den nye mineralloven. Dette fordi loven vil være en sektorovergripende lov for samtlige mineraler, og at det derfor anses å være hensiktsmessig at en slik lov behandler fullt ut de spørsmål som naturlig springer ut av slik virksomhet. Dette vil innebære at IM vil oppheves i sin helhet, da den i det vesentlige er en ren ekspropriasjonslov. Utvalget finner for øvrig støtte for et slikt syn i NOU 1992: 32 Bedre struktur i lovverket som på side 203 anbefaler at ekspropriasjonsbestemmelser inntas i den nye mineralloven. Utvalget har imidlertid merket seg at det i "Etter utvalgets syn er det mest hensiktsmessig at bestemmelsene nedfelles i den nye mineralloven. Dette fordi loven vil være en sektorovergripende lov for samtlige mineraler, og at det derfor anses å være hensiktsmessig at en slik lov behandler fullt ut de spørsmål som naturlig springer ut av slik virksomhet. Dette vil innebære at IM vil oppheves i sin helhet, da den i det vesentlige er en ren ekspropriasjonslov. Utvalget finner for øvrig støtte for et slikt syn i NOU 1992: 32 Bedre struktur i lovverket som på side 203 anbefaler at ekspropriasjonsbestemmelser inntas i den nye mineralloven. Utvalget har imidlertid merket seg at det i NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann tas til orde for å plassere de rene ekspropriasjonshjemlene i oreigningsloven ut i fra en vurdering av at dette vil gi den beste lovtekniske løsningen. Utvalget har forståelse for at en slik fremgangsmåte er valgt i forbindelse med forslag til ny vannressurslov, og antar at dette særlig bygger på at ekspropriasjon i henhold til vannressursloven i stor grad vil være en sidevirkning til konsesjonsbehandlingen av vassdragstiltaket. Utvalget har lagt til grunn at tilsvarende vurdering ikke fullt ut gjør seg gjeldende*

i den nye mineralloven, og foreslår således at Lovstrukturutvalgets anbefaling følges." i NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann tas til orde for å plassere de rene ekspropriasjonshjemlene i oreigningsloven ut i fra en vurdering av at dette vil gi den beste lovtekniske løsningen. Utvalget har forståelse for at en slik fremgangsmåte er valgt i forbindelse med forslag til ny vannressurslov, og antar at dette særlig bygger på at ekspropriasjon i henhold til vannressursloven i stor grad vil være en sidevirkning til konsesjonsbehandlingen av vassdragstiltaket. Utvalget har lagt til grunn at tilsvarende vurdering ikke fullt ut gjør seg gjeldende i den nye mineralloven, og foreslår således at Lovstrukturutvalgets anbefaling følges." i NOU 1994: 12.

I minerallovens formålsbestemmelse benyttes begrepet «*sikre* en samfunnsmessig forsvarlig forvaltning og bruk». Med dette menes at loven skal være et virkemiddel til fremme av en slik utvikling, men også et middel til å opprettholde en forvaltning og bruk av ressursene som er ønskelig. Begrepet «*forvaltning*» er brukt i vid betydning slik at det omfatter både utnytting og vern av mineralressursene.

Utvalgets mindretall (Fekjær, Jebens og Romsaas) foreslår at formålsbestemmelsen gis følgende ordlyd:

> «Denne lov har til formål å sikre en forsvarlig forvaltning og bruk av mineralressursene innenfor rammen av en bærekraftig utvikling».

Mindretallet mener at uttrykket «bærekraftig utvikling» bør innarbeides i selve lovteksten da dette vil gi en klar retningsangivelse ved fortolkning og praktisering av mineralloven. Selv om uttrykket ikke benyttes i Grunnloven § 110b første ledd andre punktum, synes denne intensjon å komme til uttrykk i bestemmelsen om at «Naturens Ressourcer skulle disponeres ud fra en langsigtig og alsidig Betragtning, der ivaretager denne Ret ogsaa for Efterslægten».

Uttrykket «bærekraftig utvikling<» finnes i dag i følgende lover:

- Fiskeoppdrettsloven av 14. juni 1985 nr. 68 § 1
- Kommuneloven av 25. september 1992 nr. 107 § 1
- Gjennomføringsloven til EØS-avtalen av 27. november 1992 nr. 109, se avsnitt 9 i fortalen til EØS-avtalen
- Genteknologiloven av 2. april 1993 nr. 38 §§ 1 og 10.

På denne bakgrunn er det *mindretallets* oppfatning at man vil være bedre i overensstemmelse med nyere lovgivning om uttrykket «bærekraftig utvikling» innarbeides i minerallovens formålsbestemmelse.

Til § 1-2 Lovens hovedprinsipper

Bestemmelsen er en ren oversiktsbestemmelse, og inneholder ingen materielle regler. Hensikten er å få fram at det finnes to parallelle ervervssystemer i loven, ett for de mutbare mineralene og ett for de registrerbare. For de mineralske byggeråstoffer finnes intet ervervssystem. Man er her avhengig av avtale med grunneier og eventuelle rettighetshavere.

Bestemmelsens første ledd skisserer de forskjellige rettighetstyper i ervervssystemet fram til driftsstadiet. For begge mineraltyper er det tre stadier; letestadiet, undersøkelsesstadiet og stadiet for erverv av forekomst.

I *andre ledd* skisseres de felles regler som gjelder på driftsstadiet for alle mineralkategorier; mutbare og registrerbare mineraler og mineralske byggeråstoffer. Lovens hovedregel er at enhver drift på mineralske forekomster er betinget av at det meddeles driftskonsesjon etter § 6-2. Det aktuelle «unntak» fra kravet om driftskonsesjon i forslaget til lov er § 6-3 om mindre uttak, jf. merknadene til denne bestem-

melse. Prøveuttak, jf. § 3-7 er ikke drift, men en del av undersøkelsesstadiet, og anses derfor ikke som et unntak fra kravet om driftskonsesjon.

Til § 1-3 Geografisk virkeområde

Etter *første ledd* gjelder loven på norsk territorium, dvs. på fastlandet og alle øyer og skjær innenfor grensen av 4 nautiske mil. Loven gjelder ikke for Svalbard og Jan Mayen. Svalbard har en egen lovgivning om bergverk; Bergverksordningen for Svalbard av 1925. For Jan Mayen er bvl. gjort gjeldende for dette området ved forskrift. Dersom mineralloven skal gjelde for Jan Mayen, foreslås dette eventuelt gjort på samme måte, ved forskrift.

Mineralloven foreslås ikke å gjelde i indre norsk farvann, norsk sjøterritorium og på kontinentalsokkelen. Det er her foretatt en avgrensing mot virkeområdet til lov 21. juni 1963 nr. 12, kontinentalsokkelloven. Kontinentalsokkelloven gjelder ikke den del av sjøgrunnen som er underlagt privat eiendomsrett. Avgrensningen i mineralloven skal forstås slik at mineralloven vil gjelde for den del av sjøgrunnen som ikke er regulert av kontinentalsokkelloven, dvs. den del av sjøgrunnen som er underlagt privat eiendomsrett, jf. nærmere om dette i kapittel 5.2.2.

Loven gjelder også for innsjøer og vassdrag. I denne forbindelse viser utvalget til *"Etter utvalgets syn er det mest hensiktsmessig at bestemmelsene nedfelles i den nye mineralloven. Dette fordi loven vil være en sektorovergripende lov for samtlige mineraler, og at det derfor anses å være hensiktsmessig at en slik lov behandler fullt ut de spørsmål som naturlig springer ut av slik virksomhet. Dette vil innebære at IM vil oppheves i sin helhet, da den i det vesentlige er en ren ekspropriasjonslov. Utvalget finner for øvrig støtte for et slikt syn i NOU 1992: 32 Bedre struktur i lovverket som på side 203 anbefaler at ekspropriasjonsbestemmelser inntas i den nye mineralloven. Utvalget har imidlertid merket seg at det i "Etter utvalgets syn er det mest hensiktsmessig at bestemmelsene nedfelles i den nye mineralloven. Dette fordi loven vil være en sektorovergripende lov for samtlige mineraler, og at det derfor anses å være hensiktsmessig at en slik lov behandler fullt ut de spørsmål som naturlig springer ut av slik virksomhet. Dette vil innebære at IM vil oppheves i sin helhet, da den i det vesentlige er en ren ekspropriasjonslov. Utvalget finner for øvrig støtte for et slikt syn i NOU 1992: 32 Bedre struktur i lovverket som på side 203 anbefaler at ekspropriasjonsbestemmelser inntas i den nye mineralloven. Utvalget har imidlertid merket seg at det i NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann tas til orde for å plassere de rene ekspropriasjonshjemlene i oreigningsloven ut i fra en vurdering av at dette vil gi den beste lovtekniske løsningen. Utvalget har forståelse for at en slik fremgangsmåte er valgt i forbindelse med forslag til ny vannressurslov, og antar at dette særlig bygger på at ekspropriasjon i henhold til vannressursloven i stor grad vil være en sidevirkning til konsesjonsbehandlingen av vassdragstiltaket. Utvalget har lagt til grunn at tilsvarende vurdering ikke fullt ut gjør seg gjeldende i den nye mineralloven, og foreslår således at Lovstrukturutvalgets anbefaling følges." i NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann tas til orde for å plassere de rene ekspropriasjonshjemlene i oreigningsloven ut i fra en vurdering av at dette vil gi den beste lovtekniske løsningen. Utvalget har forståelse for at en slik fremgangsmåte er valgt i forbindelse med forslag til ny vannressurslov, og antar at dette særlig bygger på at ekspropriasjon i henhold til vannressursloven i stor grad vil være en sidevirkning til konsesjonsbehandlingen av vassdragstiltaket. Utvalget har lagt til grunn at tilsvarende vurdering ikke fullt ut gjør seg gjeldende i den nye mineralloven, og foreslår således at Lovstrukturutvalgets anbefaling følges."* i NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann kapittel 24.4 (side 335 flg.) og utkast til vannressurslov § 32 om konsesjonsplikt for uttak av masse fra vassdrag. Dersom det er

aktuelt med uttak av masse fra vassdrag, kan det bli nødvendig med konsesjon både etter vannressursloven og mineralloven.

Andre ledd er en hjemmel til å fastsette særskilte regler for områder med samisk befolkning. Reglene som fastsettes i forskrift kan avvike fra mineralloven, og innbefatte både saksbehandlingsregler og materielle regler. De øvrige regler i mineralloven vil imidlertid gjelde så langt de ikke kommer i konflikt med forskriften. Utvalget har ved å innta en slik hjemmel ikke tatt stilling til om særregler faktisk er nødvendig. Det vises i denne sammenheng til kapittel 6 i de alminnelige merknader.

Andre ledd *andre punktum* inneholder en begrensning i hvilke særregler som kan fastsettes. «Områder med samisk befolkning» i første punktum omfatter i utgangspunktet alle områder der det bor eller lever samer. Imidlertid er det kun i enkelte av disse områder samene har interesser som kan medføre at særregler kan være «nødvendig for bevaring av samisk kulturgrunnlag». Aktuelle områder i denne sammenheng, særlig med tanke på rettigheter som er knyttet til reindriften, kan være hele Finnmark fylke, store deler av Troms og Nordland fylker, samt deler av fylkene Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark, jf. bl.a. reindriftsloven § 2. Videre presiseres at bestemmelsen ikke er ment å gi samene en større rett til særregler enn det som allerede følger av Norges forpliktelser etter folkeretten og prinsippet i Grl. § 110a. Bestemmelsen innebærer bare at det gis en hjemmel slik at de plikter som måtte påligge Norge som følge av Grl. § 110a og folkerettslige regler, kan oppfylles. Folkerettslige regler som er aktuelle i denne sammenheng er FN-konvensjonen av 1966 om sivile og politiske rettigheter og ILO-konvensjon nr. 169 om urbefolkning og stammefolk i selvstendige stater.

Et *flertall* i utvalget er av den oppfatning at det ligger utenfor Minerallovutvalgets mandat, parallelt med Samerettsutvalget, å vurdere hvor langt Norges forpliktelser overfor samene går. Man erkjenner imidlertid Norges forpliktelser iht. internasjonale avtaler, og har på denne bakgrunn lagt fram et utkast til supplerende regelverk for mineralvirksomhet i områder med tungtveiende samiske interesser, jf. lovutkast og tilhørende forskrift. Regelverket foreslås av utvalgets flertall under forutsetning av at uttalelsen fra ILOs ekspertkomité om forståelsen av artikkel 15 i ILO-konvensjon nr. 169 blir lagt til grunn som norsk rettsoppfatning.

Det *prinsipielle* standpunkt til *utvalgets mindretall (Jebens)* er at bestemmelser om særregler for samiske områder skal inngå i selve lovteksten, ikke bare som en forskrift som lett kan endres.

Utvalgets *flertall* foreslår å begrense forskriftens anvendelsesområde til Finnmark. Det vises til kapittel 6.8 i de alminnelige merknader hvor det er redegjort nærmere for innholdet av den foreslåtte forskrift. I kapittel 6.8 har *utvalgets mindretall (Jebens)* redegjort for sine prinsipale og subsidiære standpunkter.

Til § 1-4 Lovens mineralkategorier

I *første ledd* defineres lovens tre mineralkategorier; mutbare mineraler, registrerbare mineraler og mineralske byggeråstoffer. Definisjonene er viktige da det gjelder forskjellige regler for de forskjellige mineralkategorier. Bakgrunnen for dette er statens eiendomsrett til de mutbare mineralene. Motsetningsvis tilhører de øvrige mineralene grunneier, jf. kapittel 5.2.1. Utvalget har ikke funnet det hensiktsmessig å liste opp alle mineralene som faller inn under hver kategori, men har isteden foretatt en generell avgrensing av hver enkelt kategori.

Nr. 1 er en definisjon av de mutbare mineralene. Definisjonen er tatt fra bvl. § 1 første ledd og andre ledd første punktum, og skal forstås på samme måte. Da begrepet «mutbare mineraler» har et klart avgrenset innhold og er godt innarbeidet i det

norske språk, har utvalget ikke ønsket å endre dette selv om det i mineralloven ikke vil bli benyttet begreper som «muter», «begjære muting» ol.

Nr. 2 definerer hva som skal anses som registrerbare mineraler. Begrepet avgrenses negativt og omfatter de mineraler som hverken er mutbare eller mineralske byggeråstoffer. Begrepet «registrerbare mineraler» viser til at mineralene er underlagt et registreringssystem. Viktige industrimineraler som hører inn under denne kategorien er kalk, kvarts, olivin og nefelin, men kategorien vil i tillegg omfatte en rekke andre mineraler av større eller mindre viktighet.

Selv om det ikke sies i lovteksten, skal vann ikke anses som et registrerbart mineral. Leting og utnytting av vann faller således utenfor loven. Det samme gjelder petroleum som er regulert i egen lov, jf. lov 4. mai 1973 nr. 21 om undersøkelser etter og utvinning av petroleum i grunnen under norsk landområde.

Unntakene i nr. 1 om myr- og sjømalm og alluvialt gull og i nr. 3 om naturstein, innebærer at disse mineralene regnes som registrerbare mineraler. Naturstein er unntatt kategorien «mineralske byggeråstoffer» fordi interessenter i disse mineralene har et prospekteringsbehov og et behov for forutberegnelighet på lik linje med interessenter i industrimineraler. For øvrig er en rekke kvaliteter av naturstein mangelvare, noe som også begrunner at de underlegges samme ervervssystem som øvrige registrerbare mineraler. Med naturstein forstås også skifer.

Når det gjelder alluvialt gull, foreslår utvalget at forskrift 18. august 1987 nr. 687 om søking etter og utvinning av alluvialt gull på statsgrunn oppheves.

Byggeråstoffer som ved forskrift er definert som registrerbare, jf. bestemmelsens andre ledd, regnes også som registrerbare mineraler.

Nr. 3 definerer kategorien mineralske byggeråstoffer. Bakgrunnen for opprettelse av denne mineralkategorien er at flere forhold knyttet til ressursforvaltning, lokalisering og drift taler for en særlig behandling av denne gruppen mineraler, jf. kapittel 5.5.2. I praksis vil mineralkategorien bestå av produkter som vanligvis betegnes som sand, grus, pukk ol. Bakgrunnen for at disse begrepene ikke er brukt i lovteksten, er at det mangler entydig definisjoner av begrepene.

«Bruksområde» refererer seg til kommersiell bruk. At «eneste bruksområde er som byggeråstoff», innebærer f.eks. at kalkstein som brytes ut, ikke faller inn under kategorien mineralske byggeråstoffer. Dette gjelder selv om kalkstein i mange sammenhenger blir benyttet til fyllmasse i grunnen, og da blir betegnet som pukk. Nedknust kalkstein blir i andre sammenhenger benyttet som industrimineral, f.eks. når det benyttes som fyllstoffer i maling etter at det er nedmalt. Dette er avgjørende for at kalkstein i loven anses som registrerbart mineral.

Begrepet «mineralske byggeråstoffer» er videre avgrenset mot «rike løsmasser» som f.eks. gullholdig sand, ved at begrepet bare skal omfatte løsmasser som kun kan brukes nettopp som løsmasser. I praksis vil disse løsmasser kunne betegnes som masser hvis eneste bruksområde er som byggeråstoff.

Mineralske byggeråstoffer omfatter ikke bare løsavsetninger fra kvartærgeologisk periode, men også mineraler og bergarter i fast fjell, bl.a. for framstilling av pukk ved sprengning og knusing.

Utvalgets *mindretall (Fekjær og Jebens)* understreker at det blir for snevert å definere sand og grusressursene som «byggeråstoffer» slik foreslått i § 1-4 nr. 3. For den nærmere begrunnelse vises til de alminnelige merknader kapittel 5.4.4.

Andre ledd er en hjemmel for departementet til å bestemme at visse mineralske byggeråstoffer likevel skal anses som registrerbare mineraler. Dette må gjøres ved forskrift som må sendes på høring til berørte interesser før den fastsettes. Utvalget forutsetter at det ved en eventuell fastsettelse av forskrift blir gitt overgangsregler som sikrer at grunneier i en periode kan registrere seg med best prioritet før utenforstående slipper til, jf. overgangsregler for mineralloven i § 13-1.

Det er et krav for at mineralske byggeråstoffer kan gjøres registrerbare at de er «særlige verdifulle» som følge av at de fyller visse «tekniske spesifikasjoner». Det vises til at markedet kan kreve en spesiell kvalitet på det mineralske byggeråstoffet, noe som gjør at det blir en mangelvare og at behov for prospektering og forutberegnelighet kan melde seg. Utvalget forutsetter at Bergvesenet og eventuelt bransjen, gir melding til departementet dersom slike forhold inntrer, og at det på bakgrunn av slik melding eventuelt kan igangsettes forskriftsarbeid.

Kapittel 2 – Leting

Til § 2-1 Søknad om letetillatelse

Bestemmelsen gir regler om letetillatelse. Letetillatelse er nødvendig for å utføre letearbeider i samsvar med § 2-2.

Første ledd bestemmer at enhver kan søke om letetillatelse. Dette omfatter fysiske personer samt juridiske personer som f.eks. aksjeselskaper, ansvarlige selskaper og andre foretak.

Tillatelsen gjelder både for mutbare og registrerbare mineraler, men ikke mineralske byggeråstoffer. Leting etter sistnevnte mineralkategori må skje med grunnlag i avtale med grunneier eller bruker.

Letetillatelsen er først og fremst ment å fungere som legitimasjon ved letearbeider. Leteren vil ha et dokument som kan benyttes til å legitimere seg og sitt ærend overfor grunneiere og andre rettighetshavere. Disse kan utøve kontroll med leteaktiviteten ved å be leter fremvise gyldig letetillatelse. Leteren må ved siden av letetillatelsen kunne fremvise annen gyldig legitimasjon, og dersom letetillatelsen gjelder en juridisk person, må leter kunne legitimere tilknytning til den juridiske personen.

Utvalgets mindretall foreslår at kun borgere og foretak etablert i EØS-området skal kunne søke om letetillatelse, jf. begrunnelsen under kapittel 5.2.3.

Andre punktum gir departementet hjemmel for å gi forskrift om utforming av letetillatelsen. En eventuell forskrift kan f.eks. inneholde regler om bruk av organisasjonsnummer og personnummer og regler for hva som skal stå på baksiden av en letetillatelse, f.eks. gjengivelse av reglene i mineralloven kapittel 2. Utvalget anbefaler videre at det i letetillatelsen gjengis relevante bestemmelser i annen lovgivning som pbl., naturvernloven, motorferdselsloven, kulturminneloven og reindriftsloven. Det kan være aktuelt å fastsette at standard søknadsskjema skal brukes.

Andre ledd fastsetter at letetillatelsen gjelder i 3 år fra utstedelsesdatoen. Dersom leteren ønsker tillatelse for en ny, umiddelbart følgende treårsperiode, bør søknad om dette sendes i rimelig tid før utløpet av gjeldende tillatelse. Dette for å unngå at den gjeldende tillatelsen løper ut mens søknaden om ny tillatelse er til behandling.

Bergvesenet kan trekke tilbake en letetillatelse før utløpet av treårsperioden dersom innehaveren av letetillatelsen bryter bestemmelser i mineralloven eller pålegg gitt i medhold av loven, jf. § 12-1.

Tredje ledd bestemmer at Bergvesenet kan nekte å gi letetillatelse til den som har brutt bestemmelser gitt i eller i medhold av mineralloven. Dette omfatter bl.a. forskrifter som er hjemlet i loven og vilkår gitt i medhold av mineralloven eller lovens forskrifter. Når det foreligger brudd på slike bestemmelser, må Bergvesenet foreta en vurdering av om søknaden bør avslås. Foreligger det klare brudd på sentrale bestemmelser, er det naturlig at søknaden avslås. Motsatt kan det være forsvarlig å gi letetillatelse i tilfeller der det kun foreligger ubetydelige brudd av mer formell karakter. Har regelverksbruddet skjedd lang tid tilbake, kan dette også tale for at letetillatelse gis på tross av bruddet. I vurderingen av om letetillatelse skal nektes er det naturlig å trekke en parallell til vurderingstemaet om letetillatelse skal trekkes

tilbake, jf. § 12-1. Her heter det at tillatelsen kan trekkes tilbake dersom innehaveren i vesentlig grad bryter bestemmelsene i mineralloven eller pålegg gitt i medhold av loven, jf. merknad til denne bestemmelse.

For øvrig følger det av bestemmelsen at letetillatelse ikke skal gis dersom behandlingsgebyr ikke er betalt, jf. § 11-1. Det følger ellers av tredje ledd at letetillatelse skal gis i alle andre tilfeller, dvs. at søknaden ikke blir undergitt diskresjonær prøving. I den forskrift om Bergvesenet som forutsettes fastsatt etter § 9-1, anbefaler utvalget at det i samsvar med gjeldende rett tas inn en bestemmelse om at de ansatte i Bergvesenet uten samtykke fra departementet, ikke kan få rettigheter etter mineralloven, herunder letetillatelse.

Utvalgets mindretall (Jebens) mener at hver enkelt søknad om letetillatelse skal undergis en individuell prøving, jf. kapittel 5.8.1.

Til § 2-2 Leteretten

Første ledd angir hvilke arbeider en innehaver av letetillatelse kan utføre uten samtykke fra grunneier og bruker. I letefasen kan det kun utføres arbeider i overflaten, noe som bl.a. innebærer at kjerneboringer ikke er tillatt. For å kunne komme til fast berggrunn, kan det imidlertid være nødvendig å fjerne noe masse. Likeledes kan det for å finne representativt fjell (friskt fjell) være behov for å komme noe ned i grunnen. Det må derfor anses akseptabelt med f.eks. mindre boringer noen desimetere ned i bakken, jf. nærmere beskrivelse under kapittel 5.6.2.

Det er kun nødvendige arbeider som er tillatt. Nødvendigheten knytter seg her til hensikten med letingen, som iht. loven er å påvise mutbare eller registrerbare mineraler. Mer omfattende arbeider for å kartlegge utstrekningen av en eventuell forekomst ligger ikke innenfor lovens letebegrep, men anses som undersøkelser som krever en undersøkelsestillatelse etter loven kapittel 3.

Arbeider som foretas for å samle mineraler uten tanke på etterfølgende analyser og eventuell kartlegging og utnyttelse av forekomst, er ikke å anse som nødvendige letearbeider, og er dermed ikke tillatt med hjemmel i letetillatelsen. Slik mineralsamling kan imidlertid i meget begrenset omfang være tillatt iht. sedvane. Selv om steiner er å anse som en del av grunneiers eiendom, skjer det rent faktisk i utstrakt grad at folk tar med seg steiner fra forskjellige steder. Dette gjelder både samlere som har et bevisst forhold til geologi, og personer som tar med steiner f.eks. fordi de har en fin form eller fine farger. Slik «steinsamling» må antas å ha forekommet til alle tider. Spørsmålet er om slike handlinger alltid må anses å innebære et inngrep i den private eiendomsrett. Ut fra sedvanemessige betraktninger synes det å være grunnlag for å anta at det er en viss adgang til å ta med små mengder av mindre verdifull stein uten grunneiers tillatelse eller statens samtykke for mutbare mineraler. Noen klar grense for hva som kan sies å være tillatt etter sedvane og allemannsretten og hva som kan rammes av straffeloven § 399, gir ikke foreliggende rettskildemateriale. En ytre grense må likevel antas å kunne settes ved tilfeller der det samles småstein i den hensikt å selge dem videre, selv om salgsverdien ikke er særlig betydelig. I slike tilfeller vil grunneier kunne tenkes å realisere deler av eiendommen på samme måte. Annerledes kan resultatet bli dersom den vesentligste delen av verdien er tilført ved bearbeiding av steinen, f.eks. til smykkesteiner.

Adgangen til å lete med hjemmel i letetillatelsen innebærer ikke frihet fra et eventuelt erstatningsansvar overfor grunneier og bruker. Dersom letarbeidene med hjemmel i letetillatelsen medfører skade eller ulempe, inntrer erstatningsplikt etter § 2-6. Som det fremgår ovenfor er imidlertid den aktivitet som leter kan utøve med hjemmel i loven svært begrenset. Normalt vil det derfor ikke oppstå skader eller ulemper ved denne type arbeider. Det følger også av loven at leteteretten etter første

ledd *andre punktum* er innskrenket slik at arbeider som kan medføre skade av betydning for grunneier eller bruker, ikke er tillatt. Skal slikt arbeide utføres, må leteren innhente tillatelse fra den eller de berørte parter eller søke om undersøkelsestillatelse, jf. § 3-5, som setter grensen ved «vesentlig skade». Er grunneier og bruker en og samme person, vil det naturlig nok være tilstrekkelig med tillatelse fra denne personen.

En underliggende forutsetning for utøvelsen av leteretten er at letarbeidene ikke må hindre grunneiers og brukers utnyttelse av eiendommen. Bestemmelsen om at det skal ytes erstatning for skade og ulempe er ikke å anse som uttrykk for at det foreligger noen rett for leter til å påføre slik skade og ulempe. Samtidig er det klart at grunneier og bruker ikke kan sette opp stengsler, drive aktiviteter ol. på eiendommen med den hensikt å hindre leteren i å utøve sin lovfestede leterett.

Grunneier kan selv med hjemmel i sin eierrådighet utføre letearbeider etter registrerbare mineraler på egen eiendom, jf. kapittel 5.11.7. Det er imidlertid ikke adgang for grunneieren til å fravike aktsomhetskravet i andre ledd, da dette er satt av hensyn til allmennheten og ikke med tanke på grunneier og bruker.

Samlet innebærer leteretten etter første ledd en viss innstramming i forhold til gjeldende skjerpeadgang for mutbare mineraler. I praksis kan imidlertid ikke forslaget antas å innebære store endringer siden den som ikke har bergrettigheter etter gjeldende bergverkslov sjelden utfører arbeid utover det som nå foreslås tillatt.

Andre ledd angir et aktsomhetskrav som kommer i tillegg til avgrensingen av leteretten etter første ledd. Mens første ledd hovedsakelig har grunneier og brukers interesser for øyet, ivaretar bestemmelsen i andre ledd primært allmennhetens interesser i å verne om naturen. Graden av varsomhet som pålegges leteren vil kunne variere etter hvor letearbeidene foregår. F.eks. vil en liten sprengning for å komme til friskt fjell kunne være skadelig i sårbare områder, mens andre steder vil det ikke være mulig å påvise at slik sprengning har funnet sted, og naturen vil dermed ikke være skjemmet. Selv om leteren ved avtale med grunneier og bruker vil kunne få tillatelse til å foreta inngrep som kan medføre skade av betydning på dennes eiendom, kan ikke disse gi tillatelse til å fravike aktsomhetskravet i andre ledd. Dette er også et krav grunneier og bruker selv må respektere.

Andre ledd *andre punktum* gir Bergvesenet adgang til å gi pålegg for å sikre at aktsomhetsplikten overholdes.

Tredje ledd fastslår at tvister om leteretten skal avgjøres av Bergvesenet. Når det imidlertid gjelder tvisteløsning i forbindelse med eventuelle erstatningsspørsmål som følge av letingen, reguleres dette av § 2-6 andre ledd, slik at tvisten avgjøres ved skjønn.

I tvister etter § 2-2 første ledd vil det ved siden av leteren være berørte grunneiere og brukere som har rettslig interesse, og som dermed kan fremme saken for Bergvesenet. I tvister etter andre ledd er det imidlertid hovedsakelig naturverninteresser som skal beskyttes, og her kan det tenkes at representative organer som har til formål å verne om slike interesser, kan ha adgang til å benytte tvisteløsningsmekanismen. Offentlige organer kan også ha rettslig interesse, f.eks. som representant for innbyggerne, for allmenne distriktsinteresser eller lokale særinteresser. I spørsmålet om et privat eller offentlig organ har rettslig interesse i tvister etter denne bestemmelse vises for øvrig til forståelsen av begrepet rettslig klageinteresse i forvaltningsloven § 28 og til Norsk Rettstidende 1980 s. 569 hvor Naturvernforbundet ble antatt å ha rettslig interesse i å få prøvet gyldigheten av vedtaket om Alta-utbyggingen.

Det er klageadgang for beslutninger Bergvesenet fatter med hjemmel i denne bestemmelse. Klagen behandles av Nærings- og energidepartementet, jf. forvaltningsloven § 28.

Til § 2-3 Leteområdet

Første ledd slår fast at letetillatelsen gjelder for hele landet. Området er nærmere avgrenset gjennom henvisningen til bestemmelsen om lovens virkeområde i § 1-3, og innebærer at letetillatelsen i prinsippet gjelder i hele Norge. *Utvalgets mindretall (Jebens)* mener leteområdet bør være snevrere avgrenset, f.eks. slik at letetillatelser kun skal gjelde én bestemt kommune, jf. kapittel 5.7.1.

Andre ledd innebærer en viktig avgrensning i forhold til første ledd. En rekke områder er således unntatt fra leting med mindre særlig tillatelse foreligger. Bestemmelsen er bygget på gjeldende rett, jf. bvl. § 3, men er endret på enkelte områder for å bringe den mer i overensstemmelse med den utvikling som har funnet sted. Avhengig av hvilket område som er unntatt fra leting, er det enten grunneier og bruker *eller* vedkommende myndighet som skal godkjenne eventuell leting i området. Samtykke skal bare gis fra den hvis interesse unntaket er ment å ivareta. I enkelte tilfeller kan det i tillegg til tillatelse fra vedkommende myndighet være aktuelt med tillatelse fra grunneier og bruker. Dette gjelder f.eks. når leter ønsker å utføre arbeider i et av forsvarets øvingsområder og leteområdet samtidig er del av innmark.

Bokstav a gjør unntak for leting i innmark. Ordlyden er endret i forhold til bvl. § 3, men bestemmelsen er ment å dekke gjeldende unntak for åker, eng, inngjerdet setervoll, hage etc. Bestemmelsen viser til definisjonen i friluftsloven av innmark. Dersom leteren ønsker å lete i innmark, kreves samtykke fra grunneier og bruker.

Bokstav b nevner industriområder mv. som i bvl. § 3 er nevnt i nr. 2. Massetak, brudd eller gruve i drift er særskilt nevnt for å unngå tvil om at slike anlegg er med i unntaket, og fordi slike industriområder ofte vil være særlig interessante for letere. Tillatelser til å lete i industriområder kan gis av grunneier og bruker.

Bokstav c som verner områder som ligger nær bebyggelse, er en videreføring av gjeldende bestemmelse i bvl. § 3 nr. 4. Tillatelse til leting nær bygning kan gis av eieren av bygningen. Det vil etter denne bestemmelsen ikke være nødvendig med samtykke fra grunneieren. I mange tilfeller vil imidlertid området rundt den aktuelle bygning være å anse som innmark, og i så fall er det nødvendig med tillatelse fra grunneier etter bokstav a også.

Bokstav d gjør unntak fra leting i park, idrettsplass, kirkegård ol. Unntaket er hentet fra bvl. § 3 nr. 1. Normalt vil det være myndigheter som skal godkjenne eventuell leting i slike områder, i praksis gjerne Park- og idrettsvesenet i en kommune eller Kirkevergen. Det kan imidlertid tenkes eiendommer der grunneier og bruker må godkjenne leting. Dette vil f.eks. gjelde private idrettsplasser.

Bokstav e unntar anlegg og innretninger for allmennyttige formål fra leting. Dette kan f.eks. gjelde privat og offentlig vei, jernbane, flyplass, kanal, vann- eller kloakkledning, kraftledning, kraftledningsmast, telefonkabel og -mast og olje- og gassledning. Bestemmelsen er utvidet i forhold til gjeldende bvl. § 3 nr. 3 ved at også private anlegg og innretninger er omfattet av unntaket. Dersom anlegget eller innretningen er offentlig, kan godkjenning til leting gis av vedkommende myndighet. For øvrig må tillatelse innhentes av grunneier og bruker.

Bokstav f som unntar militært område fra leting, er en videreføring av gjeldende bvl. § 3 nr. 5. Tillatelse til leting kan gis fra militære myndigheter.

Bokstav g er ny i forhold til gjeldende lov. Bestemmelsen foreslås innført for å hindre aktiviter i nedlagte gruveområder, og da særlig i gruverommet. Nærmere begrunnelse for unntaket er gitt i kapittel 5.7.3. «Vedkommende myndighet» som kan gi tillatelse til leting, vil i dette tilfelle være Bergvesenet.

Bokstav h slår fast at det ikke kan letes i områder der dette er forbudt i henhold til lov eller i medhold av lov. Med dette menes forbud direkte i lov og forskrift, forbudsvedtak gitt med hjemmel i lov eller forskrift, samt forbud gitt i vilkår for tilla-

telser. Bestemmelsen er ny i forhold til bvl. Eksempler på aktuelle forbudsbestemmelser kan være fredningsvedtak etter naturvernloven og bestemmelser i kulturminneloven. Begrensningen i leteadgangen følger allerede av den aktuelle forbudsbestemmelsen, og referansen i mineralloven til annen lovgivning er kun tatt inn av informasjonshensyn.

Tredje ledd gir departementet myndighet til å unnta områder fra leting utover de områder som er angitt i andre ledd. Slikt unntak kan f.eks. være aktuelt dersom belastningen på et enkelt område blir for stor. Vedtak om dette vil kunne ha karakter både av forskrift og enkeltvedtak. Det vil trolig kunne være praktisk å fatte vedtak av midlertidig karakter.

Til § 2-4 Forholdet til andre rettighetshavere

Bestemmelsen regulerer forholdet mellom leter og undersøker. Det er naturlig at leteren som har kommet kortere i ervervssystemet, står tilbake for en undersøker når letearbeidene vil hindre undersøkerens arbeider. Normalt må det antas at leteaktiviteten er relativt begrenset slik at undersøker og leter kan foreta arbeider i nærheten av hverandre uten at dette vil medføre at undersøkeren blir hindret i sine arbeider. Dersom undersøkelsesarbeider har ledet over til drift, vil et absolutt leteforbud følge av § 2-3 andre ledd bokstav b.

Grunneier som utfører letearbeider uten å ha undersøkelsestillatelse i området, kan ikke med hjemmel i § 2-4 påberope seg fortrinnsrett overfor en leter.

Andre punktum slår fast at tvister mellom leteren og undersøkere som utfører undersøkelsesarbeider med hjemmel i mineralloven, skal avgjøres av Bergvesenet.

Til § 2-5 Sikringstiltak

Bestemmelsen gir regler om hvilke sikringstiltak leteren skal iverksette i forbindelse med letearbeider. Det må her presiseres at begrensningen i leteretten etter § 2-2 innebærer at leteaktiviteter normalt ikke vil medføre skade som krever sikring. Der grunneier og bruker tillater inngrep som kan medføre skade av betydning, kan imidlertid sikringsbestemmelsen være noe mer aktuell.

I motsetning til hva som er tilfelle for undersøkelsesarbeider og driftsfasen, kan hverken grunneier eller Bergvesenet pålegge leteren å stille sikkerhet for gjennomføring og vedlikehold av sikringstiltakene, jf. §§ 3-9 og 9-3.

Første ledd gjelder sikringstiltak som skal iverksettes under letearbeidene, herunder ved midlertidige opphold i letingen, samt etter at arbeidene er avsluttet. Aktuelle tiltak kan være gjenfylling av hull, oppsetting av gjerder etc. Bestemmelsen er innholdsmessig langt på vei en videreføring av bvl. § 7. Den sikringsstandard leteren må forholde seg til er imidlertid noe endret ved at følgene av letingen ikke skal fremstå som farlige for mennesker og dyr. Etter gjeldende rett skal sikringen kun beskytte husdyr i tillegg til mennesker. Bruken av begrepet «dyr» i stedet for «husdyr» må anses å være mer i sammenheng med dagens syn, og er en bevisst endring i forhold til dagens regelverk. Forholdene på stedet må tas i betraktning ved vurdering av sikringstiltakene, og kravene til sikring for å hindre skader på dyr, må holdes innen rimelighetens grenser. Videre må det foretas en avveining da f.eks. oppsetting av gjerder for å forhindre at elg forulykker i noe som fortoner seg som en dyregrav, vil kunne medføre at enkelte fugler omkommer i gjerdet. Bestemmelsen uttrykker en ideell målsetting, og i denne forbindelse er utvalget klar over at det kan være vanskelig å sikre at ethvert smådyr unntas fra fare.

Leterens sikringsansvar etter § 2-5 gjelder selv om letetillatelsen har opphørt.

Andre ledd bestemmer at sikring som nevnt i første ledd, skal være av varig karakter når letearbeidene er avsluttet. Gode, varige løsninger vil her særlig kunne være gjenfylling av hull og åpninger. Oppsetting av gjerder er mer aktuelt for større åpninger som oppstår i en senere undersøkelsesfase.

Til § 2-6 Erstatningsplikt

Bestemmelsen viderefører prinsippet i bvl. § 6 om objektivt erstatningsansvar for leter, men presiserer at også ulempe for grunneier og bruker kan utløse erstatningsplikt. Det forhold at leteretten kun tillater begrensede inngrep, må antas å gjøre at letearbeider sjelden vil medføre erstatningsbetingende skade eller ulempe. Der grunneier og bruker tillater inngrep som kan medføre skade av betydning, kan imidlertid erstatningsbestemmelsen ha større aktualitet.

Første ledd første punktum etablerer et objektivt ansvar for de skader letearbeidene påfører grunn, bygninger og andre innretninger eller anlegg. Dette ansvaret gjelder både når leter holder seg innenfor leteretten etter § 2-2, og når leteren har foretatt arbeider som går lenger enn det som er tillatt etter bestemmelsen. Har grunneier og bruker samtykket i at leteren kan foreta inngrep som medfører skade, må arbeidet fortsatt anses å foregå innenfor rammene av leteretten. Leteren er dermed objektivt ansvarlig for arbeidet. Ansvaret gjelder uavhengig av om leter selv har utført arbeidene eller overlatt dette til medhjelpere.

Etter *andre punktum* er leter også ansvarlig for ulemper som påføres grunneier og bruker. Som ved erstatning for skade, er det kun økonomiske tap som betinger erstatning. At f.eks. en grunneier oppfatter leteaktiviteten som sjenerende, er ikke i seg selv erstatningsbetingende.

I tillegg til det lovfestede objektive erstatningsansvaret etter første ledd, gjelder det ulovfestede prinsippet i norsk rett om subjektivt ansvar. Slikt ansvar kan f.eks. bli aktuelt for følgeskader som ikke dekkes av det objektive ansvaret, og ved skader på mennesker og dyr. Vilkåret for at slikt ansvar skal inntre er at leteren eller noen han står ansvarlig for, har handlet uaktsomt.

Andre ledd gir regler for hvorledes et krav om objektiv erstatning etter første ledd skal behandles. I likhet med gjeldende bvl. § 6 skal slike tvister avgjøres ved skjønn, dvs. lennsmannsskjønn, jf. § 8-1. Skjønnet er tvangsgrunnlag etter tvflbl. § 4-1 b), jf. skjønnsloven § 41. Utgiftene til skjønnet bæres av leter da det er naturlig at grunneier ikke skal bære kostnader som følger av en rett som griper inn i grunneiers rettigheter. Ved overskjønn gjelder de vanlige regler for kostnader etter skjønnsloven § 54a, hvoretter utfallet av overskjønnet blir bestemmende for hvem som skal dekke omkostningene. Dersom retten finner at det var åpenbart urimelig at grunneieren begjærte overskjønn, kan han pålegges helt eller delvis å erstatte den andres omkostninger.

Kapittel 3 – Undersøkelse

Til § 3-1 Søknad om undersøkelsestillatelse

Bestemmelsen gir regler om undersøkelsestillatelser for mutbare og registrerbare mineraler. Undersøkelse av mineralske byggeråstoffer må skje på grunnlag av avtale med grunneier eller bruker.

Undersøkelsestillatelse gir innehaver rett til å foreta undersøkelser i samsvar med § 3-5. Undersøkelsestillatelse med best prioritet er videre vilkår for å få utmål, registrere avtale eller ekspropriere rett til forekomst, samt for å iverksette drift, jf. §§ 4-1, 4-5, 5-2 og 6-2.

Første ledd viser til bestemmelsen i § 3-4 om standardiserte undersøkelsesområder. En undersøkelsestillatelse kan kun dekke ett standardisert område. Det kan imidlertid søkes samtidig om tillatelser for flere områder. Undersøkelsestillatelsen skal enten gjelde mutbare eller registrerbare mineraler, og søkeren må oppgi hvilken mineralkategori det søkes om. Det kan for ett undersøkelsesområde også søkes om to parallelle undersøkelsestillatelser, hhv. for registrerbare og mutbare mineraler.

Andre ledd presiserer at en innehaver av undersøkelsestillatelse ikke kan søke om flere tillatelser for samme mineralkategori i samme område. Med samme mineralkategori menes enten mutbare eller registrerbare mineraler. Bestemmelsen hindrer at en undersøker båndlegger et område eller en forekomst ved f.eks. å få en ny undersøkelsestillatelse rett før utløpet av den gjeldende tillatelsen, og på den måten omgå lovens alminnelige regel om 7 års varighet for undersøkelsestillatelser. Bestemmelsen er en videreføring av bvl. § 14 nr. 6.

§ 3-3 gir regler som hindrer tilsvarende båndleggelse ved at personer og selskaper som undersøkeren presumeres å ha nær forbindelse med, får undersøkelsestillatelser for samme mineralkategori i samme område.

Tredje ledd gjør unntak for retten til å få undersøkelsestillatelse for innehavere av utmål eller registrert rett, jf. § 4-5, når utmålet eller registreringsområdet ligger helt eller delvis i det aktuelle undersøkelsesområdet. Begrensningen gjelder kun undersøkelsestillatelse for mutbare mineraler, når undersøkeren har utmål i området og undersøkelsestillatelse på registrerbare mineraler, når undersøkeren har registrert rett til registrerbar forekomst. Formålet med bestemmelsen er å hindre at rettighetshaveren blokkerer forekomsten ved å omgå den alminnelige bestemmelsen om at drift skal igangsettes innen 10 år. Slik omgåelse vil ellers kunne skje f.eks. ved at man 9 år etter at utmål er tildelt, og 1 år før drift senest må igangsettes, registrerer undersøkelsestillatelse på første prioritet og frafaller utmålet. Vedkommende kan så på ny søke utmål f.eks. etter 6 år og vil da ha en ny 10 års frist for å sette igang drift. Han har da til sammen fått forlenget fristen for å starte opp drift med 15 år.

Formålet med bestemmelsen er å hindre blokkering av forekomsten slik at denne blir stående ubenyttet. Bestemmelsen i tredje ledd får derfor ikke anvendelse når det er drift i utmålet eller registreringsområdet. Den alminnelige karantenebestemmelsen i § 3-2 andre ledd får imidlertid anvendelse.

Fjerde ledd bestemmer at Bergvesenet kan nekte å gi undersøkelsestillatelse til den som har brutt bestemmelser gitt i eller i medhold av lov. Dette omfatter bl.a. forskrifter som er hjemlet i loven, og vilkår gitt i medhold av mineralloven og lovens forskrifter. Når det foreligger brudd på slike bestemmelser, må Bergvesenet foreta en vurdering av om søknaden bør avslås. Foreligger det klare brudd på sentrale bestemmelser er det naturlig at søknaden avslås. Motsatt kan det være forsvarlig å gi undersøkelsestillatelse i tilfeller der det kun foreligger ubetydelige brudd av mer formell karakter. Har regelverksbruddet skjedd lang tid tilbake, kan dette også tale for at undersøkelsestillatelse gis på tross av bruddet. I vurderingen av om undersøkelsestillatelse skal nektes er det naturlig å trekke en parallell til vurderingstemaet om slik tillatelse skal trekkes tilbake, jf. § 12-1. Her heter det at tillatelsen kan trekkes tilbake dersom innehaveren i vesentlig grad bryter bestemmelsene i mineralloven eller pålegg gitt i medhold av loven, jf. merknad til denne bestemmelse.

For øvrig følger det av bestemmelsen at undersøkelsestillatelse skal nektes dersom behandlingsgebyr ikke er betalt, jf. § 11-1 eller søker ikke har letetillatelse. Det kan sendes samtidig søknad om letetillatelse og undersøkelsestillatelse. Det følger ellers av tredje ledd at undersøkelsestillatelse skal gis i alle andre tilfeller, dvs. at søknaden ikke blir undergitt diskresjonær prøving. I forskrift om Bergvesenet som forutsettes fastsatt etter § 9-1, anbefaler utvalget at det i samsvar med gjeldende rett

tas inn en bestemmelse om at de ansatte i Bergvesenet ikke kan få rettigheter etter mineralloven, herunder undersøkelsestillatelse uten samtykke fra departementet.

Utvalgets mindretall (Fekjær og Jebens) er ikke utbetinget enig i at undersøkelsestilllatelse skal gis dersom vilkårene i loven er oppfylt, se nærmere dissensen i kapittel 5.8.2.

Femte ledd gir departementet hjemmel for å gi forskrift om undersøkelsestillatelser, hva en søknad skal inneholde samt fastsette søknadsskjema. I en slik forskrift bør det stilles krav om at søker angir det eller de mineraler vedkommende tar sikte på å undersøke. Dette for at Bergvesenet skal kunne holdes informert om hvilken aktivitet som er aktuell, og slik at Bergvesenet settes i stand til å kontrollere om søkeren har angitt riktig mineralkategori i søknaden. For søkeren er dette meget viktig fordi ervervssystemet er forskjellig for de to mineralkategoriene. Opplysningene om aktuelle mineraler vil imidlertid ikke innebære en innskrenkning i undersøkerens adgang til å nyttiggjøre seg andre mineraler han måtte finne, så lenge disse hører til den mineralkategori undersøkelsestillatelsen gjelder. Forskriften kan videre inneholde krav om opplysninger om hvilke personer som er ansvarlige dersom letetillatelsen gjelder en juridisk person og tilknytningsforhold til personer og selskaper som nevnt i § 3-3. Det kan være hensiktsmessig i forskriften å påby bruk av standard søknadsskjema.

I likhet med letetillatelsen bør undersøkelsestillatelsen gjengi relevante lovbestemmelser i mineralloven og andre lover, jf. merknad til § 2-1.

Utvalgets mindretallet (Fekjær og Jebens), foreslår følgende tekst som tilføyelse i § 3-1:

> «I søknaden skal det redegjøres for undersøkelsesmetoden og såvidt mulig omfang og lokalisering av de terrenginngrep som skal utføres i undersøkelsesområdet.
>
> Når arbeidet krever tillatelse eller samtykke av kommunale, fylkeskommunale og statlige myndighetsorganer etter annet lovverk, kan Bergvesenet innenfor sitt myndighetsområde, enten vente med å avgjøre saken, eller ta forbehold om at arbeidet ikke settes igang før nødvendig tillatelse eller samtykke foreligger fra annen myndighet.
>
> Gjenpart av undersøkelsestillatelsen sendes myndighetsorganer som nevnt i foregående ledd.»

Bakgrunnen for at *mindretallet* fremmer forslag om tilføyelse i § 3-1, samt § 3-8, er ønsket om en enda sterkere grad av forankring mellom de myndighetsorganer og lovverk som er relevante i de prosesser som leder fram til erverv. Mindretallet ønsker ytterligere mekanismer i loven som forhindrer uheldige utslag i enkelttilfeller som er til ulempe både for næringen og samfunnet. Mindretallet er imidlertid tilfreds med de mekanismer (samtykkemodellen) som hører til driftsstadiet ved tildeling av ekspropriasjonstillatelse og driftskonsesjon.

Mindretallet mener forslaget til samordningsbestemmelse gir anvisning på et smidig system. Hvis Bergvesenet i et konkret tilfelle/område ser at utstedelse av en undersøkelsestillatelse vil være kontroversielt i forhold til andre myndighetsorganer og annet lovverk, kan de vente med å utstede undersøkelsestillatelse til de nødvendige tillatelser og samtykke fra andre myndighetsorganer foreligger.

Til § 3-2 Karantene ved opphør av undersøkelsestillatelse

Første ledd bestemmer at den som har hatt en undersøkelsestillatelse med best prioritet ilegges en karantene på 3 år fra opphøret av tillatelsen, jf. § 3-15. I karantene-

tiden kan vedkommende ikke få ny undersøkelsestillatelse i samme mineralkategori og undersøkelsesområde. Bestemmelsen er ny i forhold til bvl.

Begrunnelsen for bestemmelsen er bl.a. ønsket om å forhindre at enkelte undersøkere blokkerer undersøkelse og utnyttelse av en forekomst. Siden det er undersøker med best prioritet som har enerett til undersøkelser, jf. § 3-13, er det ikke like attraktivt å ha og betale for undersøkelsestillatelser på lavere prioritet. Dersom det er tillatt å søke ny undersøkelsestillatelse umiddelbart etter at gjeldende tillatelse opphører, vil innehaveren av undersøkelsestillatelse med best prioritet, så lenge det ikke er registrert noen med lavere prioritet, kunne utsette ervervet av en eventuell forekomst til det måtte passe vedkommende. Han vil således omgå 7-årsfristen for å erverve rett til forekomst og 10-årsfristen for å sette igang drift. Motivene for en slik forlenget undersøkelsesfase kan f. eks. være et ønske om å hindre konkurranse eller bergverksvirksomhet på egen eiendom.

En annen grunn til å innføre en karantenebestemmelse er erfaringer fra gjeldende lov med at enkelte omgår regelverket for å spare avgifter og gebyrer. Ved å unnlate å betale årsavgiften hvert år for så umiddelbart å fornye tillatelsen, vil man slippe billigere enn de som lojalt betaler årsavgiften. Dette fordi man det første kalenderåret en tillatelse er utferdiget, ikke betaler årsavgift, men kun et mindre beløp i behandlingsgebyr for søknaden.

§ 3-3 lar karantenen også gjelde personer og selskaper som undersøkeren normalt antas å ha nær forbindelse med.

Karantenereglene gjelder kun de personer og selskaper som har en muting eller et utmål når loven trer i kraft, eller som får undersøkelsestillatelse, utmål eller registrert rett etter § 4-5 etter lovens ikrafttreden.

Andre ledd gir karantene også i forbindelse med opphør av utmål og registrert rett etter § 4-5, jf. § 4-9. På samme måte som ved opphør av undersøkelsestillatelser med best prioritet, vil karantenebestemmelsen hindre omgåelse av 10-årsfristen for å igangsette drift og muligheten for at en forekomst blokkeres av en person eller et selskap. Det skal ikke være anledning til å si opp utmål eller registrert rett etter § 4-5 for umiddelbart etter å erverve en ny undersøkelsestillatelse med ny 7-årsfrist for erverv av forekomst. Det vises for øvrig til hva som er sagt under første ledd og under § 3-1 tredje ledd. Karantenebestemmelsen vil i disse tilfellene også gjelde ved opphør av rettigheten selv om det har vært drift på forekomsten i motsetning til regelen i § 3-1 tredje ledd.

Til § 3-3 Konsolidering av personer og selskaper

For å hindre omgåelse av bestemmelsene i § 3-1 andre og tredje ledd og § 3-2, er det nødvendig at visse personer og selskaper likestilles med den som søker om undersøkelsestillatelse. Angivelse av personnummer eller organisasjonsnummer i søknad om undersøkelsestillatelse kan gjøre det lettere for Bergvesenet å foreta kontroll av tilknytningsforholdet ved behandlingen av slike søknader. Det er ingen tilsvarende bestemmelse etter gjeldende rett, utover en bestemmelse om at mutingsbrev ikke skal gis når noen som søkeren antas å opptre på vegne av har bergrettighet i det omsøkte området. Forslaget til ny konsolideringsbestemmelse er bygget på tilsvarende bestemmelser i lov 23. desember 1994 nr. 79 om erverv av næringsvirksomhet § 5.

De ulike alternativene under *første ledd* bokstav a – f gir regler om identifikasjon mellom personer og/eller selskaper uten hensyn til om det foreligger omgåelsesmotiver eller samarbeidsavtaler.

Etter *bokstav a – c* skal ektefelle, samboere, nære slektninger samt ektefelles nære slektninger likestilles med den som søker om undersøkelsestillatelse. Uttryk-

ket «ekteskapsliknende» indikerer at samboerforholdet bør ha en viss stabilitet. Slektninger i rett opp- eller nedstigende linje er besteforeldre, foreldre, barn, barnebarn etc. Søker vil videre identifiseres med f.eks. svigerbarn og svigerforeldre, samt stebarn, stemor og stefar, derimot ikke med tante, onkel eller søskenbarn.

Bokstav d gjelder selskap innen samme konsern. Her må konserndefinisjonen både i aksjeloven § 1-2 første og andre ledd og selskapsloven § 1-2 andre ledd legges til grunn. Mens bokstav d gjelder forholdet mellom ulike selskap med eiertilknytning, gjelder *bokstav e og f* forhold der personer har eiertilknytning til selskaper.

Andre ledd gir Bergvesenet myndighet til, i tvilstilfeller, å avgjøre om personer og selskaper er omfattet av bokstav a – f.

Tredje ledd åpner for at Bergvesenet etter en konkret vurdering kan gjøre unntak fra reglene i første ledd. Forutsetningen for at dispensasjon kan gis er at søkeren selv har til hensikt å drive et aktivt undersøkelsesarbeid. Søker må sannsynliggjøre at vedkommende har en slik hensikt, mao. at det dreier seg om en reell søknad og ingen omgåelse av fristreglene. Når denne forutsetningen er til stede, vil hensynet bak konsolideringsbestemmelsen i første ledd – faren for båndleggelse av forekomsten – ikke lenger gjøre seg gjeldende.

Til § 3-4 Undersøkelsesområdets form og størrelse

Første ledd bestemmer at undersøkelsesområdene skal ha en standard form og størrelse. Undersøkelsesområdene registreres med koordinater fastsatt iht. UTM-systemet, som er en internasjonal kartreferansestandard. Den relevante kartserie har betegnelsen M 711. Bruken av dette systemet sikrer en enhetlig oppfatning av hvor grensene for et område går, noe som reduserer faren for rettighetskonflikter. Det vil ikke lenger være adgang til å knytte undersøkelsesområder til NGO-systemet, slik man kan etter bvl. § 9.

Formen på undersøkelsesområdene fremkommer ved å dele en kvadratkilometerrute i UTM-systemet, i fire nye kvadrater, som hver utgjør et undersøkelsesområde. Hvert av områdene får størrelsen 500 x 500 meter, og et flateinnhold på 250.000 m^2 . Bakgrunnen for valget av denne størrelsen er det redegjort for i kapittel 5.7.2.

Bvl § 9 stiller ikke krav til ensartet mutingsområde bortsett fra at mutingsområdet skal ha form som en rettvinklet firkant, hvor den lengste siden ikke kan være lenger enn 1.200 m og arealet ikke overstige 300.000 m^2 . Med disse begrensningene kan likevel et mutingsområde ha en form og størrelse som sterkt avviker fra et undersøkelsesområde. Det foreslås ingen endringer i mutinger som allerede er meddelt etter bvl. Mutingsområder etter gjeldende ordning beholder derfor sin form og størrelse frem til den aktuelle mutingen opphører, se for øvrig merknad til § 13-1 nr. 7.

Undersøkelsetillatelsen skal gis for et helt undersøkelsesområde uavhengig av om undersøkelsesarbeider i hele eller deler av området vil kunne komme i strid med reglene i § 2-3. Tillatelsen gir ikke utvidede rettigheter mht. hvilke inngrep som lovlig kan foretas eller hvor disse inngrepene kan utføres. Prinsippet er en videreføring av systemet i bvl., jf. kapittel 5.7.3.

Utvalgets mindretall (Jebens) mener at undersøkelsestillatelser ikke skal kunne gis i områder hvor dette faktisk vil være ulovlig, jf. begrunnelse i kapittel 5.7.3.

Andre ledd viderefører bestemmelsen i bvl. § 9 andre ledd om at grensene mot dypet skal være loddrette, men sier ikke noe om dybden på området. I samsvar med vanlige tingsrettslige prinsipper strekker eiendomsretten seg nedad så langt rettighetshaveren kan ha økonomisk interesse i grunnen. Tilsvarende må gjelde for

undersøkelsesområdet, dvs. at f.eks. prøveboring må kunne foretas i dypet så lenge motivet reelt er å undersøke grunnen for eventuelt senere å utvinne en forekomst.

Tredje ledd åpner for at departementet kan gi bestemmelser om merking mv. av undersøkelsesområdet. I bvl. § 19 tredje ledd er det en tilsvarende bestemmelse. Her slås det dessuten fast at Bergvesenet kan pålegge undersøkeren (muteren) å foreta merking av området for vedkommendes egen regning. Det synes hensiktsmessig å videreføre denne bestemmelsen i forskrift.

Til § 3-5 Undersøkelsesretten

Første ledd angir hvilke arbeider en innehaver av undersøkelsestillatelse kan utføre uten samtykke fra grunneier og bruker. Det er kun nødvendige arbeider som er tillatt. Nødvendigheten knytter seg her til hensikten med undersøkelsene, som iht. loven er å kunne fremskaffe grunnlag for å vurdere om det er en drivverdig forekomst i undersøkelsesområdet av enten mutbare eller registrerbare mineraler. Hvilken av de to mineralkategoriene det kan undersøkes etter, er avhengig av om undersøkelsestillatelsen gjelder mutbare eller registrerbare mineraler, jf. § 3-1 første ledd. Dersom undersøkeren har tillatelser i området for begge mineralkategorier, kan han naturlig nok foreta undersøkelser etter mineraler i begge kategorier. Undersøkelsesretten vil for øvrig normalt forutsette at undersøkelsestillatelsen har best prioritet, se § 3-13, jf. § 3-12.

Undersøkelsestillatelsen omfatter ikke i noe tilfelle mineralske byggeråstoffer. Undersøkelser etter slike mineraler må basere seg på avtale med grunneier og eventuell bruker av eiendommen.

For å kunne vurdere om en forekomst er drivverdig, vil det være aktuelt bl.a. å kartlegge forekomstens størrelse, utstrekning, geometri, rikhet og oppredbarhet. Ut fra disse parameterne kan prospektøren foreta en vurdering av drivverdigheten. Hva som er nødvendig for å kunne vurdere drivverdighet vil ellers være sammenfallende med hvilke undersøkelser som er nødvendige for å kunne oppfylle drivverdighetskravet i § 4-1. Innehaveren av undersøkelsestillatelse for mutbare mineraler må således gjennom sine arbeider ha mulighet til å legge frem tilstrekkelig dokumentasjon overfor Bergvesenet for å oppfylle kravene i § 4-1 . Selv om det ikke er noe krav om dokumentering av drivverdighet i forbindelse med registrering av avtale om registrerbare mineraler, er det ikke grunn til å skille mellom hvilke arbeider som kan utføres med hjemmel i undersøkelsestillatelse for hhv. mutbare og registrerbare mineraler. Undersøkeren etter registrerbare mineraler vil ha et like stort behov for å konstatere at en forekomst er drivverdig før han eventuelt går til forhandlinger med grunneieren eller søker om ekspropriasjonstillatelse etter § 5-2 første ledd, med sikte på kommersiell drift.

Arbeider som utføres med hjemmel i § 3-5 vil i praksis være av et helt annet omfang enn de svært begrensede arbeider som kan utføres med hjemmel i leteretten i § 2-2. Mens leteren kun har adgang til å utføre begrensede arbeider i overflaten, vil en undersøker f.eks. kunne bore kjerneprøver eller grave/sprenge hull i bakken. Ofte vil det være aktuelt å gjennomføre større boreprogrammer for at undersøkeren skal få tilfredsstillende informasjon om forekomsten. På grunn av arbeidenes potensielle omfang, må undersøkeren, i motsetning til ved letearbeider, varsle Bergvesenet og kommuner, grunneiere og brukere før undersøkelsesarbeidene igangsettes, jf. § 3-8.

Arbeider som foretas for å samle mineraler uten tanke på etterfølgende analyser og eventuell kartlegging og utnyttelse av forekomst, er ikke å anse som nødvendige for å vurdere drivverdighet, og er dermed ikke tillatt med hjemmel i undersøkelses-

tillatelsen. Tilsvarende vil gjelde der hensikten med prøvetaking er å omsette mineralene kommersielt, slik at arbeidene i realiteten har karakter av drift på forekomst.

I en senere fase av undersøkelsesarbeidene kan det være nødvendig å ta ut prøvepartier for å fastslå nærmere hvordan forekomsten lar seg opprede. Slike undersøkelsesarbeider kan kun utføres etter at særskilt tillatelse fra Bergvesenet er innhentet, jf. § 3-7. Ved slike prøveuttak vil det kunne bli tatt ut betydelige mengder masse. Kravet om at hensikten med uttaket skal være å vurdere drivverdigheten av forekomsten, er likevel ikke til hinder for at produktet kan nyttiggjøres til annet bruk, f.eks. ved omsetning.

I forbindelse med undersøkelsesarbeidene vil prospektøren ofte måtte gå inn med utstyr av en slik størrelse og omfang at det er behov for oppsamlingsplass/arbeidsplass. Etableringen av slik plass for samling av drivstoff, utstyr, borekjerner etc., må anses som en nødvendig del av undersøkelsesarbeidene, og ligger derfor innenfor undersøkelsesretten. Når undersøkelsene foregår på avsidesliggende steder, kan det også være nødvendig med midlertidig bosted for dem som skal utføre undersøkelsene. Slik midlertidig bosted må også anses å inngå i undersøkelsesretten. Er undersøkelsesarbeidet av en slik art at det er nødvendig med fundamentering, oppføring av hus for maskineri eller oppføring av arbeidsbrakker, vil tillatelse fra grunneier, eventuelt ekspropriasjon fortsatt være nødvendig, jf. kapittel 5.6.4.

Første ledd *andre punktum* innskrenker undersøkelsesretten etter første punktum ved at undersøkeren ikke kan utføre arbeider som kan medføre vesentlig skade for grunneier eller bruker. Skal slikt arbeide utføres, må undersøkeren innhente tillatelse fra den eller de berørte parter. Dette er en videreføring av bestemmelsen i bvl. § 17, jf. § 4. Er grunneier og bruker én og samme person vil det naturlig nok være tilstrekkelig med tillatelse fra denne personen. Hva som skal anses som vesentlig skade er omtalt under kapittel 5.6.2. Dersom undersøker ikke får samtykke til arbeidene, kan han søke om ekspropriasjon av nødvendige rettigheter, jf. § 5-1.

Den undersøkelsesrett som følger av undersøkelsestillatelsen innebærer ikke frihet fra et eventuelt erstatningsansvar overfor grunneier og bruker. Dette gjelder også der grunneier eller bruker har tillatt arbeider som kan medføre vesentlig skade. Dersom undersøkelsesarbeidene resulterer i skade eller ulempe, inntrer erstatningsplikt etter § 3-11. Grunneier og bruker kan stille krav om sikkerhet for mulige skader eller ulemper som kan oppstå under arbeidene, jf. § 3-9.

En underliggende forutsetning for utøvelsen av undersøkelsesretten er at undersøkelsesarbeidene ikke må hindre grunneiers og brukers utnyttelse av eiendommen. Bestemmelsen om at det skal ytes erstatning for skade og ulempe er ikke å anse som uttrykk for at det foreligger noen rett for undersøkeren til å påføre slik skade og ulempe. Samtidig er det klart at grunneier og bruker ikke kan sette opp stengsler og drive aktiviteter ol. på eiendommen med den hensikt å hindre undersøkeren i å utøve sin lovfestede undersøkelsesrett.

Grunneier kan selv med hjemmel i sin eierrådighet utføre undersøkelsesarbeider etter registrerbare mineraler på egen eiendom, jf. kapittel 5.11.7. Ved å foreta undersøkelsesarbeider i kraft av eierrådigheten, vil imidlertid grunneieren stå utenfor lovens ervervssystem, og dermed ikke sikres de rettigheter loven gir ved funn av eventuelle forekomster. Arbeider som utføres med hjemmel i eierrådigheten gir ikke adgang til å fravike aktsomhetskravet i andre ledd, da dette er satt av hensyn til allmennheten og ikke med tanke på grunneier og bruker.

Andre ledd angir et aktsomhetskrav som kommer i tillegg til avgrensingen av undersøkelsesretten etter første ledd. Mens første ledd hovedsakelig trekker grenser for undersøkelsesarbeidene av hensyn til grunneier og brukers interesser, ivaretar bestemmelsen i andre ledd primært allmennhetens interesser i å verne om naturen. Graden av varsomhet som pålegges undersøkeren vil kunne variere etter hvor

undersøkelsesarbeidene foregår. I særlig sårbare områder må det utvises større grad av varsomhet enn der naturen er mer robust. Selv om undersøkeren ved avtale med grunneier og bruker har fått tillatelse til å foreta inngrep som kan medføre vesentlig skade på eiendommen, kan ikke disse gi tillatelse til å fravike aktsomhetskravet i andre ledd. Dette aktsomhetskravet må også grunneier og bruker selv respektere.

Tredje ledd slår fast at undersøkelsesarbeider i utgangspunktet ikke kan finne sted i områder som er unntatt fra leting etter § 2-3. De hensyn som gjør at disse områdene er unntatt fra leterett, gjelder i minst like stor grad overfor undersøkelsesarbeider som normalt er mer inngripende enn letearbeider. Undersøker kan be om samtykke fra grunneier og bruker eller vedkommende myndighet til å utføre undersøkelsesarbeider i slike områder.

Etter *andre punktum* kan Bergvesenet gi særskilt adgang til undersøkelser i unntatte områder når undersøkelsene skal finne sted under dagen. Det vil i så fall ikke være nødvendig med tillatelse fra grunneier, bruker eller annen myndighet. Bestemmelsen bygger på prinsippet i bvl. § 37 andre ledd. Adgangen til å tillate slike undersøkelser er imidlertid i denne bestemmelsen begrenset til undersøkelser foretatt av utmålshaver. Utvalget ser ingen grunn til at adgangen til å søke slik særskilt undersøkelsesadgang ikke skal gjelde alle innehavere av undersøkelsestillatelse. Det må være en forutsetning for å gi dispensasjon fra undersøkelsesforbudet at undersøkelsesarbeidene ikke vil stride mot de hensyn som begrunner unntakene i § 2-3. Av bvl. § 37 andre ledd fremgår at dispensasjon ikke kan gis for undersøkelser under kirkegårder. Denne bestemmelsen er ikke gjentatt i utvalgets forslag, da det synes lite hensiktsmessig med slike kasuistiske særregler i lovteksten, jf. også merknaden til § 4-4 andre ledd. Endringen innebærer imidlertid ingen realitetsforskjell i forhold til bvl.

Fjerde ledd fastslår at tvister om undersøkelsesretten skal avgjøres av Bergvesenet. Når det gjelder tvisteløsning i forbindelse med eventuelle erstatningsspørsmål som følge av undersøkelser, reguleres imidlertid dette av § 3-11 andre ledd.

I tvister etter § 3-5 første ledd vil det ved siden av leteren være berørte grunneiere og brukere som har rettslig interesse, og som dermed kan fremme saken for Bergvesenet. I tvister etter andre ledd er det imidlertid hovedsakelig naturverninteresser som skal beskyttes, og her kan det tenkes at representative organer som har til formål å verne om slike interesser, kan ha adgang til å benytte tvisteløsningsmekanismen. Offentlige organer kan også ha rettslig interesse f.eks. som representant for innbyggerne, for allmenne distriktsinteresser eller lokale særinteresser. I spørsmålet om et privat eller offentlig organ har rettslig interesse i tvister etter denne bestemmelse, vises til forståelsen av begrepet rettslig klageinteresse i forvaltningslovens § 28 og til Norsk Rettstidende 1980 s. 569 hvor Naturvernforbundet ble antatt ha rettslig interesse i å få prøvet gyldigheten av vedtaket om Alta-utbyggingen.

Det er klageadgang for beslutninger Bergvesenet fatter med hjemmel i denne bestemmelse. Klagen behandles av Nærings- og energidepartementet, jf. forvaltningsloven § 28.

Til § 3-6 Adkomst til og i undersøkelsesområdet

Første ledd bestemmer at undersøkelsestillatelsen gir rett til nødvendig adkomst til og i undersøkelsesområdet. Dette innebærer at ferdselsretten ikke bare gjelder i selve undersøkelsesområdet, men også områder hvor han ikke har registrert en rett. Ferdselsretten kan være nødvendig for å utøve undersøkelsesarbeider, og er å anse som en del av undersøkelsesretten etter § 3-5.

Det er nødvendig adkomst som er tillatt. I samsvar med denne begrensingen må undersøkeren planlegge sin ferdsel slik at denne skjer på en mest mulig rasjonell måte, og begrenses til et minimum.

Selv om bestemmelsen tillater ferdsel gjennom grunneiers og brukers eiendom, vil det ofte foreligge begrensninger i ferdselsretten etter annen lovgivning. Særlig praktisk vil lov 10. juni 1977 nr. 82 om motorferdsel i utmark være. Hovedregelen i denne loven er at motorferdsel i utmark ikke er tillatt med mindre særskilt dispensasjon er gitt. Undersøkeren må derfor kontrollere hvilke krav som følger etter denne lov og annen lovgivning, og innhente nødvendige tillatelser før eventuell ferdsel kan finne sted.

Andre ledd angir et generelt aktsomhetskrav for ferdsel som gjennomføres med hjemmel i første ledd. Mens første og tredje ledd hovedsakelig setter grenser for ferdsel av hensyn til grunneier og bruker, ivaretar bestemmelsen i andre ledd primært allmennhetens interesser i å verne om naturen. Bestemmelsen innebærer at undersøkeren i forbindelse med planleggingen av ferdselen og utføringen av denne, må treffe nødvendige tiltak for å minimalisere skader i naturen. Slike tiltak må gjennomføres selv om dette kan påføre undersøkeren kostnader.

Tredje ledd pålegger undersøker å rette seg etter krav fra grunneier og bruker om valg av veier, tidspunkt for ferdsel ol. Varselet som undersøkeren iht. § 3-8 skal sende berørte grunneiere og brukere, bl.a. om planlagt adkomst til og i undersøkelsesområdet, vil gi grunneierne og brukerne grunnlag for å inngå avtale med undersøkeren om hvor og når ferdselen bør foregå mv., eventuelt fremsette krav knyttet til ferdselen. Kravene må være rimelige. I dette ligger bl.a. at det ikke kan settes krav i den hensikt å hindre undersøkeren å utøve sin rettmessige undersøkelsesrett.

Medfører ferdselen skade eller ulempe for grunneier eller bruker, gjelder erstatningsbestemmelsen i § 3-11. Dersom private veier blir benyttet, kommer veilovens regler om vedlikeholdsplikt etc. til anvendelse, jf. lov 21. juni 1963 nr. 23 veglov § 54, jf. kapittel 5.6.4.

Til § 3-7 Prøveuttak

Første ledd gir en særlig regel om prøveuttak. Slikt uttak er å anse som en «spesialvariant» av undersøkelsesarbeider. Formålet med prøveuttaket må, i likhet med andre undersøkelsesarbeider, være å vurdere drivverdigheten av forekomsten, jf. § 3-5. Fordi inngrepets karakter er mer omfattende enn ordinære undersøkelsesarbeider, kreves imidlertid særskilt tillatelse fra Bergvesenet. Bestemmelsen erstatter IK § 18 som bestemmer at konsesjon ikke er nødvendig for prøvedrift.

Prøveuttak vil alltid være å anse som et inngrep som medfører vesentlig skade. Det vil derfor være nødvendig med samtykke fra grunneier og bruker, jf. § 3-5 første ledd andre punktum. Dersom slikt samtykke ikke gis, kan undersøkeren søke om ekspropriasjon, jf. § 5-1 første ledd. Skulle prøveuttaket medføre skade eller ulempe, inntrer erstatningsplikt etter § 3-11, uavhengig av om driften skjer på bakgrunn av samtykke eller i samsvar med et ekspropriasjonsvedtak. Grunneier og bruker kan også stille krav om sikkerhet for mulige skader eller ulemper som kan oppstå under arbeidene, jf. § 3-9.

Når Bergvesenet skal ta stilling til om tillatelse skal gis, må det prøve om uttaket er nødvendig for å kunne vurdere forekomstens drivverdighet, jf. § 3-5 første ledd. Kan drivverdigheten kartlegges på andre måter, skal tillatelse ikke gis. Dette gjelder også der de alternative metodene er mer kostbare enn prøveuttak. I mange tilfeller vil det imidlertid være nødvendig å ta ut større mengder masse, f.eks. for å gjøre forsøk for å teste oppredbarheten til et mineral. At hensikten med uttaket skal være å

vurdere drivverdigheten av forekomsten, er ikke til hinder for at produktet kan nyttiggjøres til annet bruk, f.eks. ved omsetning.

Dersom vilkårene i bestemmelsen er oppfylt, skal Bergvesenet gi tillatelse. En slik tillatelse fritar imidlertid ikke undersøkeren fra å innhente andre nødvendige tillatelser eller å foreta varsel etter annet regelverk, f.eks. varsel etter pbl. om vesentlig terrenginngrep. Samtykke fra grunneieren, eventuelt rett ervervet ved ekspropriasjon etter § 5-1 første ledd, må også foreligge før arbeidet med uttaket kan påbegynnes. Dessuten må varsel med plan for arbeidene være sendt i riktig tid, jf. § 3-8.

Undersøkeren har ikke lov til å ta ut mer enn det som er nødvendig for å vurdere drivverdigheten. En øvre grense er satt ved uttak av 2.000 m^3 brutto masse. Uttak over dette er å anse som drift, og må behandles etter bestemmelsene i lovens kapittel 6 om drift på mineralske forekomster. Taket på 2.000 m^3 brutto masse må forstås slik at det ikke kan gis prøvetillatelse på flere uttak samtidig på samme forekomst, da dette ikke vil være i overensstemmelse med hensynet bak bestemmelsen. Bakgrunnen for at øvre grense er satt til 2.000 m^3 , i motsetning til grensen i IK på 10.000 tonn masse, fremgår av kapittel 5.6.3.

Andre ledd sier eksplisitt at bestemmelsene i § 3-5 om undersøkelsesretten får anvendelse på prøveuttak. Dette følger også indirekte av første ledd som sier at retten til prøveuttak er en del av undersøkelsesretten. Som en konsekvens av dette, får også de øvrige bestemmelsene i kapittel 3 om undersøkers rettigheter og plikter anvendelse på prøveuttak. Dette omfatter bl.a. informasjonsplikten etter § 3-8, plikten til å stille sikkerhet etter § 3-9, plikt til å sikre området etter § 3-10 og erstatningsplikten etter § 3-11 mm.

Utover de alminnelige bestemmelsene om undersøkelser, gis § 6-1 i driftskapittelet anvendelse på prøveuttak. Dette innebærer at uttaket skal skje på en bergmessig måte, og at Bergvesenet kan gi pålegg som sikrer at driften skjer på bergmessig vis. Kontroll med påleggene, jf. § 6-8, og sanksjoner ved brudd på pålegg, jf. § 6-9 første ledd, får tilsvarende anvendelse. Bakgrunnen for at disse bestemmelsene gis anvendelse, er at omfanget av et prøveuttak kan nødvendiggjøre mer omfattende kontroll og pålegg fra Bergvesenet enn hva som ellers følger av undersøkelseskapittelet. § 6-9 andre ledd får ikke anvendelse. Isteden kan undersøkelsestillatelsen bli trukket tilbake med hjemmel i § 12-1.

Til § 3-8 Informasjonsplikt

Første ledd bestemmer at undersøker skal varsle Bergvesenet før oppstart av undersøkelsesarbeider. Dette gjelder både arbeider som utføres med hjemmel i § 3-5 og prøveuttak i samsvar med § 3-7. Varselet skal sendes Bergvesenet senest tre uker før arbeidene starter. Dersom planene endres eller utvides, må man sende nytt varsel. Varselet fritar ikke undersøkeren fra å sende meldinger eller søke om tillatelser etc. etter annet lovverk som f.eks. pbl. og motorferdselsloven.

Varselet gir Bergvesenet mulighet til å kunne foreta tilsyn som pålagt i loven, jf. § 9-2, og gi pålegg for å sikre at loven oppfylles, jf.§ 3-8 andre ledd.

Kopi av varselet skal sendes til kommunen, eventuelt kommunene, der arbeidene skal foregå eller der adkomst utenom alminnelige ferdselsårer skal finne sted. Kommunen kan på dette grunnlag kontrollere at tiltakshaver overholder andre lover og regler, herunder sender varsler og søker om nødvendige tillatelser etter f.eks. pbl., motorferdselsloven og kulturminneloven. Også berørte grunneiere og brukere skal varsles gjennom kopi av varselet sendt til Bergvesenet. Med «berørte grunneiere og brukere» menes grunneier og brukere i det aktuelle undersøkelsesområdet og i områder der adkomst iht. § 3-6 skjer utenfor alminnelige ferdselsårer. Varselet gjør at grunneier kan utøve sine rettigheter etter loven, herunder gi anvisning på

hvor ferdsel skal finne sted, jf. § 3-6, kreve sikkerhetsstillelse etter § 3-9, kontrollere at samtykke innhentes før arbeid som kan påføre vesentlig skade påbegynnes, jf. §§ 3-5 første ledd og 3-7 mv., samt kontrollere at arbeider ikke skjer i områder som er unntatt fra undersøkelser, jf. § 3-5 tredje ledd.

Andre ledd gir anvisning på hvilke forhold som skal være omtalt i varselet. Planen for arbeidet må være så fyldig at Bergvesenet for det første har nok informasjon til å overholde sin tilsynsplikt, jf. § 9-2, og for det andre kan gi nødvendige pålegg, jf. § 3-5 andre ledd og § 3-8 andre ledd mv. Ved prøveuttak må det særlig redegjøres for hvorfor det er nødvendig med et slikt uttak for å vurdere drivverdigheten av forekomsten.

Informasjonen om mulige skader, tiltak mot skader samt planlagt adkomst må være slik at berørte grunneiere og brukere kan vurdere eventuelle krav om sikkerhetsstillelse, jf. § 3-9, og krav om hvordan ferdselen skal foregå, jf. § 3-6 andre ledd.

Etter andre ledd *andre punktum*, kan Bergvesenet kreve ytterligere opplysninger. Dette vil være aktuelt dersom Bergvesenet finner at varslet ikke er fyllestgjørende. Dersom mangelen ved varslet er vesentlig, må Bergvesenet kunne pålegge undersøkeren å utsette arbeidene til tilfredsstillende varsel er gitt.

I *tredje punktum* gis Bergvesenet hjemmel for å gi nødvendige pålegg om utførelsen av undersøkelsesarbeidene.

Tredje ledd gir hjemmel for departementet til å gi forskrift om innholdet av varselet. Utvalget anbefaler at det i forskrift fastsettes standard skjema, jf. kapittel 5.6.6. I standardskjemaet bør det bl.a. opplyses om grunneiers rett til å kreve sikkerhetsstillelse for eventuelle skader, jf. § 3-9.

Utvalgets mindretall (Fekjær og Jebens), fremmer følgende forslag til tilføyelse i § 3-8 første ledd:

> «Selv om kommunen har mottatt slikt varsel, har undersøkeren en selvstendig plikt til å vurdere omfang og karakter av de arbeider som skal gjennomføres og sende de nødvendige søknader etter annet lovverk.»

Utvalget lovfester plikt for tiltakshaver til å varsle kommunen tre uker før undersøkelsesarbeider igangsettes. hva angår de undersøkelsesarbeider som skal gjøres, jf. § 3-8 om informasjonsplikt.

Mindretallets forslag, samt forslaget om tilføyelse til § 3-1, er begrunnet i et ønske om en enda sterkere grad av forankring mellom de myndighetsorganer og de lovverk som er relevante i de prosesser som leder fram til erverv. Mindretallet ønsker ytterligere mekanismer i loven som forhindrer uheldige utslag i enkelttilfeller som er til ulempe både for næringen og samfunnet. Mindretallet er imidlertid tilfreds med de mekanismer (samtykkemodellen) som hører under driftsstadiet ved tildeling av ekspropriasjonstillatelse og driftskonsesjon.

Mindretallet peker på at det ikke alltid vil være slik at de undersøkelsesarbeider som varsles er av et slikt omfang og karakter at de f.eks. utløser søknadsplikt etter pbl. Dette vil bero på om det er tale om et vesentlig terrenginngrep. Derimot skal det svært lite til før slik søknadsplikt inntrer f.eks. i de tilfelle det aktuelle området gjennom pbl. er regulert til formål som faller inn under kulturminneloven eller naturvernloven. Det samme gjelder naturligvis områder som er vernet etter sistnevnte lover.

Mindretallet viser til at utvalget legger til grunn at varselet til kommunen etter § 3-8 ikke erstatter søknad etter annen lovgivning. Prospektøren har en selvstendig plikt til å vurdere omfanget av de arbeider som skal gjøres, og dernest sende de søknader som kreves etter annen lovgivning. Mindretallet mener at det ikke kan forventes at kommunen skal kunne sette igang en saksbehandling på grunnlag av en gjen-

part av et varsel. Likevel er varselet positivt i den forstand at kommunen får vite hva som skal skje av arbeider selv når disse ikke er av et slikt omfang at søknadsplikt inntrer.

Tilføyelsen i første ledd er foreslått av mindretallet for å unngå misforståelser og eventuelle påstander om «god tro» osv. Undersøkeren skal ikke kunne påstå at; «Jeg har varslet kommunen, og da jeg ikke hørte noe, trodde jeg det var greit».

Til § 3-9 Plikt til å stille sikkerhet

Første ledd slår fast at grunneier og bruker kan stille krav om sikkerhet for skader og ulemper som kan oppstå. Dette er i samsvar med gjeldende rett selv om bvl. kun regulerer sikkerhetsstillelse eksplisitt i forbindelse med leting, jf. bvl. § 5. Sikkerheten skal gjelde mulige erstatningskrav etter den objektive erstatningsregelen i § 3-11. I tillegg kan det kreves sikkerhet for eventuelle kostnader til sikring av undersøkelsesområdet. Sikkerhetsstillelsen etter denne bestemmelsen skal ivareta grunneiers og brukers interesser. I tillegg kan Bergvesenet av eget initiativ kreve sikkerhetsstillelse for gjennomføring og vedlikehold av sikringstiltak, jf. § 9-3.

Sikkerheten kan f.eks. gis i form av bankgaranti eller ved beløp innsatt på sperret konto.

Andre ledd gir anvisning på hvordan en tvist om sikkerhetsstillelse skal løses. I likhet med bvl. § 5, skal slike tvister avgjøres ved skjønn, dvs. lensmannsskjønn, jf. § 8-1. Mens en tvist er til behandling for skjønnsretten, kan undersøkelsesarbeidene ikke igangsettes uten særskilt samtykke fra skjønnsretten. Slikt samtykke kan f.eks. være aktuelt når det er klart at undersøker har nok midler til å dekke eventuelle skader, når risikoen for at skade kan inntreffe er mye mindre enn muligheten for at undersøkeren skal lide tap pga. utsettelsen, eller der grunneier fremmer krav av treneringshensyn.

Tredje ledd bestemmer at utgiftene til skjønnet skal bæres av undersøker. Det er naturlig at grunneier ikke blir belastet med utgifter som har sammenheng med en begrensning av grunneiers rettigheter til fordel for annet privat rettssubjekt. Ved overskjønn gjelder de vanlige regler for kostnader, jf. skjønnsloven § 54a, se kommentarer til § 2-6.

Til § 3-10 Sikringstiltak

Første ledd gjelder sikringstiltak som skal iverksettes under undersøkelsesarbeidene, herunder ved midlertidige opphold i undersøkingen, samt etter at arbeidene er avsluttet. Undersøkelsesarbeider omfatter også prøvedrift etter § 3-7. Med inngrep menes alle fysiske endringer i undersøkelsesområdet som undersøker selv forårsaker ved sine arbeider, herunder de forhold som er beskrevet i bvl. § 19a, jf. (Ot.prp. nr. 27 1984-85). Det er kun egne inngrep som må sikres, dvs. inngrep undersøkeren eller hans medhjelpere har forårsaket. Sikringsplikten er mindre omfattende enn plikten for innehaver av utmål og registrert rett til registrerbar forekomst, hvor rettighetshaveren må sikre området uten hensyn til om han selv har foretatt inngrepene, jf. § 4-8.

Bestemmelsen er stort sett samsvarende med bvl. § 19 a. Den sikringsstandard undersøkeren må forholde seg til, er imidlertid noe endret ved at følgene av undersøkelsene ikke skal fremstå som farlige for mennesker og dyr. I bvl. heter det at sikringen ikke skal fremstå som farlig for husdyr i tillegg til mennesker, jf. merknaden til § 2-5.

Andre punktum slår fast at hvorvidt noe fremstår som farlig, beror på en konkret vurdering av forholdene på stedet.

Tredje punktum bestemmer at sikring som nevnt i første punktum, skal være av varig karakter når letearbeidene er avsluttet. Bergvesenet skal påse at sikringstiltakene er varige, og kan gi nødvendige pålegg om fremtidig vedlikehold av sikringstiltakene, jf. § 9-2.

Undersøkerens sikringsansvar etter § 3-10 gjelder selv om rettigheten faller bort. Dette innebærer også at undersøkeren må følge Bergvesenets pålegg om fremtidig vedlikehold av sikringen, noe som i så fall vil medføre at undersøkeren vil kunne få en aktivitetsplikt i lang tid etter at undersøkelsene er avsluttet og rettigheten bortfalt.

Til § 3-11 Erstatningsplikt

Første ledd første punktum etablerer et objektivt ansvar for de skader undersøkelsesarbeidene påfører grunn, bygninger og andre innretninger eller anlegg. Dette ansvaret gjelder både når undersøkeren holder seg innenfor undersøkelsesretten etter §§ 3-5 og 3-7, og når leteren har foretatt arbeider som går lenger enn det som er tillatt etter bestemmelsene. Har grunneier og bruker samtykket til at leteren kan foreta inngrep som medfører skade, må arbeidet fortsatt foregå innen rammene av undersøkelsesretten. Undersøkeren er dermed objektivt ansvarlig også for slike skader. Ansvaret gjelder uavhengig av om innehaveren av undersøkelsestillatelse selv har utført arbeidene eller overlatt dette til medhjelpere.

Etter *andre punktum* er undersøker også ansvarlig for ulemper som påføres grunneier og bruker. Som ved erstatning for skade, er det kun økonomiske tap som betinger erstatning.

I tillegg til det lovfestede objektive erstatningsansvaret etter første ledd, gjelder det ulovfestede prinsippet i norsk rett om subjektivt ansvar. Slikt ansvar kan f.eks. bli aktuelt for følgeskader som ikke dekkes av det objektive ansvaret, og ved skader på mennesker og dyr. Vilkåret for at slikt ansvar skal inntre, er at undersøkeren eller noen han står ansvarlig for, har handlet uaktsomt.

Andre ledd gir regler for hvorledes et krav om objektiv erstatning etter første ledd skal behandles, jf. merknad til § 2-6 andre ledd.

Til § 3-12 Prioritet

Bestemmelsen gir anvisning på to selvstendige prioritetssystemer, ett for mutbare mineraler og ett for registrerbare mineraler. At prioritetssystemene er uavhengig av hverandre, viser seg bl.a. ved at en undersøker kan ha best prioritet i begge kategorier. I samme mineralkategori kan han imidlertid kun ha én prioritet, jf. § 3-1 andre ledd.

Bakgrunnen for prioritetsregelen er at en rekke rettigheter i loven er forbeholdt den som er registrert med best prioritet, herunder retten til å undersøke i et område, jf. § 3-13 første ledd. Videre er best prioritet et vilkår for å få utmål, registrere avtale eller ekspropriert rett til forekomst, jf. §§ 4-1 og 4-5, samt for å få ekspropriasjonstillatelse etter § 5-2 og iverksette drift etter § 6-2. Fra den dag vedkommende har best prioritet, løper fristen for å gjøre gjeldende rettighetene, jf. § 3-15. Undersøker med dårligere prioritet vil rykke opp når retten for bedre prioritetshavere bortfaller.

Første punktum oppgir at prioriteten skal regnes fra den dag søknaden om undersøkelsestillatelse kom inn til Bergvesenet. Dette innebærer at søkeren har risikoen for eventuelle problemer med postgang etc. Søknader som kommer inn til Bergvesenet samme dag anses som samtidig innkommet, og det kan dermed være flere rettighetshavere i ett område med samme prioritet for samme mineralkategori.

Dersom en søknad om utmål eller begjæring om registrering av avtale med grunneier eller ekspropriert rett til forekomst omfatter areal som ligger utenfor undersøkelsesområdet, skal søknaden også anses som en søknad om undersøkelsestillatelse for dette areal. Bakgrunnen er at slik undersøkelsestillatelse er nødvendig for at søkeren skal kunne få utmål eller begjære avtalen registrert i samsvar med sin søknad. I overenstemmelse med dette, regnes prioriteten for undersøkelsestillatelsen fra det tidspunkt søknaden om utmål eller begjæringen om registering kom inn til Bergvesenet.

Andre punktum er en ordensregel som slår fast at søknader som kommmer inn etter kontortidens slutt, skal anses innkommet neste dag.

Til § 3-13 Forholdet mellom rettighetshavere i samme mineralkategori

Første ledd slår fast at den med best prioritet, jf. § 3-12, har eksklusiv rett til å foreta undersøkelser innen samme mineralkategori. Bestemmelsen gjelder bare de mutbare mineralene imellom og de registrerbare mineralele imellom. Forholdet mellom undersøkere i forskjellige mineralkategorier reguleres av § 3-14.

Bestemmelsen om eksklusiv undersøkelsesrett kan fravikes når en undersøker som ikke har best prioritet, har innhentet samtykke fra undersøkere som har bedre prioritet. Samtykke er ikke bare nødvendig fra innehaveren med best prioritet, men fra alle som har bedre prioritet. I samtykket kan det ligge begrensninger i hvorledes undersøkeren på lavere prioritet skal forholde seg til undersøkere med bedre prioritet, både mht. tidspunktet for undersøkelser og karakteren av undersøkelsesarbeidene.

Andre ledd regulerer situasjonen når flere har samme prioritet i ett område. Samme prioritet vil foreligge når søknader om undersøkelsestillatelse er kommet inn til Bergvesenet samme dag, jf. § 3-12. I slike situasjoner vil rettighetshaverne ha lik rett til å foreta undersøkelser.

Tredje ledd regulerer situasjonen ved undersøkelser i utmål eller registreringsområder. Utmålshaveren og innhaveren av registreringsområdet gis en eksklusiv rett til å undersøke i sitt utmål eller registreringsområdet, og går i dette arealet foran undersøkere med best prioritet. Regelen begrunnes med at utmålet eller den registrerte rett er ervervet med grunnlag i en tidligere undersøkelsestillatelse med best prioritet, samt at rettighetshaverne på dette trinn i ervervsprosessen bør ha fortrinnsrett fremfor etterfølgerne. Utmålshaver eller innehaver av registrert rett kan imidlertid samtykke til at undersøkelser finner sted i hans utmål eller registreringsområde. I den del av undersøkelsesområdet som ligger utenfor utmålet/registreringsområdet, kommer de ordinære prioritetsreglene til anvendelse. I en del tilfeller vil nok utmålshaveren og innhaveren av registreringsområdet også ha undersøkelsestillatelse med best prioritet i undersøkelsesområdet, og da vil ikke bestemmelsen i tredje ledd ha selvstendig betydning.

Fjerde ledd bestemmer at tvister om undersøkelsesretten skal avgjøres av Bergvesenet. I slike tvister vil det være innehavere av undersøkelsesrett som har rettslig interesse og som dermed kan fremme saken for Bergvesenet. Konflikter som kan oppstå kan f.eks. knytte seg til tilfeller der undersøkere har lik rett til å undersøke, jf. andre ledd.

Det er klageadgang for avgjørelser Bergvesenet fatter med hjemmel i denne bestemmelse. Klagen behandles av Nærings- og energidepartementet, jf. forvaltningsloven § 28.

Til § 3-14 Forholdet mellom rettighetshavere i forskjellige mineralkategorier

Første ledd gir anvisning på hvorledes innehavere av undersøkelsesrett i de to ulike mineralkategoriene skal forholde seg til hverandre. Utgangspunktet er at undersøkere i begge kategorier har rett til å foreta undersøkelser i området, jf. §§ 3-12 og 3-13 første ledd. Siden prioritetsreglene etter § 3-12 kun gjelder innenfor den enkelte mineralkategori, gis i dette tilfellet ingen fortrinnsrett pga. best prioritet totalt sett. Regelen vil således ikke være til hinder for at begge mineraltyper skal kunne gjøres til gjenstand for undersøkelse og eventuelt drift dersom det ene prosjektet ikke utelukker det andre. Ved å kreve at man ikke skal foreta arbeider som vil kunne være til vesentlig ulempe for den andre, stilles det opp et krav om at undersøkerne tar tilbørlig hensyn til hverandre. Oppstår det kolliderende interesser, må partene i fellesskap komme til ordninger som ivaretar alles interesser. Det er naturligvis adgang til å samtykke i at andre undersøkere utfører arbeider som er til vesentlig ulempe for en selv.

Andre ledd regulerer situasjonen ved undersøkelser i utmål eller registreringsområder med bakgrunn i ekspropriert rett, jf. § 4-5 første ledd bokstav b. Utmålshaveren og innehaveren av registreringsområdet gis en eksklusiv rett til å undersøke i sitt utmål eller registreringsområde, slik at undersøkere fra den andre mineralkategorien ikke gis undersøkelsesadgang i området. Man får med dette arbeidsro til å planlegge, eventuelt videreføre, drift i utmålet eller registreringsområdet. Utmålshaver eller innehaver av registreringsområdet kan imidlertid samtykke til at undersøkelser fra andre finner sted. I den del av undersøkelsesområdet som ligger utenfor utmålet eller registreringsområdet, kommer de ordinære reglene i første ledd til anvendelse.

Bestemmelsen i dette ledd gjelder bare undersøkelser i utmål og registreringsområde med bakgrunn i en ekspropriert rett. I disse tilfellene er drivverdigheten prøvd av Bergvesenet for utmål (§ 4-1) og av departementet ved behandling av søknad om ekspropriasjonstillatelse (§ 5-2 første ledd). Dessuten vil utmålet eller det området som er ekspropriert, ikke være større enn nødvendig for å dekke forekomsten. Andres undersøkelsesadgang vil således ikke unødig bli hindret.

Tredje ledd regulerer undersøkelser i registreringsområder som har sin bakgrunn i avtale, jf. § 4-5 første ledd bokstav a, og avviker fra bestemmelsen i andre ledd. I motsetning til situasjonene som reguleres i andre ledd, er det i disse tilfellene ikke foretatt prøving av drivverdigheten av forekomsten eller om registreringsområdet er større enn nødvendig for å dekke forekomsten. Avtaler kan tenkes inngått for å hindre undersøkelser etter mutbare mineraler i et område, dersom man ikke har en slik regel. Praksis viser også at avtaler, for å unngå krav om delingsforretning ved tinglysing, ofte inngås for et helt gnr. og bnr. selv om forekomsten bare dekker en liten del av området. For å unngå at man kan blokkere undersøkelser på mutbare mineraler, er det valgt en annen løsning enn den som følger av andre ledd for registreringsområder som har sin bakgrunn i avtale.

I et registreringsområde som har sin bakgrunn i avtale, skal andre undersøkere ikke utføre arbeider som vil kunne være til vesentlig ulempe for rettighetshaveren, med mindre denne samtykker i slike arbeider. Vesentlig ulempe kan f.eks. være ulemper ved at undersøkelsesarbeidene hemmer rettighetshaverens egne undersøkelsesarbeider. Ved vurdering av hva som vil være til vesentlig ulempe, må tas hensyn til at rettighetshaveren vil få et medansvar for sikring av faremomenter som skapes av undersøker, jf. § 4-8. Dersom registreringsområdet ikke er større enn forekomstens utstrekning, vil undersøkelser fra andre normalt være å anse som vesentlig ulempe. Er det drift på forekomsten, vil forbud mot undersøkelser allerede følge av § 3-5 tredje ledd, jf. § 2-3 andre ledd bokstav b. Hvis det kommer til tvist om undersøkelsesretten, får bestemmelsen i fjerde ledd anvendelse.

Det kan tenkes situasjoner der et registreringsområde og et utmål helt eller delvis dekker hverandre. Utgangspunktet vil da være at de to rettighetshavere må gi samtykke overfor hverandre for å kunne utføre undersøkelsesarbeider i det området som er felles, jf. andre ledd. I et registreringsområde basert på en registrert avtale, vil utmålshaveren kunne undersøke dersom det ikke medfører vesentlig ulempe, jf. tredje ledd. Ved manglende enighet, vil dette kunne blokkere enhver undersøkelsesaktivitet i området. Det vil derfor normalt være behov for at partene kommer frem til enighet om hvorledes undersøkelsesarbeidene skal foregå. Hvem som skal ha forrang til en eventuell forekomst som inneholder både mutbare og registrerbare mineraler, vil måtte avgjøres på driftsstadiet ved behandling av søknad om driftskonsesjon, jf. § 6-2. § 4-3 fjerde ledd og § 4-6 fjerde ledd gir nærmere bestemmelser om hvem som har rett til forekomster som består både av mutbare og registrerbare mineraler, se merknad under kapittel 5.9.1. Ved tvister om undersøkelsesadgangen kommer fjerde ledd til anvendelse.

Fjerde ledd bestemmer at tvister om undersøkelsesretten skal avgjøres av Bergvesenet. Se merknader under § 3-13 fjerde ledd.

Til § 3-15 Opphør av undersøkelsestillatelsen

Første ledd gir regler om når undersøkelsestillatelser skal slettes fra Bergvesenets register. Ved siden av at Bergvesenet skal slette av eget tiltak når en av situasjonene under bokstav a til bokstav g foreligger, kan den som er berettiget begjære sletting i disse situasjonene. Berettiget kan være f.eks. grunneier, hans avtalepart, en innehaver av undersøkelsestillatelse på lavere prioritet som kan godtgjøre at betingelsene for opphør av en foranstående rett har funnet sted eller domstolene på bakgrunn av rettskraftig dom.

Bokstav a slår fast at undersøkelsestillatelse som hovedregel gjelder i 7 år, og er en videreføring av hovedregelen i bvl. § 20. Fristen løper først fra det tidspunkt undersøkelsestillatelsen har best prioritet, jf. femte ledd. Dersom undersøkeren får utmål eller får registrert rett etter § 4-5 i løpet av 7-årsperioden, har dette ikke betydning for varigheten av undersøkelsestillatelsen, som fortsatt vil gjelde til utløpet av 7-årsfristen. Bakgrunnen for en fristlengde på 7 år er gitt under kapittel 5.8.2. I tillegg fremgår det av bokstav a at undersøkelsestillatelsen bortfaller ved utløpet av forlenget frist etter § 3-16.

Pågående forhandlinger om avtale om erverv av registrerbar forekomst forhindrer ikke fristutløp. Dersom utløpet av fristen i § 3-15 nærmer seg og partene ikke kan bli enige om en avtale, må eventuelt undersøkeren søke ekspropriasjon.

Bokstav b og c gir regler for de tilfeller der det er gitt tillatelse til å ekspropriere forekomst etter § 5-2. Bestemmelsene skal sikre overholdelse av kravet i oreigningsloven § 16 om at skjønn må være krevet innen 1 år fra tillatelse blir gitt, samt sikre at registrering av rett til forekomsten skjer i rimelig tid etter at et ekspropriasjonsskjønn er avholdt.

Bokstav d og e sanksjonerer manglende overholdelse av bestemmelsene i § 13-17 andre og tredje ledd om konsolidering av personer og selskaper ved indirekte erverv av undersøkelsestillatelser.

Bokstav f bestemmer at sletting skal skje dersom undersøkelsestillatelsen blir trukket tilbake i medhold av § 12-1 fordi rettighetshaveren i vesentlig grad har brutt bestemmelser eller pålegg gitt i medhold av loven.

Bokstav g fastslår at dersom innehaveren av undersøkelsestillatelse forsømmer å betale årsavgiften for tillatelsen i samsvar med innbetalingsfristene i § 11-2, skal rettigheten slettes.

Andre ledd bestemmer at når det er søkt om forlenget undersøkelsestillatelse eller utmål eller begjært registrering etter § 4-5 før utløpet av 7-årsfristen, skal sletting ikke skje mens søknaden er til behandling. Søknaden eller begjæringen må være kommet inn til Bergvesenet før 7-årsfristen er utløpt, og dersom fristen normalt ville ha løpt ut i behandlingstiden og søknaden eller begjæringen blir avslått, løper fristen først ut 30 dager etter at behandlingen er avsluttet. Bestemmelsen er en videreføring av prinsippet i bvl. § 21 fjerde ledd, og sikrer at søkeren ved avslag har tid til å søke om forlengelse av undersøkelsestillatelsen etter § 3-16. Avslag på søknad om utmål kan skyldes at drivverdighet ikke er godt nok dokumentert, noe som kan rettes opp ved forlengelse av undersøkelsestillatelsen slik at ytterligere undersøkelser kan foretas. Når det gjelder registrering av erverv av rett til forekomst etter § 4-5, er det ikke et drivverdighetskrav eller lignende prøving. Bestemmelsen vil derfor i det sistnevnte tilfellet ha betydning ved at søker som får avslag f.eks. pga. formfeil ved avtalen, har minst 30 dager til å rette opp feilen.

Dersom søknaden om utmål blir innvilget eller begjæring om registrering tatt til følge, skal undersøkelsestillatelsen tidligst slettes samtidig med denne beslutningen. Har avgjørelsen falt før utløpet av 7-årsfristen i bokstav a, vil undersøkelsestillatelsen først opphøre når de 7 årene er gått. Dersom søknaden eller begjæringen er til behandling når 7-årsfristen utløper, gjelder undersøkelsestillatelsen frem til utmålet er tildelt eller rettigheten registrert, slik at grunnlaget for denne beslutningen, kravet om undersøkelsestillatelse, fortsatt er tilstede. Tilsvarende gjelder dersom søknaden eller begjæringen er til behandling når forlenget frist etter § 3-16 løper ut.

Tredje ledd gir en tilsvarende bestemmelse ved søknad om ekspropriasjonstillatelse etter § 5-2 første ledd som for søknader og begjæringer etter andre ledd, jf. merknader til dette leddet.

Fjerde ledd slår fast at slettingen medfører bortfall av undersøkelsestillatelsen. Bortfallet innebærer samtidig bortfall av prioritet i ervervssystemet og inntreden av karantene for erverv av ny undersøkelsestillatelse i samme område for samme mineralkategori.

Femte ledd slår fast at 7-årsfristen for etterstående undersøkere etter første ledd bokstav a, først løper fra det tidspunkt undersøkelsestillatelsen får best prioritet i sin mineralkategori.

Fristen løper selv om en annen person har utmål/registrert erverv av forekomst i en del av undersøkelsesområdet slik at innehaveren av undersøkelsestillatelsen ikke uten samtykke kan foreta undersøkelser i området, jf. § 3-15 andre ledd, eventuelt ikke foreta undersøkelser som kan være til vesentlig ulempe, jf. § 3-15 tredje ledd.

Sjette ledd gir departementet hjemmel for å fastsette forskrift om sletting.

Til § 3-16 Forlengelse av undersøkelsestillatelsen

Første ledd gir Bergvesenet adgang til etter søknad å forlenge 7-årsfristen før utløp av undersøkelsestillatelsen etter § 3-15 første ledd bokstav a. Oppramsingen av momenter som kan tillegges vekt er ikke å anse som uttømmende. Andre momenter enn de nevnte kan f.eks. være manglende økonomisk evne eller arbeidsstans på bakgrunn av særlige forhold. Det vil imidlertid uansett være en forutsetning at forholdene som begrunner forlengelsen ikke skyldes undersøkeren. I praksis kan forlengelse f.eks. være aktuelt når det dreier seg om kartlegging og vurdering av drivverdighet for spesielt vanskelige forekomster. Bestemmelsen bygger på bvl. § 21 første ledd. Gjeldende praksis som legger til grunn at forlengelse ikke skal være kurant, forutsettes videreført, jf. kapittel 5.8.2.

Langdryge forhandlinger med grunneier er ikke grunnlag for forlengelse. Dersom utløpet av 7-årsfristen i § 3-15 nærmer seg, og partene ikke kan bli enige om en avtale, må eventuelt undersøkeren søke ekspropriasjonstillatelse etter § 5-2 første ledd.

Forlengelse etter denne bestemmelsen kan bare gis én gang. I behandlingen av en forlengelsessøknad er undersøkere med dårligere prioritet å anse som parter i saken. Iht. forvaltningsloven må de forhåndsvarsles og underrettes om vedtak, og partene har klagerett, jf. fvl. §§ 17, 27 og 28.

Andre ledd gir adgang til forlengelse av 7-årsfristen i § 3-15, uten en grense for hvor lenge fristen kan forlenges. Bestemmelsen får anvendelse i de tilfeller tvist om undersøkelsesretten har hindret igangsettingen av undersøkelsesarbeider. Bakgrunnen for bestemmelsen er at det i slike tvilstilfeller vil være urimelig om svært lang saksbehandlingstid medfører at en mister rett etter ervervssystemet. Samtidig kan ikke forlengelsen gjøres lengre enn den tid undersøkelsene har vært hindret av tvisten.

Tredje ledd slår fast at søknad om fristforlengelse må være kommet inn til Bergvesenet innen utløpet av fristen i § 3-15 første ledd bokstav a eller de utvidede fristene etter § 3-15 andre og tredje ledd, dvs. innen 7 år eller eventuelt 30 dager etter avslag på søknad om utmål, begjæring om registrering etter § 4-5 eller søknad om ekspropriasjonstillatelse etter § 5-2 første ledd. Det kan tenkes at en som søker om utmål, registrering eller ekspropriasjon samtidig søker om forlengelse i tilfelle han skulle få avslag på førstnevnte søknader. Dette er lite ønskelig da det vil medføre unødvendig saksbehandling. Søknad om forlengelse bør således ikke behandles før de øvrige søknadene er ferdigbehandlet.

Til § 3-17 Direkte og indirekte overdragelse av undersøkelsestillatelse

Første ledd stiller krav om at overdragelser av undersøkelsestillatelser må godkjennes av Bergvesenet. Bestemmelsen gjelder direkte erverv av undersøkelsestillatelser, og ikke erverv av eierandeler i foretak som har slik tillatelse. Bestemmelsen er av en noe annen karakter enn den konsesjonsplikt som følger av IK § 11. Bergvesenet foretar ingen diskresjonær prøving av overdragelsen. Godkjennelse skal derfor gis med mindre lovens vilkår er til hinder for dette. Bestemmelsene i §§ 3-1, 3-2 og 3-3 gis anvendelse ved overdragelsen, og innebærer at det foreligger samme vilkår ved avledet erverv som ved opprinnelig erverv av undersøkelsestillatelse; tillatelse kan nektes dersom loven er brutt, gebyr ikke er betalt, erververen har tillatelse fra før i samme område og for samme mineralkategori, erververen er underlagt karantene eller begrensinger følger av konsolideringsbestemmelsene.

Dersom erverver har undersøkelsestillatelse fra før i samme område og for samme mineralkategori med dårligere eller bedre prioritet, må han be om at denne slettes for å få registrert ervervet. Uten slik anmodning vil søknaden bli avslått, jf. § 3-1 andre ledd. Dersom to undersøkere bytter tillatelser, må dette registreres samtidig som en gjensidig overdragelse. Undersøker må avhende sin registrerte rett dersom han erverver en annen rett, ellers blir søknaden avslått.

Andre ledd regulerer indirekte erverv av undersøkelsestillatelser, nærmere bestemt erverv av mer enn 50 % av eierandelene i selskap som har slik tillatelse. Bestemmelsen gjelder kun når erververen, eller noen som antas å stå han nær, jf. § 3-3, har undersøkelsestillatelse i samme område som målselskapet for samme mineralkategori. Bestemmelsen forhindrer omgåelse av bestemmelsene i § 3-1 andre ledd, og § 3-3, jf. § 3-1 andre ledd, jf. merknader under disse bestemmelsene. Dersom erververen eller målselskapet ikke avhender en av tillatelsene slik at konflikt unngås, må en av tillatelsene slettes. Erververen eller selskapet må selv melde

fra til Bergvesenet om hvilken av tillatelsene som ønskes slettet. Dersom slik melding ikke gis, skal Bergvesenet av eget tiltak slette en av undersøkelsestillatelsene, jf. § 3-15 bokstav d. Det kan være hensiktsmessig i forskrift, jf. § 3-15 fjerde ledd, å gi nærmere regler om hvilken av tillatelsene som skal slettes, f.eks. slik at tillatelsen med dårligst prioritet slettes.

Tredje ledd regulerer i likhet med andre ledd indirekte erverv av undersøkelsestillatelser ved at personer eller selskap erverver mer enn 50 % av eierandelene i et annet selskap som har undersøkelsestillatelse. Bestemmelsen gjelder kun når erververen er innehaver av et utmål eller registrert rett til forekomst som helt eller delvis ligger i undersøkelsesområdet der målselskapet har undersøkelsestillatelse, og denne tillatelsen gjelder samme mineralkategori som forekomsten. Bestemmelsen skal hindre omgåelse av reglene i § 3-1 tredje ledd og § 3-3, jf. § 3-1 tredje ledd, jf. merknader under disse bestemmelsene. Dersom erververen eller målselskapet ikke avhender hhv. utmålet eller den registrerte forekomsten etter § 4-5 eller undersøkelsestillatelsen, må en av rettighetene slettes. Erververen eller selskapet må selv melde fra til Bergvesenet om hvilken av rettighetene som ønskes slettet. Dersom slik melding ikke gis, skal Bergvesenet av eget tiltak slette en av rettighetene, jf. § 3-15 bokstav e. Det kan være hensiktsmessig i forskrift, jf. § 3-15 fjerde ledd, å gi nærmere regler om hvilken av rettighetene som skal slettes, f.eks. slik at undersøkelsestillatelsen skal slettes og ikke utmålet eller den registrerte retten. Dersom kun deler av det berørte utmålet eller den registerte rettighet ligger innenfor selskapets undersøkelsesområde, er det tilstrekkelig å slette den delen av utmålet eller den registrerte rett som sammenfaller med undersøkelsesområdet.

Situasjoner der en erverver har undersøkelsestillatelse i et område hvor målselskapet har utmål eller registrert rett etter § 4-5, reguleres av § 4-11 andre ledd.

Fjerde ledd gir adgang for Bergvesenet til å sette frist for avhendelse eller begjæring om sletting etter andre og tredje ledd. Dersom fristen ikke overholdes, skal Bergvesenet slette undersøkelsestillatelsen, jf. § 3-15 første ledd bokstav e og f.

Femte ledd gir departementet adgang til å gi nærmere bestemmelser om godkjenningssøknader etter første ledd. Det kan være hensiktsmessig å fastsette et obligatorisk søknadsskjema for slike overdragelser.

Kapittel 4 – Erverv av forekomst

Til § 4-1 Forekomster av mutbare mineraler – utmål

Første ledd forutsetter at man for å få utmål må ha en undersøkelsestillatelse for mutbare mineraler på best prioritet. Dersom en annen har en undersøkelsestillatelse for mutbare mineraler med bedre prioritet i deler av det omsøkte området, blir utmål nektet for denne del.

Det følger av § 3-12 at dersom søknad om utmål omfatter areal som ligger utenfor undersøkelsesområdet, får søkeren prioritet i dette områder fra den dagen søknaden kommer inn til Bergvesenet. Utmålet kan som følge av dette strekke seg utover det området som er omfattet av søkers undersøkelsestillatelse. Dette forutsetter dog at ingen andre har undersøkelsestillatelse for mutbare mineraler eller utmål i dette området på det tidspunkt søknaden om utmål blir innlevert, samt at han fyller vilkårene for å få en undersøkelsestillatelse i området, jf. §§ 3-1 til 3-3. Bare på denne måten vil han få best prioritet, jf. § 3-12, som er en forutsetning for å kunne få utmål. Så lenge han får best prioritet og de øvrige vilkår for å kunne få undersøkelsestillatelse er oppfylt, er det intet vilkår at han faktisk innehar en undersøkelsestillatelse på det tidspunkt han søker om utmål. Faktisk vil han imidlertid bli registrert med en undersøkelsestillatelse, som vil falle bort dersom han påfølgende år lar være å betale årsavgiften.

Dersom vilkårene for å få utmål er oppfylt, har søker krav på å få utmål. Det er ingen diskresjonær prøving på dette stadiet. Vilkårene for å få utmål er at man har eller får en undersøkelsestillatelse med best prioritet i området, at man betaler inn forskudd på behandlingsgebyr, at utmålsforretning blir avholdt etter nærmere regler fastsatt i forskrift og at søker kan sannsynliggjøre at forekomsten inneholder et mutbart mineral som kan antas å være eller innen rimelig tid bli drivverdig. Det er Bergvesenet som i det enkelte tilfellet avgjør om søker tilfredsstiller kravene til å få utmål. Bergvesenets beslutning kan på vanlig måte påklages til departementet.

Når det gjelder drivverdighetsvurderingen, foreslås ingen endring av gjeldende rett. Det vises til bvl. § 23 og kapittel 5.9.1. Drivverdighetsbegrepet knytter seg i utgangspunktet til den mutbare forekomsten. Eventuelle forekomster av registrerbare mineraler, jf. § 4-3 tredje og fjerde ledd, kan imidlertid tas med i denne vurderingen, dog slik at den mutbare forekomsten må utgjøre hovedkomponenten.

Vilkåret om at søknaden blir å avslå når utmålsforretning ikke kan avholdes på grunn av forhold som skyldes søker, sikter til forskrift som forutsettes gitt med hjemmel i § 4-2 tredje ledd om utmålsforretning. Forskriften bør tilsvare dagens bvl. § 32, og medføre at utmålssøknaden blir å avslå dersom søker eller hans fullmektig uteblir fra utmålsforretning uten lovlig forfall.

Første ledd *fjerde punktum* innebærer at to rettssubjekter ikke skal kunne drive på én mutbar forekomst i samme område. Dersom en annen får undersøkelsestillatelse for mutbare mineraler med best prioritet i et område som omfatter utmålet, kan han ikke få tildelt utmål i det området som allerede er belagt med utmål, se dog andre ledd nedenfor om at utmål kan tildeles i fellesskap. Det er imidlertid ingenting i veien for å tildele utmål i et registreringsområde. Konflikter mht. hvem som skal få sette igang drift, utmålshaver eller innehaver av registrert rett etter § 4-5, løses i forbindelse med vurdering av søknad om driftskonsesjon.

Andre ledd er en videreføring av bvl. § 24 andre ledd. Dersom to undersøkere har undersøkelsestillatelse for mutbare mineraler med best prioritet, fordi søknaden om undersøkelsestillatelse kom inn til Bergvesenet samme dag, har de lik rett til å få utmål. Som etter gjeldende lovgivning, vil regelen være at dersom utmål blir gitt i området, får undersøkerne utmålet i fellesskap, uansett om de har søkt i fellesskap eller opptrådt hver for seg. En regel om at utmål i området skal tilfalle den undersøker som først søker og kan sannsynliggjøre drivverdighet vil kunne føre til et kappløp og stille Bergvesenet overfor vanskelige konflikter og lede til tvister som utvalget ikke finner ønskelig.

I *andre punktum* er det tatt med en bestemmelse for det tilfellet at utmålshaverne ikke blir enige om hvordan eller når forekomsten skal utvinnes. Sameieloven § 15 vil i så fall kunne benyttes til oppløsning av eierfellesskapet.

Tredje ledd er en forskriftshjemmel og gir departementet adgang til å stille krav til utmålssøknadens innhold og utarbeide obligatorisk søknadsskjema. Som eksempel på krav det kan være aktuelt å stille til søknaden nevnes søkers navn og adresse, person- eller organisasjonsnummer, angivelse av undersøkelsesområdet søknaden knytter seg til, angivelse av hvilket område det ønskes utmål i og hvilket mineral som finnes i området, jf. bvl. § 27.

Til § 4-2 Utmålets form og størrelse

Bestemmelsen opprettholder flateutmål som den eneste form for utmål, jf. bvl. § 25. I forhold til gjeldende rett er det gitt en ny hovedregel slik at utmålet kan ha form som en trekant, og ikke behøver å være en rettvinklet firkant, jf. *første ledd*. Utmålet kan gis en annen utforming dersom særlige grunner tilsier dette, f.eks. kan det være ønskelig at utmålet blir lagt umiddelbart inntil et annet utmål eller annens undersø-

kelsesområde, jf. bvl. Det vises i denne sammenheng til at man ikke kan få utmål dersom man ikke har best prioritet i området eller en annen har utmål i det omsøkte området, jf. § 4-1.

Utmål skal tildeles som et bruttområde, dvs. at utmålet også kan omfatte områder hvor bergverksdrift ikke er tillatt. At drift ikke kan igangsettes i områder som er unntatt for leting og undersøkelsarbeider uten særskilt samtykke eller ekspropriasjon, følger av § 4-4. Ikraftredelse av mineralloven medfører ingen endring for allerede meddelte utmål etter bvl.

Andre ledd fastslår at utmålet ikke skal være større enn nødvendig for å dekke forekomstens sannsynlige utstrekning. Dette er en videreføring av gjeldende rett, og skal hindre at areal båndlegges unødig.

Tredje ledd er en forskriftshjemmel og gir departementet anledning til å fastsette maksimalstørrelse på utmål og eventuelt maksimal lengde på utmålets sidekanter. Det kan også gis regler om utmålsbrevets innhold og utmålsforretningen, jf. bvl. §§ 30-35 om innkalling og varsel av søkeren samt eier og bruker av grunnen, forfall fra utmålsforretning, protokoll fra denne og merking av utmålet. Departementet kan også gi regler om hvem som skal betale en eventuell merking. Til sammenligning vises til bvl. § 19 tredje ledd og utkastet § 3-4 tredje ledd.

Til § 4-3 Rett til undersøkelser og mineraler i utmålet

Første ledd fastslår at uavhengig av om utmålshaver har undersøkelsestillatelse eller ikke, skal han ha anledning til utføre undersøkelser i utmålsområdet i samme utstrekning som om han hadde hatt en slik tillatelse. Reglene i kapittel 3 om undersøkelser, f.eks. varsel før undersøkelsene igangsettes, krav om samtykke fra grunneier for å kunne påføre vesentlig skade, samt adgang kun til å utføre nødvendige undersøkelser, gjelder tilsvarende for utmålshaver. For andres adgang til å undersøke i utmålshavers utmål, vises til § 3-13 tredje ledd og § 3-14 andre ledd.

I § 4-8 er det en regel om utmålshavers plikt til å iverksette sikringstiltak som går lenger enn sikringsplikten etter § 3-10, jf. merknaden til § 4-8.

Andre ledd er en videreføring av bvl. § 38 og fastslår at utmålshaver har rett til å bryte ut og nyttiggjøre seg de mutbare mineralene i området.

Tredje ledd er en videreføring av bvl. § 39. Det fastslås her at utmålshaver har rett til å bryte ut biprodukter, dvs. de registrerbare mineraler og mineralske byggeråstoffer som det er nødvendig å bryte ut for å drive ut de mutbare mineralene. Bestemmelsen regulerer kun retten til å bringe biproduktene fram i dagen sammen med de mutbare mineralene. Hvis forekomsten kan angripes på en annen måte som ikke nødvendiggjør at de registrerbare mineralene eller mineralske byggeråstoffene brytes ut, er vilkåret etter tredje ledd ikke oppfylt.

I *fjerde ledd* bestemmes at utmålshaver også som hovedregel har rett til å nyttiggjøre seg biproduktene uten å betale vederlag til grunneier. Hovedregelen fravikes i de tilfeller hvor Bergvesenet før drift igangsettes finner at forekomsten av registrerbare mineraler eller mineralske byggeråstoffer kan gjøres til gjenstand for selvstendig utnyttelse. I slike tilfeller kan grunneier (eller eventuelt rettighetshaveren til mineralene, f.eks. en som har registrert rett etter § 4-5) velge om han vil overta biproduktene mot å betale et vederlag til utmålshaver eller motta et vederlag fra utmålshaver slik at utmålshaver kan beholde biproduktene. At grunneier skal ha et valg i denne sammenheng er nytt i forhold til gjeldende lov. Det framgår av Ot.prp. nr. 1 (1970-71) om bergverksloven side 23 at grunneieren har krav på erstatning dersom utmålshaveren utnytter biproduktene, selv om dette ikke ble regulert i bvl. § 39. Innehaver av undersøkelsestillatelse for registrerbare mineraler har ingen

rettigheter etter denne bestemmelsen. For å få det må han registrere rett til forekomst etter § 4-5.

Utvalget finner det riktig at grunneier som i utgangspunktet er eier av både de registrerbare mineraler og de mineralske byggeråstoffene, skal kunne velge den løsning som passer han best. For øvrig gjøres ingen endring i de momenter som skal tillegges vekt ved vurderingen av om de ikke-mutbare mineralene kan gjøres til gjenstand for selvstendig utnyttelse. Det vises i denne sammenheng til gjeldende bergverkslov om at mineralene «forekommer på stedet i slik mengde og form at forekomsten av dem med fordel kan gjøres til gjenstand for selvstendig utnyttelse».

Når det gjelder tidspunktet for når Bergvesenet skal ta stilling til om noe med fordel kan gjøres til gjenstand for selvstendig drift, mener utvalget at dette normalt bør skje før konsesjon meddeles eller ekspropriasjonstillatelse etter § 5-2 første ledd gis. Dette fordi avgjørelsen er av betydning for vurderingen av om allmenne hensyn taler imot at konsesjon gis og om ekspropriasjon vil være mer til gagn enn skade. Loven krever at avgjørelsen skal tas senest før drift igangsettes.

Vederlaget fastsettes ved skjønn dersom partene ikke blir enige. I første instans er dette skjønnet et lensmannsskjønn, jf. § 8-1. De vanlige regler for hvem som skal dekke utgifter ved skjønnet gjelder, jf. skjønnsloven § 54.

Til § 4-4 Særlige steder – utmål

I *første ledd* bestemmes at de områder som er unntatt fra leting etter § 2-3 og undersøkelsesarbeider etter § 3-5 også er unntatt fra drift med mindre rette vedkommende samtykker. Det vises til merknadene til § 2-3 når det gjelder avgrensningen av disse områdene og hvem som må samtykke.

Andre ledd gjør unntak fra regelen i første ledd for drift under dagen. En utmålshaver kan få tillatelse av Bergvesenet til underjordsdrift dersom fordelene utmålshaver vil oppnå er overveiende i forhold til den skade og de ulemper drift på disse områdene vil føre med seg for grunneier eller bruker. Bestemmelsen er en videreføring av bvl. § 37 andre ledd, med det unntak at kirkegårder ikke lenger står nevnt som et område hvor det ikke kan tillates underjordsdrift. Dette er dog ikke ment å endre realiteten. Unntaket er kun fjernet fordi det syntes for kasuistisk, og fordi også andre områder enn kirkegårder kan peke seg ut som områder hvor det er lite naturlig å gi tillatelse til underjordsdrift. Unntaket i bvl. § 37 om geofysiske målinger der utmålshaver etter friluftsloven har fri ferdselsrett i innmark, er imidlertid ikke tatt med fordi bestemmelsen må anses å være overflødig.

Tredje ledd er en videreføring av erstatningsbestemmelsen i bvl. § 37 tredje ledd. Bestemmelsen pålegger utmålshaveren et objektivt erstatningsanvar for de skader drift under dagen i områder som nevnt i § 2-3 påfører grunn, bygninger og andre innretninger og anlegg. Utmålshaver er også ansvarlig for den ulempe driften påfører grunneier og bruker. I tillegg til det objektive erstatningsansvar, gjelder det ulovfestede prinsippet i norsk rett om subjektivt ansvar. Slikt ansvar kan f.eks. bli aktuelt for følgeskader som ikke dekkes av det objektive ansvaret.

Tvister om erstatning avgjøres også her ved lensmannsskjønn. Det presiseres at det bare er grunneiere og brukere som skal ha erstatning for ulempe. Vedkommende myndighet får bare erstatning for ulempe etter denne bestemmelse dersom de opptrer i egenskap av grunneiere eller brukere. Når det gjelder kostnadene med skjønnet, vises til merknaden til § 2-6.

Til § 4-5 Forekomster av registrerbare mineraler – registrering

Første ledd er parallell til bestemmelsen i § 4-1. Det fastslås at for å få registrert erverv av rett til forekomst av registrerbart mineral, må man ha en undersøkelsestillatelse for registrerbare mineraler på best prioritet. Dersom en annen har en undersøkelsestillatelse for registrerbare mineraler i deler av det omsøkte området på best prioritet, blir registrering nektet for denne del.

Det følger av § 3-12 at dersom begjæringen om registrering av rett etter § 4-5 omfatter areal som ligger utenfor undersøkelsesområdet, får vedkommende som begjærer registrering prioritet i dette områder fra den dagen begjæringen kommer inn til Bergvesenet. Registreringsområdet kan som følge av dette strekke seg utover det området som er omfattet av den undersøkelsestillatelse som ligger til grunn for registreringsbegjæringen. Dette forutsetter dog at ingen andre har undersøkelsestillatelse for registrerbare mineraler i dette området på det tidspunkt begjæringen om registrering blir innlevert, og at søkeren fyller vilkårene for å få en undersøkelsestillatelse i området, jf. §§ 3-1 til 3-3. Bare på denne måten vil han få best prioritet, jf. § 3-12 og fylle vilkårene for å kunne få registrert rett i området. Så lenge han får best prioritet og de øvrige vilkår for å kunne få undersøkelsestillatelse er oppfylt, er det intet vilkår at han faktisk innehar er undersøkelsestillatelse på det tidspunkt han søker om registrering. Faktisk vil han imidlertid bli registrert med en undersøkelsestillatelse som vil falle bort dersom han påfølgende år lar være å betale årsavgiften.

Uttrykket «begjære registrering» er brukt for å gjøre det klart at det ikke er noen diskresjonær prøving på dette stadiet. Den som begjærer registrering må ikke påvise drivverdighet i motsetning til hva som gjelder for utmål. Når det gjelder den som begjærer registrert en ekspropriert rettighet, vil imidlertid drivverdighet i alminnelighet være godtgjort dersom ekspropriasjonstillatelse har blitt gitt i medhold av § 5-2 første ledd.

Visse faste vilkår må imidlertid den som begjærer registrering etter § 4-5 også oppfylle. Som før nevnt må han ha eller få en undersøkelsestillatelse med best prioritet i området og forskudd på behandlingsgebyr må være innbetalt. Videre må begjæringen fylle de krav som forutsettes fastsatt i forskrift i medhold av tredje ledd, bl.a. må det være mulig å fastslå hvilket område begjæringen gjelder for. Bergvesenets beslutning om å registrere eller avslå registrering på formelt grunnlag, kan på vanlig måte påklages til departementet.

Første ledd *bokstav a* bestemmer at avtale må inngås med grunneier og rettighetshavere dersom driften vil kunne gripe inn i deres rettigheter. Bergvesenet må før det foretar registrering, undersøke om avtaleparten er hjemmelshaver eller på annen måte utleder sin rett fra hjemmelshaver. Dersom én rettighetshaver ikke vil inngå avtale, må undersøker på registrerbare mineraler søke ekspropriasjonstillatelse, jf. § 5-2 første ledd, slik at rett til forekomsten kan erverves fra denne grunneier eller eventuelt rettighetshaver. Imidlertid vil det da måtte skje en registrering etter bokstav b. Dersom grunneier selv ønsker å sikre seg rett til forekomst på egen eiendom, er det tilstrekkelig at han sender inn en erklæring om at han er eier, og angir hvilket område rettigheten ønskes for. Også grunneier må imidlertid ha avtale med eventuelle rettighetshavere.

Når det gjelder *bokstav b*, er det den eksproprierte rett som er ervervet på grunnlag av en ekspropriasjonstillatelse etter § 5-2 første ledd som skal registreres, dvs. ekspropriasjon av selve forekomsten eller rett til å utnytte forekomsten. Selv om rettighetshaver har brukt en annen hjemmel for sin ekspropriasjon, f.eks. pbl. eller oreigningsloven, er dette intet hinder for registrering, såfremt den som begjærer registrering ellers fyller vilkårene for registrering. For øvrig er det den eksproprierte rett som skal registreres, ikke ekspropriasjonstillatelsen etter § 5-2 første ledd.

Bestemmelsen i *andre ledd* innebærer at to rettssubjekter ikke skal kunne drive på én registrerbar forekomst i samme område. Dersom en annen får undersøkelsestillatelse for registrerbare mineraler med best prioritet i et undersøkelsesområde som omfatter et registreringsområde etter § 4-5, kan han ikke begjære registrering iht. bokstav a for det areal som allerede er omfattet av en registrert avtale eller ekspropriert rett. Det samme gjelder imidlertid ikke dersom han har ekspropriert rettigheten. I dette tilfellet kan registrering foretas i en annens registreringsområde. Slik ekspropriasjon kan tenkes dersom det første registreringsområdet er større enn det som er nødvendig for å dekke forekomsten i henhold til en tidligere avtale, som nevnt i første ledd bokstav a. Det er imidlertid ingenting i veien for å tildele et registreringsområde i annens utmål. Konflikter mht. hvem som skal få sette igang drift, innehaver av registrert rett etter § 4-5 eller utmålshaver, løses i forbindelse med vurdering av søknad om driftskonsesjon.

Tredje ledd fastslår at registreringsområdet skal være lik det areal som er fastlagt i avtalen eller ved ekspropriasjon. Forutsetninger for dette er imidlertid at undersøkeren får eller har best prioritet i området og at ingen andre har registrert rett etter § 4-5 i området. Dersom andre eksproprierer hele eller deler av forekomsten i registreringsområdet i ettertid, må registreringsområdet gjøres tilsvarende mindre. Utover dette er det intet krav til størrelsen på avtaleområdet.

Fjerde ledd inneholder en forskriftshjemmel og gir departementet anledning til å stille krav til begjæringen om registrering, formkrav til avtalen som er grunnlaget for registreringen, saksbehandlingsregler for Bergvesenet og regler om merking av registreringsområdet. Det presiseres at merking ikke er påbudt, men kun skal finne sted dersom det er nødvendig f.eks. for å avgjøre tvister. Til sammenligning vises til bvl. § 19 tredje ledd og utkastet § 3-4 tredje ledd. Departementet kan også gi regler om hvem som skal bekoste en eventuell merking.

Til § 4-6 Rett til undersøkelser og mineraler i registreringsområdet

Bestemmelsen er en parallell til § 4-3. *Første ledd* fastslår at uavhengig om innehaver av rett etter denne bestemmelse har undersøkelsestillatelse eller ikke, skal han ha anledning til utføre undersøkelser i registreringsområdet i samme utstrekning som om han hadde hatt en slik tillatelse. Reglene i kapittel 3 om undersøkelser, f.eks. varsel før undersøkelsene igangsettes, krav om samtykke fra grunneier for å kunne påføre vesentlig skade, samt adgang kun til å utføre nødvendige undersøkelser, gjelder imidlertid også for rettighetshaveren. For andres adgang til å undersøke i rettighetshavers registreringsområde, vises til § 3-13 tredje ledd og § 3-14 andre og tredje ledd. I § 4-8 er det imidlertid en regel om rettighetshaveres plikt til å iverksette sikringstiltak som går lenger enn sikringsplikten etter § 3-10, jf. merknaden til § 4-8.

Andre ledd fastslår at rettighetshaver kan bryte ut og nyttiggjøre seg alle registrerbare mineraler i registreringsområdet, med mindre noe annet følger avtalen med grunneier eller den eksproprierte rett. Grunneier kan f.eks. ha forbeholdt seg retten til enkelte mineraltyper. Bestemmelsen uttrykker imidlertid en presumpsjon for at dersom det er registrert en rettighet etter § 4-5, har rettighetshaver retten til alle de registrerbare mineralene i området.

Tredje ledd bestemmer at rettighetshaver kan bryte ut de mutbare mineraler og mineralske byggeråstoffer som er nødvendig for å bryte ut de registrerbare mineralene, jf. andre ledd. Regelen skal forstås på samme måte som § 4-3 tredje ledd.

Fjerde ledd har regler om rettighetshavers rett til å nyttiggjøre seg de mutbare mineralene som i utgangspunktet tilhører staten. Hovedregelen er at rettighetshaver kan nyttiggjøre seg disse uten å betale vederlag. Regelen fravikes i de tilfeller hvor

Bergvesenet før drift igangsettes finner at forekomsten av mutbare mineraler kan gjøres til gjenstand for selvstendig utnyttelse. I slike tilfeller kan utmålshaver, dersom det er en slik i området, velge om han vil overta biproduktene mot å betale et vederlag til rettighetshaveren eller motta et vederlag fra rettighetshaver slik at rettighetshaver kan beholde biproduktene. Utvalget finner det riktig at utmålshaver som i utgangspunktet har retten til de mutbare mineraler, skal kunne velge den løsning som passer han best. Dersom det ikke er noen utmålshaver i området, kan rettighetshaver nyttiggjøre seg mineralene uten å betale vederlag. Innehaver av undersøkelsestillatelse for mutbare mineraler har ingen rettigheter etter denne bestemmelse. For å få det, må han søke og få tildelt utmål etter § 4-1. For øvrig vises til merknaden til § 4-3 om hvilke momenter som skal tillegges vekt ved vurderingen av om de mutbare mineralene kan gjøres til gjenstand for selvstendig utnyttelse.

Når det gjelder tidspunktet for når Bergvesenet skal ta stilling til om noe er til gjenstand for selvstendig drift, mener utvalget at dette normalt bør skje før konsesjon meddeles eller ekspropriasjonstillatelse etter § 5-2 første ledd gis. Dette fordi avgjørelsen er av betydning for vurderingen av om allmenne hensyn taler imot at konsesjon gis og om ekspropriasjon vil være mer til gagn enn skade. Loven krever at avgjørelsen skal tas senest før drift igangsettes.

Vederlaget fastsettes ved skjønn dersom partene ikke blir enige. I første instans er dette skjønnet et lensmannsskjønn, jf. § 8-1. Det vises til merknaden til § 4-3.

Femte ledd har regler om rettighetshavers adgang til å nyttiggjøre seg de mineralske byggeråstoffer som er brutt ut i medhold av tredje ledd. Rettighetshaver kan nyttiggjøre seg disse uten å betale vederlag. Dette gjelder imidlertid ikke dersom noe annet følger av avtalen eller den eksproprierte rett. I loven presumeres imidlertid at de mineralske byggeråstoffene er omfattet av avtalen med grunneier og den eksproprierte retten, slik at rettighetshaver ikke må betale et ekstra vederlag for å nyttiggjøre seg de mineralske byggeråstoffene.

Til § 4-7 Særlige steder – registreringsområde

Bestemmelsen er en parallell til § 4-4. *Første ledd* bestemmer at de områder som er unntatt fra leting etter § 2-3 og undersøkelsesarbeider etter § 3-5, også er unntatt fra drift med mindre vedkommende myndighet samtykker. Ikke alle unntak i § 2-3 vil være relevante i fht. vedkommende myndighet. Det vises til merknaden til denne bestemmelse når det gjelder avgrensingen av disse områdene, hvilke unntak som er aktuelle og hvem som er «vedkommende myndighet» i det enkelte tilfellet.

Samtykke fra grunneier og bruker er ikke nødvendig for drift på registrerbare mineraler i områder som nevnt i § 2-3, fordi rettighetshavers adgang til drift i slike områder vil måtte være regulert i avtalen eller ekspropriasjonsvedtaket.

Andre ledd gjør unntak fra samtykkeregelen for drift under dagen. En rettighetshaver kan få tillatelse av Bergvesenet til underjordsdrift dersom fordelene rettighetshaver vil oppnå er overveiende i forhold til den skade og de ulemper drift på disse områdene vil føre med seg for vedkommende myndighet. Det presiseres dog at enkelte områder, som f.eks. kirkegårder, kan peke seg ut som områder hvor det er lite naturlig å gi tillatelse til underjordsdrift, jf. merknaden til § 4-4.

Tredje ledd fastslår at det skal betales erstatning på objektivt grunnlag for den skade som driften under dagen i områder som nevnt i § 2-3 påfører grunn, bygninger og andre innretninger. I tillegg til det objektive erstatningsansvar, gjelder det ulovfestede prinsippet i norsk rett om subjektivt ansvar. Slikt ansvar kan f.eks. bli aktuelt for følgeskader som ikke dekkes av det objektive ansvaret.

Tvister om erstatning avgjøres også her ved lensmannsskjønn. Det er ingen bestemmelse om erstatning for ulempe her, i motsetning til i § 4-3 (mutbare mine-

raler). Vedkommende myndighet får bare erstatning for ulempe etter § 4-3 dersom myndigheten kan karakteriseres som grunneier eller bruker. Som før nevnt vil forholdet til grunneier og bruker når det gjelder registrerbare mineraler, være regulert ved avtale eller i ekspropriasjonsvedtaket.

Til § 4-8 Sikringsplikt

Bestemmelsen gjelder både for mutbare og registrerbare mineraler. *Første ledd* fastslår et videre sikringsansvar enn § 3-10 som gjelder på undersøkelsesstadiet. Utmålshaver og rettighetshaver etter § 4-5 plikter å sikre hele utmålet og registreringsområdet, uavhengig av om det er han selv eller andre som har forårsaket faremomentet. Bestemmelsen tilsvarer bvl. § 39a og skal forstås på samme måte.

Det synes ikke urimelig at utmålshaver og rettighetshaver etter § 4-5 blir pålagt et slikt utvidet ansvar. Utmålssøker og søker om registrering vet hvilke sikringsplikter som eventuelt vil påhvile ham når han får tildelt utmålet eller registreringsområdet, og kan således foreta en vurdering av om det medfølgende sikringsansvar oppveies av de rettigheter han får. Det er få nye tiltak iverksatt av andre som kan skje i utmål eller registreringsområder etter at dette er tildelt. Det vises til bestemmelsen i §§ 3-13 og 3-14 om at det er et forbud mot undersøkelser i utmål og registreringsområder med mindre rettighetshaver gir sitt samtykke. Når det gjelder bestemmelsen i § 3-14 tredje ledd, fastslår denne imidlertid at undersøkelser kan foretas i annens registreringsområde uten samtykke fra rettighetshaver når registreringsområdet har sitt grunnlag i avtale. Dette gjelder dog bare i den utstrekning undersøkelser ikke vil være til vesentlig ulempe for rettighetshaveren. Ved vurdering om hva som vil være til vesentlig ulempe, må tas hensyn til at rettighetshaveren vil få et medansvar for sikring av faremomenter som skapes av undersøker.

Det presiseres at sikringsansvaret etter denne bestemmelse gjelder selv om rettigheten faller bort. Rettighetshaver kan ikke si fra seg rettigheten eller la være å betale årsavgiften og etterlate området usikret. Ansvaret for å sikre de faremomenter som var i området da rettigheten falt bort påligger således den som har hatt rettigheten.

Første punktum regulerer utmålshavers og rettighetshavers sikringsansvar innenfor utmålet eller registreringsområdet.

Andre punktum er en videreføring av bestemmelsene i bvl. § 39a første ledd andre punktum og andre ledd, og regulerer sikringsplikten utenfor de samme områder. Det fastslås at sikringsplikten også omfatter gruveåpninger og andre åpninger i grunnen utenfor utmålet eller registreringsområdet når åpningene har tilknytning til disse områdene, f.eks. som adkomst til malmen. Sikringsplikten omfatter også tipper og utlagte masser som er laget av utmålshaver eller rettighetshaver eller som disse har ervervet retten til. Sistnevnte punkt om tipper og utlagte masser refererer seg til tipper og masser som ligger utenfor utmålet eller registreringsområdet. Dersom de ligger innenfor, omfattes de av sikringsplikten etter første punktum.

Bestemmelsene i *tredje og fjerde punktum* om hva som skal anses som farlig og kravet til varig sikring når arbeidene avsluttes, tilsvarer bestemmelsene i § 3-10 andre og tredje punktum, og det vises til merknadene til disse. Forskrift om gjennomføring av sikringstiltakene kan gis i medhold av § 9-2 if.

Til § 4-9 Opphør av rett etter utmål, avtale og ekspropriert rett

Bestemmelsen har regler om når utmål eller rettighet etter § 4-5 skal slettes fra registeret hos Bergvesenet. Det følger av *første ledd* at det er Bergvesenet som foretar slettingen. Sletting kan gjøres enten når Bergvesenet selv blir oppmerksom på at

vilkår for sletting er tilstede, eller når en som er berettiget krever sletting. Det må kreves at Bergvesenet foretar en kontroll av de forhold som gir grunn for sletting og eventuelt hører den som står registrert som rettighetshaver, før sletting finner sted. Berettiget til å begjære sletting er f.eks. utmålshaver, rettighetshaver etter § 4-5, eller grunneier som har inngått avtale med rettighetshaveren og avtalen er utløpt, hevet eller sagt opp eller eventuelt en domstol som har avsagt dom om et forhold som har betydning for om slettingen kan skje.

Bokstav a fastslår at sletting skal skje når det har gått 10 år fra utmål ble gitt, avtale eller ekspropriert rett etter § 4-5 ble registrert, og hverken driftskonsesjon etter § 6-2 eller attest etter § 6-3 er gitt. Begrunnelsen for bestemmelsen er at personer eller selskaper ikke skal kunne båndlegge en forekomst. Dersom man selv ikke kommer til å sette igang drift på forekomsten, skal andre kunne få muligheten.

En driftskonsesjon etter § 6-2 eller en attest etter § 6-3 kan imidlertid ikke overdras. Dersom et utmål eller registreringsområde i drift overdras, må overdrager ha driftskonsesjon eller attest for å fortsette driften. § 4-11 bestemmer at overdrageren innen 30 dager må søke om driftskonsesjon eller sende melding om at vilkårene for drift uten konsesjon er oppfylt. Virkningen av å oversitte fristen er at utmålet eller retten etter § 4-5 bli slettet. Begrunnelsen for bestemmelsen er at personer eller selskaper ikke skal kunne båndlegge en forekomst. For øvrig skal sletting skje når forlenget frist med hjemmel i § 4-10 har utløpt.

Bokstav b har regler om at sletting skal skje dersom avtalen som er grunnlag for registrering etter § 4-5 første ledd bokstav a utløper eller avtalen blir hevet eller sagt opp. I slike tilfeller faller grunnlaget for registreringen bort. Når rettigheten baserer seg på en privatrettslig avtale, må rettigheten bortfalle dersom det underliggende avtaleforholdet bortfaller. Dersom rettighetshaveren ser at han ikke vil få en ny avtale med grunneieren før den gjeldende avtalen løper ut, må han eventuelt søke om ekspropriasjonstillatelse etter § 5-2 første ledd, begjære skjønn, gjennomføre ekspropriasjonen og endelig få registrert retten før avtalefristen løper ut. Når det gjelder sletting pga. hevet avtale, må Bergvesenet i tilfelle av tvister om hevingen er berettiget, avvente en rettskraftig dom før sletting kan skje. Bokstav b er også hjemmelen for sletting dersom hele eller deler av en forekomst i et registreringsområde er ekspropriert, jf. merknaden til § 4-5 tredje ledd.

Bokstav c gjelder sletting ved utløp av ekspropriert rett og tilsvarer bokstav b som gjelder opphør av avtaler. Dersom det er ekspropriert en tidsbegrenset rett, skal sletting skje når tidsfristen er utløpt. En eventuell avtale eller gjennomført ekspropriasjon må være i orden før denne fristen løper ut.

Bokstav d gir Bergvesenet rett og plikt til å foreta sletting av undersøkelsestillatelse, utmål eller registrert rett når situasjon som nevnt i § 4-11 inntrer, og erverver ikke sørger for å avhende eller slette en av de korresponderende rettigheter.

Bokstav e bestemmer at sletting skal skje dersom utmål eller registrert rett til forekomst etter § 4-5 blir trukket tilbake i medhold av § 12-1 fordi rettighetshaveren har brutt bestemmelser eller pålegg gitt i medhold av loven.

Bokstav f fastslår at dersom utmålshaver eller rettighetshaver forsømmer å betale årsavgiften for utmålet eller den registrerte rett etter § 4-5 innen de fastsatte frister i § 11-2, skal rettigheten slettes. Dersom rettighetshaveren også har en undersøkelsestillatelse i samme område, og årsavgiften for denne ikke blir betalt, er det bare undersøkelsestillatelsen som skal slettes i medhold av § 3-15, ikke utmålet eller den registrerte rett.

Dersom driftskonsesjon bortfaller som følge av at drift ikke igangsettes innen den frist som er fastsatt i § 6-7 eller som følge av at drift stanses i mer enn 1 år uten tillatelse, jf. samme bestemmelse, fastslår *bokstav g* at utmålet eller den registrerte rett skal slettes.

Rettighetene skal også slettes dersom driftskonsesjon etter §§ 6-2 eller 6-4 eller attest etter § 6-3 blir trukket tilbake, jf. *bokstav h*. Rettighetene skal imidlertid ikke slettes umiddelbart dersom konsesjon etter § 6-4 trekkes tilbake. Departementet kan i slike tilfeller pålegge salg, og rettighetene må da følge med, jf. § 6-9. Bare dersom slikt salg ikke kommer i stand, skal sletting skje.

Fordi det er vanskelig for søker å vite hvor lang tid det tar å behandle en søknad om driftskonsesjon eller søknad om forlengelse av 10-årsfristen etter § 4-10, bestemmer *andre ledd* at det ikke skal skje sletting så lenge disse søknadene er til behandling. I realiteten betyr dette at utmålshaver eller rettighetshaver etter § 4-5 må sørge for å sende søknad om konsesjon eller forlengelse før 10-årsfristen har løpt ut. For utmål er 10-årsfristen for å søke driftskonsesjon den samme som i IK § 12.

For at utmålshaver og rettighetshaver etter § 4-5 også skal kunne søke om forlengelse av rett etter utmål, ekspropriert rett eller avtale dersom driftskonsesjon blir avslått, samt anledning til å søke om driftskonsesjon dersom søknaden om forlengelse blir avslått, er det bestemt at sletting tidligst skal skje 30 dager etter at søknad om driftskonsesjon eller forlengelse etter § 4-10 er ferdigbehandlet. Søknaden anses som ferdigbehandlet den dag det fattes vedtak i saken.

Et tilsvarende unntak for 10-årsfristen gjelder ikke når det blir søkt om attest etter § 6-3, fordi slik behandling forutsettes ikke å ta lang tid. Utmålshaver og rettighetshaver etter § 4-5 må ta hensyn til Bergvesenets behandling av søknad om attest når de skal overholde 10-årsfristen i bokstav a.

Tredje ledd har bestemmelser om virkningen av sletting. Utmålet faller bort i sin helhet ved sletting. Dette innebærer både at de registreringsrettslige virkninger av utmålet faller bort og at utmålshaver ikke lenger er å anse som eier av de mutbare mineralene i området. Disse faller tilbake til staten. Når det gjelder avtalen og den eksproprierte rett, er det bare de registreringsrettslige virkninger som opphører som følge av slettingen. Vedkommende mister sin prioritet i ervervssystemet, men dersom andre ønsker å sette i gang drift, er det den tidligere rettighetshaver etter § 4-5 som det må inngås avtale med eller eventuelt eksproprieres fra. Dette gjelder dog ikke dersom grunnlaget for slettingen er forhold som nevnt i § 4-9 bokstav b og c. I disse tilfeller vil også selve rettsgrunnlaget være falt bort.

At det bare er de registreringsrettslige virkninger som faller bort, innebærer dessuten at plikter som følger av avtalen eller ekspropriasjonsvedtaket fortsatt står ved lag, jf. dog § 5-4 første ledd andre punktum. Tidligere rettighetshaver må f.eks. fortsatt betale vederlag til grunneier for den rett han har fått ved avtalen.

Når det gjelder forholdet til tinglysingsmyndigheten, bør Bergvesenet sende melding til disse om sletting av utmål, slik at det kan foretas tilsvarende sletting i grunnboken. Melding til tinglysingsmyndigheten er ikke nødvendig ved sletting av avtale eller ekspropriert rett, da disse rettighetene kan leve videre. Er det imidlertid på det rene at f.eks. avtalen er utløpt, hevet eller sagt opp, bør Bergvesenet sende melding også i slike tilfeller. Med hjemmel i § 7-4 kan Kongen nedfelle ovennevte samarbeidsrutiner i forskrift.

Fjerde ledd bestemmer at dersom konsesjon kun er gitt for deler av utmålet eller registreringsområdet, beholder utmålshaver og rettighetshaver etter § 4-5 sin rettighet som utmålshaver og rettighetshaver i det øvrige området inntil fristen for å søke om driftskonsesjon eller attest er løpt ut. Fristen er i utgangspunktet 10 år, men kan forlenges i medhold av § 4-10.

Femte ledd er en forskriftshjemmel og gir departementet myndighet til å gi utfyllende regler om sletting, f.eks. hvilken dokumentasjon som må kreves før Bergvesenet kan foreta sletting.

Til § 4-10 Forlengelse av rett etter utmål, avtale og ekspropriert rett

Bestemmelsen gir Bergvesenet anledning til å forlenge fristen for utmålshaver eller rettighetshaver etter § 4-5 til å søke om konsesjon eller attest. Forlengelse kan gis for 10 år av gangen, og så mange ganger Bergvesenet finner det forsvarlig.

Bestemmelsen er gitt en annen utforming enn i IK § 12, men det er ikke ment å foreta noen realitetsendring bortsatt fra at bestemmelsen nå også skal gjelde for de registrerbare mineralene. Ved vurdering av om forlengelse skal gis, skal man ta hensyn til om forekomsten må anses å være en rimelig reserve for erververens drift, og om andre er interessert i å starte drift på forekomsten. Man skal ikke kunne få forlengelse dersom man bare har til hensikt å hindre andre fra å sette i gang drift på forekomsten.

Det er bare fristen i § 4-9 første ledd bokstav a som kan forlenges av Bergvesenet. Dersom Bergvesenet gir en forlengelse for 10 år, men rettighetshaver etter avtale med grunneier bare har en rett som varer i 5 år til, vil rettigheten måtte slettes etter 5 år, uavhengig av om Bergvesenet har gitt forlengelse av fristen i bokstav a. At Bergvesenet likevel kan forlenge fristen i bokstav a med 10 år, har betydning i de tilfeller der rettighetshaver oppnår en avtale med grunneier om forlengelse.

Til § 4-11 Direkte og indirekte overdragelse av rett til forekomst

Første ledd bestemmer at direkte overdragelse av rett til forekomst skal godkjennes av Bergvesenet. Bakgrunnen for dette er at Bergvesenet til enhver tid skal kunne vite hvem som setter i gang og er ansvarlig for å iverksette tiltak på eiendommen. Godkjenning er også nødvendig for å forhindre omgåelse av bestemmelsene i §§ 3-1 til 3-3, jf. nedenfor, samt for at Bergvesenet skal kunne sende krav til rette person om betaling av årsavgift for opprettholdelse av rettigheten og for at overdrager skal kunne gjøre gjeldende sine rettigheter etter loven, f.eks. få driftskonsesjon.

Det skjer ingen diskresjonær prøving av overdragelsen. Dersom vilkårene er oppfylt, skal registrering finne sted. Vilkår for registrering av overdragelser følger av §§ 3-1 til 3-3; vedkommende må fylle vilkårene for å kunne få en undersøkelsestillatelse i området. Det forutsettes at Bergvesenet fører en viss kontroll med at retten etter avtale og ekspropriert rett kan overdras, da overdragelse av slike rettigheter er betinget av at dette er hjemlet i avtalen eller den eksproprierte rett.

Utvalget forutsetter at søknad om godkjennelse av overdragelser blir sendt Bergvesenet i rimelig tid etter at avtale om overdragelse ble inngått. I *tredje punktum* nedfelles imidlertid en frist for erverver av utmål og registreringsområde i drift til å melde fra om overdragelser og søke om konsesjon etter § 6-2 eller melding etter § 6-3. Fristen settes til 30 dager etter at bindende avtale om ervervet ble inngått. Er ikke søknad eller meldig sendt innen fristen, faller utmålet eller den registrerte rett etter § 4-5 bort, jf. § 4-9 bokstav a. Bestemmelsen er en parallell til bestemmelsen i § 6-4 i den forstand at § 6-4 får anvendelse ved erverv av eierandeler i et selskap som innehar driftskonsesjon, mens denne bestemmelsen får anvendelse ved kjøp av aktiva i selskapet, dvs. ved kjøp av utmålet eller den registrerte rett.

Andre ledd gjelder overdragelse ved indirekte erverv. Bestemmelsen er nødvendig for at man ikke ved slike erverv av eierandeler skal kunne komme i en posisjon som nevnt i §§ 3-1 andre ledd og 3-2 andre ledd, jf. § 3-3. Dersom innehaver av en undersøkelsestillatelse på mutbare mineraler erverver mer enn 50 % av eierandelene i et foretak som har utmål som er omfattet av erververs undersøkelsestillatelse, må undersøkelsestillatelsen eller utmålet slettes eller avhendes. Tilsvarende gjelder når innehaver av undersøkelsestillatelse for registrerbare mineraler erverver mer enn 50 % av eierandelene i et foretak som har en registrert rett etter § 4-5 i et registreringsområde som omfattes av undersøkelsestillatelsen. I begge de ovennevnte til-

feller må det også tas hensyn til konsolideringsbestemmelsen i § 3-3. Dette innebærer at tillatelser kan måtte avhendes eller slettes dersom personer eller selskaper, som har et tilknytningsforhold til erverver som omtalt i § 3-3, innehar en undersøkelsestillatelse på enten hhv. mutbare eller registrerbare mineraler i et område som omfatter utmålet eller registreringsområdet som målselskapet eier.

Kapittel 5 – Ekspropriasjon

Til § 5-1 Avståing med hjemmel i loven

En undersøker kan ha behov for å erverve grunn og rettigheter for å kunne foreta nærmere undersøkelsesarbeider som er nevnt i §§ 3-5 til 3-7. I henhold til § 3-5 har undersøker rett til å «foreta de undersøkelsesarbeider som er nødvendige for å kunne vurdere om det finnes forekomst av mutbare eller registrerbare mineraler som har en slik rikholdighet, størrelse og beskaffenhet at den kan antas å være eller innen rimelig tid bli, drivverdig. Inngrep i grunnen som kan medføre vesentlig skade, kan bare foretas med samtykke fra grunneier og bruker».

For å kunne undersøke forekomstene tilfredsstillende, er det en forutsetning at undersøker har tilgang til de nødvendige arealer. Det kan også være nødvendig å foreta inngrep som kan medføre vesentlig skade. Uten en tvangshjemmel for undersøker, vil en gjenstridig grunneier kunne sette en effektiv stopper for et kartleggingsarbeid som kunne avdekket en drivverdig forekomst som samfunnet ønsker utnyttet. Det foreslås derfor i bestemmelsens *første ledd* at undersøker gis en direkte hjemmel i den nye mineralloven til å ekspropriere. I henhold til § 5-1 fjerde ledd vil det være skjønnsretten som skal ta stilling til om ekspropriasjon kan finne sted og hvilken gjennomføringsform som er egnet, jf. også dagens prinsipp i bvl. og oreigningsloven.

For undersøker etter mutbare mineraler er dette i overensstemmelse med gjeldende rett, jf. bvl. § 40. For undersøkelser av en ikke-mutbar mineralsk forekomst finnes det tilsvarende ekspropriasjonsregler i IM § 1 første ledd nr. 5. I motsetning til regelen i bvl. § 40 gir den nevnte bestemmelse i IM imidlertid ikke ekspropriasjonshjemmel direkte, da det forutsettes i IM § 1 første ledd at ekspropriasjon først kan finne sted etter tillatelse av Kongen.

Bakgrunnen for denne forskjellen mellom lovene er at IM ikke klart forbyr leting (skjerping) og undersøkelsesarbeider i innmark, åker, eng, industriområder, kirkegårder, militæranlegg osv., slik som bvl. § 3 og utkastet § 2-3.

om. at utvalget foreslår å innsnevre området for undersøkelser i forhold til IM, foreslås at prinsippet i bvl. § 40 gjøres gjeldende for ekspropriasjon til undersøkelser både etter mutbare og registrerbare mineraler.

Den nye mineralloven, slik som bvl. og IM, vil gi rett til avståelse av grunn og rettigheter også utenfor det aktuelle undersøkelsesområdet. Særlig aktuelt vil være rett til adkomst, vannledninger osv. Iom. § 3-6 om undersøkers rett til adkomst til undersøkelsesområdet, antas ekspropriasjonsbestemmelsen i § 5-1 å få mindre betydning i forbindelse med ekspropriasjon til adkomst enn tilsvarende bestemmelse i bvl. § 40.

På bakgrunn av at undersøkelsestillatelsen er av tidsbegrenset varighet, bør det være hovedregelen at ekspropriasjon er tilknyttet denne retten. Det betyr at selve eiendomsretten til grunnen ol. ikke overføres undersøkeren, men at vedkommende kun får bruksrett. Bakgrunnen for dette er at det er viktig at ekspropriasjonen ikke går lenger enn det som strengt tatt er påkrevet.

Andre ledd er i overensstemmelse med bvl. § 40 tredje ledd, men får nå tilsvarende anvendelse på registrerbare mineraler. Det synes naturlig at de områder som er unntatt fra undersøkers undersøkelsesarbeider, jf. § 3-5 tredje ledd, heller ikke

bør omfattes av en ekspropriasjonsrett direkte i lov. Tilsvarende bør ikke en undersøker i områder der det finnes undersøkere med bedre prioritet gis en ubetinget ekspropriasjonsrett, med mindre rettighetshavere med bedre prioritet samtykker. Dette fordi en direkte ekspropriasjon vil være i strid med ervervssystemet, jf. § 3-13 første ledd.

Når det gjelder de tilfeller der veier er unntatt fra leting og undersøkelser i medhold av § 2-3, vises til merknaden til § 3-6 om at det ikke er naturlig at dette unntaket får anvendelse når det kun er snakk om å bruke veiene til adkomst.

I *tredje ledd* foreslås at spørsmålet om avståing for vesentlige inngrep kan kreves og i tilfelle i hvilket omfang, avgjøres ved skjønn. Det presiseres at skjønnsmyndighetene kun skal prøve om vilkårene for ekspropriasjon er til stede. I tillegg må det utmåles erstatning og fastsettes nødvendige vilkår.

Skjønnet holdes i lensmannsdistrikt som lensmannsskjønn, jf. § 8-1. Utenfor lensmannsdistrikt vil by- eller herredsretten være rett instans. Forslaget innebærer en endring av gjeldende rett ved at avgjørelsen er foreslått lagt til lensmannsskjønn i stedet for domstolsskjønn. Bakgrunnen er i det vesentlige at det synes hensiktsmessig å kunne avgjøre eventuelle erstatningsspørsmål på dette stadiet på en mer forenklet måte. Utvalget viser til at lensmannsskjønn i dag eksempelvis benyttes i forbindelse med takstfastsettelse i henhold til naturskadeloven §§ 9 og 10. Det vil være adgang til overskjønn på vanlig måte etter skjønnslovens regler.

Til § 5-2 Avståing etter særskilt tillatelse

For de registrerbare mineraler antas at all ekspropriasjon for drift av forekomsten, og også selve ervervet av en registrerbar forekomst som sådan, først bør finne sted etter særskilt tillatelse fra departementet.

Bestemmelse om ekspropriasjon av forekomsten finnes i *første ledd.* I bestemmelsen er fastsatt som vilkår for å kunne få ekspropriasjonstillatelse at søker har en undersøkelsestillatelse i området for registrerbare mineraler med best prioritet.

Siden bestemmelsen bare gjelder registrerbare mineraler, innebærer dette at man med hjemmel i mineralloven ikke kan ekspropriere en forekomst i annens utmål med hjemmel i § 5-2 første ledd. Med hjemmel i andre ledd kan man imidlertid ekspropriere grunn som er belagt med utmål.

Prinsippene for ekspropriasjon bør bygges på det eksisterende regelverk i IM, slik at interessenten gis rett til å søke om ekspropriasjonstillatelse dersom frivillig avtale ikke inngås. Det bør i likhet med dagens system gis rett til å ekspropriere forekomsten som sådan, samt grunn og rettigheter som trengs til både utvinning og foredling.

Ekspropriasjonstillatelsen vil vanligvis gjelde eiendomsretten til vedkommende forekomst, men den kan også innskrenkes til en stedsevarig eller tidsbegrenset utvinningsrett.

Ved vurdering av om ekspropriasjonstillatelse bør gis, vil det måtte tas standpunkt til forekomstens drivverdighet, jf. § 3-5. Det vil ikke være et vilkår at den som søker avståing trenger vedkommende forekomst til aktuell drift. Ekspropriasjonstillatelse bør også kunne gis til sikring av rimelige reservefelter. Det vises imidlertid til bestemmelsen i § 5-4 med henvisning til oreigningsloven § 10 andre ledd.

Rettighetene til selve driften vil normalt være forankret i utmål, registrert avtale eller ekspropriert rett. For å utøve driften, kan det imidlertid være nødvendig med tilgang til grunn og rettigheter utover dette f.eks. oppredningsanlegg mm., større lagringsplass og nedgang til gruver. I bestemmelsens *andre ledd* gis derfor en hjemmel for innehaver av rettighet etter § 4-1 eller § 4-5 til å kreve avstått slike rettigheter.

Iht. bvl. § 41 kan utmålshaver få tillatelse til avståing også for områder som er unntatt fra avståing med hjemmel i § 40. Bakgrunnen er bl.a. at det i spesielle tilfeller kan være interesseovervekt for å ekspropriere også på innmark eller f.eks. i annens utmål. Tilsvarende bør gjøres gjeldende også for innehavere av avtale eller ekspropriert rett. I områder som nevnt i § 2-3 og i andres utmål og registreringsområde, bør det stilles strenge krav til interesseovervekt før ekspropriasjonstillatelse kan gis.

Som på undersøkelsesstadiet, må det diskuteres om ekspropriasjon bør gjøres til eiendom eller til bruk. For utmålshaver og innehaver av avtale eller ekspropriert rett, vil det imidlertid oftere enn for en undersøker være behov for avståing til eiendom, da hans rett ikke er tidsbegrenset i samme grad, selv om forekomsten en dag vil gå tom. Hovedregelen bør imidlertid være at ekspropriasjon kun gjøres til bruk der dette vil være tilstrekkelig for rettighetshaver.

Det kan videre bemerkes at hjemfallsretten ble opphevet ved lov 22. juni 1990. Iom. denne opphevelsen, er et av argumentene for avståing til eiendom bortfalt fordi staten ikke overtar gruven og den tilhørende eiendom og rettigheter slik som tidligere.

Det må poengteres at ekspropriasjon til eiendom i andre tilfelle kan være mest praktisk da det i forbindelse med driften kan være behov for å oppføre hus og andre anlegg som overstiger tomteverdien.

Ved avståing av rettigheter til bruk, minnes for øvrig om at oreigningsloven §§ 26 og 27 vil komme til anvendelse. Dette innebærer at eksproprianten har et særskilt ansvar for å rydde opp på eiendommen osv.

Bestemmelsen i *bokstav a* er satt sammen av bvl. § 40 andre ledd og § 41 nr. 1. Utvalget mener at avståing i forbindelse med drift, som vil innebære et mer alvorlig inngrep og ha en mer langsiktig karakter enn undersøkelser, blir underlagt en særskilt vurdering.

Bokstav b er en videreføring av bvl. § 41 nr. 2. Det er gjort enkelte språklige endringer. «Utvunne mineraler» er byttet ut med «mineraler», uten at dette er ment å innebære noen realitetsendring. For øvrig er det presisert at avståing må være «nødvendig» og ikke bare «ønskelig» for at det kan gis ekspropriasjonstillatelse.

Bokstav c tilsvarer bvl. § 41 nr. 3. Det gamle begrepet «hjelpedrift» er endret til det mer moderne «adkomst». Bestemmelsen innebærer at det kan eksproprieres rett til adkomst både over og under jord.

Tredje ledd nedsetter som vilkår for at ekspropriasjonstillatelse etter første og andre ledd kan gis, at planmyndigheten samtykker til dette dersom virksomheten vil være i strid med rettslige bindende planer etter pbl., eller dersom området ikke er omfattet av slik plan. Med plan menes reguleringsplan eller kommuneplan, men ikke fylkesplan. Etter utvalgets syn kan det imidlertid ikke være til hinder for å igangsette saksbehandlingen at ekspropriasjonssøknad er innsendt før reguleringsplan er vedtatt. Den som skal samtykke vil som oftest være kommunen, men dersom staten har fastsatt reguleringsplanen, må samtykke gis av denne.

Fjerde ledd er en videreføring av bvl. § 41 andre ledd. Når det gjelder angivelsen av hvilke hensyn som skal tillegges vekt ved vurderingen, er ordlyden noe endret, uten at det er ment at man skal ta mindre hensyn til naturen enn tidligere. Det skal fortsatt tas hensyn til at terrenget såvidt mulig kan få sitt gamle utseende tilbake når virksomheten blir nedlagt.

Femte ledd overlater til departementet å gi forskrift om søknadens innhold og regler for saksbehandlingen.

I utkastet § 6-2 sjette ledd er inntatt en bestemmelse om at hvis det søkes samtidig om driftskonsesjon og ekspropriasjonstillatelse etter § 5-2, skal søknadene undergis felles behandling og avgjørelse. Et krav om samtidig behandling av

ekspropriasjonssøknad og søknad om driftskonsesjon vil etter utvalgets oppfatning være det optimale. På en slik måte vil man kunne redusere faren for dobbeltbehandling, og sikre at det ikke blir gitt ekspropriasjonstillatelse til et tiltak som ikke vil få driftskonsesjon. Imidlertid innser utvalget at bl.a. pga. fristene i §§ 3-15 og 4-9 kan tiltakshaver ha et behov for å søke om ekspropriasjonstillatelse før det er aktuelt å søke om driftskonsesjon. I slike tilfelle bør søknaden om ekspropriasjonstillatelse kunne avgjøres uten at det må sendes en søknad om driftskonsesjon, noe som gjør at utvalget mener at krav om samtidig behandling ikke kan innføres. Dette forhindrer imidlertid ikke at søknadene i de tilfeller hvor de faktisk kommer inn samtidig, blir undergitt samtidig behandling og avgjørelse.

Etter utvalgets oppfatning bør det framgå av en eventuell forskrift at en ekspropriasjonssøknad bør avslås dersom det på dette stadiet er lite sannsynlig at driftskonsesjon vil bli gitt.

Det vil også være naturlig å fastsette i forskrift hvem som skal høres i en ekspropriasjonsomgang, især siden utvalget foreslår å oppheve konsesjonsplikten etter K på erverv som har skjedd ved ekspropriasjon etter mineralloven § 5-2, jf. § 13-2. Vanlige høringsinstanser er grunneier, bruker og rettighetshaver. For å sikre at de hensyn som ville blitt ivaretatt i konsesjonsbehandlingen blir ivaretatt i ekspropriasjonssaken, bør det innføres en plikt for ekspropriasjonsmyndigheten til å høre kommune og fylkeslandbruksstyret. Dessuten må det åpnes for at man under ekspropriasjonsbehandlingen kan ta de hensyn som er nedfelt i Ks formålsbestemmelse, jf. kapittel 5.15.7.

Bergvesenet bør være saksforberedende organ og avgi innstilling til departementet som avgjør saken.

Til § 5-3 Erstatning for avståing av rett til å utnytte registrerbar mineralsk forekomst

Bestemmelsen skal erstatte IM §§ 8 og 9. Når det gjelder formålet med lovbestemmelsen og bakgrunnen for at utvalget foreslår å opprettholde reglene, vises til kapittel 5.12.11.

Første ledd fastslår at ved avståing av rett til å utnytte registrerbar mineralsk forekomst, skal erstatningen som hovedregel fastsettes til en avgift knyttet til utvunnet mineral fra forekomsten. Skjønnet kan fravike regelen dersom særlige grunner taler imot. Særlige grunner kan f.eks. være at forekomsten som skal utnyttes er liten slik at det årlige vederlaget blir lite. En ordning med årlige vederlag vil således kunne bli så kostbar å administrere at fordelene med ordningen ikke veier opp for ulempene. Reglen i første ledd gjelder ved avståing av bruksrett. Dersom selve eiendommen skal avstås, forutsettes at erstatningen fastsettes som et engangsvederlag.

Andre ledd skiller seg fra oreigningsloven § 23 om at årlige vederlag skal prøves på nytt hvert 5. år ved en administrativ prøving som skal ta hensyn til fallet i pengeverdien. Regelen om adgang til å kreve nytt skjønn hvert 10. år i § 5-3 andre ledd, er en videreføring av bestemmelsen i IM § 9 andre ledd, og skal forstås på samme måte.

Tredje ledd er en videreføring av regelen i IM § 9 tredje ledd. Erstatningen faller bort når nedlegging gjennomføres. Ved midlertidig stans, skal det fortsatt betales erstatning. Avhengig av om erstatningen beregnes pr. utvunnet enhet eller ikke, vil en midlertidig stans likevel kunne få innvirkning på erstatningens størrelse.

Fjerde ledd innebærer at erstatning fastsatt med hjemmel i første ledd skal følge eiendommen dersom den blir avhendet. Erstatningen vil således bli ansett som «tilhøyrsle» til fast eiendom, jf. lov 3. juli 1992 nr. 93 om avhending av fast eigedom

(avhendingslova) § 3-4 bokstav e. Eiendommen vil bli ansett for å ha en mangel dersom erstatningen ikke følger med ved et eventuelt salg.

Til § 5-4 Alminnelige ekspropriasjonsregler

Første ledd viser til at reglene i oreigningsloven får anvendelse på ekspropriasjon etter mineralloven, med mindre noe annet følger av mineralloven. Regler som er aktuelle i denne sammenheng er bl.a. § 11 om krav til ekspropriasjonssøknaden, §§ 12 og 13 om saksbehandlings- og varslingsregler, § 16 om frist for å kreve skjønn og § 25 om regler om forhåndstiltredelse.

Når det gjelder *andre punktum*, innebærer denne regelen at det ved ekspropriasjonstillatelse etter §§ 5-1 og 5-2 i mineralloven alltid vil bli ansett å være stilt vilkår om at eiendommen skal «nyttast på ein viss måte innan ein viss frist», jf. oreigningsloven § 10 andre ledd. Dette innebærer at dersom fristen ikke overholdes, vil den opprinnelige rettighetshaver kunne kreve at ekspropriasjonsinngrepet omgjøres. Dette vil være tilfellet når ekspropriantens bergrettighet, som er grunnlaget for ekspropriasjonen, dvs. en undersøkelsestillatelse, utmål, registrert rett etter § 4-5, driftskonsesjon eller attest, etter ervervssystemet faller bort. Dersom undersøkelsestillatelsen avløses av et utmål eller en registrert rett etter § 4-5, skal imidlertid ikke ekspropriantens frist anses for å ha løpt ut.

Andre ledd fastsetter at ekspropriasjonserstatningsloven 6. april 1984 nr. 17 gjelder ved fastsetting av erstatning på bakgrunn av en ekspropriasjonstillatelse i §§ 5-1 og 5-2.

Tredje ledd er ingen materiell bestemmelse, men er kun inntatt av pedagogiske grunner. Bestemmelsen viser til at ekspropriasjon også kan skje etter annet regelverk. Regelverk som kan være aktuelle er bl.a. pbl., oreigningsloven og eventuell ny lov om vassdrag og grunnvann, jf. *"Etter utvalgets syn er det mest hensiktsmessig at bestemmelsene nedfelles i den nye mineralloven. Dette fordi loven vil være en sektorovergripende lov for samtlige mineraler, og at det derfor anses å være hensiktsmessig at en slik lov behandler fullt ut de spørsmål som naturlig springer ut av slik virksomhet. Dette vil innebære at IM vil oppheves i sin helhet, da den i det vesentlige er en ren ekspropriasjonslov. Utvalget finner for øvrig støtte for et slikt syn i NOU 1992: 32 Bedre struktur i lovverket som på side 203 anbefaler at ekspropriasjonsbestemmelser inntas i den nye mineralloven. Utvalget har imidlertid merket seg at det i "Etter utvalgets syn er det mest hensiktsmessig at bestemmelsene nedfelles i den nye mineralloven. Dette fordi loven vil være en sektorovergripende lov for samtlige mineraler, og at det derfor anses å være hensiktsmessig at en slik lov behandler fullt ut de spørsmål som naturlig springer ut av slik virksomhet. Dette vil innebære at IM vil oppheves i sin helhet, da den i det vesentlige er en ren ekspropriasjonslov. Utvalget finner for øvrig støtte for et slikt syn i NOU 1992: 32 Bedre struktur i lovverket som på side 203 anbefaler at ekspropriasjonsbestemmelser inntas i den nye mineralloven. Utvalget har imidlertid merket seg at det i NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann tas til orde for å plassere de rene ekspropriasjonshjemlene i oreigningsloven ut i fra en vurdering av at dette vil gi den beste lovtekniske løsningen. Utvalget har forståelse for at en slik fremgangsmåte er valgt i forbindelse med forslag til ny vannressurslov, og antar at dette særlig bygger på at ekspropriasjon i henhold til vannressursloven i stor grad vil være en sidevirkning til konsesjonsbehandlingen av vassdragstiltaket. Utvalget har lagt til grunn at tilsvarende vurdering ikke fullt ut gjør seg gjeldende i den nye mineralloven, og foreslår således at Lovstrukturutvalgets anbefaling følges." i NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann tas til orde for å plassere de rene ekspropriasjonshjemlene i oreigningsloven ut i fra en vurdering av at dette vil gi den beste lovtekniske løs-*

ningen. Utvalget har forståelse for at en slik fremgangsmåte er valgt i forbindelse med forslag til ny vannressurslov, og antar at dette særlig bygger på at ekspropriasjon i henhold til vannressursloven i stor grad vil være en sidevirkning til konsesjonsbehandlingen av vassdragstiltaket. Utvalget har lagt til grunn at tilsvarende vurdering ikke fullt ut gjør seg gjeldende i den nye mineralloven, og foreslår således at Lovstrukturutvalgets anbefaling følges." i NOU 1994: 12.

Kapittel 6 – Drift på mineralske forekomster

Til § 6-1 Bergmessig drift

Første ledd slår fast et grunnprinsipp om at all drift på mineralske forekomster skal skje på en bergmessig måte. Dette gjelder forekomster innen alle lovens mineralkategorier, dvs. forekomster av mutbare mineraler, registrerbare mineraler og mineralske byggeråstoffer, jf. § 1-4. Mens bestemmelsene om leting, undersøkelse og erverv av forekomster kun får anvendelse på mutbare og registrerbare mineraler, gjelder altså driftsbestemmelsene i lovens kapittel 6 også for mineralske byggeråstoffer som f.eks. sand, pukk og grus, jf. § 1-4 første ledd nr. 3.

At driften skal skje på en bergmessig måte, innebærer at aktiviteten må skje i samsvar med tilfredsstillende faglige standarder for denne type virksomhet. Det er således faglig sett grunnleggende at driften gjennomføres slik at ressursene utnyttes best mulig innenfor et godt tilpasset driftsopplegg samtidig som omgivelsene og miljøet blir ivaretatt på en best mulig måte. Bergmessig god utnyttelse vil også innebære at verdien av en mineralforekomst skal reflekteres i produktene. Verdifulle forekomster bør derfor ikke benyttes f.eks. til fyllmasse.

Kravet til bergmessig drift gjelder uavhengig av om ervervet er konsesjonspliktig eller om konsesjon er gitt. Dette innebærer f.eks. at små uttak som ellers er unntatt konsesjonskravet, jf. § 6-3, må fylle kravet til bergmessig drift.

Andre ledd gir Bergvesenet myndighet til å gi pålegg for å sikre at bergverksdrift følger kravet til fagmessighet iht. første ledd. Pålegg kan gis overfor all masseuttak uavhengig av om driften er konsesjonspliktig, og uavhengig av om det allerede er gitt konsesjonsvilkår.

Det er nødvendige pålegg som kan gis, og Bergvesenet må etter nærmere skjønn avgjøre i hvilken grad pålegg er nødvendig, og hvor omfattende pålegg det er behov for å gi. Av aktuelle pålegg kan nevnes krav som skal sikre at det ikke drives rovdrift på forekomsten, samt krav som hindrer ødeleggelse og skade ved sammenstyrting, ras, tilsig av vann etc. En effektiv måte å sikre at slike hensyn ivaretas er å stille krav om plan for driften. Adgangen til å stille et slikt krav om driftsplan er særskilt nevnt i loven.

For å kunne iverksette pålegg, må Bergvesenet få kjennskap til driften. Det følger av § 6-6 at når det foreligger driftskonsesjon etter § 6-2, skal Bergvesenet varsles før drift settes i gang, stanses midlertidig eller nedlegges.

Til § 6-2 Driftskonsesjon

Første ledd bestemmer at konsesjon må være innhentet før oppstart av drift på mineralsk forekomst. Konsesjonskravet gjelder drift på forekomster såvel av mutbare og registrerbare mineraler som mineralske byggeråstoffer. I § 6-3 er det gjort et unntak fra kravet om driftskonsesjon. Bakgrunnen for kravet om driftskonsesjon er omtalt i kapittel 5.13.2 og 5.13.3.

Departementet er konsesjonsmyndighet for søknader etter bestemmelsen i § 6-2. Myndigheten kan eventuelt delegeres til Bergvesenet dersom departementet finner dette hensiktsmessig.

Utvalgets mindretall (Fekjær og Jebens) foreslår å legge konsesjonsmyndigheten til Kongen, med sikte på videre delegasjon til respektive departementer, jf. kapittel 5.13.9.

Andre ledd slår fast at driftskonsesjon på mutbare mineraler kun kan gis til den som har utmål på forekomsten. Tilsvarende er det en forutsetning for å få konsesjon på registrerbare forekomster at søkeren enten har registrert avtale på forekomsten eller fått tillatelse til å ekspropriere forekomsten, enten etter § 5-2 første ledd eller etter annen lovgivning. Dersom det er grunneier selv som søker driftskonsesjon, er det som nevnt under merknaden til § 4-5 nok med en erklaring fra han. Nevnte krav er sentrale ledd i lovens system og skal sikre at den som investerer ressurser i undersøkelser etter mutbare og registrerbare mineraler og finner slike forekomster, skal ha førsterett til å utnytte forekomstene gjennom drift. Når det gjelder konsesjon for drift på mineralske byggeråstoffer, må det foreligge en avtale med grunneier eller bruker.

Tredje ledd angir at konsesjon kan gis når ikke allmenne hensyn taler mot dette. Dette er i samsvar med gjeldende konsesjonsbestemmelse i IK § 13. Med allmenne hensyn menes overordnede samfunnsmessige hensyn. Dette kan gjelde både hensyn av lokal og regional eller nasjonal karakter. Blant relevante hensyn ved vurderingen om konsesjon skal gis, er bl.a. behovet for at mennesker og dyr skal kunne ferdes trygt i området. Dette kan være problematisk dersom tiltakshaver mangler den nødvendige kompetanse for å drive bruddet, slik at dette skaper unødige faremomenter for allmennheten. Dersom tiltakshaver har sviktende økonomi, kan dette føre til nedleggelse av driften av forekomsten. Nedleggelse på dette grunnlag fører ofte til at nødvendig sikring ikke blir foretatt, og kan samtidig medføre at forekomsten må lukkes uten å være ferdig utdrevet, noe som er ressursøkonomisk uheldig. Det vil ellers være i samfunnets interesse at forekomster med spesielt verdifulle egenskaper ikke benyttes til formål som andre og mer vanlige forekomster kan dekke. Det kan således være aktuelt å hindre at en forekomst av verdifulle mineraler brukes til f.eks. fyllmasse. Det må imidlertid være en realistisk mulighet for den alternative bruken for at man kan nekte konsesjon på slikt grunnlag.

For å kunne ivareta disse og andre allmenne hensyn, må konsesjonsmyndigheten vurdere kompetanse, prosjekt og kapital opp mot prosjektets kompleksitet og særlige krav til løsninger.

Fjerde ledd gir anvisning på en samordning mellom konsesjonsbehandlingen og vedtak etter pbl. Før konsesjon gis, forutsettes i utgangspunktet at det foreligger en rettslig bindende plan for området, og at den aktuelle virksomheten vil være i overensstemmelse med denne planen. Reguleringen kan være gitt i form av kommuneplan, jf. pbl. kapittel VI eller reguleringsplan, jf. pbl. kapittel VII.

Dersom driften vil være i strid med planen, kan likevel konsesjon gis når planmyndigheten samtykker. Normalt vil kommunen være planmyndighet, men dersom staten har fastsatt planen, jf. pbl. kapittel IV (§ 18), må samtykke innhentes fra departementet. Også der det ikke foreligger noen plan, må planmyndigheten samtykke dersom konsesjon skal kunne gis. Etter utvalgets syn er samordningsbestemmelsen ikke til hinder for å igangsette saksbehandlingen når konsesjonssøknad er innsendt før reguleringsplan er vedtatt. Samtykke til konsesjon fra stat/kommune er formelt sett ikke bindende for myndighetens senere vedtak om regulering og omregulering.

Femte ledd gir hjemmel for å fastsette vilkår og angi hvilket område konsesjonen gjelder for. Vilkår kan settes av allmenne hensyn. Dette er det samme vurderingstema som legges til grunn i prøvingen av om konsesjon skal gis, jf. tredje ledd, og indikerer dermed at de hensyn som kan ivaretas gjennom vilkår, i stor grad faller sammen med de hensyn som er relevante ved vurderingen av om konsesjon skal gis,

jf. merknaden under tredje ledd. En nærmere beskrivelse av aktuelle vilkår er gitt i kapittel 5.13.8.

Vilkår for konsesjonen kan rettes mot innehaver av konsesjon enten dette er en person eller et selskap. Berørte foretak som morselskap, datterselskap mv., kan også bli gjenstand for vilkårsregulering. Vilkår kan tenkes å få virkning utenfor det område der mineraluttaket finner sted, f.eks. i forbindelse med at deponering av skrotstein foregår utenfor konsesjonsområdet.

Ved tildeling av konsesjon skal det alltid fastsettes et område der konsesjonen gjelder. For mutbare og registrerbare forekomster skal konsesjonsområdet som hovedregel ikke gå utover utmålet eller registreringsområdet. Konsesjonsområdet kan imidlertid være mindre enn utmålet/registreringsområdet. Se også kapittel 5.13.5.

Konsesjonen kan gis på begrenset tid. Tidsbegrensning kan f.eks. være et ønske fra kommunen, fordi man om noen år ønsker å benytte området til noe annet enn råstoffutvinning. I slike tilfeller vil det ofte være praktisk at konsesjonen begrenses til planperioden som er ti år, men hensyn må også tas til at forekomsten bør utnyttes på en markedsmessig forsvarlig måte, noe som kan tilsi en lengre driftsperiode.

Det kan stilles spørsmål ved om konsesjon bør tidsbegrenses slik at den ikke gjelder for en lengre periode enn den rett konsesjonæren har til å drive på forekomsten iht. avtale med grunneier og rettighetshaver. Dette synes ikke nødvendig da konsesjonen uansett vil falle bort dersom utmålet, den registrerte avtalen eller ekspropriert rett som ligger til grunn for konsesjonen, slettes, jf. § 6-7 andre ledd.

Loven inneholder ingen hjemmel for å revidere konsesjonsvilkårene. Utvalget anser at dette hverken er ønskelig eller nødvendig da justeringer kan gis ved pålegg dels med hjemmel i § 6-1 og andre påleggshjemler i loven. Virksomheten vil i tillegg være forpliktet til å følge endringer som gis i form av lover og forskrifter innenfor den ramme som følger av Grl. § 97.

Sjette ledd slår fast at søknad om ekspropriasjonstillatelse og søknad om driftskonsesjon skal behandles og avgjøres samlet når søknadene foreligger samtidig. Dette er ønskelig fordi man ikke bør gi tillatelse til ekspropriasjon dersom drift er uaktuelt, og nødvendig fordi søknaden om driftskonsesjon skal avslås dersom ekspropriasjonstillatelse ikke foreligger. For registrerbare mineraler er således ekspropriasjonstillatelse vilkår for driftskonsesjon såfremt ikke konsesjonssøkeren har registrert avtale på forekomsten, jf. merknad til § 5-2.

Syvende ledd gir departementet adgang til å gi forskrift om konsesjonsbehandlingen. Det kan være hensiktsmessig at en slik forskrift inneholder bestemmelser om hvilke instanser som skal høres i konsesjonsbehandlingen. Siden konsesjonssøknader etter § 6-2 fritar for konsesjonsplikt etter K § 2, jf. utkastet § 13-2 VI, kan det være aktuelt å sende saken på høring til instanser som ellers ville vært involvert i forbindelse med konsesjonsbehandling etter K § 2. Når det gjelder krav til hva en søknad skal inneholde kan det f.eks. være aktuelt å stille krav om at søknader skal inneholde en beskrivelse av prosjektet samt plan for avbygging av forekomsten mv. og hovedtrekkene i en driftsplan.

Til § 6-3 Unntak fra driftskonsesjon

Første ledd gjør unntak fra konsesjonsplikten i § 6-2 for uttak på mindre enn 50.000 m^3 brutto masse. Forutsetningen er at uttaket vil være i samsvar med reguleringsplan etter pbl. for området og at det er satt vilkår for drift i planen. Bakgrunnen for unntaket er at utvalget ikke finner det nødvendig å stille de samme kravene til godkjenning overfor små prosjekter, f.eks. mindre grusuttak, som til større masseuttak. Det bør således være mulig for kommunale myndigheter å foreta de nødvendige

vurderinger knyttet til mindre uttak i forbindelse med kommunenes planarbeide, herunder sette vilkår for uttak, jf. kapittel 5.13.4. Selv om et driftskonsesjonskrav ikke innføres for alle små uttak, vil Bergvesenet uansett ha tilsynsrett og plikt etter § 9-2, og adgang til å gi pålegg for å sikre bergmessig drift etter § 6-1, herunder stille krav om driftsplan.

Det avgjørende ved vurderingen av om tiltaket er av en slik størrelse at unntaksbestemmelsen vil få anvendelse, er forekomstens beskaffenhet og ikke alene de konkrete driftsplaner som tiltakshaveren utarbeider. Dersom avtalen tiltakshaver har med grunneieren åpner for større uttak enn 50.000 m^3 , og dersom forekomsten åpenbart er betydelig større, vil det likevel kunne kreves søknad om driftskonsesjon.

Så lenge det totale uttaket ikke overstiger 50.000 m^3 kan tiltakshaveren ta ut massene over så kort eller lang tid han ønsker. Det er heller ikke av betydning om massen er til «husbruk» eller om den skal omsettes kommersielt.

Forutsetningen for å kunne starte en virksomhet med et uttak på mindre enn 50.000 m^3 er at det foreligger reguleringsplan i området og at det er satt vilkår for drift i planen. Det er her nødvendig med endelig reguleringsplan iht. pbl. kapittel VII. Kommuneplan er ikke tilstrekkelig. Hvorvidt det skal anses å være satt vilkår for drift i reguleringsplanen, må vurderes av Bergvesenet i samråd med planmyndigheten i forbindelse med kontroll og attestutstedelse, jf. tredje ledd. Dersom Bergvesenet anser at det er behov for å regulere driften ut over hva som følger av vilkårene i reguleringsplanen, kan de gi pålegg iht. § 6-1. Bergvesenet kan også, dersom særlige hensyn foreligger, beslutte å ikke utstede attest slik at uttaket må undergis ordinær konsesjonsbehandling, jf. tredje ledd andre punktum. Kravet om at det skal være satt vilkår for driften i reguleringsplan må modifiseres når det gjelder små uttak av sand eller grus til husbruk. Slike uttak vil kunne finne sted uten konsesjonsbehandling selv om uttaket ligger i et område som er regulert til såkalte LNF-formål (landbruk-, natur- og friluftsformål). Hjemmelen i § 6-1 til å gi pålegg for driften, vil imidlertid også gjelde slike uttak.

Dersom vilkår for drift satt i reguleringsplan brytes, må bruddene sanksjoneres med hjemmel i pbl. Har Bergvesenet gitt pålegg i medhold av § 6-1, vil imidlertid brudd på disse kunne sanksjoneres etter mineralloven.

Unntaket fra konsesjonsplikten gjelder ikke uttak av naturstein. Begrunnelsen for dette er bl.a. at selv mindre uttak av naturstein kan representere en betydelig verdi. Det er derfor av samfunnsøkonomiske grunner av ekstra betydning at forekomstene ikke ødelegges ved lite fagmessig drift. Videre medfører bryting av naturstein en meget stor andel vrakstein. Ønsket om å sikre en lavest mulig andel vrakstein gjennom kompetent drift, samt behovet for en hensiktsmessig deponering av disse massene, tilsier at uttak av naturstein alltid undergis konsesjonsbehandling.

Andre ledd bestemmer at drift på forekomster av mutbare mineraler forutsetter at utmål foreligger. Drift på registrerbare mineraler krever på sin side at tiltakshaver har registrert avtale på forekomsten, eventuelt sendt inn en erklæring dersom det er grunneier selv som vil starte drift, jf. merknad til § 4-5. Bestemmelsen er langt på vei lik § 6-2 andre ledd, men adskiller seg fra denne ved at ekspropriasjonstillatelse på registrert forekomst ikke er tilstrekkelig for å starte drift. Dette innebærer at konsesjonsfritaket aldri får anvendelse ved drift på ekspropriert forekomst, og at tiltakshaver i slike tilfeller må søke konsesjon etter § 6-2 også for forekomster under 50.000 m^3 . Begrunnelsen for dette er behovet for en samordnet vurdering av ekspropriasjon og drift.

Tredje ledd etablerer en ordning der Bergvesenet kontrollerer og attesterer at konsesjon ikke er nødvendig for å igangsette drift. Drift på mineralske forekomster kan således aldri påbegynnes før det foreligger en attest fra Bergvesenet, eventuelt at konsesjon er gitt i samsvar med § 6-2.

Ved tildeling av attest skal det ikke foretas noen diskresjonær prøving, jf. dog tredje ledd andre punktum nedenfor. Det skal kun prøves om lovens vilkår foreligger. Prøvingen skjer på basis av melding som tiltakshaver er pliktig å sende. Bergvesenet er pålagt å ha kontakt med den lokale planmyndighet for å kontrollere kravet om at driften skal være i samsvar med reguleringsplan og være underlagt vilkår.

Bergvesenet er i tredje ledd *andre punktum* gitt en skjønnsmessig adgang til å beslutte at et uttak skal undergis konsesjonsbehandling selv om det i utgangspunktet fyller kravene for konsesjonsfritak. Denne bestemmelsen forutsettes benyttet med varsomhet. Tilfeller der den kan være aktuell er f.eks. der det foreligger kollisjon mellom interessenter i forskjellige mineralkategorier og det er spørsmål om hvem skal få forrang til å drive på forekomsten. Slike konflikter bør avgjøres ved konsesjonsbehandling.

Fjerde ledd gir departementet hjemmel til å gi forskrifter om melding om drift etter denne bestemmelsen, og regler for saksbehandlingen. I forskriften kan det f.eks. gis bestemmelser om bruk av standard meldingsskjema.

Til § 6-4 Erverv av eierandeler

Første ledd bestemmer at konsesjon er nødvendig ved overtakelse av eierposter av en viss størrelse i et foretak som har driftskonsesjon etter mineralloven. Det er naturlig at den som ønsker å overta en virksomhet med driftskonsesjon, bør være underlagt en viss kontroll på samme måte som den som startet virksomheten. Bestemmelsen er en videreføring av prinsippet i IK kapittel V, jf. § 11. Grensene for når konsesjonsplikt inntrer settes ved erverv av mer enn 1/3 av selskapskapitalen. Deretter inntrer konsesjonsplikt ved erverv av minst 1/2 og erverv av minst 2/3 av selskapskapitalen. Grensene er sammenfallende med konsesjonsgrensene i K § 4 og meldepliktsgrensene i ervervsloven § 4, jf. kapittel 5.15.5. Dersom konsesjonsplikt inntrer etter § 6-4, fritas det fra eventuell konsesjonsplikt etter K, jf. forslag til endring i K § 2 fjerde ledd nr. 3. Meldeplikt etter ervervsloven gjelder imidlertid uavhengig av om ervervet er konsesjonspliktig etter mineralloven. Dette kan innebærer at et erverv må behandles etter begge lover, jf. kapittel 5.15.5.

Andre ledd slår fast at det ikke bare er erververens egne eierandeler som er avgjørende for om det foreligger en konsesjonspliktig overdragelse. Også eierandeler som eies av andre skal regnes med som om de var eiet av erververen, dersom de innehas av en person eller et foretak som erververen antas å ha et nært forhold til. Tilknytningsforholdene nevnt i bokstav a-d, f og g er de samme som angitt i § 3-3, og det vises til merknadene under denne bestemmelsen. Bokstav e og h gjelder særlige selskapsrettslige tilknytningsforhold.

Tredje ledd gir departementet i tvilstilfeller myndighet til å avgjøre om personer og selskaper er omfattet av bokstav a-h

Fjerde ledd setter frist for innsending av konsesjonssøknad til 30 dager fra det ble inngått avtale om ervervet. Fristen regnes fra den dato bindende avtale om overdragelse av rettighetene mellom partene ble inngått. Dette er ikke til hinder for at partene tar forbehold i avtalen om tilbakeføring av rettighetene dersom f.eks. godkjennelse ikke blir gitt. Beregning av fristen er basert på domstollovens regler, jf. §§ 148 og 149. Dette betyr bl.a. at man ikke teller med den dagen fristen begynner å løpe. Ender fristen på en lørdag, helgedag eller dag som etter lovgivningen er likestilt med helgedag, forlenges fristen til nærmeste følgende virkedag.

Femte ledd slår fast at bestemmelsene om driftskonsesjon i § 6-2 gjelder tilsvarende. Henvisningen innebærer bl.a. at konsesjon kan gis dersom ikke allmenne hensyn taler i mot og at det kan settes vilkår av allmenne hensyn.

Sjette ledd gir en særlig regel som skal bidra til overholdelse av bestemmelsene i §§ 3-17 og 4-11 om henholdsvis indirekte overdragelse av undersøkelsestillatelse og indirekte overdragelse av rett til forekomst. Bestemmelsen får kun anvendelse der indirekte overdragelser finner sted iom. overdragelse som utløser konsesjonsplikt etter § 6-4, og innebærer at konsesjon etter § 6-4 først kan gis etter at sletting eller avhending av rettigheter har funnet sted i samsvar med §§ 3-17 og 4-11. Det vises for øvrig til merknadene til disse bestemmelsene.

Til § 6-5 Fristoversittelse og nektet konsesjon

Første ledd gir sanksjonsbestemmelser overfor den som har foretatt et konsesjonspliktig erverv etter § 6-4, og som ikke overholder fristen for innsendelse av konsesjonssøknad i § 6-4 tredje ledd. Dersom søknadsfristen er vesentlig overtrådt, kan erverver pålegges å avhende eierandelene innen en frist satt av departementet. Ved fastsettelsen av frist for salg, må behovet for en raskest mulig avvikling av eierskapet avveies mot muligheten for erververen til i løpet av kort tid å foreta en forsvarlig avvikling av sine eierinteresser.

Første ledd *andre punktum* gir departementet adgang til å kreve rettighetene tvangssolgt etter bestemmelsene i tvangsfullbyrdelsesloven dersom frist satt etter første ledd oversittes.

Andre ledd lar reglene ved for sen eller manglende innsendelse av konsesjonssøknad få tilsvarende anvendelse når konsesjon etter § 6-4 nektes.

Til § 6-6 Drift – igangsetting og stans

Første ledd pålegger en innehaver av driftskonsesjon å sende melding til Bergvesenet når driften på forekomsten starter, stanses midlertidig eller nedlegges. Bestemmelsen gjelder bare der driftskonsesjon er gitt. Tiltakshavere som driver på grunnlag av attest, jf. § 6-3, har ikke meldeplikt til Bergvesenet etter denne bestemmelsen. I varselet må det presiseres om en eventuell driftsstans er av midlertidig eller varig karakter. Svært korte stans i virksomheten, f.eks. noen dager, er ikke å anse som midlertidig driftsstans i lovens forstand, og må ikke meldes til Bergvesenet. Det er heller ikke å anse som driftsstans så lenge det drives på minst en forekomst i konsesjonsområdet. Varsel skal sendes umiddelbart.

Med hjemmel i § 6-1 kan Bergvesenet kreve at det utarbeides en plan for nedleggelsen.

Andre ledd bestemmer at midlertidig stans i over ett år av en konsesjonspliktig virksomhet kun kan skje rettmessig dersom konsesjonæren søker om tillatelse til dette. Bergvesenet kan på basis av en slik søknad innvilge driftshvile for inntil 3 år. Etter ny søknad kan tillatelse til driftshvile imidlertid gis flere ganger for 3 år om gangen. Fristen løper mens søknad om forlengelse behandles. Det er tiltakshavers risiko at han får innvilget tillatelse før fristen utløper, men Bergvesenet kan eventuelt gi en kort forlengelse så lenge saken behandles. *Siste punktum* slår fast at Bergvesenet kan sette vilkår for driftshvilen.

Manglende søknad innen ett år fra den midlertidige stansen medfører at konsesjonen faller bort, jf. § 6-7 første ledd. Tilsvarende faller konsesjonen bort dersom konsesjonæren får avslag på søknaden om driftshvile. Dersom man har fått tillatelse til driftshvile i 3 år, og 3 år har gått, faller konsesjonen umiddelbart bort dersom man ikke har fått innvilget ny tillatelse til driftshvile.

Til § 6-7 Bortfall av konsesjon

Første ledd slår fast at drift må settes i gang innen 5 år fra tidspunktet for meddelelse av konsesjon. Hvis drift ikke kommer i gang innenfor fristen, faller konsesjonen bort. Dersom det går lang tid mellom meddelelse av driftskonsesjon og igangsetting av drift, vil forhold kunne ha endret seg radikalt. De hensyn som gjorde at driftskonsesjon ble tildelt og vilkår ble satt behøver ikke lenger være til stede. Det er videre lite ønskelig at forekomster båndlegges for lengere tid. Hensynet bak driftskonsesjonsordningen tilsier således at det ikke bør gå for lang tid mellom tildelingen av driftskonsesjon og oppstart av drift, noe som begrunner en lovbestemt frist for igangsetting av drift, jf. også kapittel 5.13.6.

Første ledd bestemmer også at konsesjon faller bort dersom drift er stanset i mer enn 1 år uten tillatelse. Søknad om slik tillatelse skal fremsettes iht. § 6-6.

Konsesjonæren kan søke om forlengelse av 5 års fristen for igangsettelse av drift. Bestemmelsen angir ikke noen maksimal lengde på en forlenget frist eller noen begrensning i hvor mange ganger det kan gis fristforlengelse. Denne vurderingen er således overlatt til departementets skjønn. Fristen løper mens søknad om forlengelse behandles. Det er tiltakshavers risiko at han får innvilget tillatelse før fristen utløper, men departementet kan eventuelt gi en kort forlengelse så lenge saken behandles. Det kan settes vilkår for tillatelsen.

Med mindre drift likevel igangsettes, faller konsesjonen bort dersom konsesjonæren får avslag på søknaden om utsatt frist for igangsettelse av drift. Dersom man er innvilget utsatt igangsettelsesfrist faller konsesjonen umiddelbart bort når den forlengede fristen utløper såfremt man ikke før fristutløpet har fått innvilget ny fristforlengelse eller satt i gang drift.

Andre ledd angir at konsesjon faller bort samtidig med sletting av utmål, registrert avtale eller ekspropriert rett som ligger til grunn for konsesjonen. Det er ingen grunn til at en offentlig tillatelse til drift skal bestå når grunnlaget for driften er bortfalt. Rettighetene til å nyttiggjøre seg en mineralsk forekomst kan f.eks. bortfalle pga. manglende innbetaling av årsavgift til staten eller manglende innbetaling av penger til grunneier, dvs. vesentlig mislighold som kan føre til at avtalen heves før opprinnelig forfall. § 4-9 gir nærmere regler for når sletting av utmål eller registrert rett etter § 4-5 skal finne sted.

Andre punktum slår fast at konsesjon også faller bort dersom ikke innehaver av ekspropriasjonstillatelse etter § 5-2 første ledd krever skjønn innen den lovbestemte fristen på ett år, jf. oreigningsloven § 16.

Utover de forhold som er nevnt i § 6-7, vil konsesjonen også falle bort dersom den er tidsbegrenset. Slik tidsbegrensning kan settes med hjemmel i § 6-2 femte ledd.

Til § 6-8 Kontroll

Første ledd fastslår at Bergvesenet kan kontrollere overholdelsen av de pålegg som er satt for å sikre bergmessig drift iht. § 6-1. Likeledes kan Bergvesenet kontrollere at betingelsene for konsesjonsfritak etter § 6-3 blir overholdt.

Andre ledd gir bestemmelser om kontroll av at konsesjonsvilkår gitt i medhold av § 6-2 overholdes, og at vilkår som ligger til grunn for konsesjonen er korrekte. Kontrolladgangen gjelder også for konsesjoner gitt etter § 6-4, ved at bestemmelsene i § 6-2 får anvendelse på slike konsesjoner, jf. § 6-4 femte ledd.

Kontrollmyndigheten ligger i utgangspunktet hos departementet. Ved en eventuell delegasjon av konsesjonsmyndigheten til Bergvesenet, forutsettes kontrollmyndigheten å bli delegert tilsvarende. Bestemmelsen kan ikke anses å være til hin-

der for at det i konsesjonen blir satt vilkår som det er mest hensiktsmessig at Bergvesenet kontrollerer, og at slik kontroll da blir foretatt av dette organet.

Tredje ledd gir bestemmelser om dekningen av utgiftene til kontrolltiltak, og slår fast et prinsipp om at den som er pålagt vilkårene eller påleggene, eller er meddelt attest etter § 6-3, kan bli belastet utgiftene med kontrollen.

§ 6-9 Vilkårs-, pålegg og forutsetningsbrudd

Første ledd gir en generell adgang for departementet og Bergvesenet til å fastsette tvangsmulkt ved alle former for brudd på vilkår og pålegg som de selv har satt. Tvangsmulkt er tvangsgrunnlag for utlegg, jf. tvangsfullbyrdelsesloven § 7-2.

Andre ledd åpner for at den myndighet som har gitt konsesjon eller attest, jf. §§ 6-2, 6-3 og 6-4, kan trekke tilbake konsesjonen eller attesten. Trekkes konsesjon etter § 6-2 eller attest etter § 6-3 tilbake, innebærer dette at driften må avvikles eller at virksomheten må overdras til en annen som kan søke om ny konsesjon eller innhente attest. Er det konsesjon etter § 6-4 som trekkes tilbake, må eierandelene som det ble gitt konsesjon for, avhendes.

Tilbaketrekking av konsesjon eller attest innebærer at den underliggende rettighet, dvs. utmål og registrert rett etter § 4-5 faller bort såframt ikke rettigheten selges etter § 6-5 første ledd er gjennomført.

Ved tilbaketrekking av konsesjon for erverv av eierandeler gitt med hjemmel i § 6-4, gjelder § 6-5 tilsvarende. Dette vil si at myndighetene kan pålegge erververen å selge eierandelene innen en fastsatt frist. Oversittes denne fristen, kan departementet la eierandelene tvangsselges etter reglene i tvangsfullbyrdelsesloven.

Kapittel 7 – Tinglysing

Til § 7-1 Utmål

Bestemmelsen gir regler om hvorledes tinglysing av utmålsbrev skal skje, og inneholder en hjemmel for å gi nærmere bestemmelser om tinglysingen. Bestemmelsen har samme ordlyd som bvl. § 61, og innebærer ingen endring av gjeldende rettstilstand.

Utmålshaveren må selv sørge for å begjære og bekoste tinglysing.

Kongen gi forskrift om tinglysingen, jf. *andre ledd* og § 7-4. Det antas hensiktsmessig å videreføre gjeldende bestemmelser om dette.

Til § 7-2 Avtale og ekspropriert rett

Bestemmelsen slår fast at avtale og ekspropriert rett tinglyses på vanlig måte ved merknad i grunnboken. Dette følger allerede av gjeldende tinglysingsregler, og bestemmelsen i mineralloven er ikke ment å endre rettstilstanden på dette området. Tinglysing skjer således etter reglene i tinglysingsloven med forskrifter. Bestemmelsen er et motstykke til § 7-1 om tinglysing av utmål, og er tatt inn av hensyn til sammenhengen i regelverket.

Rettighetshaveren må i utgangspunktet selv sørge for å begjære og bekoste tinglysing.

To praktisk viktige bestemmelser når det gjelder avtale om rett til registrerbar forekomst finnes imidlertid i pbl. § 63 nr. 5 og lov 23. juni 1978 nr. 70 om kartlegging, deling og registrering av grunneiendom (delingsloven) § 2-1. Av disse bestemmelsene følger at kommunen må gi tillatelse før det kan opprettes enheter for bortfeste i mer enn 10 år, og at det må utføres kartforretning før slik bortfeste kan finne sted. Ved kartforretning begjært av hjemmelshaver eller vedkommende fester,

skal det utarbeides målebrev. Etter delingsloven § 4-2 skal kommunen tinglyse slike målebrev.

Til § 7-3 Rettsstiftelser i utmål, avtale og ekspropriert rett

Bestemmelsen fastslår at rettsvern for overdragelse og pantsettelse av utmål oppnås ved tinglysing etter de regler som gjelder for fast eiendom. På samme måte oppnås rettsvern for avtale og ekspropriert rett til forekomst. Bestemmelsen er en videreføring av bvl. § 62, men slik at også avtale og ekspropriert rett er omtalt.

Registrering hos Bergvesenet kan ikke erstatte den rettsvernsfunksjon tinglysingsinstituttet har. For å unngå rettighetstap ved godtroerverv fra tredjemann, må derfor rettighetshaver påse at tinglysing finner sted, jf. § 7-1 og § 7-2.

Det er bare overdragelse og pantsettelse av utmål som må tinglyses for å få rettsvern. Et *opprinnelig* utmål kan ikke ekstingveres av godtroende tredjemann. Dette fordi staten som utgangspunkt er eier av de mutbare mineralene, slik at grunneier aldri vil være legitimert til å råde over disse, uten i form av et utmål.

Det ikke adgang til å tinglyse undersøkelsestillatelser. Dette er en videreføring av prinsippet i bvl. om at mutingsbrev ikke kan tinglyses. Slik tinglysingsadgang er det ikke behov for bl.a. fordi undersøkelsestillatelsen ikke kan pantsettes, og fordi retten til å undersøke og erverve forekomster i medhold av tillatelsen slår igjennom overfor enhver grunneier.

Til § 7-4 Forskrift

Bestemmelsen gir Kongen adgang til å gi nærmere forskrifter om tinglysing, herunder regler om samarbeid mellom Bergvesenet og tinglysingsmyndighetene. Bestemmelsen tilsvarer bvl. § 63. Når forskriftshjemmelen er lagt til Kongen skyldes dette at forskriften vil vedrøre både Nærings- og energidepartementet/Bergvesenet og Justisdepartementet.

Kapittel 8 – Skjønn

Til § 8-1 Skjønnsmyndighet

Bestemmelsen gir regler om skjønnsmyndighet og viderefører prinsippet i bvl. § 55 om at det i lensmannsdistrikt som hovedregel skal holdes lensmannskjønn, jf. lovens henvisning til aktuelle bestemmelser i mineralloven. Utenfor lensmannsdistrikt vil by- eller herredsretten være rett instans. Reglene i lov 1. juni 1917 nr. 1 om skjønn og ekspropriasjonssaker (skjønnsprosessloven) får anvendelse, og skjønnet kan påkjæres iht. bestemmelsene i denne loven. Skjønn etter § 5-2 om avståing av forekomst etter særskilt tillatelse skal imidlertid holdes som rettslig skjønn etter skjønnsloven.

Til § 8-2 Granskning

Bestemmelsen slår fast at grunneier eller bruker må akseptere at skjønnsretten i forbindelse med skjønnet utfører granskninger av eiendommen. Bestemmelsen er en videreføring av bvl. § 56 og skal forstås på samme måte.

Kapittel 9 – Om Bergvesenet, tilsyn og sikring, samt avsetning til fond

Til § 9-1 Bergvesenet

Bestemmelsen er en fullmakt til departementet slik at det kan gi regler i forskrift om Bergvesenets virksomhet, hvordan virksomheten skal organiseres, og hvordan Bergvesenets tilsyn etter mineralloven skal utføres.

Bestemmelsen med tilhørende forskrift vil avløse reglene i bvl. §§ 57-59 og deler av forskriftshjemmelen i bvl. §§ 7 andre ledd, 19a andre ledd og 39a fjerde ledd. Enkelte av disse reglene har allerede mistet sin funksjon, da landet ikke lenger er oppdelt i bergmesterdistrikter. Utvalget mener det er naturlig å videreføre § 59 i forskrift, slik at Bergmesteren og hans fullmektiger må ha departementets samtykke for å kunne erverve undersøkelsestillatelse, utmål, registrert rett etter § 4-5 eller være eier av eller deltaker i selskap som har slike rettigheter.

Til § 9-2 Tilsyn med undersøkelsesarbeider og drift

Første ledd gir Bergvesenet en rett og plikt til å føre tilsyn med undersøkelsesarbeider og drift. Tilsynet vil omfatte undersøkelsesarbeider, herunder prøveuttak, på mutbare og registrerbare mineraler og drift på mutbare og registrerbare mineraler og mineralske byggeråstoffer. Tilsynet skal ikke omfatte undersøkelsesarbeider på mineralske byggeråstoffer, da dette ikke er regulert av mineralloven.

Utvalget har heller ikke funnet det hensiktsmessig å pålegge Bergvesenet en plikt til å føre tilsyn med letearbeider. Det vises til utvalgets forslag om at leteretten er av begrenset omfang, jf. merknad til § 2-2, samt at letetillatelsen skal gjelde for hele landet, uten plikt til å varsle Bergvesenet før letearbeidene igangsettes. Med hjemmel i § 2-2 andre ledd kan Bergvesenet imidlertid gi de nødvendige pålegg overfor leteren.

Det som skal kontrolleres er at undersøkelsesarbeider og drift foregår på en bergmessig forsvarlig måte, og at konsesjonsvilkår, godkjent driftsplan og pålegg overholdes. Når det gjelder hva som er bergmessig, vises til merknaden til § 6-1 og prinsippet i § 3-5 andre ledd om at undersøkelsesarbeidene skal utføres med varsomhet slik at skadene ikke blir større enn nødvendig og naturen ikke unødig skjemmet.

I forhold til gjeldende rett er det foretatt en endring da grunneier selv må påse at vilkårene for ekspropriasjon blir overholdt. Bergvesenet har ikke plikt til å føre tilsyn med dette. Når det gjelder vilkår satt i avtale mellom grunneier og tiltakshaver, må grunneier selv påse at disse overholdes.

Dersom Bergvesenet i forbindelse med tilsyn etter første ledd oppdager forhold som krever at tiltak iverksettes eller at reaksjoner er på sin plass, finnes hjemmelen til å gi pålegg i andre bestemmelser i lovutkastet; på undersøkelsesstadiet i § 3-5 andre ledd andre punktum, på stadiet for erverv av forekomst i §§ 4-3 første ledd og 4-6 første ledd, jf. § 3-5 og på driftsstadiet i § 6-1. Hjemmelen for å iverksette sanksjoner finnes i utkastet §§ 12-1 og 12-2 om tilbaketrekking av tillatelser og rettigheter, samt bøtestraff.

Andre ledd fastslår at Bergvesenet også har rett og plikt til å føre tilsyn med at undersøkelsesarbeider, herunder prøveuttak, og drift tar hensyn til grunneiere, naboer, allmennheten, dyr og natur. Bestemmelsen er en videreføring av bvl. § 51 andre ledd og skal forstås på samme måte.

Bergvesenet skal føre tilsyn med at det ikke skapes unødig fare, dvs. at sikringsplikten på de forskjellige stadier overholdes, jf. utkastet §§ 3-10 og 4-8, og at unødig skade ikke blir påført mennesker, dyr og natur. Bergvesenet kan ikke gi pålegg om å sikre åpninger som tiltakshaver ikke plikter å sikre etter §§ 3-10 og 4-8.

Dersom Bergvesenet i forbindelse med tilsynet oppdager forhold som krever at tiltak iverksettes eller at reaksjoner er på sin plass, finnes hjemmelen til å gi pålegg og iverksette sanksjoner i andre bestemmelser i mineralloven, jf. ovenfor under første ledd.

Når undersøkelsesarbeider avsluttes eller drift nedlegges, skal sikringene være varige. For å sikre at dette vilkåret oppfylles, kan Bergvesenet gi pålegg om vedlikehold av sikringene og tilsyn med disse fra tiltakshavers side. Plikten til vedlikehold og til å føre tilsyn kan gå langt inn i framtiden, og er ikke avhengig av at tiltakshavers bergrettighet består. Tilsynet kan enten føres av selskapet selv eller av andre som selskapet har inngått avtale med, f.eks. kommunen.

Tredje ledd er en forskriftshjemmel og gir departementet adgang til å gi nærmere regler om hvordan åpninger i grunnen og andre inngrep i terrenget skal sikres og vedlikeholdes. Utvalget viser til forskrift 18. august 1987 nr. 688 som er gitt i medhold av bvl. Forskriften er dekkende for det behov som finnes på området, og utvalget foreslår at bestemmelsene med eventuelle tilpasninger, blir videreført med hjemmel i dette ledd.

Til § 9-3 Sikkerhetsstillelse

Bestemmelsen gir Bergvesenet adgang til å kreve at den som setter i gang undersøkelsesarbeider eller drift stiller sikkerhet for at sikringstiltak som følger av mineralloven, kan gjennomføres og vedlikeholdes. Pålegget kan gis både før arbeidene eller driften igangsettes, mens disse pågår og etter at aktiviteten er avsluttet.

Bestemmelsen er en videreføring av bvl. § 51 tredje ledd andre punktum, men får her utvidet anvendelsesområde. Kravet kan stilles ovenfor den som foretar undersøkelsesarbeider på mutbare og registrerbare mineraler og drift på alle mineralske forekomster.

Regelen er ment brukt både for å ivareta samfunnets og grunneiers interesser. Når det gjelder grunneiers interesser på undersøkelsesstadiet, er hjemmelen imidlertid forbeholdt spesielle tilfeller, da grunneier i utgangspunktet bør ivareta sine interesser selv ved hjelp av bestemmelsen i § 3-9.

Sikkerhet stilt i medhold av denne bestemmelse er det kun Bergvesenet som kan gjøre gjeldende når det ser behovet, i motsetning til en sikkerhetsstillelse etter § 3-9 som er stilt ovenfor grunneier.

Til § 9-4 Umiddelbar iverksetting ved Bergvesenet

En tilsvarende bestemmelse er inntatt i § 66 i lovforslaget fra utvalget som har utredet ny vannressurslov, jf. *"Etter utvalgets syn er det mest hensiktsmessig at bestemmelsene nedfelles i den nye mineralloven. Dette fordi loven vil være en sektorovergripende lov for samtlige mineraler, og at det derfor anses å være hensiktsmessig at en slik lov behandler fullt ut de spørsmål som naturlig springer ut av slik virksomhet. Dette vil innebære at IM vil oppheves i sin helhet, da den i det vesentlige er en ren ekspropriasjonslov. Utvalget finner for øvrig støtte for et slikt syn i NOU 1992: 32 Bedre struktur i lovverket som på side 203 anbefaler at ekspropriasjonsbestemmelser inntas i den nye mineralloven. Utvalget har imidlertid merket seg at det i "Etter utvalgets syn er det mest hensiktsmessig at bestemmelsene nedfelles i den nye mineralloven. Dette fordi loven vil være en sektorovergripende lov for samtlige mineraler, og at det derfor anses å være hensiktsmessig at en slik lov behandler fullt ut de spørsmål som naturlig springer ut av slik virksomhet. Dette vil innebære at IM vil oppheves i sin helhet, da den i det vesentlige er en ren ekspropriasjonslov. Utvalget finner for øvrig støtte for et slikt syn i NOU 1992: 32 Bedre*

struktur i lovverket som på side 203 anbefaler at ekspropriasjonsbestemmelser inntas i den nye mineralloven. Utvalget har imidlertid merket seg at det i NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann tas til orde for å plassere de rene ekspropriasjonshjemlene i oreigningsloven ut i fra en vurdering av at dette vil gi den beste lovtekniske løsningen. Utvalget har forståelse for at en slik fremgangsmåte er valgt i forbindelse med forslag til ny vannressurslov, og antar at dette særlig bygger på at ekspropriasjon i henhold til vannressursloven i stor grad vil være en sidevirkning til konsesjonsbehandlingen av vassdragstiltaket. Utvalget har lagt til grunn at tilsvarende vurdering ikke fullt ut gjør seg gjeldende i den nye mineralloven, og foreslår således at Lovstrukturutvalgets anbefaling følges." i NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann tas til orde for å plassere de rene ekspropriasjonshjemlene i oreigningsloven ut i fra en vurdering av at dette vil gi den beste lovtekniske løsningen. Utvalget har forståelse for at en slik fremgangsmåte er valgt i forbindelse med forslag til ny vannressurslov, og antar at dette særlig bygger på at ekspropriasjon i henhold til vannressursloven i stor grad vil være en sidevirkning til konsesjonsbehandlingen av vassdragstiltaket. Utvalget har lagt til grunn at tilsvarende vurdering ikke fullt ut gjør seg gjeldende i den nye mineralloven, og foreslår således at Lovstrukturutvalgets anbefaling følges." i NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann.

Utgangspunktet er at de krav som er stilt ved konsesjon, pålegg, forskrift eller i selve loven skal iverksettes av tiltakshaver. Det kan imidlertid tenkes at tiltakshaver ikke etterkommer påleggene, og utvalget har derfor funnet at Bergvesenet bør ha anledning til å foreta eller besørge iverksetting, jf. første ledd. Forutsetning for iverksetting etter dette ledd er at Bergvesenet har gitt et individuelt pålegg med hjemmel i mineralloven til den ansvarlige. God forvaltningsskikk tilsier at Bergvesenet varsler den ansvarlig om at Bergvesenet kan foreta umiddelbar iverksetting på vedkommendes kostnad.

Iverksettingsmåten er opp til Bergvesenet. Det kan foreta iverksettingen selv, eller engasjere andre til arbeidet.

Bestemmelsen er ikke like hensiktsmessig i fht. alle former for pålegg. Den er særlig aktuell ved pålegg satt av hensyn til allmenn sikkerhet, men åpner ikke for umiddelbar iverksetting av driftsmessige pålegg.

Andre ledd gir Bergvesenet anledning til i visse tilfeller å foreta umiddelbar iverksetting uten at tiltakshaver gis muligheten til selv å foreta de nødvendige tiltak. Dette er tilfeller hvor man må gripe inn med en gang for å avverge overhengende fare, eller dersom det etter omstendigheten vil være urimelig byrdefullt å finne fram til den ansvarlige.

Tredje ledd bestemmer av Bergvesenet kan kreve regress for kostnadene for iverksettingsutgiftene hos den ansvarlige. Utgiftene er selvstendig tvangsgrunnlag for utlegg.

Til § 9-5 Fond for opprydding og sikring

Bestemmelsen gir hjemmel for departementet til å innføre en ordning med et sentralt fond som skal dekke kostnader ved opprydding og sikring av anleggsområder, og er foreslått av *utvalgets flertall*. Bakgrunnen for forslaget framgår av kapittel 5.17 i de generelle motivene.

Selv om utvalgets *flertall* har konkludert med at et sentralt fond vil kunne være et viktig bidrag for å løse problemet som drøftes i kapittel 5.17, er det en rekke vurderinger som gjenstår. Dette gjelder bl.a. hvordan innbetaling til fondet skal skje, størrelsen på innbetalingen, hvem som skal betale, samt skattemessige forhold. Det samme gjelder hvordan fondet skal administreres og forvaltes, samt på hvilke vilkår

det kan skje tildeling av midler fra fondet. De gjenstående spørsmål berører flere departementer, og bør derfor drøftes av en gruppe med en noe annen sammensetning enn Minerallovutvalget.

Fondet kan tenkes organisert slik at det dekker kostnader når pliktsubjektet ikke selv dekker kostnadene, dvs. et solidaritetsfond, eller slik at pliktsubjektet får tilbake innbetalte midler når virksomheten nedlegges og alle tiltak er gjennomført, eventuelt etter hvert som tiltakene gjennomføres.

Under henvisning til sine anførsler i kapittel 5.17.7 foreslår *utvalgets mindretall (Markussen, Søyland og Nilsen)* at § 9-5 utgår.

Kapittel 10 – Rapportering

Til § 10-1 Undersøkelsesrapporter

Første ledd fastsetter en plikt for undersøker til å sende rapport til Bergvesenet om gjennomførte undersøkelser og resultatet av disse, herunder kart over undersøkelsesområdet. Rapporten må sendes senest 6 måneder etter at arbeidene er avsluttet. Bestemmelsen er en videreføring av bvl. § 52, men er utvidet slik at det i tillegg til rapport om undersøkelser på mutbare forekomster, også skal sendes rapport vedrørende undersøkelser på registrerbare mineraler. Det er i tillegg foretatt enkelte mindre endringer i forhold til bvl. § 52. Se for øvrig kapittel 5.14.10.

Rapporteringsplikten gjelder både undersøkelsesarbeider som utføres i medhold av undersøkelsestillatelse og undersøkelser utført med hjemmel i utmål, jf. § 4-3 første ledd, eller registrert rett, jf. § 4-6 første ledd. Er det satt i gang drift i utmålet eller registreringsområdet, skal imidlertid undersøkelsesarbeider rapporteres i samsvar med bestemmelsen i andre ledd.

Rapporteringsplikten skal ikke ha tilbakevirkende kraft, og vil derfor ikke omfatte materiale fra undersøkelser etter registrerbare mineraler foretatt før lovens ikrafttreden.

Andre ledd gir anvisning på en årlig rapporteringsplikt for undersøkelsesarbeider som en innehaver av driftskonsesjon, jf. § 6-2, foretar i et konsesjonsområde. Bestemmelsen gjelder kun undersøkelser utført av den som har konsesjon for drift på mutbare mineraler eller registrerbare mineraler. Når det gjelder mineralske byggeråstoffer, får mineralloven først anvendelse for denne mineralkategori når man kommer til driftsstadiet, og da vil plikten til å rapportere om driftsmessige forhold følge av § 10-3.

Tredje ledd gir departementet myndighet til i forskrift å gi nærmere bestemmelser om rapporteringsplikten.

Unnlatelse av å sende inn undersøkelsesrapport etter bestemmelsene i første og andre ledd, kan medføre tilbaketrekking av rettighet, jf. § 12-1, og straff, jf. § 12-2 første ledd bokstav d.

Til § 10-2 Måledata og prøvemateriale

Første ledd slår fast at den som utfører undersøkelsesarbeider etter mutbare og registrerbare mineraler, har plikt til å avlevere måledata og prøvemateriale fra arbeidene.

Innleveringsplikten gjelder for hele undersøkelsesperioden. Fristen for avlevering av materialet er imidlertid satt ved bortfall av rettigheter etter kapittel 3 og 4, dvs. når undersøkelsesretten bortfaller. Dette skjer enten ved opphør av undersøkelsestillatelsen, jf. § 3-15, eller ved opphør av utmål eller registrert rett, med tilhørende undersøkelsesrett, jf. § 4-9. Undersøkeren har adgang til å levere prøvematerialet og måledataene før avleveringsfristen inntrer.

Fristen for avlevering utløper ikke ved videresalg av rettigheten, men avleveringsplikten følger den nye eier. Selger kan imidlertid velge å lagre prøvene selv for senere å levere disse eller allerede ved salget benytte anledningen til å overlevere materialet til Bergvesenet.

Bestemmelsen i første ledd innebærer at man ikke kan kaste materiale og data som omfattes av innleveringsplikten selv om undersøkeren ikke lenger har bruk for dette. Man har en plikt til å lagre materialet til det overleveres til Bergvesenet.

Alle data fra undersøkelsene skal avleveres. Undersøkeren er imidlertid ikke pliktig til å avlevere alt prøvematerialet. En avleveringsplikt for alt materialet, herunder borkjerner og andre bergartsprøver, kan omfatte store mengder. Slik avlevering kan bli kostbart for tiltakshaver, og man har derfor funnet å begrense avleveringsplikten til materiale i et omfang som er representativt for forekomsten og det undersøkte området. Det vil normalt være hensiktsmessig at Bergvesenet og NGU i samråd med tiltakshaver avgjør hvilket materiale som skal anses å være representativt og som dermed omfattes av plikten til avlevering. Dersom Bergvesenet ønsker innlevert mer materiale enn det som omfattes av avleveringsplikten, må de inngå avtale med undersøkeren om dette og eventuelt betale for materialet og transporten.

Avleveringen skal skje til Bergvesenet. Utgangspunktet vil her være at materialet skal leveres til Bergvesenets kontor. Alternativt skal levering skje på det sted Bergvesenet utpeker som lagringsplass. Her vil det særlig være praktisk at levering skjer til NGUs Geodatasenter på Løkken, jf. kapittel 5.14.7.

Andre ledd fastsetter at kostnader ved avlevering av materiale i samsvar med første ledd, bæres av tiltakshaver. Dette gjelder alle kostnader i forbindelse med avleveringsplikten, f.eks. utgifter til lagring i påvente av avgivelse og transport til avleveringsstedet.

Tiltakshaver mottar ikke vederlag fra Bergvesenet for materiale som er omfattet av avleveringsplikten i første ledd.

Tredje ledd gir departementet adgang til å gi nærmere bestemmelser i forskrift om avleveringsplikten og om lagring av data og prøvemateriale.

Til §10-3 Opplysninger om drift

Bestemmelsen gir regler om plikten til å avgi opplysninger knyttet til driften. Plikten gjelder bl.a. opplysninger om driftsplaner, rapporter og kartverk. Bestemmelsen er en videreføring av prinsippet bvl. § 53, men er utvidet slik at den gjelder drift på alle mineralkategorier, og uavhengig av om grunnlaget for drift er konsesjon etter § 6-2 eller attest etter § 6-3.

Første ledd slår fast at tiltakshaver kan pålegges å oppta kart over uttaksområdet. Slikt område omfatter gruve, dagbrudd og masseuttak. Det følger av *andre punktum* at departementet ved forskrift kan gi nærme regler om kartverket og innsendelsen av dette.

Andre ledd gir hjemmel for å gi forskrift om rapporteringsplikt. Se for øvrig kapittel 5.14.10.

Tredje ledd bestemmer at kopier av alle kart og rapporter om uttaksområdet skal sendes Bergvesenet ved driftsnedleggelse, så fremt materialet ikke er oversendt tidligere.

Utvalget foreslår at unnlatelse av å sende inn pliktige rapporter blir straffesanksjonert som etter dagens lovgivning, jf. utkastet § 12-2 bokstav d.

Til § 10-4 Hemmelighold av opplysninger

Bestemmelsen pålegger Bergvesenet og andre forvaltningsorgan å hemmeligholde alle opplysninger som er avgitt iht. §§ 10-1, 10-2 og 10-3. Opplysningene skal holdes tilbake så lenge rettigheten består, jf. merknad til § 10-2 første ledd. Plikten til å holde opplysningene hemmelig opphører ikke når rettighetene overdras til nye rettsubjekter siden rettigheten forsatt anses å bestå uavhengig av om det skjer en rettighetsoverdragelse.

Bestemmelsen går lenger enn taushetsplikten i forvaltningsloven § 13 første ledd nr. 2 som foreskriver hemmelighold av opplysninger som det vil være av konkurransemessig betydning å hemmeligholde. Minerallovens bestemmelse om hemmelighold er ikke skjønnsmessig, men absolutt. Bestemmelsen bygger på bvl. § 54.

Kapittel 11 – Gebyrer og avgifter

Til § 11-1 Behandlingsgebyr

Bestemmelsen gir hjemmel for departementet til å fastsette gebyr for behandling av søknader og begjæringer, samt for godkjennelser og utstedelse av tillatelser etter mineralloven. Søknader det forutsettes tatt behandlingsgebyr for, er søknad om letetillatelse etter § 2-1, undersøkelsestillatelse etter § 3-1 og driftskonsesjon etter §§ 6-2 og 6-4. Det kan også være aktuelt å ta behandlingsgebyr for ekspropriasjonstillatelse etter § 5-2. Aktuelle begjæringer er begjæring om registrering av erverv på forekomst etter § 4-5. For øvrig er det aktuelt å ta gebyr for godkjennelse av rettighetsoverdragelser etter §§ 3-17 og 4-11, tillatelse til prøveuttak etter § 3-7 og utstedelse av attest for konsesjonsfritak etter § 6-3.

Når det gjelder nivået på behandlingsgebyrene, vises til kapittel 5.19.5. Utvalget foreslår at gebyrene knyttes til rettsgebyret, slik at de automatisk bli justert i tråd med endringer i pengeverdien.

Utvalget mener at behandlingsgebyret bør betales forskuddsvis, og at dette bør framgå av forskriften. Denne forutsetning er innarbeidet i lovteksten, jf. bl.a. §§ 2-1, 3-1, 3-15 og 4-9.

Til § 11-2 Årsavgift til staten

Bestemmelsen erstatter reglene i bvl. §§ 45 – 48 for de mutbare mineralene. Reglene i mineralloven skal imidlertid også gjelde for de registrerbare mineralene, jf. kapittel 5.19.5.

Første ledd bestemmer at rettighetshaver skal betale en årlig avgift til staten for undersøkelsestillatelse, utmål og registrert rett etter § 4-5. Det betales ingen årsavgift for letetillatelse. Årsavgiften sørger for at rettighetshaverne bidrar til å dekke kostnadene med å administrere ervervssystemet, samtidig som den gjør det mindre attraktivt å beholde rettigheter, og på den måten blokkere forekomsten for andre interessenter, dersom man ikke er interessert i utvinne forekomsten selv.

I *andre punktum* bestemmes at staten ikke betaler årsavgift for rettigheter den selv innehar. «Staten» i denne forbindelse omfatter ikke statlig «bedrifter», dvs. forvaltningsbedrifter, der ledelsen er lagt til det ordinære forvaltningsapparat, og offentlige foretak som er et eget rettssubjekt, f.eks. et aksjeselskap og statsforetak.

Andre ledd bestemmer at avgift ikke betales for det året rettigheten blir utferdiget. På den annen side må rettighetshaveren betale full avgift for det året rettigheten opphører. I denne sammenheng vises til at årsavgiften betales forskuddsvis, jf. tredje ledd.

Det skal dessuten bare betales halv avgift for undersøkelsestillatelse det andre kalenderåret etter utstedelsen. Bakgrunnen for denne særregel for undersøkelsestillatelser, er at det er vanlig å starte en undersøkelse på forholdsvis store arealer. Etter hvert konsentreres undersøkelsene på mindre områder som viser seg å være av interesse. Halv avgift vil redusere avgiftsbelastningen i den innledende fase av undersøkelsene når hensynet til blokkering av forekomster ikke er like fremtredende.

Tredje ledd bestemmer at avgiften skal betales forskuddsvis til Bergvesenet innen 2. januar hvert år. Utvalget foreslår endringer i dagens rutiner, slik at Bergvesenet sender ut en innbetalingsblankett til alle som er registrert med rettighet i registeret. På blanketten eller brevet som følger med, skal det varsles om hva som blir følgen av unnlatt betaling. Følgen framgår av *andre og tredje punktum*. Dobbelt avgift påløper, og denne må betales innen 31. mars for at rettigheten ikke skal bortfalle. Nytt varsel vil ikke bli sendt fra Bergvesenet. Praksis med at Bergvesenet innen 31. januar i rekommandert brev varsler den som er oppgitt som innehaver av retten om fristen for å betale dobbel avgift, vil således opphøre.

Utvalget forutsetter imidlertid at dersom enkel avgift blir betalt straks etter fristen 2. januar, vil Bergvesenet varsle innbetaler om for sen innbetaling og behovet for å innbetale dobbel avgift.

Fjerde ledd gir departementet hjemmel til ved forskrift å fastsette regler om avgiftens størrelse og nærmere regler om betaling av denne. Bl.a kan det være hensiktsmessig å nedfelle i forskrift enkelte av de rutiner som er beskrevet ovenfor om utsendelse av innbetalingsblankett m.m. Utvalget mener imidlertid at regelen i bvl. om at Bergvesenets forsømmelse av å sende faktura og eventuelt varsel om dobbel avgift ikke forhindrer at rettighet faller bort 31. mars dersom nødvendig avgift ikke er betalt, bør videreføres.

Når det gjelder nivået på årsavgiften, vises til kapittel 5.19.5.

Til § 11-3 Fortegnelse over rettigheter og betalte avgifter

Bestemmelsen er en videreføring av regelen i bvl. § 49 og skal forstås på samme måte. Fortegnelse skal imidlertid etter mineralloven utarbeides både for rettigheter til mutbare og registrerbare mineraler. I fortegnelsen skal området angis samt rettighetshavere. Fortegnelsen skal også vise innbetalte årsavgifter.

Andre punktum fastslår at enhver kan kreve å få avskrift at fortegnelsen. Retten til å få avskrift av fortegnelsen skal gjelde begge mineralkategorier. Bergvesenet fastsetter om det skal betales en godtgjørelse for avskriften og i tilfellet hvor stor godtgjørelsen skal være. Utvalget forutsetter at godtgjørelsen ikke i vesentlig grad avviker fra kostnaden med å mangfoldiggjøre fortegnelsen.

Til § 11-4 Årsavgift til grunneier

Bestemmelsen er en videreføring av bvl. §§ 42 til 44, dog slik at enkelte regler om beregningsgrunnlaget foreslås gitt i forskrift i medhold av syvende ledd. Det skal kun betales årsavgift til grunneier for drift på mutbare mineraler.

Første ledd bestemmer at utmålshaver plikter å betale grunneier i utmålet en årlig avgift på 1 promille av verdien det utmålshaveren bryter ut fra utmålet og nyttiggjør seg ved omsetning. Ved beregning av avgiften skal det tas utgangspunkt i verdien av de produkter som utvinnes, uten fradrag for driftsomkostninger. Verdien av både de mutbare og registrerbare mineraler og de mineralske byggeråstoffene skal tas med dersom alle mineralkategorier nyttiggjøres ved salg.

Andre ledd fastsetter at grunnlaget for beregning av avgiften er det vederlag som er oppnådd ved omsetning av produktene. De nærmere beregningsregler i bvl. § 42 andre ledd foreslås gitt i forskrift.

Tredje ledd fastsetter maksimumsavgiften pr. år pr. utmål til 50 ganger rettsgebyret. Ved å knytte årsavgiftens størrelse til rettsgebyret, vil avgiften bli regulert automatisk, og således gjøre dagens regler om justering av avgiften hvert 10. år overflødig. 50 R tilsvarer i 1996 kr 24.750, som ikke avviker vesentlig fra dagens maksimalbeløp på kr 24.000 pr. utmål pr. år.

Fjerde, femte og sjette ledd viderefører reglene i bvl. §§ 42 fjerde, femte og sjette ledd og 43, og skal forstås på samme måte. Avgiften betales etterskuddsvis 1. mars hvert år, men ikke for det første år gruven er i drift. Er det flere grunneiere i utmålet, skal årsavgiften deles. Grunneiere får del av avgiften i forhold til det areal de eier innenfor utmålet. Dersom det ikke er enighet om beregning av avgiften eller fordelingen av den mellom flere grunneiere, avgjøres tvisten ved lensmannsskjønn, jf. § 8-1.

Syvende ledd gir hjemmel til å fastsette forskrift om beregning av årsavgiften, jf. bvl. § 42 andre ledd, og tiltakshavers plikt til å føre protokoll slik at denne kan legges til grunn for beregning av avgiften, jf. bvl. § 44.

Kapittel 12 – Sanksjons- og straffebestemmelser

Til § 12-1 Tilbaketrekking av tillatelser og sletting av registreringer

Første ledd fastsetter at brudd på mineralloven kan medføre at tillatelser eller registrerte rettigheter blir trukket tilbake. Bestemmelsen er en parallell til bestemmelsene i §§ 2-1 tredje ledd og 3-1 fjerde ledd om at Bergvesenet kan nekte å utstede lete- og undersøkelsestillatelse dersom søker har brutt bestemmelser i mineralloven. Et hvert brudd på mineralloven vil imidlertid ikke resultere i tilbaketrekking. Bruddet må være vesentlig.

Vesentlighetskravet må ses i forhold til karakteren og omfanget av den rettighet det er aktuelt å trekke tilbake, og de virkninger tilbaketrekkingen vil få for rettighetshaveren. Det skal mer til for å trekke tilbake et utmål enn en letetillatelse, og mer til for å trekke tilbake et utmål i drift enn et utmål hvor drift ennå ikke er igangsatt. Utvalget viser imidlertid til oppbyggingen av ervervssystemet, der tillatelse på lavere nivå er nødvendig for å få tillatelser på høyere nivå, slik at tilbaketrekking av rettighet på lavt nivå kan medføre at også andre tillatelser på høyere nivå faller bort. Dette må innebære at dersom Bergvesenet f.eks. trekker tilbake et utmål som det er knyttet en driftskonsesjon til, må bruddet være så vesentlig at det også tilsier en tilbaketrekking av driftskonsesjonen. Foreligger slikt vesentlig brudd bør driftskonsesjonen også faktisk blir trukket tilbake, jf. § 6-9 andre ledd.

Dersom en person eller et selskap har flere undersøkelsestillatelser på forskjellige kanter av landet, er bestemmelsen ikke til hinder for at Bergvesenet trekker tilbake kun én av undersøkelsestillatelsene til rettighetshaveren, f.eks. tillatelsen for det området der minerallovens bestemmelser har blitt brutt.

Virkningen av en tilbaketrekking av letetillatelse er at man mister adgangen til å utføre letearbeider etter § 2-2. Tilbaketrekking av undersøkelsestillatelse, utmål og registrert rett til forekomst, medfører at rettigheten slettes fra ervervsregisteret, jf. §§ 3-15 og 4-9.

For å forhindre misforståelser i praksis bør Bergvesenet, når en tillatelse eller rettigheten trekkes tilbake, sørge for at selve lete- eller undersøkelsestillatelsen, utmålsbrevet eller beviset på en rettighet etter § 4-5, faktisk blir innlevert til Bergvesenet.

Andre ledd stiller krav til saksbehandlingen hos Bergvesenet når tillatelser eller rettigheter skal trekkes tilbake. Tilbaketrekking er å anse som et enkeltvedtak etter forvaltningsloven. Krav om varsel før tillatelsen trekkes tilbake og rettighetshavers rett til å uttale seg før vedtak treffes, følger således av fvl. § 16. Utvalget mener likevel det er pedagogisk riktig å si dette i denne bestemmelsen også.

Til § 12-2 Straffebestemmelser

Bestemmelsen er en videreføring av bvl. § 64. Området for bestemmelsen er imidlertid utvidet slik at overtredelse av mineralloven er straffbar uavhengig av om lovbruddet knytter seg til mutbare eller registrerbare mineraler eller mineralske byggeråstoffer.

Angående *første ledd* er overtredelse av bestemmelsene i bokstav a til d underlagt offentlig påtale, jf. straffeloven § 77. Påtale finner derfor bare sted når det finnes påkrevet av allmenne hensyn. Retten til å begjære påtale på statens vegne tilligger Nærings- og energidepartementet, med mindre departementet delegerer myndigheten, f.eks. til Bergvesenet, jf. straffeloven § 79 fjerde ledd. Når det gjelder foreldelse av straffeansvar, gjelder de vanlige reglene i straffeloven §§ 67 og 68. Straffeansvaret etter denne bestemmelse foreldes således etter 2 år, og slik at fristen for foreldelse regnes fra den dag det straffbare forhold har opphørt. Det kan også være aktuelt å ilegge et foretak straff etter denne bestemmelse, jf. reglene om straffeansvar for foretak i straffeloven kapittel 3a.

Bokstav a bestemmer at leting, undersøkelse og drift på områder som er unntatt fra leting, undersøkelse og drift, er straffbart.

Bokstav b er en videreføring av straffbarheten for brudd på bvl. § 5. Utvalget har imidlertid funnet å ville fokusere på viktigheten av denne bestemmelse og derfor plassert den i en egen bokstav. Bestemmelsen fastslår at unnlatelse av å varsle Bergvesenet, kommune, grunneier og bruker om de undersøkelsesarbeider som skal igangsettes, er straffbart.

Bokstav c bestemmer at unnlatelse av å foreta nødvendig sikring av lete-, undersøkelses-, registreringsområdet eller utmålet er straffbart. Bøter kan også ilegges den som utfører lete- eller undersøkelsesarbeider uten å søke å begrense skadene og den som unnlater å stille sikkerhet. På tilsvarende måte kan den straffes som unnlater å søke om tillatelse til prøveuttak, driftskonsesjon, konsesjon for erverv av eierandeler i et selskap som har driftskonsesjon og attest for unntak fra konsesjon.

Bokstav d fastslår at brudd på rapporteringsplikten til Bergvesenet etter kapittel 10 er straffbart.

Andre ledd fastslår at medvirkning til overtredelse av ovennevnte bestemmelser er straffbart. Det samme gjelder uaktsom overtredelse av bestemmelsene.

Kapittel 13 – Avsluttende bestemmelser

Til § 13-1 Overgangsbestemmelser

Nr. 1 bestemmer at søknader med hjemmel i bvl., kalk- og kvartslovene, IM, K og IK kapittel II, jf. kapittel V som har innkommet riktig instans (Bergvesenet, Nærings- og energidepartementet, Landbruksdepartementet, kommune eller fylkeslandbruksstyret) når loven trer i kraft, behandles etter det regelverk som gjaldt da søknaden kom inn. Aktuelle søknader kan være mutingssøknad og utmålssøknad etter bvl. og konsesjonssøknad etter kalk- og kvartslovene for Bergvesenets vedkommende, skjerpekonsesjon, konsesjon for overdragelse av bergrettigheter og driftskonsesjon etter IK og ekspropriasjonssøknad etter IM og bvl. for Nærings- og

energidepartementets vedkommende og konsesjonssøknad etter K for Landbruksdepartementet, kommune og fylkeslandbruksstyrets vedkommende.

Nr. 2 fastslår en overgangstid på 1 år når det gjelder regelen i § 2-2 om at alle som leter eller undersøker etter eller driver på mutbare eller registrerbare forekomster, må ha en gyldig letetillatelse.

Nr. 3 fastslår en tilsvarende overgangstid for plikten til å søke om undersøkelsestillatelse for registrerbare mineraler. Undersøkelser med hjemmel i avtale med grunneier bør kunne fortsette i ett år før kravet håndheves. Overgangstid er bare nødvendig for de registrerbare mineraler som ikke har en tilsvarende ordning i dag. Overgangsregelen innebærer imidlertid ikke unntak fra prioritetsregelen. Ønsker undersøkeren å sikre seg prioritet, må han søke om undersøkelsestillatelse.

Nr. 4 søker å sikre at en grunneier som vet det er en drivverdig forekomst av registrerbare mineraler på sin eiendom, får førsteretten til denne. Utvalget foreslår at grunneier skal ha en fortrinnsrett til registrering av undersøkelsestillatelse på registrerbare mineraler i 2 år fra ikrafttredelsen. Fortrinnsretten gjennomføres slik at grunneier får prioritet dagen før lovens ikrafttreden, uavhengig av om noen har registrert en rettighet før han, såframt søknaden om slik tillatelse kommer inn til Bergvesenet innen 2 år fra lovens ikrafttreden.

Utvalgets forslag innebærer at tredjeperson skal kunne registrere rettigheter uavhengig av 2-års fristen. Fristen skal bare ha virkning for prioriteten, ikke for adgangen til registrering eller til å foreta undersøkelser. Grunneier bør ved avtale kunne frasi seg fortrinnsretten. Det må stilles krav til dokumentasjon på at slik fraskrivelse har funnet sted.

Nr. 5 fastslår at grunneiers fortrinnsrett også må få virkning for adgangen til ekspropriasjon etter § 5-2. Siden førsteprioritet er et vilkår for ekspropriasjon etter § 5-2, bør det ikke være anledning til ekspropriasjon av rett til registrerbar forekomst eller av grunn eller rettigheter for utnyttelse av slik forekomst i 2-års perioden, med mindre grunneier har frasagt seg fortrinnsretten.

Nr. 6 innebærer et unntak fra nr. 4. I utgangspunktet foreslår utvalget ikke en tilsvarende fortrinnsrett som i nr. 4 for grunneiers avtalepart. Den som har avtale med grunneier om registrerbart mineral når loven trer i kraft må sørge for at grunneier frasier seg sin fortrinnsrett til fordel for ham eller eventuelt søker om undersøkelsestillatelse som grunneier siden kan overdra til ham, dersom andre har rukket å søke om undersøkelsestillatelse før avtaleparten. Nekter grunneier dette, kan det bli å anse som et brudd på avtalen fra grunneiers side som kan danne grunnlag for hevning og erstatning.

Registrering av undersøkelestillatelse med prioriet fra dagen før lovens ikrafttreden vil medføre at grunneier får *enerett* til undersøkelser etter *alle* registrerbare mineraler samt *best rett til senere drift* på en eventuell forekomst. Bakgrunnen for at en tilsvarende regel som i nr. 4 ikke foreslås for grunneiers avtalpart, er bl.a. at utvalget hverken finner det riktig eller hensiktsmessig at Bergvesenet skal måtte tolke avtaler om rett til undersøkelse av ikke-mutbare forekomster for å finne ut om avtalen omfatter alle ovennevnte rettigheter.

Utvalget mener imidlertid at det bør gjøres unntak fra hovedregelen for den som har igangværende drift på registrerbart mineral når loven trer i kraft. Særlige hensyn taler for at slike rettighetshavere bør likestilles med grunneier, og få registrere sitt erverv etter § 4-5 uavhengig av et særskilt avkall på fortrinnsretten fra grunneiers side og uavhengig av om andre har fått undersøkelsestillatelse på best prioritet.

Nr. 7 fastslår at fristene for å søke om utmål og driftskonsesjon løper som før. Fristene er de samme i ny og gammel lov og skaper således ikke overgangsproblemer. Bestemmelsene i §§ 6-6 og 6-7 får virkning fra lovens ikrafttreden med mindre avvikende regler følger av meddelte konsesjonsvilkår. Er det fastsatt en 3-års frist

for oppstart av drift, er det denne regelen som gjelder, selv om mineralloven har en 5-års frist. For å komme inn under lovens regel må konsesjonæren søke om å få endret vilkårene.

Fordi mutingsområdene etter bergverksloven ikke er standardisert, kan et undersøkelsesområde etter mineralloven komme til å omfatte bare deler av mutingsområdet. Det synes ikke nødvendig med noen overgangsregler for disse tilfellene. Bestemmelsen i §§ 3-13 og 3-14 vil gjelde også her, dog slik at konfliktområdet blir mindre enn ellers. Når det gjelder adgangen for innehaver av undersøkelsestillatelse etter mineralloven til å søke om utmål, vil dette måtte bli å avslå for det område som er dekket av muting etter bvl.

Nr. 8 har regler om igangværende prøvedrift. Prøvedrift reguleres i dag av IK § 18. Pågående prøvedrift kan fortsette etter gjeldende regler i 1 år fra lovens ikrafttredelse. Etter dette tidspunkt må man følge reglene for prøveuttak i § 3-7, søke om konsesjon eller få attest om unntak fra konsesjon.

Nr. 9 fastslår at igangværende virksomhet uten driftskonsesjon ikke trenger konsesjon når loven trer i kraft. Forutsetningen for dette er at driftskonsesjon ikke er nødvendig etter det regelverk som gjaldt da mineralloven trådte i kraft. Ved utvidelse av området for igangværende drift må det imidlertid søkes om driftskonsesjon.

Bestemmelsen innebærer ikke et unntak fra § 6-1 om at driften må være bergmessig. Bergvesenet kan således gi pålegg dersom driften ikke foregår i overensstemmelse med dette prinsipp.

Nr. 10 er en videreføring av IK § 41a, og skal forstås på samme måte.

Nr. 11 fastslår at vilkår fastsatt i medhold av IK, kalk- og kvartslovene og K gjelder fortsatt, med mindre de endres etter søknad.

Til § 13-2 Endringer i andre lover

Bvl, kalkloven, kvartsloven, IK kap II og IM foreslås opphevet i sin helhet, jf. I, II §§ 11-18, III, IV og V. For øvrig foreslås endringer i IK kapittel V og K, jf. II og VI.

Når det gjelder endringene under *II*, oppheves IK kapittel II som er særregler om bergverk. Videre foreslås lovens tittel endret slik at den blir i overensstemmelse med det nye innholdet. For øvrig gjøres kun nødvendige endringer i kapittel V Alminnelige bestemmelser. I *§§ 28 og 29* er henvisningen til de opphevede bestemmelsene i kapittel II tatt ut. For øvrig oppheves *§§ 40 og 41a* som bare har betydning for IK kapittel II, i sin helhet. Bestemmelsen i § 41a finnes igjen i utkastet til overgangsregler § 13-1 nr. 10.

Når det gjelder endringer i *VI*, gjelder dette K § 2 fjerde ledd. Som følge av at kalk- og kvartslovene oppheves, jf. I og III, er det nødvendig å oppheve nr. 1 og nr. 3 i fjerde ledd. Det er også nødvendig å ta ut henvisningen til IK kapittel II nr. 2 som følge av at dette kapittelet oppheves, jf. II §§ 11-18. Tidligere fjerde ledd nr. 2 blir ny *nr. 1*. For øvrig foreslås ny nr. 2, nr. 3 og nr. 4 som følge av mineralloven.

Nr. 2 er en ny bestemmelse hvor det foreslås å unnta for konsesjonsplikten etter K for erverv som har skjedd ved ekspropriasjon etter mineralloven § 5-2. For å sikre at de hensyn som skulle ivaretas i konsesjonsbehandlingen blir ivaretatt i ekspropriasjonssaken, bør det innføres en plikt for ekspropriasjonsmyndigheten til å høre kommune og fylkeslandbruksstyret. Dessuten må det åpnes for at man under ekspropriasjonsbehandlingen kan ta de hensyn som er nedfelt i K's formålsbestemmelse. En hjemmel for å fastsette slike saksbehandlingsregler er inntatt i § 5-2 fjerde ledd. For en nærmere begrunnelse for endringen vises til kapittel 5.15.7.

Nr. 3 og nr. 4 er en videreføring av de bestemmelsene i K § 2 fjerde ledd som foreslås opphevet, jf. kapittel 5.15.6. *Nr. 3* har fulgt direkte av K § 2, mens nr. 4 har utviklet seg gjennom praksis. Nr. 3 innebærer at det unntas fra konsesjonsplikt etter

K når det søkes konsesjon for erverv av eierandeler i et selskap som innehar driftskonsesjon, jf. utkastet § 6-4.

Dersom erververen søker om driftskonsesjon etter IK kap II eller ervervskonsesjon etter kalk- og kvartslovene, er lovene blitt anvendt slik at det ikke er nødvendig med konsesjon etter K, jf. K § 2 fjerde ledd. Utvalget mener dette er en hensiktsmessig regel som bør videreføres i den nye mineralloven. Areal utover hva som er nødvendig for drift, er likevel som tidligere konsesjonspliktig etter K. Utvalget foreslår derfor at K § 2 fjerde ledd får ett nytt *nr. 4* som unntar for konsesjonsplikt for erverv som er nødvendig for drift på mineralsk forekomst, når erververen innenfor fristen i K § 20 sender søknad om driftskonsesjon etter mineralloven § 6-2.

Til § 13-3 Ikrafttreden

Loven foreslås å tre i kraft fra den tid Kongen bestemmer.

KAPITTEL 9

Utkast til lov og forskrift

MINERALLOVEN

KAPITTEL 1 – ALMINNELIGE BESTEMMELSER

§ 1-1 Lovens formål

Denne lov har til formål å sikre en samfunnsmessig forsvarlig forvaltning og bruk av mineralressursene.

§ 1-2 Lovens hovedprinsipper

På de vilkår og med de begrensninger som fremgår av denne lov, har enhver rett til, på egen eller andres grunn;

a) å lete, undersøke og få utmål på forekomster av mutbare mineraler
b) å lete, undersøke og registrere erverv på forekomster av registrerbare mineraler.

Med de unntak som følger av denne lov, kan ingen uten driftskonsesjon iverksette drift på mineralske forekomster.

§ 1-3 Geografisk virkeområde

Loven gjelder på norsk territorium. Loven gjelder ikke i indre farvann, norsk sjøterritorium og på kontinentalsokkelen.

I områder med samisk befolkning kan departementet ved forskrift fastsette regler som avviker fra denne lov. Dette gjelder kun i den grad det er nødvendig for bevaring av samisk kulturgrunnlag, i samsvar med Grunnloven § 110a og folkerettens regler om urbefolkninger og minoriteter.

§ 1-4 Lovens mineralkategorier

I denne lov menes med:

1. Mutbare mineraler:
   a) metaller med egenvekt 5 eller høyere og malmer av slike metaller,
   b) metallene titan og arsen og malmer av disse metaller,
   c) magnetkis og svovelkis.

Myr- og sjømalm og alluvialt gull er ikke mutbare.

2. Registrerbare mineraler: mineraler og bergarter som ikke er mutbare etter nr. 1 og heller ikke mineralske byggeråstoffer etter nr. 3. Dette gjelder likevel ikke petroleum mv, jf. lov 4. mai 1973 nr. 21.
3. Mineralske byggeråstoffer: mineraler og bergarter i fast fjell eller løsavsetninger, når eneste bruksområde er som byggeråstoff. Som mineralsk byggeråstoff regnes ikke naturstein.

Departementet kan ved forskrift bestemme at mineraler nevnt i nr. 3, likevel er registrerbare etter nr. 2 dersom de har særlige verdifulle egenskaper som følge av at de fyller visse tekniske spesifikasjoner.

KAPITTEL 2 – LETING

§ 2-1 Søknad om letetillatelse

Enhver kan søke Bergvesenet om letetillatelse for mutbare og registrerbare mineraler. Departementet kan gi forskrift om utformingen av letetillatelsen, hva en søknad om letetillatelse skal inneholde samt fastsette søknadsskjema.

Letetillatelsen gjelder i 3 år fra utstedelsesdatoen.

Dersom søkeren har brutt bestemmelser gitt i eller i medhold av denne lov, kan letetillatelse nektes. Letetillatelse skal for øvrig gis med unntak av tilfeller der søkeren ikke har betalt behandlingsgebyr.

§ 2-2 Leteretten

Innehaver av letetillatelse kan foreta de arbeider i overflaten som er nødvendige for å påvise mutbare og registrerbare mineraler. Inngrep som kan medføre skade av betydning, kan bare foretas med samtykke fra grunneier og bruker.

Letearbeider skal utføres med varsomhet slik at skadene ikke blir større enn nødvendig og slik at naturen ikke blir skjemmet. Bergvesenet kan gi de nødvendige pålegg i denne forbindelse.

Tvister etter denne bestemmelse avgjøres av Bergvesenet.

§ 2-3 Leteområdet

Letetillatelsen gjelder for hele landet, jf. § 1-3.

Ingen må uten samtykke fra grunneier og bruker eller vedkommende myndighet lete på følgende steder;

a) innmark, jf. friluftsloven § 1 første ledd,
b) industriområder, herunder masseuttak, brudd eller gruve i drift,
c) område som ligger mindre enn 100 meter fra bygning av enhver art, unntatt utløer og skur,
d) park, idrettsplass, kirkegård eller lignende område,
e) område for anlegg eller innretning opparbeidet for allmennyttige formål og steder som ligger mindre enn 20 meter fra slike anlegg og innretninger,
f) område som hører til militært anlegg eller øvingsområde,
g) nedlagte gruveområder,
h) område der forbud følger direkte av lov eller i medhold av lov.

Departementet kan bestemme at også andre steder enn de som er nevnt i denne bestemmelsen skal være unntatt fra leting.

§ 2-4 Forholdet til andre rettighetshavere

Leting kan ikke finne sted på steder der dette vil være til hinder for andres undersøkelsesarbeider, jf. §§ 3-5, 3-7, 4-3 første ledd og 4-6 første ledd. Tvister etter denne bestemmelse avgjøres av Bergvesenet.

§ 2-5 Sikringstiltak

Leter plikter å iverksette tiltak slik at følgene av letingen, ikke fremstår som farlig for mennesker og dyr. Ved avgjørelsen av om noe fremstår som farlig, tas hensyn til forholdene på stedet.

Letestedet skal sikres på en varig måte når letearbeidene avsluttes.

§ 2-6 Erstatningsplikt

Leter plikter, uten hensyn til om det er noe å legge ham til last, å erstatte den skade som letearbeidene påfører grunn, bygninger og andre innretninger eller anlegg. Det samme gjelder den ulempe grunneier eller bruker påføres som følge av letingen.

Tvist om krav på erstatning etter første ledd avgjøres ved skjønn. De utgifter som etter lovgivningen er forbundet med skjønnet, bæres av leteren. Ved overskjønn kommer skjønnsloven § 54a til anvendelse.

KAPITTEL 3 – UNDERSØKELSE

§ 3-1 Søknad om undersøkelsestillatelse

Enhver kan søke Bergvesenet om undersøkelsestillatelse for et område som nevnt i § 3-4. Det skal angis i søknaden om den gjelder mutbare eller registrerbare mineraler.

Innehaver av undersøkelsestillatelse i ett undersøkelsesområde kan ikke få flere tillatelser for samme mineralkategori (§ 1-4 nr. 1 eller nr. 2) i samme område.

Utmålshaver eller rettighetshaver etter § 4-5 kan ikke få undersøkelsestillatelse for samme mineralkategori (§ 1-4 nr. 1 eller nr. 2) som omfatter utmålet eller registreringsområdet. Dette gjelder ikke dersom det er drift i utmålet eller registreringsområdet, jf. §§ 6-2 og 6-3.

Dersom søkeren har brutt bestemmelser gitt i eller i medhold av denne lov, kan undersøkelsestillatelse nektes. Undersøkelsestillatelse skal for øvrig gis med unntak av tilfeller der søkeren ikke har letetillatelse eller ikke har betalt behandlingsgebyr.

Departementet kan gi forskrift om utformingen av undersøkelsestillatelsen, hva en søknad om undersøkelsestillatelse skal inneholde samt fastsette søknadsskjema.

§ 3-2 Karantene ved opphør av undersøkelsestillatelse

Den som har hatt en undersøkelsestillatelse med best prioritet som er opphørt, kan ikke få ny undersøkelsestillatelse for samme undersøkelsesområde for samme mineralkategori (§ 1-4 nr. 1 eller nr. 2) før 3 år er gått fra den dag tillatelsen opphørte.

Den som har hatt utmål eller registrert rett etter § 4-5 som er opphørt, kan ikke få ny undersøkelsestillatelse som omfatter utmålet eller registreringsområdet for samme mineralkategori (§ 1-4 nr. 1 eller nr. 2) før 3 år er gått fra den dag utmålet eller den registrerte rett etter § 4-5 opphørte.

§ 3-3 Konsolidering av personer og selskaper

Ved anvendelse av §§ 3-1 andre ledd og tredje ledd og 3-2, skal følgende personer eller selskaper likestilles med den som søker om undersøkelsestillatelse;

a) ektefelle eller person som vedkommende bor sammen med i ekteskapslignende forhold,
b) slektninger i rett oppstigende eller nedstigende linje, samt søsken,
c) slektninger i rett oppstigende eller nedstigende linje, samt søsken, til person som nevnt i bokstav a,
d) selskap innen samme konsern som rettighetshaveren,
e) selskap der rettighetshaveren selv eller noen som nevnt i bokstav a – d eier til sammen mer enn 50 % av eierandelene,
f) person som selv eller til sammen med noen som nevnt i bokstav a – d eier mer enn 50 % av eierandelene i rettighetshaveren.

Bergvesenet avgjør i tvilstilfelle om andres undersøkelsestillatelse, utmål eller registrert rett etter § 4-5 skal likestilles med undersøkers egen undersøkelsestillatelse, utmål eller registrert rett etter § 4-5.

Bergvesenet kan dispensere fra regelen i første ledd dersom det sannsynliggjøres at søker vil drive et aktivt undersøkelsesarbeid.

§ 3-4 Undersøkelsesområdets form og størrelse

Undersøkelsesområdet skal dekke en fjerdedel av en kilometerrute i UTM-systemet slik at kilometerrutens midtpunkt skal utgjøre et av undersøkelsesområdets hjørnepunkter.

Mot dypet skal grensene være loddrette.

Departementet kan gi forskrift om merking mv. av undersøkelsesområdet.

§ 3-5 Undersøkelsesretten

Innehaver av undersøkelsestillatelse for mutbare mineraler eller registrerbare mineraler kan foreta de undersøkelsesarbeider som er nødvendige for å kunne vurdere om det finnes forekomst av mutbare mineraler eller registrerbare mineraler som har en slik rikholdighet, størrelse og beskaffenhet at den kan antas å være, eller innen rimelig tid bli, drivverdig. Inngrep i grunnen som kan medføre vesentlig skade, kan bare foretas med samtykke fra grunneier og bruker.

Undersøkelsesarbeider skal utføres med varsomhet slik at skadene ikke blir større enn nødvendig og slik at naturen ikke blir unødig skjemmet. Bergvesenet kan gi de nødvendige pålegg i denne forbindelse.

Uten samtykke fra grunneier og bruker, eller vedkommende myndighet, kan undersøkeren ikke gjøre inngrep i grunnen på steder som nevnt i § 2-3 andre og tredje ledd. Bergvesenet kan likevel bestemme at undersøker kan foreta undersøkelser under dagen i slike områder, dersom de fordeler undersøker vil oppnå ved det, er overveiende i forhold til den skade og ulempe det vil føre med seg for eieren og brukeren av grunnen.

Tvister etter denne bestemmelse avgjøres av Bergvesenet.

§ 3-6 Adkomst til og i undersøkelsesområdet

Innehaver av undersøkelsestillatelse har rett til nødvendig adkomst til og i undersøkelsesområdet.

Utøvelse av ferdselsretten skal skje med varsomhet slik at skadene ikke blir større enn nødvendig og slik at naturen ikke blir unødig skjemmet.

Undersøker skal rette seg etter rimelige krav fra grunneier eller bruker med hensyn til valg av veier, tidspunkt for ferdsel ol.

§ 3-7 Prøveuttak

Undersøkelsesretten etter § 3-5 omfatter også rett til prøveuttak i undersøkelsesområdet dersom dette er nødvendig for å kunne vurdere forekomstens drivverdighet. Prøveuttak krever særskilt tillatelse fra Bergvesenet. Tillatelse kan ikke gis for prøveuttak utover 2.000 m^3 brutto masse.

Bestemmelsene i §§ 3-5, 3-8 og 6-1 gjelder tilsvarende for prøveuttak.

§ 3-8 Informasjonsplikt

Undersøkeren plikter å varsle Bergvesenet om undersøkelsesarbeider minst tre uker før arbeidene igangsettes. Kopi av varselet sendes samtidig til berørte kommuner, grunneiere og brukere.

Varselet skal inneholde en plan for arbeidene, planlagt adkomst til og i undersøkelsesområdet, en redegjørelse for hvilke skader som kan oppstå samt hvilke tiltak som er tatt for å hindre skader. Bergvesenet kan kreve ytterligere opplysninger. Bergvesenet kan gi de nødvendige pålegg om utførelsen av undersøkelsesarbeidene.

Departementet kan gi forskrift om hva varselet skal inneholde samt utarbeide skjema for varsling.

§ 3-9 Plikt til å stille sikkerhet

Hvis grunneier eller bruker krever det, skal undersøkeren stille sikkerhet for skader og ulemper som kan oppstå. Sikkerhetsstillelsen kan også omfatte kostnader til nødvendige sikringstiltak, jf. § 3-10.

Uenighet om omfanget av sikkerhetsstillelsen avgjøres ved skjønn. Før slik tvist er avgjort, må undersøkelsesarbeider ikke finne sted uten skjønnsrettens samtykke.

De utgifter som etter lovgivningen er forbundet med skjønnet, bæres av undersøkeren. Ved overskjønn kommer skjønnsloven § 54a til anvendelse.

§ 3-10 Sikringstiltak

Undersøker plikter å iverksette tiltak slik at undersøkelsesområdet som følge av egne inngrep, ikke fremstår som farlig for mennesker og dyr. Ved avgjørelsen av om noe fremstår som farlig, tas hensyn til forholdene på stedet. Sikringene skal være varige når undersøkelsesarbeidene avsluttes.

§ 3-11 Erstatningsplikt

Undersøker plikter, uten hensyn til om det er noe å legge ham til last, å erstatte den skade som undersøkelsesarbeidene, herunder ferdsel, påfører grunn, bygninger og andre innretninger eller anlegg. Det samme gjelder den ulempe grunneier eller bruker påføres som følge av undersøkelsene.

Tvist om krav på erstatning etter første ledd avgjøres ved skjønn. De utgifter som etter lovgivningen er forbundet med skjønnet, bæres av undersøkeren. Ved overskjønn kommer skjønnsloven § 54a til anvendelse.

§ 3-12 Prioritet

Undersøkers prioritet i et undersøkelsesområde i samme mineralkategori (§ 1-4 nr. 1 eller nr. 2), regnes fra den dag søknaden om undersøkelsestillatelse kom inn til Bergvesenet. Søknader som kommer inn etter kontortidens slutt, skal anses innkommet neste kontordag.

§ 3-13 Forholdet mellom rettighetshavere i samme mineralkategori

Har flere fått undersøkelsestillatelse i samme undersøkelsesområde for samme mineralkategori (§ 1-4 nr. 1 eller nr. 2), har undersøker ikke rett til å foreta under-

søkelsesarbeider i området så lenge det finnes andre undersøkere med bedre prioritet, med mindre disse samtykker.

Dersom flere undersøkere har samme prioritet i et undersøkelsesområde, jf. § 3-12, har disse lik rett til å foreta undersøkelser i området.

Undersøkelsesarbeider i andres utmål, jf. § 4-1, eller andres registreringsområde, jf. § 4-5, kan ikke utføres uten samtykke fra rettighetshaveren.

Tvister etter denne bestemmelse avgjøres av Bergvesenet.

§ 3-14 Forholdet mellom rettighetshavere i forskjellige mineralkategorier

Har flere fått undersøkelsestillatelse i samme undersøkelsesområde for forskjellige mineralkategorier (§ 1-4 nr. 1 og nr. 2), har undersøker ikke rett til å foreta undersøkelsesarbeider i området som vil kunne være til vesentlig ulempe for undersøker i den andre mineralkategori, med mindre disse samtykker.

Undersøkelsesarbeider i andres utmål, jf, § 4-1, eller andres registreringsområde, jf. § 4-5 bokstav b, kan ikke utføres uten samtykke fra rettighetshaveren.

Undersøkelsesarbeider i andres registreringsområde, jf. § 4-5 bokstav a, kan ikke utføres uten samtykke fra rettighetshaveren dersom undersøkelsene vil kunne være til vesentlig ulempe for rettighetshaveren.

Tvister etter denne bestemmelse avgjøres av Bergvesenet.

§ 3-15 Opphør av undersøkelsestillatelsen

Bergvesenet skal av eget tiltak eller etter begjæring av den som er berettiget, slette en undersøkelsestillatelse dersom;

a) 7 år er gått fra den dag undersøkelsestillatelsen ble utferdiget eller forlenget frist etter § 3-16 er utløpt,
b) ekspropriasjonstillatelse er gitt etter § 5-2 første ledd, og rettighetshaver ikke har krevet skjønn innen 1 år, jf. oreginingsloven § 16,
c) rettskraftig ekspropriasjonsskjønn foreligger og rettighetshaver ikke har begjært registrering etter § 4-5 første ledd bokstav b innen 3 måneder,
d) situasjon som nevnt i § 3-17 andre ledd er inntrådt og en av undersøkelsesstillatelsene ikke er avhendet eller begjært slettet innen en frist fastsatt av Bergvesenet,
e) situasjon som nevnt i § 3-17 tredje ledd er inntrådt og undersøkelsestillatelsen, utmålet eller den registrerte rett etter § 4-5 ikke er avhendet eller begjært slettet innen en frist fastsatt av Bergvesenet,
f) undersøkelsestillatelsen er trukket tilbake, jf. § 12-1,
g) årsavgift for undersøkelsestillatelse ikke er betalt i samsvar med § 11-2.

Når søknad om utmål etter § 4-1, begjæring om registrering etter § 4-5 eller søknad om forlengelse etter § 3-16 er kommet inn til rette instans før utløpet av fristen i første ledd bokstav a, skal sletting etter denne bestemmelse tidligst finne sted 30 dager etter avslag på søknaden eller beslutning om at begjæringen ikke tas til følge, eller tidligst samtidig med tildeling av utmålet eller registering av rettigheten.

Når søknad om ekspropriasjonstillatelse etter § 5-2 første ledd er kommet inn til departementet før utløpet av 7-års fristen, skal sletting etter første ledd bokstav a tidligst finne sted 30 dager etter avslag på søknaden, eller tidligst samtidig med registeringen av den eksproprierte rett etter § 4-5 første ledd bokstav b.

Sletting medfører at undersøkelsestillatelsen opphører.

For undersøker uten best prioritet i samme undersøkelsesområde for samme mineralkategori (§ 1-4 nr. 1 eller nr. 2), løper 7 års-fristen i første ledd bokstav a først fra den dag vedkommende får best prioritet.

Departementet kan gi forskrift om sletting etter denne bestemmelse.

§ 3-16 Forlengelse av undersøkelsestillatelsen

Etter søknad kan Bergvesenet forlenge fristen etter § 3-15 første ledd bokstav a med inntil 3 år dersom undersøkeren gjør sannsynlig at undersøkelsene ikke kan bli fullført før fristen løper ut på grunn av særlige natur- eller klimaforhold, grunnens særlige beskaffenhet eller andre lignende forhold som ikke skyldes undersøker.

Har det vært tvist om undersøkelsestillatelsen eller om adgangen til å foreta undersøkelser og dette har medført at undersøkelser ikke har kunnet igangsettes, kan Bergvesenet etter søknad, forlenge fristen etter § 3-15 første ledd bokstav a med så lang tid som undersøkelsene har vært forhindret på grunn av tvisten.

Søknad om forlengelse må være kommet inn til Bergvesenet før utløpet av fristen etter § 3-15 første ledd bokstav a eller de utvidede fristene etter § 3-15 andre og tredje ledd.

§ 3-17 Direkte og indirekte overdragelse av undersøkelsestillatelse

Overdragelse av undersøkelsestillatelse skal godkjennes av Bergvesenet. Bestemmelsene i §§ 3-1, 3-2 og 3-3 gjelder tilsvarende ved slik godkjenning.

Hvis noen erverver mer enn 50 % av eierandelene i et selskap som er innehaver av undersøkelsestillatelse og erververen eller annen person eller selskap som nevnt i § 3-3 allerede er innehaver av undersøkelsestillatelse i samme undersøkelsesområde og for samme mineralkategori (§ 1-4 nr. 1 eller nr. 2), skal en av tillatelsene enten avhendes eller begjæres slettet.

Hvis noen erverver mer enn 50 % av eierandelene i et selskap som er innehaver av undersøkelsestillatelse som omfatter utmål eller registreringsområde som erververen eller annen person eller selskap som nevnt i § 3-3 allerede er innehaver av, skal undersøkelsestillatelsen, utmålet eller den registrerte rett etter § 4-5 enten avhendes eller begjæres slettet dersom de gjelder samme mineralkategori (§ 1-4 nr. 1 eller nr. 2).

Departementet kan gi forskrift om hva en søknad om godkjenning av overdragelse av undersøkelsestillatelse skal inneholde, samt fastsette søknadsskjema.

KAPITTEL 4 – ERVERV AV FOREKOMST

§ 4-1 Forekomster av mutbare mineraler – utmål

Innehaver av undersøkelsestillatelse for mutbare mineraler med best prioritet kan søke Bergvesenet om utmål. Utmål skal gis når undersøkeren sannsynliggjør at det i undersøkelsesområdet finnes forekomst av mutbare mineraler med en slik rikholdighet, størrelse og beskaffenhet at den kan antas å være, eller innen rimelig tid bli, drivverdig. Søknaden skal likevel avslås når behandlingsgebyr ikke er betalt eller utmålsforretning ikke kan avholdes på grunn av forhold som skyldes søkeren. Det kan ikke tildeles utmål i annens utmålsområde.

Har flere undersøkelsestillatelse på samme prioritet, har de lik rett til å søke utmål. Blir utmål gitt til flere enn én, får de utmålet i felleskap, med mindre de blir enige om en annen ordning. Dersom de ikke blir enige om utnyttelsen av utmålet, kan hver av dem kreve fellesskapet oppløst etter reglene i lov 18. juni 1965 nr. 6 om sameige § 15.

Departementet kan gi forskrift om søknadens innhold og fastsette nødvendige skjema.

§ 4-2 Utmålets form og størrelse

Utmålet skal ha form av en trekant eller firkant. Bestemmelsen kan fravikes dersom Bergvesenet finner at særlige grunner tilsier at utmålet gis en annen utforming. Mot dypet skal grensene for utmålet være loddrette.

Utmålet skal ikke være større enn nødvendig for å dekke forekomstens sannsynlige utstrekning.

Departementet kan gi forskrift om utmålets størrelse, utmålsforretningen, merking av utmålet og utmålsbrevets innhold.

§ 4-3 Rett til undersøkelser og mineraler i utmålet

Utmålshaver har rett til å foreta undersøkelser i utmålsområdet. Reglene i §§ 3-5 til 3-14 gjelder tilsvarende for slike undersøkelser.

Utmålshaver kan bryte ut og nyttiggjøre seg alle mutbare mineraler i utmålet.

Registrerbare mineraler og mineralske byggeråstoffer kan brytes ut så langt det er nødvendig for å drive ut de mutbare mineralene.

Utmålshaveren kan nyttiggjøre seg mineralene som blir brutt ut i medhold av tredje ledd. Dette gjelder likevel ikke hvis Bergvesenet før drift settes i gang, finner at de mineraler som ikke er mutbare med fordel kan gjøres til gjenstand for selvstendig utnyttelse. Grunneier eller den som utleder sin rett fra vedkommende, har i slike tilfeller rett til enten å overta disse mineralene eller overlate utnyttelsen til utmålshaveren. Kommer partene ikke til enighet om vederlagets størrelse, fastsettes vederlaget ved skjønn.

§ 4-4 Særlige steder – utmål

Uten samtykke fra grunneier og bruker eller vedkommende myndighet, kan utmålshaver ikke igangsette drift på steder som nevnt i § 2-3 andre og tredje ledd.

Bergvesenet kan likevel bestemme at utmålshaveren kan foreta drift under dagen på steder som nevnt i § 2-3 andre og tredje ledd, dersom de fordeler utmålshaver vil oppnå ved det, er overveiende i forhold til den skade og ulempe det vil føre med seg for eieren og brukeren av grunnen.

Utmålshaver plikter, uten hensyn til om det er noe å legge ham til last, å erstatte den skade som driften påfører grunn, bygninger og andre innretninger eller anlegg. Det samme gjelder den ulempe grunneier og bruker påføres som følge av driften. Tvist om krav på erstatning etter denne bestemmelse avgjøres ved skjønn. De utgifter som etter lovgivningen er forbundet med skjønnet, bæres av utmålshaveren. Ved overskjønn kommer skjønnsloven § 54a til anvendelse.

§ 4-5 Forekomster av registrerbare mineraler – registrering

Innehaver av undersøkelsestillatelse for registrerbare mineraler med best prioritet kan begjære registrering hos Bergvesenet av;

a) avtale om erverv av rett til forekomst av registrerbare mineraler, eller
b) ekspropriert rett til forekomst av registrerbare mineraler.

Det kan ikke registreres rettighet som nevnt i første ledd bokstav a i annens registreringsområde.

Forutsatt at vilkårene i første og andre ledd er oppfylt, tilsvarer registreringsområdet det areal som er fastlagt i avtalen eller ved ekspropriasjon.

Departementet kan gi forskrift om krav til begjæringen, avtalens utforming, saksbehandlingen i tilknytning til registreringen og merking mv. av registreringsområdet.

§ 4-6 Rett til undersøkelser og mineraler i registreringsområdet

Rettighetshaver etter § 4-5 har rett til å foreta undersøkelser i registreringsområdet. Reglene i §§ 3-5 til 3-14 gjelder tilsvarende for slike undersøkelser.

Rettighetshaver etter § 4-5 kan bryte ut og nyttiggjøre seg alle registrerbare mineraler i registreringsområdet med mindre noe annet følger av avtalen eller den eksproprierte rett.

Mutbare mineraler og mineralske byggeråstoffer kan brytes ut så langt det er nødvendig for å drive ut de registrerbare mineralene.

Rettighetshaver etter § 4-5 kan nyttiggjøre seg de mutbare mineralene som blir brutt ut i medhold av tredje ledd. Dette gjelder likevel ikke hvis Bergvesenet før drift settes i gang, finner at de mutbare mineralene med fordel kan gjøres til gjenstand for selvstendig utnyttelse og det finnes en utmålshaver i registreringsområdet. Utmålshaver har i slike tilfeller rett til enten å overta de mutbare mineralene eller overlate utnyttelsen til rettighetshaveren. Kommer partene ikke til enighet om vederlagets størrelse, fastsettes vederlaget ved skjønn.

Rettighetshaver etter § 4-5 kan nyttiggjøre seg mineralske byggeråstoffer som blir brutt ut i medhold av tredje ledd med mindre annet følger av avtalen eller den eksproprierte rett.

§ 4-7 Særlige steder – registreringsområde

Uten samtykke fra vedkommende myndighet kan rettighetshaver etter § 4-5 ikke igangsette drift på steder som nevnt i § 2-3 andre og tredje ledd.

Bergvesenet kan likevel bestemme at rettighetshaver kan foreta drift under dagen på steder som nevnt i § 2-3 andre og tredje ledd, dersom de fordeler rettighetshaver vil oppnå ved det, er overveiende i forhold til den skade og ulempe det vil føre med seg for vedkommende myndighet.

Rettighetshaver plikter, uten hensyn til om det er noe å legge ham til last, å erstatte den skade som driften påfører grunn, bygninger og andre innretninger eller anlegg. Tvist om krav på erstatning etter denne bestemmelse avgjøres ved skjønn. De utgifter som etter lovgivningen er forbundet med skjønnet, bæres av rettighetshaveren. Ved overskjønn kommer skjønnsloven § 54a til anvendelse.

§ 4-8 Sikringsplikt

Den som har ervervet rettigheter i henhold til dette kapittel, plikter å iverksette tiltak slik at utmålet eller registreringsområdet der forekomsten ligger ikke fremstår som farlig for mennesker og dyr. Tilsvarende gjelder gruveåpninger utenfor utmålet eller registreringsområdet når åpningene har tilknytning til disse områdene, samt tipper og utlagte masser som rettighetshaveren har laget eller ervervet retten til. Ved avgjørelsen av om noe fremstår som farlig, tas hensyn til forholdene på stedet. Sikringene skal være varige når arbeidene avsluttes.

§ 4-9 Opphør av rett etter utmål, avtale og ekspropriert rett

Bergvesenet skal av eget tiltak eller etter begjæring av den som er berettiget slette utmål, registrert avtale og ekspropriert rett dersom;

a) driftskonsesjon ikke er gitt, jf. § 6-2, eller attest ikke er utstedt, jf. § 6-3, innen 10 år fra den dag utmål, avtale eller ekspropriert rett ble registrert, fristen i § 4-11 første ledd andre punktum oversittes eller forlenget frist etter § 4-10 er utløpt,
b) registrert avtale etter § 4-5 første ledd bokstav a er utløpt eller avtalen er hevet eller sagt opp,
c) ekspropriert rett etter § 4-5 første ledd bokstav b er utløpt som følge av tidsbegrensning eller på annen måte opphørt,
d) situasjon som nevnt i § 4-11 andre ledd er inntrådt og undersøkelsestillatelsen, utmålet eller den registrerte rett etter § 4-5 ikke blir avhendet eller begjært slettet innen en frist fastsatt av Bergvesenet,
e) utmål eller registrert rett til forekomst er trukket tilbake, jf. § 12-1,
f) årsavgift, jf. § 11-2, ikke er betalt,
g) driftskonsesjonen er bortfalt,
h) driftskonsesjonen eller attesten er trukket tilbake etter § 6-9 uten at salg til tredjeperson, jf. § 6-5 første ledd, er gjennomført.

Når søknad om driftskonsesjon eller søknad om forlengelse etter § 4-10 er kommet inn til Bergvesenet før utløpet av 10 års fristen, og søknaden blir avslått, skal sletting etter bokstav a tidligst finne sted 30 dager etter at søknaden er ferdigbehandlet. Blir søknaden innvilget, skal sletting etter bokstav a ikke finne sted.

Sletting medfører at rett etter utmålet, de registreringsrettslige virkninger av avtale og ekspropriert rett opphører.

For så vidt angår den del av utmåls- eller registreringsområdet som ikke er omfattet av konsesjonsområdet, beholder rettighetshaver sin rettighet inntil fristen etter første ledd bokstav a, eller i tilfelle den forlengede frist etter § 4-10, er løpt ut.

Departementet kan gi forskrift om sletting etter denne bestemmelse.

§ 4-10 Forlengelse av rett etter utmål, avtale og ekspropriert rett

Etter søknad kan Bergvesenet forlenge fristen etter § 4-9 første ledd bokstav a med inntil 10 år av gangen. Forlengelse av fristen bør normalt gis dersom forekomsten må anses å være en rimelig reserve for erververens drift. Søknad om forlengelse av fristen må være kommet inn til Bergvesenet før utløpet av fristen i § 4-9 bokstav a, jf. § 4-9 andre ledd.

§ 4-11 Direkte og indirekte overdragelse av rett til forekomst

Overdragelse av utmål, registrert avtale eller ekspropriert rett skal godkjennes av Bergvesenet. Bestemmelsene i §§ 3-1, 3-2 og 3-3 gjelder tilsvarende ved slik godkjenning. Dersom det er igangværende drift i utmålet eller registreringsområdet, må anmodning om godkjennelse etter første punktum og søknad om konsesjon etter § 6-2 eller melding etter § 6-3 være sendt innen 30 dager etter at bindende avtale om ervervet ble inngått.

Hvis noen erverver mer enn 50 % av eierandelene i et selskap som er innehaver av utmål eller registrert rett etter § 4-5 og erververen eller annen person eller selskap som nevnt i § 3-3 allerede er innehaver av undersøkelsestillatelse for samme mineralkategori (§ 1-4 nr. 1 eller nr. 2) som omfatter utmålet eller registreringsområdet,

skal undersøkelsestillatelsen, utmålet eller den registrerte rett etter § 4-5 enten avhendes eller begjæres slettet.

KAPITTEL 5 – EKSPROPRIASJON

§ 5-1 Avståing med hjemmel i loven

Innehaver av undersøkelsestillatelse kan mot erstatning kreve avstått grunn og rettigheter som han trenger for å foreta undersøkelsesarbeider, herunder ferdsel, som nevnt i §§ 3-5 til 3-7.

Det kan ikke kreves avståelse fra steder som etter bestemmelsene i § 3-5 tredje ledd, jf. § 2-3, er unntatt fra undersøkelse. Dersom det i undersøkelsesområdet er en rettighetshaver med bedre prioritet, forutsetter avståelsen at vedkommende samtykker.

Spørsmålet om avståelse kan kreves og i tilfelle i hvilket omfang, avgjøres ved skjønn.

§ 5-2 Avståing etter særskilt tillatelse

Etter søknad kan departementet gi innehaver av undersøkelsestillatelse med best prioritet tillatelse til mot erstatning å kreve avstått registrerbar mineralsk forekomst eller rett til å utvinne slik forekomst i undersøkelsesområdet.

Utmålshaver, innehaver av registrert avtale samt den som er meddelt ekspropriasjonstillatelse etter første ledd, kan få tillatelse til å kreve avstått i eller utenfor utmålet eller registreringsområdet;

a) nødvendig grunn og rettigheter for driften. På steder som nevnt i § 4-4 første ledd eller § 4-7 første ledd, jf. § 2-3 eller i annens utmål eller registreringsområde, kan tillatelse bare gis når grunnen eller rettighetene trengs til utvinning av særlig verdifulle og samfunnsnyttige mineraler i eget utmål eller registreringsområde, og grunnens verdi for den som søker avståing, er vesentlig større enn det tap som vil bli voldt vedkommende grunneier, bruker eller rettighetshaver,
b) grunn og rettighet som trengs til metallurgisk behandling eller annen foredling av mineraler, når det av hensyn til rasjonell drift anses nødvendig at foredlingen foregår i tilknytning til utvinningen,
c) rett til adkomst gjennom annens utmål eller registreringsområde når adkomst anses nødvendig for rasjonell drift av forekomsten.

Hvis virksomheten vil være i strid med rettslig bindende planer etter plan- og bygningsloven eller området ikke er omfattet av slik plan, kan departementet bare gi tillatelse etter første og andre ledd med samtykke fra kommunal eller statlig planmyndighet.

Tillatelsen gis på vilkår som finnes påkrevd for at virksomheten kan foregå på en mest mulig rasjonell måte og til sikring av grunneieres, brukeres, naboenes og allmennhetens interesser. Ved tildeling av tillatelse skal det tas hensyn til at virksomheten blir minst mulig skjemmende for omgivelsene og naturen på stedet.

Departementet kan gi forskrift om søknadens innhold og regler for saksbehandlingen.

§ 5-3 Erstatning for avståing av rett til å utnytte registrerbar mineralsk forekomst

Ved avståing av rett til å utnytte registrerbar mineralsk forekomst etter § 5-2 første ledd, skal erstatningen, med mindre skjønnet finner at særlige grunner taler i mot,

settes til en avgift pr. utvunnet enhet av mineralet. Skjønnet fastsetter de nærmere regler om hvordan erstatningen skal beregnes. Det kan fastsettes en minsteavgift som skal betales uten hensyn til produksjonens størrelse.

Hver av partene kan forlange at erstatningen skal fastsettes ved nytt skjønn når 10 år er gått siden sist erstatningen ble fastsatt.

Blir driften av forekomsten nedlagt, bortfaller erstatningen fra utløpet av det kalenderår da nedleggingen gjennomføres. Dette gjelder likevel ikke hvis driften stanses midlertidig, jf. § 6-6.

Erstatning fastsatt etter første ledd skal være en rett som følger vedkommende eiendom og ikke kan skilles fra den ved innløsning, overdragelse, pantsettelse, tvangsfullbyrdelse eller på annen måte. Blir eiendommen delt, følger erstatningen hovedbruket.

§ 5-4 Alminnelige ekspropriasjonsregler

Ved ekspropriasjon etter §§ 5-1 og 5-2 gjelder reglene i oreigningsloven om ikke annet er bestemt i dette kapittel. Avståing skjer på det vilkår at retten som eksproprieres benyttes til ekspropriasjonsformålet innen de frister som er gitt i mineralloven. Oreigningsloven § 10 andre ledd får i så fall anvendelse.

Ved fastsettelse av erstatning gjelder ekspropriasjonserstatningsloven.

Ekspropriasjon kan også skje etter annet regelverk, herunder plan-og bygningsloven.

KAPITTEL 6 – DRIFT PÅ MINERALSKE FOREKOMSTER

§ 6-1 Bergmessig drift

Enhver drift på forekomster av mutbare mineraler, registrerbare mineraler eller mineralske byggeråstoffer skal skje på en bergmessig måte.

Bergvesenet kan gi pålegg som finnes nødvendig for å sikre bergmessig drift, herunder stille krav om driftsplan.

§ 6-2 Driftskonsesjon

Uten konsesjon av departementet må ingen igangsette drift på forekomster av mutbare mineraler, registrerbare mineraler eller mineralske byggeråstoffer.

For meddelelse av konsesjon etter første ledd er det for forekomster av mutbare og registrerbare mineraler et vilkår at tiltakshaver har utmål, registrert avtale eller ekspropriasjonstillatelse.

Søknad om driftskonsesjon sendes departementet. Konsesjon kan gis dersom ikke allmenne hensyn taler imot.

Hvis virksomheten vil være i strid med rettslig bindende planer etter plan- og bygningsloven eller området ikke er omfattet av slik plan, kan departementet bare gi konsesjon med samtykke fra kommunal eller statlig planmyndighet.

Ved tildeling av konsesjon fastsetter departementet konsesjonsområdet og kan sette vilkår som finnes påkrevd av allmenne hensyn. Konsesjonen kan gis på begrenset tid eller uten tidsbegrensning.

Hvis det samtidig søkes om ekspropriasjonstillatelse etter § 5-2 undergis søknadene felles behandling og avgjørelse.

Departementet kan gi forskrift om søknadens innhold og regler for saksbehandlingen.

§ 6-3 Unntak fra driftskonsesjon

Uttak på mindre enn 50.000 m^3 brutto masse trenger ikke driftskonsesjon når uttaket er i overensstemmelse med reguleringsplan etter plan- og bygningsloven og det er fastsatt vilkår for drift i planen. Unntaket for driftskonsesjon gjelder ikke uttak av naturstein.

For igangsetting av drift på forekomster av mutbare og registrerbare mineraler, er det et vilkår at tiltakshaver har utmål eller registrert avtale.

Før drift kan igangsettes, skal tiltakshaver sende melding til Bergvesenet som i samråd med planmyndigheten kontrollerer at betingelsene for unntak fra konsesjon er oppfylt, jf. første og andre ledd, og utsteder en attest om dette. Bergvesenet kan nekte å utstede attest dersom særlige hensyn tilsier at uttaket bør undergis konsesjonsbehandling etter § 6-2.

Departementet kan gi forskrift om meldingens innhold og regler for saksbehandlingen.

§ 6-4 Erverv av eierandeler

Erverv av eierandeler i et selskap som har driftskonsesjon etter denne loven, i et slikt antall at erververen derved blir innehaver av eierandeler som representerer mer enn en tredel eller minst en halvdel, eller minst to tredeler av samtlige eierandeler eller stemmeberettigede eierandeler i selskapet, krever konsesjon.

Ved anvendelse av første ledd skal eierandeler som tilhører følgende personer eller selskap, regnes sammen med erververens egne eierandeler;

a) erververens ektefelle eller person som vedkommende bor sammen med i ekteskapslignende forhold,
b) slektninger i rett oppstigende eller nedstigende linje, samt søsken,
c) slektninger i rett oppstigende eller nedstigende linje, samt søsken til person som nevnt i bokstav a,
d) selskap innen samme konsern som erververen,
e) selskap der vedkommende selv eller noen som nevnt i bokstav a – d, har slik innflytelse som nevnt i aksjelovens § 1-2 første og annet ledd, eller selskapsloven § 1-2 annet ledd,
f) person som selv eller til sammen med noen som nevnt i bokstav a – d eier mer enn 50 % av eierandelene i erververen,
g) noen som erververen har forpliktende samarbeid med, når det gjelder å gjøre bruk av rettighetene som aksjonær eller deltaker,
h) et ansvarlig selskap eller et kommandittselskap hvor erververen har eierinteresser.

Departementet avgjør i tvilstilfelle om eierandeler som erververen ikke eier skal likestilles med eget erverv.

For erverv av eierandeler i selskaper som har driftskonsesjon etter denne lov, må søknad om konsesjon være sendt innen 30 dager etter at bindende avtale om ervervet ble inngått. Overholdes ikke regelen i første punktum, skal departementet sette ny frist for å søke konsesjon.

Bestemmelsene i § 6-2 gjelder tilsvarende.

Hvis §§ 3-17 andre ledd og tredje ledd og § 4-11 kommer til anvendelse, kan konsesjon ikke meddeles før en av de korresponderende tillatelser eller rettigheter enten er avhendet eller slettet.

§ 6-5 Fristoversittelse og nektet konsesjon

Ved vesentlig oversittelse av frist nevnt i § 6-4 fjerde ledd, kan departementet pålegge erververen innen en nærmere fastsatt frist, å selge eierandelene som omfattes av konsesjonsplikten. Oversittes fristen i første punktum, kan departementet la eierandelene selge gjennom namsmyndighetene etter reglene om tvangssalg så langt de passer.

Bestemmelsene i første ledd gjelder tilsvarende dersom konsesjon for erverv av eierandeler nektes.

§ 6-6 Drift – igangsetting og stans

Før drift settes igang, stanses midlertidig eller nedlegges, skal konsesjonæren sende melding til Bergvesenet.

Dersom driften stanses midlertidig for mer enn 1 år, må konsesjonæren søke Bergvesenet om tillatelse. Bergvesenet kan innvilge driftshvile for inntil 3 år av gangen. Tillatelsen kan gis på vilkår.

§ 6-7 Bortfall av konsesjon

Konsesjonen faller bort når drift ikke er igangsatt senest 5 år etter konsesjon er meddelt eller når driften stanses i mer enn 1 år uten tillatelse. Konsesjonæren kan søke departementet om forlengelse av fristen for igangsettelse av drift. Ved forlengelse kan departementet sette vilkår.

Konsesjonen faller videre bort dersom utmål, registrert avtale eller ekspropriert rett som ligger til grunn for konsesjonen, slettes. Det samme gjelder dersom ekspropriasjonstillatelse er meddelt etter § 5-2 første ledd og skjønn ikke er krevet innen 1 år, jf. oreigningsloven § 16.

§ 6-8 Kontroll

Bergvesenet kan foreta de undersøkelser som er nødvendig for å kontrollere at pålegg gitt i medhold av § 6-1 blir fulgt og at vilkår for unntak fra driftskonsesjon etter § 6-3 blir overholdt.

Departementet kan foreta de undersøkelser som er nødvendig for å kontrollere at vilkår satt i medhold av § 6-2 overholdes, samt at opplysninger som ligger til grunn for konsesjonen er riktige og fullstendige.

Departementet og Bergvesenet kan kreve at utgiftene til kontroll dekkes av den som er pålagt vilkårene og påleggene eller meddelt attest etter § 6-3.

§ 6-9 Vilkårs-, påleggs- og forutsetningsbrudd

For overtredelse av vilkår for konsesjon eller pålegg tilknyttet drift, jf. §§ 6-1, 6-2 og 6-4, kan hhv. Bergvesenet og departementet fastsette en tvangsmulkt som påløper inntil forholdet er brakt i orden. Tvangsmulkt er tvangsgrunnlag for utlegg.

Dersom konsesjon etter §§ 6-2 eller 6-4 eller attest etter § 6-3 er gitt på grunnlag av uriktige eller ufullstendige opplysninger om forhold av vesentlig betydning, eller vilkår eller pålegg av vesentlig betydning blir overtrådt, kan konsesjonen eller attesten trekkes tilbake. Når konsesjon etter § 6-4 trekkes tilbake, gjelder bestemmelsene i § 6-5 første ledd tilsvarende.

KAPITTEL 7 – TINGLYSING

§ 7-1 Utmål

Utmålsbrev tinglyses etter begjæring av utmålshaver og ellers så langt det følger av forskrift. Tinglysing skjer ved merknad i grunnboken.

I forskrift kan bestemmes at utmål skal gis eget blad i grunnboken, og at flere utmål med samme innehaver kan gis felles blad i grunnboken.

§ 7-2 Avtale og ekspropriert rett

Avtale og ekspropriert rett tinglyses etter begjæring av rettighetshaver eller den som har grunnbokshjemmel. Tinglysing skjer ved merknad i grunnboken.

§ 7-3 Rettsstiftelser i utmål, avtale og ekspropriert rett

Overdragelse og pantsettelse av utmål, avtale og ekspropriert rett får rettsvern ved tinglysing etter de regler som gjelder for fast eiendom. Det samme gjelder for andre rettsstiftelser i utmål, avtale og ekspropriert rett så langt ikke annet følger av forskrift.

§ 7-4 Forskrift

Kongen kan gi forskrift om tinglysing etter §§ 7-1 til 7-3. Forskriften kan videre gi bestemmelser om samarbeid mellom Bergvesenet og tinglysingsmyndighetene, herunder om plikt for Bergvesenet til å sende melding om nye utmålsbrev, avtaler og eksproprierte retter og bortfall av slike rettigheter til tinglysingsmyndighetene, samt plikt for tinglysingsmyndighetene til å sende melding om overdragelser og rettsstiftelser i slike rettigheter til Bergvesenet.

KAPITTEL 8 – SKJØNN

§ 8-1 Skjønnsmyndighet

Skjønn etter §§ 2-6 andre ledd, 3-9 andre ledd, 3-11 andre ledd, 4-3 fjerde ledd, 4-4, 4-6 fjerde ledd, 4-7, 5-1 og 11-4 sjette ledd skal i lensmannsdistrikt holdes som lensmannsskjønn.

§ 8-2 Granskning

Saksøkte plikter å finne seg i at det til bruk for skjønnet foretas slike granskninger av eiendommen som skjønnsretten finner nødvendig. Volder granskningen tap eller ulempe, fastsettes erstatningen for dette under skjønnet.

KAPITTEL 9 – OM BERGVESENET, TILSYN OG SIKRING, SAMT AVSETNING TIL FOND

§ 9-1 Bergvesenet

Departementet kan gi forskrift om Bergvesenets organisasjon, virksomhet og tilsynsoppgaver etter denne lov.

§ 9-2 Tilsyn med undersøkelsesarbeider og drift

Bergvesenet skal føre tilsyn med at undersøkelsesarbeider etter kapittel 3 og drift etter kapittel 6 foregår på en bergmessig og forsvarlig måte i samsvar med konsesjonsvilkår, godkjent driftsplan og pålegg gitt av Bergvesenet.

Bergvesenet skal føre tilsyn med at det ved planlegging og gjennomføring av undersøkelsesarbeider, drift og oppredning av uttatt masse blir truffet tiltak for å motvirke unødig fare eller skade for grunneiere, naboer, allmennheten og dyr, samt at naturen ikke blir unødig skjemmet. Når undersøkelsesarbeider avsluttes eller driften innstilles eller nedlegges, skal Bergvesenet påse at sikringstiltakene er varige. Bergvesenet kan gi nødvendige pålegg om framtidig vedlikehold av sikringstiltakene.

Departementet kan gi forskrift om hvordan åpninger i grunnen og andre inngrep i terrenget skal sikres og vedlikeholdes.

§ 9-3 Sikkerhetsstillelse

Bergvesenet kan pålegge den som vil eller har satt i gang undersøkelsesarbeider eller drift å stille tilstrekkelig sikkerhet for gjennomføring og vedlikehold av sikringstiltak etter denne lov.

§ 9-4 Umiddelbar iverksetting ved Bergvesenet

Har Bergvesenet gitt pålegg om tiltak etter denne lov som den ansvarlige ikke etterkommer, kan Bergvesenet sørge for iverksetting av tiltaket.

Bergvesenet kan iverksette tiltaket uten forutgående pålegg dersom det er nødvendig for å avverge en overhengende fare, eller dersom det etter omstendighetene vil være urimelig byrdefullt å finne frem til den ansvarlige.

Utgiftene til iverksetting kan kreves dekket av den ansvarlige. De er tvangsgrunnlag for utlegg.

§ 9-5 Fond for opprydding og sikring

Departementet kan ved forskrift bestemme at det skal opprettes et sentralt fond som skal dekke kostnader ved opprydding og sikring av anleggsområder, samt fastsette regler for innbetaling, administrasjon, forvaltning og tildeling av midler fra fondet.

KAPITTEL 10 – RAPPORTERING

§ 10-1 Undersøkelsesrapporter

Når undersøkelsene av forekomster med mutbare eller registrerbare mineraler, herunder geofysiske undersøkelser, er avsluttet, eller når de innstilles på ubestemt tid, plikter den som har iverksatt undersøkelsene innen 6 måneder å sende Bergvesenet rapport om undersøkelsene og resultatene av disse, med kart over området som er undersøkt.

Etter at drift er igangsatt, skal tiltakshaveren senest innen 31. mars hvert år, sende Bergvesenet rapport om de undersøkelser som siste kalenderår er foretatt i konsesjonsområdet og om resulatene av disse.

Departementet kan gi forskrift om rapporteringsplikten etter denne bestemmelse og unntak fra denne.

§ 10-2 Måledata og prøvemateriale

Senest når rettigheter etter kapittel 3 og 4 faller bort, skal alle registrerte data fra undersøkelsesarbeidene avleveres Bergvesenet. Det samme gjelder borkjerner og andre bergartsprøver i en mengde som er representativt for forekomsten og det undersøkte området.

Kostnadene ved avlevering etter første ledd bæres av rettighetshaver.

Departementet kan gi forskrift om avleveringsplikten og lagring av det materialet denne bestemmelse omfatter.

§ 10-3 Opplysninger om drift

Tiltakshaver kan pålegges å oppta kart over uttaksområdet. Departementet kan gi forskrift om krav til kartverket og innsendelse av dette til Bergvesenet.

Departementet kan gi forskrift om hvilke opplysninger tiltakshaver skal sende Bergvesenet om forekomsten, driften av denne og produksjonen mv.

Når drift blir nedlagt, skal kopier av alle kart og rapporter om uttaksområdet sendes Bergvesenet med mindre disse er oversendt tidligere.

§ 10-4 Hemmelighold av opplysninger

Uten tillatelse fra vedkommende rettighetshaver, må Bergvesenet eller andre forvaltningsorgan ikke gjøre rapport, kart, måledata, prøvemateriale og opplysninger som nevnt i §§ 10-1 til 10-3 tilgjengelig for andre så lenge rettigheten som ligger til grunn for det innsendte materialet består.

KAPITTEL 11 – GEBYRER OG AVGIFTER

§ 11-1 Behandlingsgebyr

Departementet kan gi forskrift om gebyrer for behandling av søknader eller begjæringer etter denne lov, samt for godkjennelse av rettighetsoverdragelser og utstedelse av tillatelse til prøveuttak og attest for unntak fra konsesjon.

§ 11-2 Årsavgift til staten

Rettighetshaver skal betale en årlig avgift til staten for undersøkelsestillatelse, utmål, registrert avtale eller ekspropriert rett. For rett som staten selv innehar, betales ikke avgift.

Avgift påløper ikke for det kalenderår hvor rettigheten ble utferdiget. For det andre kalenderåret, påløper halv avgift for undersøkelsestillatelse.

Avgiften betales forskuddsvis til Bergvesenet innen 2. januar hvert år. Blir avgiften ikke betalt innen fristen, skal dobbelt avgift betales innen 31. mars samme år. Blir dobbelt avgift ikke betalt innen utløpet av fristen, faller rettigheten bort.

Departementet gir forskrift om årsavgiftens størrelse samt nærmere regler om betaling av denne.

§ 11-3 Fortegnelse over rettigheter og betalte avgifter

Bergvesenet skal i samsvar med forskrift fastsatt av departementet, for hvert år utarbeide fortegnelser over undersøkelsestillatelser som er utferdiget, utmål som er gitt, avtaler og eksproprierte rettigheter som er registrert og om årsavgifter som er betalt i løpet av året. Enhver kan kreve å få avskrift av fortegnelsene mot en nærmere godtgjørelse som fastsettes av Bergvesenet.

§ 11-4 Årsavgift til grunneier

Den som utvinner mutbare mineraler plikter å betale eier av grunnen i utmålet en årlig avgift på 1 promille av verdien av alt som utmålshaveren utvinner fra utmålet og nyttiggjør seg ved omsetning.

Grunnlaget for beregning av avgiften er det vederlag som er oppnådd ved omsetning av produktene.

Avgiften skal ikke overstige 50 ganger rettsgebyret pr. utmål pr. år.

Avgiften for det enkelte år forfaller til betaling 1. mars påfølgende år, men betales ikke for de to første år forekomsten er i drift.

Er det flere grunneiere i utmålet, fordeles avgiften mellom dem i forhold til det areal hver av dem eier innenfor utmålet.

Tvist om beregning eller fordeling av avgiften avgjøres ved skjønn.

Departementet fastsetter ved forskrift nærmere regler om beregning av årsavgiften og om tiltakshavers plikt til å føre protokoll som grunnlag for beregning av avgiften.

KAPITTEL 12 – SANKSJONS- OG STRAFFEBESTEMMELSER

§ 12-1 Tilbaketrekking av letetillatelse, undersøkelsestillatelse, utmål og registrert rett til forekomst

Dersom innehaver av letetillatelse, undersøkelsestillatelse, utmål eller registrert rett til forekomst i vesentlig grad bryter bestemmelser i denne lov eller pålegg gitt i medhold av denne lov, kan Bergvesenet trekke tillatelsene eller rettighetene tilbake.

Før Bergvesenet trekker tillatelsen eller rettigheten tilbake, skal rettighetshaveren varsles og gis anledning til å uttale seg innenfor en frist fastsatt av Bergvesenet.

§ 12-2 Straffebestemmelser

Med mindre en strengere straffebestemmelse kommer til anvendelse, straffes med bøter;

a) den som foretar leting, undersøkelsesarbeider eller drift i strid med bestemmelser gitt i eller i medhold av § 2-3, jf. §§ 3-5 tredje ledd, 4-4 første ledd og 4-7 første ledd,
b) undersøker som unnlater å melde fra om undersøkelsesarbeider, eller som ikke melder fra på en slik måte som foreskrevet i § 3-8,
c) den som overtrer bestemmelsene i §§ 2-2 andre ledd, 2-5, 3-5 andre ledd, 3-6 andre ledd, 3-7, 3-9 første ledd, 3-10, 4-8, 6-2 første ledd, 6-3 tredje ledd, 6-4, 9-3 eller forskrifter gitt i medhold av § 9-2,
d) den som unnlater å sende inn undersøkelsesrapporter, måledata, prøvemateriale, eller opplysninger om drift i samsvar med §§ 10-1 til 10-3 eller unnlater å etterkomme pålegg gitt i medhold av disse bestemmelser.

Medvirkning straffes på samme måte. Uaktsom overtredelse av ovennevnte bestemmelser er også straffbar.

KAPITTEL 13 – AVSLUTTENDE BESTEMMELSER

§ 13-1 Overgangsbestemmelser

1. Søknader etter bergverksloven, kalk- og kvartslovene, lov om grunnavståing til mineralutvinning, konsesjonloven og industrikonsesjonsloven kapittel II, jf. kapittel V, som er innkommet rett instans når loven trer i kraft, behandles etter

nevnte regelverk.

2. Bestemmelsen i § 2-2 er ikke til hinder for at den som ved lovens ikrafttreden allerede innehar en rettighet til mutbare eller registrerbare mineraler, fortsetter å utøve sine rettigheter i inntil ett år etter ikrafttredelsen.
3. Bestemmelsen i § 3-5 er ikke til hinder for at den som allerede innehar en rett til å undersøke forekomster med registrerbare mineraler, fortsetter sine undersøkelser i inntil ett år etter ikrafttredelsen.
4. Grunneier får i en periode av to år fra lovens ikrafttreden, prioritet fra dagen før ikrafttredelsen, jf. § 3-12, uavhengig av når vedkommendes søknad om undersøkelsestillatelse for registrerbare mineraler kommer inn til Bergvesenet. Grunneier kan ved avtale med en bestemt undersøker gi avkall på denne fortrinnsretten.
5. I en periode av to år fra lovens ikrafttreden kan ekspropriasjonstillatelse med hjemmel i § 5-2 ikke gis til innehaver av undersøkelsestillatelse for registrerbare mineraler, med mindre grunneier ved avtale med undersøkeren har gitt avkall på sin fortrinnsrett, jf. nr. 4.
6. Bestemmelsen i nr. 4 og § 4-5 skal i en periode av to år fra lovens ikrafttreden ikke være til hinder for at den som ved ikrafttredelsen har igangværende drift på forekomster av registrerbare mineraler skal kunne registrere erverv etter § 4-5 på denne forekomsten.
7. For mutingbrev og utmål gitt i medhold av bergverksloven, løper fristene i §§ 3-15 og 4-9 uten påvirkning av lovens ikrafttreden. Bestemmelsene i §§ 6-6 og 6-7 gjelder fra lovens ikrafttreden med mindre noe annet følger av konsesjonsvilkår meddelt før dette tidspunkt.
8. Bestemmelsen i §§ 3-7, 6-2 og 6-3 er ikke til hinder for at den som ved lovens ikrafttreden har igangsatt prøvedrift med hjemmel i industrikonsesjonsloven § 18, fortsetter slik virksomhet i inntil ett år etter ikrafttredelsen.
9. Bestemmelsene i §§ 6-2 og 6-3 er ikke til hinder for at igangværende drift på registrerbare mineraler og mineralske byggeråstoffer fortsetter innenfor gjeldende reguleringsplan eller meddelt ervervskonsesjon.
10. I konsesjoner på erverv og drift av mutbare forekomster eller gruver der det i henhold til tidligere lovbestemmelser er betinget vederlagsfri overgang til staten, faller betingelsen bort såfremt konsesjonæren underkaster seg nye konsesjonsvilkår som fastsettes av Kongen overensstemmende med reglene i mineralloven.
11. Vilkår fastsatt i medhold av industrikonsesjonsloven kapittel II, jf, kapittel V, kalk- og kvartslovene og konsesjonsloven gjelder fortsatt med mindre de endres etter søknad.

§ 13-2 Endring i andre lover

Fra den tiden loven trer i kraft gjøres følgende endringer i andre lover:

I. *Lov 3. juli 1914 nr. 3* om erverv av kalkstensforekomster oppheves.

II. *Lov 14. desember 1917 nr. 16* om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom m.v:

Lovens tittel skal lyde:

om erverv av vannfall mv.

§§ 11-18 oppheves.

§ 28 første og andre ledd skal lyde:

Hvis en utlending, som ikke er bosatt her i riket, får konsesjon etter *§ 2 og § 5* skal han, på det sted eiendommen ligger eller driften foregår, ha en fullmektig som er bemyndighet til i hans fravær å svare på hans vegne for domstolene og andre embetsmyndigheter i saker som vedrører konsesjonen, eiendommen, anlegget eller driften. Fullmektigen skal i slike saker motta søksmål ved stedets forliksråd og rett. *Vedkommendes* navn og bopel skal tinglyses.

Hva her er bestemt, skal også gjelde en korporasjon, en stiftelse, eller et selskap, som ikke har sete i Norge, og som får konsesjon etter *§ 2 og § 5.*

§ 29 skal lyde:

Avtale som måtte komme i strid med bestemmelse i *§§ 1 eller 36,* kan bare forlanges fullbyrdet såfremt konsesjon til ervervet blir meddelt.

Håndgivelse eller annen rettshandel, hvorved noen betinger seg rett til å erverve eiendomsrett eller annen rettighet til *vannfall, taper* sin gyldighet etter 5 års forløp. Er den tinglyst, skal den ved fristens utløp utslettes av grunnboken.

§ 40 oppheves.

§ 41a oppheves.

III. *Lov 17. juni 1949 nr. 3* om erverv av kvartsforekomster oppheves.

IV. *Lov 21. mars 1952 nr. 1* om avståing av grunn m.m. til drift av ikke mutbare mineralske forekomster oppheves.

V. *Lov 30. juni 1972 nr. 70* om bergverk oppheves.

VI. *Lov 31. mai 1974 nr. 19* om konsesjon og om forkjøpsrett for det offentlige ved erverv av fast eiendom (konsesjonsloven):

§ 2 fjerde ledd skal lyde:

Loven omfatter ikke erverv

1. som er konsesjonspliktige etter lov 14. desember 1917 nr. 16 om erverv av *vannfall mv. kapittel* I,
2. *som har sitt grunnlag i ekspropriasjonstillatelse etter mineralloven § 5-2,*
3. *som er konsesjonspliktige etter mineralloven § 6-4,*
4. *som er nødvendig for drift på mineralsk forekomst når erververen innenfor fristen i § 20 sender søknad om driftskonsesjon etter mineralloven § 6-2.*

§ 13-3 Ikrafttreden

Loven trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer.

FORSKRIFT

§ 1 Forskriften gjelder for Finnmark fylke.

§ 2 Forskriften har til formål å bevare samisk kulturgrunnlag, i overensstemmelse med Norges forpliktelser i henhold til internasjonale avtaler, samt å legge til rette for mineralvirksomhet i fylket.

§ 3 Reglene i mineralloven gjelder i tillegg til forskriften så langt de passer.

§ 4 Før det utstedes undersøkelsestillatelse, skal grunneier, bruker, Sametinget, kommunen, fylkeskommunen, fylkesmannen og det aktuelle reinbeitedistrikt gis anledning til å uttale seg til Bergvesenet.

§ 5 Undersøkelsestillatelse skal gis, med mindre allmenne hensyn taler imot. I vurderingen etter første punktum skal det legges vekt på at samiske interesser ikke blir skadelidende i urimelig grad.

§ 6 Det kan stilles vilkår for utstedelse av undersøkelstillatelse for å ivareta formålet med forskriften.

§ 7 Reglene i §§ 4 – 6 gjelder tilsvarende for tildeling av utmål og registrering av avtale og ekspropriasjonstillatelse.

§ 8 Før det meddeles driftstillatelse, skal de organer som nevnt i § 4, gis anledning til å uttale seg. Ved vurdering om tillatelse kan gis, skal hensynet til samiske interesser tillegges særskilt vekt, jf. § 2.

Vedlegg 1

Mindretallsforslag

Mineralloven	Innhold	Hvor inntatt	Mindretallet
	Behovet for revisjon	3.7.6	Jebens
§ 1-1	Formål	merknad	Fekjær, Jebens, Romsaas
§ 1-3	Samiske interesser	6.8, 6.9	Jebens
§ 1-4	Betegnelsen «byggeråstoffer»	merknad	Fekjær, Jebens
§ 2-1	Individuell prøving av letetillatelser	5.3.1, 5.8.1	Jebens
	Kun letetillatelser til EØS-subjekter	5.2.3, 5.8.1	Fekjær, Jebens
§ 2-3	Leteområdet	5.7.1, 5.7.3	Jebens
§ 3-1	Individuell prøving av undersøkelsestillatelser	5.3.1, 5.8.1,	Jebens
	«Ventehjemmel»	5.8.2, merknad	Fekjær, Jebens
	Kun undersøkelsestillatelser til EØS-subjekter	5.2.3, 5.8.2	Fekjær, Jebens
	Varsel til grunneier og rettighetshavere	5.8.3	Fekjær, Jebens
§ 3-4	Undersøkelsesområdet	5.7.3	Jebens
§ 3-8	Varslingsplikt	merknad	Fekjær, Jebens
§ 6-2	Forvaltningsmyndighet/konsesjonsmyndighet	5.5.4, 5.13.9, 5.18.4	Fekjær, Jebens
§ 9-5	Fond for rydding og sikring	5.17.7	Markussen, Nilsen, Søyland

Vedlegg 2

Minerallovgivning – spørsmål om erstatning i henhold til Grl §105 ved rådighetsinnskrenkninger samt forhold tilknyttet Grl § 97

Brev av 17. desember 1993 fra Justis- og politidepartementet til Nærings- og energidepartementet.

1. Vi viser til Nærings- og energidepartementets brev 19 oktober 1993 der det er bedt om Lovavdelingens uttalelse om enkelte grunnlovspørsmål i tilknytning til arbeidet med ny minerallov.

2. Før vi går nærmere inn på forholdet til Grunnloven, finner vi det hensiktsmessig å si noe generelt om eiendomsrettens utstrekning nedover i jorda.

Utgangspunktet i norsk rett er at grunneieren (overflateeieren) har eiendomsretten til såvel grunnen som grunnens bestanddeler, f eks sand, jord og stein. Oppfatningen i dag synes å være at overflateeierens rett går så langt ned som han rimeligvis kan tenkes å utnytte undergrunnen, se bl a Falkanger, Tingsrett (1993) s 77 og NOU 1988: 16 Eigedomsgrenser og administrative inndelingsgrenser s 34.

Når det gjelder mineralforekomster som måtte befinne seg på eiendommen, har overflateeieren ikke noen alminnelig enerett til disse. Retten til metaller og malmer i grunnen har vært oppfattet som et «regale», dvs at retten tilligger Kongen (staten). Staten har i kraft av sin enerett tillatt enhver å drive leting etter og utvinning av mineralene, jf bergverksloven (lov 30 juni 1972 nr 70 om bergverk) § 2. Ikke alle mineraler er imidlertid underlagt statens enerett. Etter tradisjonell lære anses myr- og sjømalm og gull i sand (alluvialt gull) å tilhøre grunneieren. Dette kommer bl a til uttrykk i bergverksloven § 1 andre ledd, hvor disse mineralene uttrykkelig er nevnt som ikke mutbare. I tillegg synes oppfatningen å være at også andre mineraler som ikke er myr- eller sjømalm eller gull i sand (alluvialt gull) og som ikke positivt er dekket av oppregningen i bergverksloven § 1 første ledd, tilhører grunneieren. (Unntak gjelder stein og andre ikke mutbare mineraler som utvinnes i forbindelse med ordinær gruvedrift.) Dette synes bl a forutsatt i lov 21 mars 1952 nr 1 om avståing av grunn m. v. til drift av ikke mutbare mineralske forekomster. Dette er også i samsvar med oppfatningen i både eldre og nyere juridisk teori, se f eks Helland, Norsk Bergret (1892) s 596 og s 279, Gjelsvik, Norsk Tingsrett (1936) s 235 og Brækhus og Hærem, Norsk Tingsrett (1964) s 68.

For de ikke mutbare mineraler, som altså anses å tilligge overflateeieren, kan det reises spørsmål om hvor langt overflateeierens eiendomsrett rekker (rent fysisk). Spørsmålet er om eiendomsretten til slike mineraler vil strekke seg lenger enn det som er oppfatningen mht eiendomsrettens øvrige utstrekning, dvs så langt ned som eieren rimeligvis kan tenkes å utnytte undergrunnen. I juridisk teori har oppfatningen vært at eiendomsretten til mineralene kan strekke seg lenger. Helland, Norsk Bergret (1892) s 596 uttaler at «grundeieren kan udvinde dem»de ikke mutbare mineraler«til det dyb, han kan nå». Brækhus og Hærem, Norsk Tingsrett (1964) s 68 synes å forutsette at slike forekomster «må tilhøre grunneieren og da vel uansett hvor dypt de ligger». Sivillovbokutvalet har i sin utredning NOU 1988: 16 Eigedomsgrenser og administrative inndelingsgrenser også forutsatt at retten til minera-

ler går lenger enn eiendomsretten for øvrig, se bl a utvalgets lovforslag § 23 andre ledd og merknadene til denne s 85.

Spørsmålet var også oppe i forbindelse med behandlingen av lov 4 mai 1973 nr 21 om undersøkelser etter og utvinning av petroleum i grunnen under norsk landområde. I denne lovens § 1 er det fastslått at petroleumsforekomster under norsk landområde tilhører staten. Før vedtakelsen av loven kunne man enten se det slik at disse petroleumsforekomstene allerede tilhørte staten (eventuelt allmennheten), at de var eierløse, eller at de tilhørte grunneieren. Det siste synes å være lagt til grunn både av Regjeringen og Stortinget. Likevel kom både Regjeringen og Stortingets flertall til at grunneieren ikke var erstatningsrettslig vernet ved overføringen av eiendomsretten til staten. Forholdet til petroleumsloven av 1973 er nærmere omtalt av Fleischer, Petroleumsrett (1983) særlig s 242-245 og av Falkanger, Eierrådighet og samfunnskontroll (3 utg 1985) s 25-26.

3. Forslaget i NOU 1984: 8 Utnyttelse og forvaltning av mineralressurser går ut på at det rettslige skillet mellom mutbare og ikke mutbare mineraler skal opphøre, i den forstand at den frie leteretten og første finners rett til utvinning skal gjelde i forhold til de mineraler som i dag anses som ikke mutbare.

Det er mulig at det i praksis er kunstig å skille mellom leteretten og utnyttingsretten, men rettslig sett mener vi at disse kan stå ulikt i forhold til Grunnloven § 105.

– Når det gjelder forholdet til *leting* etter mineraler, kan vi ikke se at dette skulle reise særskilte problemer i forhold til Grunnloven § 105. Etter gjeldende bergverkslov har leteren et objektivt erstatningsansvar for skade som letingen måtte påføre grunn, bygninger og andre innretninger eller anlegg, jf § 7. Så lenge eieren blir holdt økonomisk skadesløs, vil inngrepet ikke være i strid med Grunnloven § 105. Rett nok mister grunneieren retten til å kreve vederlag fra andre som måtte ønske å foreta slik leting, og denne retten vil han ikke få erstattet. Dette vil imidlertid gjelde framtidige hypotetiske inntekter som neppe vil være vernet etter Grunnloven § 105.
–
– Derimot mener vi situasjonen kan være annerledes når det gjelder retten til *utnytting* av de i dag ikke mutbare mineraler som er i undergrunnen. Spørsmålet om å gjøre ikke mutbare mineralforekomster mutbare og forholdet til erstatning har også tidligere vært berørt, bl a i Innstilling om en lov om avståing av grunn mv til drift av ikke mutbare mineralske forekomster og om lov om endring i begverksloven avgitt av et utvalg nedsatt av Industri-, håndverk- og skipsfartsdepartementet 19 januar 1948. Her heter det på s 15:

> «Når Utvalget skal ta standpunkt til spørsmålet til ekspropriasjon, bygger det på forutsetningen om at mineralske forekomster som ikke går inn under bergverksloven, er privat eiendomsrett undergitt og bare vil kunne kreves avstått mot full erstatning til grunneieren.[1] Dette må antas å gjelde såvel forekomster i dagen som under dagen, og uten hensyn til om forekomsten tidligere har vært kjent slik at den har kunnet påvirke eiendommens pris.»

Bergverkslovkomiteen av 1961 sa seg enig i dette, og la til grunn for sitt lovutkast den rettsoppfatningen som ble gjort gjeldende av utvalget av 19 januar 1948, jf Innstilling fra Bergverkslovkomiteen av 1961 s 24. Bergverkslovkomiteen drøftet også

1. Utvalget tenker her bare på slik virksomhet hvis hovedformål er å utnytte mineralet. Spørsmålet om disposisjonsretten over stein m. v. som blir brakt opp i dagen under tunnelboring, innredning av underjordiske tilfluktsrom o.l., ligger utenfor overveielsene. Den slags virksomhet omfattes ikke av Utvalgets mandat.

spørsmålet om området for mutbarheten burde utvides til nye mineraler (innstillingen s 24-27). Komiteen fant ikke tilstrekkelig grunn til å fremme forslag om å utvide området for mutbarhet. Den fant det derfor heller ikke nødvendig å ta standpunkt til spørsmålet om mineraler som dengang ikke var mutbare, ved lov kunne gjøres til gjenstand for fri okkupasjon uten erstatning til grunneieren, og hvor langt i denne retning man i tilfelle kunne gå. Komiteen uttalte at «[d]et er nok å peke på at det kan anføres betenkeligheter mot en slik endring av den bestående rettstilstand, og at det – slik komiteen ser det – ikke foreligger noe påtrengende samfunnsmessig behov for det» (innstillingen s 26). Industridepartementet sluttet seg til Bergverkslovkomiteens syn (Ot prp nr 1 (1970-71) s 7).

Legger man til grunn tradisjonell lære om at ikke mutbare mineraler er underlagt grunneiers eiendomsrett, er det etter vår oppfatning kunstig å se det forslag som det legges opp til i utredningen (NOU 1984: 8) som en rådighetsinnskrenkning, slik det er gjort i vedlegg 2 i utredningen. Det vil etter forslaget reelt sett dreie seg om en overføring av rettighetene til mineralforekomstene fra grunneieren til staten. Hovedregelen ved overføring av rettigheter – i motsetning til ved rådighetsinnskrenkninger – er at det skal svares erstatning til grunneieren. Enkelte unntak fra erstatningsplikten kan imidlertid stilles opp også i forhold til rettighetsoverføringer. I tilknytning til behandlingen av lov 4 mai 1973 nr 21 uttalte Lovavdelingen om muligheten for at staten skulle bli erstatningsansvarlig ved overføring av retten til petroleumsforekomster til staten (Lovavdelingens brev 27 august 1971):

> «Mulighetene for at staten skal bli erstatningsansvarlig, synes ... små som alminnelig utgangspunkt. Produksjon av olje har hittil ikke vært noe ledd i eiendomsrettens utøving i Norge, og muligheten for en slik utnytting har såvidt skjønnes i alminnelighet vært ansett for fjern. Det forutsettes at loven ikke vil gripe inn i noen aktuell utnyttingsrett. Det staten tilegner seg, er da hypotetiske framtidige utnyttingsmuligheter, idet det ikke kan sies noe bestemt om, når og i tilfelle på hvilke eiendommer det vil bli funnet drivverdige forekomster av olje.»

Vi antar for vår del at det som er sitert like ovenfor, også er aktuelt i forhold til (i dag) ikke mutbare mineralforekomster, dersom det dreier seg om mineraler som ikke har vært ledd i «eiendomsrettens utøving» og hvis utnytting «har vært ansett for fjern», og det ikke gripes inn i noen aktuell utnyttingsrett. Slike (i dag) ikke mutbare mineralforekomster kan ikke ha noe sterkere erstatningsrettslig vern enn petroleumsforekomster. At grunneieren ikke skal ha erstatning i slike tilfeller, følger dessuten av at han ikke vil lide noe økonomisk tap ved overføringen.

Annerledes kan situasjonen være i forhold til ikke mutbare mineraler hvor utnyttingsmuligheten i dag er aktuell og praktisk realiserbar. Legger man først den tradisjonelle lære til grunn om at grunneieren har eiendomsrett til disse mineralene, kan vi for vår del vanskelig se det annerledes enn at en slik overføring av rettigheten fra grunneieren til staten vil kunne utløse rett til erstatning for grunneieren. I Nærings- og energidepartementets brev nevnes særskilt mineralene kvarts, kalk, grafitt, dolomitt, talk og nefelinsyenitt som interessante for industrimineralproduksjon. Vår kjennskap til mineralogien er såpass beskjeden at vi ikke har grunnlag for å vurdere om det å gjøre disse mineralene mutbare (overføre rådigheten av dem til staten) vil være å gripe inn overfor mineraler hvor utnyttingsmuligheten i dag er aktuell og praktisk realiserbar. Hvis imidlertid det er tilfellet, vil vi anta at et slikt inngrep må betraktes som et ekspropriasjonsrettlig inngrep som vil kunne utløse erstatningsplikt. Vi har ikke ikke vurdert om kravet i Grunnloven § 105 kan anses oppfylt gjennom den avgift gruveeieren skal betale til eieren, jf gjeldende bergverkslov §§ 42-44 (§§ 8-1 til 8-3 i utkastet til minerallov).

4. I brevet reises det også spørsmål om forholdet til avtaler grunneiere måtte ha gjort med tredjemenn om utnytting av ikke mutbare forekomster på sin grunn. Ut fra det som er sagt under punkt 3 ovenfor, mener vi at det her må skilles mellom kontrakter inngått om mineraler hvor utnyttingsmuligheten i dag er aktuell og praktisk realiserbar, og kontrakter om andre mineraler. For de førstnevnte kontraktene kan grunneierens vern etter Grunnloven §§ 105 og 97 ikke være svakere enn i de tilfellene der ingen kontrakt er inngått. Mer tvilsom kan situasjonen kanskje være i forhold til kontrakter om leting etter og utvinning av mer hypotetiske mineralforekomster. Vi antar at slike kontrakter i praksis vil være så lite vanlige at vi velger ikke å gå nærmere inn på dette.

Kirsti Coward, ekspedisjonssjef
Eirik Akerlie, lovrådgiver

Vedlegg 3

Minerallovgivningen – spørsmål om erstatning etter Grl §105 samt forhold tilknyttet Grl § 97

Brev av 20. april 1994 fra Justis- og politidepartementet til Nærings- og energidepartementet.

Vi viser til Nærings- og energidepartementets brev 4 februar i år, og beklager at henvendelsen ikke er besvart tidligere.

1. Vi oppfatter skissen til nytt ervervssystem slik at man for en del av de mineraler som i dag ikke er mutbare, ønsker å etablere en *fri* leterett. Dette skal innordnes i et rettighetssystem, som vil sikre finneren fortrinnsrett til mineralene.

2. Bortsett fra den delen av skissen som forutsetter etablering av et rettighetssystem (der leteren skal få fortrinnsrett til forekomstene ved et eventuelt funn), minner skissen mye om det som i dag gjelder etter lov 21 mars 1952 nr 1 om avståing av grunn m.v. til drift av ikke mutbare mineralske forekomster §1 første ledd nr 5. Etter denne kan Kongen gi tillatelse til å kreve avstått «bruksrett til grunn og andre rettigheter som trenges til undersøkelse av om det på en eiendom finnes mineralske forekomster samt arten og gehalten av slike forekomster». Grunneieren (rettighetshaveren) vil ha rett til erstatning (vederlag) etter lovens kapittel II. En noe liknende ordning er etablert i den generelle ekspropriasjonsloven (oreigningsloven) § 4. Etter denne kan Kongen gi samtykke til forhåndsundersøkelse av fast eiendom for å bringe på det rene om eiendommen er egnet til det formål som eiendommen/rettigheten tenkes ekspropriert til. Etter oreigningsloven § 4 skal eieren eller rettighetshaveren ha erstatning dersom forundersøkelsen medfører skade eller volder ulempe, jf oreigningsloven § 4 tredje ledd.

Forskjellen fra dagens ordning synes å ligge i at det skal være en *fri* leterett. Vi oppfatter skissen slik at leting skal kunne settes i gang uten noen form for tillatelse fra myndighetenes side eller samtykke fra grunneierens (rettighetshaverens) side. En slik ordning kommer neppe i konflikt med Grunnloven § 105, så framt grunneieren (rettighetshaveren) får erstatning for de skader eller ulemper eiendommen måtte bli påført. Et annet spørsmål er om hensynet til grunneieren for øvrig blir tilfredsstillende ivaretatt gjennom en slik ordnmg. Vi går imidlertid ikke nærmere inn på denne siden av skissen. Vi gjør likevel oppmerksom på at en slik fri leterett ble avvist i forarbeidene til lov 21 mars 1952 nr 1 om avståing av grunn m.v. til drift av ikke mutbare mineralske forekomster fordi den «utvilsomt ville føre for langt», jf Innstilling om en lov om avståing av grunn m.v. til drift av ikke mutbare mineralske forekomster og om lov om endring i bergverksloven s 18 og Ot prp nr 31 (1951) s 3.

3. I skissen legges det opp til at leteren skal få «fortrinnsrett til forhandlinger» med grunneieren, og at leteren kan gis rett til å ekspropriere grunn og forekomst dersom ikke partene kommer fram til minnelig ordning. I Nærings- og energidepartementets brev heter det at «[e]n slik fortrinnsrett til forhandlinger med grunneier som skissert ovenfor vil frata grunneieren retten til å velge kontraktspart». Det forhold at en bestemt leter får en slik rett etter loven, vil i seg selv ikke utløse noen rett til erstatning på grunneierens hånd. Derimot kan det vel tenkes å få betydning for erstatningsfastsettelsen ved en eventuell senere ekspropriasjon av utnyttingsretten dersom det har vært flere «liebhabere» til rettighetene.

4. Når det gjelder de kontrakter som grunneieren måtte ha inngått om leting og utnytting av mineralforekomster, vil vi anta at i forhold til *leteretten* vil kontraktsparten måtte finne seg i at hans leterett ikke lenger er eksklusiv, uten at dette utløser noen rett til erstatning. Vi er for så vidt enig med Nærings- og energidepartementet i at kontraktsparten i utgangspunktet ikke kan ha noen sterkere beskyttelse enn grunneieren selv.

Derimot vil selve den *utnyttingsretten* som tilligger kontraktsparten, kunne være erstatningsrettslig vernet. Hvorvidt kontraktsparten i det enkelte tilfellet er erstatningsrettslig vernet, vil måtte bero på kontraktens innhold.

5. Våre synspunkter her er gitt på bakgrunn av en kortfattet skisse. Vi kan ikke utelukke at den ekspropriasjonsrettslige siden av saken må nyanseres noe når de nærmere detaljene er på plass.

Kirsti Coward, ekspedisjonssjef
Eirik Akerlie, lovrådgiver

Vedlegg 4

Minerallovgivningen – spørsmål om erstatning etter Grl §105 samt forhold tilknyttet Grl § 97

Brev av 13. februar 1996 fra Justis- og politidepartementet til Nærings- og energidepartementet.

Vi viser til Nærings- og energidepartementets brev 21 november 1995, og beklager et noe sent svar.

1. Minerallovgruppen overveier å foreslå at det innføres er rett til leting og undersøkelse etter samt utvinning av mineraler som i dag er ikke-mutbare. Spørsmålet som reises, er om de løsninger det legges opp til, vil utløse erstatningsplikt etter grunnloven § 105.

For så vidt gjelder *leting* etter ikke-mutbare mineraler, skal en innehaver av letetillatelse etter forslaget kunne foreta de arbeider i overflaten som er nødvendige for å påvise forekomster av slike mineraler (registrerbare mineraler), jf lovutkastet § 2-1. Innehaveren av letetillatelsen gis her en rett som går lenger enn den som må antas å følge av gjeldende lovgivning, i den forstand at den etablerer en rett for innehaveren av tillatelsen til å utøve en aktivitet på annen manns grunn som man ellers ikke kunne utøvd uten grunneierens samtykke. Dette innebærer en overføring av rett fra grunneieren til innehavere av letetillatelser som i prinsippet kunne tenkes å utløse rett til erstatning.

Etter lovutkastet § 2-5 er leteren pliktig til på objektivt grunnlag «å erstatte den skade som letearbeidene påfører grunn, bygninger og andre innretninger eller anlegg». Utgangspunktet er altså at grunneieren skal holdes økonomisk skadesløs. Lovutkastet § 2-5 etablerer imidlertid bare et erstatningsrettslig vern ved tingskade. Annet tap som grunneieren måtte lide, er ikke underlagt erstatningsrettslig vern etter utkastet. Det er imidlertid vanskelig her å kunne tenke seg andre typer tap som grunneieren kan lide.

F.eks. vil vi anta at det forhold at grunneieren går glipp av muligheten til å kreve vederlag for leteretten, normalt ikke vil være et tap som vil være vernet etter grunnloven § 105. Et mulig tap ved siden av tap ved tingskade, kan muligens være tap pga ulempe (etter utkastet gir ikke økonomisk tap som følge av ulempe grunnlag for erstatning). Med de beskjedne inngrep som leteren har adgang til å foreta etter utkastet, vil det sannsynligvis i praksis ikke oppstå ulemper som fører til økonomisk tap for grunneieren. På denne bakgrunn er det muligens overflødig med et erstatningsrettslig vern i forhold til ulemper. Vi gjør imidlertid oppmerksom på at et slikt vern er etablert i oreigningsloven § 4, som på mange måter ellers har store likhetstrekk med den ordningen som foreslås her. Se for øvrig vårt brev til Nærings- og energidepartementet 20 april 1994 om oreigningsloven § 4.

Når det gjelder *undersøkelser* etter mineraler (lovutkastet kapittel 3), står dette prinsipielt sett i samme stilling i forhold til grunnloven § 105 som leting etter mineraler, og vi viser for så vidt til det som er sagt like ovenfor. I forhold til undersøkelser etter mineraler kan det imidlertid lettere tenkes å oppstå ulemper. Det bør derfor overveies om erstatningsbestemmelsen (utkastet § 3-11) bør utvides til å omfatte rett til erstatning som følge av ulemper som undersøkelsen medfører. Det må imidlertid være en klar forutsetning at ulempen fører til økonomisk tap.

For så vidt gjelder *utnyttelsen* av ikke-mutbare mineraler, legges det i lovutkastet opp til en ordning der «[d]epartementet kan gi registrant tillatelse til å kreve avstått registrerbar mineralsk forekomst eller rett til å utvinne slik forekomst» (lovutkastet § 5-2). Vi oppfatter utkastet slik at det med dette etableres en ekspropriasjonsordning der grunneieren (rettighetshaveren) skal ha krav på erstating etter alminnelige ekspropriasjonsrettslige regler. I så fall reiser ikke denne delen av forslaget problemer i forhold til grunnloven § 105. (Så vidt vi kan se er det i lovutkastet ikke sagt noe om erstatning og erstatningsfastsettelse ved ekspropriasjon. Dette bør innarbeides, f eks i lovutkastet § 5-1 tredje ledd.)

2. I brevet reises det avslutningsvis spørsmål om fjeming av årsavgiften til grunneier etter bergverksloven § 42 vil være i strid med grunloven § 97 i de tilfeller hvor det i dag er drift på mutbart mineral. Gruveeierens plikt til å betale grunneieren en årlig avgift følger av bergverksloven § 42 første ledd, som lyder:

> «Gruveeieren plikter å betale til eieren av grunnen en årlig avgift på 1 promille av verdien av alt som gruveeieren bryter ut fra utmålet, og som han nyttiggjør seg ved omsetningen».

Ordningen med årsavgift til grunneieren ble innført med bergverksloven av 1972, og erstattet den tidligere ordningen hvor grunneieren hadde rett til å delta i driften. Deltakerretten hadde inntil 1972 hatt lange tradisjoner i bergretten, men var i praksis knapt benyttet, se Innstilling fra Bergverkskomitéen fra 1961 s 65-71 (særlig s 66-67 med henvisning til eldre kilder). Opphevelsen av deltakerretten ble bl a begrunnet i at retten hadde vært lite benyttet. Om innføringen av årsavgiften, uttalte bl a komiteen (s 68):

> «Når deltagerretten oppheves, er komiteen blitt stående ved å foreslå at grunneieren bør få en kompensasjon i form av en avgift på produksjonen. Foruten det mere formelle argument, at deltagerretten har en lang tradisjon i bergverkslovgivningen, og at det må ha vært lovens opprinnelige tanke at den skulle innebære en fordel for grunneieren, legger komiteen vekt på, at grunneieren i hvert fall i en del tilfelle har fått et visst vederlag av gruveeieren for å gi avkall på retten.»

Årsavgiften kan ikke oppfattes som noen form for erstatning til grunneieren for avståelse av rnineralene eller de inngrep virksomheten representerer. Lovgivningen bygger på prinsippet om at de mutbare mineraler ikke er underlagt grunneierens eiendomsrett, se vårt brev til Nærings- og energidepartementet 17 desember 1993. En konsekvens av dette må være at grunneieren heller ikke har krav på erstatning for utvinningen av mineralene. (Derimot vil grunneieren ha krav på erstatning for grunnavståelse, skader på eiendommen og ulemper.) Selv om årsavgiften har sitt utspring i den tidligere ordningen med deltakerrett, kan den ikke anses å ha noe konstitusjonelt vern. Det kan derfor ikke anses som tvilsomt at man ved lovendring kan oppheve ordningen med årsavgift til grunneieren for så vidt gjelder virksomhet som igangsettes etter at lovendringen er trådt i kraft. Spørsmålet her er imidlertid om opphevelsen kan omfatte igangsatt gruvedrift uten å komme i konflikt med grunnloven § 97.

Grunnloven § 97 beskytter først og fremst mot at det i lovgivningen knyttes nye byrder til eldre handlinger. Bestemmelsen gir ikke i samme grad vern mot inngrep i bestående rettigheter. Det forutsettes i det følgende at det ikke er aktuelt å oppheve grunneiernes rett til påløpt, men uforfalt avgift.

Utgangspunktet må være at rettigheter som alene har sitt grunnlag i lov også må kunne oppheves ved lov, uten at dette kommer i strid med grunnloven § 97. Årsavgiften har sitt grunnlag i bergverksloven. Rett nok kan det anføres at årsavgiften har

sitt utspring i en ordning som skal tilgodese grunneieren, som igjen har sitt grunnlag i en ordning med lange historiske røtter. Selv om avgiftsordningen kun strekker seg tilbake til 1972, har det i århundrer eksistert en deltakerrett bygd på en tankegang om at det kan være rimelig å gi grunneierne en viss rett som følge av at det utøves gruvedrift på deres eiendom. Det har imidlertid hele tiden vært tvil om ordningens legislative grunnlag. Allerede lovkommisjonen av 1837 var i tvil om deltakerretten skulle opprettholdes, og i forarbeidene til ny bergverkslov ble det ikke vist til avgjørende argumenter for hvorfor man fant det riktig å innføre en avgiftsordning til erstatning for deltakerretten. Avgiftsordningen (og deltakerretten) har, slik vi ser det, hele tiden hatt preg av å være et særskilt privilegium fastsatt av lovgiveren. Grunneiernes historiske forventninger kan derfor vanskelig stå i veien for en lovendring.

Det er heller ikke andre omstendigheter (foruten loven) som kan danne grunnlag for berettigede forventninger om at selve eiendomsretten til grunnen skulle gi rett til avgift så lenge gruvedriften fortsetter. Retten bygger f eks ikke på noen produktiv innsats fra grunneiernes side.

Justisdepartementet antar etter dette at grunnloven § 97 ikke er til hinder for at avgiften oppheves.

Eirik Akerlie, fung ekspedisjonssjef
Aslak Runde, førstekonsulent

Vedlegg 5

Mineralnæringen i Norge

Dette vedlegg er utarbeidet på grunnlag av et mer omfattende materiale fra NGU og Bergvesenet. Vedlegget er utformet og redigert av siviløkonom Jahn A. Landmark, Landmark Consulting AS, og er godkjent av henholdsvis NGU og Bergvesenet .

Bergindustrien er grunnleggende beskrevet i NOU 1984:8, «Utnyttelse og forvaltning av mineralressurser», som omfatter utviklingen fram til 1981. Det har i denne rapporten vært lagt vekt på å redegjøre for de endringer som har skjedd i de siste 15 år og gi en beskrivelse av dagens situasjon for norsk mineralindustri.

Det er et hovedtrekk i utviklingen at den malmbaserte gruvedriften er betydelig redusert, mens uttak av andre mineralske råstoffer for produksjon av industrimineraler, naturstein og byggeråstoffer viser en markant økning. Det er mange årsaker til dette.

Jernmalmgruvene har i lengre tid konkurrert mot store og rikere utenlandske forekomster. Sulfidmalmgruvene har produsert i et marked med lave priser. Dette skyldes i stor grad stor tilførsel fra lavkostland og land som er avhengig av valutainntekter fra egen gruveindustri. For noen metaller er etterspørselen redusert på grunn av at bruksområder er falt bort eller ved at resirkulasjon stadig øker. Dette har i sin tur ført til liten interesse for prospektering og utvikling av nye forekomster i Norge og kjente reserver blir etter hvert uttømt.

Den økte interessen for de andre mineralske råstoffene skyldes i hovedsak den sterke utviklingen innenfor materialteknologien, noe som medfører økende etterspørsel etter produkter fra ikke-metalliske mineralske råstoffer. Som eksempel kan nevnes bruken av mineraler som fyllstoffer i papir, maling og kompositter.

Denne utvilklingen har ført til betydelige strukturendringer i bergindustrien. Antall store eller mellomstore bedrifter innenfor malmbergverkene er sterkt redusert etter flere nedlegginger. For industrien utenom malmsektoren øker antall større bedrifter på bekostning av de mindre ved at det skjer oppkjøp eller etablering av samarbeid gjennom egne selskaper.

Utenlandsk industri viser økende interesse for samarbeid med mineral-sektoren i Norge. Dette har ført til positive kontakter til markedet. Det er også flere eksempler på etablering av samarbeid om produktutvikling og prosesser for videre bearbeiding.

Økt etterspørsel etter industrimineraler, naturstein og byggeråstoffer og samtidig stadig strengere krav til kvalitet, har resultert i større aktivitet innenfor oppredning og bearbeiding av mineraler.

For å beskrive utviklingen, betydningen og mulighetene for mineralsektoren som helhet, er det nødvendig i statistikksammenheng å se på næringsområdene bergverksdrift og mineralprodukter under ett.[2]

I denne beskrivelsen vil derfor næringshovedgruppene Tegl, Sement og kalk og Steinbearbeiding samt Næringsgruppe for annen mineralproduksjon bli tatt med. Virksomheten i disse gruppene er basert på norsk mineralsk råstoff, og representerer for de aller fleste en vertikal integrasjon mellom uttak og viderebearbeiding i en foredlingsprosess.

2. I flg. Statistisk sentralbyrås Industristatistikk for 1993. Hele næringsomr. 13 og 14, (Metalh. malm og Bergverksdrift ellers) Fra næringsomr.15-37, Industri: 26,4 Tegl, 26,5 Sement og kalk, 26,7 Stein-bearbeiding, 26,8 Ikke metallh. mineralprodukter.

1 NORGES BERGINDUSTRI

Dette kapittel gir en oversikt over bergindustrien og en del basistall. For nærmere opplysninger og statistikk om drift og produksjon av enkeltprodukter vises til de respektive underkapitler under 2 «Norges mineralforedlende industri» og 4 «Norges mineralressurser. Produksjon og potensiale».

1.1 Drift på malmer

Siden 1980 er det kommet til bare en ny malmgruve, nemlig Nikkel og Olivin A/S, som åpnet drift i 1989 på en nikkelholdig malm i Ballangen.

Bidjovagge Gruber A/S gjenåpnet driften i 1985 på kobbermalm, men største verdi-komponenten ble etter hvert knyttet til gullinnholdet. All drivverdig malm var utdrevet i 1991 og driften ble nedlagt i 1993 etter 2 års driftshvile.

Følgende gruver er forøvrig nedlagt: Killingdal, Løkken, Mofjellet, Skorovas, Tverrfjellet og Sulitjelma. Alle var kisgruver som i siste driftsperiode produserte konsentrater av kobber og sink. Svovelkisinnholdet i malmene fra Skorovas og Løkken er lagt i avgangsdeponier, mens de andre fremstilte svovelkiskonsentrater som var salgbare.

De tre gjenværende jernmalmgruver, A/S Sydvaranger, Rana Gruber A/S og Nye Fosdalen Bergverk A/S, har alle redusert sin produksjon og satser på en overgang til spesialprodukter med høyere bearbeidingsgrad enn vanlig jernslig eller pellets til metallurgisk bruk.

Begge de to første er i den situasjon at malmreservene som kan brytes i dagbrudd snart er utdrevet og driften må gå over til underjords gruvedrift. Nye Fosdalen Bergverk, som etterfulgte det konkursrammede Fosdalen Bergverk A/S, har fra 1990 basert sin drift helt på produksjon av tungt medium for kullopprednin.

Totalproduksjonen i 1994 for de 3 utgjorde: 2.485.000 tonn jernmalmslig.

Titania A/S, som driver på en ilmenittholdig malm, har fortsatt store malmreserver og har i den siste tiden foretatt betydelige investeringer i et landdeponi for avgangsmasser. Produksjonen i 1994 utgjorde 826.391 tonn ilmenittslig.

Av sulfidmalmgruver er Grong gruver og Bleikvassli gruver i drift i tillegg til Nikkel og Olivin's gruve. Grong gruver vil være uttømt i 1996/97. Bleikvassli gruver har fortsatt malmreserver, men er avhengig av et marked som for tiden opererer med særlig lave priser.

Produksjonen i 1994 utgjorde:

Metall	tonn metall i konsentrat
Kobber	7.412
Sink	6.725
Bly	3.598
Nikkel	2.938

1.2 Drift på industrimineraler

De industrimineraler som utnyttes idag er kalkstein, dolomitt, olivinstein, kvarts og kvartsitt, grafitt, feltspat, nefelin, talk og leire. De dominerende i mengde er kalkstein og dolomitt, der årlig utbrutt tonnasje i sum har passert 5 mill. tonn og produksjonen er økende. Dernest kommer olivinstein med ca. 3,1 mill. tonn.

På årsbasis er det samlede uttak av industrimineraler i dag ca. 10 mill. tonn. Fordelingen var i 1994 slik:

Mineral	tusen tonn
Kalkstein	4.356
Dolomitt	742
Olivin	3.108
Kvarts	891
Feltspat	62
Nefelinsyenitt	278
Talk	27

I motsetning til malmsektoren har de fleste bedriftene innenfor industrimineralsektoren relativt store reserver i kjente forekomster. Dette gjelder spesielt for kalkstein, dolomitt, nefelinsyenitt og olivinstein.

1.3 Drift på naturstein

Når det gjelder naturstein, er det vanlig å dele den inn i massivstein og skifer. Total omsetning i bransjen utgjør ca. NOK 1.000 mill., hvorav NOK 660 mill. gjelder brudd, 240 mill. bearbeiding og 150 mill. handel/ren gravmonumentproduksjon.

De massivsteintyper som utnyttes er Larvikitt, andre typer labradorstein, flere varianter av granitter og gneiser, marmortyper, mørke gabbrobergarter og kleberstein. Larvikitt/granitt utgjør den vesentligste del. Over 90 % av blokkproduksjonen eksporteres.Når det gjelder bearbeidet massivstein (flis, plater, gravmonumenter), går den i det alt vesentlige til det norske marked. Kleberstein bearbeides bl.a. til peiser og ovner og har funnet en nisje.

Omsetningen av skifer utgjorde i 1994 NOK 250 mill., hvorav omtrent halvparten gikk til eksport, fortrinnsvis som ferdige produkter.

1.4 Uttak av bergart for pukkproduksjon

Uttakene knyttes til bergarter som har slike egenskaper at de tilfredsstiller kravspesifikasjoner til de forskjellige bruksområder. I forhold til produktverdien er transportkostnadene frem til brukerstedene betydelige og uttakene blir derfor lokalisert til nærområdene til byer eller tettsteder der det er mulig. For forsyning til kystområdene eller for produksjon til eksport må anleggene ligge ved sjøen. De 6-7 største pukkverkene har i dag en betydelig andel eksport av sin produksjon.

Av en årsproduksjon på ca. 25 mill. tonn pukkprodukter ble det i 1994 eksportert ca. 5,5 mill. tonn.

1.5 Uttak av sand og grus til byggeformål

Løsmasseforekomster av morenemasse, grus eller sand klassifiseres etter egnethet til forskjellige bruksområder. Uttakene blir lokalisert til egnet forekomst og beliggenhet i forhold til brukersted. Tilsvarende som for pukk, er det stadig skjerping av krav til tilslagsmaterialer i betong og i steinmaterialer til veiformål og asfaltproduksjon. Dette har ført til at sand-, grus- og pukkproduksjonen etter hvert foregår i anlegg med knusing, sikting og vasking og med et stort antall sluttprodukter.

Samlet produksjon av sand og grus i 1994 var ca. 24 mill. tonn.

1.6 Sysselsetting og produksjonsverdi

På grunnlag av SSB's industristatistikk for alle bedrifter innenfor næringsområdet 10,12-14 *Bergverksdrift* kan det settes opp følgende tabell:

	Ant.sysselsatte	Br.prod.verdi mill. kr.	Bearb.verdi mill. kr.
1989	5.605	4.444	1.769
1990	5.257	4.373	1.736
1991	5.204	4.303	1.651
1992	4.677	4.348	1.740
1993	4.538	4.050	1.487

Sysselsettingen har gått betydelig ned og i større grad enn for industrien for øvrig. Brutto produksjonsverdi har gått noe ned, men mindre enn det bortfallet av en del malmgruver skulle tilsi. Dette skyldes dels høyere metallpriser og dels verdiøkning fra andre deler av bergindustrien.

En del av *mineral-bearbeidingsindustrien* har basis i innenlandske råstoffer.

SSB's industristatistikk 1993 viser følgende tall for store bedrifter innenfor nedenstående næringshovedgrupper:

Næringshovedgruppe	Antall sysselsatte	Br.prod.verdi NOK mill.	Bearb.verdi NOK mill.
Tegl og brent leire	179	143	58
Sement og kalk	650	1.487	733
Stein-bearbeiding	361	287	121
Ikke-metallh.prod.	741	918	295
Sum	1.931	2.835	1.207

Anmerkn.:Fra og med 1989 er små bedrifter tatt ut av statistikkgrunnlaget. Dette gjelder alle bedrifter med mindre enn 10 ansatte.

For å få en sammenligning med annen norsk industri settes inn fig. 5.1.

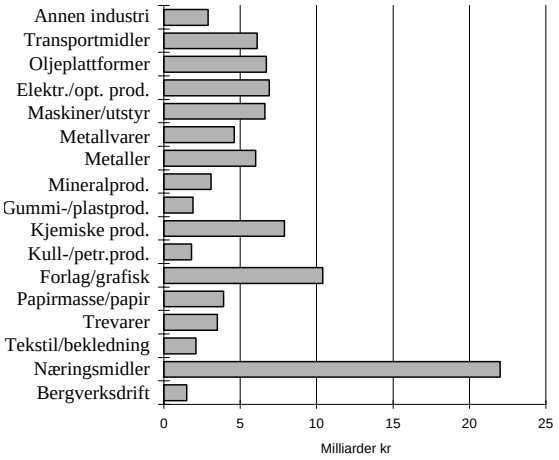

Figur 5.1 Bearbeidingsverdi i ulike næringsområder.
Kilde: SSB industristatistikk 1993.

I fig 5.2 er det videre satt opp en oversikt over bearbeidingsverdi pr. sysselsatt i ulike næringsområder (gjelder bare store bedrifter).

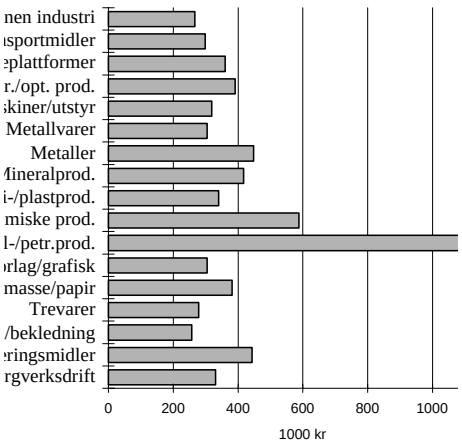

Figur 5.2 Bearbeidingsverdi pr. sysselsatt i ulike næringsområder.
Kilde: SSB industristatistikk 1993

Uttaksvirksomheten og bearbeidingen samlet for 1993 står for:

Sysselsetting	6.469 personer-
Br. produksjonsverdi	NOK 6.885 mill.-
Bearbeidingsverdi	NOK 2.684 mill.-

I tillegg er det antatt at uttak i offentlig regi av pukk, grus og sand i 1993 utgjorde en brt. produksjonsverdi på ca. NOK 750 mill. (tilsvarende en bearbeidelsesverdi på ca. 300 mill.)

I forhold til industrien totalt er bergindustriens andel av brutto produksjonsverdi ca. 3.0 % og andel av bearbeidingsverdi ca. 3,5 %. Bergindustrien er imidlertid i meget stor utstrekning lokalisert til distriktene og mange gruver og mineralbedrifter fremstår som hjørnesteinsbedrifter i kommunene.

Bearbeidelsesverdi for store bedrifter fordelt på næringshovedgrupper kan settes opp slik:

	Næring og næringshovedgrupper	Bearbeidingsverdi NOK mill.
Bryting av malm	13	271
Bryting av industrimineraler	14.3, 14.5	244
Bryting av bygningsstein	14.1	340
Bryting og utvinning av byggeråstoffer	14.2	326
Bearbeiding av mineraler	26.4, 26.5, 26.7, 26.8	1.207
		2.388

Grafisk kan dette fremstilles som vist i fig. 5.3.

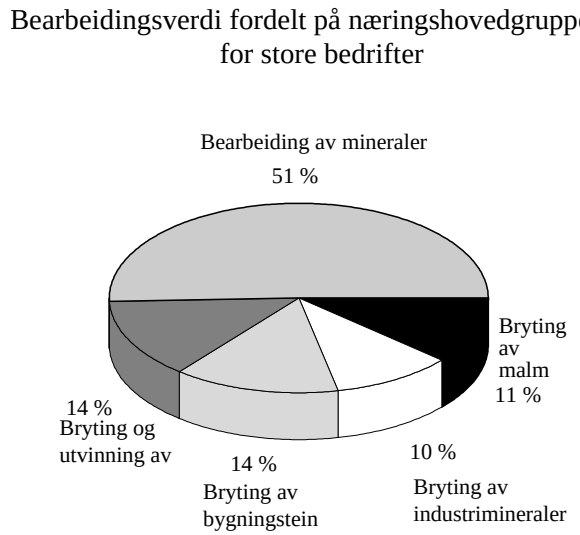

Figur 5.3 Bearbeidingsverdi 1993 fordelt på næringshovedgrupper.
Kilde: SSB Industristatistikk (omfatter bare store bedrifter dvs. bedrifter med mer enn 10 ansatte).

2 NORGES MINERALFOREDLENDE INDUSTRI

Med mineralforedlende industri menes virksomhet som anvender mineralske råstoffer, både norske og importerte, i sin produksjon. Det er lagt vekt på å gi opplysninger om forbruk av mineralske råstoffer, og hvis mulig, beskrive utviklingstendenser.

Viktige deler av denne industrien driver foredling også av importerte råstoffer basert på norsk vannkraft. I noen grad er også foredling av halvfabrikata tatt med.

Når det gjelder forholdet til industristatistikken (SSB) for mineralske råstoffer, omfatter statistikkens næringsgrupper også industri som videreforedler produkter og er derved mer omfattende enn det som er beskrevet i denne utredning. Dog er det som nevnt tatt med noen som anvender halvfabrikata. Det er forøvrig en trend at

gruvene lager renere produkter og foredler produktene slik at de defineres som halvfabrikata. Likeledes at bruken av industrimineraler som halvfabrikata øker – f.eks. glasspellets til glassverk.

2.1 Råvaregrunnlag, forandringer i markedet

Som påpekt tidligere har det vært en sterk nedgang i antall malmgruver i drift. Enten på grunn av at disse er uttømt, eller at de ikke lenger kan drives regningssvarende. Dette har også fått betydning for den mineralforedlende industri.

Rana Gruber AS har gått over til å eksportere sin jernmalm etter at Norsk Jernverk falt ut som kunde. De har funnet en ny nisje og produserer spesialslig til produksjon av jernpulver. Likeledes mikroniserer de en del av sitt jernmalmkonsentrat som pigmenter til maling o.l. Nye Fosdalen Bergverk AS har lagt om og leverer i dag magnetitt til kullgruveindustrien hvor den brukes som vektmedium i rensing av kull. Produksjonen ved AS Sydvaranger er under omlegning. Pelletsproduksjonen skal nedlegges, og de vil fremover produsere spesialslig tilnærmet 100 % magnetitt og andre spesialprodukter.

Borregaard baserer seg nå på importert svovelkis til erstatning for svovelkis fra Folldal Verk som ble nedlagt i 1993.

Titania AS i Sokndal har hatt en stor kunde for sin ilmenittmalm i Tinfos Titan/ Iron KS i Tyssedal. Denne bedriften går nå over til annen prosess, som krever ilmenitt av en kvalitet Titania AS ikke kan fremstille.

Ferrosilisiumindustrien i Norge er til en viss grad basert på innenlandske råvarer – kvarts og jernmalmpellets eller glødeskall. Ved siden av kravene til kjemisk sammensetning må kvartsen også ha de riktige termiske egenskaper. For flere av ferrosilisium- og silisiummetall-kvalitetene må kvarts importeres.

For produksjon av mangan og kromlegeringer må man importere mangan og krom-malmer. Elkem AS' manganproduksjon i legeringer utgjør ca. 10 % av verdens behov for mangan. I tillegg kommer mangan fra Elkems anlegg i utlandet.

Sementproduksjon er basert på kalkstein. I Norge er det en produsent, Norcem AS, med to produksjonsenheter – Brevik og Kjøpsvik. Begge får sin kalkstein fra lokale forekomster. En del problemavfall brukes i dag som råstoff. Et eksempel er bruk av avbrann fra røsting av svovelkis som jernkilde. Likeledes skal brenning av spesialavfall gi energi.

Generelt kan man si at råvarene i stadig sterkere grad blir tilpasset prosessen i det enkelte anlegg og det ferdige produkt. Det drives mye forskning, og leverandørene må tilpasse seg og sitt produkt til stadig strengere krav. Med økt miljøbevisthet fokuserer man på alle elementer i råvarer og følger disse i hele varestrømmen.

I tillegg til produktkrav stilles det i dag også krav til innhold i avfallet (restprodukt for deponering).

2.2 Industri som hovedsakelig foredler metallmineraler

Produksjon av jern og stål

Norge har i dag ett handelsstålverk, Fundia Bygg AS, med hovedproduksjon i Mo; ett profilvalseverk, Fundia Profiler AS i Mo, og ett spesialstålverk, Scana Staal AS i Jørpeland.

Den norske stålproduksjonen dekker bare en liten del av det innenlandske forbruk, samtidig som en betydelig del av produksjonen eksporteres, hovedsakelig til EU. For å oppnå rimelig lønnsomhet må fremstilling av stålprodukter ha høy grad av spesialisering og et høyt produksjonsvolum. Dette betyr for de fleste verk et lite antall produkter, mens et moderne samfunn forbruker et vidt spekter.

Norske produsenter:

Bedrift	Antall ansatte	Omsetning NOK (mill.)
Fundia Bygg AS	558	1.125
Fundia Profiler AS	281	546
Scana Staal AS	315	181

Tall for 1994.

Kilde: Bedriftene.

Fundia Byggs hovedprodukter er armeringsstål og valsetråd. Årsproduksjonen er 500-550.000 tonn stålemner. Av dette videreforedles ca. 450.000 tonn i egne valseverk og i Fundia Profiler AS. Skrapjern utgjør hovedbestanddelen av råvarer med 420.000 tonn, hvorav 65 % er av innenlandsk opprinnelse.

Fundia Profilers hovedprodukter er skipsstål og bygningsbjelker. Årsproduksjonen er 150-180.000 tonn. 85 % av emnene importeres fra utenlandske verk.

Fundia AB eier både Fundia Bygg og Fundia Profilers. Fundia AB er igjen eid 100 % av Rautaruukki Oy og har tilsvarende stålaktivitet i Sverige og Finland. Etter omstruktureringen har den norske stålvirksomheten oppvist en tilfredsstillende lønnsomhet.

Scana Staal, som eies av P. Smedvik AS, produserer spesial støpestål for anleggsbransjen og for gruve- og oljeindustrien. Eksportandelen er ca. 55 % og øker stadig.

I hele den vestlige verden har det i likhet med i Norge skjedd en kraftig omstrukturering. Fortsatt er det overkapasitet på en rekke produkter. Fundia tilpasser seg gjennom utvidet satsing på valsetråd og derved redusert produksjon av armeringsstål i rette stenger. Strukturen er tilpasset det nordiske hjemmemarked innenfor sine produktområder, samtidig som eksporten er konsentrert om produkter med god konkurransekraft.

Produksjon av ferrolegeringer og silisiummetall

Ferrosilisium er en fellesbetegnelse for legeringer på jernbasis som brukes i produksjon av stål og støpejern som raffineringsemner og som legeringstilsats. Ofte blir også silisiummetall regnet med under gruppen ferrolegeringer. Dette brukes imidlertid hovedsakelig som legeringsemne til aluminium eller som råstoff til kjemisk industri.

Produksjonskapasitet i 1000 tonn pr. år for norske anlegg:

Bedrift	FeSi	FeMn	SiMn	FeCr	Si-met.
Elkem Bremanger	30				34
Elkem Fiskå					34
Meråker Ind park					5
Elkem PEA		80	65		

Bedrift	FeSi	FeMn	SiMn	FeCr	Si-met.
Elkem Rana [1)]				140	
Elkem Salten	100				
Elkem Sauda		125	50		
Elkem Thamshavn	72				
Bjølvefossen	60				
Lilleby Metall	25				
Holla Metall	50				19
Rana Metall [1)]	75				
Hafslund Metall	65				
Finnfjord Smelteverk	60				
Øye Smelteverk			130		
Sum	537	205	245	140	92

1) Dette er ombygde råjernovner i Norsk Jernverk.

Kilde: FoU-analyse 1993, SINTEF.

I tillegg finnes det 7 smelteverk (1993) i utlandet som helt eller delvis har norske eiere.

Det aller meste (90 %) av ferrolegeringene anvendes som desoksydasjonsmiddel og legeringstilsats ved stålproduksjon. Resten anvendes til jernstøperier o.l. Den norske produksjon av legeringene ferrosilisium og mangan utgjør 55 % av det europeiske volum og 20 % på verdensbasis. Norge er en betydelig produsent. Kapasitetsutnyttelsen i Norge var i 1993 ca. 80 % og ellers i verden 70 %.

Verdens stålindustris silisiumsbehov er omtrent 1 mill. tonn pr. år. Norsk produksjon dekker ca. 30 % av dette. Manganbehovet er omtrent 3 mill. tonn pr. år. Norsk produksjon dekker ca. 10 %. Forbruket av silisiummetall i verden er ca. 730.000 tonn pr. år og går hovedsaklig til legeringselement til aluminiumsindustrien og kjemisk industri. Av den norske produksjonen på ca. 100.000 tonn går 40 % til aluminiumslegeringer og 60 % til kjemisk industri. Silikonmarkedet stiller strenge krav til kvalitet. Dette gjelder spesielt til elektronikkindustrien.

Utslipp av støv var et stort problem i ferrolegeringsindustrien. I dag filtreres avgassen, og støvet anvendes bl.a. i betongproduksjon.

Jernråstoffet til ferrosilisiumproduksjon hentes stort sett fra leverandører i Norge. Alt krom- (1 mill. tonn) og manganråstoff (300.000 tonn pr. år) må importeres. Til silisiumlegeringer og silisiummetall bruker norske verk 1,3 mill. tonn kvarts pr. år hvorav halvparten importeres.

Produksjon av aluminium

Norsk industri står for 4-5 % av verdensproduksjonen av aluminium. Ca. 90 % eksporteres. Eksportverdien var i 1993 rundt NOK 6 milliarder. Det meste eksporteres som metall bearbeidet i ulike grader, over 1/3 av dette i form av legeringer.

Produksjonkapasitetn for norske aluminiumprodusenter var i 1993 som følger:

Produsent	Antall ansatte	Kapasitet (1000 tonn)
Elkem Aluminium, Lista	605	80
Elkem Aluminium, Mosjøen	678	120
Hydro Aluminium, Høyanger	370	71
Hydro Aluminium, Karmøy	980	222
Hydro Aluminium, Sunndal	910	145
Hydro Aluminium, Årdal	830	190
Sør-Norge Aluminium, Husnes	460	81,5
Sum	4833	909,5

Kilde: Bransjen/bedriftene.

Til sammenligning var produksjonskapasiteten i 1981 710.000 tonn og antall ansatte 7500.

Elkem Aluminium eies 50 % av Elkem AS og 50 % av Aluminium Co of America. Sammen med den amerikanske bildelprodusenten A-CMI planlegges etablert et selskap på Lista i tilknytning til aluminiumsverket for produksjon av bildeler (bærerammer, styringskomponenter o.l.)

Hydro Aluminium AS eier anleggene i Høyanger, Karmøy, Sunndal, Årdal og dessuten 50 % i Sør-Norge Aluminium. Norsk Hydro eier en rekke videreforedlings- og ferdigvarefabrikker i Norge og utlandet og planlegger ny videreforedlingsaktivitet på aluminium.

Råstoff for produksjon av råaluminium er aluminiumoksyd, som fremstilles av bauxitt og importeres. Råaluminium produseres ved smelteelektrolyse der aluminiumoksyd tilføres til et bad av smeltet kryolitt tilsatt bl.a. aluminiumfluorid. Prosessen er meget energikrevende.

Forbruket av de viktigste mineralske råstoffene ved de norske aluminiumverkene i 1993 var iflg. bedriftene:

	1000 tonn
Aluminiumoksyd	1.730
Aluminiumfluorid	26
Kryolitt	20

Aluminiumfluorid fremstilles av Norzink AS, Odda. Kryolitt importeres fra Danmark.

Som nevnt brukes bare jernfattig bauxitt som råstoff for produksjon av aluminiumoksyd i den vestlige verden. Andre aluminiumsrike bergarter kan være mulige råstoffer, men disse kan i dag ikke konkurrere økonomisk med bauxitt. Det arbeides med prosessutvikling, og dersom norsk aluminiumråstoff (f.eks. anortositt) kan brukes i fremtiden, vil dette være interessant.

Prisfastsettelsen for aluminium skjer på metallbørsene.

Når det gjelder kostnadsstrukturen i aluminiumsproduksjonen, kan nedenstående oppstilling gi et bilde. Tallene er fra 1989, men er sjekket med bransjen som sier at de fortsatt gir et temmelig riktig bilde.

Innsatsfaktor	Eksisterende anlegg %	Nye anlegg %
Råstoffer, hjelpemateriell	45	35-40
Arbeidskraft	15-20	5
El-kraft	15-20	10
Kapital	10	35-40
Diverse	10-15	10

Kilde: Perspektiver 2000, Metallurgisk Industris Landsforening.

Med kapitalkostnader på opptil 40 % vil rentenivå og valg av valuta være av stor betydning for anleggets konkurranseevne.

Forbruket av aluminium antas å øke, men økende grad av gjenvinning kan dempe noe på etterspørsel etter primær metall.

Produksjon av magnesium

Norsk Hydro er Norges eneste produsent av magnesium. Over de 10 siste årene har produksjonen variert mellom 28.000 og 56.000 tonn. Verdensproduksjonen utgjør 350.000 t. Magnesiumprisen er i dag i området NOK 20-24 pr. kg.

Magnesium anvendes hovedsaklig til:

1. Legeringselement i aluminium (50-60 % av totalproduksjonen).
2. Strukturelle formål, særlig innen bilindustrien. Økning 15-20 % pr.år.
3. Kjemisk anvendelse p.g.a. magnesiums kjemiske egenskaper. Størst økning innen avsvovling av stål.

Norsk Hydro anvender norsk dolomitt og sjøvann supplert med magnesium-klorid-oppløsning i en smelteelektrolyseprosess. Forbruket av dolomitt pr. år er ca.160.000 t.

Markedet for innlegering i aluminium vil fortsatt være et viktig segment. På grunn av vekt og styrke vil magnesium bli mer interessant i konstruksjoner bl.a. biler. Magnesium lar seg resirkulere uten reduksjon i egenskaper. Magnesium er effektivt til avsvovling, og miljømessig er det gunstigere enn de andre kjemikaliene som anvendes. Utviklingen i USA er kommet langt, og Europa og Østen følger etter.

Foredling av kobber, nikkel og zink

Kobbersmelting skjer ikke lenger i Norge. Sulitjelma la ned i 1987.

Foredling av *kobber/nikkelmatte* gjøres av Falconbridge Nikkelverk AS i Kristiansand, et datterselskap av det kanadiske Falconbridge Nickel Mines Ltd.

Kobber/nikkelmatte er produktet av første foredlingstrinn for kopper/nikkelmalm. Foruten kobber og nikkel utvinnes fra matten kobolt, gull, sølv, platinametaller og selén, og det produseres svovelsyre.

Utgangspunktet for foredling av nikkel og Falconbridges etablering i Kristiansand var norsk råstoff fra nikkelgruven i Setesdal. Etter at denne ble nedlagt, har

Falconbridge i Kristiansand basert seg på importerte råstoffer, og produktene eksporteres. Det som brukes av disse produktene i Norge, importeres for det meste i bearbeidet form. Produksjonen ved Falconbridge Nikkelverk AS var i 1994 som følger:

Produkt	tonn
Nikkel	67,956
Kobber	39,416
Kobolt	2,284
Svovelsyre	91,962

Produksjonen av nikkel utgjorde i 1994 ca. 8 % av forbruket i verden. Tilsvarende tall for kobolt var ca. 12 %. Eksportverdien av metallene i 1994 var ca. NOK 5 milliarder. 60 % av verdensproduksjonen av nikkel benyttes ved produksjon av rustfritt stål. Denne produksjon forventes å øke.

Zinkmalm foredles i Norge av Norzink AS, Odda. Norsk produksjon av zink er i dag stort sett basert på importert zinkkonsentrat av sulfidiske malmer. Produksjonen utgjør ca. 2 % av verdensproduksjonen. Produksjonen ved Norzink AS var i 1994 som følger:

Produkt	tonn
Zink	137.000
Kadmium	280
Kobberresidue	218
Svovelsyre	183.000
Aluminiumfluorid	25.000

Det innenlandske forbruk av zink er ca. 15.000 t. Resten eksporteres hovedsakelig til Skandinavia, Europa og USA. De viktigste bruksområdene er korrosjonsbeskyttelse av stål, støpelegeringer, messing, zinkplater og zinkoksyd/kjemikalier. Forbruket av zink har i gjennomsnitt vært svakt stigende og forventes å øke med 1 % pr. år. Verdensforbruket er nå 6.500.000 t.

Norzink brukte i 1994 220.000 t zinkkonsentrat, hvorav 25.000 t kom fra innenlandske gruver. 50 % av råvarene importeres fra Sverige bl.a. 25.000 t zinkoksyd. Råstoffer for produksjon av aluminiumfluorid er importert flusspat 40-50.000 t og aluminiumhydrat 25-30.000 t, samt svovelsyre fra egen produksjon.

Foredling av titanmalm

Titanmalm som utvinnes ved Titania AS gruver i Sokndal består av ilmenitt, et mineral som inneholder både jern og titan (FeTiO2). Av en produksjon på 800.000 t i 1994 ble 70.000 t videreforedlet ved Kronos Titan AS i Fredrikstad til titanpigment med jernsulfat som biprodukt (avfall). Av produksjonen på 28.400 t titanpigment ble 85 % eksportert. Hovedforbruker er malingindustrien. Ellers brukes pigmentet i papir-, gummi-, plast- og keramisk industri.

Både Titania AS og Kronos Titan AS er datterselskaper av det amerikanske NL Industries Inc.

I 1986 ble det bygget et nytt ilmenittsmelteverk i Tyssedal. Verket har en beregnet kapasitet på 350.000 t ilmenitt-råstoff pr. år. Men denne kapasiteten har ikke latt seg utnytte av tekniske og markedsmessige årsaker. Råmaterialet har i det vesentligste vært ilmenitt fra Titania, men betydelige mengder indisk ilmenitt har også vært anvendt av markedsmessige/kvalitetsmessige grunner. Smelteverket har fra starten produsert slagg for sulfatprosessen. Fra 1997 vil produksjonen bli lagt om til å produsere slagg for den andre pigmentprosessen, nemlig klorprosessen da veksten ventes å komme her. Dette innebærer at ilmenitt fra Titania ikke vil være egnet.

Hovedmarkedet for slagg er Europa og Nord-Amerika, mens råjernet hovedsaklig selges til støperier i Europa. Eksportandelen for slagg er 100 %, for jern 95 %.

Foredling av svovelkis

Etter nedlegging av gruvene ved Folldal Verk importerer Borregaard nå svovelkis fra Finland. Det fremstilles svovelsyre og avbrann (jernoksyd). Overskuddsvarmen fra prosessen utnyttes i industrianleggene. Tall fra Borregaards produksjon i 1994:

Produkt	
Svovelkis, påsetning	250 000 t
Svovelsyre (100 %)	340 000 t
SO_2 -gass	Til eget forbruk
Avbrann	170 000 t
Energivarme	tilsvarende 10 000 t olje

Svovelkis som anvendes til røsting er i dag oppkonsentrert ved flotasjon etter at kobber, bly, sink o.l er flotert ut. Det stilles store krav til svovelkisens renhet ved fremstilling av svovelsyre. Lav restgehalt av metaller i svovelkis er også avgjørende for avbrannen.

Avbrannen ble tidligere brukt i råjernproduksjon, men denne anvendelse er falt bort. I en periode ble avbrannen deponert på Langøya ved Holmestrand, men selges i dag til sementindustrien i Nord-Europa.

Tidligere kom en stor del av svovelsyren fra røsting av svovelkis. Svovelkis har i dag blitt fortrengt av ren svovel, da man utviklet en metode for å ta svovel ut av sur (H_2 S-holdig) jordgass.

I 1993 var svovelproduksjonen på verdensbasis som følger:

Svovel («in all forms»)	mill. tonn S	
Elementært svovel:		
Utvunnet fra gass	17.0	
Utvunnet fra olje	12.2	
Utvunnet fra gruvedrift	6.1	35.3

Svovel («in all forms»)	mill. tonn S	
Ikke elementært svovel:		
Fra metallraffinering	10.1	
Fra røsting av svovelkis	8.5	18.6
Sum		53.9

I dag er det rikelig tilgang på svovel som biprodukt fra oljeraffinering og gassrensing. Det er derfor lite sannsynlig at det vil bli bygget nye røsteovner for svovelkis. De gruver som leverer de reneste svovelkiskonsentrater kan likevel regne med avsetning for sin svovelkis til bestående anlegg. Energiandelen av svovelkis utgjør en betydelig del av verdien.

Foredling av sjeldne jordartsmetaller

Produksjonen ved Megon AS på Kjeller ble nedlagt i 1991 og teknologien og varemerkene solgt til Norsk Hydro AS. Hydro bruker i dag importert apatitt som råstoff for gjødselproduksjonen. Apatitten inneholder sjeldne jordarter, og Hydro har utviklet en ny prosess for ekstraksjon av disse. Det vil bli bygget et anlegg i Glomfjord for produksjon av sjeldne jordarter som blandingskonsentrat. Anlegget vil stå ferdig i 1996 og produsere 1.500 t pr. år.

2.3 Produksjon av silisiumkarbid

Silisiumkarbid (SiC) fremstilles fra kvarts og koks ved oppvarming til opptil 2500 °C. Det forbrukes 130.000 t kvartssand pr. år, hvorav 85 % importeres. Av koks forbrukes 105.000 t. Ved prosessen dannes krystallisk SiC, karborundum. Karborundum er det nest hardeste slipestoffet etter diamant. Silisiumkarbid har gode egenskaper som ildfast materiale og brukes mye som ildfast foringsmateriale i industrien. Sekundær-kvaliteter brukes bl.a. som tilsetningsmiddel ved fremstilling av støpejern og støpestål.

I 1994 ble det produsert silisiumkarbid i Norge til en verdi av rundt NOK 500 mill. Mesteparten eksporteres til Vest-Europa, hvor den norske produksjonen dekker ca. 40 % av forbruket. Det er tre fabrikker – Norton AS med anlegg i Lillesand og Eyde-havn og Orkla Exolon KS i Orkanger – med en samlet produksjon på 80.000 t. Antall ansatte utgjør 500.

Av den norske produksjonen går 35 % som slipemiddel, 35 % til ildfast foringsmateriale og 30 % til metallurgisk industri. Det arbeides med å forbedre produksjonsprosessen, da denne er en del miljøbelastende.

2.4 Produksjon av kalsiumkarbid

Kalsiumkarbid fremstilles av brent kalk ved reduksjon med koks i elektriske smelteovner. Eneste norske produsent er Odda Smelteverk AS, som er et heleiet datterselskap av det britiske BOC Ltd. Brent kalk fremstilles ved bedriften i sjaktovner basert på engelsk og fransk kalkstein av kvalitetsmessige grunner.

Bedriften omsetter 56 % av sin karbidproduksjon direkte, mens 44 % omsettes som derivatene kalsiumcyanamid og dicyandiamid. Viktigste bruksområder for karbid er produksjon av acetylengass, avsvovling i stål og støpejern og forskjellige derivater f.eks. dicyandiamid som er bedriftens viktigste produkt og hvor Odda Smelteverk er verdens største eksportør. Produktet brukes bl.a. i flammehemmende

impregnering, farmasøytiske produkter, epoxy, plast, sprengstoff, maling, nitrogeninhibitor i land-bruket osv. I det hele er utviklingen for derivater interessant.

Tall for 1994:

Råvareforbruk, kalkstein	166.000 t
Råvareforbruk, koks	63.000 t
Produkt, kalsiumkarbid	90.000 t
Omsetning NOK	315 mill.
Antall ansatte	280

2.5 Produksjon av kunstgjødsel

Norsk Hydro AS er også i internasjonal sammenheng en betydelig produsent av kunstgjødsel. I Norge har firmaet kunstgjødselfabrikker i Porsgrunn og Glomfjord. Se tabell 5.1.

Tabell 5.1: Produksjon av kunstgjødsel i Norge 1994.

Produksjonssted	Antall ansatte	Produksjon	
Porsgrunn	755	Ammoniakk	405.000 t
		Fullgjødsel	1.640.000 »
		Kalksalpeter	682.000 »
		Ammoniumnitrat	17.000 »
Glomfjord	420	Fullgjødsel	530.000 t
		Kalksalpeter	184.000 »
Alle de viktigste råvarene importeres:			
		Fosfat og apatitt	608.000 t
		Kaliumklorid	335.000 »
		Kaliumsulfat	161.000 »
		Kiserit	42.000 »

Kilde: Norsk Hydro.

2.6 Produksjon av sement

Eneste produsent av sement i Norge er Norcem AS – en del av Aker/Eurockonsernet.

Produksjonssted	Antall ansatte (1994)	Produksjon i tonn (1994)
Norcem avd. Brevik	267	1.100.000

Produksjonssted	Antall ansatte (1994)	Produksjon i tonn (1994)
Norcem avd. Kjøpsvik	145	500.000
Sum	412	1.600.000

Etter at eksporten har ligget nede en periode, er den tatt opp igjen og utgjorde i 1994 ca. 700.000 tonn. Etter stabiliseringsperioden i internasjonal produksjon forventes eksport i de nærmeste årene å øke og utgjøre en betydelig del av det totale produksjonsvolum på 1,8 mill. tonn.

Forbruket av de viktigste mineralske råvarene i sementindustrien var i 1994 2,8 mill. tonn kalkstein og 85 tonn gips. All kalkstein er norsk, mens gipsen må importeres. Kull og petroleumskoks er i dag viktige energikilder for driften av sementovnene. Spesialavfall vil få økt betydning som energikilde, samtidig som man kvitter seg med et miljøproblem.

Også for innenlandsmarkedet forventes et noe økt forbruk. Alternative råstoffer forventes å få økt betydning i fremtiden.

2.7 Produksjon av keramiske varer

Det er fire virksomheter innenfor dette produktspekter som tas med her.

Norsk Teknisk Porselen AS, Fredrikstad, produserer teknisk porselen og elektrisk isolasjonsmateriell av glass for lav- og høyspentanlegg. Årlig produksjon er 1500 tonn, hvorav 40 % eksporteres. Bedriften dekker 90 % av det norske marked. Antall ansatte er 145.

Figgjo AS, Figgjo, produserer husholdningsprodukter i vitroporselen. 35 % går til eksport. Antall ansatte er ca. 200.

Porsgrunds Porselænsfabrik AS, Porsgrunn, produserer serviser, gaveartikler og porselens hoppbakkespor alt i høybrent feltspatporselen. Antall ansatte i 1993 er 294.

Porsgrund Bad AS, Porsgrunn, produserer sanitærporselen og sysselsetter 68 personer.

Råvarene som anvendes til porselen er ildfast leire, kvarts, feltspat, nefelinsyenitt, korund, talk og kalkstein. Til teknisk porselen brukes det dessuten silisiumkarbid, bariumkarbonat, wallastonitt og zirkon. Det aller meste av råvarene importeres. Vi har norsk produksjon av: Silisiumkarbid, feltspat, kalkstein og nefelinsyenitt.

2.8 Produksjon av lettklinker

AS Norsk Leca har produksjonssted ved Fredrikstad og ved Lillestrøm for produksjon av løs Leca (LWA- Light Weight Aggregate). Hver av fabrikkene har 2 ovner med samlet produksjonskapasitet på 1 mill. kbm. De siste årene har utnyttelsen vært ca. 50 %. Det forventes en produksjon de nærmeste årene på 600-800.000 kbm. pr.år.

Forbruket av leire utgjør for hver av fabrikkene 70-110.000 kbm. pr. år. Tilsammen sysselsetter de 90 personer.

2.9 Produksjon diverse

Ildfaste fôringsmaterialer

De viktigste produsenter av ildfaste fôringsmaterialer er AS Olivin, Åheim, og Borgestad Fabrikker AS, Porsgrunn. I 1994 produserte AS Olivin 25.700 tonn ildfast materiale, mens Borgestad Fabrikker AS produserte 11.000 tonn.

Borgestads hovedprodukter er chamotte- og høyaluminiumstein, mørtel og støpe-masser samt silisiumkarbidkapsler for porselensindustrien. Eksporten utgjør 55 %.

AS Olivin som eies av staten produserer i hovedsak ildfaste produkter basert på olivin fra egen gruve og med tilslag av importerte materialer som dødbrent magnesitt og bauxittkromitt etc. Produktene omfatter ildfast stein og masser. Olivin eksporterer omtrent 90-95 % av sine ildfaste produkter. Når det for øvrig gjelder olivin til andre formål, henvises til kapittel 4, «Norges Mineralressurser. Produksjon og potensiale».

For øvrig produseres det et spekter av ildfaste fôringsmaterialer o.l. (stein, masser, mørtel, etc) med basis i både lokale og importerte råvarer.

Glassindustri inkl. glassvatt

Norsk glassindustri produserer hovedsakelig for hjemmemarkedet. PLM Moss Glassverk AS produserer emballasjeglass, mens AS Hadeland Glassverk, Randsfjord Glass AS og Magnor Glassverk AS produserer husholdningsglass.

Det meste av råvarene importeres. Disse er kvartssand, soda, kalkstein, borater, kaolin, feltspat, nefelinsyenitt, natriumsulfat og kaliumkarbonat. Kvartssand importeres på grunn av lav pris. Glassverkene bruker i økende grad importerte krystallpellets som halvfabrikata. Moss Glassverk tar inn ca. 45.000 t returglass pr. år. Det er ca. 60 % av produsert glass.

Til glassindustrien hører også produksjon av glassvatt. Glava AS har anlegg i Askim og Stjørdal. I 1994 hadde bedriften en omsetning på NOK 314 mill. og sysselsatte 318 personer.

Råvareforbruket var:

Råvare	Mengde tonn	Herav import %
Sand	17.800	100
Soda	5.150	100
Borater	2.850	100
Kalk	830	0
Dolomitt	4.730	0
Natriumsulfat	70	100

Owens Corning Fiberglas Norway AS, Birkeland, produserer ca. 12.000 t glassfiber pr. år. Omsetningen er NOK 149 mill. og selskapet har 124 ansatte.

Steinull

AS Rockwool produserer steinull for det norske marked ved anleggene i Moss, Larvik og Trondheim. Omsetningen var i 1993 NOK 314 mill. og antall ansatte 326.

Råvareforbruket var:

Råvare	Mengde tonn	Herav import %
Diabas	55.000	71
Kalkstein	8.000	0
Dolomitt	3.000	0

Mikrosilika og silisiummetallpulver

Elkem Refractories markedsfører mikrosilica og silisiummetallpulver fra Elkems verk til produsenter av ildfastmaterialer og driver produktutvikling og teknisk service i egne laboratorier. Omsetningen var i 1993 NOK 140 mill., hvorav 130 til eksport. Bedriften har 20 ansatte.

2.10 Forbruk av mineralske råvarer i industri som benytter «ikke mineralske råstoffer eller mineralbaserte halvfabrikata og kjemikalier»

Papir og cellulose

Bruken av mineraler i *papir og cellulose* er økende. Det anvendes som fyllstoff og til overflatebestrykning. Det stilles store krav til nedknusing og til hvithet for bruk i mange av produktene. Forbruket av mineraler i den norske treforedlingsindustrien var i 1994:

Råvare	tonn
Kaolin	176.000
Kritt	15.000
TiO_2	450
Talkum	1.560
Kalkstein	28.000
Bentonitt	500

Kilde: Papirindustriens Forskningsinstitutt.

Takpapp

Ved produksjon av takpapp ble det i Norge i 1994 brukt 13.500 tonn nedknust skifer til belegg på takpapp. I tillegg anvendes kalksteinsmel som fyllstoff i pappen.

Boreslam

Ved boring etter olje og gass benyttes boreslam som inneholder vektmineraler, leirmineraler og diverse andre mineraler. På norsk sokkel er forbruket pr. år:

Råvare	tonn
Barytt (vektmineral)	175.000
Bentonitt (svell-leire)	10.000

I petroleumsvirksomheten brukes forøvrig glimmer, gips, kalkstein, natrium- og kaliumklorid. Til ballast i nedsenkbare plattformer er brukt olivin, magnetitt og eklogitt.

Diverse

Andre industriprodukter som anvender mineraler som fyllstoff er maling, lakk, plast-produkter og gummi. I malingindustrien brukes flere typer mineraler. Volummessig utgjør talk den største gruppen. I plastindustrien tilsettes ofte mineralene i form av halvfabrikata. Det aller meste av disse importeres. Gummiindustrien benytter bl.a. kritt og visse typer leire.

2.11 Kullforedlende industri

Etter at Norsk Koksverk ble nedlagt i 1988 har vi ingen virksomhet som kan defineres som kullforedlende industri. Produksjon av elektroder og elektrodemasse er imidlertid nær beslektet, og vi tar med denne.

Elkem Carbon, Kristiansand, produserer elektrodemasse til bruk ved fremstilling av råjern, karbid og ferrolegeringer. Produksjonen i 1994 var 81.000 t og det norske forbruket 42.000 t. Til produksjonen ble det brukt ca. 90.000 t antrasittkull som importeres.

Aluminiumsindustrien har et forbruk av anoder på ca. 400.000 t pr. år. Råstoffet importeres.

3 BERGVERKSNÆRINGEN INKL. BEARBEIDING. SYSSELSETTING – REGIONAL BETYDNING

3.1 Innledning

Arbeidsplassene innen bergindustrien utgjør fortsatt en viktig del av næringslivet i mange kommuner og lokalsamfunn selv om næringen har gjennomgått store strukturelle endringer og omlegginger. Avvikling og nedlegging innenfor den tradisjonelle bergverksdrift er kompensert av nye etableringer innenfor industrimineral-, naturstein og byggeråstoffbransjene.

I regionalpolitisk sammenheng er det to særtrekk ved bergindustrien, nemlig:

– Bergindustri må etableres der det finnes drivverdige forekomster og er derfor i stor grad bundet når det gjelder lokalisering.
– Grunnlaget for driften er ikke-fornybare naturressurser. Når en forekomst er uttømt, må driften avvikles.

Dette er forhold man må ta hensyn til når bergindustri skal etableres. Det vil imidlertid ikke, slik som tidligere, være like nødvendig og hensiktsmessig å opprette nye ensidige industristeder utelukkende basert på bergindustri, fordi dagens kommunikasjoner gjør det mulig å dagpendle eller ukependle over større avstander.

3.2 Bergverksnæringen i vid forstand

I næringsinndelingen i den offentlige statistikk er næringsgrupperingen oppdelt slik at bergverksnæringen omfatter uttak og produksjon av mineralske råstoffer og utgjør èn gruppe, mens bearbeiding og industriproduksjon basert på bergindustriens produkter er plassert i næringsundergrupper under gruppen industri.

Tradisjonelt har vår mineralsektor vært en betydelig eksportør av mineralske råstoffer. Det er imidlertid grunn til å peke på at mineralsektoren også i meget stor grad har vært basis for vår bearbeidingsindustri innenfor områdene kjemi, elektrokjemi, jern- og stålsmelteverkene og ferrolegeringsverkene. Dette gjelder såvel produksjon av råstoffer som inngår i sluttproduktet, som nødvendige hjelpestoffer i produksjonsprosessen. Dette har over lang tid medført et samarbeid innenfor produkt- og prosessutvikling som har vært til gjensidig nytte både for råstoffsiden og bearbeidingssiden. Det samme gjelder også de fleste andre områdene innenfor bearbeidingsindustrien.

Som eksempel på industriproduksjon som i all hovedsak er basert på norske mineralråstoffer kan nevnes: Sement, brent kalk, tegl- og lettbetong, slipestoffer og fyllstoffer av en rekke forskjellige mineraler. Mineralske fyllstoffer inngår blant annet i produksjon av byggevarer, papir, plast, lakk, maling og i annen kjemisk industri.

Kvalitetskravene til sluttproduktene øker stadig, noe som i sin tur medfører skjerpede krav til råstoffkvalitetene. Sett i denne sammenheng er det en styrke for mineralsektoren at den kan utvikles i nærkontakt med bearbeidingsindustrien.

Omvendt er det en naturlig forutsetning for de fleste bearbeidingsbedriftene innenfor mineralsektoren at de har nær tilgang til rimelig og godt råstoff.

Denne avhengigheten er så ubetinget at i bransjepolitisk sammenheng må bergverksdrift, mineralbearbeiding og mineralbasert industriproduksjon bedømmes og vurderes i sammenheng. Spesielt gjelder dette når man skal beskrive sysselsettingen og de potensialer som ligger i utviklingen av mineralsektoren.

For å få et bilde av mineralsektoren og vurdere betydningen av sektoren både økonomisk og i sysselsettingsmessig sammenheng, er det nødvendig å se både uttak og bearbeiding under ett. Ut fra Statistisk Sentralbyrås statistikk må en derfor summere tallmateriale fra næringsgruppe «Bergverksdrift» og de næringsundergrupper under «Industri» som i all hovedsak er basert på norske mineralske råstoffer. Dette er viktig for også i mineralsektoren er det et iøynefallende trekk i utviklingen at bearbeidingsdelen stadig får større betydning og i sysselsettingssammenheng er dette et felt med potensielt store utviklingsmuligheter.

Strukturendringer.

Som i annen industri har også bergindustrien gjennomgått betydelige strukturendringer samtidig med en løpende rasjonalisering i takt med den teknologiske utvikling. I de senere år har man også sett en utvikling der innkjøp av tjenester stadig øker. I bergindustrien som for størstedelen består av små og mellomstore bedrifter, er dette et gjennomgående trekk. Hjelpetjenester det er aktuelt å kjøpe er f.eks vedlikehold, transport og regnskap. Lagerhold av reservedeler og forbruksmateriell er i mange tilfeller lagt om til konsignasjonslagre for vareleverandørens kostnad og administrasjon. I mange tilfeller blir også slike arbeidsoperasjoner som fjellboring, sprengning, lasting og transport utført som entreprenørtjenester. Dette er en utvikling som ser ut til å fortsette.

Når sysselsettingseffektene av bergverksvirksomhet skal beskrives, er det viktig at disse forholdene blir tatt med i vurderingene. Det er vanskelig å fremskaffe

tallmateriale for dette, men statistikken for innkjøp av tjenester viser stor økning og reflektereren betydelig bruk av underentreprenører.

Det antas at underentreprenørvirksomheten og innkjøp av andre hjelpetjenester sysselsettingsmessig betyr at antall direkte ansatte i bergindustrien må økes med i størrelsesorden 1/3 og kanskje mere for å få et tall for den samlede sysselsettingseffekt fra denne sektoren.

3.3 Sysselsettingen

Sysselsettingen innenfor de næringsområder som har basis i mineralproduksjon, fremgår av tabell 5.2 og 5.3 fra SSBs industristatistikk for perioden 1989 – 1993 (1993 er det sist tilgjengelige materiale)

Tabell 5.2: Næringsområde 12-14 Bergverksdrift.

	Antall bedrifter	Sysselsatte	Br.prod.verdi mill.kr.
Metallholdig malm			
1989	10	2159	1481
1990	10	1975	1462
1991	11	1890	1247
1992	9	1677	1164
1993	8	1435	1054
Annen bergverksdrift, inkl. stein, sand leire og industrimineraler			
1989	390	2921	2729
1990	370	2791	2674
1991	339	2801	2787
1992	310	2511	2937
1993	323	2742	2818

Tabell 5.3: Næringsområde Industri.

	Antall bedrifter	Sysselsatte	Br.prod.verdi mill.kr.
Industribearbeiding med basis i norske mineraler			
1989	555	9930	8807
1990	528	9320	8937
1991	537	8649	8312
1992	510	8082	8444
1993	500	7800	8082

Tabell 5.2 viser at nedgangen i sysselsettingen innenfor bergverksnæringen først og fremst har rammet malmgruvene og ikke bransjene innenfor stein og industrimineraler.

Forholdet mellom antall sysselsatte og brutto produksjonsverdi viser at det har foregått en betydelig rasjonalisering i denne 5-årsperioden. Som foran nevnt må

man også her samtidig ta i betraktning den økende bruk av underentreprenører og innkjøpte tjenester, noe som influerer på antall direkte sysselsatte i næringen.

3.4 Bergverksnæringen – andel av industrisektoren

I 1993 var det totalt 10.998 bedrifter som syssellsatte 266.925 personer i bergverksdrift og industri til sammen. Av disse var det 342 bedrifter med 4.538 sysselsatte i bergverksdrift og 411 bedrifter med ialt 5.368 sysselsatte i industri som bearbeider/foredler bergverksprodukter. Av sum sysselsatte i bergverksdrift og industri er 1,7 % sysselsatt i uttak av malmer og mineraler og 2,1 % i den industrien som bearbeider disse.

Medregnet et påslag på anslagsvis 30% for innleide tjenester, vil dette si at mineralsektoren svarer for en sysselsetting på ca. 13.000 eller ca. 5 % av industrisektoren totalt.

3.5 Sysselsettingen – regional betydning

Tabell 5.4 viser sysselsettingen i de enkelte bransjer innenfor bergverksnæringen fordelt fylkesvis.

Tabell 5.4: Fylkesvis sysselsetting innen bergverksnæringen.

Tallmateriale fra SSB Industristatistikk 1993 Næringstall		Sysselsatte i bergindustrien					
		Råstoffuttak		Bearbeiding		Sum	
Regional inndeling i fylke	Sysselsatte tot. i bergverk og industri Ant. personer	Antall pers.	% av total	Antall pers.	% av total	Antall pers.	% av total
Østfold	18788	95	0,5	402	2,1	497	2,6
Akershus	14992	218	1,5	339	2,7	557	3,7
Oslo	28080	58	0,2	440	1,6	498	1,8
Hedmark	10172	164	1,6	126	1,2	290	2,9
Oppland	9801	167	1,7	161	1,6	328	3,3
Buskerud	17546	115	0,7	634	3,6	749	4,3
Vestfold	13641	385	2,8	236	1,7	621	4,6
Telemark	12016	129	1,1	526	4,4	655	5,4
Aust – Agder	6168	66	1,1	42	0,7	108	1,8
Vest – Agder	10452	22	0,2	262	2,5	284	2,7
Rogaland	28766	604	2,1	424	1,5	1028	3,6
Hordaland	28951	152	0,5	419	1,4	571	2,0
Sogn og Fjordane	8699	72	0,8	89	1,0	161	1,9
Møre og Romsdal	19926	294	1,5	405	2,0	699	3,5
Sør-Trøndelag	12127	100	0,8	280	2,3	380	3,1
Nord-Trøndelag	7108	273	3,8	169	2,4	442	6,2
Nordland	10560	516	4,9	288	2,7	804	7,6
Troms	4589	61	1,3	52	1,1	113	2,5

Tabell 5.4: Fylkesvis sysselsetting innen bergverksnæringen.

Tallmateriale fra SSB Industristatistikk 1993 Næringstall		Sysselsatte i bergindustrien					
		Råstoffuttak		Bearbeiding		Sum	
Regional inndeling i fylke	Sysselsatte tot. i bergverk og industri Ant. personer	Antall pers.	% av total	Antall pers.	% av total	Antall pers.	% av total
Finnmark	4240	748	17,6	74	1,7	822	19,4
Svalbard	303	299	98,7	0		299	98,7
Sum	266925	4538	1,7	5368	2,0	9906	3,7

Av denne oversikten fremgår at bergverkssektoren i industrisammenheng har særlig stor betydning i fylker som Finnmark, Nordland og Nord-Trøndelag, men den har også en betydelig andel av sysselsettingen i fylkene Telemark, Vestfold og Buskerud.

Når det gjelder bearbeiding og forbruk av byggeråstoffer som sand, grus og pukk, er det naturlig nok i de sentrale strøk at aktiviteten er størst. I Rogaland og Hordaland-området, som er de største leverandører av bl.a. betongkonstruksjoner til norsk sokkel, er det i distriktskommunene en betydelig virksomhet knyttet til råstoffleveranser til off-shore-industrien samtidig med en betydelig eksport.

Når det gjelder produksjon innenfor malm, industrimineraler og naturstein, er disse med få unntak lokalisert til de mindre sentrale områder.

3.6 Utvikling

Det er trekk i utviklingen at bearbeiding av malmer, industrimineraler og naturstein blir lagt til større bearbeidingsanlegg. Hovedgrunnen til dette er at et produksjonsanlegg i dag krever meget store investeringer og derved en viss produksjonsmengde. Som regel er denne av en slik størrelse at det må sikres råstoffleveranser fra flere forekomster. Denne utviklingen er både økonomisk og naturbetinget. Det er mindre sannsynlig at det i fremtiden blir påvist store forekomster enn påvisning av flere mindre.

Med bakgrunn i den kunnskap man har om mineralsektoren og våre potensielle geologiske ressurser i Norge, er det sannsynlig at utviklingsmønsteret i enda større grad vil gå mot utnyttelse av en rekke små og mellomstore forekomster. Bearbeiding og prosessering vil imidlertid foregå i verk som betjener mange forekomster. Dette vil skape et tilsvarende sysselsettingsmønster og vil klart være til fordel for de områder der forekomstene finnes.

For påvisning av forekomster og muligheter for utnyttelse ved drift, er det i distriktene at potensialet er størst, og her vil sysselsettingseffekten av en utvidet mineralsektor få størst virkning.

3.7 Sysselsetting fordelt etter fylker og kommuner

Tabellene nedenfor viser sysselsettingen fordelt kommunevis i de enkelte fylker.

Østfold fylke

Næringskode:	10.3		14.1		14.2		14.3		26.6		26.7		26.8	
Type næring:	Torv		Stein		Sand og leire		Kjemiske min. og gjødselmin.		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeiding		Ikke-metallhold. mineralprod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Askim									1	2				
Borge									1	74				
Eidsberg					4	11			4	16				
Fredrikstad					1	5			3	89	1	3		
Halden			1	3	3	9			2	5	2	4		
Hobøl					1	8								
Marker	1	5												
Moss					1	10			2	100			1	77
Onsøy									1	2			1	3
Rakkestad	1	4			1	4	1	5			1	2		
Råde					1	2			1	1				
Sarpsborg			1	22	2	7			1	1	1	13		
Spydeberg									1	10				
Totalt for Østfold	*2*	*9*	*2*	*25*	*14*	*56*	*1*	*5*	*17*	*300*	*5*	*22*	*2*	*80*

Akershus fylke

Næringskode:	10.3		13.1		14.2		14.3		26.6		26.7		26.8	
Type næring:	Torv		Jernmalm		Sand og leire		Kjemiske min. og gjødselmin.		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeiding		Ikke-metallhold. mineralprod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Asker					2	11								
Aurskog - Høland					1	5	1	1			1	2		
Bærum			-	3	3	60			2	11	3	13		
Enebakk											1	2		
Eidsvoll					1	2					1	3		
Fet									1	8				
Frogn											1	6		
Gjerdrum					1	8								
Lørenskog									1	19			1	117
Nes	1	11			2	6			2	5				
Nesodden					1	2								

Akershus fylke

Næringskode:	10.3		13.1		14.2		14.3		26.6		26.7		26.8	
Type næring:	Torv		Jernmalm		Sand og leire		Kjemiske min. og gjødselmin.		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeiding		Ikke-metallhold. mineralprod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Nittedal					1	9	1	4	3	30				
Rælingen									1	32				
Skedsmo					2	68			3	73	-	1		
Ski									1	4				
Sørum					1	2			1	6				
Ullensaker	1	5			2	2			1	-				
Vestby					1	4			1	2				
Ås					1	15					2	5		
Totalt Akershus	*2*	*16*	*-*	*3*	*19*	*194*	*2*	*5*	*17*	*190*	*9*	*32*	*1*	*117*

Oslo fylke/kommune

Næringskode:	14.1		14.2		14.3		26.4		26.5		26.6		26.7		26.8	
Type næring:	Stein		Sand og leire		Kjemiske min. og gjødselmin.		Murstein o.a byggevarer av brent leire		Sement, kalk og gips		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeiding		Ikke-metallhold. mineralprod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Oslo	1	8	4	35	-	15	-	6	1	195	10	144	6	24	-	71
Totalt for Oslo	*1*	*8*	*4*	*35*	*-*	*15*	*-*	*6*	*1*	*195*	*10*	*144*	*6*	*24*	*-*	*71*

Svalbard

Næringskode:	10.1	
Type næring:	Steinkull	
	Ant. bedr.	Ant. ans.
Svalbard	1	299
Totalt for Svalbard	*1*	*299*

Hedmark fylke

Næringskode:	10.3		14.1		14.2		14.3		26.6		26.7		26.8	
Type næring:	Torv		Stein		Sand og leire		Kjemiske min. og gjødselmin.		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeiding		Ikke-metallhold. mineralprod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Eidskog					1	2								
Elverum			1	2	3	7			2	23	1	4		
Grue					1	2			1	2				
Hamar					3	7			4	38	1	4	-	2
Kongsvinger					2	20	1	1	1	8				
Nord-Odal									1	24				
Os					1	5								
Ringsaker					3	7			1	2	1	9		
Stange					3	13	1	57						
Sør-Odal	1	2			1	9	1	1						
Tolga			1	2										
Tynset					1	3			1	4				
Våler	1	2												
Åsnes					1	1	1	21	1	2	1	4		
Totalt for Hedmark	*2*	*4*	*2*	*4*	*20*	*76*	*4*	*80*	*12*	*103*	*4*	*21*	*-*	*2*

Oppland fylke

Næringskode:	13.2		14.1		14.2		26.5		26.6		26.7	
Type næring:	Ikke-jernholdig malm		Stein		Sand og leire		Sement, kalk og gips		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeiding	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Dovre	1	56	1	15								
Gausdal					1	6	1	2				
Gjøvik					2	12			1	5		
Gran					1	2					1	4
Lillehammer					2	20			3	13		
Lunner					2	12			1	1		
Nord-Aurdal									1	7		
Nord-Fron									1	15	1	6
Nordre Land					1	2			1	24		
Ringebu									1	2		

Oppland fylke

Næringskode:	13.2		14.1		14.2		26.5		26.6		26.7	
Type næring:	Ikke-jernholdig malm		Stein		Sand og leire		Sement, kalk og gips		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeiding	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Sel											2	72
Skjåk									1	4		
Vang									1	5		
Vestre Toten					1	20						
Vågå			1	2								
Øyer			1	6								
Øystre Slidre			1	14					1	1		
Totalt for Oppland	*1*	*56*	*4*	*37*	*10*	*74*	*1*	*2*	*12*	*77*	*4*	*82*

Buskerud fylke

Næringskode:	14.1		14.2		26.5		26.6		26.7		26.8	
Type næring:	Stein		Sand og leire		Sement, kalk og gips		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeiding		Ikke-metallhold. mineralprod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Drammen			4	7			3	130	1	2	2	45
Flesberg			1	4								
Hole			1	2								
Hurum			2	22			2	10				
Kongsberg			1	2			1	6				
Lier			4	18			2	11	1	5		
Modum			1	1			2	4				
Nedre Eiker			1	2			2	62				
Nes							1	2				
Ringerike			3	18			3	206	1	2		
Røyken	1	3			-	12	2	56	1	2		
Øvre Eiker			6	36			4	71	1	2		
Ål									1	6		
Totalt for Buskerud	*1*	*3*	*24*	*112*	*-*	*12*	*22*	*558*	*6*	*19*	*2*	*45*

Vestfold fylke

Næringskode:	10.3		14.1		14.2		26.4		26.6		26.7		26.8	
Type næring:	Torv		Stein		Sand og leire		Murstein o.a. byggevarer av brent leire		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeiding		Ikke-metallhold. mineralprod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Andebu					1	2	1	15						
Borre					1	3			2	6	1	2		
Hof					1	5			1	1				
Holme-strand					1	5								
Larvik			16	326	2	24			4	21	8	53	1	89
Nøtterøy					1	4								
Sande					1	6								
Sandefjord					1	5			2	9	1	3		
Stokke	1	3			1	2								
Svelvik									2	15				
Tønsberg									3	19	2	3		
Totalt for Vestfold	*1*	*3*	*16*	*326*	*10*	*56*	*1*	*15*	*14*	*71*	*12*	*61*	*1*	*89*

Telemark fylke

Næringskode:	14.1		14.2		14.5		26.4		26.5		26.6		26.8	
Type næring:	Stein		Sand og leire		Annen bryting og utvinning		Murstein o.a. byggevarer av brent leire		Sement, kalk og gips		Betong, og sement- og gipsprod.		Ikke-metallhold. mineralprod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Bø											2	8		
Kragerø			1	21	2	7								
Kviteseid											1	5		
Nissedal			1	1										
Nome							1	24			2	16		
Notodden			2	8							1	5		
Porsgrunn	4	69							1	220	2	11	2	108
Skien			3	20			1	120			2	8	1	1
Tokke			1	1										
Vinje			1	2										

Telemark fylke

Næringskode:	14.1		14.2		14.5		26.4		26.5		26.6		26.8	
Type næring:	Stein		Sand og leire		Annen bryting og utvinning		Murstein o.a. byggevarer av brent leire		Sement, kalk og gips		Betong, og sement- og gipsprod.		Ikke-metallhold. mineralprod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Totalt for Telemark	*4*	*69*	*9*	*53*	*2*	*7*	*2*	*144*	*1*	*220*	*10*	*53*	*3*	*109*

Aust-Agder fylke

Næringskode:	14.1		14.2		14.5		26.6		26.7	
Type næring:	Stein		Sand og leire		Annen bryting og utvinning		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeiding	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Arendal			3	8			3	14		
Birkenes			2	4						
Evje og Hornnes					1	3			1	4
Froland			1	2						
Gjerstad							1	2		
Grimstad			2	4			4	17	1	5
Lillesand	1	37								
Risør			1	4						
Valle			1	2						
Vegårdshei			1	2						
Totalt for Aust – Agder	*1*	*37*	*11*	*26*	*1*	*3*	*8*	*33*	*2*	*9*

Vest-Agder fylke

Næringskode:	14.2		26.6		26.7		26.8	
Type næring:	Sand og leire		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeiding		Ikke-metallholdige mineralprod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Audnedal	1	2						
Farsund	1	6						
Kristiansand	1	9	6	65	1	3	1	135
Kvinesdal	1	2	1	5				

Vest-Agder fylke

Næringskode:	14.2		26.6		26.7		26.8	
Type næring:	Sand og leire		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeiding		Ikke-metallholdige mineralprod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Lindesnes			1	7				
Lyngdal			1	13				
Mandal			1	2	1	2		
Marnardal			1	15				
Songdalen			1	10				
Søgne					1	5		
Vennesla	1	3						
Totalt for Vest-Agder	*5*	*22*	*12*	*117*	*3*	*10*	*1*	*135*

Rogaland fylke

Næringskode:	13.2		14.1		14.2		26.4		26.5		26.6		26.7		26.8	
Type næring:	Ikke-jernholdig malm		Stein		Sand og leire		Murstein o.a byggevare r av brent leire		Sement, kalk og gips		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeidin g		Ikke-metallhold . mineralpro d.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Bjerkreim					1	2					1	4				
Eigersund					2	16					2	7				
Forsand					3	27					2	5				
Gjesdal					4	26					1	2				
Haugesund			1	4							2	22	1	2		
Hjelmeland					3	32					2	46				
Hå					2	7					3	33				
Karmøy					-	2			-	1	3	22				
Klepp					2	4					1	63				
Sandnes					5	38	1	20			10	143	1	2		
Sokndal	1	296			1	51										
Sola					1	6					2	14	1	6		
Stavanger					-	2			-	1	1	5	3	7	-	3
Strand					3	38					2	5				
Suldal					1	41					1	2				
Time					2	10					1	1				
Vindafjord					1	2					1	8				
Totalt for Rogaland	*1*	*296*	*1*	*4*	*31*	*304*	*1*	*20*	*-*	*2*	*35*	*382*	*6*	*17*	*-*	*3*

Hordaland fylke

Næringskode:	14.1		14.2		14.5		26.6		26.7		26.8	
Type næring:	Stein		Sand og leire		Annen bryting og utvinning		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeiding		Ikke-metallhold min.prod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Askøy			2	12			2	18				
Bergen			3	69	1	3	7	134	4	40	1	9
Bømlo							1	4				
Eidfjord			1	4								
Etne			2	10			1	2				
Fitjar							1	4				
Fjell			1	1			4	28	1	86		
Fusa							1	3				
Kvam							1	2				
Kvinnherad			1	5			2	4				
Lindås			1	26			1	3				
Masfjorden							1	2				
Meland							1	1				
Modalen			2	7								
Os			1	3			1	3				
Radøy							1	6				
Samnanger							1	3				
Stord							1	4				
Ullensvang			1	3								
Vaksdal							1	-				
Voss	1	1	1	6	1	2	1	29				
Ølen							2	33				
Øygarden							1	1				
Totalt for Hordaland	*1*	*1*	*16*	*146*	*2*	*5*	*32*	*284*	*5*	*126*	*1*	*9*

Sogn og Fjordane fylke

Næringskode:	14.1		14.2		14.3		14.5		26.6	
Type næring:	Stein		Sand og leire		Kjemiske min. og gjødselmin.		Annen bryting og utvinning		Betong-, sement- og gipsprod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Eid			1	7					1	5
Flora									1	2

Sogn og Fjordane fylke

Næringskode:	14.1		14.2		14.3		14.5		26.6	
Type næring:	Stein		Sand og leire		Kjemiske min. og gjødselmin.		Annen bryting og utvinning		Betong-, sement- og gipsprod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Førde			1	1					2	43
Gaular			1	2						
Gulen									1	12
Høyanger			1	7						
Luster									2	5
Lærdal									1	2
Naustdal			1	1						
Sogndal			1	8					1	3
Stryn	1	2	2	8					2	8
Vik							1	4		
Vågsøy					1	32			1	9
Totalt for Sogn og Fjordane	*1*	*2*	*8*	*34*	*1*	*32*	*1*	*4*	*12*	*89*

Møre og Romsdal fylke

Næringskode:	14.1		14.2		14.3		26.5		26.6		26.7		26.8	
Type næring:	Stein		Sand og leire		Kjemiske min. og gjødselmin.		Sement, kalk og gips		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeiding		Ikke-metallhold. mineralprod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Averøy									1	3				
Eide	3	35	1	4							17	110		
Fræna	1	14	1	11			1	83	2	9	1	2		
Haram			1	2										
Hareid			1	3					1	66				
Herøy									1	3				
Molde									1	9	1	7		
Nesset			2	7					1	3				
Norddal			2	8	1	20			1	3				
Rauma			1	6					2	15				
Rindal									1	3				
Sande							1	4	1	3				
Skodje									1	2				
Stranda									1	4				
Sula									1	10				

Møre og Romsdal fylke

Næringskode:	14.1		14.2		14.3		26.5		26.6		26.7		26.8	
Type næring:	Stein		Sand og leire		Kjemiske min. og gjødselmin.		Sement, kalk og gips		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeiding		Ikke-metallhold. mineralprod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Sunndal									1	10				
Surnadal	2	14							1	2				
Sykkylven			1	2										
Ulstein									1	8				
Vanylven					1	147			1	4				
Vestnes			1	3					1	20				
Volda			2	4										
Ørskog			1	2										
Ørsta			1	5					2	6	1	2		
Ålesund			1	4	-	3			1	11	1	2	-	1
Totalt for Møre og Romsdal	*6*	*63*	*16*	*61*	*2*	*170*	*2*	*87*	*23*	*194*	*21*	*123*	*-*	*1*

Sør-Trøndelag fylke

Næringskode:	13.2		14.1		14.2		26.5		26.6		26.7		26.8	
Type næring:	Ikke-jernholdig malm		Stein		Sand og leire		Sement, kalk og gips		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeiding		Ikke-metallhold. mineralprod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Bjugn					1	9			1	2				
Hemne									1	1				
Hitra					1	4			1	7				
Klæbu					1	2								
Meldal					1	5								
Melhus					1	5			2	5				
Midtre Gauldal			1	3	1	1			2	14				
Oppdal			3	13					1	4	1	53		
Orkdal					1	6			4	19				
Osen					1	5								
Rennebu									1	2				
Rissa									1	4				
Røros					1	6								
Selbu					1	3			1	3				
Trondheim	-	8			3	24	-	2	5	68	1	2	1	84

Sør-Trøndelag fylke

Næringskode:	13.2		14.1		14.2		26.5		26.6		26.7		26.8	
Type næring:	Ikke-jernholdig malm		Stein		Sand og leire		Sement, kalk og gips		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeiding		Ikke-metallhold. mineralprod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Ørland					1	6			1	6				
Åfjord									1	4				
Totalt for Sør-Trøndelag	*-*	*8*	*4*	*16*	*14*	*76*	*-*	*2*	*22*	*139*	*2*	*55*	*1*	*84*

Nord-Trøndelag fylke

Næringskode:	10.3		13.1		13.2		14.1		14.2		26.5		26.6	
Type næring:	Torv		Jernamlm		Ikke-jernholding malm		Stein		Sand og leire		Sement, kalk og gips		Betong, sement- og gipsprod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Frosta									1	4				
Grong									1	4				
Høylandet									1	9				
Inderøy											1	20		
Levanger									1	3	-	1		
Lierne									1	2				
Meråker													1	3
Namsos													1	2
Nams-skogan									2	11				
Nærøy													1	3
Overhalla													2	11
Røyrvik					1	148								
Snåsa	1	5					1	2						
Steinkjer									1	5			3	8
Stjørdal									3	16	-	1	3	44
Verdal							1	16	2	6			2	74
Verran			1	40					1	2			1	2
Totalt for Nord-Trøndelag	*1*	*5*	*1*	*40*	*1*	*148*	*2*	*18*	*14*	*62*	*1*	*22*	*14*	*147*

Nordland fylke

Næringskode:	10.3		13.1		13.2		14.1		14.2		14.5		26.5		26.6		26.7		26.8	
Type næring:	Torv		Jernmalm		Ikke-jernholdig malm		Stein		Sand og leire		Annen bryting og utvinning		Sement, kalk og gips		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeiding		Ikke-metallhold. mineralprod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Alstahaug									1	2										
Andøy	1	21													1	2				
Ballangen					1	49	1	20												
Bodø	1	4													2	35	1	3	-	1
Evenes															1	2				
Fauske							3	38	1	9									1	11
Gildeskål											1	6								
Hattfjelldal									1	1										
Hemnes					1	47														
Lødingen							1	5	1	2										
Meløy									2	11					1	2				
Narvik									3	9					2	14				
Nesna									1	6										
Rana			1	200							1	30	1	9	1	28			1	6
Saltdal							1	1							1	4				
Sortland									2	4					2	11				
Sømna															1	4				
Sørfold							1	29												
Tjelsund									1	2										
Tysfjord							1	19					1	136					1	10
Vefsn															1	10				
Værøy									1	1										
Totalt for Nordland	*2*	*25*	*1*	*200*	*2*	*96*	*8*	*112*	*14*	*47*	*2*	*36*	*2*	*145*	*13*	*112*	*1*	*3*	*3*	*28*

Troms fylke

Næringskode:	14.1		14.2		14.5		26.6		26.7		26.8	
Type næring:	Stein		Sand og leire		Annen bryting og utvinning		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeiding		Ikke-metallhold. mineralprod.	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Berg					1	30						
Bjarkøy			1	2								
Harstad			1	4			1	4	1	2	-	1
Lyngen	1	3										
Målselv			1	8			2	16				
Nordreisa							1	6				
Skånland							1	8				
Tromsø			1	14			2	13	1	2		
Totalt for Troms	*1*	*3*	*4*	*28*	*1*	*30*	*7*	*47*	*2*	*4*	*-*	*1*

Finnmark fylke

Næringskode:	13.1		14.1		14.2		14.3		14.5		26.6		26.7	
Type næring:	Jernmalm		Stein		Sand og leire		Kjemiske min. og gjødselmin.		Annen bryting og utvinning		Betong-, sement- og gipsprod.		Stein-bearbeiding	
Kommune:	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.	Ant. bedr.	Ant. ans.
Alta			1	7	2	6	1	126			2	27	1	43
Sør-Varanger	1	588			1	3								
Tana									1	18				
Vadsø											1	4		
Totalt for Finnmark	*1*	*588*	*1*	*7*	*3*	*9*	*1*	*126*	*1*	*18*	*3*	*31*	*1*	*43*

4 NORGES MINERALRESSURSER – PRODUKSJON OG POTENSIALE

4.1 Hovedtrekk ved bergindustrien

Bergindustrien forvalter og utnytter Norges og Svalbards ikke-fornybare mineralressurser. Disse omfatter industrimineraler, malm, kull, naturstein, pukk og sand/grus.

Bergindustrien består av ca. 400 bedrifter som sysselsetter omkring 5000 personer. Brutto produksjonsverdi utgjør omkring NOK 6 milliarder pr år. Til sammenligning var tilsvarende tall for 1981 8100 sysselsatte og en omsetning på NOK 3 milliarder.

Bergindustrien kan bransjemessig deles inn i:

	Verdi levert fra produsent 1994 NOK mill.
Industrimineraler	1.930
Metallmineraler	750
Kull	80
Naturstein, inklusiv skifer	840
Pukk	1.430
Sand og grus	1.000
Sum	6.030

Figur 5.4 viser produksjonen fordelt på det enkelte mineralske råstoff. Figuren er basert delvis på eksakte oppgaver og delvis på anslag. Til tross for at ikke alle tall er eksakte gir figuren et riktig bilde av situasjonen.

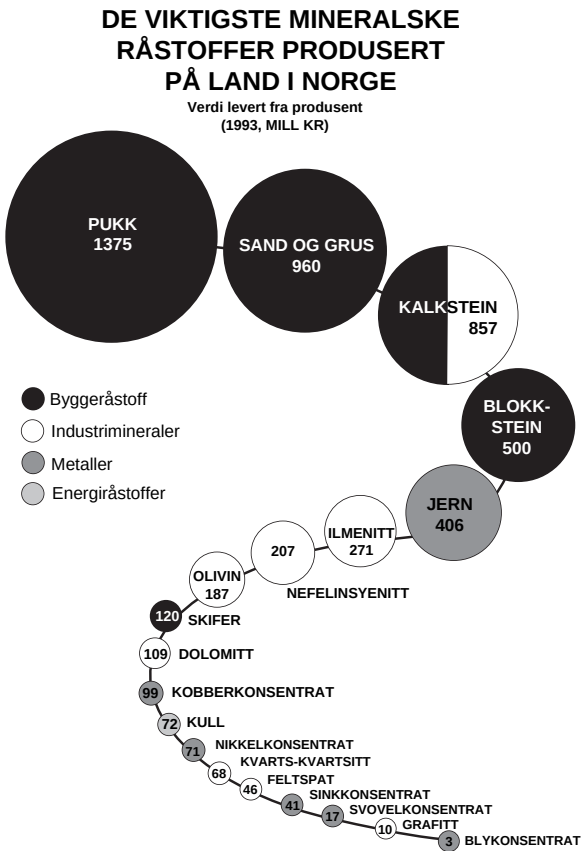

Figur 5.4 Produksjon av mineralske råstoffer
Kilde: NGU

Bergindustrien kan naturlig deles i en eksportrettet del, som består av metallmineralene og naturstein, der mer enn 85 % går til eksport, og industrimineraler der ca. 65 % går til eksport. Byggeråstoffene pukk og sand/grus produseres først og fremst for det norske marked, men 21 % av pukkproduksjonen eksporteres. De viktigste mineralene som produseres for det nasjonale markedet, er kalkstein som danner grunnlag for sementindustrien, dolomitt for produksjon av magnesium metall, ilmenitt for titandioksyd- og titanslaggproduksjon, kvartsitt og kvarts for ferrolegeringsindustrien.

Utviklingen av eksporten for de ulike produktgrupper er fremstilt grafisk i figur 5.5 Eksportverdien av mineralprodukter økte fra NOK 1.876 mill. i 1989 til NOK 2.608 mill. i 1994. Dette er en økning på 39 % de siste 6 år. Veksten har vært innenfor industrimineraler, pukk og naturstein. Metallmineralproduksjonen viser en avtagende tendens.

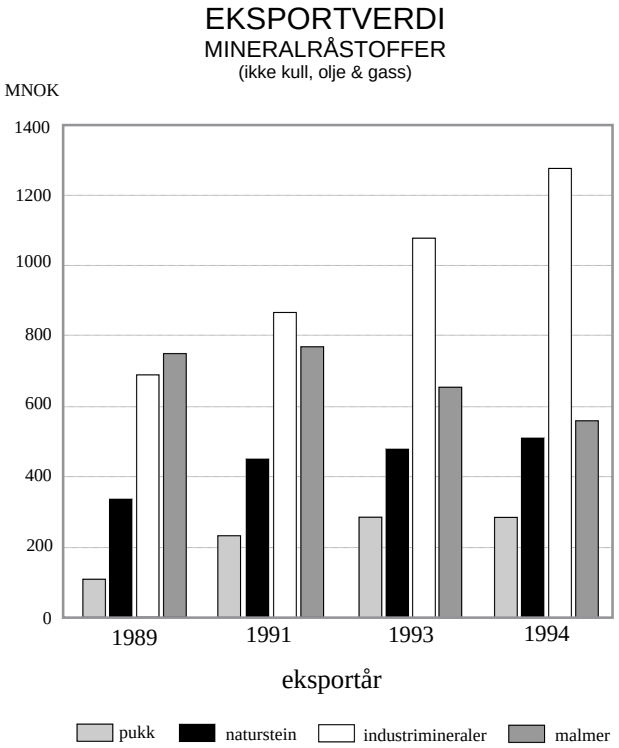

Figur 5.5 Eksportverdi av mineralråstoffer.
Kilde: SSB

Samlet sett er bergverksnæringen en viktig eksportrettet vekstnæring. Bergverksbedriftene er også en viktig distriktsnæring, da bedriftene er spredt utover hele landet, med et visst tyngdepunkt i Nordland, Finnmark og Rogaland. 90 % av bedriftene har under 20 ansatte. Bransjen er oppstykket og i mindre grad knyttet sammen i kommersielle kjeder og strategiske allianser.

4.2 Metallmineralene

Etter siste verdenskrig har det i alt vært drift i 34 malmbergverk. De fleste av disse er nedlagt, og det er bare 6 gruver som i dag drives.

Malmgruvene er eksportavhengig, og 95-100 % av produksjonen eksporteres som lite foredlede mineralkonsentrater. Markedet for produktene er oversiktlige, og bedriftene selger normalt hele produksjonsvolumet til gjeldende markedspriser. Markedsprisene bestemmes for en stor del av metallbørsen i London. Langtidskontrakter for omsetning brukes ofte.

Når det gjelder produksjonen av nikkel, bly, sink og kobber-malmer de senere år, fremgår denne av figur 5.6.

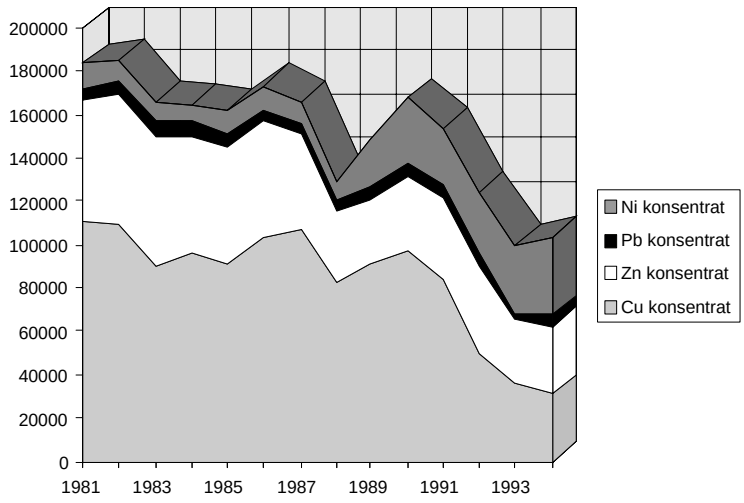

Figur 5.6 Produksjon av nikkel, bly, sink og kobberkonsentrat. 1981-1994. Tonn.
Kilde: NGU

Sulfidmalmgruvene:

Nordsulfid A/S avd. Grong Gruber i Røyrvik produserer ca 600 000 t kobber og sinkmalm ved underjordsdrift fra Joma og Gjersvika forekomstene. Omsetningen i 1994 var NOK 122 mill. Bedriften er med sine 110 ansatte en hjørnesteinsbedrift i Røyrvik kommune. Kjente malmreserver vil være uttømt om 2-4 år. Nord-Trøndelag fylkeskommune har gått inn sammen med NGU for å drive malmleting i området for om mulig å forlenge driften.

A/S Bleikvassli Gruber produserte 191 000 t bly og sink-malm i 1994. Gruven har malmreserver for 4-5 år. Nordland fylkeskommune og NGU driver malmleting i området for om mulig å forlenge driften.

Nikkel og Olivin A/S i Ballangen produserte 670 000 t malm med nikkel, kobber og kobolt i underjordsdrift. Dette ga en omsetning på NOK 88 mill. Vestmalmen ble åpnet for drift i 1994. Med dagens produksjonsnivå har en reserver for ca 10 års drift.

Malmleting i dag foregår i områdene rundt Bleikvassli og Grong gruver i tillegg til endel nikkelprospektering i Pasvik området. Det er i dag ikke påvist sulfidforekomster som ansees å være klare for utbygging.

Jernmalmgruvene:

De største norske jernmalmfeltene ligger i Sør-Varanger og i Dunderlandsdalen i Rana. Begge steder opptrer sedimentære forekomster. I Sør-Varanger er det kvartsbåndede magnetittforekomster, mens det i Dunderlandsdalen er hematitt og magnetitt. Begge områdene har betydelige jernmalmressurser, som imidlertid krever at det må fjernes store mengder gråberg for å kunne drive malmen i dagbrudd. Jerngehalten er ca 30 % begge steder. Dette er et svært lavt sammenlignet med jernmalmer som er i drift andre steder i verden. Norge har betydelige tradisjoner i produksjon av jernmalm. Produksjonen er de senere år trappet ned og en ser nå slutten på epoken med produksjon av råstoff for jernfremstilling.

A/S Sydvaranger i Sør-Varanger var i flere tiår en hjørnesteinsbedrift i norsk industri. De senere år har bedriften produsert ca 3,5 mill t råmalm som har gitt ca 1,5 mill t jernslig- og pelletsprodukter. I 1994 var omsetningen NOK 381 mill. På grunn av store underskudd og statlige overføringer på 80-tallet ble det i 1990 vedtatt å redusere produksjonen og legge om driften til underjordsdrift. Etter omleggingen vil malmuttaket i den nye underjordsgruven på Vestmalmen i Bjørnevann bli ca 1 mill t. pr. år. Bemanningen reduseres fra 570 i dag til ca 150. Regulær drift i den nye gruven vil starte i 1996. Bedriften ønsker i økende grad å produsere spesialprodukter.

Rana gruber A/S i Rana bryter malm i Ørtfjell dagbrudd og produserte 1,9 mill t råmalm for fremstilling av 800 000 t konsentrater i 1994. Produksjonen ble redusert med 25 % i 1995. Hematitt-konsentratet selges til jern- og stålfremstilling, mens magnetittkonsentratet som utgjør 10 %, brukes for å fremstille spesialprodukter for direkte reduksjon, kullrensing, vannrensing samt røde og sorte pigmenter. Omsetningen utgjorde NOK 109 mill. i 1994. De ti volumprosentene med spesialprodukter stod for 32 % av omsetningen.

Etter nåværende brytningsplan er dagbruddet tømt i 1998, og en vil ta standpunkt til en eventuell overgang til underjordsdrift i 1996.

Nye Fosdalen Bergverk A/S i Verran produserte i 1994 39 000 t jernslig for kullrensing og noe sulfidkonsentrat. Bedriften hadde permisjoner i deler av året. Omsetningen utgjorde NOK 10,9 mill. Driften foregår på 800-l000 m dyp.

Andre metaller:

Gull. Bidjovagge gruver ble drevt av Outokumpu OY og datterselskapet Nordsulfid A/S i 1985 -1991. Det ble tatt ut 21 500 t kopper metall og 6 200 kg gull. Dette tilsvarte en omsetning på NOK 800 mill. I Kolsvik, Bindal i Nordland, har en påvist en mindre forekomst av gullmalm som er økonomisk interessant.

Molybden. Det er påvist store, men lavgehaltige ressurser med molybdenmalm i Oslo-feltets bergarter. Den største og best kjente er Nordli-forekomsten i Hurdal.

Uran. Flere små og lavgehaltige forekomster er kjent, men ingen har hittil vært økonomisk interessante.

Sjeldne jordarter, yttrium og scandium. Dette er spesielle metaller med liten bruk. Flere forekomster er kjent i Norge.

Niob. Sæteråsen-forekomsten ved Holmestrand og Fensfeltet i Telemark er kjente forekomster, men disse er vanskelig utnyttbare på grunn av et for lite marked og lav gehalt.

Kobolt, krom, mangan, sølv, tinn, wolfram og platinagruppens metaller. En rekke forekomster er kjent, men ingen av disse synes å være økonomisk interessante i dag.

4.3 Industrimineraler

Internasjonalt er industrimineraler oftest definert som alle materialer man tar ut av jordskorpa unntatt energimineraler, metalliske malmer, vann og edelsteiner. Titanråstoffene ilmenitt og rutil er i Norge mutbare mineraler, men behandles her under industrimineraler, fordi disse mineralene internasjonalt regnes som dette.

Når det gjelder produksjon av industrimineraler i Norge i 1994, kan vi sette opp denne oversikten, som viser størrelsen av de viktigste:

	Produksjon (1000 t)
Kalkstein	4 500
Olivin	3 000
Kvarts og kvartsitt	900
Ilmenitt	750
Dolomitt	800
Nefelin	280
Feltspat	60
Talk	35
Grafitt	6

Det produseres industrimineraler fra ca. 30 forekomster som er i regulær drift. I tillegg finnes en rekke forekomster som av ulike årsaker er i mer uregelmessig drift.

I 1994 omsatte industrimineralsektoren for NOK 1 930 mill. (tallet inkluderer også nedmaling av importerte mineraler). Sektoren har hatt en rask økning i omsetning de senere år, og flere av bedriftene er blant de mest lønnsomme i norsk industri.

Kravene til produktene øker stadig i form av høyere renhet, hvithet, kornfordeling, kornform, innhold av fibrig materiale osv. Spesialiseringen øker, og produsentene har ofte faste kunder som nødig skifter leverandør. Nye aktører har derfor vanskelig for å etablere seg i markedet. Markedsmessig skiller industrimineraler seg fra metalliske mineraler bl.a. også ved at prisene er mer stabile.

Strukturen i denne industrien har endret seg radikalt de siste ti-årene, fra små uavhengige selskaper til større konserner. Flere selskaper har fått nye eiere ved at internasjonale selskaper har gått inn for å sikre leveranser, utnytte sitt distribusjonsnett eller for å øke sine markedsandeler. Store aktører i Norge i dag er det sveitsiske Plüss-Staufer AG eller Omya-gruppen (hovedaksjonær i Hustadmarmor AS og Norwegian Talc AS), Unimin Inc. (eier 84 % av North Cape Minerals AS), National Lead Industries Inc. (eier av Titania AS og Kronos Titan AS). Store norske aktører er Franzefoss Bruk AS, Norwegian Holding AS, Elkem AS, Norcem AS og AS Olivin.

Verdien av Norges eksport av industrimineraler utgjorde i 1994 ca. NOK 1.3 milliarder.

Samtidig importerte Norge store mengder industrimineraler: aluminia basert på bauxitt som råstoff for aluminiumproduksjon, fosfater for gjødselproduksjon, kvarts for ferrolegeringer, salt for kjemisk industri, kaolinitt for bruk i papir, keramikk etc., barytt og bentonitt for bruk i boreslam i oljeindustrien osv. Til sammen er importverdien av industrimineraler ca. NOK 3.6 milliarder.

De viktigste fortrinn for Norge som mineralprodusent er:

– Rikt utvalg av krystalline bergarter som ikke er lett tilgjengelige på kontinentet
– Gode utskipningsforhold fra forekomster
– Godt teknisk nivå og FoU-miljø

Det finnes en rekke muligheter for ekspansjon innenfor industrimineralproduksjon. Ved bedret oppredning kan eksisterende produkter av nefelinsyenitt, talk og andre forbedres. Nye produkter basert på råstoffene plagioklas- og kalifeltspatbergarter, anortositt, ilmenitt og jernmineraler kan utvikles ved økt FoU innsats. Norske olivin-forekomster er unike i kvalitet og størrelse. De krystalline kalksteinene på Nordmøre, i Nord-Trøndelag og Nordland har kvaliteter som fillere og er sjeldne i nordlige deler av Europa. Rutil-potensialet i eklogitter i området Hordaland – Nordmøre er gjenstand for stor interesse for tiden. Det er påvist partier i nærheten av drivbarhetsgrensen for rutil. Import av mineraler, spesielt fra Kola-halvøya for videre-foredling, har et betydelig potensiale.

Nedenfor omtales kort de viktigste industrimineralene.

Anortositt

Produksjon av anortositt foregår i mindre bedrifter i Gudvangen, Sogn og Fjordane og i Hellvik, Eigersund. Bergarten benyttes i dag som hvitt tilslagsmateriale i asfalt, som filler i asfalt, til keramisk materiale, som råstoff for aluminiumkjemikalier og som ildfast materiale. Bergarten har i tillegg muligheter til å kunne benyttes som råstoff i en rekke sammenhenger. Det forskes på bruk av anortositt som råstoff i aluminium, som nye fyllstoffer og til keramikk. I Eigersundområdet er det store felt med bergarten anortositt. Dagens produksjon er beskjeden. De store bergartsvolumene med høykvalitet anortositt i Indre Sogn-Voss området betraktes som en viktig fremtidig ressurs.

Feltspat

23 000 t kalifeltspat og 40 000 t plagiokiasfeltspat produseres ved flotasjon av en grovkornet granitt ved North Cape Mineral A/S sitt anlegg i Lillesand. I tillegg produseres mindre mengder i Kragerø og Evje. Feltspat benyttes til porselen, keramikk og glass. Ressursene av feltspat er knyttet til pegmatitter som ofte har et begrenset volum. Til gjengjeld er det i pegmatittområder ofte mange kropper. Store kalirike feltspatbergarter i Tysfjord-området og plagioklas bergarter i Kragerø/Bamble-området er kjent og utgjør en mulig ressurs.

Grafitt

Skaland grafittgruve på Senja i Troms er eneste produsent i Norge. Den produserte 6000 t i 1994. Verket har skiftet eiere flere ganger de senere år og eies nå av Norway Group A/S. Det finnes relativt store reserver av høy kvalitetsgrafitt i Skaland-området og i Sortland i Vesterålen.

Kalkstein

Kalkstein består hovedsakelig av mineralet kalkspat, som er det mest anvendte mineral i Norge. Det benyttes som byggeråstoff, til sement, til en rekke kjemiske og metallurgiske prosesser, som filler i plast, gummi, papir, maling, asfalt etc. Det ble produsert 4,5 mill. kalkstein i 1994, tilsvarende en omsetning på NOK 850 mill. For Aker Norcems sementproduksjon ble det brutt totalt 2,5 mill t i Brevik, Telemark og i Kjøpsvik, Nordland. Hustadmarmor AS ved Elnesvågen foredler 1 mill t kalk-

stein som eksporteres som hvite papirfillere. Produktene benevnes vanligvis som kalsiumkarbonat. Denne produksjonen har økt betydelig, og bedriften er verdens største produsent med en omsetning på NOK 600 mill. i 1994. Bedriften er dermed den største i norsk bergverksnæring. Råmaterialet brytes i flere gruver i Romsdalen og i Velfjord, Nordland. Verdalskalk AS' forekomst i Tromsdalen i Verdal kommune har en spesiell ren kvalitet, og har en betydelig eksport. En rekke mindre produsenter leverer lokalt til jordforbedringsmiddel, vassdragskalking og til kjemisk og metallurgisk industri. Det er stor interesse for spesielle kvaliteter av norsk kalkstein på grunn av en kraftig økning i forbruket på endel bruksområder.

Dolomitt

Det ble brutt 800 000 t dolomitt til produksjon av magnesiummetall, glass, maling, plast, til forskjellige metallurgiske formål og som fyllstoff i en rekke materialer. Norwegian Holding A/S har tre produksjonssteder i Fauske og Vefsn. Franzefoss Bruk A/S har en produksjon i Ballangen. Dolomittproduksjonen har økt betydelig de siste årene.

Det er kartlagt store forekomster av dolomitt, og mulighetene for å finne nye forekomster av betydelig størrelse er store.

Kvarts og kvartsitt

Det produseres 700 – 900 000 t kvartsitt pr. år i Norge. I tillegg importeres 600 000 t. Kvartsitt går til den norske produksjon av ferrosilisium, ferrosilisium-mangan, ferrosilisium-krom, silisium metall og mikrosilika. Elkem Tana i Tana og Elkem Mårnes i Gildeskål er de største produsentene av kvartsitt. North Cape Mineral A/S, Lillesand og Vatnet Kvarts A/S i Bodø produserer kvartsprodukter av relativt høy kvalitet.

Kvartsråstoffer for ferrolegeringer, silisium metall, silisiumkarbid, glass og vannglass er billige materialer, men det skjer en gradvis skjerping av kvalitetskravene. Til anvendelser som kvartsglass, i fiberoptikk og elektronikk har en svært lave toleransegrenser for forurensninger, og tilsvarende høye priser. Reservene av kvartsitt til ferrolegeringsproduksjon ligger vesentlig i Tana. Forekomster som uten videre kan erstatte importen av renere kvaliteter, er ikke kjent.

Nefelinsyenitt

Nefelinsyenitt brytes av North Cape Minerals A/S i underjordsgruve på Stjernøy i Finnmark. Etter en enkel oppredning produseres et mineralkonsentrat av nefelin, kalifeltspat og albin som benyttes til glass- og keramikkproduksjon. Gruven produserte 280 000 t i 1994, og produktene eksporteres over store deler av verden. Bedriften er den nest største produsent av nefelinsyenitt i den vestlige verden. Gruven har betydelige reserver.

Olivin

Det produseres i overkant av 3 mill t olivin pr. år, og dette utgjør over halvparten av olivinproduksjonen i verden. Omsetningen utgjorde i 1994 NOK 270 mill. eksklusiv frakter. Olivin benyttes som slaggdanner, sintermateriale i jernpellets, ildfast materiale, blåsesand og ballastmateriale. A/S Olivin i Vanylven er verdens største produsent og driver dagbruddsdrift i Åheim og på Stranda-forekomsten i Norddal. North Cape Minerals A/S driver ut nærmere 0,5 mill t ved underjordsdrift på Bryggja-forekomsten i Nordfjord. Norske produsenter dominerer olivinmarkedet i

Europa og det østlige USA på grunn av unik råstoffkvalitet og transportmessig gunstig beliggenhet. Reservene av høykvalitets olivin er meget store på Sunnmøre og i Nordfjord.

Talk

Talk benyttes som filler i maling, sparkel, plast og papir. Norwegian Talc A/S har produksjon av talkråstoff i Altermark gruve i Rana og foredlingsanlegg ved Kvarrevik på Sotra og i Framfjord, Vik i Sogn. Gruveproduksjonen er i størrelsesorden 35 000 t pr. år. Bedriften maler også ned importert talk. Kvam Talk A/S har en mindre underjordsgruve ved Kvam i Gudbrandsdalen. De påviste talkreservene i Norge er alle av den ultramafiske typen som er råmateriale for de billigste talkproduktene i markedet. Det er påvist store reserver av disse kvaliteter i Raubergområdet, Vik i Sogn og i Rana.

Titanråstoffer

Titanmineralene ilmenitt og rutil brukes vesentlig som råstoff for titanpigment-produksjon. Titania A/S i Hauge i Dalane leverer årlig 700-850 000 t ilmenitt-konsentrat og noe magnetitt- og nikkel/kopper-konsentrater. Omsetningen var i 1994 NOK 270 mill. Av ilmenittproduksjonen benyttes 25 % som råstoff for ilmenitt-smelteverket i Tyssedal og 20 % til titanpigmentproduksjon ved Kronos Titan AS i Fredrikstad. Resten eksporteres. Det foregår en dreining i titanråstoffmarkedet mot råstoffer som gir mindre avfallsstoffer. Disse endringene i kvalitetskrav har ført til at Titania mister ilmenittsmelteverket som kunde fra 1997. Titania AS har store forekomster i Hauge i Dalane.

Rutil produseres ikke i Norge, men man har et viktig potensiale for å finne rutilforekomster knyttet til bergarten eklogitt i området mellom Bergen og Kristiansund. Videre finnes interessante mengder rutil i forskjellige bergarter mellom Bamble og Arendal.

Oppredning av importerte mineraler

Det foregår foredling og salg av importert baddeleyitt, barytt, bentonitt og glimmer. De vesentligste aktørene er Norwegian Talc A/S på Sotra og Norbar Minerals A/S på Karmøy.

Andre industrimineraler som det ikke er drift på

Apatitt finnes sammen med ilmenitt og magnetitt i Kodalen-forekomsten i Andebu, Vestfold. Forekomsten er oppboret og planlagt for drift, men er foreløpig ikke funnet drivverdig. Apatitt er et fosfatråstoff som benynes til kunstgjødselproduksjon.

Beryllium. Nær Høgtuva i Rana finnes en undersøkt forekomst med en mindre reserve av metallet beryllium. Beryllium benyttes vesentlig i kopperlegeringer.

Diamanter. Internasjonale selskaper har i den senere tid vist interesse for leting etter diamantforekomster i områder med arkeiske bergarter i Troms og Finnmark. Interessen skyldes funn av forekomster av diamantførende kimberlitter i tilsvarende bergarter i Finland og på Kola-halvøya. Første funn av diamant i Finnmark er nå rapportert av en frittstående skjerper.

Granat benyttes som slipemiddel, til sandblåsing og vannrensing. Bergarten eklogitt kan inneholde opp til 40 % granat og undersøkes derfor som en mulig råstoffkilde. Konkrete utviklingsprosjekter foregår på bergarter i Volda – Sunnfjord området.

4.4 Kull

Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S driver kulldrift i Longyearbyen på Svalbard. Gruveselskapet eies av staten og er avhengig av større statlige overføringer. Produksjonen fra Gruve 3 og 7 var i 1993 306 000 t som ga 268 000 t renset kull. Kulldriften på Svalbard er basert på store flattliggende lag av kull som er av god kvalitet. Regjeringen går i revidert nasjonalbudsjett for 1995 inn for å forberede regulær drift i Svea fra 1997. Dette kombineres med stans i Gruve 3 og en langsom nedtrapping i Gruve 7 i Longyearbyen. Med regjeringens forslag vil levetiden for Gruve 7 kunne forlenges frem mot år 2020. Produksjonen forutsettes totalt å ligge under 300 000 t pr. år, og staben skal trappes ned fra ca 280 i dag til 210.

4.5 Naturstein

Det er vanlig å skille mellom to hovedgrupper naturstein, nemlig blokkstein og skifer.

Blokkstein brytes i store, rektangulære blokker som så sages eller kiles opp i plater og emner. Norsk blokksteinproduksjon omfatter harde bergarter som larvikitt, granitt og gneis, samt mykere bergarter som marmor, serpentinitt og kleberstein.

Skifer er bergarter som kan spaltes opp i tynne plater etter naturlige, plane sjikt. I Norge produseres kvartsittskifer, fyllittskifer og glimmerskifer. De norske skifertypene er for det meste kvartsrike og dermed hardere og mer slitesterke enn leirskifer. Leirskifer dominerer volummessig verdensmarkedet. I Norge produserer vi ikke leirskifer.

Natursteinindustrien kan inndeles i:

- Råblokkproduksjon.
- Skiferproduksjon (brudd og bearbeiding).
- Bearbeiding av massivstein (fliser, plater, gravmonumenter).

Total omsetning i bransjen i 1994 var rundt NOK 1 100 mill. Antall bedrifter utgjør ca. 220 og antall ansatte ca. 800. I tillegg er rundt 1500 indirekte sysselsatt innen transport, tjenester og montasje. Når det gjelder fordelingen på grupper, fremgår denne av tabell 5.5.

Tabell 5.5: Omsetning og antall bedrifter i natursteinindustrien

	Blokksteinproduksjon	Skifer	Bearbeiding (Gravmonumenter, fliser, plater o.l.)
Omsetning (NOK mill.)	500	250	350
Antall bedrifter	30-35	15-20	150-170

Kilde: SIL

Kun et fåtall bedrifter har mer enn 20 ansatte og de fleste bedriftene er begrenset til en type virksomhet (brudd, bearbeiding eller skiferproduksjon). Det finnes tre bedrifter som har virksomhet innenfor flere av områdene. Skifer og Naturstein (divisjon av Rieber & Søn Konsernet) driver brudd og bearbeiding av skifer i Otta, Dovre, Oppdal og Alta, samt to granittbrudd (Iddefjord og Røyken) og bearbeiding av granitt i Sarpsborg. Bedriften har videre utenlandske datterselskaper (Grantax i Portugal og Beisterveld Natursteen i Nederland). AS Granit driver både råblokkpro-

duksjon i Larvik og brudd og bearbeiding av kleberstein i Otta. Norsk Granit AS har både råblokkproduksjon og bearbeidingsfabrikk i Larvik.

Eksportverdien av naturstein var i 1994 omkring NOK 540 mill. hvorav 80 % var larvikitt i råblokk til bearbeidingsfabrikker i Italia, Spania, Frankrike, Europa ellers samt det fjerne Østen. Øvrig eksport var skiferprodukter, omtrent halvparten av produksjonen, og marmor (råblokk). Se grafisk fremstilling i fig. 5.7.

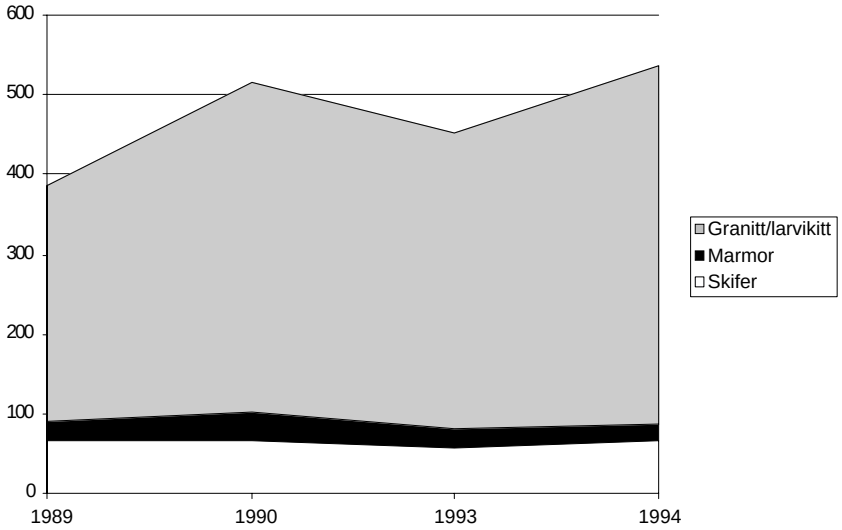

Figur 5.7 Eksportverdi granitt/larvikitt, marmor og skifer. (Mill.kr.)
Kilde: NGU

Det har vært gjort mange forsøk på å utvikle en bearbeidingsindustri for norsk naturstein til eksport. Disse forsøkene har hittil vært lite vellykkede. Importen utgjorde samme år ca. NOK 50 mill. fordelt på blokk (spesielt til gravmonumenter), plater (flis og fasade) og gate/kantstein.

Bransjen har opplevet en sterk vekst i perioden 1985-90, fortrinnsvis innen eksport av råblokk. På verdensbasis forventes en fortsatt vekst i forbruk av naturstein. Innenlandsmarkedet har økt både når det gjelder bygningsstein og stein til uteanlegg. Norge har en rekke forekomster av unike bergarter som kan oppnå høye nok priser på verdensmarkedet for å forsvare driftskostnadene. Grønn kvartsitt fra Kautokeino og anortositt med fargespill fra Rogaland kan være slike eksempler. Andre forekomster kan ha interesse, dersom de kan drives tilstrekkelig kostnadseffektivt, eller hvor det stilles spesielle krav til kvalitet eller utseende. Strengere restriksjoner og økte krav til miljøtiltak kan gjøre drift vanskeligere. Bransjeforeningen (SIL) har vedtatt et eget miljøprogram, og en rekke prosjekter med dette som tema vil bli eller er iverksatt.

Blokkstein

Larvikitt. De viktigste bruddområdene ligger i Larvik og Porsgrunn. Larvikitt er i første rekke kjent for et blålig fargespill i feltspatkrystallene som utgjør hovedkomponenten i bergarten. Det stilles meget strenge krav til blokkvalitet og størrelse i larvikittproduksjonen. Dette medfører liten utnyttelsesgrad, vanligvis blir mindre enn

10 % av uttatt volum til salgsblokk. Prisen for larvikitt er betydelig høyere enn andre norske blokksteinstyper.

Det finnes rundt 20 operative larvikittbrudd fordelt på ca. 15 bedrifter. De viktigste bedriftene er Lundhs Labrador AS, Norsk Granit AS, AS Granit, Fritzøe Blue Pearl AS og Larvik Granite AS. Bare Norsk Granit AS driver bearbeiding av stein. Rundt 95 % av produksjonen eksporteres som råblokk, vesentlig til kunder i Italia, Spania, Frankrike, Tyskland og Østen. Larvikittproduksjonen sysselsetter direkte ca. 340 personer, og indirekte ytterligere 200. Det har foregått enkelte oppkjøp og samarbeidsprosjekter er i gang, bl. a. gjelder dette utskipingshavn i Svartbukt.

Granitt og gneis. I industriell terminologi inkluderer «granitt» en rekke typer dypberg-arter hvor kvarts og/eller feltspat er hovedkomponenter. «Svan granitt» brukes om mørke dypbergarter som gabbro og peridotitt. Granitt og gneis brytes i en rekke mindre brudd rundt om i landet. Noe eksporteres som råblokk, men mesteparten av produksjonen brukes til bygningsstein og gravmonumenter i Norge.

I Halden drives to brudd i grå Iddefjordgranitt av henholdsvis Johansen Granitt (Rieber & Søn AS) og Johansen Monumenthuggeri A/S. Mesteparten av blokkene bearbeides i egne fabrikker, og granitten brukes til uteanlegg, fasadeplater, gravmonumenter og skulpturer, først og fremst for det norske markedet. Den rødlige Drammensgranitten drives i et brudd i Røyken av Johansen Granitt. Hvit granitt, eller trondhjemitt, er en spesielt lys dypbergart som forekommer flere steder i Midt-Norge. Fire brudd drives i dag i Støren (Trøndergranitt A/S), Oppdal (Arne Hoel & Sønner A/S) og Budal (Norsk Sten Produkt A/S) i Sør-Trøndelag og i Tolga (Tolga Granitt A/S) i Hedmark. I Lødingen i Nordland brytes en gråsvart mangeritt av Lødingen Steinindustri A/S. Rosa granittisk gneis brytes i mindre skala i Steigen, Nordland og i Solør, Hedmark. Rød/grå båndet gneis tas ut i Nesseby, Finnmark og på Askøy utenfor Bergen.

Produksjon av granitt og gneis har variert mye grunnet svingninger i markedet. De siste årene har omfattende bruk av stein i Norge, spesielt til uteanlegg i byer og tettsteder, bidratt til å sikre livsgrunnlaget for flere slike småskalabrudd.

Marmor. Marmor, eller krystallin kalkstein, brytes i Nordland. Viktigst er forekomsten ved Løvgavlen, Fauske. Ankerske A/S tar her ut flere marmorvarianter. «Norwegian Rose» er markedsmessig den viktigste typen, og regnes som unik i det internasjonale markedet. Eksport av råblokk av denne er basis for Ankerskes virksomhet. Firmaet har egen fabrikk for produksjon av flis og plater av de ulike marmortypene, vesentlig for det norske markedet og nære eksportmarkeder. Ved Leivset like øst for Fauske er det en mindre produksjon av fargebåndet (rosa-hvit-gul) marmor («Kolorin»). Videre finnes brudd i fargebåndet marmor syd for Rognan i Saltdal («Krystalitt»).

Kleberstein og serpentinitt. Kleberstein er spesielt myke bergarter med mineralet talk som hovedbestandel. Bergarten er meget lett å sage/bearbeide og har ypperlige varmelagringsegenskaper. Størst produksjon er det i A/S Granits anlegg i Otta, der både bryting og fremstilling av ovner og peiser foregår. Rundt 80 % av produksjonen eksporteres, vesentlig til Tyskland.

Serpentinitt er hardere enn kleberstein, og hovedmineralet er serpentin. Fargen er forskjellige grønntoner. Bergarten brukes vesentlig til innendørs gulvflis, trappetrinn og utsmykning. I dag brytes serpentinitt i liten skala av firmaet Solberg Steinindustri A/S i Sparbu, Nord-Trøndelag. Steinen bearbeides til ferdigprodukter i egen fabrikk ved bruddet og selges til markeder i Norge og Sverige.

Videreforedling av blokkstein. Et stort antall bedrifter baserer sin virksomhet på produksjon av gravmonumenter, fortrinnsvis for markedet i Norge. Utgangspunktet er i stor grad norsk stein. Tyngdepunktet i denne industri er Eide i Møre og Romsdal.

Produksjon av stein til uteanlegg foregår bl.a. ved monumentbedriftene, men av stor betydning er også Johansen Granitt i Sarpsborg som er spesialist på slik produksjon. Norsk granitt anvendes også til monumentproduksjon.

I en periode ble det startet opp flere anlegg for produksjon og eksport av fliser og plater basert på norsk stein. Disse etableringene har vært lite vellykkede. I dag er bare ett av disse i produksjon – Norwegian Stone-Malm AS, Nord-Trøndelag. Imidlertid er det en viss produksjon av fliser og plater ved Ankerske og i noen av monumentbedriftene.

Det importeres en del ferdigprodukter (flis og fasadeplater) fortrinnsvis av italienske steintyper, samt gate- og kantstein fra bl.a. Portugal.

Skifer

Kvartsittskifer. Kvartsittskifer produseres først og fremst i Alta og Oppdal. I Alta sysselsetter produksjonen rundt 125 årsverk. Ca. 75 av disse utgjøres av medlemmer av andelslaget Alta Skiferbrudd. Disse selvstendige skiferdriverne selger produksjonen fra bruddene til Stensliperiet (en del av Rieber & Søn konsernet) som står for videreforedling og distribusjon. Tidligere var takskiferproduksjonen av stor betydning, men i dag er saget gulvflis og heller de viktigste produktene.

I Drivdalen syd for Oppdal foregår betydelig produksjon av Oppdalskifer. For et par år siden fusjonerte de to viktigste skiferbedriftene til firmaet Oppdalskifer AS. Dette selskapet er nå kjøpt opp av Rieber & Søn AS. Eksport av Oppdalskifer har økt kraftig de senere årene, og i dag selges en betydelig del av produksjonen til utlandet. Mindre uttak av skifer foregår i Snåsa, Voss og Dovre.

Glimmerskifer og fyllitt. Skifer & Naturstein avd. Otta driver et stort brudd av Pillarguriskifer. Skiferen er meget spesiell, med mørk, glinsende glimmerrik overflate ispedd nåler av hornblende. Forekomsten brytes i stor grad ved hjelp av diamantlinesaging. Skiferen bearbeides i egen fabrikk, og hovedproduktet er saget gulvflis. De siste årene har eksportandelen økt kraftig og er i dag rundt 60 %.

En sort fyllittskifer drives i Fåvang av Gudbrandsdal Steinindustri AS. I Lebesby i Finnmark brytes en sort, tyntspaltende skifer (Friarfjordskifer). Reservene av fyllitt og glimmerskifer antas å være store i driftsområdene, men overfjellsproblemer kan på sikt føre til at en må gå til bryting under jord på enkelte steder. Uutnyttede forekomster med mulig fremtidig potensiale finnes først og fremst i Hedmark, Oppland og Troms.

Selv om ikke produksjonsvolumet i skifernæringen har gått vesentlig opp de siste årene, har eksportandelen og lønnsomheten blitt betydelig bedre. Dette skyldes bl.a. strukturendringer i næringen, hvor Rieber & Søn har samlet og integrert mer av skiferindustrien i sine andre aktiviteter og distribusjon. Videre har bedriftene satset sterkt på ny teknologi både i brudd og bearbeiding. Dette har resultert i bedre driftsforhold og bedret kvalitet på produktene. Markedsføringen, bl.a. overfor arkitekter og byggherrer, er blitt mer aktiv. Skiferindustrien tilstreber en høyest mulig bearbeidingsgrad. I dag er så godt som all eksport ferdigprodukter. I tillegg leverer norske skiferprodusenter store mengder råplater (ofte av «skrot»-kvalitet) til rehabilitering av hustak i Nord-Italia. Dette har medvirket til en bedre råstoffutnyttelse i bruddene.

4.6 Byggeråstoffene sand, grus og pukk

Hvert år blir det tatt ut ca. 50 mill. tonn sand, grus og pukk i Norge. Produksjonen av disse byggeråstoffene utgjør i dag en førstehåndsverdi på NOK 2,3 milliarder pr.

år. Forbruket fordeler seg til veier 46 %, til betong 20 % og til andre formål 34 %. Se forøvrig figur 5.8.

Produksjonen fordeler seg på drøyt 2.000 bedrifter med mer enn 6.000 ansatte i følge Grus- og Pukkregisteret. I tillegg kommer betydelige ringvirkninger i foredling og transport. Pga. transportkostnadene er produksjonen lokal og skjer i stor grad i små bedrifter. Vegdirektoratet og NSB er store forbrukere og har tildels sine egne forekomster.

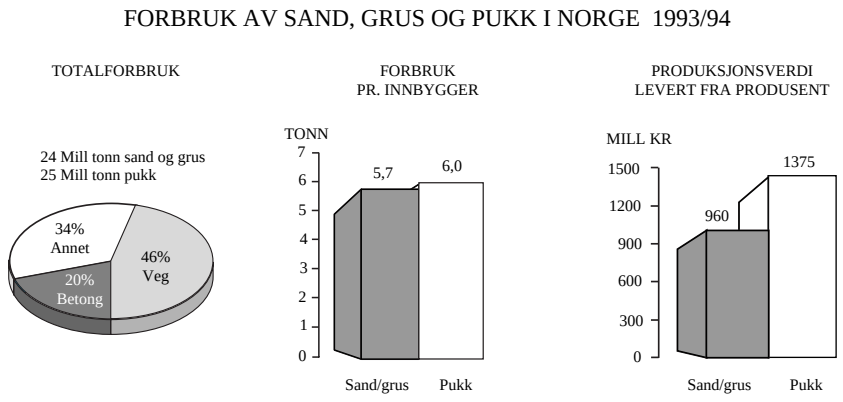

Figur 5.8 Produksjon og forbruk av sand, grus og pukk.
Kilde: Grus- og Pukkregisteret.

Sand og grus. Sand- og grusforekomstene er løsmasseavsetninger som ble avsatt under og etter siste istid for 10-15.000 år siden. De er i naturen konsentrert i forekomster der vann har vært en viktig faktor i dannelsesprosessen. Særlig viktig er breelvavsetninger dannet under innlandsisens avsmelting. Enkelte steder kan også elveavsetninger, strandavsetninger og morenemateriale være viktige forekomsttyper. Sand- og grusavsetningene er verdifulle reservoarer for grunnvann.

Det meste av materialet tas ut på land i grustak over grunnvannsnivå, men en del tas ut i elver, deltaer i fjorder og fra havbunnen langs kysten. Kvaliteten på sand- og grusforekomstene er avhengig av steinmaterialenes mineralogi og mekaniske egenskaper.

Det stilles ulike krav til materialene til de forskjellige bruksområdene. Kvalitetskravene er gjennom årene blitt skjerpet. Sand og grus brukes til alle typer konstruksjonsformål i bygge- og anleggssektoren som f.eks. betongkonstruksjoner, veier, flyplasser og i boligområder.

I Grus- og Pukkregisteret er det i 1995 registrert forekomster på ca. 12 milliarder kbm. sand og grus over grunnvannsnivå. 10 % av de volumberegnede forekomstenes arealer er bebygd, 50 % skog, 18 % dyrket mark, 3 % massetak og 19 % annet. I 1994 ble det produsert ca 24 millioner tonn sand og grus. Det alt vesentlige brukes innenlands.

Pukk. Pukk er knust fjell. De mest vanlige bergartene som benyttes til pukk er gneis, granitt, gabbro, syenitt, anorthositt, kvartsdioritt, kvartsitt, amfibolitt, trondhjemitt, eklogitt og sandstein. Det stilles forskjellige kvalitetskrav til pukk avhengig av hva den skal brukes til. Også innenfor samme type bergart kan kvaliteten variere slik at enkelte brudd gir god kvalitet til f.eks. veiformål, men ikke kan brukes til enkelte andre.

Pukk kan brukes til de samme formål som naturlig sand og grus, men er vanligvis dyrere å produsere. Likevel utgjør pukk en stadig økende andel av vårt totale forbruk av byggeråstoff til anleggstekniske formål. Dette har sammenheng med regional og lokal knapphet av sand og grus og dessuten kvalitetskravene til den enkelte anvendelse.

I 1994 ble det produsert ca. 25 mill tonn pukk til en produksjonsverdi på NOK 1.375 mill. Eksporten utgjorde 5.5 mill. tonn til en eksportverdi på NOK 280 mill. Av dette gikk 3.5 mill.tonn til Tyskland og 1.1 mill. tonn til Danmark. På sikt regnes det med at England, Nederland og Belgia vil bli større importører. Dagens eksport besørges av 15 store pukkverk i Sør-Norge. Store og effektive pukkverk for eksport ved kysten for uttak av flere millioner tonn pr. år er under planlegging. Det er i dag knyttet usikkerhet til fremtidig iverksettelse av disse planene.

I Grus- og Pukkregisteret var det i 1995 registrert 934 forekomster og 572 massetak. Av disse var 186 i drift.

4.7 Leire

Den norske produksjonen av *lettklinker (Leca)* var i 1994 195 000 tonn fra Rælingen i Akershus og Borge i Østfold. Forbruket av leire pr. år utgjør 150-200.000 t. Bedriftene sysselsetter tilsammen 90 personer.

Produksjon av *tegl* har gått sterkt tilbake de siste år fra 37 bedrifter i 1964 til en i 1994. Det eneste teglverket i drift er AS Norsk Tegl Bratsberg med produksjonssted ved Lunde i Telemark. Det ble i 1994 tatt ut 50 000 tonn leire og produsert 17.5 millioner teglsteiner.

Ressursene av utnyttbar blandet leire i Norge er store, men kvaliteten varierer mye fra sted til sted. Ved eksisterende uttak av lettklinker i Borge og Rælingen er reservene tilstrekkelige for 12-20 år ved full produksjon. Ved Bratsberg er det reserver for ca 30 år ved produksjon av 30 millioner tegl pr år. Til *ildfast stein* benyttes bare leirer fra utlandet. Borgestad fabrikker ved Porsgrunn importerte ca 10 000 tonn leire til dette formålet i 1994. Til *keramikk* benyttes litt norsk leire.

5 MILJØSPØRSMÅL

5.1 Innledning

Oppstart av bergverksvirksomhet medfører inngrep i naturen som krever utredning for å forhindre unødig ulempe for naturen og miljøet. Plan- og bygningslovens (pbl) regler om melding og konsekvensutredning i kap. VII a skal sikre at nye tiltak blir underlagt en bred samfunnsmessig vurdering før virksomhet igangsettes.

Miljøverndepartementet er tillagt en overordnet funksjon. Det er dette departementet som skal påse at de enkelte høringsinstanser og synspunkter kommer frem gjennom de pålagte ordninger med *melding* og *konsekvensutredninger* og eventuelt at det blir foretatt tilleggsutredninger.

Systemet med melding og konsekvensutredning har som utgangspunkt at man på et tidligst mulig tidspunkt skal:

- få oversikt over interesser og konflikter
- få en tidlig vurdering av virkningene av et tiltak
- få en åpen planprosess, der alle berørte parter har mulighet til å delta
- sikre en rasjonell fremdrift ved at konsekvenser og synspunkter kommer tidlig frem.
- sikre at beslutningstagere får best mulig grunnlag for sine vedtak

Konsekvensutredninger og eventuelt tilleggsutredninger som blir pålagt gjennomført kan fort bli tids- og kostnadskrevende. Det er derfor viktig også for søkere at slike krav blir avdekket på et tidlig tidspunkt.

Miljøspørsmål har relasjon til alle faser i bergverksvirksomhet (undersøkelser, drift og nedleggelse).

Bergverksdrift har lange tradisjoner i Norge. Flere byer og tettsteder rundt omkring i landet har sin opprinnelse knyttet til tidligere eller nåværende bergverksdrift. Andre steder har det skjedd en total fraflytting etter driftsopphør. Bare gruveåpninger og bergvelter er igjen etter virksomheten. Disse kan i dag enkelte steder bli betraktet som kulturminner og man ønsker at de skal bli liggende uberørt, selv om de ofte avgir tungmetaller i avrenning eller kan gi ubehagelig støvspredning. Her står miljøkrav opp mot kulturminneønsker. Røros kan nevnes som et eksempel. Andre steder har man gjennomført en opprydning og derved redusert eller fjernet forurensning etter gruvedriften.

5.2 Regelverk rundt miljøspørsmål

Bergverksdrift og alle uttak av mineralske råstoffer medfører inngrep i terrenget i en eller annen form. Både selve inngrepet og virksomheten som sådan berører en rekke interesser knyttet til de arealer og omgivelser der uttakene åpnes. I noen tilfeller kan andre nærings- eller samfunnsinteresser bli berørt og ofte kommer verneinteresser inn i bildet.

Av disse grunner er det en rekke særlover som er aktuelle i forbindelse med bergverksdrift i tillegg til selve minerallovgivningen. Det gjelder konsesjonslovgivning, jordloven, skogloven, reindriftsloven, naturvernloven og kulturminneloven for å nevne noen. Disse blir nærmere behandlet i andre deler av utredningen og det henvises til vedkommende kapittel. Når de er nevnt her er det for å påpeke at disse også har miljømessige aspekter.

Når det gjelder drift på de mutbare mineraler, inneholder bergverksloven bestemmelser om at både under planlegging og drift skal almenhetens interesser sikres, herunder at naturen og omgivelsene ikke unødig må bli skadet. Tilsvarende er det i bergverkskonsesjonene satt vilkår om at konsesjonæren er forpliktet til å unngå ødeleggelser av plante- og dyrearter samt geologiske og mineralogiske dannelser eller andre naturforekomster, når dette anses ønskelig av vitenskapelige eller historiske grunner eller på grunn av områdenes egenart under forutsetning av at dette kan skje uten urimelig ulemper og utgifter.

Arealdisponeringstillatelse gis i dag etter søknad etter bestemmelsene i Plan og bygningsloven (pbl) og som oftest gjennom godkjent reguleringsplan.

Bestemmelser om *melding* og *konseskvensutredninger* er sentrale. Disse er tatt inn i kap. VII-a i pbl og de tilhørende forskrifter og trådte i kraft 1. august 1990. Denne loven ble vedtatt endret 2. mars 1993, men disse endringene er ennå ikke trådt i kraft. Forskrifter ble i medhold til loven sendt ut på høring våren 1996. I forhold til dagens bestemmelser innebærer den nye loven at enkelte planer alltid skal konsekvensutredes. Forskriftene foreslår at uttak av masse som berører minst 200 da samlet overflate eller omfatter mer enn 2 mill. kbm alltid skal konsekvensutredes. Om uttak som berører minst 50 da eller omfatter mer enn 500 000 kbm masse skal konsekvensutredes, beror på en konkret vurdering.

Nedenstående beskrivelse samt fig. 5.9 er basert på nåværende lov og forskrifter. Fremtidige opplegg og rutiner ventes å følge disse bortsett fra ovenstående. Forskriftene fastsetter at åpning eller utvidelse av driftsområder for uttak av malmer, mineraler, stein, grus, sand, leire eller andre masser med sikte på salg, industriell

utnytting m.m. omfattes av bestemelsene, dersom minst 50 dekar samlet overflate blir berørt eller samlet uttak omfatter mer enn 500 000 kbm. masse.

Bestemmelsene innebærer at tiltakshaver skal utarbeide en melding om tiltaket. Meldingen er en del av planprosessen frem til regulering av det aktuelle området. Den skal belyse hvilke virkninger tiltaket vil få for miljø, naturressurser og samfunn. Nærings- og energidepartementet er fagdepartement, men har delegert saksbehandlingsfullmakten til Bergvesenet. I saksbehandlingen er følgende myndigheter høringsinstanser: Vedkommende kommune (som også legger meldingen ut til offentlig ettersyn), fylkeskommunen, fylkesmannen, riksantikvaren, direktoratet for naturforvaltning og samisk kulturminneråd.

På grunnlag av meldingen og uttalelsene til den, blir det tatt stilling til om det skal foretas en konsekvensutredning eller ikke. Beslutningen treffes av fagdepartementet/Bergvesenet i samråd med Miljøverndepartementet. Omfanget og innholdet i konsekvensutredningen fastsettes av de samme. Når konsekvensutredningen er godkjent, kan behandlingen av reguleringsplanen fortsette. I tilfelle av konsekvensutredning vil det i praksis alltid foreligge reguleringsplan før igangsetting av drift.

I praksis betyr dette at de ressursmessige og miljømessige konsekvenser er vurdert før reguleringsplanen blir godkjent. Tilsvarende vil avgrensninger, betingelser og nødvendige tiltak for å ivareta miljøspørsmål bli nedfelt i både reguleringsvilkår og senere mer detaljert i driftsplanen.

Utredningsplikten i form av melding og eventuelt konsekvensutredning fritar ikke tiltakshaveren for utredningsplikt etter annen lovgivning. I miljøsammenheng er forurensningsloven viktig for all uttaksvirksomhet.

Arbeidet med søknader om tillatelse til drift av mineralske forekomster kan skissemessig fremstilles slik basert på pbl. før lovendring av 4. august og gjeldende forskrifter som nå er under omarbeidelse.

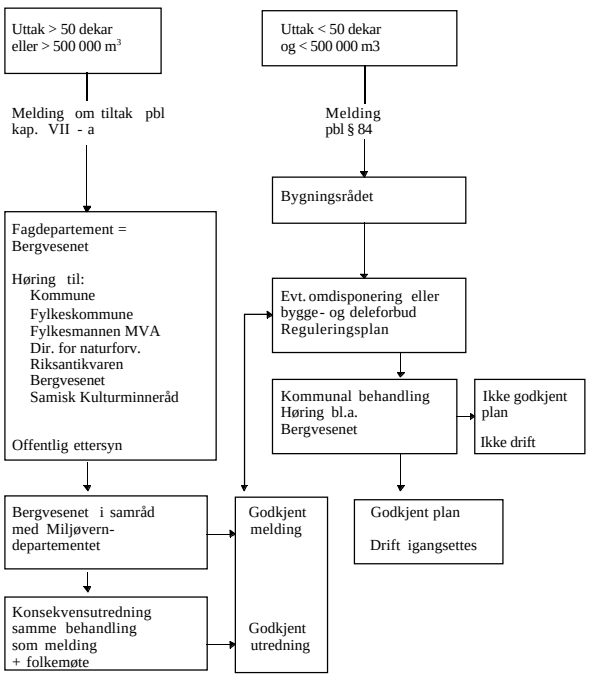

Figur 5.9 Tillatelse til drift av mineralske forekomster.

5.3 Sår i landskapet

Alle typer ekstraktiv virksomhet skaper sår i landskapet. Underjordsdrift etterlater seg sjakt- og stollåpninger. Dagbruddsdrift kan gi svært store inngrep. Både Sydvaranger, Titania og Rana Gruver har dagbrudd med store dimensjoner.

Drift på noen industrimineraler begynner også etterhvert å gi betydelige bruddimensjoner f.eks. Langøya ved Holmestrand eller olivinbruddene i Åheim.

Store brudd og massetak har bare delvis blitt rehabilitert. Sikring er ofte blitt løst ved at man setter opp gjerde rundt bruddene. Etterbruk av gruver og massetak har bare til en viss grad kommet i gang. Her kan nevnes Langøya som brukes som deponi. For å lette etterbruk bør planer om dette allerede inn i planarbeidet før man starter driften. På denne måten kan en mer miljøvennlig drift sikres og dessuten at forholdene legges bedre til rette for rehabilitering ved driftens avslutning. Krav om arrondering, beplantning o.l. etter uttak blir i større grad satt som vilkår for drift.

5.4 Deponering av avfallsmasser

Mengden av avfallsmasse fra bergindustrien varierer sterkt avhengig av hva man bryter. Ved uttak av f.eks. kalkstein kan avfallsmengden i noen tilfeller bli helt minimal. Ved drift på sulfidmalmer utgjør salgsproduktet ofte mindre enn 10 % av brutt gods. Ved blokksteinbedrifter kan avfallsmassene gå helt opp i 90-95 %. Titania AS har et prosjekt for mulig anvendelse av steinmassene til produksjon og eksport av pukk.

Avfallet kan være stein og blokker fra brytingen eller nedknuste og nedmalte fraksjoner fra oppredningsprosesser. Deponering av avfallsmasse er oftest gjort på enkleste måte dvs. plassert nær gruven. Utviklingen av bedre utstyr, bedre planlegging, mulighetene for å pumpe finkornige masser over lengre avstander og delvis også direkte pålegg har medført bedre løsninger miljømessig og ofte også driftsmessig for deponering av masser. I flere tilfelle har krav, som er blitt stillet, ført til utvikling av nye og lønnsomme produkter basert på utslipp som tidligere ble avfall.

En del masse inneholder mineraler (sulfider) som forvitrer i luft og skaper forurensning. Økende viten om dette kombinert med bedre hjelpemidler har satt bransjen i stand til å møte de krav forurensningsmyndighetene nå har satt.

Slamdeponier bygget i de senere år, hvor svovelholdig materiale ligger neddykket i vann, er gode løsninger som ikke har gitt problemer. Eksempler her er slamdeponiene på Løkken og Hjerkinnmyra. En omstridt sak har vært hvorvidt Titania skal deponere i havet eller på land. Beslutningen ble landdeponi og det bygges nå en meget stor slamdam i området.

5.5 Utslipp til vann og luft

Bergverk i drift har utslipp av dreneringsvann fra gruver og prosessvann fra oppredningsanleggene. Dreneringsvann fra gruvene er bare problematisk der hvor man driver på sulfidmalmer. Sulfider som kommer i kontakt med luft og vann oksyderer og resultatet blir vannløselige tungmetallforbingelser. Tungmetallene er giftige for organismer i vann. Spesielt giftig er kobber. Avfallsmasse som inneholder sulfider genererer også sur tungmetallavrenning der hvor de er lagt ut slik at både luft og vann har adkomst. Avrenning av tidligere deponerte masser er i dag definert som utslipp (se eget avsnitt om opprydding). Flere av våre fiskeførende elver er berørt av tungmetallavrenning fra gamle gruver. Tiltak i de senere år har imidlertid i betydelig grad redusert disse virkningene.

Etter hvert som miljøkravene øker kan også andre elementer enn tungmetallene bli definert som skadelige utslipp. Utvasking av aluminium fra steintipper kan som

eksempel bli en forurensningskilde. Dette kan også gjelde kjemikalier som brukes i prosessanleggene (flotasjon), men disse kan bare sjelden påvises i resipienten.

Knusevirksomheten i bergindustrien har tidligere sluppet ut betydelige mengder støv. Støvavsuging kombinert med filteranlegg har redusert dette problem.

Hvor man tidligere tørket sulfidholdige produkter hadde man utslipp av SO2. Dette er løst ved at man i dag anvender mer effektive avvanningsfilter, slik at tørking blir unødvendig. Ved Sydvarangers pelletsverk hvor sjøvann er brukt til opprednin av malmene har man registrert utslipp av dioxiner i avgassene. Dette vil opphøre når pelletsverket nedlegges i 1996.

5.6 Arealkonflikter

I tidligere tider brukte flere bergverk mye skog f. eks. tømmer til gruvedrift, fyrsetting, sikring av gruver og smelting av malm. Store områder kunne bli snauet. I dag anvendes annen form for energi og dette problem er ikke tilstede.

I noen distrikter av landet (f.eks. Rogaland) er det et godt samarbeide mellom grusprodusenter og landbruksmyndighetene. Når grus er tatt ut, tilbakeføres arealet til landbruks-/skogbruksformål på landbruksmyndighetenes betingelser. Andre steder i landet har slikt restaureringsarbeide i mindre grad blitt gjennomført. I fremtiden vil det i større grad bli gitt pålegg om dette.

Enkelte saker i Finnmark har vist at det kan være interessekonflikter mellom bergverksvirksomhet og reindrift. Dette kan også være tilfelle i andre områder med tamreindrift.

Også når det gjelder fugleliv og friluftsinteresser kan disse komme i konflikt med disponering av arealer til bergverksdrift.

5.7 Opprydding

I de seneste 10 år har man i Norge utført betydelige miljøtiltak rettet mot gruveforurensning (tungmetallavrenning). I nevnte tidsperiode er driften ved følgende kisgruver nedlagt: Bidjovagge, Sulitjelma, Skorovatn, Løkken, Folldal og Killingdal. På disse stedene er selskapene/eierne blitt pålagt å iverksette tiltak mot tungmetallavrenning. Ved tidligere nedlagte gruver som Kjøli, Røstvangen og Kongens Gruve på Røros har staten ved Bergvesenet stått for tiltakene.

Disse tiltakene har tilsammen kostet ca. NOK 100 mill. Ca. 35 mill. er betalt av staten og brukt på de gamle gruvestedene. Resten ca. 65 mill. er betalt av selskapene/eierne ved nedleggelse av driften.

Forurensning fra gruver førte til at flere av våre vassdrag ble skadet. Bl.a. var Øvre Gaula i Sør-Trøndelag fiskedød over en strekning på 25 km. Etter at opprydningstil-takene på Kjøli og i Killingdal er utført, har livet i elva kommet tilbake. Også i andre vassdrag har tiltakene hatt positiv effekt.

Bergvesenet har ved siden av å ta hånd om de statlige bevilgninger også hatt nær kontakt med bedriftene, når det gjelder den tekniske utførelse av tiltakene. Ved siden av å rette opp uheldige konsekvenser av tidligere drift, er det viktig å få frem dokumentasjon på at det går an å drive gruvedrift med så små utslipp at driften kan godkjennes av forurensningsmyndighetene. Bergvesenet er involvert i og styrer et forskningsprogram som har som målsetting å finne frem til metoder og teknologi som kan benyttes der hvor dagens kjente metoder ikke kan brukes. Bergvesenet og industrien har etter hvert bygget opp en betydelig kompetanse omkring dette. Bransjen og miljømyndighetene drar nytte av denne kunnskap. Sammenlignet med andre land som har slike problemer, er Norge i første rekke når det gjelder knowhow særlig for gjennomføring av tiltak for å redusere forurensning fra gruvedrift.

Vedlegg 6

Gjeldende rett

1 INNLEDNING

Den norske minerallovgivningen har først og fremst regler om leting etter og utnytting av forekomster. Denne fremstillingen vil gi en oversikt over disse reglene, og er ajour pr. 1. juni 1996.

Et hovedskille i lovgivningen er skillet mellom mutbare og ikke-mutbare mineraler. Regler om de mutbare mineralene er samlet i lov 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk (heretter kalt bvl.) og i lov 14 desember 1917 nr 16 om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom mv. (heretter kalt IK). For de ikke-mutbare mineralene er det ingen felles lov. De ikke-mutbare mineralene kalk og kvarts er imidlertid regulert i egne lover, hhv. lov 3. juli 1914 nr. 5 og lov 17. juni 1949 nr. 3 (heretter kalt hhv. kalkloven og kvartsloven). I tillegg gjelder lov 21. mars 1952 nr. 1 om avståing av grunn mv. til drift av ikke-mutbare mineralske forekomster (heretter kalt IM). Lov 3. mai 1974 nr. 19 om konsesjon og om forkjøpsrett for det offentlige ved erverv av fast eiendom (heretter kalt K) er også aktuell for de ikke-mutbare mineralene. For mineralske forekomster (både mutbare og ikke-mutbare) under havbunnen i norsk farvann, sjøterritorium og på kontinentalsokkelen, kommer lov 21. juni 1963 nr. 12 til anvendelse.

En helhetlig fremstilling av regelverket forutsetter også en gjennomgang av regler i annet lovverk som har betydning i forbindelse med leting og utnytting av mutbare og ikke-mutbare mineraler. I denne forbindelse skal nevnes lov 14. juni 1985 nr. 77 plan- og bygningsloven (heretter kalt pbl), lov 13. mars 1981 nr. 6 om vern mot forurensninger og om avfall (heretter kalt F), lov 10. juni 1977 nr. 82 om motorferdsel i utmark og vassdrag (heretter kalt motorferdsell). Annet aktuelt lovverk er lov 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner (heretter kalt kulturminnel), lov 18. mars 1955 nr. 2 jordloven og lov 19. juni 1970 nr. 63 om naturvern (heretter kalt N).

Iht. Svalbardtraktaten av 9. februar 1920 artikkel 8 plikter Norge å utarbeide en egen bergverksordning for Svalbard. Bergverksordningen er fastsatt i forskrift ved kongelig resolusjon av 7. august 1925. Iht mandatet vil dette regelsettet og de regler som gjelder for Jan Mayen, bli holdt utenfor fremstillingen.

Fremstillingen vil under kapittel 2 ta for seg regelverket for de mutbare mineraler. I kapittel 3 vil de ikke-mutbare mineraler bli behandlet. Under kapittel 4 vil de spesielle regler som gjelder på kontinentalsokkelen bli omtalt. Under kapittel 5 vil felles regler for de mutbare og ikke-mutbare mineraler bli fremstilt.

2 MUTBARE MINERALER

2.1 Innledning

Mutbare mineraler er definert i bvl § 1, og tilhører staten som følge av bergregalet. Mutbare mineraler er metaller med egenvekt høyere enn 5 og malmer av slike metaller og metallene titan og arsen og malmer av disse. Magnetkis og svovelkis er også mutbare. I loven er det gjort unntak fra mutbarheten for myr- og sjømalm og alluvialt gull. Disse mineralene anses derfor å tilhøre grunneieren.

Myr- og sjømalm er ofte forurenset med sand. Slike mineraler opptrer ofte på overflateleiesteder. Det kan være i myr, innsjø, tjern og til dels utenfor disse områ-

dene, men ikke i fast fjell. Jernokker som ofte forekommer som forvitringsprodukt på malmleiesteder, skal imidlertid ikke regnes som myr- og sjømalm (se skrivelse 14. januar 1888 fra Indredepartementet til Amtmannen i Finnmark). Jernokker er dermed mutbart. Hva som kan forstås som «myrmalm» presiseres også i Rt. 1911 s 453 hvor det ble lagt avgjørende vekt på malmens tilblivelsesmåte og beliggenhet i overflaten og ikke innholdet av jern eller mangan.

Alluvialt gull er gull som finnes i løsavsetninger som f.eks. sand i motsetning til i fast fjell. På statsgrunn kan Nærings- og energidepartementet gi søke- og utvinningstillatelse for alluvialt gull for hhv. 5 og 20 år om gangen, jf. forskrift 18. august 1987 nr. 687.

Selv om det ikke fremgår av loven, er det en sikker rett at bvl. omfatter avfallsmasser etter tidligere gruvedrift. Disse kan således mutes.

2.2 Skjerping (leting)

6.2.2.1 Bergfrihetens prinsipp

Prinsippet om bergfrihet er nedfelt i bvl. § 2 første ledd. Utgangspunktet er at enhver skal kunne skjerpe, mute og få utmål på forekomster av mutbare mineraler på egen eller annen manns grunn.

Bergfrihetens prinsipp gjelder etter bvl. kun for de mutbare mineraler. Selv om de mutbare mineralene tilhører staten åpner loven for at enhver kan skjerpe etter mutbare mineraler. Videre får første finner enerett til å utvinne mineralene når han følger lovens registreringssystem om muting og utmål.

Bestemmelsene i bvl. må imidlertid suppleres med bestemmelsene i IK. Denne loven inneholder bestemmelser som innskrenker prinsippet om bergfrihet. Etter § 11 må alle unntatt staten, norske kommuner og fylkeskommuner ha konsesjon for avledet erverv av mutbare forekomster. Likeledes kreves konsesjon for drift av mutbare forekomster.

Utgangspunktet i bvl § 2 om at enhver kan skjerpe, mute og få utmål, gjelder i utgangspunktet for norske statsborgere og for aksjeselskaper eller andre selskaper med begrenset ansvar som har sete i Norge og helt norsk styre (heretter kalt norske selskaper). Som følge av Norges tilslutning til EØS-avtalen, har EØS-borgere og -selskaper med virkning fra 1. januar 1994, blitt likestilt med norske statsborgere og norske selskaper. Statsborgere i land som er part i EØS-avtalen og som er bosatt i en EØS-stat, og foretak som er hjemmehørende i en EØS-stat, kan derfor skjerpe, mute og få utmål på lik linje med norske statsborgere og norske selskaper. For utenlandske statsborgere fra land utenfor EØS-området og selskaper som ikke anses som norske eller EØS-selskaper, gjelder det spesielle regler, jf. bvl § 2 andre ledd. Disse har som utgangspunkt ikke rett til å skjerpe, mute eller få utmål, uten tillatelse fra myndighetene, jf. IK § 17. Det fremgår av § 17 at det bare skal gis konsesjon for skjerping, muting og utmål til utlendinger eller utenlandske selskaper som allerede har mutbare forekomster eller gruver. Tankegangen har vært at de som er etablert, skal få muligheten til å sikre seg nye forekomster for fortsatt drift.

6.2.2.2 Steder fredet for skjerping

Som følge av bergfrihetens prinsipp kan enhver skjerpe etter mutbare mineraler på egen og andres grunn. Iht. bvl § 3 er imidlertid en del steder fredet for skjerping. Man må ha samtykke fra grunneier og bruker for å kunne skjerpe på følgende steder:

1. tettbygd område, åker, eng, inngjerdet setervoll eller utslått, hage, park, idrettsplass, kirkegård eller lignende område,
2. område for kraftverk, industri og lignende anlegg,

3. område for offentlig vei, jernbane, flyplass, kanal, vann- eller kloakkledning, kraftledning, kraftledningsmast og steder som ligger mindre enn 20 meter fra slike anlegg og innretninger,
4. område som ligger mindre enn 100 meter fra bygning av enhver art, unntatt utløer og skur,
5. område som hører til militært anlegg eller øvingsområde,
6. brudd eller gruve på ikke-mutbart mineral som er i drift eller har vært i drift i løpet av de siste 10 år.

Videre er det ikke tillatt å skjerpe på riksgrense eller steder som ligger mindre enn 20 meter fra riksgrense med mindre man har fått samtykke til dette av Nærings- og energidepartementet, se bvl § 3 andre ledd. I et utmålsområde kreves det at utmålshaveren gir sitt samtykke til skjerping. I en annens mutingsområde kan man skjerpe dersom skjerpingen ikke er til hinder for muterens undersøkelsesarbeider. Dersom det er tvist om dette punktet, skal Bergmesteren avgjøre om skjerping kan finne sted i mutingsområdet. Til slutt i bvl § 3 er det inntatt en generell adgang for Kongen til å bestemme at andre områder enn de som er nevnt i loven, kan unntas fra skjerping. Denne hjemmelen har ikke vært benyttet. Det er derfor kun de steder som er nevnt i loven, som er unntatt fra skjerping.

I tillegg skal det nevnes at annen lovgivning kan begrense skjerpeadgangen. Som eksempel kan nevnes fredede områder etter naturvernloven og reguleringsvedtak etter pbl.

6.2.2.3 Skjerperens rett til inngrep i grunnen

Utgangspunktet i bvl § 4 er at skjerperen har rett til å gjøre de inngrep i grunnen som er nødvendige for å søke etter mutbare mineraler. Dette betyr at han kan gjøre de inngrep som trengs for å finne ut om det er en forekomst. Det kan imidlertid ikke foretas noen nærmere undersøkelse av forekomsten. Lovens krav er da at man først må erverve mutingsrett. Grensen mellom leting og undersøkelse kan være noe uklar, fordi det rent faktisk vil kunne være samme type arbeid som foretas både ved skjerping og undersøkelsesarbeider, f.eks. diamantboringer i grunnen. Ofte vil imidlertid undersøkelser kreve noe større inngrep. Rettslig vil hensikten til vedkommende skjerper kunne være avgjørende. Skjerperen kan foreta inngrep som kan medføre skade på grunnen. Han kan dermed gå lenger enn det allmennheten kan som følge av reglene om allmennhetens frie ferdsel. I bvl § 4 andre ledd er imidlertid skjerperen pålagt en aktsomhetsplikt i det han skal gå frem med varsomhet slik at skadene ikke blir større enn strengt nødvendige, og slik at naturen ikke blir unødig skjemmet.

Det er imidlertid nedfelt en viktig begrensning i bvl. § 4 tredje ledd. Skjerperen har ikke rett til å gjøre inngrep i grunnen som medfører skade av vesentlig betydning uten samtykke fra grunneier og bruker.

6.2.2.4 Skjerpers plikt til forhåndsvarsel og sikkerhetsstillelse

Som følge av at skjerpearbeider kan medføre skade på grunnen, er skjerper pålagt å underrette eier eller bruker om arbeider han vil foreta som kan medføre skade for grunneier eller bruker på grunnbygninger og andre innretninger eller anlegg, jf. bvl. § 5. Hva som skal anses som «skade» i lovens forstand, beror på en helhetsvurdering der bl.a. inngrepets betydning for grunneieren må vurderes. Skjerperen må kunne fjerne kratt og busker. Hugging av trær som kan ha en økonomisk verdi for eieren, kan neppe aksepteres med mulig unntak for et enkeltstående tre. Hvis eier

eller bruker krever det, plikter skjerper å stille sikkerhet for den skade som kan oppstå. Dersom det er uenighet om sikkerhet kan kreves eller om sikkerhetens størrelse, avgjøres tvisten ved skjønn, jf. bvl. § 5 andre ledd. Iht. bvl. § 55 skal slikt skjønn i lensmannsdistrikt holdes som lensmannsskjønn. Ellers skal skjønnsforretninger holdes av herreds- eller byretten, jf. skjønnsloven § 5. Før skjønnet er avgjort, må skjerperen ikke begynne arbeidet, eventuelt må han stoppe de igangsatte arbeider, med mindre skjønnsstyreren samtykker i at det kan pågå. Utgiftene som er forbundet med skjønnet, skal bæres av skjerperen, jf. bvl. § 5 tredje ledd. Det fremgår ikke direkte av loven, men det følger forutsetningsvis av henvisningen til tvml. § 180, at skjønnet kan prøves ved overskjønn. I et slikt tilfelle kommer reglene i tvml § 180 til anvendelse slik at retten vil ha adgang til å pålegge grunneieren å betale utgiftene ved overskjønnet – og eventuelt enkelte av skjerperens saksomkostninger, dersom overskjønnet er begjært av grunneieren, og det går han imot.

6.2.2.5 Skjerperens erstatningsansvar

Iht. bvl. § 6 plikter skjerperen å erstatte skade som skjerpingen medfører på grunn, bygninger og andre innretninger eller anlegg. Dette gjelder skade som rammer både eier og bruker av grunnen. Erstatningsansvaret er objektivt. For andre skader enn de som nevnes i loven, vil de vanlige erstatningsregler gjelde.

Dersom det oppstår tvist om krav på erstatning, skal dette avgjøres ved skjønn, jf. § 6 andre ledd. Skjønnets avgjørelse er tvangsgrunnlag på samme måte som en dom. I § 6 tredje ledd henvises det til § 5 tredje ledd hvilket betyr at utgifter i forbindelse med erstatningstvist skal bæres av skjerperen. Ved et eventuelt overskjønn gjelder reglene i tvml. § 180, jf. ovenfor.

6.2.2.6 Skjerpers sikringsplikt

Skjerper skal sørge for å holde skjerpet forsvarlig inngjerdet dersom det medfører fare for mennesker eller husdyr, jf. bvl. § 7. Som «skjerpet» anses selve lete/undersøkelsesstedet. Dersom arbeidet i dette området blir innstilt, må skjerperen sikre det på varig måte. Nærings- og energidepartementet har fastsatt nærmere bestemmelser om hvordan skjerpet skal sikres, jf. forskrift nr. 688 fra 1987.

Brudd på sikringsplikten kan straffes med bøter, jf. bvl. § 64 første ledd nr 2.

2.3 Muting

Erverv av bergrettigheter kan enten skje ved opprinnelig eller ved avledet erverv. I førstnevnte tilfelle sikrer man seg en rett som ingen har hatt før en, mens man i det andre tilfellet overtar en annens rett.

Bvl. har regler om opprinnelig erverv av bergrettigheter i kapittel 3 og kapittel 4. Kapittel 3 omhandler muting, mens kapittel 4 omhandler utmål. Reglene om muting vil bli behandlet her, mens utmål behandles i kapittel 2.4.

6.2.3.1 Hva er muting?

Muting kommer fra det tyske ordet «muten» eller «muthen» som betyr å begjære eller forlange. I bergretten har det fått betydningen å begjære rett til et mineral som omfattes av bergregalet. Brukt som substantiv betegner «muting» den registrerte bergrettighet. Muting er et registreringssystem som går ut på at den som vil sikre seg rett til å undersøke forekomster av mutbart mineral og rett fremfor andre til å utvinne mineralet (utmål) i området, må begjære muting, jf. bvl § 8. En begjæring må skje i form av en mutingssøknad til Bergvesenet som dersom visse vilkår er opp-

fylt, skal utstede mutingsbrev. Mutingsbrevet gir muteren visse fortrinnsrettigheter som beskrives nærmere under kapittel 2.3.3.

6.2.3.2 Vilkår for muting

Utgangspunktet i bvl. er at den som oppfyller nærmere fastsatte vilkår i loven, har krav på å få mutingsbrev.

Krav til mutingssøknadens innhold

Et av vilkårene for å få utstedt mutingsbrev, er at søkeren må angi hva slags mineraler han antar finnes i området, jf. bvl. § 11 første ledd nr. 4. Etter loven er det tilstrekkelig med en pretensjon om at det finnes mineraler i det aktuelle området. Det kreves ikke bevis for at det faktisk finnes.

Videre skal mutingssøknaden inneholde søkerens navn og fullstendige adresse. Etter endring av bvl. § 2 som følge av tilpasning til EØS-avtalen, bør § 11 nr. 2 tolkes slik at mutingssøknaden skal inneholde opplysninger om søkers tilknytning til EØS. Det som skal opplyses er således om søker er EØS-statsborger og bosatt i en slik stat, eller hvis søkeren er et aksjeselskap eller annet selskap med begrenset ansvar, en korporasjon eller en stiftelse – om styremedlemmene er EØS-statsborgere og bosatt i en slik stat, samt om selskapet er hjemmehørende i EØS. Søknaden må dessuten angi hjørnepunktenes koordinater for det mutingsområdet (bvl § 9) det søkes om, samt opplysninger om kommune og «så vidt mulig» gårds- og bruksnummer og grunneiers navn.

Ved forskrift av 18. august 1987 nr. 690 er det fastsatt nærmere regler om hvilke opplysninger en mutingssøknad skal inneholde.

Om behandlingen av mutingssøknaden

I bvl § 10 er det bestemt at mutingssøknaden skal sendes til bergmesteren i det distrikt der det omsøkte mutingsområdet ligger. Ordningen med distriktsvise bergmestere er avskaffet fra 1. juni 1994. Søknaden skal derfor sendes til den sentraliserte enhet som er Bergvesenet i Trondheim. Når mutingssøknaden kommer inn til Bergvesenet, skal den gis påtegning om hvilken dag den er kommet inn, jf. bvl § 12. Dette henger sammen med reglene om muterens alder i felt, jf. bvl § 16. Se nærmere under punkt 2.3.4.

Dersom søknaden er ufullstendig eller uklar, skal Bergmesteren sette en frist for søkeren til å sende inn det materialet som er nødvendig for å avgjøre søknaden, jf. bvl. § 13. Dersom søkeren ikke har betalt inn tilstrekkelig forskudd til dekning av behandlingsgbebyr, skal det også settes en frist for dette. Det skal opplyses at søknaden vil bli avslått dersom de fastsatte fristene ikke overholdes. Bergvesenet kan om nødvendig forlenge fristene.

Avslag på mutingssøknad

En mutingssøknad skal for det første avslås dersom søkeren er fremmed statsborger eller annet rettssubjekt som nevnt i bvl § 2 andre ledd og ikke er omfattet av unntaket i samme bestemmelse, jf. § 14. Unntaket gjelder for statsborgere i EØS-stater som er bosatt i en slik stat og foretak som er hjemmehørende i en EØS-stat. Søkere som ikke faller inn under disse kriteriene, trenger konsesjon iht. bvl. § 2, jf IK § 17, for å kunne erverve mutingsrett. Etter bvl. § 14 må slik konsesjon foreligge for at vedkommende skal kunne få innvilget sin mutingssøknad.

Mutingssøknader fra Bergmesteren eller noen av hans fullmektiger (Bergvesenet) skal også avslås, jf. bvl § 59. Dette gjelder imidlertid ikke dersom departementet samtykker i at disse kan erverve mutingsrett. Videre skal en søknad avslås dersom det ikke er mulig å påvise området i marken på bakgrunn av de innsendte opplysninger eller det omsøkte mineral ikke er mutbart. Etter § 14 nr. 5 skal avslag også finne sted dersom søker ikke har innbetalt forskudd på behandlingsgebyr.

Dessuten skal en mutingssøknad avslås dersom det må antas at søkeren opptrer på vegne av en som allerede har en bergrettighet i området som det søkes om muting i. Bestemmelsen tar sikte på å unngå at utmålsplikten omgås ved at samme område belegges med sekundær mutingsrett av samme interessent. Det påligger Bergmesteren å søke avklaring på om det foreligger interessefellesskap.

Avslag på mutingssøknad skal skje skriftlig, jf. bvl § 14 andre ledd. Avslaget er et enkeltvedtak. Etter forvaltningsloven (fvl.) § 27 skal søker underrettes om vedtaket. I underretningen skal det bl.a. opplyses om klageadgang, klagefrist og den nærmere fremgangsmåte ved klage og om retten til å få se sakens dokumenter. Enkeltvedtak kan påklages etter reglene i fvl. §§ 28 flg.

6.2.3.3 Utstedelse av mutingsbrev

Dersom mutingssøknaden ikke blir avslått etter § 14, skal Bergvesenet utferdige mutingsbrev, jf. bvl § 15 første ledd. Lovens formulering innebærer at søker har krav på å få mutingsbrev dersom det ikke foreligger noen avslagsgrunn. Loven åpner således ikke for diskresjonær prøving av om vedkommende skal få utstedt mutingsbrev.

I § 15 angis det nærmere hva mutingsbrevet skal inneholde. Bl.a. skal muterens navn og adresse samt hvilket mutbart mineral som det antas finnes i området, fremgå av mutingsbrevet. Videre skal det fremgå hvilket område som er mutet. Dette gjøres ved angivelse av koordinatene for områdets hjørnepunkter med referanse til det offisielle kartverk som er benyttet. Det følger av § 9 at mutingsområdet ikke kan være større enn 300.000 m^2 , og den lengste siden kan ikke være lenger enn 1.200 meter. Det skal anmerkes på mutingsbrevet dersom Bergmesteren antar at noen andre har mutingsbrev eller utmål i det samme området eller i nærheten.

6.2.3.4 Varsel ved utstedelse av mutingsbrev

På bakgrunn av Sametingets ønske samt samel. § 2-2 og ILO-konvensjon nr 169 art 6 og 15 sender Bergvesenet kopi til Sametinget av de mutingsbrev som blir utstedt i Finnmark. Finnmark Jordsalgskontor får som arealforvalter av statens grunn i Finnmark, dessuten oversendt en liste over opprettholdte mutinger en gang pr år.

2.4 Muterens rettigheter og plikter

6.2.4.1 Mutingsretten

Iht. bvl § 8 har muteren rett til å undersøke forekomster av mutbart mineral innenfor mutingsområdet. Muteren har dessuten en fortrinnsrett til å få utmål (rett til utvinning) i området og til å utnytte forekomsten. Mutingsretten skal gi muteren anledning til å foreta de undersøkelser som er nødvendige for å få klarlagt om vilkårene for utmål er til stede, sml. bvl. § 23.

Muterens rett til undersøkelsesarbeider er det sentrale element i mutingsretten, jf. bvl § 17. Iht. § 17 kan muteren foreta de undersøkelsesarbeider som er nødvendige for å undersøke om det finnes forekomster av mutbart mineral, som har en slik rikholdighet, størrelse og beskaffenhet ellers at den kan antas å være eller innen

rimelig tid bli, drivverdig. I denne sammenheng gir lovgivningen adgang til å foreta prøvedrift, jf. IK § 18. Bestemmelsen er et unntak fra kravet om driftskonsesjon. Prøvedrift er drift som bare har til formål å foreta en foreløpig undersøkelse av forekomstens drivverdighet. Videre må det heller ikke tas ut mer enn 10.000 tonn råmalm pr. år ved hver for seg avsondret drift. Begge vilkårene må være oppfylt for at det skal være konsesjonsfri prøvedrift i lovens forstand. Dersom det tas ut mer enn 10.000 tonn råmalm pr. år i kommersielt henseende, regnes det ikke som prøvedrift, og man må ha konsesjon etter IK § 11 andre ledd. Uttrykket «råmalm» omfatter ikke gråberget som tas ut samtidig. Med «hver for seg avsondret drift» menes ikke det enkelte arbeidssted som sjakt eller stoll, men arbeidssteder som i økonomisk eller teknisk henseende er knyttet sammen til en driftsenhet. Nærings- og energidepartementet kan dispensere fra kvantumsgrensen. Nærings- og energidepartementet avgjør i tvilstilfeller hva som er prøvedrift. I denne sammenheng kan departementet bestemme at driften skal stanse eller holdes innenfor nærmere angitte grenser. Overtredelse av disse bestemmelsene kan straffes med bøter, jf. IK § 18. I forbindelse med undersøkelsesarbeidet kan det være behov for å bygge vei, kjøring over annen grunn med maskiner og utstyr, sette opp hus for maskiner osv. Disse tiltakene kan imidlertid ikke iverksettes uten videre. Muteren kan rent faktisk ikke foreta annet enn skjerpearbeid før samtykke foreligger fra grunneier eller bruker om erverv eller bruk av grunnen, jf. bvl § 18 første ledd med henvisning til § 4. Dersom samtykke ikke gis, kan grunn og rettigheter kreves avstått ved ekspropriasjon, jf. § 18 første ledd med henvisning til § 40, se kapittel 2.6.1 nedenfor.

Det fremgår av § 18 andre ledd at de begrensningene som gjelder på steder fredet for skjerping, også gjelder for muterens undersøkelsesarbeider i mutingsområdet. Muteren kan dog foreta geofysiske målinger som ikke medfører skade i de tilfeller det er fri ferdselsrett i innmark etter § 3 i friluftsloven. For øvrig kommer reglene i motorferdsell. til anvendelse, jf. kapittel 5.5 nedenfor.

§ 18 tredje ledd sier uttrykkelig at muteren ikke kan foreta undersøkelsesarbeider i et utmålsområde uten samtykke fra utmålshaveren.

6.2.4.2 Forholdet til andre mutere

Lovens utgangspunkt er at flere kan få mutingsbrev på samme eller delvis det samme området. For å unngå de problemer man tidligere hadde da flere kunne arbeide samtidig innenfor et område, ble det i bvl § 19 tatt inn «kjøreregler» som regulerer forholdet muterne imellom. Utgangspunktet er at eldste muter har best alder i felt (prioritet), jf § 16. Muterens alder i felt regnes fra den dag mutingssøknaden kom inn til Bergvesenet. Mutere med yngre alder i felt, kan ikke foreta undersøkelsesarbeider i fellesområdet så lenge den eldre muters rett består. Eldre muter kan imidlertid samtykke til at yngre mutere foretar undersøkelsesarbeider. Yngre muter kan heller ikke regne med å få utnyttet sin mutingsrett dersom eldre muters rett blir erstattet av utmål i samme området. Også i et slikt tilfelle vil yngre muter være avhengig av samtykke fra utmålshaver for å kunne foreta undersøkelsesarbeider, jf. § 18 tredje ledd. Yngre muter kan imidlertid foreta skjerpearbeider i den eldre muters mutingsområde, jf. bvl. § 3 fjerde ledd. Dersom flere mutere har samme alder i felt, kan alle foreta undersøkelsesarbeider i det området som er felles, jf. bvl. § 19 andre ledd.

I bvl § 16 er det nærmere bestemmelser om når muterens alder i felt skal regnes fra. Som nevnt er utgangspunktet i bvl § 16 første ledd at muterens alder i felt regnes fra den dag søknaden kom inn til Bergvesenet. Søknader som innkommer samme dag, regnes for å være innkommet samtidig, og muterne anses da for å ha samme

alder i felt. Søknad som innkommer etter kontortidens slutt (kl. 15.30), anses innkommet neste dag.

Dersom en utmålssøknad omfatter areal i tillegg til mutingsområdet, får ikke tilleggsarealet samme alder i felt som mutingsområdet. Bvl. § 16 bestemmer at alder i felt for dette området skal regnes fra den dag utmålssøknaden kommer inn til Bergvesenet.

6.2.4.3 Muterens sikringsplikt

Bvl. har i § 19 a, som ble tilføyd ved lov 3. mai 1985 nr. 25, bestemmelser om muterens plikt til å sikre gruveåpninger og andre åpninger i grunnen samt tipper (steinhauger, rester av gråberg som er tatt ut av fjellet) og utlagte masser som muteren enten selv har laget eller benyttet seg av. Sikringsplikten gjelder bare dersom det forannevnte kan føre med seg fare for mennesker eller husdyr. Loven krever at sikring skal foretas mens undersøkelse eller prøvedrift pågår. Når virksomheten blir innstilt, enten midlertidig eller for alltid, skal sikringene være varige og forsvarlige. Sikringsplikten gjelder også forebyggende tiltak mot ras. Det er utarbeidet forskrifter om hvordan sikring skal skje, jf. forskrift 18. august 1987 nr. 688.

6.2.4.4 Muterens plikt til forhåndsvarsel, sikkerhetsstillelse og erstatning

Bvl. har ingen særskilt bestemmelse som pålegger muteren å varsle før undersøkelsesarbeider igangsettes. Det samme gjelder plikt til sikkerhetsstillelse for skader som kan oppstå samt til plikt til å betale erstatning for de skader som faktisk inntreffer. Det er imidlertid sikker rett at bestemmelsene i §§ 5 og 6 som i utgangspunktet bare gjelder skjerper på skjerpestadiet, også får anvendelse på muter på mutingsstadiet, jf. om dette foran i kapittel 2.2.4 og 2.2.5. Fra praksis kan nevnes at Bergvesenet ved utstedelse av mutingsbrev i områder der det drives tamreindrift, gjør muteren oppmerksom på at denne næringen er en viktig bruker av området. Muteren bør ta kontakt med det aktuelle reinbeitedistrikt før det igangsettes mutingsarbeid.

6.2.4.5 Mutingsrettens varighet

I bvl. § 20 bestemmes at muterens rett faller bort dersom det ikke søkes om utmål innen 7 år fra den dag mutingsbrevet ble utferdiget. Det kreves at søknaden om utmål må være kommet inn til Bergvesenet innen 7 års fristen. Muteren kan søke Bergvesenet om forlengelse av 7 års fristen. Slik forlengelse kan gis med inntil 3 år. Det kreves at muteren sannsynliggjør at undersøkelsene pga. særlige natur- eller klimaforhold, grunnens særlige beskaffenhet, arbeidsstans eller liknende forhold, ikke kan fullføres før fristen løper ut.

I § 21 andre ledd er det en egen bestemmelse for de tilfeller der tvist om mutingsretten eller om adgangen til å foreta undersøkelsesarbeider, har ført til at det ikke har vært mulig å foreta undersøkelsesarbeider. Muteren kan i disse tilfellene søke Bergvesenet om å få forlenget fristen med så lang tid som undersøkelsesarbeidene har stått i stampe. Det er her naturlig nok ingen fastsatt årsgrense.

Ved begge fristforlengelsesalternativene, må søknad om fristforlengelse være kommet inn til Bergvesenet før fristen løper ut. I praksis har det vist seg at behovet for fristforlengelse har vært lite. Bergvesenet har kun mottatt et fåtall søknader om forlengelse av fristen. Det må betales en nærmere fastsatt årsavgift til staten ved Bergvesenet for å få beholde mutingsretten, jf. bvl. § 45.

2.5 Utmål

6.2.5.1 Vilkår for utmål

Det er bare muteren som kan kreve utmål, jf. bvl. § 23. En skjerper kan f.eks. ikke gå rett fra skjerpestadiet til utmål, men må innom en registrering i form av mutingsbrev. Dersom det er flere mutere i et område, kan bare den eldste muter kreve utmål, jf. bvl. § 24 første ledd. Hovedvilkåret for å få utmål er at muteren sannsynliggjør at den undersøkte forekomsten har en slik rikholdighet, størrelse og beskaffenhet ellers at den kan antas å være eller innen rimelig tid, bli drivverdig. Det er ikke i loven stilt krav til hvordan utmålssøker skal sannsynliggjøre sitt krav, og Bergvesenet vil avgjøre dette i hvert enkelt tilfelle. Prøvemateriale må kunne kreves fremlagt.

Som nevnt under pkt 2.4.5 må muter søke om utmål innen 7 år fra den dag han fikk utstedt mutingsbrev, men denne fristen kan i visse tilfeller forlenges.

6.2.5.2 Utmålssøknad

Utmålssøknadens innhold

Med unntak for at det skal henvises til utstedt mutingsbrev, er det langt på vei de samme opplysninger som skal være med i en utmålssøknad som i en mutingssøknad, jf. fremstillingen i pkt 2.3.2 ovenfor og bvl § 27. Det skal være en fullstendig og nøyaktig beskrivelse av utmålets beliggenheten samt hvilke mutbare mineraler utmålet inneholder. Videre skal det redegjøres for foretatte undersøkelsesarbeider og resultatene av dem.

Dersom søker er en annen enn den som mutingsbrevet er utstedt til, må søker legitimere overfor Bergvesenet at han er rette innehaver av retten etter mutingsbrevet. Dersom det omsøkte området er fredet for skjerping iht. § 3 første, andre eller femte ledd, skal søker opplyse om dette. Noen tilsvarende opplysningsplikt er ikke fastsatt for mutingssøknader. Nærings- og energidepartementet har ved forskrift 18. august 1987 nr. 692 fastsatt nærmere regler om hvilke opplysninger som skal være med i en utmålssøknad.

Nærmere om behandlingen av utmålssøknaden

Utmålssøknad skal sendes til Bergvesenet i Trondheim, jf. bvl. § 26. Søknaden skal være skriftlig eller telegrafisk. Selv om det ikke fremgår av loven, må søknaden kunne sendes på telefaks. Dersom søkeren trenger hjelp til å sette opp en utmålssøknad, kan vedkommende få hjelp av Bergvesenet.

Når en utmålssøknad kommer inn til Bergvesenet, skal den straks gis påtegning om hvilken dag den er kommet inn, jf. bvl § 28. Dersom utmålssøknaden ikke er fullstendig eller behandlingsgebyr ikke er innbetalt, skal det settes en frist for innsendelse av tilleggsopplysninger og innbetaling av tilstrekkelig behandlingsgebyr, jf. § 28 andre ledd, jf. § 13.

Avslag på utmålssøknad

En utmålssøknad skal for det første avslås dersom forskudd på behandlingsgebyr ikke blir betalt innen den frist som Bergvesenet fastsetter. For det andre skal søknaden avslås dersom det etter de foreliggende opplysninger, er åpenbart at vilkårene for å gi utmål ikke er til stede, jf. bvl. § 29.

Dersom utmålssøker eller representant for ham ikke møter på utmålsforretningen, kan søknaden også avslås, jf. § 31 (se nærmere nedenfor). Avslag skal imidlertid ikke finne sted dersom Bergmesteren finner at saken er tilstrekkelig opplyst slik at utmål kan gis i samsvar med søknaden.

6.2.5.3 Utmålsforretning

Dersom utmålssøknaden ikke blir avslått etter § 29, skal det holdes utmålsforretning. Det skal vanligvis holdes befaring av utmålsområdet i forbindelse med utmålsforretningen. Søker skal innkalles til utmålsforretningen med minst fire ukers varsel. Eier og bruker av grunnen skal også varsles om utmålsforretningen dersom det er mulig. Videre skal annen innehaver av mutings- eller utmålsrett varsles dersom forretningen kan få betydning for deres rett. Nærings- og energidepartementet har gitt forskrifter fastsatt 18. august 1987 nr. 693 om utmålsforretning. Det fremgår av disse at Bergmesteren eller en av hans fullmektiger skal administrere utmålsforretningen, og at det skal føres en utmålsprotokoll fra utmålsforretningen. Etter forskriften skal administrator på vegne av grunneierne ta forbehold om deres rettigheter etter bvl. Utmålet skal merkes av i terrenget, og grensene skal nøye beskrives i utmålsprotokollen, jf. bvl. § 32 andre ledd. Om utmål skal gis, avgjøres ved kjennelse (iht. pkt. 4 bokstav e i forskrift nr. 693) som kan påklages til Nærings- og energidepartementet iht. forvaltningslovens regler om enkeltvedtak, jf.< § 28.

6.2.5.4 Avgjørelse av utmålssøknaden

Dersom vilkårene for å få utmål foreligger, skal utmål gis, jf. bvl. § 33. Bergvesenet skal utferdige utmålsbrev dersom utmål blir gitt, jf. bvl. § 34. Som ved muting, er det heller ikke her lagt opp til en diskresjonær prøving av om utmål i det enkelte tilfellet skal gis. Dersom lovens vilkår er oppfylt, har vedkommende krav på å få utmål. Nærings- og energidepartementet kan ved forskrift gi nærmere bestemmelser om hva utmålsbrevet skal inneholde samt fastsette skjema for dette. Foreløpig er dette ikke blitt gjort.

Dersom vilkårene for å få utmål ikke foreligger, skal søknaden avslås. Dersom vilkårene bare foreligger for en del av området, skal det gis utmål for denne delen dersom søker ønsker det.

6.2.5.5 Merking av utmålsområdet

Det er viktig å ha oversikt over hvilke områder som er belagt med utmål, bl.a. av hensyn til andre interessenter. Bergvesenet kan derfor pålegge utmålshaver å foreta en synlig og varig merking av utmålsområdet i marken, jf. bvl. § 35. Utmålet skal dessuten legges inn på kart. Dette kartet skal ligge ved protokollen fra utmålsforretningen. Nærings- og energidepartementet har gitt forskrifter om utmålskart, jf. forskrift 18. august 1987 nr. 694. Her angis nærmere hvordan området skal tegnes inn.

6.2.5.6 Utmålshavers rettigheter

Utmålshavers rett består først og fremst i at han har enerett til å utvinne de mutbare mineralene innen utmålsområdet, jf. bvl § 36. Utmålshaver kan dog ikke iverksette gruvedrift før han har fått konsesjon etter IK kapittel II. Disse reglene vil bli behandlet nærmere under kapittel 2.7 nedenfor.

Før utmålshaver får konsesjon, kan han ikke foreta andre arbeider enn han kunne som muter. I praksis betyr dette at utmålshaver kan foreta undersøkelsesarbeider og prøvedrift. I motsetning til muteren, er utmålshaver beskyttet mot skjerping, dvs, dette er kun tillatt med hans samtykke, jf. bvl. § 3 tredje ledd. Han er også beskyttet mot undersøkelsesarbeider fra mutere, jf. bvl. § 18 tredje ledd.

Steder som er «fredet» for skjerping, skal også være «fredet» for utmålshavers undersøkelser og drift, jf. bvl. § 37 første ledd. Bergvesenet kan imidlertid gjøre unntak fra dette slik at utmålshaver, unntatt på kirkegårder, kan foreta undersøkel-

sesarbeider og gruvedrift under dagen, jf. § 37 andre ledd. Unntak kan gjøres dersom fordelene for utmålshaveren vil være overveiende i forhold til den skade og ulempe det vil medføre for grunneier og bruker. I områder som er «fredet» med hjemmel i bvl. § 3 kan utmålshaver dessuten foreta geofysiske målinger som ikke medfører skade under forutsetning av at det i dette området er fri ferdselsrett, jf. friluftsloven § 3.

Utmålshaver har rett til å bryte ut og nyttiggjøre seg alle mutbare mineraler i utmålsområdet, jf. bvl § 38. Utmålshaver har også rett til å bryte ut de ikke-mutbare mineralene dersom det er nødvendig for å bryte ut de mutbare. De ikke-mutbare mineralene har utmålshaver rett til å nyttiggjøre seg dersom de har karakter av et biprodukt. Uttrykket innebærer at de mutbare mineraler må være hovedbestanddeler verdimessig sett. Dersom utmålshaver ønsker rådighet over øvrige mineraler, må vedkommende i så tilfelle søke om ekspropriasjon etter IM. De ikke-mutbare mineralene tilhører grunneieren, men loven har altså åpnet for at disse kan utnyttes av utmålshaver. Det skal nevnes at utmålshaver må betale en avgift til grunneieren for uttaket av mineraler, også de ikke-mutbare, jf. bvl. § 42, hvoretter grunneieren skal ha en årlig avgift på «1 promille av verdien av alt som gruveeieren henter ut fra utmålet og som han nyttiggjør seg ved omsetning». Dette betyr at grunneieren ikke får noe vederlag for ikke-mutbare mineraler som gruveeieren bruker til gjenfylling av sjakter, anlegg av veier mv. Dersom Bergvesenet før prøvedrift eller gruvedrift igangsettes, finner ut at forekomsten av ikke-mutbart mineral er såpass stor at den kan gjøres til gjenstand for selvstendig utnyttelse, kan utmålshaver ikke nyttiggjøre seg denne forekomsten, jf. § 39 andre ledd. Det vil da være grunneier som selv skal bestemme om den skal utnyttes og hvem som i tilfelle skal stå for utnyttelsen.

6.2.5.7 Utmålshavers sikringsplikt

Også utmålshaver har plikt til å sikre åpninger i grunnen o.l. som kan medføre fare for mennesker eller husdyr, jf. bvl § 39a. Etter loven kreves det en forsvarlig sikring av åpningene. Ved nedleggelse, innstilling av virksomheten eller ved oppgivelse av utmålet skal sikringen i tillegg være varig. Gruveåpninger utenfor utmålet, skal også sikres når de virker som adkomst til malmen i utmålet, eller har annen tilknytning til utmålet. Sikringsplikten gjelder uten hensyn til om åpningene er laget av utmålshaver eller ikke. Utmålshaver skal også iverksette forebyggende tiltak mot ras og tipper og utlagte masser som utmålshaver har laget, eller som utmålshaver har ervervet retten til, jf. bvl. § 39a andre ledd.

Dersom det blir knyttet driftskonsesjon til utmålet, kan utmålshaveren pålegges et stedsevarig vedlikehold av sikringene. Videre kan han pålegges å stille sikkerhet for vedlikeholdet av sikringene etter oppgivelsen av utmålet, jf. bvl. § 39a tredje ledd. Nærmere regler om sikringsplikt er gitt ved forskrift av 18. august 1987 nr. 688.

6.2.5.8 Varighet av utmålshavers rett

Utmålsretten er ikke en varig rett. Iht. IK § 12 må erverver av et utmål sette i gang prøvedrift eller søke konsesjon for regelmessig drift innen ti år regnet fra utmålsbrevets dato. Bakgrunnen for dette er at lovgiver har villet unngå at potensielle forekomster skal ligge ubenyttet over lengre tid dersom det er grunnlag for å iverksette drift på forekomsten. Utmålshaver kan imidlertid søke Nærings- og energidepartementet om forlengelse av ti års fristen. Etter IK § 12 andre ledd skal det som utgangspunkt ikke nektes fristforlengelse dersom området må anses å være en rime-

lig reserve for utmålshavers gruvedrift. Lovgiver har ment at det bør være adgang til å sikre seg reserver for videre drift.

Med mindre andre grunner tilsier det, bør forlengelse heller ikke nektes så lenge det antas ingen andre vil være interessert i å sette i gang drift i utmålsområdet. Samfunnets interesse i at områder ikke blir liggende ubenyttet, er også her det avgjørende. Ved forlengelse kan fristen forlenges inntil ti år om gangen. Det åpnes i loven for at utmålshaver kan søke om forlengelse flere ganger. I forarbeidene er det forutsatt at det skal gis forlengelse for så lang tid som mulig innenfor ti års fristen.

I IK § 12 fjerde ledd åpnes det for sanksjoner mot den utmålshaver som ikke iverksetter prøvedrift eller søker om driftskonsesjon innen ti år fra utmålsbrevets dato. Etter § 31 kan departementet fastsette en frist for utmålshaver til å sørge for at utmålet overdras til andre. Dersom denne fristen oversittes, kan Nærings- og energidepartementet uten varsel selge utmålet etter reglene om tvangsauksjon så langt de passer, eller med bindende virkning erklære rettigheten for bortfalt, jf. IK § 32 andre ledd.

2.6 Avståelse av grunn og rettigheter

Som nevnt er det få inngrep i grunnen en muter eller utmålshaver kan foreta uten samtykke fra grunneier eller bruker av grunnen. For at muter og utmålshaver skal få gjennomført de nødvendige undersøkelsesarbeider, eventuelt prøvedrift og drift, har loven i kapittel 5 ekspropriasjonsbestemmelser som skal sikre dette.

Bestemmelsene i bvl. suppleres av andre ekspropriasjonsregler, se f.eks. veiloven § 50 og oreigningsloven § 30 nr. 32.

6.2.6.1 Avståing med hjemmel direkte i loven

Iht. bvl. § 40 første ledd kan den som har fått mutingsbrev, kreve avstått grunn og rettigheter som han trenger for å kunne foreta undersøkelsesarbeider. Dette vil i praksis bety at det kan kreves avstått grunn til veier, berghaller, vannledninger, bygninger over dagen osv. i den utstrekning dette er nødvendig for å kunne gjennomføre undersøkelsesarbeidene. I bvl. § 40 andre ledd gis utmålshaver rett til å kreve avstått grunn og rettigheter som han trenger til gruvedriften. I tillegg til det som trengs for selve gruvedriften, kan det bl.a. være behov for grunn til oppføring av boliger for arbeiderne og oppredningsverk. For steder som er fredet for skjerping, jf. bvl. § 3, kan det bare kreves avståing til nødvendig adkomstvei. Dette gjelder også i eldre muters mutingsområde hvis denne ikke gir samtykke til at avståing kan skje i videre utstrekning.

Om avståing skal finne sted og evt i hvilket omfang, skal avgjøres ved skjønn, jf. bvl. § 40 fjerde ledd.

Dersom det blir begjært (sannsynligvis av den som det blir ekspropriert fra), kan skjønnsretten treffe bestemmelse om at undersøkelsesarbeidene eller driften skal være satt i gang innen en bestemt frist. Dersom fristen ikke overholdes, skal bestemmelsene i oreigningsloven § 10 andre til femte ledd komme til anvendelse.

Ved fristoversittelse kan den opprinnelige eier eller rettighetshaver kreve at ekspropriasjonsinngrepet gjøres om mot at han gir fra seg ekspropriasjonsvederlaget. I medhold av oreigningsloven § 10 tredje ledd kan staten gå inn og overta retten fremfor den opprinnelige eier. Dette kan også skje selv om den opprinnelige eier ikke har fremsatt et slikt krav. Staten må si fra innen tre måneder fra det er fremsatt krav etter andre ledd. Det er videre en forutsetning at staten bruker eiendommen overensstemmende med ekspropriasjonsgrunnlaget.

6.2.6.2 Avståing etter særskilt tillatelse

I bvl. § 41 er det gitt egne avståelsesregler for utmålshaver. Etter denne bestemmelsen skal avståing skje med tillatelse fra Kongen og ikke ved skjønn. Bakgrunnen for dette er at den avståelse av grunn og rettigheter som kan skje med hjemmel i bvl § 41 er mer omfattende og inngripende. Lovgiver har derfor funnet det nødvendig at avgjørelsen tas av Kongen. Utmålshaver kan med hjemmel i § 41 kreve avstått grunn og rettigheter på steder der avståing ikke kan skje i medhold av § 40. Bl.a. vil det være i en annens utmål og i eldre muters mutingsområde. For å få avstått grunn i et slikt område, stilles det i loven vilkår om at grunnen eller rettigheten trengs til utvinning av særlig verdifulle og samfunnsnyttige mutbare mineraler, og at grunnens verdi for den som søker avståing, er vesentlig større enn det tap som vil bli voldt vedkommende grunneier og bruker eller eldre muter. Det stilles altså krav om en betydelig fordelsovervekt for utmålshaver kontra de andre.

Videre kan det kreves avstått grunn og rettigheter når disse er nødvendige i metallurgisk behandling eller annen foredling av utvunne mineraler. Forutsetningen for dette er imidlertid at det anses ønskelig av hensyn til rasjonell drift at foredlingen foregår i tilknytning til utvinningen. I § 41 første ledd nr 3 gis utmålshaver mulighet for å kreve avstått rett til å føre hjelpedrift gjennom en annens utmål eller en eldre muters mutingsområde. Dette kan skje dersom hjelpedriften er nødvendig for driften av gruven.

Etter § 41 andre ledd kan det stilles vilkår som anses ønskelige for at virksomheten kan foregå på mest mulig rasjonell måte og som sikrer grunneiers, naboers og allmennhetens interesser. I denne forbindelse skal det tas hensyn til at virksomheten blir minst mulig skjemmende for omgivelsene og naturen på stedet. Dersom det er mulig, skal det arbeides for at terrenget kan få tilbake sitt gamle utseende når virksomheten nedlegges.

6.2.6.3 Skal avståing av grunn og rettigheter skje til eie eller til bruk?

Loven sier intet om avståingen skal skje til eie eller til bruk. I lovforarbeidene er det derimot trukket opp retningslinjer. I § 40-tilfellene er det skjønnsretten som skal ta avgjørelsen og det treffer avgjørelsen på et relativt fritt grunnlag. Sannsynligvis vil forarbeidenes retningslinjer bli tatt i betraktning ved avgjørelsen av om ekspropriasjon skal skje til eie eller til bruk. Når tillatelse gis av Kongen etter § 41, vil det i avgjørelsen måtte tas standpunkt til avståelsens karakter.

Utgangspunktet er at avståing av grunn og rettigheter ikke bør skje i større omfang enn det som er nødvendig. Dette vil kunne bety at ekspropriasjon ikke nødvendigvis skal skje til eiendom. En muter med en tidsbegrenset rett normalt på syv år, men med adgang til forlengelse inntil tre år, vil bare ha behov for en bruksrett i den tid undersøkelsesarbeidene pågår. Det kan ikke utelukkes at det i enkelte spesielle tilfeller kan være behov for avståing til eie, men normalt vil ikke dette være tilfelle på dette stadiet.

For utmålshaver er det ikke like opplagt at avståelse skal skje til bruk og ikke til eiendom. Også utmålshaver har en tidsbegrenset rett iom. at forekomsten en gang vil være uttømt. På ekspropriasjonstidspunktet kan det imidlertid være vanskelig å anslå hvor lang tid det kan ta før dette skjer. Usikkerhetsmomentet kan tale for at avståelse skal skje til eiendom. I forarbeidene til bvl. er det sagt at de konsederte bergverk (bergverk som har konsesjon etter IK kapittel II) normalt skal få avstått grunn og rettigheter til eie. Dette hadde sammenheng med den tidligere bestemmelsen om statens hjemfallsrett til konsederte bergverk. I og med at staten en dag skulle overta disse bergverkene, ville den ha bruk for de eksproprierte rettighetene i tilfelle videre drift ved anlegget. Lovens hovedregel er nå at konsesjoner som meddeles

etter IK § 13 nr. 13 skal gis på ubegrenset tid. Dette taler for avståelse til eie fordi det er usikkert når opphør vil finne sted.

Andre hensyn kan også tilsi at avståelsen av grunn eller rettigheter skjer til eiendom, f.eks. at den berørte eiendom ligger i by eller bymessig bebygd område, eiendommen står foran utparsellering uten hensyn til ekspropriasjon eller ekspropriant-en skal oppføre bygninger på grunnen. Når det involveres større verdier i eiendommen, taler reelle hensyn for en permanent løsning ved avståelsen.

6.2.6.4 Utmåling av erstatningen

Etter Grl. § 105 har den som må avstå grunn til muter eller utmålshaver krav på full erstatning. Hvordan dette skal beregnes, fremgår av lov 6. april 1984 nr. 17 om vederlag ved oreigning av fast eigedom. For nærmere redegjørelse vises til generell litteratur på området.

6.2.6.5 Konsesjonsplikt for grunn og rettigheter

Grunn eller rettigheter som muter eller utmålshaver trenger for sin virksomhet, kan enten erverves frivillig eller ved ekspropriasjon. Uansett ervervsform vil slike erverv kunne utløse konsesjonsplikt etter K. Se nærmere beskrivelse av denne loven under kapittel 3.5.3.

2.7 Driftskonsesjon

Det kan ikke settes i gang regelmessig bergverksdrift på mutbare mineraler uten driftskonsesjon, jf. IK § 11 andre ledd. Bestemmelsen gjelder for såvel norske som utenlandske rettssubjekter. Slik konsesjon er ikke nødvendig for staten, norske kommuner og fylkeskommuner. Det skal bemerkes at det ikke trengs konsesjon for prøvedrift, jf. IK § 12 første ledd. En konsesjon kan gis for et eller flere felt. Vanligvis vil et felt bestå av flere utmål. Det sies i lovens § 13 at konsesjonssøker «kan....få konsesjon». Ordlyden trekker derfor i retning av at det er opp til forvaltningens frie skjønn om konsesjon skal gis i det enkelte tilfelle. Søker har altså ikke krav på å få konsesjon slik tilfellet er for muting og utmål.

6.2.7.1 Forutsetninger for konsesjon

Hovedforutsetningen for å få konsesjon er at allmenne hensyn ikke taler imot, jf. IK § 13 første ledd. Lovens uttrykk «almene hensyn» indikerer at det skal utøves et allsidig skjønn. Det skal foretas en vurdering av de samfunnsmessige virkninger av den tiltenkte bergverksdriften. Det er imidlertid noe uklart hvilke hensyn som skal legges til grunn. I utgangspunktet vil ethvert hensyn som har betydning for samfunnet, være allment.

Etter tilpasningen til EØS-avtalen er det ikke lenger anledning til å legge vekt på søkers nasjonalitet. Diskriminerende hensyn er ikke forenlig med loven, selv om en av hovedintensjonene bak loven opprinnelig var å sikre utviklingen av en norskeid bergverksnæring. Det stilles således ikke lenger krav om norsk selskap med norsk styreflertall og norsk styreformann. Loven er nå gjort ikke-diskriminerende overfor alle, ikke bare overfor EØS-foretak og EØS-statsborgere. Et selskap kan derfor tildeles konsesjon uavhengig av i hvilket land det er registrert. Det skal imidlertid bemerkes at loven i § 13 andre ledd nr. 1 åpner for at det kan stilles krav om kapitalsammensetningen i selskapet, bl.a. at egenkapitalsammensetningen i selskapet skal utgjøre en nærmere fastsatt minimumsandel av det samlede kapitalbehov for ervervet, utbyggingen og driften av gruven eller forekomsten, og de til dens

utnyttelse nødvendige anlegg. Selskapet skal også føre en fortegnelse over samtlige deltakere med angivelse av deres statsborgerskap.

Et annet hensyn som kan tale mot konsesjon, er faren for monopolisering av visse typer mutbare forekomster. Videre nevner lovforarbeidene at konsesjonsmyndighetene skal ha anledning til å motarbeide såkalt rund- og overskjerping der konsesjonssøker illojalt eller sjikanøst har lagt sitt utmål ved eller rundt en annens forekomst.

Naturvern- og miljøhensyn vil også være aktuelle vurderingstema. Ønsket om drift kan kollidere med ønsket om å verne naturen. Det er imidlertid særlovgivning som naturvernloven o.l. som i første rekke skal ivareta naturverninteresser, men det kan ikke utelukkes at slike hensyn også kan tas i betraktning etter IK.

6.2.7.2 Vilkår i konsesjonen

Dersom allmenne hensyn ikke taler imot, kan konsesjon gis på de nærmere betingelser Kongen fastsetter, jf. IK § 13 første ledd. Driftskonsesjon gis alltid på vilkår som inneholder bestemmelser om plikter for konsesjonæren. Nærings- og energidepartementet som gir driftskonsesjoner, har en rekke standardvilkår som skal være med i konsesjoner. Det er imidlertid mulig å fravike standardvilkårene. Innsigelser bør da fremsettes overfor departementet når konsesjonssøker har fått tilsagnsbrev med forslag til vilkår som tenkes satt i konsesjonen. § 13 andre ledd fastsetter de grunnregler som skal iakttas ved en konsesjon:

Kapitalsammensetning

§ 13 andre ledd nr. 1 bestemmer at det kan gis regler om kapitalsammensetningen i selskapet. På grunn av ikke-diskrimineringsprinsippet i EØS-avtalen, er det ikke lenger anledning til å sette krav om norsk kapitalandel i selskapet. Bestemmelsens praktiske betydning, hvilket spesifiseres i loven, går på forholdet mellom låne- og egenkapital i selskapet. Egenandelen skal utgjøre en nærmere fastsatt minimumsandel av det samlede kapitalbehov for ervervet, utbyggingen og driften av gruven eller forekomsten og de nødvendige anlegg i den forbindelse. Nærings- og energidepartementet står fritt til å bestemme om et slikt vilkår skal inntas, jf. lovens uttrykk «kan». Det er ikke vanlig å ta det inn.

Driftsstart- og stopp

§ 13 andre ledd nr. 3 bestemmer at forberedende arbeider til igangsetting av bergverksdrift må iverksettes innen en bestemt frist. Hensynet bak regelen er å sikre at drift igangsettes på forekomsten. Vilkåret kan ha en positiv effekt bl.a. på sysselsettingen i distriktene og for å hindre spekulasjonsartede oppkjøp.

Etter samme bestemmelse kreves det samtykke av Nærings- og energidepartementet ved nedleggelse av driften. Dette er nødvendig fordi en nedleggelse kan ha store negative virkninger, først og fremst for sysselsettingen. Med en myndighetsoverprøving vil det kunne bringes på det rene om det er grunnlag for fortsatt drift.

Driftshvile

I en bergverkskonsesjon er det vanlig å ha med et vilkår om at midlertidig driftsstans, såkalt driftshvile, kan skje etter tillatelse fra departementet, eventuelt Bergvesenet. Tillatelse gis vanligvis for 5 år av gangen.

Bakgrunnen for å ha en bestemmelse om driftshvile er at det i økonomisk vanskelige perioder kan være behov for en midlertidig stans i gruvedriften. Det kan ten-

kes at drift siden blir lønnsomt, slik at det ikke er ønskelig å avvikle hele konsesjonsforholdet.

Bergmessig drift

Etter § 13 andre ledd nr. 3 skal driften foregå på bergmessig måte. Departementet stiller et slikt vilkår kombinert med krav om driftsplan over området. En slik plan skal inneholde en beskrivelse av det fremtidige driftsopplegg, bl.a. om deponering av avfallsmasser. Det er Bergvesenet som står for oppfølging av driftsplaner og kontrollerer at driften skjer på en bergmessig forsvarlig måte.

Det stilles regelmessig krav om at den som skal være bergteknisk ansvarshavende, må ha relevant utdanning. Det kreves vanligvis bergeksamen fra Norges tekniske høyskole.

Heftelsesfrie bergverksrettigheter

Etter § 13 andre ledd nr. 16 må eldre panteheftelser og andre begrensede rettigheter vike prioritet for de forpliktelser som er pålagt i konsesjonen, f.eks. mulkt. Alle heftelser må ikke fjernes eller vike prioritet. Det er tilstrekkelig at de med økonomisk betydning av noen grad fjernes slik at statens dekningsmuligheter ikke forringes. Bakgrunnen for dette vilkåret var den lovbestemte hjemfallsretten, og at staten ved hjemfallet skulle overta bergverket heftelsesfritt. Som en følge av at hjemfallsretten ble opphevet i 1990 benyttes ikke lenger dette vilkåret.

Naturvern

Etter § 13 andre ledd nr. 11 kan det stilles vilkår om at konsesjonæren skal unngå skader på naturen. I den grad det kan skje uten urimelige ulemper og utgifter, skal ødeleggelser av naturforekomster og områder søkes unngått når det er ønskelig av vitenskapelige eller historiske grunner eller på grunn av områdenes naturskjønnhet eller egenart. Dersom slike ødeleggelser ikke kan unngås, skal vedkommende myndighet etter naturvernl. få saken forelagt til uttalelse. I denne forbindelse skal det nevnes at departementet pleier å stille vilkår om at det før virksomhet igangsettes, skal settes i gang naturvitenskapelige undersøkelser dersom det kan antas at virksomheten kan medføre betydelig skade på kulturminner. Kostnadene ved en slik undersøkelse skal i rimelig utstrekning bæres av konsesjonæren. Det skal fastsettes en frist for når disse undersøkelsene skal være avsluttet, jf. kulturminnel. I § 13 andre ledd nr. 11 andre avsnitt er det presisert at anleggene skal være minst mulig skjemmende i den utstrekning det er mulig uten å pådra seg urimelige ulemper og utgifter. I den forbindelse skal konsesjonæren skaffe seg varig råderett over tipper og områder som trengs for å gjennomføre påleggene. Videre skal konsesjonæren foreta en forsvarlig opprydning av området etter hvert. I vilkår fra departementet kreves gjerne at det i rimelig utstrekning foretas landskapspleie, eventuelt tilsåing og beplantning. Ved nedlegging av gruvedriften skal opprydningen skje innen to år.

Sikringstiltak

Etter § 13 andre ledd nr. 11 andre avsnitt kan departementet gi bestemmelser om sikring. Det stilles vanligvis vilkår om at det skal være forsvarlig sikring av dagbrudd og åpninger i grunnen innenfor konsesjonsfeltet som har sin årsak i undersøkelser eller bergverksdrift, dersom disse kan medføre fare for mennesker eller husdyr. Ved nedlegging eller innstillelse av virksomheten skal sikringstiltakene skje på en forsvarlig og varig måte for å avverge fare eller skade for omgivelsene. Dette

gjelder også for brudd og åpninger utenfor konsesjonsområdet. Selskapet pålegges vanligvis å vedlikeholde sikringstiltakene også for ettertiden. Denne plikten består i utgangspunktet så lenge det er behov for sikringstiltak på det aktuelle sted.

Infrastruktur

Bergverksdrift kan medføre økt belastning på det offentlige kommunikasjonsnettet. Derfor stilles det vilkår om at konsesjonæren kan bli pålagt å erstatte utgiftene til vedlikehold og istandsettelse av offentlige veier, broer og kaier hvor disse utgifter antas å bli særlig økt ved bergverksdriften. Dersom selskapet selv anlegger veier, jernbane ol., skal disse kunne benyttes av allmennheten. Selskapet gis anledning til å nekte allmenn ferdsel på bedriftens industriområder når det er nødvendig av sikkerhetsmessige grunner.

Sosiale tiltak

Etter § 13 andre ledd nr. 6 kan det pålegges konsesjonæren å sørge for tilfredsstillende bedriftslegeordning for de ansatte. Videre pleier departementet å stille vilkår om at det skal være et førstehjelpsrom ved anlegget samt at det etableres muligheter for syke og skadde i overensstemmelse med de til enhver tid gjeldende lover og forskrifter. I nr 6 åpnes det for at det kan stilles ytterligere vilkår om legeordning, sykehus osv., men dette er etterhvert et lite benyttet vilkår.

Videre blir det vanligvis satt vilkår om at selskapet må sikre en øyeblikkelig erstatning til etterlatte etter den som måtte omkomme ved arbeidsulykke.

Etter nr. 7 kan det kreves at konsesjonæren må ordne med bolig for de ansatte. Dette kreves ikke i praksis.

Prismanipulasjoner

I § 13 andre ledd nr. 9 åpnes det for at departementet kan stille vilkår om at det ikke skal eksporteres bergverksprodukter til priser som ligger under de vanlige priser på verdensmarkedet. Det må i så tilfelle innhentes samtykke fra Nærings- og energidepartementet. I forlengelsen av dette kreves det også at import til produksjonen ikke skal finne sted til priser som ligger over de vanlige priser på verdensmarkedet, unntatt ved departementets samtykke. Videre stilles det gjerne vilkår om at avtaler om vederlag for økonomisk, teknisk og merkantil assistanse, kan underlegges departementets godkjennelse.

Bestemmelsen har til formål å forhindre at selskapets eiere indirekte «tapper» det for midler gjennom prisfastsettelsen.

Tidsbegrensning av konsesjonen

Tidligere ble driftskonsesjoner gitt for en begrenset tid, ofte for 50 år, med påfølgende hjemfallsrett av bergverket til staten. Denne ordningen ble imidlertid opphevet i 1990 for nye konsesjoner. For en nærmere beskrivelse av hjemfallsrettsinstituttet vises det til Ot.prp. nr. 54 (1989-90) s. 3 flg.

I følge loven kan driftskonsesjon nå gis på begrenset tid eller uten tidsbegrensning, jf. § 13 nr. 13. I følge forarbeidene skal konsesjon som hovedregel gis uten tidsbegrensning. Vilkårene kan tas opp til revisjon etter 50 år. Konsesjonæren kan da i et slikt tilfelle innen 3 måneder etter at han har fått underretning om de reviderte vilkår, frasi seg konsesjonen. Dersom frafallelse ikke finner sted, er konsesjonæren bundet av de nye vilkårene.

Det løper fremdeles en del bergverkskonsesjoner med hjemfallsklausul slik at staten kan regne med hjemfall av bergverk også i fremtiden. I IK § 41a bestemmes imidlertid at en slik hjemfallsklausul kan falle bort dersom konsesjonæren underkaster seg nye konsesjonsvilkår som fastsettes av Kongen overensstemmende med reglene i IK. I praksis vil dette forutsette at konsesjonærer søker Nærings- og energidepartementet om opphevelse av hjemfallsvilkåret.

Supplerende vilkår

I § 13 andre ledd nr. 17 er det åpnet for at det kan stilles ytterligere vilkår i det enkelte tilfellet. Vilkårene må være påkrevet av allmenne hensyn, eller for ivaretakelse av private interesser som blir skadelidende. Det er noe uklart hva som ligger i denne bestemmelsen. Forarbeidene sier lite om dette, og det er heller ikke praksis på området som kan være oppklarende. Det er viktig å presisere at de supplerende betingelsene ikke må komme i strid med bergverkslovgivningen eller konsesjonslovgivningens hovedformål, nemlig å fremme utnyttingen av de mutbare ressursene. Vilkår må være overensstemmende med det spekter av andre formål som loven fremmer, jf. § 13 nr. 1-17. Generelt skal det bemerkes at domspraksis er forholdsvis liberal mht. å godkjenne de vilkår som forvaltningen stiller i konsesjoner.

6.2.7.3 Endring av konsesjonsvilkårene

Etter søknad til Nærings- og energidepartementet, er det mulig å få endret fastsatte konsesjonsvilkår, jf. IK § 27. Det bestemmes i loven at endringene må holdes innenfor de fastsatte grunnregler som gjelder for fastsettelse av konsesjonsbetingelser. Konsesjonæren må være oppmerksom på at departementet også har adgang til å endre vilkår som ikke søkes endret. Det antas at denne bestemmelsen uttømmende angir når konsesjonsvilkårene kan endres. Det er derfor ikke adgang for departementet til på egen hånd å endre de fastsatte vilkår. Det må imidlertid nevnes at den til enhver tid gjeldende lovgivning vil gjelde for selskapet. Dersom fastsatte vilkår kommer i strid med ny lovgivning, vil vilkåret måtte vike. For helhetens skyld skal nevnes bvl. § 41a som åpner for bortfall av hjemfallsvilkår (stilt i konsesjoner utstedt før juni 1990) dersom konsesjonæren vil underkaste seg nye konsesjonsvilkår, jf. ovenfor i kapittel 2.7.2.

6.2.7.4 Brudd på konsesjonsvilkår eller forutsetninger for konsesjonen

Konsesjoner inneholder alltid bestemmelser om reaksjoner ved overtredelse av konsesjonsvilkår eller avgivelse av uriktige opplysninger i forbindelse med konsesjonsbehandlingen. I § 26 andre ledd bestemmes at konsesjonæren kan ilegges tvangsmulkt dersom vedkommende overtrer konsesjonsvilkår. Det kreves ikke at overtredelsen er kvalifisert. Tvangsmulkten påløper inntil forholdet er brakt i orden, eller den kan forfalle for hver overtredelse. I § 26 andre ledd bestemmes at konsesjonen kan trekkes tilbake. Dette forutsetter imidlertid at vilkår av vesentlig betydning er overtrådt, eller at det er gitt uriktige eller ufullstendige opplysninger om forhold av vesentlig betydning. Ved en tilbaketrekking, kan Nærings- og energidepartementet bestemme at bergrettighetene skal selges innen en bestemt frist, jf. § 26 tredje ledd. Dersom fristen oversittes, kommer § 32 til anvendelse slik at departementet kan selge hele virksomheten på tvangsauksjon.

Dersom konsesjonen skal trekkes tilbake, må vilkår som har blitt overtrådt, ha kommet til uttrykk i konsesjonen. Når det gjelder opplysninger, er det intet krav om

at disse skal fremkomme i konsesjonen. Det kreves bare at de er avgitt i forbindelse med konsesjonsbehandlingen.

2.8 Saksbehandling

I § 24 er det gitt bestemmelser om hvordan en konsesjonssak skal behandles. For det første skal en konsesjonssøknad inneholde de nødvendige beskrivelser. I tillegg kan det kreves supplering med kart, tegninger ol.

Dersom søker er en juridisk person, skal styret avgi en erklæring om at avgitte opplysninger om ledelsen i selskapet og om grunnkapitalen i selskapet er korrekte og angir det reelle forhold. Dette kreves imidlertid aldri i praksis. Dersom det gis uriktige opplysninger, kommer bestemmelsen i straffeloven § 166 om falsk forklaring til anvendelse. Konsesjonssøknaden skal sendes til Nærings- og energidepartementet. Loven legger opp til at det skal skje en høring av berørte offentlige etater i forbindelse med behandlingen av konsesjonssøknaden. Slike søknader sendes på høring til Bergvesenet og den aktuelle kommune og fylkeskommune. I tillegg høres de berørte departementer, vanligvis Landbruk-, Miljøvern-, Kommunal- og arbeid-, Sosialdepartementet og SFT.

Iht. fvl. § 17 skal departementet sørge for at saken er så godt opplyst som mulig før en avgjørelse treffes. Dette kan ha betydning for hvor lang tid det tar å behandle søknaden. Det er innkommet få søknader om bergverkskonsesjoner de siste årene. Ingen av dem er avslått.

2.9 Avgifter

6.2.9.1 Årsavgift til staten

For å beholde sin rett etter mutingsbrev eller utmålsbrev må det betales en årsavgift til staten, jf. bvl. §§ 45-48. Staten betaler ikke årsavgift for sine rettigheter, jf. bvl. § 45 andre ledd. Nærings- og energidepartementet har gitt forskrifter om den nærmere beregningen av avgiften, jf. forskrift 28. januar 1994 nr. 94. For årene 1994-97 er avgiften for muting satt til kr. 30 for hver påbegynt 10.000 m^2 , mens den for utmål er satt til kr. 50 for hver påbegynt 10.000 m^2 . Avgiften skal betales forskuddsvis innen 2. januar til Bergvesenet, men skal ikke betales for det året mutings- eller utmålsbrevet blir utstedt. Dersom avgiften ikke betales innen fristen, skal det betales dobbel avgift innen 31. mars samme år.

Innen 30. januar skal Bergvesenet varsle den som står som innehaver av retten, om fristen for å betale dobbel avgift og om hvilke konsekvenser det har å ikke overholde betalingsfristen på 31. mars. Dersom betaling ikke skjer innen den nevnte frist, faller retten etter mutings- eller utmålsbrevet bort.

Nærings- og energidepartementet har ved forskrift 18. august 1987 nr. 695 fastsatt at Bergvesenet skal utstede kvittering for betalt årsavgift. Av denne skal det fremgå hvilken kommune den aktuelle rettighet ligger i, samt benevnelse på rettigheten, identitetsnummer, areal og avgiftsbeløp.

Bergvesenet skal hvert år utarbeide en fortegnelse over mutingsbrev som er utferdiget, utmål som er gitt og årsavgifter som er betalt i løpet av året. Disse fortegnelsene er offentlige, jf. bvl § 49.

6.2.9.2 Produksjonsavgift til grunneieren

Utmålshaver må betale en avgift til eieren av grunnen, jf. bvl. kap 6. Det skal ikke betales avgift for de første to årene gruven er i drift. Etter dette forfaller avgiften til betaling 1. mars i det påfølgende år, se bvl § 43.

Produksjonsavgiften til grunneieren kom inn i loven delvis til erstatning for den deltakerretten som grunneier før hadde i et utmålsområde. Dersom det er flere grunneiere i et utmålsområde, skal avgiften fordeles mellom dem i forhold til det arealet hver av dem eier innenfor utmålet. Avgiften er på 1 promille av verdien av alt det som gruveeieren bryter ut fra utmålet og som han selger. Dette inkluderer også de ikke-mutbare mineraler som utvinnes fra utmålsområdet, sml bvl. § 39. For perioden 1994-2003 er avgiften begrenset til kr 24.000 pr. år for hvert utmål. Avgiften justeres av Kongen hvert 10 år på bakgrunn av endringer i kjøpekraften. Beregningsgrunnlaget for avgiften er den oppnådde salgspris ved levering av produktene fra gruven. Dersom gruveeier selv utskiller malmen, skal det tas utgangspunkt i prisen ved levering fra oppredningsverket. Ved ytterligere foredling fra gruveeiers side skal prisen baseres på salgsverdi før slik foredling. For å kontrollere at beregningsgrunnlaget er korrekt, skal gruveeier føre bøker som oppgir leveransene fra gruven, jf. bvl. § 44.

2.10 Avledet erverv

Med avledet erverv forstås at et rettssubjekt erverver en allerede eksisterende rett (muting el.) fra et annet rettssubjekt. Dette i motsetning til opprinnelig erverv da det stiftes en ny rett.

6.2.10.1 Bergrettighetene

Krav om konsesjon

Når bergrettigheter overdras, kreves det som hovedregel konsesjon, jf. IK § 11 første ledd, jf § 13. Kravet om konsesjon gjelder for erverv av eiendomsrett eller bruksrett til forekomster av mutbart mineral som andre har mutet eller fått utmål på iht. bvl. Det er gjort unntak fra konsesjonsplikten for staten, norske kommuner og fylkeskommuner. Det er heller ikke nødvendig med konsesjon ved overdragelse innen den nærmeste familie. Dette omfatter bl.a. overdragelse ved skifte av ekteskapelig felleseie eller ved arv eller overdragelse når erverver er overdragerens ektefelle eller beslektet eller besvogret med han i opp- eller nedstigende linje eller i første eller annen sidelinje. Etter EØS-avtalens ikrafttreden gjelder bestemmelsen alle uansett nasjonalitet.

Det presiseres i loven at den fastsatte konsesjon med sine betingelser også vil gjelde for den nye erververen. Vedkommende kan imidlertid søke om å få endret konsesjonsvilkårene, jf. IK § 27

I IK § 13 andre ledd nr. 15 bestemmes at det kreves konsesjon ved videre overdragelse av gruven eller forekomsten selv om den nye erverver er norsk kommune eller fylkeskommune. Dette gjelder ved annen gangs eller senere overdragelser av den aktuelle bergrettighet. Dette betyr at de fastsatte vilkår i den opprinnelige konsesjonen også vil gjelde for ervervende kommuner og fylkeskommuner. Disse kan imidlertid frafalles helt eller delvis etter avgjørelse av Kongen. De formelle vilkår for å få ervervskonsesjon er i det vesentlige de samme som for driftskonsesjon. Dette gjelder også adgangen til å sette vilkår i konsesjonen. Det vises derfor til punkt 2.7 om dette.

Dersom man ikke får konsesjon, vil overdragelsen enten måtte omgjøres eller bergrettighetene videreselges, jf. IK § 31. Dersom dette ikke blir gjort innen den frist som fastsettes av Nærings- og energidepartementet, kan departementet la rettighetene selge på tvangsauksjon, jf. IK § 32. Dersom overdragelsen ikke er gjennomført, kan den ikke kreves fullbyrdet, jf. IK § 29 første ledd. Avtalen er imidler-

tid bindende mellom partene, jf. Rt. 1939 s 653. I det følgende skal det ses på ulike omsetningsformer som kan være praktiske.

Eierskifte

I bvl. er det ingen bestemmelser som regulerer eierskifte av mutingsrett. Det må derfor bygges på de alminnelige formuerettslige regler ved vurderingen av om et mutingsbrev kan overdras. Utgangspunktet er at det er full frihet til å overdra sine formuesgjenstander. Det fremgår forutsetningsvis av IK § 11 første ledd at en mutingsrett kan overdras til eie, mot eller uten vederlag.

I forholdet mellom partene vil en eiendomsoverdragelse av mutingsrett være bindende. Det må imidlertid vurderes hva som skal til for at erververen av en mutingsrett er sikret mot tredjemann, både i forhold til avhenderens kreditorer og konkursbo såvel som godtroende erverver av bergrettigheter.

Av bvl. fremgår det ikke hvilke rettsvernregler som gjelder for erverv av mutingsrett til eie. Det synes imidlertid motsetningsvis å fremgå av bvl. §§ 61 og 62, som gjelder tinglysing av utmål og rettsstiftelser i utmål, at mutingsretten ikke kan tinglyses. Konsesjonen som gis ved erverv av mutingsretten, skal derimot tinglyses, jf. IK § 13 tredje ledd. Reelle hensyn kan tale for at man oppnår rettsvern allerede ved inngåelsen av avtalen om ervervet av mutingsretten. At det er adgang til overdragelse av utmålsrett til eie er ikke eksplisitt uttrykt i bvl. Det fremgår imidlertid forutsetningsvis av § 62 ved at overdragelsen får rettsvern ved tinglysing, at slik overdragelse kan skje. Ved erverv av utmål oppnås rettsvern ved tinglysing etter de samme regler som gjelder for fast eiendom, jf. bvl. § 62 og lov 7. juni 1935 nr. 2 om tinglysing kapittel 3.

Begrensede rettigheter

I mutingsrett og utmål kan det stiftes begrensede rettigheter som total bruksrett, positive og negative servitutter mm. Disse begrensede rettigheter kan i sin tur omsettes eller gi opphav til stiftelse av nye rettigheter. Ifølge IK § 11 er erverv av bruksrett til bergverksrettigheter konsesjonspliktig på linje med erverv til eie. Det må altså skilles mellom bruksrettigheter og andre begrensede rettigheter iom. at disse kan erverves uten konsesjon. Med bruksrett forstås vanligvis at en større eller mindre rådighet som etter loven kan tilligge en eier, er overført til en annen person. F.eks. kan retten til å foreta undersøkelser eller prøvedrift være bortleid. Utenfor de konsesjonspliktige bruksrettighetene faller erverv av negative servitutter som løsingsrett, forkjøpsrett, gjenkjøpsrett el. Dette fremgår forutsetningsvis for opsjonsavtaler, jf. IK § 29. I denne forbindelse skal det påpekes at erverv av opsjonsavtaler i loven er undergitt tidsbegrensning, jf. samme bestemmelse. For bergrettigheter kan det ikke avtales varighet utover fem år. Hensikten med regelen er at ingen i lengre tid skal hindres i å selge sin mutbare forekomst til noen som vil utnytte den.

Særlig om pantsettelse

En av de viktigste begrensede rettigheter som kan stiftes i bergrettigheter, er panteretten. I forarbeidene til bvl. er det forutsatt at det ikke skal være en generell pantsettelsesadgang for mutingsrettigheter. Dette ble i sin tid begrunnet med mutingsrettens korte varighet (syv år), og at den ikke ga noen rett til utnyttelse av forekomsten. Dette gjorde den lite egnet som sikkerhet, og av den grunn burde den ikke være et panteobjekt.

I lov 8. februar 1980 nr. 2 om pant (P) er det imidlertid åpnet for en begrenset pantsettelsesadgang av mutingsrettigheter, jf. § 3-4 nr. 2 bokstav c. Mutingsretten anses som en del av driftstilbehøret og kan pantsettes sammen med eiendomsretten eller en tinglyst og overførbar bruksrett til den eller de faste eiendommer som virksomheten er knyttet til, se P § 3-4 nr 1. Det er kun næringsdrivende som kan foreta en slik pantsettelse, jf. § 3-4. Næringsdrivende er iht. § 3-5 foretak registrert i Foretaksregisteret. Panteretten får rettsvern ved tinglysing sammen med den faste eiendom (altså i grunnboken), jf. § 3-6.

Lovgivningen gir mulighet for en generell pantsettelse av alle mutingsrettigheter pantsetteren har til enhver tid. Det stilles ikke noe krav om spesifikasjon av hvilke mutingsrettigheter som er pantsatt. Iom. at pantsettelsen av mutingsrettighetene kan skje sammen med en hvilken som helst eiendom pantsetteren har i næring, er det derfor fullt mulig at mutingsrettighetene kan dobbeltpantsettes.

Overgangen fra mutingsrett til utmål skaper også problemer for panthaveren. Ved panterett i et utmål har panthaver ingen garanti for å beholde den samme prioritet for sitt pantekrav som han hadde i mutingsretten. Prioriteten for et utmål regnes først fra tinglysingen av utmålet. Fordi utmålet har så stor betydning for en fast eiendom, fant man at utmålet skulle fremgå av grunnboken. Dette ble ansett viktigere enn at panthavers prioritet i mutingsretten ble videreført i utmålet.

Erverv av brukspant i bergrettigheter utløser konsesjonsplikt først etter tre år, jf. IK § 38 andre ledd. Det er i forarbeidene sagt at bestemmelsen gjelder såvel rettigheter omhandlet i IK kapittel III som andre rettigheter omhandlet i loven. § 38 andre ledd gjelder derfor også for bergrettigheter etter IK kapittel II. Dersom panthaver ikke søker konsesjon etter de tre årene, kommer reglene i IK §§ 30, 31 og 32 til anvendelse. Bl.a. kan Nærings- og energidepartementet da la rettighetene bli solgt på tvangsauksjon.

Den som yter lån mot pant i bergverk, kan sikre sin stilling ved å søke forhåndskonsesjon, jf. IK § 13 fjerde ledd. Forhåndskonsesjon gir panthaver en betinget rett til å erverve pantet til eie. Det kreves etter loven at ervervet må skje på tvangsauksjon, og at han etter dette fremdeles er panthaver. Dette innebærer at kjøpesummen helt eller delvis dekker hans krav. For øvrig må vilkårene for tildeling av konsesjon foreligge.

6.2.10.2 Erverv av selskapsandeler og overtakelse av mineralvirksomhet

En annen måte å overta bergrettigheter på, er å erverve andeler i et selskap som eier bergrettigheter eller erverve selskapets aktiva. Det er bestemmelser i både IK og i lov 23. desember 1994 nr. 79 om erverv av næringsvirksomhet (ervervsl.) som kan få betydning ved slike erverv. Et erverv kan både utløse konsesjonsplikt etter IK og meldeplikt etter ervervsl.

Industrikonsesjonsloven (IK)

For å hindre omgåelser av bestemmelsene i IK kapittel II, er det bestemmelser i IK kapittel V om erverv av selskapsandeler i selskaper som har bergrettigheter. Ved erverv av slike andeler er det nødvendig med konsesjon.

Reglene i kapittel V kommer til anvendelse ved erverv av andeler i et selskap som eier eller har bruksrett til bergrettigheter som erververen selv ikke kunne ha ervervet uten konsesjon, jf. IK § 36. IK hadde tidligere en bestemmelse i § 39 som regulerte konsesjonsplikten for ansvarlige selskaper og kommandittselskaper. Denne ble imidlertid opphevet ved vedtakelsen av lov om erverv av næringsvirksomhet i 1994, men dette var ikke tilsiktet. Det synes som om man har oversett at

bestemmelsen også har betydning i forhold til kapittel I om vannfall og kapittel II om bergverk, og ikke bare i forhold til kapittel III som kun gjaldt for utlendinger. Det heter i Ot. prp. nr. 88 (1993-94); «Til opphevelse av §§ 37, 39, og 39a: Bestemmelsene relaterer seg til lovens kap. III om utlendingers erverv av fast eiendom».

Det antas imidlertid at loven selv etter ovennevnte lovendring gjelder for erverv av andeler i ansvarlige selskaper og kommandittselskaper. Ervervene vil imidlertid nå reguleres av reglene om direkte erverv i lovens kap II. Hjemmelsløsningen er tilsvarende den som nå benyttes i K. K har ingen regel som tilsvarer tidligere IK § 39, men konsesjonsplikt etter K for erverv av eierandeler i ansvarlige selskaper har imidlertid alltid vært på det rene. Som hjemmel har man anvendt § 2 om direkte erverv.

Etter IK § 36 første ledd kreves det konsesjon når man erverver aksjer eller parter som representerer mer enn 20 % av samtlige aksjer, parter eller stemmer i bergverksselskapet. Likeledes kreves det konsesjon ved erverv av mer enn 20 % av aksjene eller partene i et holdingselskap som eier mer enn 20 % av samtlige aksjer, parter eller stemmer i bergverksselskapet, jf. IK § 36 andre ledd.

I IK § 36 tredje ledd presiseres nærmere hva som skal regnes som erverv av aksjer eller parter. Dersom aksjene eller partenes stemmerettsandel eller andel av grunnkapitalen øker som følge av at selskapet kjøper inn egne aksjer eller parter til amortisering, regnes dette som erverv som kan utløse konsesjonsplikt.

Ved erverv skal det i visse tilfeller skje en identifikasjon mellom to eller flere erververe. Dette gjelder dersom erververne på forhånd har avtalt å kjøpe en så stor andel i selskapet at konsesjonsplikt utløses. Disse skal da regnes som èn erverver i lovens forstand og må søke om konsesjon. I tillegg til dette skal det også skje identifikasjon mellom erververs andeler og de som tilhører nær familie. Etter loven anses nær familie å være ektefelle, barn, foreldre eller søsken. Videre skal det skje identifikasjon mellom erververs andeler og de andeler som eies av et ansvarlig selskap eller kommandittselskap eller av medlemmene i et av disse når erverver har eierandeler i det ansvarlige selskapet eller i komandittselskapet. Denne bestemmelsen gjelder tilsvarende for innehaver og stille medlem i et stille selskap. Dersom erverver er et selskap med begrenset ansvar, skal det også medregnes aksjer og parter som tilhører selskapets styremedlemmer og tjenestemenn eller et annet selskap dersom flertallet av selskapets styremedlemmer består av personer som også er medlemmer av styret i det første selskap.

Det kan på bakgrunn av forannevnte konkluderes med at det i IK er ganske omfattende identifikasjonsregler som kan medføre at flere erverv regnes som ett og dermed vil kunne utløse konsesjonsplikt.

I loven er det gjort unntak fra konsesjonsplikt ved skifte av ekteskapelig felleseie. Videre er det unntak når erverver er eierens ektefelle eller er beslektet eller besvogret med han i opp- eller nedstigende linje eller i første eller annen sidelinje. Dersom det er meddelt konsesjon for erverv av vedkommende aksjepost eller parter, vil de fastsatte konsesjonsvilkår også gjelde for den som overtar andelene.

Erverv av andeler som utløser konsesjonsplikt, er ikke gyldig uten at styret i det selskap det erverves andeler i, gir sitt samtykke til overdragelsen, jf. IK § 36 fjerde ledd. Det fremgår av IK § 30 at søknad om konsesjon skal sendes til Nærings- og energidepartementet innen 4 uker etter at avtale om ervervet ble inngått. Ved tvangsauksjon regnes fristen fra stadfestelsen av auksjonsbudet. I og med at det er erverver som trenger konsesjon for å overta andelene, må loven forstås slik at søknadsplikten påligger denne.

Ervervsloven

Lov om erverv av næringsvirksomhet kan også komme til anvendelse ved erverv av eierandeler i forbindelse med bergverksvirksomhet. Det vises til framstillingen av loven under kapittel 5.7 nedenfor.

2.11 Tilsyn med undersøkelsesarbeider og gruvedrift

Bvl. kapittel 8 har bestemmelser som omhandler tilsyn med undersøkelser og gruvedrift. Dette er først og fremst oppgaver som utføres av Bergvesenet. Utgangspunktet i lovens § 51 er at Bergvesenet skal påse at undersøkelsesarbeider og gruvedrift foregår på en bergmessig og forsvarlig måte. Videre skal det kontrolleres at driften foregår i samsvar med konsesjonsvilkårene og eventuelle ekspropriasjonsvilkår. For å oppnå de her nevnte formål, kan Bergvesenet gi de nødvendige pålegg, jf. bvl. § 51 tredje ledd, jf § 64 nr. 3. For konsederte bergverk forutsettes det at Nærings- og energidepartementet også fører kontroll med at driften er bergmessig og overensstemmende med konsesjonsvilkårene, jf. IK § 13 nr. 3 og nr. 12.

Ovennevnte tilsyn omfatter av praktiske grunner ikke skjerping. Dessuten er det driftsmessige tilsyn begrenset til selve gruvedriften og omfatter ikke metallurgisk behandling eller annen foredling av oppredet malm som må likestilles med annen industriell virksomhet.

6.2.11.1 Bergmessig drift

Kravet til bergmessig drift retter seg først og fremst mot gruvedrift, men det kan også i noen grad brukes i forbindelse med undersøkelsesarbeider. Den rettslige standarden gir uttrykk for at driften på de ikke-fornybare ressursene skal foregå på en samfunnsmessig forsvarlig måte. Andre hovedhensyn er å unngå sikkerhetsmessig uforsvarlig drift og rovdrift på forekomster. Dette gjelder i særlig grad ved underjordiske forekomster.

Kravet til bergmessig drift tar sikte på å forhindre at *forsøksdrift forsømmes*, at bare den lettest tilgjengelige malmen borttas og at understøttelse av fremkomne rom unnlates slik at tilgangen til ubrutt malm og fremtidig drift blir vanskeliggjort. I IK § 13 nr. 3 stilles krav til mineralutnyttelse og utvinningstempo for å sikre mest mulig jevn drift. Det skal bemerkes at disse synspunktene ikke er uttømmende hva angår bergmessig virksomhet. Dersom arbeidene avviker vesentlig fra det bergmessige, kan de kreves rettet etter henvendelse fra Bergmesteren eller Nærings- og energidepartementet, jf. hhv. bvl § 51 tredje ledd og IK § 13 nr. 3. Dersom driften ikke blir endret til tross for pålegg, kan departementet forlange at konsesjonæren fremlegger en driftsplan for bergmessig drift av gruven innen 4 måneder. Fortsatt drift kan da kun skje iht. plan som er godkjent av Nærings- og energidepartementet.

6.2.11.2 Forsvarlighetskravet

I tillegg til det bergmessige, skal undersøkelsesarbeider og gruvedrift foregå på en forsvarlig måte, jf. bvl § 51 første ledd. I bestemmelsens andre ledd regnes det opp hva som menes med forsvarlig, men denne oppramsingen er ikke uttømmende.

Bergmesteren skal sørge for å sikre grunneiers, naboers og allmennhetens interesser. I denne forbindelse skal det påses at naturen og omgivelsene på stedet ikke blir unødig skjemmet. Videre skal Bergmesteren påse at det iverksettes tiltak som tilstrekkelig sikrer gruveåpninger og andre åpninger i grunnen dersom disse medfører fare for mennesker eller husdyr. Det fremgår av forskrift 18. august 1987 nr. 688 at aktuelle sikringstiltak er gjenfylling, gjensprengning, gjenmuring, gjenstøping,

støping av dekke, inngjerding, bearbeiding av skråninger og paller mv. og varselskilt.

Bergmesterens plikt til tilsyn gjelder både for igangværende virksomhet og for virksomhet som blir innstilt eller nedlagt. Bergmesteren kan pålegge tiltakshaver å stille sikkerhet slik at tiltakene kan gjennomføres. Ved forskrift 18. august 1987 nr. 689 er politiet pålagt å gi melding til Bergmesteren om usikrede eller mangelfullt sikrede åpninger i grunnen dersom politiet blir oppmerksom på slike.

6.2.11.3 Kontroll med konsesjonsbetingelser

Iht. IK § 13 andre ledd nr. 12 må konsesjonæren underkaste seg den kontroll med konsesjonsbetingelsene som Nærings- og energidepartementet finner nødvendig. I praksis har det vært tilstrekkelig at denne kontrollen inngår som en del av Bergvesenets løpende kontroll med bergverkene. Denne kontrollen baserer seg bl.a. på innsendte rapporter fra bergverkene, jf. nedenfor i *"Underretnings- og innrapporteringsplikt"* i kapittel 2.12.

2.12 Underretnings- og innrapporteringsplikt

Muter, utmålshaver og konsesjonær er pålagt å gi det offentlige en rekke opplysninger når det startes, utføres eller avsluttes undersøkelsesarbeid eller gruvedrift. Opplysningsplikten er til dels en viktig forutsetning for effektivt offentlig tilsyn, men går lenger enn hva kontrollhensynet tilsier. Dette henger sammen med det offentliges ønske om å få samlet geologisk viten for å styrke samfunnets forvaltning av mineralske ressurser. Unnlatelse av å sende inn underretning, planer, kart eller rapporter, jf. bvl §§ 50-53, er derfor gjort straffbart, jf. bvl. § 64 første ledd nr. 3.

6.2.12.1 Undersøkelsesarbeid

Den som skal iverksette undersøkelsesarbeider, skal underrette Bergmesteren på forhånd, jf. bvl. § 50 første ledd. Det fremgår ikke av loven hvor utførlig denne underretningen må være, men det må antagelig være tilstrekkelig å nevne hvilke typer undersøkelser som tenkes foretatt. Underretningsplikten er begrunnet i muligheten for å føre forhåndskontroll med tiltaket og å forhindre at noe blir foregrepet ved oppstartingen av undersøkelsesarbeidet. Det er imidlertid intet krav om at den varslingspliktige skal vente på godkjenning før oppstart. Den påtenkte forhåndskontroll kan derfor fort bli en etterfølgende kontroll. Etter at undersøkelsen av malmforekomsten, herunder geofysisk undersøkelse er avsluttet, eller når undersøkelsen innstilles på ubestemt tid, skal det i løpet av 6 måneder innsendes rapport i to eksemplarer til Bergmesteren. Rapporten skal redegjøre for undersøkelsen og de resultater den har gitt. Videre skal det følge med kart over det undersøkte området, jf. § 52. Nærings- og energidepartementet har ved forskrift 18. august 1987 nr 697 gitt nærmere bestemmelser om innsending av undersøkelsesrapporter. Det beskrives her bl.a. hvilke typer kart som skal sendes med.

6.2.12.2 Gruvedrift

Den som planlegger å iverksette gruvedrift herunder prøvedrift, skal på forhånd sende Bergmesteren og Direktoratet for arbeidstilsynet planer for den påtenkte drift, jf. bvl. § 55 første ledd. Det samme gjelder enhver vesentlig endring i planene. Hverken loven eller forarbeidene nevner hva som skal anses som vesentlig endring.

Mens gruven er i drift, skal gruveeier sende Bergmesteren rapport om hvilke undersøkelser som er foretatt i gruven det siste kalenderår og om resultatene av

dem, jf. bvl. § 52 andre ledd. For øvrig gjelder det samme som ved innrapportering av undersøkelsesarbeidene. For dagbrudd og gruver som er drevet inn mer enn 10 meter, skal gruveeier ta opp kart som skal ajourføres etter hvert som driften skrider frem. Det samme gjelder for dagbrudd. Iht. forskrifter gitt av Nærings- og energidepartementet 18. august 1987 nr. 698 skal det være en ansvarshavende for kartverket, gjennomføringen av oppmålingen og karttegningen. Denne skal påse at kravene i forskriften blir fulgt.

Innen 1. mai i år som ender på 5 eller 0, skal gruveeieren sende kartet i to eksemplarer til Bergmesteren og ett til Direktoratet for arbeidstilsynet, jf. bvl. § 53 første ledd. Disse organer kan pålegge gruveeier å sende kartkopier med kortere mellomrom, jf. bvl. § 53 andre ledd. Videre kan Bergmesteren forlange at gruveeier sender inn opplysninger om malmforekomster som gruvedriften er knyttet til, jf. bvl § 53 fjerde ledd. Dersom departementet bestemmer det, kan gruveeier pålegges å sende regelmessige oppgaver over produksjonen til Bergmesteren. Slike regler er ikke gitt, men etter bvl. § 44 plikter gruveeieren å føre protokoll over produksjonen til bruk for beregning av grunneieravgiften. Det skal imidlertid bemerkes at det i driftskonsesjon gjerne stilles vilkår om at slike opplysninger skal innsendes fordi dette er beregningsgrunnlaget for tonnøreavgiften til staten.

Dersom påbegynt drift innstilles for mer enn 3 måneder eller nedlegges, skal gruveeier i god tid før dette underrette Bergmesteren, jf. bvl. § 50 tredje ledd. Når gruvedriften blir nedlagt, skal kopier over samtlige kart og rapporter i forbindelse med gruven, sendes til Bergmesteren.

6.2.12.3 Rettslig forklaring utenom hovedforhandling

Dersom gjeldende bestemmelser i IK eller vilkår satt i konsesjonen overtres, kan Nærings- og energidepartementet la oppta rettslig forklaring som ledd i kontrollen med enkeltvedtaket, jf. domstolloven § 43.

6.2.12.4 Hemmelighold av opplysninger mv.

Så lenge muters ellers utmålshavers rett består, kan ikke opplysninger fra undersøkelses- eller driftsrapporter gjøres tilgjengelige for andre, med mindre muter eller utmålshaver gir samtykke, jf. bvl. § 54. I den forbindelse vil forholdet mellom denne bestemmelsen og de generelle bestemmelsene om taushetsplikt i fvl. komme opp. De ansatte i Bergvesenet har taushetsplikt etter bestemmelsene i forvaltningslovens §§ 13 flg. Taushetsplikten gjelder bl.a. for tekniske innretninger og fremgangsmåter, samt drifts- eller forretningsforhold som det vil være av konkurransemessig betydning å hemmeligholde av hensyn til den opplysningen angår. Selv om det ikke er en klar lovhjemmel for det, følger det av Nærings- og energidepartementets funksjon som overordnet klageorgan for Bergmesterens avgjørelser, at de kan trenge disse opplysningene. For konsederte bergverk har departementet dessuten lovhjemmel til å innhente en del av opplysningene, jf. IK § 13 andre ledd nr. 12. Kommunal- og arbeidsdepartementet er overordnet klageorgan for Direktoratet for arbeidstilsynet og kan kreve de samme opplysninger som Arbeidstilsynet kan kreve. Opplysningene må hemmeligholdes overfor andre offentlige organer eller institusjoner. Dette gjelder i utgangspunktet også forskningsinstitusjoner og NGU. Iht. bvl. § 52 tredje ledd kan det gis dispensasjon slik at perioden for hemmeligholdelse av kartverket blir forlenget, jf. forskrift 18. august 1987 nr. 697.

2.13 Straff

I bvl. kapittel 12 er det gitt straffebestemmelser. IK bygger på et noe annet system i det den oppstiller straffetrussel i de enkelte bestemmelser, jf. IK § 18. Straffebestemmelser i den alminnelige straffelov kan også være anvendelige, jf. strl § 188 om å ødelegge, flytte eller sette falskt merke for grunnrettighet.

6.2.13.1 Bergverksloven

I bvl. § 64 listes opp hvilke overtredelser av loven som er straffesanksjonert. Etter denne bestemmelsen kan den som foretar skjerpearbeid i områder som er fredet for skjerping, jf. bvl. § 3, bli straffet. Det samme gjelder for skjerper som overtrer varsomhetsplikten i § 4 andre ledd, varslingsplikten etter § 5 første ledd eller plikten til å stille sikkerhet for skader som kan oppstå under skjerpearbeidet, jf. § 5 andre ledd. Dersom skjerperen ikke overholder sin plikt til forsvarlig inngjerding, jf. bvl. § 7 første ledd, kan han også straffes. Overtredelse av forskrifter om skjerp og sikringen av disse er også straffebelagt.

En muter som foretar undersøkelesarbeider i fredet område, jf. bvl. § 18 andre ledd første punktum, kan straffes. Videre er hans plikt til å holde området forsvarlig sikret mens undersøkelsesarbeider eller prøvedrift pågår, jf. § 19a første ledd, straffesanksjonert. Overtredelse av forskrifter gitt om sikring, jf. § 19a andre ledd, er også straffebelagt. Dersom en utmålshaver foretar undersøkelsesarbeider eller drift i områder som er fredet, jf. § 37 første ledd, kan vedkommende straffes. Likeledes er overtredelse av plikten til å holde gruveåpninger forsvarlig sikret, jf. bvl. § 3 a, og overtredelse av forskrifter om sikring av gruveåpninger, jf. bvl .§ 39a fjerde. ledd, straffesanksjonert. Også uaktsomme overtredelser er straffbare. Straffen ved overtredelse av de nevnte bestemmelser er bøter, med mindre strengere straffebestemmelser kan anvendes på forholdet.

6.2.13.2 Industrikonsesjonsloven (IK)

Etter IK § 18 kan overtredelse av departementets bestemmelser om begrensninger i prøvedriften straffes med bøter. Det er imidlertid uklart om uaktsom overtredelse kan straffes da dette ikke nevnes i loven. I en annen bestemmelse i lovens § 39b, er både uaktsom og forsettlig overtredelse nevnt. På denne bakgrunn antas at § 18 bare rammer forsettlig overtredelse. Etter § 39b kan den som ikke sender konsesjonssøknad til myndighetene, straffes med bøter. Likeledes kan den som ikke overholder fristen for å fravike sin konsesjonsbelagte rettighet, straffes, jf. § 32. I begge disse tilfellene rammes både uaktsom og forsettlig overtredelse. Straffen er bøter.

Dersom det gis uriktige opplysninger i forbindelse med en konsesjonssøknad, jf. IK § 24 tredje ledd, kommer strl. § 166 om falsk forklaring til anvendelse. Etter denne bestemmelsen er skyldkravet forsett i tråd med straffelovens system. Straffen er bøter eller fengsel inntil 2 år.

3 IKKE-MUTBARE MINERALER

3.1 Ikke-mutbare mineraler

Ikke-mutbare mineraler er en sammensatt gruppe, avgrenset negativt mot de mutbare, jf. definisjonen i bvl § 1. I praksis vil ikke-mutbare mineraler være industrimineraler, natursten og fjellforekomster som kan knuses til pukk. I tillegg regnes grus, sand og leire som ikke-mutbare mineraler. Alluvialt gull, myr- og sjømalm regnes ikke som mutbare mineraler, og faller derfor også inn under gruppen ikke-mutbare.

Årsaken til skillet mellom de mutbare og de ikke-mutbare mineralene, er i all hovedsak historiske og henger sammen med hvilke mineraler som det den gang hadde økonomisk verdi å utvinne.

3.2 Eiendomsrett til ikke-mutbare mineraler

De ikke-mutbare mineralene tilhører som hovedregel grunneieren. Eiendomsretten omfatter for det første de ikke-mutbare mineralene i overflaten og med utgående i dagen. Videre er det den alminnelige oppfatning at overflateeierens rett går så langt ned som han rimeligvis kan tenkes å utnytte undergrunnen.

De ikke-mutbare mineralene som utmålshaver har rett til å bryte ut i forbindelse med gruvedriften, jf. bvl. § 39, tilhører ikke grunneieren. Det samme gjelder svovel og andre stoffer som utvinnes i forbindelse med utnyttelse av petroleum, jf. § 1 i lov om undersøkelse etter og utvinning av petroleum i grunnen under norsk landområde.

Andre enn grunneier har i utgangspunktet ingen alminnelig rett til leting etter, undersøkelse av og drift på ikke-mutbare mineraler, jf. til sammenligning reglene som gjelder for de mutbare mineralene. Interessenter er henvist til å inngå avtale med grunneier for å få rett til å lete, undersøke og eventuelt foreta drift på disse mineralene, eller å ekspropriere de samme rettighetene.

6.3.2.1 En begrenset leteadgang?

Det er hevdet at det finnes et unntak fra utgangspunktet ovenfor, noe som innebærer en begrenset leteadgang for andre enn grunneier. Friluftslovens regler om den frie ferdselsrett, og straffelovens bestemmelser kan gi veiledning om i hvilken grad leting etter ikke-mutbare mineraler kan finne sted uten forutgående samtykke fra grunneieren. Friluftsloven har regler om allmennhetens adkomst til annen manns eiendom. Retten til adkomst er forskjellig i innmark og utmark. Hva som regnes som hhv. innmark og utmark, fremgår av § 1. Siden leting forutsetter adkomst til eiendom, legger ferdselsretten en naturlig begrensning på hvilke områder det kan letes.

I innmark er det fri atkomst for allmennheten når marken er frossen eller snelagt, jf. § 3. Dog er det ikke tillatt med ferdsel i tidsrommet fra 30. april til 14. oktober. I utmark har allmennheten rett til fri ferdsel hele året, jf. lovens § 2.

Ved ferdsel i innmark og utmark kan man i utgangspunktet gjøre som man vil, med mindre det foreligger lovhjemmel som begrenser handlefriheten. Det er klare begrensninger på hvilke inngrep som kan gjøres i grunnen i de områdene der det er fri ferdsel for allmennheten, jf. strl § 396. Iht. denne bestemmelsen er det forbudt å bygge, grave, sprenge, så eller plante, legge vei eller gangsti på annen manns grunn. I forbindelse med leteaktivitet er det viktig å merke seg at graving er forbudt. Strl § 399 setter forbud mot å ta mineraler, stein, leire, jord, grus osv. ifra skog, eng og mark. Det må imidlertid antas at ikke enhver graving eller borttaging av mineraler rammes. Det har vært hevdvunnen tolking at man kan bortta mineraler med mindre verdi samt foreta begrensede overflateprøver. Den viktigste begrensningen er imidlertid leterens plikt til å vise ferdselskultur og opptre hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet for ikke å volde skade eller ulempe for eier, bruker eller andre, jf. § 11.

Ferdselsretten kan som utgangspunkt kun utøves til fots, noe som setter temmelig store begrensninger på hvilket utstyr en leter kan ta med seg. I utmark kan ferdsel imidlertid også skje på sykkel, til hest, på kjelke o.l. Det er også begrensninger på overnattingsmuligheter, jf. § 9.

3.3 Avtale med grunneier

Som en følge av at de ikke-mutbare mineralene anses å tilhøre grunneieren, vil en interessent være avhengig av grunneiers tillatelse for å kunne undersøke og eventuelt iverksette drift på en forekomst av ikke-mutbart mineral. I den forbindelse inngås det gjerne en avtale mellom grunneier og interessent som nærmere regulerer deres plikter og rettigheter. Nedenfor følger en kort omtale av noen av hovedpunktene som gjerne medtas i en slik avtale. I avtalen medtas gjerne en klausul om at undersøker skal ha førsterett, innenfor en viss periode, til å iverksette de nødvendige undersøkelsesarbeider på en eventuell forekomst. En slik rett vil være nødvendig for at interessenter skal satse kapital på et slikt prosjekt. Videre gis interessenten enerett til utnyttelse av alle rettigheter av ikke-mutbare mineraler, herunder iverksettelse av drift på forekomsten.

Rettighetshaverne betinger seg rett til et vederlag, som oftest en pris pr. utbrutt tonn av det ikke-mutbare mineralet. Det kan også fastsettes en minimumspris pr. år slik at rettighetshaver er sikret en minsteavkastning.

Videre reguleres gjerne bruk av veier og anlegg på eiendommen, eventuelt hvilken rett interessenten har til å forestå utbygging i forbindelse med undersøkelse etter og drift av ikke-mutbare forekomster. Nærmere regulering av slik utbygging bestemmes også, da grunneier vil være interessert i at slike utbygginger foretas på en for han minst mulig sjenerende måte. Det medtas også bestemmelser om avfallsmasser, bl.a. om hvem som har rett til disse og hvem som eventuelt skal bekoste fjerning, samt klausul om avtalens varighet og eventuelle oppsigelsesmuligheter. Vanlige avtaleklausuler som heving ved vesentlig mislighold og tvisteløsning ved voldgift inngår normalt i slike avtaler. Bestemmelsen i IK § 29 andre ledd som forutsetter en maksimal varighet på fem år for håndgivelsesavtaler, gjelder kun for mutbart mineral. For ikke-mutbare mineraler gjelder derfor ingen lovbestemt tidsfrist for utnyttelse av en håndgivelsesavtale. Dersom avtalen ikke har bestemmelser om varighet eller adgang til oppsigelse fra grunneiers side, vil avtalen i utgangspunktet gjelde uten tidsbegrensning. I praksis finnes en rekke eksempler på meget gamle håndgivelsesavtaler som kan virke som en heftelse på en grunneiendom.

3.4 Ekspropriasjon av rett til ikke-mutbare mineralforekomster

6.3.4.1 Innledning

Dersom det ikke er mulig å få til en frivillig avtale med grunneier om undersøkelse og drift på en ikke-mutbar forekomst, vil den eneste muligheten for å erverve slik rett være gjennom ekspropriasjon. Ved ekspropriasjon av ikke-mutbare mineralske forekomster er det forskjellig regelverk som kan være aktuelt. Her skal nevnes lov om avståing av grunn til drift av ikke-mutbare mineralske forekomster (IM), plan- og bygningsloven av 1985 og oreigningsloven av 1959.

Lovgivningen åpner for at det i det enkelte tilfelle kan være mulighet for å velge mellom flere ekspropriasjonshjemler til det aktuelle ekspropriasjonstiltaket. Dette har også blitt lagt til grunn av Høyesterett når det er to spesiallover med hver sin ekspropriasjonshjemmel, se Rt. 1976 s. 111 og Rt. 1981 s. 832, og antas også å gjelde der det er en generell lov og en spesiallov. I fremstillingen nedenfor gis en kortfattet omtale av reglene i pbl, oreigningsloven og vassdragsloven, mens reglene i IM behandles mer utførlig.

6.3.4.2 Plan- og bygningsloven

Pbl. § 35 er den aktuelle bestemmelse ved ekspropriasjon. Planmyndigheten gis her adgang til å ekspropriere til gjennomføring av reguleringsplan eller bebyggelsesplan. I de tilfeller der området er regulert til mineraluttak/industri, vil bestemmelsen kunne benyttes. Dette er spesielt aktuelt dersom den eksisterende virksomhet på området er i strid med reguleringsformålet.

6.3.4.3 Oreigningsloven

De alminnelige bestemmelser som er nedfelt i oreigningsloven kan også komme til anvendelse, jf. § 2 nr. 32 om ekspropriasjon til industritiltak. Hva som skal anses som industritiltak, må avgjøres konkret etter den rådende oppfatning. Kjennetegnet for industritiltak er imidlertid bruken av maskiner for å forandre råstoffene med tanke på å øke og variere deres anvendbarhet. Ved uttalelse fra Justisdepartementet 21. mai 1984 har det blitt lagt vekt på følgende momenter ved vurderingen av hva som skal anses som industritiltak: bearbeiding og foredling av produktene, tilknytning til annen industri, bruk av maskinelt utstyr og antall sysselsatte. I en senere uttalelse av 24. september 1986 har Justisdepartementet lagt vekt på om bearbeidingen skjer ved hjelp av standardiserte operasjoner.

Bestemmelsen i § 2 nr. 32 gir ikke hjemmel til å ekspropriere sandtak til en virksomhet som går ut på å sikte (eventuelt knuse) og levere den sand sandtaket inneholder. Derimot vil en industrivirksomhet som trenger sand i sin produksjon, trolig kunne gis ekspropriasjonsrett til et sandtak. Et pukkverk er ansett som industritiltak.

Loven åpner for at det kan eksproprieres grunn som trengs til produksjonslokalet. Dessuten kan det eksproprieres til lagerplass, veier osv. Også det råstoff bedriften trenger, kan antagelig eksproprieres forutsatt at det skjer ved slikt tvangsinngrep som angitt i lovens § 1. Sandene/Keiserud (Oreigningsloven med kommentarer 1990 s. 88) uttaler: «Derimot er en virksomhet som går ut på å utvinne malmer og andre naturherligheter for å selge selve råstoffene, ikke industritiltak i oreigningslovens forstand». Myndigheten til å gjøre vedtak eller samtykke i ekspropriasjon etter § 2 nr. 32 er delegert til Nærings- og energidepartementet, jf. kgl.res. 12. januar 1962.

6.3.4.4 Vassdragsloven

I lovgivningen for øvrig finnes det også ekspropriasjonsbestemmelser. Se som eksempel vassdragsloven 15. mars 1940 § 17 nr. 2. Iht. denne bestemmelsen kan Kongen gjøre vedtak om avståing av vann bl.a. til «teknisk bruk». Dette uttrykket omfatter også utvinning og bearbeidelse av mineraler. Av forarbeidene fremgår det at det særlig tas sikte på stedbundne bedrifter. For bergverk, fabrikk eller annet industritiltak kan det kreves avstått grunn til ledning av vann, jf. § 21 og § 63 nr. 1, dersom det kan skje uten vesentlig ulempe for grunneieren og uten fare for elvebrudd eller oversvømmelse.

6.3.4.5 Lov om avståing av grunn mv. til drift av ikke-mutbare mineralske forekomster

Før denne loven kom fantes det ingen generelle regler om ekspropriasjon av rett til ikke-mutbare forekomster. Det viste seg imidlertid å være behov for en ekspropriasjonslov på dette området fordi grunneiers motstand kunne stoppe et prosjekt som fra samfunnets ståsted var ønskelig å få igangsatt. Samfunnets interesse i å få utnyt-

tet disse naturressursene og ønsket om økt sysselsetting var avgjørende for at loven ble vedtatt.

Hvilke mineraler som omfattes av loven

I lovens § 14 angis at alle ikke-mutbare mineraler og bergarter omfattes av loven. Dette gjelder når de forekommer i naturlig tilstand, altså før utvinning har funnet sted eller som avfallsmasser etter bergverksdrift, steinbrudd, anlegg i fjell eller lignende virksomhet. Loven gjelder normalt ikke for sand, grus og leire. Dette er begrunnet med at disse mineralene finnes nesten overalt i landet og i så store mengder at det ikke er nødvendig med rett til ekspropriasjon for å sikre landets forsyninger på dette området. Imidlertid omfattes sand, grus og leire dersom vedkommende forekomst har særlig verdifulle egenskaper eller er av særlig betydning for industrien. Dette skyldes at disse er mer sjeldne, og av den grunn gjør de samme hensyn seg gjeldende som for loven i sin alminnelighet.

Ekspropriasjonsformål

Lovens utgangspunkt er at avståing skal skje til drift av ikke mutbare mineralske forekomster. I § 1 er det nærmere bestemt hva som kan kreves avstått.

For det første kan det kreves avstått bruksrett til grunn og andre rettigheter som trengs til undersøkelse av om det finnes mineralske forekomster, samt arten og gehalten av forekomsten, jf. IM § 1 nr. 5. Dette omfatter både rett til å lete etter og til å undersøke forekomsten. Det er nødvendig med en ekspropriasjonsadgang allerede på disse stadiene da det ikke er en alminnelig skjerpeadgang for de ikke-mutbare mineralene slik det er for de mutbare mineralene. Videre åpnes det adgang til å ekspropriere selve forekomsten eller rett til å utvinne den, jf. § 1 nr 1. I den forbindelse kan det eksproprieres grunn og rettigheter som trengs til utvinning av den mineralske forekomsten. Herunder kan det avstås grunn som trengs til verkstedbygninger og boliger for arbeidere, funksjonærer ol. I loven er det åpnet for ekspropriasjon av grunn og rettigheter slik at foredling av de utvunne mineralene kan foregå i tilknytning til virksomheten der det er nødvendig for å få til rasjonell drift.

Til sist kan det avstås grunn og rettighet som trengs for å gjennomføre pålegg som stilles i vilkårene i medhold av § 4. Slik avståing kan bare finne sted ved vilkår som skal sikre eierens, naboenes eller allmennhetens interesser, og når fordelene ved slik avståing anses betydelige i forhold til skade eller ulempe som vil voldes.

Det eneste som ikke dekkes av loven, er avståing av grunn som skal brukes til vei for å få transportert de utvunne mineralene fra utvinningsstedet til utskipningsstedet, jernbane, hovedvei ol. Avståelse til vei kan imidlertid skje med hjemmel i veiloven, jf. dens § 50, eller med hjemmel i pbl. § 35.

Det følger av lovens § 1 at loven kan ha relevans både for igangværende virksomhet og ved iverksettelse av helt ny drift. § 2 er imidlertid en spesialregel for igangværende virksomheter.

Særskilt ekspropriasjonsvern

Noen grunneiere og brukere nyter et særskilt vern mot krav om avståelse etter IM. Dette gjelder for allerede igangværende virksomheter som har vært forutseende nok til å skaffe seg reservefelter. På denne bakgrunn har loven regler om at den som selv utnytter en mineralsk forekomst som næring eller som ledd i næring, ikke kan bli fraekspropriert denne. Det samme gjelder grunnarealer hvor drift er opptatt eller som må anses som en naturlig reserve for driften, jf. IM § 2 og rettigheter over

grunneiers eiendom dersom avståelsen vil medføre hindringer for eierens egen utnyttelse av forekomsten, jf. Rt. 1977 s. 1050. I unntakstilfeller kan det likevel kreves avståelse, jf. § 2 andre ledd. En som selv driver ervervsmessig utnyttelse av en mineralsk forekomst, kan gis tillatelse etter § 2 første ledd til å fortsette utvinningen der forekomsten strekker seg inn på annen manns grunn, dersom forekomsten vil bli utnyttet vesentlig mer rasjonelt av denne enn det eieren selv kunne gjøre.

I IM § 3 omhandles en del tilfeller der avståing av grunn som regel ikke skal finne sted. Dette gjelder områder som ligger nærmere bolig, driftsbygning ol. enn 100 meter. Videre er kulturbeite og dyrket innmark unntatt fra ekspropriasjon. Det kan imidlertid gis tillatelse til ekspropriasjon av mineraler under slike områder når dette ikke vil ødelegge bruken av områdene på overflaten, jf. § 3 andre ledd. Lovens vilkår er at slik bruk ikke må være til vesentlig ulempe for eier eller bruker. Det kan videre gis tillatelse til ekspropriasjon når det gjelder en forekomst som inneholder særlig verdifulle eller samfunnsnyttige mineraler og grunnens verdi for den som søker om tillatelse, er ganske vesentlig større enn tapet for grunneier eller bruker.

Vilkår for ekspropriasjon

Loven gir ikke eksproprianten et krav på ekspropriasjon. Avgjørelsen bygger på fritt skjønn, og det er opp til en administrativ myndighet, Kongen eller Nærings- og energidepartementet, å avgjøre i det enkelte tilfellet om avståelse skal finne sted. Lovforarbeidene legger opp til at vurderingen skal være forankret i samfunnsmessige hensyn. Berettiget produksjonsinteresse skal fremmes, mens spekulasjon skal forhindres. For en igangværende bedrift som omtrent har uttømt eller i nær fremtid vil ha uttømt sine felter, skal det legges særlig vekt på dens behov for avståelse. Ved iverksettelse av ny virksomhet skal det legges vekt på om den vil være av betydning for landets økonomi. Det skal påpekes at ekspropriasjonsmyndigheten står relativt fritt ved vektleggingen av hensynene som nevnes i forarbeidene. Det må antas at den alminnelige ekspropriasjonsrettslige bestemmelse om at et inngrep «tvillaust er til meir gagn enn skade», jf. oreigningslovens 2 andre ledd, også må gjelde ved vurderingen av om det skal gis tillatelse til ekspropriasjon etter IM. Eventuell tvist om bestemmelsene i § 2 er til hinder for avståelse, avgjøres ved skjønn, jf. § 2 tredje ledd.

Vilkår i ekspropriasjonstillatelsen

I § 4 gis ekspropriasjonsmyndigheten adgang til å stille vilkår i tillatelsen. Vilkårene skal sikre en mest mulig rasjonell drift samtidig som hensynet til naboene, grunneier og allmennheten skal tas i betraktning. Vilkårene kan gjelde hele anlegget det avstås til, ikke bare grunn og rettigheter som ekspropriasjonen gjelder, jf. § 4 tredje ledd.

Ved fastsettelsen av vilkår, skal departementet ta hensyn til at driften blir minst mulig skjemmende for omgivelsene og for naturen på stedet, jf. § 4 første ledd. Det kan gis pålegg om å fjerne avfallsmasser ol. etter hvert som utvinningen skrider frem. Andre tiltak som kan bidra til at terrenget om mulig får tilbake sitt gamle utseende eller at det skal kunne utnyttes til andre formål, kan også kreves.

Det skal også settes vilkår om sikring ved nedleggelse av driften for å avverge fare eller skade for omgivelsene, jf. § 4 andre ledd. Departementet kan pålegge eksproprianten å stille sikkerhet for at påleggene kan bli oppfylt. Det kan kreves sikkerhetsstillelse mot mulig ansvar som måtte oppstå etter nedleggelsen. Fordi loven bruker uttrykket «I tillatelsen», må det antas at disse påleggene må gis i ekspropri-

asjonstillatelsen og ikke på et senere tidspunkt. Eksproprianten kan pålegges å underkaste seg den kontroll som bestemmes til enhver tid.

Avståelse til eiendom eller bruk

Lovens utgangspunkt er at avståelse normalt bare skal skje til bruk, jf. § 1 andre ledd. Dette henger sammen med at ekspropriasjonen skjer til drift som er tidsbegrenset i og med at forekomsten en gang vil være uttømt. Avståelse kan imidlertid skje til eiendom dersom særlige grunner foreligger. Som et eksempel på en særlig grunn nevnes i forarbeidene at det skal settes opp hus på grunnstykket.

Tilbakefall av eksproprierte rettigheter

Når driften nedlegges, faller rettighetene tilbake til grunneier, jf. § 6 første ledd. Det samme gjelder ved opphør av lete- eller undersøkelsearbeider. Dersom virksomheten midlertidig innstillelse, kan man få tillatelse av departementet slik at man unngår tilbakefall. Loven kan ikke tas helt på ordet når den uttrykker det slik at rettighetene skal «falle tilbake til vedkommende grunneier». Loven er utformet på bakgrunn av et typetilfelle der grunneier fremdeles er eier av den grunn som rettighetene ble utskilt fra. Det må derfor antas at rettigheter som tilbakefaller, skal forenes med den eiendom eller grunnrettighet som den ble utskilt fra på ekspropriasjonstidspunktet. Ifølge forarbeidene er hensikten med regelen å motvirke varig verdiforringelse av jordbrukseiendommer. For å oppnå dette, må rettighetene tilfalle den nye eier av eiendommen.

Avstått eiendomsrett faller ikke tilbake til grunneier, jf. § 6 tredje ledd. Grunnen kan imidlertid ikke benyttes til annen ervervsvirksomhet uten samtykke av Nærings- og energidepartementet.

Saksbehandlingen

Før det gis ekspropriasjonstillatelse, skal saken på høring, jf. § 6. Ifølge loven skal eier og mulige brukere ha anledning til å uttale seg. Dersom avståelsen gjelder dyrket mark, skog eller beite, skal det også innhentes uttalelse fra vedkommende skogråd eller fjellstyre. Det er vanlig praksis at saken også sendes på høring til Bergvesenet, den aktuelle kommune og fylkeskommune.

Det skal betales et gebyr til staten for å få tillatelse til avståing, jf. § 12. Gebyret er fastsatt til kr. 100 ved avståelse etter § 1 og kr. 300 ved avståelse etter § 3.

Erstatning

Når det gjelder fastsettelsen av ekspropriasjonserstatningen, skal den som utgangspunkt foretas etter lov 6. april 1984 nr. 17 om vederlag ved oreigning av fast eigedom, som er tuftet på prinsippet i Grl § 105 om at den som avstår sin eiendom, skal ha rett til full erstatning. IM har først og fremst regler om i hvilken form erstatningen skal ytes. Under forberedelsen av loven, ble det lagt vekt på å finne regler som kunne hindre reduksjon av landbrukseiendommers verdi. Dette antok man best kunne ivaretas ved å fastsette erstatningen som en årlig avgift som følger eiendommen. Lovens hovedregel er derfor at erstatningen skal fastsettes som en årlig avgift som følger eiendommen og ikke kan skilles fra denne ved innløsning, overdragelse, pantsettelse, tvangsauksjon eller på annen måte, jf. § 9.

Ved avståelse av bruksrett eller servitutt, skal erstatningen settes til en årlig avgift, jf. § 8 første ledd. I avgiften skal det være inkludert erstatning for den ulempe vedkommende virksomhet vil medføre for eier av eiendommen.

Det åpnes for at det ved avståelse av bruksrett også kan fastsettes en engangserstatning. Dette gjelder for det første dersom avgiften pr. år sammen med minsteavgiften etter § 8 nr. 2 tredje punktum, vil bli mindre enn kr. 100. For det andre kan det fastsettes engangserstatning dersom særlige grunner taler for det, jf. § 8 nr. 1. Dette kan f.eks. være dersom avståelsen skjer i bymessig eller bymessig bebygd strøk eller har liten tilknytning til jordbruksnæringen, og når erstatningen skal brukes til investeringstiltak som vil komme eiendommen til gode. Det skal også betales engangserstatning ved avståelse av bruksrett dersom saksøkte har krav på erstatning for varig verdiforringelse av den gjenværende eiendom, jf. § 8 nr. 1 andre avsnitt. Når avståelsen gjelder rett til utvinning etter § 1 nr. 1, skal vederlaget settes til en avgift pr. utvunnet enhet av mineralet (tonnavgift), jf. § 8 nr 2. Uten hensyn til produksjonens størrelse, kan det fastsettes en minsteavgift. Dersom særlige grunner foreligger, kan vederlaget ved utvinning fastsettes på annen måte enn som tonnavgift.

Ved avståelse til eiendom, som kun kan skje når særlige grunner foreligger, er hovedregelen at det skal betales engangserstatning. Dette er i forarbeidene begrunnet med at det er usikkert hvor lenge anlegget kan holdes i gang og være i stand til å betale en årlig avgift. Ekspropriaten skal alltid gis en tilleggserstatning. Dette skal være en kontant erstatning på 25 % av selve den avståtte eiendoms verdi eller hvis avståelsen gjelder bruksrett eller servitutt, av det beløp som disse heftelser antas å representere som byrde på eiendommen. Eventuell ulempeerstatning ol. samt tonnavgift skal ikke tas med i beregningsgrunnlaget, jf. her Rt. 1977 s. 1050, særlig s. 1059 flg.

Ved nedleggelse av virksomheten kan det avholdes skjønn for å fastsette erstatning av den mulige skade som ikke før er erstattet, jf. § 8 nr. 6.

Diverse bestemmelser om avgiftene

«Vedkommende myndighet» kan forlange at eksproprianten skal stille sikkerhet for betaling av avgiftene, jf. § 9 tredje ledd. Regelen skal sikre mot ekspropriantens insolvens. Det fremgår ikke klart av loven om det er Nærings- og energidepartementet eller skjønnsretten som skal fastsette krav om sikkerhetsstillelse for betaling av avgiftene. Iom. at det er skjønnsretten som skal fastsette avgiftene, kan det tale for at den samtidig fastsetter omfanget av sikkerhetsstillelsen. Dersom avgiften ikke betales innen 6 måneder etter forfall, faller den avståtte rettighet bort, jf. § 9 tredje ledd. Etter 10 år kan hver av partene forlange at det holdes nytt skjønn for å få fastsatt avgiftene på nytt. Dersom driften nedlegges, bortfaller avgiftene fra utløpet av det kalenderåret da nedleggingen gjennomføres. Avgiftene bortfaller imidlertid ikke dersom driften innstilles midlertidig med samtykke av Nærings- og energidepartementet i medhold av § 6 andre ledd.

Skjønnsretten

Det skal avholdes skjønn dersom det er tvist om erstatningsfastsettelsen, jf. IM § 7. Skjønnsforretningen skal holdes av skjønnsretten som består av herreds- eller byretten tiltrådt av skjønnsmenn, jf. lov 1. juni 1917 om skjønn og ekspropriasjonssaker § 5. Hvis skjønnsmyndigheten ønsker det, skal skjønnsmennene være sakkyndige, jf. IM § 10. Ekspropriaten plikter å finne seg i at det til bruk for skjønnet foretas de granskninger som den anser som nødvendige i sitt arbeid. Dersom dette volder tap eller ulempe, skal det fastsettes erstatning for dette under skjønnet.

Skjønnsretten kan bestemme at fastsettelsen av tonnavgift skal utstå inntil utvinningen påbegynner, jf. IM § 8 nr. 4. Årsavgift kan også utstå eller beregnes

midlertidig dersom skadevirkningene ikke lar seg bedømme med noen slags sikkerhet, jf. § 8 nr. 5.

Opplysningsplikt

Eksproprianten plikter å gi de opplysninger om mineralforekomsten som vedkommende myndighet krever, jf. IM § 11. Etter nærmere bestemmelse av Kongen eller Nærings- og energidepartementet kan eksproprianten pålegges å sende inn regelmessige oppgaver. Tilsvarende bestemmelser finnes i bvl. Ønsket om å få kartlagt landets mineralressurser er bakgrunnen for bestemmelsen. Fvl. regler om taushetsplikt gjelder for de tjenestemenn som får kjennskap til opplysningene.

Etter ordlyden gjelder opplysningsplikten bare for den som har fått ekspropriasjonstillatelsen. Loven må imidlertid forstås slik at opplysningsplikten også gjelder for senere erververe av rettigheten som forutsettes å tre inn i ekspropriantens rettigheter og forpliktelser. Forsettlig og uaktsom unnlatelse av å oppfylle opplysningsplikten eller avgivelse av uriktige opplysninger eller oppgaver, er straffesanksjonert, jf. § 13. Straffen er bøter.

3.5 Konsesjon på erverv av ikke-mutbare forekomster

6.3.5.1 Erverv av kalkstenforekomster

Det kreves i visse tilfeller konsesjon for å erverve rett til kalkstenforekomster. Kalkloven ble i sin tid gitt for å hindre monopolisering og spekulasjonsartede oppkjøp av kalkstenforekomster. Som kalksten regnes også marmor, dolomittholdig kalksten og dolomitt, jf. lovens § 1 tredje ledd.

Konsesjonsplikt

I lovens § 1 oppstilles konsesjonsplikt for erverv av eiendomsrett og erverv av bruksrett til kalksten. Med bruksrett, som f.eks. kan være utleie, likestiller loven leveransekontrakt på over 5 år, regnet fra kontraktstidens inngåelse, jf. § 1 andre ledd. Andre begrensede rettigheter som f.eks. panterett og håndgivelsesavtaler, faller utenfor konsesjonsplikten etter kalkstensloven. Konsesjonsplikt inntrer kun for forekomster over en viss størrelse. Dette henger sammen med at loven, som nevnt, ble gitt for å hindre monopolisering. Erverv av små forekomster var det derfor ikke grunn til å regulere. Konsesjon kreves dersom det kan utvinnes minst 100.000 tonn kalksten av forekomsten. Dersom erverver har forekomster fra tidligere i den samme kommunen, skal disse regnes med slik at summen av forekomstene ikke må overstige 100.000 tonn. Ved overskridelse av den fastsatte grensen, må erverver søke konsesjon for den sist ervervede forekomst.

Det er videre et vilkår for konsesjonsplikt at ervervet av forekomsten foretas i hensikt å utnytte forekomsten eller å hindre utnyttelse av den. Som utnyttelse regnes drift, utleie, senere overdragelser ol. Selv om erververen ikke har slik hensikt på ervervstidspunktet, kan han senere ønske å utnytte den. Konsesjonsplikt inntrer da først på det senere tidspunkt. Dersom det foretas utleie eller videre overdragelse, vil både avhender og den nye erverver trenge konsesjon. Etter loven foreligger konsesjonsplikt uavhengig av om ervervet gjelder selve forekomsten eller eiendommen som forekomsten ligger på. Dette forutsetter at kalkstenforekomsten er kjent på ervervstidspunktet. Om det foreligger konsesjonsplikt når forekomsten blir kjent etter ervervet, løses ikke direkte i loven. Dog vil en senere utnyttelse utløse konsesjonsplikt.

Unntak fra konsesjonsplikten

I loven er det gjort unntak fra konsesjonsplikten for staten, norske kommuner og fylkeskommuner, jf. § 1. Det samme gjelder ved ved overdragelse mellom nært beslektede, jf. § 2 første ledd bokstav a. Ved skifte av ekteskapelig felleseie, ved arv eller odelsløsning er det også gjort unntak fra konsesjonsplikten dersom erververen er nærmere odelsberettiget enn overdrageren.

Vilkår for å få konsesjon

Etter § 4 kan det gis konsesjon når allmenne hensyn ikke taler imot. Lovens ordlyd «kan» viser at det er opp til konsesjonsmyndighetene å avgjøre om slik tillatelse skal gis selv om allmenne hensyn ikke taler imot.

Vilkår i konsesjonen

Iht. § 4 andre ledd kan konsesjonsmyndighetene fastsette vilkår for drift av forekomsten. Slike vilkår stilles regelmessig. Det fastsettes gjerne krav om ansvarlige for driften, utdanningskrav, krav om sikring, opprydning, forhold til miljøet osv. Videre stilles det vilkår om at driften er underlagt Bergvesenets tilsyn.

Konsesjonsmyndighet

Myndigheten til å innvilge konsesjon etter kalkstenloven er delegert til Bergvesenet ved Nærings- og energidepartementets vedtak av 13. mai 1993. Det skal imidlertid bemerkes at Nærings- og energidepartementet fortsatt har myndighet etter § 3 til å avgjøre tvilstilfellene om det er nødvendig med konsesjon.

Selskaper med rettigheter til kalkstenforekomster

I lovens § 5 henvises det til kapittel V i IK som får tilsvarende anvendelse på erverv av eierandeler i eller overtakelse av selskaper med rettigheter til kalkstenforekomster. Det vises til *"Erverv av selskapsandeler og overtakelse av mineralvirksomhet"* i kapittel 2.10.2 der IK § 36 ble behandlet.

I tillegg til kalkloven § 5, vil ervervsloven også gjelde for overtakelse av næringsvirksomhet basert på kalksten så sant de øvrige vilkår i denne loven er oppfylt. Det vises til fremstillingen under kapittel 5.7.

Øvrige bestemmelser

Henvisningen til kapittel V i IK gjør at dennes regler om når søknad skal innsendes, sanksjonsbestemmelser ved overtredelse av konsesjonsvilkår osv. også gjelder ved erverv av kalkstensrettigheter.

Konsesjonsloven av 1974

Som nevnt over gjelder kalkstenloven bare for kalkstenforekomster som alene eller sammen med andre forekomster på denne eiers hånd utgjør minst 100.000 tonn. Erverv under denne grensen vil som regel være konsesjonspliktig etter den alminnelige konsesjonsloven av 1974. Se nærmere beskrivelse av denne loven under kapittel 3.5.3.

6.3.5.2 Erverv av kvartsforekomster

Erverv av kvartsforekomster er underlagt konsesjonsplikt på samme måte som kalksten. Kvartsloven fra 1949 er bygd opp på samme måte som kalkstenloven, og bestemmelsene er i all hovedsak like. Det vises derfor til fremstillingen av kalkstenloven under punkt 3.5.1. De bestemmelsene som er forskjellige fra kalkstenloven, vil bli nevnt her. Hva som anses som kvarts, angis i lovens § 1. Det er kvartskrystaller, krystallkvarts og kvartsitt.

Loven gjelder både erverv av bruksrett og eiendomsrett. Likt med bruksrett anses leveransekontrakt med varighet på over 2 år regnet fra kontraktens inngåelse. Gjennom praksis er loven også gitt anvendelse for feltspat i og med at disse som regel inneholder kvarts. I kvartsloven er det ingen minstegrense mht. forekomstens størrelse slik som i kalkstenloven. Enhver forekomst omfattes derfor av loven, noe som er begrunnet i mineralets høye økonomiske verdi.

6.3.5.3 Erverv av andre ikke-mutbare forekomster

De ikke-mutbare mineraler som ikke omfattes av noen av de allerede nevnte lover, altså kalkstenforekomster under 100.000 tonn og andre ikke-mutbare mineraler enn kvarts, er ikke regulert i spesiallover. Erverv av forekomster med slike mineraler vil imidlertid stort sett omfattes av K som regulerer erverv av rettigheter i fast eiendom. Det bør for ordens skyld nevnes at erverv som omfattes av IK kap II om bergverk, eller kalksten- eller kvartsloven, ikke reguleres av K, jf. K § 2 fjerde ledd.

Hvilke erverv som omfattes

K omhandler i utgangspunktet erverv av all fast eiendom. Ervervet kan være til eie, men også leierettigheter og lignende bruksrettigheter med varighet over 10 år, omfattes av loven, jf. K § 3 første ledd. Videre vil visse kortvarige avtaler utløse konsesjonsplikt. Dette gjelder utbyggingskontrakter av enhver art, herunder avtaler om fortrinnsrett til å foreta utbygging samt andre rettigheter over fast eiendom som innebærer at eierens adgang til å råd over eiendommen eller få det økonomiske utbyttet av den, blir vesentlig innskrenket. Håndgivelsesavtaler på ikke-mutbare forekomster og grunn for driftsanlegg mv. kan således innebære konsesjonsplikt. Det er gjort noen unntak fra konsesjonsplikten bl.a. for eiendommer som ligger i regulerte områder. Grensen for konsesjonsfrihet er for bebygd eiendom i område regulert til industri ol. satt ved 15 dekar og for ubebygd ved 5 dekar. Ved erverv av eiendommer med ikke-mutbare forekomster vil disse unntakene ha liten eller ingen betydning iom. at arealene sannsynligvis alltid vil overstige disse grensene.

Forholdet til ervervsloven er regulert i K § 2 femte ledd. Dersom ervervet omfattes av ervervsloven, skal ervervet ikke omfattes av K selv om foretaket i utgangspunktet har konsesjonspliktig forhold til fast eiendom. Unntak er imidlertid gjort for de tilfeller der foretaket har fast eiendom som nyttes til landbruksformål. I slike tilfeller vil ervervet både utløse meldeplikt etter ervervsloven og konsesjonsplikt etter K.

Forhold som taler mot å gi konsesjon

Dersom det er grunn til å anta at erververen først og fremst tar sikte på å plassere kapital i eiendommen, eller dersom ervervet anses som ledd i oppsamling av fast eiendom, taler dette mot å gi konsesjon, jf. K § 7. Det samme gjelder der det må antas at erverver tar sikte på å skaffe seg en spekulasjonsgevinst ved salg av eiendommen etter kort tid.

Vilkår for konsesjon

Etter K § 9 kan det i hvert enkelt tilfelle stilles vilkår som anses nødvendige for å fremme lovens formål. Når eiendommen skal utnyttes til drift av mineralske forekomster, er det vanlig å sette vilkår for drift, sikring ol. Vilkårene vil langt på vei tilsvare de vilkår som settes i konsesjoner gitt etter IK, kalksten- og kvartsloven.

Saksbehandling

Regler om saksbehandlingen finnes i lovens kap 6. Søknad om konsesjon skal sendes senest 4 uker etter avtale om overdragelsen eller 4 uker etter at erververen fikk rådighet over eiendommen. Det skal benyttes standard søknadsformular hvor det fremgår hvilke opplysninger som skal gis.

Søknad om konsesjon skal sendes til ordfører i den kommune der eiendommen ligger, jf. K § 19. Dette gjelder imidlertid ikke søknad om aksjeerverv som ifølge forskrift 28. juli 1978 § 4-2 skal sendes direkte til Landbruksdepartementet.

Kommunen avgjør om forkjøpsretten etter § 11 skal nyttes. Dersom kommunen ikke gjør vedtak om bruk av sin forkjøpsrett, skal den avgi uttalelse om konsesjonsspørsmålet og om statens forkjøpsrett skal nyttes. Spørsmålet om konsesjon og bruk av statens forkjøpsrett avgjøres av fylkeslandbruksstyret. Når konsesjonssaken gjelder erverv av ikke-mutbare mineraler, skal Bergvesenet gi uttalelse og komme med forslag til vilkår før konsesjonsvedtaket treffes. Kommunen er avgjørelsesmyndighet i visse mindre saker. Fylkeslandbruksstyret er avgjørelsesmyndighet i saker der kommunen ikke har avgjørelsesmyndighet. I praksis vil det for erverv av rettigheter i fast eiendom i forbindelse med drift av ikke-mutbare mineraler, være Fylkeslandbruksstyret som er avgjørelsesmyndighet. Landbruksdepartementet har kun avgjørelsesmyndighet i saker om aksjeerverv.

Erverv av eierandeler i selskaper med konsesjonspliktig forhold til fast eiendom

Som i IK og kalk- og kvartsloven, er det også i K bestemmelser om erverv av eierandeler i selskaper som har konsesjonspliktig forhold til fast eiendom. Disse bestemmelsene er først og fremst gitt for å hindre omgåelser av loven. Etter K § 4 utløses konsesjonsplikt ved erverv av eierandeler eller parter i selskap med begrenset ansvar ved erverv av mer enn 1/3, 1/2 eller 2/3 av samtlige andeler eller stemmeberettigede andeler i selskapet. Det samme gjelder for erverv av andeler eller parter i holdingselskaper som eier mer enn 1/3 av grunnkapitalen i selskap med konsesjonspliktig forhold til fast eiendom, jf. K § 4 andre ledd.

Øvrige bestemmelser i loven

I kapittel 7 er det bl.a. gitt bestemmelser om kontroll med at fastsatte konsesjonsvilkår overholdes, jf. K § 24. Sanksjonsbestemmelser er nedfelt i § 23. Ved overtredelse av vilkår kan det fastsettes tvangsmulkt og ved overtredelse av vilkår av vesentlig betydning, eller dersom konsesjonen er gitt på grunnlag av uriktige eller ufullstendige opplysninger av vesentlig betydning, kan konsesjonen trekkes tilbake.

Etter § 25 er det anledning til å fastsette frist for erverver til å omgjøre overdragelsen dersom han ikke får konsesjon eller dersom han ikke har søkt om konsesjon innen de fastsatte frister. Dersom dette ikke etterkommes, kan departementet med hjemmel i § 26 la eiendommen selge etter reglene om tvangssalg.

4 NATURFOREKOMSTER PÅ KONTINENTALSOKKELEN

4.1 Innledning

Ved kgl.res. 31. mai 1963 har Norge utad fastslått krav på jurisdiksjon over naturforekomster i havbunnen og undergrunnen utenfor kysten. I lov 21. juni 1963 nr. 12 om vitenskapelig utforskning og undersøkelse etter og utnyttelse av andre undersjøiske naturforekomster enn petroleum (kontinentalsokkelloven), er det gitt bestemmelser om utforskning og utnyttelse av slike forekomster.

4.2 Hva som omfattes av loven

Naturforekomster som kan være aktuelle er bl.a. forekomster av tang og tare, skjellsandsforekomster, og forekomster av mutbare og ikke-mutbare mineraler. Retten til de undersjøiske mineralforekomstene tilligger staten, jf. loven § 2.

4.3 Lovens stedlige virkeområde

Lovens stedlige virkeområde er indre norsk farvann, norsk sjøterritorium og kontinentalsokkelen så langt den kan være en naturlig forlengelse av norsk landterritorium, jf. § 1. En del av kontinentalsokkelen deles med andre stater. I følge loven går kontinentalsokkelen til midtlinjen regnet fra landenes kystlinjer. Prinsippet er lagt til grunn i den sydlige del av Nordsjøen. I Barentshavet er derimot delingen uavklart.

Mot land avgrenses virkeområdet mot den delen av sjøen som er undergitt privat eiendomsrett. For en nærmere drøftelse av hvor denne grensen går, vises til NOU 1988: 16 Eigedomsgrenser og administrative inndelingsgrenser s. 26-29. Kort kan imidlertid sies at grensen går ved marbakken (der brådypet utenfor land begynner) når slik finnes. Dersom sjøbunnen skråner jevnt utover eller det er brådypt like ved land, må man ved vurdering av hvor grensen skal trekkes legge vekt på bunnformasjonene, dybden og hvor langt fra land det er naturlig for grunneier å utnytte sjøområdet.

4.4 Fullmaktsslov

Loven om undersjøiske naturforekomster er meget kortfattet. Det gis vide fullmakter til Kongen. For det første kan forvaltningen gi regler om utforskning og utvinning av undersjøiske forekomster, jf. lovens § 3. Det kan gis tillatelse til og oppstilles bestemte vilkår for slik utforskning og utvinning av undersjøiske naturforekomster, jf. loven § 2. Det er imidlertid ikke fastsatt forskrifter for utvinning av undersjøiske mineralforekomster med hjemmel i § 2 andre ledd. Foreløpig er det bare gitt forskrifter for undersøkelse av mineraler og andre naturforekomster enn petroleum, jf. Kronprinsregentens resolusjon 12. juni 1970 og kapittel 4.5 nedenfor. Nærings- og energidepartementet kan gi bestemmelser til utfylling og gjennomføring av resolusjonens regler. Foreligger særlige grunner, kan departementet dispensere helt eller delvis fra resolusjonen. Det samme gjelder bestemmelser fastsatt i medhold av resolusjonen.

Av § 2 tredje ledd følger imidlertid at Kongen i forskrift kan gi tillatelse til undersøkelse og utnyttelse av tang- og tareforekomster i bestemte områder uten at det er gitt slik tillatelse som nevnt i andre ledd. Slik forskrift er gitt ved kgl. res. 13. juli 1995 nr. 642. Av § 2 fjerde ledd følger at Kongen for undersøkelse og utnytting av skjellsand, sand og grus kan pålegge fylkeskommunen å utøve myndigheten etter andre ledd. Ved forskrift 13. mars 1992 nr. 167 ble Kongens myndighet delegert til Nærings- og energidepartementet, som ved brev av 29. mars 1993 delegerte myn-

digheten til å meddele konsesjoner for undersøkelse og utnyttelse av skjellsand, sand og grus, til fylkeskommunen med virkning fra 1. april 1993.

4.5 Undersøkelse etter visse andre under-sjøiske naturforekomster enn petroleum

6.4.5.1 Søknad

I følge resolusjon 12. juni 1970 § 5, jf. ovenfor, må skriftlig søknad om undersøkelse være kommet inn til Nærings- og energidepartementet innen 30 dager før undersøkelsen antas å påbegynnes. I søknaden skal det bl.a. opplyses hvilke undersøkelser som ønskes foretatt, formålet med undersøkelsene og når undersøkelsene aktes påbegynt og avsluttet. Videre skal det opplyses om i hvilke områder undersøkelsene skal foretas. Området skal være tegnet inn på et kart som vedlegges søknaden.

6.4.5.2 Hvem tillatelse kan gis til

I følge forskriftens § 4 kan departementet gi slik tillatelse til norske statsborgere, selskaper, stiftelser eller andre sammenslutninger. Tilsvarende bestemmelse finnes imidlertid ikke i loven. Etter EØS-avtalens artikkel 4 kan myndighetene ikke diskriminere EØS-borgere og -selskaper, og departementet må derfor praktisere forskriften iht. dette. Tillatelsen kan ikke overdras, jf. § 4

6.4.5.3 Rettigheter og plikter etter tillatelsen

Tillatelsen gir rett til å foreta undersøkelser, jf. forskriftens § 7. Det kan foretas geologiske og geofysiske undersøkelser med formål å undersøke de øvre lag av undergrunnen. Videre kan det tas prøver av havbunnen eller dens undergrunn, men det kan ikke foretas boringer dypere enn 25 meter. Det kan imidlertid søkes om tillatelse til å foreta andre typer undersøkelser. Tillatelsen gir ikke enerett til undersøkelse. Heller ikke gir den fortrinnsrett eller rett til utnyttelse av eventuelle naturforekomster, jf. forskriften § 9. I tillatelsen kan det settes vilkår, jf. loven § 2, herunder kreves sikkerhetsstillelse for mulig ansvar som måtte oppstå som følge av undersøkelsesarbeidene, jf. forskriften § 19.

6.4.5.4 Krav til undersøkelsesarbeidene og kontroll

I forskriften § 12 stilles det krav om at undersøkelsene skal utføres på en forsvarlig måte og så vidt mulig ikke gripe forstyrrende inn i annen virksomhet, så som skipsfart. Det må også påses at undersøkelsene ikke volder fare for forurensning. Iht. § 13 skal undersøkelsene foregå i overensstemmelse med de til enhver tid gjeldende sikkerhetsforskrifter for slik virksomhet. Så langt de passer, kommer sikkerhetsforskriftene for petroleumsvirksomhet til anvendelse. Nærings- og energidepartementet kan oppnevne inspektører som kan følge arbeidene og påse at de foregår i samsvar med gjeldende regler og forskrifter, jf. forskriften § 16. Dersom særlige grunner tilsier det, kan Nærings- og energidepartementet for kortere eller lengre tid stanse helt eller delvis igangværende undersøkelser, jf. forskriften § 14.

6.4.5.5 Tilbakekall av tillatelsen

Dersom det foretas alvorlige eller gjentatte overtredelser av forskriften eller av fastsatte vilkår, kan Nærings- og energidepartementet trekke tilbake undersøkelsestil-

latelsen, jf. forskriften § 17. Ved mindre alvorlige overtredelser skal det imidlertid gis en rimelig frist for å rette på forholdet. Dersom forholdet ikke blir rettet innen denne fristen, kan tillatelsen trekkes tilbake. En tillatelse kan også tilbakekalles dersom rettighetshaver åpner offentlig forhandling om tvangsakkord eller går konkurs. Videre kan unnlatelse av å betale fastsatt årsavgift til rett tid og unnlatelse av å stille sikkerhet for mulig ansvar, medføre tilbaketrekking av tillatelsen. Dersom offentlige inspektører nektes eller hindres adgang til kontroll av installasjoner, rapporter ol., kan også dette medføre tilbaketrekking av tillatelsen.

6.4.5.6 Årsavgift

For tillatelsen skal det betales en avgift på kr 15.000 pr. kalenderår, jf. forskriften § 6. Denne skal betales forskuddsvis. Dersom dette ikke blir gjort, anses tillatelsen for å være frafalt.

6.4.5.7 Rapporteringsplikt

Hvis undersøker oppdager fortidsfunn, vrak el., skal vedkommende straks rapportere dette til Nærings- og energidepartementet, jf. forskriften § 15. De data som fremkommer under undersøkelsene, skal være tilgjengelige for Nærings- og energidepartementet, jf. forskriften § 10.

Når undersøkelsene er avsluttet, skal undersøker umiddelbart sende rapport til Nærings- og energidepartementet om undersøkelsens omfang og utførelse. Videre skal undersøker snarest og senest innen 6 måneder, sende departementet resultater av alle undersøkelser, herunder prøver, interpretasjoner ol. Departementet kan kreve tilleggsopplysninger.

6.4.5.8 Hemmelighold av opplysninger

Innehaver av undersøkelsestillatelse kan kreve fortrolig behandling av det innsendte materialet, jf. forskriften § 11. Et slikt krav må fremsettes skriftlig. Det innsendte materialet skal holdes fortrolig for et tidsrom av 5 år etter innlevering av sluttrapport eller siste delrapport. Fristen kan forlenges.

Departementets plikt til fortrolig behandling av det innsendte materialet er ikke til hinder for at det kan avgi generelle uttalelser om virksomheten og muligheten for forekomster.

4.6 Om forekomster av tang og tare

Som nevnt kan Kongen i forskrift tillate undersøkelse og utnyttelse av tang og tareforekomster i enkelte områder uten særskilt tillatelse. Slik forskrift er gitt med det formål å sikre en forsvarlig og langsiktig utnyttelse av tang og tare som en del av en helhetlig forvaltning av kystens ressurser og naturmiljø, jf. forskriften § 2.

6.4.6.1 Hvor kan det høstes?

Forskriften overlater til Fiskeridirektoratet å fastsette høstefelt, jf. § 4. I samråd med Direktoratet for Naturforvaltning kan det så tillates høsting i bestemte felt.

Fiskeridirektoratet kan imidlertid også tillate høsting i områder som ikke er åpnet i medhold av § 4. Dette forutsetter imidlertid at området er egnet for høsting, jf. § 6. I denne sammenheng kan Fiskeridirektoratet kreve at den som ønsker feltet åpnet, dokumenterer feltets egnethet, jf. § 5.

6.4.6.2 Hvem kan høste?

I utgangspunktet er høsting av tang og tare åpent for enhver i de utlagte områder. Dersom man skal drive høsting med trål eller annen mekanisk redskap må man imidlertid registrere fartøyet hos Fiskeridirektoratet.

For felt som åpnes på anmodning, jf. § 6, kan Fiskeridirektoratet gi tillatelse til en bestemt person, selskap eller institusjon.

6.4.6.3 Varighet av tillatelsen

Tillatelsen til høsting i et bestemt felt gjelder for fem år av gangen, men kan stoppes før fem år har gått dersom høstingen har fått eller kan få andre konsekvenser enn antatt da forskriften ble fastsatt, jf. § 4.

6.4.6.4 Meldeplikt og rapporteringsplikt

Senest en måned før høstingen tar til, skal fartøyets eier eller bruker sende melding til Fiskerisjefen i det aktuelle distrikt om hvilket felt som skal høstes og tidspunktet for høstingen, jf. § 9.

Det skal føres fangstdagbok når det høstes tang og tare, og gis årlige rapporter til Fiskeridirektoratet om høstekvantum for hvert høstefelt.

6.4.6.5 Omfang av retten

Fiskeridirektoratet kan gi bestemmelser om hvilke redskap som kan anvendes for høsting samt regulere bruk av redskap, jf. § 7. For øvrig har høstere av tang og tare fortrinnsrett framfor fiskere i områder som er utlagt til høsting, jf. § 11.

4.7 Om skjellsandsforekomster

Med virkning fra 1. april 1993 delegerte Nærings- og energidepartementet myndigheten til å meddele skjellsandskonsesjoner til fylkeskommunene. I denne forbindelse ble det utarbeidet et rundskriv (1. april 1993) med generell informasjon, saksbehandlingsregler og vilkår som i alminnelighet skal følge tillatelsen. Rundskrivet er siden endret ved brev av 14. februar 1994 og 20. desember 1994.

6.4.7.1 Søknad

Søknaden skal sendes fylkeskommunene i det fylket hvor opptaksområdet ligger. Søknaden skal inneholde følgende opplysninger:

- søkerens navn og fullstendig adresse med eventuelt telefonnummer
- sjøkart og økonomiske kart i målestokk 1:5000 med de omsøkte områder inntegnet
- hvilken opptaksmetode som er tenkt benyttet
- opplysning om forekomstens antatte størrelse og antatt årlig og samlet opptakskvantum
- opplysninger om virksomhetens forhold til fylkeskommunale og kommunale planer ved opptak innenfor plan- og bygningslovens anvendelsesområde
- antatt opptakssesong.

Dersom opplysninger om sjøbunnens topografi og biologi samt forekomstens utbredelse og kvalitet er tilgjengelig uten vesentlige kostnader for søkeren, bør søknaden også inneholde slike opplysninger.

Fylkeskommunen kan kreve ytterligere opplysninger dersom det finnes påkrevet.

6.4.7.2 Behandling og høring

Søknaden skal før avgjørelse treffes, forelegges følgende instanser:
- vedkommende fiskerisjef
- Kystverkets distriktskontor i det området forekomsten ligger
- Televerket – regionalt, og eventuelle andre instanser som kan tenkes å ha kabler i området
- fylkesmannen i det fylket hvor forekomsten ligger
- kommunen hvor forekomsten ligger
- fylkesveterinæren i det fylket forekomsten ligger
- sjøforsvarsdistrikt – regionalt
- sjøfartsmuseet eller annen institusjon med tilsvarende myndighet etter kulturminnelovens § 14 i det distrikt hvor forekomsten ligger.

Fylkeskommunen kan i tvilstilfelle forelegge søknaden for andre instanser. Avgjørelsen av om konsesjon skal meddeles fattes etter en skjønnsmessig vurdering, hvor fordelen med tiltaket sammenholdes med de ulemper det vil medføre. Vedtak om konsesjon kan ikke fattes i strid med bindende arealplaner etter pbl. med mindre den aktuelle planmyndighet samtykker.

Dersom tiltaket omfatter store arealer eller en stor mengde masse, kan tiltaket måtte konsekvensutredes, jf. pbl. kapittel VII-a og tilhørende forskrifter.

6.4.7.3 Avgift

Det skal betales en avgift til fylkeskommunen på 30 øre pr. hl. opptatt skjellsand.

6.4.7.4 Vilkår

Konsesjonen gir adgang til opptak av en eller flere forekomster, eventuelt begrenset til en nærmere angitt del av forekomsten. Konsesjonen gir imidlertid ikke adgang til opptak på mindre enn 5 meters dyp ved normalt lavvann.

Konsesjonen kan maksimalt gis for et tidsrom på 5 år, og omfatter et område som skal koordinatfestes på et økonomiske kart i størrelsesorden 1:5000. Det er anledning til å søke om forlengelse av konsesjonen.

Konsesjonen skal i alminnelighet gis på følgende vilkår:

1. Opptak av masser skal foregå på en slik måte at det ikke blir til hinder eller ulempe for ferdselen på sjøen, det alminnelige fiske, fugle- eller friluftslivet i området. Spesielt skal det påses at virksomheten ikke skader fisk som står i merder eller som er låssatt.
   Dersom opptaksområdet grenser mot viktige gyte- og oppvekstområder for villfisk eller områder med spesielle naturvern- eller friluftsinteresser som f.eks. sjøfuglreservater, havstrand- eller våtmarksområder, skal det utvises særlige hensyn under driften.
   Når arbeidet pågår, skal det foretas forsvarlig merking av området. Det må ikke strekkes fortøyninger til land når sandopptak pågår slik at lokalleder stenges.
   Ved opptaket skal det unngås at det dannes steile skråninger med fare for utglidning/utrasing av strandmasser, kunstige marbakker eller dype hull. Rettighetshaver påtar seg å føre kontroll med at utrasing ikke skjer.
   Dersom opptaket allikevel skulle føre til tegn på utglidning/utrasing eller annen vesentlig skade påført naturen eller faste innretninger, skal opptaket opphøre

øyeblikkelig og fylkeskommunen kontaktes omgående.

2. Eventuelt erstatningsansvar som følge av tiltaket påhviler søkeren.
3. Det skal påses at virksomheten ikke skader undersjøiske kabler eller andre undersjøiske installasjoner. Opptak skal ikke under noen omstendigheter skje på mindre avstand fra disse enn 100 meter.
4. For masse opptatt på statens grunn betales en årlig avgift til fylkeskommunen. Betalingen skal finne sted innen 31. januar det etterfølgende år. Rettighetshaveren skal påse at det føres nøyaktig oversikt over opptatt mengde, slik at riktig avgift kan beregnes.
   Betales ikke produksjonsavgiften kan konsesjonen trekkes tilbake. Ny opptakstillatelse kan i så fall ikke påregnes gitt før det skyldige beløpet er betalt.
5. Årlige oppgaver over opptatt mengde og de opptatte massers kvalitet, meddeles fylkeskommunen senest 31. januar det etterfølgende år. Melding sendes til fylkeskommunen selv om det ikke har foregått opptak det foreløpende år. Likeledes underrettes fylkeskommunen når virksomheten nedlegges for godt.
6. Representanter for fylkeskommunen eller andre inspektører med fullmakt fra fylkeskommunen, skal til enhver tid ha adgang til området for å påse at arbeidet foregår i overensstemmelse med konsesjonen og at det føres nøyaktig oversikt over opptaket. Ved overtredelse av vilkårene underretter inspektørene fylkeskommunen, som avgjør om konsesjonen skal inndras.
7. Blir det under opptaket oppdaget kulturminner som keramikk eller andre løsfunn, skipsdeler, vrak og annet, skal virksomheten midlertidig stanses og fylkeskommunen underrettes om funnet. Virksomheten må ikke skade eller ødelegge slike funn, jf. lov 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner.
8. Meddelt konsesjon gjelder *fem* år fra meddelelsen med mindre forhold som man på meddelelsestidspunktet ikke har oversikt over eller som er beskrevet i ovennevnte poster, gjør at fylkeskommunen finner å måtte stoppe driften tidligere. Det er anledning til å søke forlengelse av tillatelsens varighet. Slik søknad må være innkommet til fylkeskommunen før fem-årsperioden utløper.
9. Ved eventuelt vilkårsbrudd kan fylkeskommunen trekke konsesjonen tilbake.
10. Dersom det tas opp skjellsand, sand eller grus uten at tillatelse er gitt, vil forholdet være straffbart i henhold til straffeloven § 332. Slike overtredelser kan anmeldes på ordinær måte til påtalemyndigheten.
11. Ved nedleggelse plikter konsesjonsinnehaver å fjerne anlegget.

4.8 Om undersjøiske mineralforekomster

Det har vært reist spørsmål om gjeldende bergverkslovgivning får anvendelse på undersjøiske malmforekomster. Forvaltningspraksis legger til grunn at bergverkslovgivningen kun gjelder til marbakken, altså områdene som er undergitt privat eiendomsrett. Verken lovens uttrykk i § 1-«undersjøiske naturforekomster»- eller definisjonen i forskriftens § 2- «andre mineralske forekomster enn petroleum, uorganiske forekomster, samt kull...» sondrer mellom forskjellige typer mineralske forekomster. Det må derfor kunne legges til grunn at kontinentalsokkelloven omfatter såvel de mutbare som ikke-mutbare forekomster.

Det finnes eksempler fra praksis på at departementet har gitt tillatelse til undersøkelse og utnyttelse av undersjøiske kalkstensforekomster. Tillatelsene gjelder tilfeller der kalkstenforkomsten har sin utbredelse på land og ut i sjøen/fjorden, og har vært gitt til selskaper som driver den igangværende virksomhet på land.

5 ØVRIG LOVGIVNING

I dette kapittelet skal det redegjøres for annen lovgivning av betydning i forbindelse med mineralvirksomhet.

5.1 Plan- og bygningsloven

For allerede igangværende virksomheter vil bestemmelsene i pbl. neppe være noe problem i og med at det forutsettes at slike tillatelser er i orden i en virksomhet som overtas. Ved nyetablering vil derimot bestemmelsene i pbl. være viktige. Her vil det kort bli redegjort for plansystemet, planprosessen samt reglene om konsekvensutredninger og byggetillatelse.

6.5.1.1 Plansystemet

Etter pbl. er kommunen tillagt ansvaret for å utarbeide planer innen sin kommune. Det skal utarbeides en kommuneplan som bl.a. skal inneholde en arealdel for forvaltningen av arealer og andre naturressurser. Arealdelen er som hovedregel rettslig bindende. Kommuneplanens arealdel skal i nødvendig utstrekning bl.a. angi områder for råstoffutvinning, jf. pbl. § 20-4 første ledd nr. 3. Dette omfatter bl.a. masseuttak av hhv. mutbare og ikke-mutbare mineraler. Det kan ikke iverksettes oppstart av masseuttak av mutbare og ikke mutbare mineraler i strid med en slik plan.

Det skal i en del tilfeller utarbeides reguleringsplan, jf. pbl. § 23. Dette er en rettslig bindende plan med detaljerte bestemmelser om bruken av området. Reguleringsplan skal utarbeides når det i kommuneplanens arealdel er bestemt at utbygging bare kan skje etter slik plan. Videre skal det utarbeides reguleringsplan for områder hvor det skal gjennomføres større bygge- og anleggsarbeider. Reguleringsplikten knytter seg i utgangspunktet til søknadspliktige tiltak etter pbl. § 93. Masseuttak er gjort søknadspliktige ved lovendring av 2. mars 1995, jf. § 93 bokstav i («vesentlig terrenginngrep»). Bestemmelsen er vedtatt og ventes å tre i kraft 1. januar 1997. Det er viktig å fremheve at kommunen har reguleringsrett slik at den kan bestemme om det skal utarbeides reguleringsplan for området der mineraluttaket planlegges iverksatt. Kommunene stiller vanligvis ikke krav om reguleringsplan før på driftsstadiet. Områder som er regulert til annet formål enn spesialområde (masseuttak), må i tilfelle omreguleres før uttak av forekomsten kan finne sted. Det kan ikke iverksettes uttak før området er regulert i overensstemmelse med bestemmelsene i pbl.

6.5.1.2 Planprosessen

Utarbeidelse av kommuneplan

Ved utarbeidelse av en kommuneplan skal forskjellige høringsinstanser trekkes inn, jf. pbl. § 20-5 andre ledd. Dette henger sammen med at kommuneplanen fastlegger arealbruken i kommunen. Det er derfor viktig å få klarlagt hvilke områder det knytter seg spesielle interesser til, som f.eks. verneinteresser, rike mineralforekomster ol.

Bergvesenet, Direktoratet for naturforvaltning m.m. trekkes inn som høringsinstanser. Bergvesenet har som statlig fagmyndighet innsigelsesrett. Kommunestyret vedtar kommuneplanen, jf. pbl. § 20-5 sjette ledd. Dersom det foreligger innsigelser til planen, f.eks. fra Bergvesenet, og kommunen ikke tar hensyn til disse, skal arealdelen etter vedtak i kommunestyret sendes til Miljøverndepartementet som så vil avgjøre om innsigelsene skal tas til følge.

Utarbeidelse av reguleringsplan

Når kommunen har bestemt at det skal utarbeides reguleringsplan, vil arbeidet med dette ledes av kommunen, jf. pbl. § 27-1. Det skal kunngjøres i pressen at et område tas opp til regulering. Grunneiere og rettighetshavere skal underrettes om mulig.

Ved utarbeidelse av en reguleringsplan skal kommunen samarbeide med offentlige myndigheter og organisasjoner som har særlige interesser i reguleringsarbeidet, jf. pbl. § 27-1 nr. 1 fjerde ledd.

Berørte myndigheter som høres under planprosessen vil være landbruksmyndigheter, Direktoratet for naturforvaltning, Bergvesenet m.m. Videre plikter reguleringsmyndigheten å undersøke om planen vil virke inn på automatisk fredete kulturminner, jf. kulturminnel. § 9 tredje ledd. Det foreslåtte reguleringsforslaget skal derfor sendes vedkommende myndighet etter kulturminneloven, som så skal avgi uttalelse i løpet av en 3 måneders frist. Fristen kan i visse tilfeller kan forlenges.

Etter høringsrunden skal forslaget om reguleringsplan legges frem for kommunens faste utvalg for plansaker som så skal avgjøre om planforslaget skal legges ut til offentlig ettersyn. Etter dette skal forslaget tas opp til behandling i utvalget.

Deretter skal planforslaget legges frem for kommunestyret som fatter vedtak i saken, jf. pbl. § 27-2 nr. 1.

6.5.1.3 Konsekvensutredninger

Etter pbl. kapittel VII-a skal det for visse tiltak utarbeides konsekvensutredninger. Formålet med dette er å få klargjort virkninger av tiltak som kan ha vesentlige konsekvenser for miljø, naturressurser eller samfunn. Konsekvensutredninger skal sikre at disse virkningene blir tatt i betraktning under planleggingen av tiltaket, og når det tas stilling til om og eventuelt på hvilke vilkår tiltaket kan gjennomføres, jf. pbl. § 33-1. Framstillingen nedenfor baserer seg på de lovendringer som ble vedtatt ved lov 4. august 1995 nr. 54, men som ventes å tre i kraft først 1. januar 1997.

Plikt til å foreta konsekvensutredning

Utredningsplikt foreligger for nærmere bestemte tiltak, eller endringer i eksisterende tiltak, som kan få vesentlige konsekvenser for miljø, naturressurser eller samfunn og som er avhengig av offentlig tillatelse. Pbl. § 33-2 bestemmer at Kongen i forskrift fastsetter hvilke tiltak som alltid skal konsekvensutredes, jf. § 33-2 andre ledd bokstav a, samt hvilke tiltak som etter en konkret vurdering kan kreves konsekvensutredet, jf. § 33-2 andre ledd bokstav b. Forskrifter gitt i medhold av § 33-2 andre ledd ble sendt på høring i mai 1996. I forskriftsutkastet foreslås at uttak av masse som berører minst 200 da samlet overflate eller omfatter mer enn 2 mill. m^3 masse alltid skal konsekvensutredes. Om uttak som berører minst 50 da eller omfatter mer enn 500.000 m^3 masse skal konsekvensutredes, beror på en konkret vurdering.

Meldepliktige tiltak

Iht. pbl. § 33-3 skal tiltakshaver tidligst mulig under forberedelsen av et tiltak som skal konsekvensutredes, jf. § 33-2 andre ledd bokstav a, sende melding til vedkommende myndighet. Dersom konsekvensutredning blir pålagt i medhold av § 33-2 andre ledd bokstav b, skal melding sendes tidligst mulig etter at ansvarlig myndighet har gitt pålegget.

Innholdet i meldingen

Meldingen skal inneholde en kort beskrivelse av tiltaket, av aktuelle alternativer og, på bakgrunn av tilgjengelig kunnskap på meldingstidspunktet, av antatte konsekvenser for miljø, naturressurser og samfunn. Meldingen skal også inneholde et forslag til utredningsprogram, jf. pbl. § 33-3.

Videre saksgang

Meldingen skal sendes til Bergvesenet (myndigheten er delegert fra Nærings- og energidepartementet). Bergvesenet skal så legge meldingen ut til offentlig ettersyn og sende den til uttalelse til de berørte myndigheter og interesseorganisasjoner, jf. pbl. § 33-3. For tiltak som skal konsekvensutredes fastsetter Bergvesenet et utredningsprogram på grunnlag av meldingen og uttalelsen til denne, jf. § 33-4. Med utgangspunkt i det fastlagte utredningsprogram, skal tiltakshaver utarbeide en konsekvensutredning som gjør rede for tiltaket, aktuelle alternativer, tiltakets virkninger på miljø, naturressurser og samfunn og hva som kan gjøres for å avbøte skader og ulemper som tiltaket kan medføre, jf. pbl. § 33-5. Konsekvensutredningen sendes til Bergvesenet, som sender konsekvensutredningen på høring til berørte myndigheter og interesseorganisasjoner, samt legger den ut til offentlig ettersyn. Som hovedregel skal det også holdes offentlig møte om utredningen. Etter dette vil Bergvesenet avgjøre om kravet til konsekvensutredning er oppfylt etter at Miljøverndepartementet har fått saken til forelegging. Dersom kravet anses oppfylt, skal Bergvesenet fatte vedtak i saken. Vedtaket med begrunnelse skal offentliggjøres, jf. § 33-7. Dersom kravet til konsekvensutredninger ikke anses oppfylt, kan Bergvesenet kreve tilleggsutredninger, jf. § 33-6 andre ledd.

Betydningen av en konsekvensutredning

Konsekvensutredningen har betydning for andre søknader som er nødvendig for å få gjennomført tiltaket. Den skal følge søknad etter pbl. og kan også ha betydning for søknader etter annen lovgivning, som f.eks. IK kap II og K. Det er derfor viktig å begynne arbeidet med melding om tiltak så tidlig som mulig da en prosess med melding om tiltaket og etterfølgende konsekvensutredning vil være tidkrevende.

6.5.1.4 Søknadsplikt etter pbl § 93

Iht. pbl § 93 bokstav i (vedtatt ved lov 5. mai 1995 nr. 20, men pr. 1. juni 1996 ikke trådt i kraft) må det søkes kommunen om tillatelse for å kunne iverksette tiltak som faller inn under kategorien «vesentlig terrenginngrep». Slik søknad skal sendes kommunen på forhånd som så skal gi tillatelse til inngrepet før det kan iverksettes.

I forarbeidene til loven nevnes som eksempel på «vesentlig terrenginngrep» bl.a. stenbrudd, massetak og fylling, i tillegg til andre inngrep av betydning i terrenget. Det påpekes at slike inngrep kan skje ved sprengning, graving, masseuttak eller fylling. Hva som er «vesentlig» må kunne ses over tid, slik at bygningsmyndighetene må kunne gripe inn dersom mindre arbeider over lengre tid samlet sett fører til vesentlige inngrep i terrenget. Bestemmelsen i § 93 må sees i sammenheng med loven § 84. Iht. denne bestemmelsen gjelder pbl. bestemmelser også for vesentlige terrenginngrep så langt lovens bestemmelser passer. § 84 angir altså utgangspunktet for de materielle krav som etter loven kan stilles til anleggene. Hva som anses som «vesentlig terrenginngrep», vil være det samme etter § 84 og § 93.

5.2 Forurensningsloven

Uttak av mineraler vil som oftest føre til forurensning av en eller annen art. Forurensningsloven oppstiller i utgangspunktet et forbud mot forurensning. Det kan imidlertid søkes om lov til å drive forurensende virksomhet, jf. § 11. Tiltakshaver må derfor sørge for å søke om tillatelse til å forurense. Hvis virksomheten vil være i strid med endelige planer etter plbl, skal forurensningsmyndighetene bare gi tillatelse etter samtykke fra planmyndigheten, jf. § 11 tredje ledd.

I forurensningsloven § 13 er det som i pbl. bestemmelser om meldeplikt for den som planlegger virksomhet som kan medføre store forurensninger på et nytt sted, eller en vesentlig utbygging av ny karakter på sted for eksisterende virksomhet. Melding skal gis til forurensningsmyndighetene på et tidlig trinn i planleggingsprosessen.

Forurensningsmyndigheten kan bestemme at den som planlegger en meldepliktig virksomhet, skal utarbeide en konsekvensanalyse, jf. § 13 andre ledd. Konsekvensanalysen er offentlig, jf. § 14, og skal søke å klarlegge virkningene av forurensningen. Videre skal det som regel holdes offentlig møte for å drøfte de forurensningsmessige følger virksomheten kan få, jf. § 15. Dette skal gjøres i god tid før søknaden om tillatelse til forurensning blir avgjort. Det er lagt opp til en samordning av saksbehandlingen når tiltaket både er meldepliktig etter pbl. og etter forurensningsloven.

På bakgrunn av det foreliggende materialet vil SFT avgjøre om det skal gis tillatelse til utslipp, eventuelt tillatelse til annen forurensning som måtte være aktuell for denne virksomheten. Lovlig drift kan ikke iverksettes før de nødvendige tillatelser etter forurensningsloven foreligger.

5.3 Naturvernloven

Naturvernloven har bestemmelser om varslingsplikt for tiltak som planlegges iverksatt. Iht. lovens § 2 påligger varslingsplikten planlegger. Det skal varsles ved planlegging av større arbeider, anlegg eller virksomhet som vil medføre vesentlig endring av landskapets karakter eller vesentlig skade på naturmiljøet for øvrig. Planene skal forelegges rette myndighet etter loven som i disse tilfellene er fylkesmannen (miljøvernavdelingen). Bestemmelsen trer imidlertid først i kraft fra den tid Kongen bestemmer.

For øvrig kan det med hjemmel i naturvernloven legges ut områder til fredning. Fredningen kan være mer eller mindre omfattende, og hvilke tiltak som kan utføres i et fredet område, vil være bestemt i fredningsforskriften for området. Ofte vil skjerping og mutingsarbeider være forbudt. Selv om bvl. opererer med fri skjerperett dog med unntak for visse steder, vil skjerping kunne være forbudt etter bestemmelser gitt i medhold av naturvernloven. Disse bestemmelsene vil derfor kunne sette en stopper for både skjerping og annet videre arbeid i forbindelse med uttak av mineraler.

5.4 Kulturminneloven

Etter kulturminnel. § 3 er det forbud mot inngrep i automatisk fredete kulturminner. I loven § 4 angis hvilke kulturminner som automatisk er fredet.

Den som planlegger iverksettelse av større tiltak som f.eks. et masseuttak, plikter å undersøke om tiltaket vil virke inn på automatisk fredete kulturminner, jf. § 9 første ledd. Det skal sendes en plan til vedkommende myndighet som i dette tilfellet er fylkeskommunen. I løpet av 3 måneder skal fylkeskommunen avgi uttalelse. Dersom den antar at tiltaket vil virke inn på et automatisk fredet kulturminne, kan den

forlenge fristen med 1 måned. Riksantikvaren kan forlenge fristen ytterligere. Så lenge disse fristene løper, kan ikke tiltaket iverksettes. Den som vil iverksette tiltak som kan virke inn på et automatisk fredet kulturminne, må sende melding om tiltaket til vedkommende myndighet etter loven som i dette tilfellet er fylkeskommunen, jf. § 8. Dette skal skje tidligst mulig før tiltaket planlegges iverksatt. Fylkeskommunen vil da avgjøre om og i tilfelle på hvilken måte tiltaket kan settes i gang. Dersom det planlagte tiltaket er i samsvar med reguleringsplan, er det ikke nødvendig å sende melding om dette til vedkommende myndighet etter kulturminneloven, jf. § 8 fjerde ledd. Dette henger sammen med at de allerede har uttalt seg under planprosessen som førte frem til reguleringsvedtaket.

Dersom det under arbeidet f.eks. med uttak av mineraler viser seg at det kan virke inn på et automatisk fredet kulturminne, skal det straks sendes melding til fylkeskommunen. Det er imidlertid Riksantikvaren som avgjør snarest mulig og senest innen 3 uker om arbeidet kan fortsette og vilkårene for dette.

I tillegg til bestemmelsene om automatisk fredning av kulturminner, er det hjemmel i kulturminnel. til å foreta fredning ved enkeltvedtak, jf. § 15. Slikt vedtak kan treffes på bakgrunn av kriteriene «kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi». Fredningen kan omfatte byggverk og anlegg, parker osv. Fredningsvedtak treffes av Riksantikvaren.

5.5 Motorferdselloven

Motorferdsell. har stor praktisk betydning i forbindelse med mineralvirksomhet. Lovens utgangspunkt er forbud mot motorisert ferdsel i utmark og vassdrag, jf. § 3. I loven § 4 er det regnet opp en del tilfeller der motorisert ferdsel er tillatt. Dette omfatter ikke arbeider i forbindelse med mineralleting osv. Det kan imidlertid søkes om tillatelse til motorisert ferdsel. Når særlige grunner foreligger, kan slik tillatelse gis av kommunen, jf. § 6. En grunneier kan f.eks. gi tillatelse slik at en skjerper kan benytte motorkjøretøy på hans eiendom. En slik tillatelse vil imidlertid ikke «slå igjennom» overfor motorferdselloven. Ei heller vil en kommunal tillatelse innebære at en grunneier mister sin rett til å nekte tillatelse. Moderne skjerpevirksomhet krever gjerne bruk av motorisert kjøretøy, f.eks. traktor. Motorferdsell. kan derfor være et effektivt hinder for den som skal drive skjerpe- og mutingsarbeider. Selv om en muter med hjemmel i bvl. § 40 kan kreve avstått adkomstvei som trengs for undersøkelsesarbeidene, er det mulig at kommunen med hjemmel i motorferdsell. kan nekte bruk av motorisert kjøretøy på veien.

5.6 Jordloven

Jordloven regulerer disponeringen av landets jordressurser. Ved disponeringen av jordressursene har loven som uttalt mål at en skal legge til rette for at jord- og arealressursene kan nyttes på en gagnlig måte både for samfunnet og for de som har yrket sitt i landbruket. I forbindelse med leting og drift på mineralressurser er det særlig §§ 9 og 12 som kan få betydning. Bestemmelsen i § 9 inneholder bl.a. et forbud mot å omdisponere dyrket og dyrkbar jord, mens § 12 forbyr deling av eiendommer som kan nyttes til jord- eller skogbruk. Disse bestemmelsene reiser sjelden problemer i forhold til utnytting av mineralressurser. Det følger av jordlovens § 2 at bestemmelsene i §§ 9 og 12 ikke gjelder for områder som i bindende arealdel av kommuneplanen er lagt ut til råstoffutvinning, eller for områder som i reguleringsplan eller utbyggingsplan etter pbl. § 28-2, er lagt ut til andre formål enn landbruk og fareområder. Videre får ikke §§ 9 og 12 anvendelse på areal som er lagt ut til LNF-område i bindende arealdel av kommuneplanen og hvor grunnutnyttingen er i

samsvar med forskrifter om spredt utbygging, som krever at det foreligger utbyggingsplan før deling og utbygging kan skje. Selv med disse avgrensningene er det store arealområder som bestemmelsene i §§ 9 og 12 får anvendelse på. Når omdisponeringsforbudet likevel får liten betydning, skyldes dette at de områder som § 9 gjelder for, stort sett er fredet for skjerping, muting og utmål, jf. bvl. §§ 3, 18 og 37. Delingsforbudet i § 12 omfatter både fradeling av areal samt fradeling av visse bruksrettigheter. Siktemålet med bestemmelsen er å hindre at landets landbrukseiendommer får svekket driftsgrunnlag gjennom avskalling og fradeling av eiendommenes arealressurser. For at delingsforbudet skal komme til anvendelse på bruksrettigheter, må de ha et visst omfang. Avtale om overdragelse av mineralske ressurser har normalt et slikt omfang at de omfattes av delingsforbudet. Landbruksmyndighetene er imidlertid gitt adgang til å dispensere fra forbudet, og delingssamtykke kan bl.a. gis dersom samfunnsinteresser av stor vekt taler for det. Etablering av næringsvirksomhet/industri samt tiltak som bidrar til sysselsetting, vil som regel bli betraktet som samfunnsinteresser av større vekt. Det er således sjelden at jordlovens bestemmelser står i veien for letevirksomhet og driftsetablering innenfor mineralnæringen.

5.7 Ervervsloven

Etter ervervsloven vil overdragelse av allerede igangværende bergverksvirksomhet være meldepliktig dersom lovens krav er oppfylt. Loven omfatter erverv av aktiva når dette innebærer overtakelse av virksomheten. Den omfatter også erverv av eierandeler når man overstiger grensene 1/3, 1/2 eller 2/3 av samtlige eierandeler eller av stemmeberettigede eierandeler. Meldeplikt utløses bare dersom det ervervede foretak oppfyller et av de oppstilte kriterier i § 4. Kriteriene er at foretaket har mer enn 50 ansatte, en omsetning siste år på over 50 millioner kroner eller har mottatt offentlig støtte til forskning og utvikling på over 5 millioner kroner til minst ett enkeltprosjekt i løpet av de siste 8 år.

Også erverv av eierandeler i selskaper som direkte eller indirekte eier mer enn 1/3 av eierandelene i et selskap som oppfyller en av de ovennevnte betingelser, utløser meldeplikt, jf. § 4 første ledd nr. 2. Meldeplikten ved erverv av eierandeler i holdingselskaper utløses når man overstiger grensene 1/3, 1/2 og 2/3.

Det skal sendes melding til Nærings- og energidepartementet om meldepliktige erverv. Dersom melder innen 30 dager etter at Nærings- og energidepartementet har mottatt meldingen, ikke har mottatt skriftlig informasjon fra departementet om behov for ytterligere opplysninger eller at ervervet skal undergis nærmere prøving, anses ervervet for godkjent. Nærings- og energidepartementet kan undergi ervervet nærmere prøving dersom departementet har grunn til å anta at ervervet kan ha vesentlige negative virkninger for foretaket, bransjen eller samfunnet for øvrig, herunder sysselsettingsmessige virkninger.

Ved nærmere prøving av et erverv skal de ansatte, kommunen og fylkeskommunen der foretaket ligger, høres. Med mindre allmenne hensyn taler imot, skal ervervet godkjennes. Ved godkjenning av ervervet kan departementet stille vilkår.

Vedlegg 7

Lovspeil

Bergverksloven			**Mineralloven**
Kap. 1 Alminnelige bestemmelser			
§ 1	1. ledd, 2. ledd 1. pkt		§ 1-4 nr. 1
	2. ledd 2. punkt		kap. 2 – 6
§ 2	1. ledd		§ 1-2
	2. ledd	-	(utlendinger)
Kap. 2 Om skjerping			
§ 3	1. ledd, 5. ledd		§ 2-3
	2. ledd	-	(riksgrense)
	3. ledd, 4. ledd		§ 2-4
§ 4			§ 2-2
§ 5	1. ledd	-	(forhåndsvarsel)
	2. ledd	-	(sikkerhetsstl.)
	3. ledd	-	(skjønn)
§ 6			§ 2-6
§ 7	1. ledd		§ 2-5
	2. ledd		§§ 9-1, 9-2 3. ledd
Kap. 3 Om muting			
§ 8		-	(oversiktsbest.)
§ 9			§ 3-4
§ 10	1. ledd		§ 3-1 1. ledd
	2. og 3. ledd		evt. forskrift (skriftlig/bistand)
§ 11			§ 3-1 5. ledd, evt. forskrift
§ 12			evt. forskrift (påtegne innk.dag)
§ 13			§ 9-1, evt. forskrift (beh.regler/gebyr)
§ 14			§ 3-1 4. ledd
§ 15			§ 3-1 5. ledd, evt. forskrift (mutingsbrev)
§ 16			§ 3-12
§ 17			§§ 3-5 til 3-7
§ 18	1. ledd		§ 3-5 1. ledd i.f.

	2. ledd	§ 3-5 3. ledd
	3. ledd	§ 3-13 3. ledd, § 3-14 2. ledd
§ 19	1. og 2. ledd	§ 3-13 1. og 2. ledd
	3. ledd	§ 3-4 3. ledd
§ 19a	1. ledd	§ 3-10
	2. ledd	§§ 9-1, 9-2 3. ledd
§ 20		§ 3-15
§ 21	1., 2. og 3. ledd	§ 3-16
	4. ledd	§ 3-15 2. ledd
§ 22		§ 3-15 1. ledd bokstav a

Kap. 4 Om utmål

§ 23		§ 4-1 1. ledd
§ 24	1. ledd	§ 4-1 1. ledd
	2. ledd	§ 4-1 2. ledd
§ 25		§ 4-2, evt. forskrift
§ 26		§ 4-1, evt. forskrift
§ 27		§ 4-1 3. ledd, evt. forskrift
§ 28		§ 9-1, evt. forskrift
§ 29		§ 4-1 1. ledd
§§ 30-35		§ 4-1 3. ledd, § 4-2 3. ledd, evt. forskrift
§ 36		§§ 6-2 og 6-3
§ 37		§ 4-4
§ 38		§ 4-3 2. ledd
§ 39		§ 4-3 3. og 4. ledd
§ 39a	1. ledd, 2. ledd	§ 4-8
	3. ledd	§ 9-2 2. ledd i.f.
	4. ledd	§ 9-1, § 9-2 3. ledd

Kap. 5 Om avståing av grunn og rettigheter

§ 40	1. ledd	§ 5-1 1. ledd
	2. ledd	§ 5-2 2. ledd
	3. ledd	§ 5-1 2. ledd
	4. ledd	§ 5-1 3. ledd
	5. ledd	§ 5-3 1. ledd 2. pkt
§ 41		§ 5-2

Kap. 6 Om avgift til grunneieren

§ 42-44		§ 11-4, evt. forskrift

Kap. 7 Om årsavgift til staten

§§ 45-48		§ 11-2, evt. forskrift
§ 49		§ 11-3

Kap. 8 Om tilsyn med undersøkelsesarbeider og gruvedrift

§ 50	1. ledd	§ 3-8
	2. ledd	§ 3-8, § 6-6
	3. ledd	§ 6-6
§ 51	1. og 2. ledd	§ 9-2
	3. ledd 1. pkt	§§ 3-5 2. ledd, 6-1
	3. ledd 2. pkt	§ 9-3
	4. ledd	§ 9-1
§ 52		§ 10-1
§ 53		§ 10-3, evt. forskrift
§ 54		§ 10-4

Kap. 9 Om skjønn

§ 55		§ 8-1
§ 56		§ 8-2

Kap. 10 Om bergmestere

§§ 57-59		§ 9-1, evt. forskrift
§ 60 (opphevet)		

Kap. 11 Om tinglysing

§ 61		§ 7-1
§ 62		§ 7-3
§ 63		§ 7-4

Kap. 12 Straffebestemmelser

§ 64	§ 12-2

Kap. 13 Ikrafttredelse og overgangsbestemmelser

§§ 65-67	Kap. 13
§ 68	§ 13-1

Industrikonsesjonsloven		**Mineralloven**
Kap. II Om bergverk		
§ 11	1. ledd	§ 3-17 og § 4-11
	2. ledd	§ 6-2 1. ledd, § 6-3 3. ledd
§ 12	1. ledd	§ 4-9 1. ledd bokstav a, § 4-10
	2. og 3. ledd	§ 4-10
	4. ledd	§ 4-9 2. ledd
§ 13	1. ledd	§ 6-2 3. ledd
	2. ledd	§ 6-2 5. ledd
	3. ledd	-
	4. ledd	-
§§ 14-16 (opphevet)		
§ 17		- (utlendinger)
§ 18	1., 2. og 3. pkt.	§ 3-7
	4. pkt	§ 12-2 bokstav c
Kap. V Alminnelige bestemmelser		
§ 24	1., 2. og 4. ledd	§ 6-2 7. ledd, § 6-3 4. ledd, evt. forskrift
	3. ledd	-
§ 25 (opphevet)		
§ 26		§ 6-9
§ 27		-
§ 28		-
§ 29		-
§ 30	1. ledd 1. pkt., 2. ledd	§ 6-4 4. ledd
	1. ledd 2. pkt., 3. ledd	-
	4. ledd (ikke aktuell)	
§ 31	1. ledd	§ 6-5

	2. ledd	-
§ 32		§ 6-5
§ 33	(opphevet)	
§ 34		§ 6-4
§ 34 a	(opphevet)	
§ 35	(opphevet)	
§ 36		§ 6-4
§ 37	(opphevet)	
§ 37 a	(opphevet)	
§ 38		-
§ 39	(opphevet)	§ 6-4
§ 39 a	(opphevet)	
§ 39 b	1. ledd	§ 12-2
	2. og 3. ledd	-
§ 40		-
§ 41	(ikke aktuell)	
§ 41 a		§ 13-1
§ 42		-

Vedlegg 8

Lovforkortelser

Tabell 8.1:

Bergverksloven	Lov 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk
Bvl.	Lov 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk
Ekspropriasjons-erstatningsloven	Lov 6. april 1984 nr. 17 om vederlag ved oreigning av fast eiendom
Ervervsloven	Lov 23. desember 1994 nr. 79 om erverv av næringsvirksomhet
Forurensningsloven	Lov 13. mars 1981 nr. 6 om vern mot forurensning og om avfall
Forvaltningsloven	Lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker
IK	Lov 14. desember 1917 nr. 16 om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom m.v.
IM	Lov 21. mars 1952 nr. 1 om avståing av grunn m.v. til drift av ikke mutbare mineralske forekomster
Jordloven	Lov 18. mars 1955 nr. 2 om tilskiping av jordbruk
K	Lov 31. mai 1974 nr. 19 om konsesjon og om forkjøpsrett for det offentlige ved erverv av fast eiendom
Kalkloven	Lov 3. juli 1914 nr. 5 om erverv av kalkstensforekomster
Kgl.res.	Kongelig resolusjon
Kontinentalsokkelloven	Lov 21. juni 1963 nr. 12 om vitenskapelig utforsking og undersøkelse etter og utnyttelse av andre undersjøiske naturforekomster enn petroleumsforekomster
Kvartsloven	Lov 17. juni 1949 om erverv av kvartsforekomster
Motorferdselloven	Lov 10. juni 1977 nr. 82 om motorferdsel i utmark og vassdrag
Naturvernloven	Lov 19. juni 1970 nr. 63 om naturvern
Oreigningsloven	Lov 23. oktober 1959 nr. 3 om oreigning av fast eiendom
Pbl.	Lov 14. juni 1985 nr. 77 Plan- og bygningslov
Plan- og bygningsloven	Lov 14. juni 1985 nr. 77 Plan- og bygningslov
Reindriftsloven	Lov 9. juni 1978 nr. 49 om reindrift
Sameieloven	Lov 18. juni 1965 nr. 6 om sameige
Vassdragsloven	Lov 15. mars 1940 nr. 3 om vassdragene
Vassdragsreguleringsloven	Lov 14. desember 1917 nr. 17 om vasdragsreguleringer
Veiloven	Lov 21. juni 1963 nr. 23 veglov

Vedlegg 9

Gjeldende lover og forskrifter

LOV 3. JULI 1914 NR 5 OM ERVERV AV KALKSTENSFOREKOMSTER.

§ 1. Uten tillatelse av Kongen (konsesjon) kan ingen andre enn staten, norske kommuner og fylkeskommuner med full rettsvirkning erverve eiendomsrett eller bruksrett til kalkstenforekomster, hvorav det alene eller sammen med andre kalkstenforekomster som erververen eier eller bruker innen samme kommune, kan utvinnes minst 100.000 tonn kalksten.

Like med erverv av bruksrett til kalkstenforekomst regnes i denne henseende erverv av rett til å få kalksten fra en slik forekomst etter leveransekontrakt som omfatter en tid av mer enn 5 år, regnet fra kontraktens inngåelse.

Som kalksten anses i nærværende lov også marmor, dolomittholdig kalksten og dolomitt.

§ 2. Bestemmelsene i § 1 gjelder ikke:

a) erverv ved skifte av ekteskapelig felleseie eller ved arv, odelsløsning eller overdragelse når erververen (arvingen) er nærmere odelsberettiget til eiendommen enn overdrageren (arvelateren), er dennes ektefelle, eller beslektet eller besvogret med ham i opp- eller nedstigende linje eller i første eller annen sidelinje. Er det tidligere meddelt konsesjon på erverv av forekomsten, skal de i konsesjonen fastsatte betingelser også gjelde overfor den nye erverver.
b) erverv av eiendomsrett eller bruksrett til fast eiendom hvor det forekommer kalksten, hvis ervervet ikke skjer i hensikt å utnytte forekomsten ved drift, utleie, senere overdragelse eller lignende, eller for å hindre at andre utnytter den. Senere utnyttelse av forekomsten kan ikke finne sted uten konsesjon etter denne lov.

§ 3. Vedkommende departement avgjør i tvilstilfelle om det er nødvendig med konsesjon etter denne lov.

§ 4. Norske statsborgere og utlendinger samt korporasjoner, stiftelser, aksjeselskaper og andre selskaper med begrenset ansvar kan, når ikke allmenne hensyn taler i mot det, få konsesjon til å erverve eiendomsrett eller bruksrett til kalkstenforekomster eller rett til å få levert kalksten for et lengre tidsrom enn 5 år.

Videre kan det fastsettes betingelser for drift av forekomsten.

Ellers kan det fastsettes slike betingelser som finnes påkrevet av almene hensyn.

§ 5. Bestemmelsene i lov om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom m.v. av 14. desember 1917 kapitel V gis tilsvarende anvendelse.

§ 6. Denne lov trer i kraft straks.

LOV 14. DESEMBER 1917 NR 16 OM ERVERV AV VANNFALL, BERGVERK OG ANNEN FAST EIENDOM M.V.

Kapitel I. Om vannfall.

§ 1. Uten tillatelse av Kongen (konsesjon) kan ingen andre enn staten med full rettsvirkning erverve eiendomsrett eller bruksrett til vannfall (fall eller stryk) som ved

regulering antas å kunne utbringes til mer enn 1.000 naturhestekrefter, enten alene, eller i forbindelse med andre vannfall som erververen eier eller bruker når fallene hensiktsmessig kan utbygges under ett.

Konsesjon er dog ikke nødvendig ved erverv av vannfall ved skifte av ekteskapelig felleseie eller ved arv, odelsløsning eller overdragelse når erververen (arvingen) er nærmere odelsberettiget enn overdrageren (arvelateren), er dennes ektefelle eller besvogret med ham i opp- eller nedstigende linje eller i første eller annen sidelinje. Er det tidligere meddelt konsesjon på erverv av vedkommende vannfall, skal de i konsesjonen fastsatte betingelser også gjelde overfor den nye erverver (jfr. dog § 27).

Tvist om kraftmengde avgjøres ved skjønn, dersom ikke erververen vedtar å la vedkommende departement ta avgjørelsen.

Når særlige hensyn foreligger, kan vedkommende departement i det enkelte tilfelle gjøre unntak fra konsesjonsplikt og forkjøpsrett.

Dersom det ervervede vannfall ikke skal utnyttes til kraftproduksjon, kan Kongen gi tillatelse til erverv uten at grunnreglene i § 2 fjerde ledd får anvendelse.

Søker konsesjonæren senere om utbygging, skal Kongen fastsette vilkår i tråd med de til enhver tid gjeldende grunnregler i loven her. Dersom utbygging påbegynnes uten at vilkår er fastsatt, får bestemmelsene i §§ 31 og 32 tilsvarende anvendelse.

§ 2. Norske statsborgere og statsborgere i andre stater som er parter i EØS-avtalen, andre utlendinger og juridiske personer, kan under særlige omstendigheter få konsesjon til å erverve eiendomsrett til vannfall på de nærmere betingelser Kongen fastsetter.

Bestemmelsen gjelder også for juridiske personer som er nevnt i EØS-avtalens artikkel 34, som er opprettet i samsvar med lovgivningen i en av disse stater, og som har sitt vedtektsbestemte sete, sin hovedadministrasjon eller sitt hovedforetak i en slik stat.

Hvis ervervet gjelder vannfall som ved regulering antas å kunne utbringes til mer enn 20.000 naturhestekrefter, eller hvis betydelige interesser står mot hverandre, bør konsesjon ikke gis før saken har vært forelagt Stortinget.

Ved meddelelse av konsesjon og fastsettelse av betingelser skal følgende grunnregler iakttas:

1. Konsesjonen gis til bestemt person, selskap, korporasjon eller stiftelse.
   Selskaper skal tilpliktes å føre en fortegnelse over samtlige deltagere med angivelse av deres statsborgerskap,
2. Koncessionen gir adgang til utnyttelse av vandfaldet som kraftkilde overensstemmende med koncessionsbetingelserne og den til enhver tid om saadan bedrift gjældende lovgivning.
3. Utbyggingen av vannfallet må påbegynnes innen en frist av ikke over 5 år. Arbeidet må fullføres og anlegget settes i drift innen en ytterligere frist av ikke over 5 år. Driften må ikke i så lang tid som 3 år kontinuerlig stanses eller kontinuerlig innskrenkes til mindre enn en tredjepart av det i den fortløpne tid innsatte, på regelmessig drift beregnede maskineris energi, heri ikke iberegnet hva som måtte være avgitt til bruk for stat, kommune eller fylkeskommune etter post 12, og slike stansninger eller innskrenkninger må ikke noensinne i løpet av 10 år samlet finne sted i så meget som 5 år. Ved tidsberegningene medregnes ikke den tid, som på grunn av overordentlige tildragelser (vis major), streik eller lockout har vært umulig å utnytte. Når forholdene gjør det påkrevet, kan det tillates at vannfallet utbygges etter hvert innen bestemte tidsfrister eller at det kun delvis utbygges. Kongen kan dispensere fra disse bestemmelser.
4. – – –

5. – – –
6. Konsesjonæren kan pålegges å erstatte utgiftene til forsterket jakt- og fiskeoppsyn under anleggstiden.
   Konsesjonæren kan etter nærmere bestemmelse av vedkommende departement pålegges å sikre en øyeblikkelig erstatning til etterlatte etter den som omkommer ved arbeidsulykke i anleggstiden.
7. Når konsesjonen antas å ville medføre en bymessig bebyggelse eller en større samling av mennesker, kan det pålegges konsesjonæren helt eller delvis å dekke utgiftene til reguleringsplan og i særlige tilfelle til arealdelen i kommuneplan etter nærmere bestemmelse av departementet.
   Når konsesjonen foranlediger et større inngrep i fjellområder kan det pålegges konsesjonæren helt eller delvis å dekke utgiftene til reguleringsplan og arealdelen i kommuneplan etter nærmere bestemmelse av departementet.
8. Det bør pålegges konsesjonæren helt eller delvis å erstatte utgiftene til vedlikehold og istandsettelse av offentlige veier, broer og kaier, hvor disse utgifter antas å bli særlig øket ved anleggsarbeidet og ved transporter til og fra de bedrifter, som tilhører konsesjonæren og forsynes med kraft fra anlegget. Veier, broer og kaier som konsesjonæren anlegger, skal kunne benyttes av almenheten med mindre departementet treffer annen bestemmelse.
9. – – –
10. Det kan i konsesjonen bestemmes at dersom konsesjonæren anvender vannkraften til industriell produksjon, skal eksport av produktene ikke uten samtykke fra vedkommende departement finne sted til priser som ligger under de vanlige priser på verdensmarkedet. Videre kan bestemmes at import til produksjonen ikke uten departementets samtykke må finne sted til priser som ligger over de vanlige priser på verdensmarkedet.
    Det kan også bestemmes at avtaler om vederlag for økonomisk, teknisk og merkantil assistanse skal være undergitt departementets godkjennelse.
11. – – –
12. Det skal i konsesjonen bestemmes at konsesjonæren skal avstå til kommuner og fylkeskommuner som kraftanlegget ligger i, inntil 10 pst. av gjennomsnittlig kraftmengde vannfallet etter foretatt utbygging kan yte med påregnelig vannføring år om annet. Avståelse og fordeling avgjøres av departementet med grunnlag i kommunens behov til den alminnelige elektrisitetsforsyning. Avgitt kraft kan kommunen nytte etter eget skjønn.
    Det kan bestemmes at konsesjonæren i tillegg skal avstå inntil 5 pst. av kraften til staten beregnet som i pkt. 12 første ledd. Staten rår fritt over tildelt kraft.
    Konsesjonen skal ha bestemmelser om varsel til konsesjonæren før kraften tas ut eller sies opp.
    Departementet bestemmer hvordan kraften skal avstås og beregner effekt og energi.
    Kraft tas ut i kraftstasjonens apparatanlegg for utgående ledninger eller fra konsesjonærens ledninger med leveringssikkerhet som fastkraft og brukstid ned til 5.000 timer årlig. Konsesjonæren kan ikke sette seg imot at kraften tas ut fra andres ledninger og plikter i så fall å stille kraften til rådighet. Kostnadene ved omforming og overføring av kraften ved uttak andre steder enn i kraftstasjonens apparatanlegg for utgående ledninger, betales av den som tar ut kraften.
    Prisen på kraften fastsettes basert på gjennomsnittlig selvkost for et representativt antall vannkraftverk i hele landet. Departementet skal hvert år fastsette prisen på kraften levert kraftstasjonens apparatanlegg for utgående ledninger. Bestemmelsene i dette ledd gjelder ikke for konsesjoner gitt etter bestemmelser gjeldende før lov av 10. april 1959 nr. 2 trådte i kraft.

Vedtak om avståelse og fordeling av kraft kan tas opp til ny prøvelse etter 20 år. Kongen kan gi nærmere regler om avståelse, fordeling og pris.

13. Det skal pålegges konsesjonæren å betale en årlig avgift til staten og en årlig avgift til de fylkes-, herreds- og bykommuner som Kongen bestemmer, beregnet etter den gjennomsnittlige kraftmengde, som vannfallet etter den foretatte utbygging kan frembringe med den påregnelige vannføring år om annet. Kongen fastsetter forskrifter med hvilke maksimal- og minimalsatser som skal gjelde. Ved fastsettelsen av forskriftene skal det særlig tas hensyn til forandringer i kronens kjøpekraft. Hviler det årlige reguleringsavgifter på vannfallet, skal de komme til fradrag i de avgifter som pålegges i henhold til denne post, for så vidt angår den del av kraftmengden, hvorav reguleringsavgifter erlegges.
    Etter 5 år kan konsesjonsmyndigheten ta fastsettelsen av avgiften opp til ny prøvelse.
    Nærmere bestemmelser om betalingen av avgifter og om kontroll med vannforbruket skal, for så vidt de ikke er fastsatt av Kongen, med bindende virkning for hvert enkelt tilfelle fastsettes av vedkommende regjeringsdepartement etter innstilling fra Norges vassdrags- og energiverk.
    Avgiften er tvangsgrunnlag for utlegg. Betales den ikke til forfallstid, svares deretter rente som fastsatt i medhold av lov 17. desember 1976 nr. 100 om renter ved forsinket betaling m.m. § 3 første ledd.
    Dersom det årlige avgiftsbeløp til staten eller kommuner utgjør mindre enn det minstebeløp Kongen bestemmer og både avgiftsberettigede og avgiftspliktige samtykker, kan departementet bestemme at den årlige avgift innløses med et engangsbeløp etter forskrifter fastsatt av Kongen. Under særegne omstendigheter kan Kongen eller Stortinget, hvis konsesjonen har vært forelagt dette, for et bestemt tidsrom nedsette eller ettergi avgiften.
    Avgiften til fylkeskommunene og til kommunene fordeles mellom disse innbyrdes etter bestemmelse av Kongen for 10 år ad gangen. Avgiften avsettes særskilt for hver kommune til et fond, som anvendes etter bestemmelse av fylkestinget eller kommunestyret. Denne myndighet kan delegeres til annet kommunalt eller fylkeskommunalt organ. Fondets midler skal i samsvar med vedtekter som er undergitt vedkommende departements godkjennelse, fortrinnsvis anvendes til utbygging av næringslivet i distriktet. Departementet kan delegere myndigheten til å godkjenne vedtektene til fylkesmannen. Kommunen kan påklage fylkesmannens avgjørelse etter nærmere regler fastsatt av departementet. Vedtekter for fond under et beløp Kongen fastsetter, trenger ikke godkjennelse.
14. Det bør pålegges konsesjonæren å unngå ødeleggelser av naturforekomster og områder når dette er ønskelig av vitenskapelige eller historiske grunner eller på grunn av områdenes naturskjønnhet eller egenart. Såfremt slike ødeleggelser ikke kan unngås, skal naturvernmyndighetene underrettes i god tid på forhånd. Konsesjonæren skal pålegges å sørge for at anleggene blir minst mulig skjemmende, alt etter nærmere bestemmelser av vedkommende departement. Konsesjonæren plikter å skaffe seg varig råderett over tipper og andre områder som trengs for gjennomføring av pålegg gitt i henhold til dette ledd. Konsesjonæren skal foreta en forsvarlig opprydding av anleggsområdene, og oppryddingen må være ferdig senest 2 år etter at vedkommende anlegg er satt i drift.
    Det bør pålegges konsesjonæren så vidt mulig å planlegge midlertidige hjelpeanlegg slik at de senere kan bli til varig nytte for almenheten.
15. Anlæggets utførelse saavelsom dets senere vedlikehold og drift skal være undergit offentlig tilsyn, og utgiftene herved erstattes av koncessionæren.
16. Det skal pålegges konsesjonæren å underkaste seg den kontroll med overhol-

delsen av oppstilte betingelser som vedkommende departement finner nødvendig. Utgifter hermed kan kreves dekket av konsesjonæren.

17. Konsesjonen gis for et bestemt tidsrum av inntil 60 år regnet fra konsesjonens meddelelse. Ved konsesjonstidens utløp tilfaller vannfallet med alle de innretninger, hvorigjennom vannets løp og leie forandres, såsom damanlegg, kanaler, tunneler, bassenger, rørledninger m.m., de til utbyggingen og kraftanlegget ervervede grunnstykker og rettigheter, kraftstasjonene med tilhørende maskineri og annet tilbehør samt arbeiderboliger og andre bygninger, som hører med til kraftanlegget, staten med full eiendomsrett og uten vederlag. Det som ikke tilfaller staten, kan den innløse for dets verdi etter skjønn på sin bekostning eller forlange fjernet innen en av departementet fastsatt frist.
Ved konsesjonstidens utløp skal anlegget med bygninger og installert maskineri være i fullt ut driftsmessig stand. Tvist herom avgjøres ved skjønn. Konsesjonæren plikter å utføre hva skjønnet i så henseende måtte bestemme. Skjønnsretten avgjør hvem som skal bære skjønnsomkostningene.
18. – – –.
19. – – –.
20. – – –.
21. Koncessionen bør bare meddeles, forsaavidt ældre panteheftelser, servituter av væsentlig betydning, leierettigheter og lignende heftelser fjernes eller viker prioritet for de i koncessionen paalagte forpligtelser, derunder ogsaa de mulkter, som kan bli ilagt efter § 26. At der ved avhændelsen av vandfald ogsaa utover koncessionstiden er forbeholdt avhænderens eiendom ret til kraft til husbehov og gaardsfornødenhet og saadant haandverk og smaaindustri, som naturlig kan drives i forbindelse med gaardsbruket, fra det anlæg, hvorved vandfaldet utnyttes, skal dog ikke være til hinder for meddelelse av koncession.
22. Til videre overdragelse av vannfallet til andre enn staten eller dem som er nevnt i § 1 annet ledd kreves konsesjon. Erververen må i tilfelle underkaste seg de i den opprinnelige konsesjon fastsatte betingelser (jfr. dog § 27). Til konsesjonen kan dessuten knyttes de betingelser som er omhandlet ovenfor under post 1, og for øvrig slike vilkår som ellers ikke kan fravikes etter lovgivningen på den tid den nye konsesjonen blir gitt. Er erververen en norsk kommune eller fylkeskommune, kan Kongen helt eller delvis frafalle slike betingelser som ikke er obligatoriske etter § 4 tredje og fjerde ledd.
23. Det er adgang til i konsesjonen å oppstille ytterligere betingelser, herunder pålegg om opprettelse av næringsfond til den enkelte kommune, når dette i det enkelte tilfelle finnes påkrevd av almene hensyn eller til ivaretagelse av private interesser som blir skadelidende. For næringsfondet gjelder bestemmelsene fastsatt for næringsfond i lov av 14. desember 1917 nr. 17 § 12 nr. 17.

Koncessionen med de til den knyttede betingelser skal tinglyses for koncessionærens regning. Alle senere tinglyste heftelser paa de i post 17 omhandlede eiendomme og gjenstande bortfalder, naar disse ifølge koncessionen overgaar til staten eller indløses av denne. Naar vandfaldet overgaar til staten, skal en meddelelse herom av vedkommende departement oversendes retsskriveren til tinglysning.

Den som yder eller har ydet lån mot pant i vannfall, kan, når betingelsene for erverv etter denne lov for øvrig er til stede, på forhånd meddeles konsesjon etter denne paragraf til å erverve vannfallet ved tvangssalg, såfremt vedkommende ved tvangssalget fortsatt er panthaver. Koncessionstiden regnes fra koncessionens meddelelse, mens de øvrige vilkaar indtræder, naar erhvervelsen finder sted. Har vandfaldets eier, før panthaveren erholder koncession, erhvervet det i henhold til tidsbe-

grænset koncession, skal koncessionen til panthaveren meddeles for den gjenstaaende del av eierens koncessionstid.

§ 3. (Opphevet ved lov 27 nov 1992 nr. 119 (i kraft samtidig med EØS-avtalen 1 jan 1994).)

§ 4. Foretak organisert etter lov om statsforetak, norske kommuner og fylkeskommuner kan, når ikke allmenne hensyn taler derimot, få konsesjon til å erverve eiendomsrett eller bruksrett til vannfall på de nærmere betingelser Kongen fastsetter. Det samme gjelder aksjeselskaper, andelslag og andre sammenslutninger hvor minst 2/3 av kapitalen eies av foretak organisert etter lov om statsforetak, en eller flere kommuner eller fylkeskommuner, såfremt utbyggingen av vedkommende vannfall hovedsakelig skal utnyttes til alminnelig kraftforsyning. Staten har forkjøpsrett til aksjer eller parter etter denne bestemmelse dersom 2/3 av kapitalen i aksjeselskaper, andelslag og andre sammenslutninger ikke lenger eies av en eller flere kommuner eller fylkeskommuner. Statens adgang til å gjøre forkjøpsrett gjeldende oppstår så snart departementet har fått melding om at betingelsene for konsesjon ikke lenger er oppfylt. Beslutning om å benytte statens forkjøpsrett må treffes innen ett år. Når forkjøpsretten gjøres gjeldende inntrer staten i kjøperens rettigheter og plikter.

Hvis ervervet gjelder vannfall som ved regulering antas å kunne utbringes til mer enn 20.000 naturhestekrefter, eller hvis betydelige interesser står mot hverandre, bør konsesjon ikke gis før saken har vært forelagt Stortinget.

Konsesjonen kan gis på ubegrenset tid.

Ved fastsettelse av øvrige betingelser får grunnreglene i § 2 post 2–8, 12–16 og 22–23 tilsvarende anvendelse.

Konsesjonen med tilknyttede betingelser skal tinglyses for konsesjonærens regning.

§ 5. Norske statsborgere og statsborgere i andre stater som er parter i EØS-avtalen, andre utlendinger og juridiske personer, kan under særlige omstendigheter få konsesjon til å erverve bruksrett til vannfall som tilhører staten, foretak organisert etter lov om statsforetak, norske kommuner eller fylkeskommuner på de nærmere betingelser som Kongen fastsetter.

Bestemmelsen gjelder også for juridiske personer som er nevnt i EØS-avtalens artikkel 34, som er opprettet i samsvar med lovgivningen i en av disse stater, og som har sitt vedtektsbestemte sete, sin hovedadministrasjon eller sitt hovedforetak i en slik stat.

Hvis bruksretten gjelder vannfall som ved regulering antas å kunne utbringes til mer enn 20.000 naturhestekrefter, eller hvis betydelige interesser står mot hverandre, bør konsesjon ikke gis før saken har vært forelagt Stortinget.

Ved meddelelse av konsesjon og fastsettelse av betingelser skal følgende grunnregler iakttas:

1. Konsesjonen gis for et bestemt tidsrum av inntil 60 år regnet fra konsesjonens meddelelse.
2. Det skal pålegges konsesjonæren å betale en årlig avgift til staten og en årlig avgift til de fylkes-, herreds- og bykommuner som Kongen bestemmer, beregnet etter den gjennomsnittlige kraftmengde, som vannfallet etter den foretatte utbygging kan frembringe med den påregnelige vannføring år om annet. Kongen fastsetter forskrifter om hvilke maksimal- og minimalsatser som skal gjelde. Ved fastsettelsen av forskriftene skal det særlig tas hensyn til forandringer i kronens kjøpekraft. Hviler det årlige reguleringsavgifter på vannfallet, skal de komme til fradrag i de avgifter som pålegges i henhold til denne post, for så vidt angår den del av kraftmengden, hvorav reguleringsavgifter erlegges.

   Etter 5 år kan konsesjonsmyndigheten ta fastsettelsen av avgiften opp til ny prø-

velse.

Nærmere bestemmelser om betaling av avgifter og om kontroll med vannforbruket skal, for så vidt de ikke er fastsatt av Kongen, med bindende virkning for hvert enkelt tilfelle fastsettes av vedkommende regjeringsdepartement etter innstilling fra Norges vassdrags- og energiverk.

Avgiftene er tvangsgrunnlag for utlegg. Erlegges de ikke til forfallstid, svares deretter rente som fastsatt i medhold av lov 17. desember 1976 nr. 100 om renter ved forsinket betaling m.m. § 3 første ledd.

Dersom det årlige avgiftsbeløp til staten eller kommuner utgjør mindre enn det minstebeløp Kongen bestemmer og både avgiftsberettigede og avgiftspliktige samtykker, kan departementet bestemme at den årlige avgift innløses med et engangsbeløp etter forskriftene fastsatt av Kongen. Under særegne omstendigheter kan Kongen eller Stortinget, hvis konsesjonen har vært forelagt dette, for et bestemt tidsrom nedsette eller ettergi avgiften.

Avgiften til fylkeskommunene og til kommunene fordeles mellom disse innbyrdes etter bestemmelse av Kongen for 10 år ad gangen. Avgiften avsettes særskilt for hver kommune til et fond, som anvendes etter bestemmelse av fylkestinget eller kommunestyret. Denne myndigheten kan delegeres til annet kommunalt eller fylkeskommunalt organ. Fondets midler skal i samsvar med vedtekter som er undergitt vedkommende departements godkjennelse, fortrinnsvis anvendes til utbygging av næringslivet i distriktet. Departementet kan delegere myndigheten til å godkjenne vedtektene til fylkesmannen. Kommunen kan påklage fylkesmannens avgjørelse etter nærmere regler fastsatt av departementet. Vedtekter for fond under et beløp Kongen fastsetter, trenger ikke godkjennelse.

3. For øvrig får bestemmelsene i § 2 post 1–12, 14–16 og 22–23 tilsvarende anvendelse.

Koncessionen med tilknyttede betingelser skal tinglyses for koncessionærens regning.

§ 5 a. Vilkårene for konsesjon etter første kapittel i denne lov kan tas opp til alminnelig revisjon etter 30 år. Er det gitt flere ervervskonsesjoner i samme vassdrag, kan kortere revisjonstid fastsettes. Hvis vilkårene blir revidert, har konsesjonæren adgang til å frasi seg konsesjonen innen 3 måneder etter at han har fått underretning om de reviderte vilkår. Frafalles konsesjonen, får bestemmelsene i §§ 31 og 32 tilsvarende anvendelse. Blir konsesjonen ikke frafalt innen den fastsatte frist, er konsesjonæren bundet av de nye vilkårene.

Kongen kan etter søknad fra konsesjonæren endre de betingelser som er fastsatt i en konsesjon meddelt etter første kapittel i denne lov eller etter tidligere lovgivning.

Kongen kan gi nærmere forskrifter om saksbehandlingen ved revisjon av konsesjonvilkår.

§ 6.

1. Når det etter § 1 kreves konsesjon til å erverve eiendomsrett til vannfall, har staten forkjøpsrett, hvis ervervet ikke skjer gjennom tvangssalg.
2. Avhendes det ved samme rettshandel også annen fast eiendom, rettighet eller løsøre og staten vil benytte sin forkjøpsrett, er den på forlangende av konsesjonssøkeren forpliktet til å overta også det øvrige i den utstrekning det forlanges. Forlangende herom må fremsettes i forbindelse med konsesjonssøknaden. Selv om slikt forlangende ikke fremsettes, er staten berettiget til å utstrekke forkjøpsretten til de i forbindelse med vannfallet avhendede grunnstykker og rettigheter, som er nødvendige til dets utbygging, regulering av vassdraget eller til

anlegg av kraftstasjon. Hvorvidt dette er tilfelle avgjøres i mangel av minnelig overenskomst ved skjønn.

3. Statens adgang til å gjøre forkjøpsrett gjeldende til et vannfall oppstår, så snart søknad om konsesjon er innkommet til departementet. Beslutning om å benytte statens forkjøpsrett må treffes så snart som mulig, dog senest innen ett år. Hvis forkjøpsretten ikke gjøres gjeldende, skal departementet straks gi underretning til vedkommende fylkeskommune.
4. Når forkjøpsretten gjøres gjeldende, inntrer staten i kjøperens rettigheter og forpliktelser. Den del av vederlaget som ikke består i penger, ytelse av føderåd, eller kraftleveranse som nevnt i § 2 post 21, eller som er gjort avhengig av en betingelse hvis inntreden staten ikke har rådighet over, skal dog verdsettes til et pengebeløp. I mangel av minnelig overenskomst fastsettes dette ved skjønn. Er kjøperen et selskap, og noen del av vederlaget skal erlegges i aksjer eller parter i selskapet, kan dog staten erlegge denne del av vederlaget gjennom betaling av aksjenes eller partenes verdi etter pari kurs. Kan en betinget ytelse ikke verdsettes i penger, hvilket i tvisttilfelle likeledes avgjøres ved skjønn, bortfaller ytelsen uten vederlag.
   Er det i salgsvilkårene betinget rett for selgeren til gjenkjøp eller til å fragå salget under betingelser hvis inntreden staten ikke er rådig over, kan en slik gjenkjøps- eller fragåelsesrett ikke gjøres gjeldende overfor staten.
   Hvis staten benytter sin forkjøpsrett, skal den yte konsesjonssøkeren erstatning med 2 pst. av de første 50.000 kroner av kjøpesummen og 1 pst. av det overskytende beløp foruten erstatning for hatte utgifter.
5. Anføres det i konsesjonssøknaden at overdragelsen helt eller delvis er en gave og søknaden oppgir den sum som antas å svare til eiendommens verdi, blir denne sum å anse som den for forkjøpsretten gjeldende kjøpesum, hvis ikke vedkommende departement finner den for høyt ansatt. I så fall kan det la kjøpesummen fastsette ved skjønn.
   Er det fastsatt en felles kjøpesum for vannfall og annen fast eiendom, rettighet eller løsøre, som blir avhendet under ett med vannfallet, skal det likeledes ved skjønn bestemmes hvor stor del av den felles kjøpesum som svarer til vannfallet, og i tilfelle også hvor stor del som svarer til det øvrige som staten etter post 2 skal overta.
6. – – –
7. Er selgeren i besittelse av eiendommen, når forkjøpsretten besluttes gjort gjeldende, plikter han å levere eiendommen til staten i den stand som medkontrahenten hadde rett til å forlange. Det tap som er påført staten ved overtredelse herav, kan kreves erstattet.
   Har selgerens medkontrahent uten å ha fått konsesjon tiltrådt eiendommen, plikter han å levere den i uforringet stand. I motsatt fall kan staten av ham forlange et til forringelsen svarende fradrag i kjøpesummen. Fradragets størrelse bestemmes ved skjønn, hvis omkostninger likeledes fratrekkes kjøpesummen. Har erververen beheftet eiendommen således at heftelsenes samlede beløp overstiger den for forkjøpet gjeldende kjøpesum, i tilfelle med ovennevnte fradrag, er den overskytende del av heftelsene uforbindende for staten.

§ 7. (Opphevet ved lov 19. juni 1969 nr. 65.)

§ 8. (Opphevet ved lov 19. juni 1969 nr. 65.)

§ 9.

1. Hvis staten ikke benytter sin forkjøpsrett etter § 6, har den fylkeskommune hvor vannfallet ligger adgang til å gjøre forkjøpsrett gjeldende.
   Gjelder ervervet vannfall i flere fylkeskommuner, kan de gjøre forkjøpsretten

gjeldende i fellesskap. Blir de ikke enige herom, og kan de vannfall som ligger i hver av fylkeskommunene ikke hensiktsmessig utbygges uavhengig av de øvrige, skal forkjøpsretten til alle vannfall tilkomme den eller de fylkeskommuner som antas å ha størst interesse i salget, hensett til almene og økonomiske forhold. Tvist som måtte oppstå i anledning herav avgjøres med endelig virkning av Kongen. I forbindelse med slik avgjørelse kan Kongen pålegge den fylkeskommune som får adgang til å gjøre forkjøpsretten gjeldende, plikt til å avgi kraft til de øvrige, og gi nærmere regler om de kraftmengder som skal avgis og om vilkårene for avgivelsen.

2. Fylkeskommunenes adgang til å gjøre forkjøpsrett gjeldende, oppstår så snart det ved beslutning eller i henhold til § 6 post 3 er på det rene at staten ikke vil gjøre sin forkjøpsrett gjeldende.
   Forkjøpsretten bortfaller, hvis ikke beslutning om å gjøre den gjeldende er fattet innen 3 måneder etter at fylkeskommunen har mottatt saken fra departementet med underretning om at statens forkjøpsrett ikke blir benyttet.
   Beslutningen må approberes av Kongen. Melding om beslutningen skal straks sendes departementet. Likeledes underrettes konsesjonssøkeren og selgeren. Dersom det ikke samtidig gis opplysninger om utbyggingsplaner, kraftbehov m.v., fastsetter departementet en frist til å legge frem slike opplysninger.
3. Bestemmelserne i § 6 post 2, 4, 5 og 7 faar tilsvarende anvendelse. Er det allerede holdt skjøn i henhold til § 6 post 2, 4 eller 5, blir dette bindende også i forhold til fylkeskommunen.
4. Overenskomst, hvorved en fylkeskommune mot vederlag gir avkall på sin forkjøpsrett, er ugyldig, og vederlaget kan etter bestemmelse av vedkommende departement inndras i statskassen.
5. Hva en fylkeskommune har ervervet gjennom forkjøpsretten, kan den ikke avhende uten tillatelse av Kongen.

§ 10. Ved erverv av bruksrett til vannfall skal staten og vedkommende fylkeskommune på tilsvarende måte som bestemt i § 6 og § 9 ha fortrinnsrett til å tre inn som part i bruksleiekontrakten.

Hvor staten eller vedkommende fylkeskommune ikke benytter seg av sin fortrinnsrett, skal også vedkommende kommune ha fortrinnsrett til å tre inn som part i bruksleiekontrakten.

Kapitel II. Om bergverk.

§ 11. Uten konsesjon kan ingen andre enn staten, norske kommuner og fylkeskommuner, med full rettsvirkning erverve eiendomsrett eller bruksrett til forekomster av mutbart mineral som andre har mutet eller fått utmål på i henhold til bergverkslovgivningen. Konsesjon er dog ikke nødvendig ved erverv av rettigheter til forekomster av mutbart mineral ved skifte av ekteskapelig felleseie eller ved arv eller overdragelse når erververen (arvingen) er overdragerens (arvelaterens) ektefelle eller beslektet eller besvogret med ham i opp- eller nedstigende linje eller i første eller i annen sidelinje. Er det tidligere meddelt konsesjon på erverv av vedkommende forekomst, skal de i konsesjonen fastsatte betingelser også gjelde overfor den nye erverver (jfr. dog § 27).

Uten konsesjon må heller ikke regelmessig bergverksdrift (jfr. dog § 18) på mutbare malmer og metaller her i riket settes i gang av andre enn staten, norske kommuner og fylkeskommuner.

§ 12. Erverv av mutbare forekomster ved muting og utmål i henhold til bergverkslovgivningen, medfører plikt for erververen til innen 10 år fra utmålbrevets

datum å iverksette prøvedrift etter § 18 eller å søke konsesjon for regelmessig drift etter § 13. Vedkommende departement kan etter søknad forlenge fristen.

Forlengelse av fristen bør ikke nektes dersom forekomsten av mutbart mineral må anses å være en rimelig reserve for erververens gruvedrift. Med mindre andre grunner tilsier det, bør forlengelse heller ikke nektes, hvis det ikke er rimelig grunn til å anta at drift på forekomsten kan komme i gang om forlengelse blir nektet.

Fristen kan forlenges med inntil 10 år om gangen.

Såfremt det ikke i rett tid er iverksatt prøvedrift eller innsendt søknad om driftskonsesjon, får reglene i §§ 31 og 32 tilsvarende anvendelse.

§ 13. Norske statsborgere og utlendinger samt aksjeselskaper og andre selskaper med begrenset ansvar, korporasjoner og stiftelser kan, når ikke almene hensyn taler imot det, få konsesjon til å erverve og drive gruver eller mutbare forekomster innen ett eller flere bestemt angitte felter på de nærmere betingelser Kongen fastsetter.

Ved meddelelse av konsesjon og fastsettelse av betingelser skal følgende grunnregler iakttas:

1. Konsesjonen gis til bestemt person, selskap, korporasjon eller stiftelse.
   Det kan fastsettes betingelser om kapitalsammensetningen, herunder at egenkapitalen skal utgjøre en nærmere fastsatt minimumsandel av det samlede kapitalbehov for ervervet, utbyggingen og driften av gruven eller forekomsten, og de til dens utnyttelse nødvendige anlegg.
   Selskaper skal tilpliktes å føre en fortegnelse over samtlige deltakere med angivelse av deres statsborgerskap.
2. Konsesjonen gir adgang til utnyttelse av gruven eller forekomsten overensstemmende med konsesjonsbetingelsene og den til enhver tid om sådan bedrift gjeldende lovgivning.
3. Forberedende arbeider til igangsetting av bergverksdrift må påbegynnes innen en bestemt frist.
   Driften skal foregå på bergmessig måte overensstemmende med den til enhver tid gjeldende lovgivning. Herunder hører også oppfaring av malmbeholdninger med sikte på mest mulig jevn drift. Finner vedkommende departement at driften av en grube i vesentlig grad avviker fra det bergmessige og henvendelse til konsesjonæren om å rette på dette ikke blir etterkommet, kan departementet forlange at konsesjonæren fremlegger en plan for et bestemt tidsrom til fremtidig bergmessig drift av gruben. Planen skal innleveres til departementets godkjennelse senest 4 måneder etter at begjæringen er fremsatt. Drift kan alene foretas i overensstemmelse med den av departementet godkjente plan, dog kan avvikelser skje med departementets samtykke. I tilfelle av tvist avgjøres spørsmålet om driften er bergmessig ved skjønn. På samme måte avgjøres også hvorvidt driften er overensstemmende med godkjent driftsplan.
   Nedlegging av en grube må bare finne sted etter samtykke fra vedkommende departement.
4. – – –.
5. – – –.
6. Når konsesjonen antas å foranledige en større samling av anleggsarbeidere, bør det pålegges konsesjonæren ved arbeidets påbegynnelse å sørge for midlertidig forsamlingslokale, eller hvor det måtte være mer hensiktsmessig og ikke vesentlig dyrere, å delta i oppføring eller utbedring av permanent forsamlingslokale, f.eks. samfunnshus. Det bør også pålegges konsesjonæren å stille et passende beløp til rådighet til almendannende virksomhet blant arbeiderne og til geistlig betjening etter vedkommende departements nærmere bestemmelse.
   Videre bør det pålegges konsesjonæren etter nærmere bestemmelse av vedkom-

mende departement helt eller delvis å dekke utgiftene til legehjelp for arbeiderne og funksjonærene ved konsesjonærens anlegg og bedrifter og disses familier, og til oppførelse eller utbygging av sykehus eller sykestue. Det kan også pålegges konsesjonæren, etter vedkommende departements nærmere bestemmelse, helt eller delvis å bære utgiftene til vedkommende kommunes (eller kommuners) alminnelige forebyggende helsetjeneste og alminnelige sosiale tiltak.

Likeledes kan det pålegges konsesjonæren å erstatte utgiftene ved et forsterket jakt- og fiskeoppsyn.

Konsesjonæren kan etter nærmere bestemmelse av vedkommende departement pålegges å sikre en øyeblikkelig erstatning til etterlatte etter den som omkommer ved arbeidsulykke.

7. Når omstendighetene gjør det påkrevet eller ønskelig, bør det pålegges konsesjonæren på rimelige vilkår og uten beregning av noen fortjeneste å skaffe arbeiderne og funksjonærene og disses familier sunt og tilstrekkelig husrom og tomter til bygging av egne hjem med veier, vann, kloakk og elektrisitet samt grunn til fellesanlegg – alt etter nærmere bestemmelse av vedkommende departement.

   Når konsesjonen antas å ville medføre en bymessig bebyggelse eller en større samling av mennesker, kan det pålegges konsesjonæren helt eller delvis å dekke utgiftene til reguleringsplan og i særlige tilfelle til generalplan etter nærmere bestemmelse av departementet.

   Når konsesjonen foranlediger et større inngrep i fjellområder kan det pålegges konsesjonæren helt eller delvis å dekke utgiftene til fjellplan etter nærmere bestemmelse av departementet.

8. Det bør pålegges konsesjonæren helt eller delvis å erstatte utgiftene til vedlikehold og istandsettelse av offentlige veier, broer og kaier, hvor disse utgifter antas å bli særlig øket ved bergverksdriften. Veier, broer og kaier som konsesjonæren anlegger, skal kunne benyttes av almenheten med mindre departementet treffer annen bestemmelse.

9. Det kan i konsesjonen bestemmes at eksport av bergverksproduktene ikke uten samtykke fra vedkommende departement må finne sted til priser som ligger under de vanlige priser på verdensmarkedet. Videre kan bestemmes at import til produksjonen ikke uten departementets samtykke må finne sted til priser som ligger over de vanlige priser på verdensmarkedet.

   Det kan også bestemmes at avtaler om vederlag for økonomisk, teknisk og merkantil assistanse skal være undergitt departementets godkjennelse.

10. – – –.

11. Det bør pålegges konsesjonæren i den utstrekning det kan skje uten urimelige ulemper og utgifter, å unngå ødeleggelser av naturforekomster og områder, når dette er ønskelig av vitenskapelige eller historiske grunner eller på grunn av områdenes naturskjønnhet eller egenart. Såfremt slike ødeleggelser ikke kan unngås, skal Naturvernrådet underrettes i god tid på forhånd.

    Konsesjonæren skal pålegges i den utstrekning det kan skje uten urimelige ulemper og utgifter, å sørge for at anleggene blir minst mulig skjemmende, alt etter nærmere bestemmelser av vedkommende departement. Konsesjonæren plikter å skaffe seg varig råderett over tipper og andre områder som trengs for gjennomføring av pålegg gitt i henhold til dette ledd. Konsesjonæren skal etter hvert foreta en forsvarlig opprydding av anleggsområdene. Ved nedlegging av en grube må oppryddingen være ferdig senest etter 2 år, samtidig som konsesjonæren plikter å treffe slike forføyninger som departementet bestemmer for å avverge fare eller skade for omgivelsene.

Det bør pålegges konsesjonæren så vidt mulig å planlegge midlertidige hjelpeanlegg slik at de senere kan bli til varig nytte for almenheten.

12. Det skal pålegges konsesjonæren å underkaste seg den kontroll med overholdelsen av oppstilte betingelser som vedkommende departement finner nødvendig. Utgifter hermed kan kreves dekket av konsesjonæren.
13. Konsesjon kan gis på begrenset tid eller uten tidsbegrensning. Når konsesjon er gitt på ubegrenset tid, kan vilkårene for konsesjonen tas opp til alminnelig revisjon etter 50 år. Hvis vilkårene blir revidert, har konsesjonæren adgang til å frasi seg konsesjonen innen 3 måneder etter at han har fått underretning om de reviderte vilkår. Blir konsesjon ikke frafalt innen den fastsatte frist, er konsesjonæren bundet av de nye vilkår. Frafalles konsesjonen, får reglene i §§ 31 og 32 tilsvarende anvendelse.
14. – – –.
15. Til videre overdragelse av gruven eller forekomsten til andre enn staten eller dem som er nevnt i § 11 første ledd, annet punktum, kreves konsesjon, selv om den nye erverver er norsk kommune eller fylkeskommune. Erververen må i tilfelle underkaste seg de i den opprinnelige konsesjon fastsatte betingelser (jfr. dog § 27). Til konsesjonen kan dessuten knyttes de betingelser som er omhandlet ovenfor under post 1, og for øvrig slike vilkår som ellers ikke kan fravikes etter lovgivningen på den tid den nye konsesjon blir gitt. Er erververen en norsk kommune- eller fylkeskommune, kan Kongen helt eller delvis frafalle de betingelser som er fastsatt i den opprinnelige konsesjon.
16. Koncession bør bare meddeles, forsaavidt ældre panteheftelser, servituter av væsentlig betydning, leierettigheter og lignende heftelser fjernes eller viker prioritet for de i koncessionen paalagte forpligtelser, derunder ogsa de mulkter, som kan bli ilagt efter § 26.
17. Det er adgang til i konsesjonen å oppstille ytterligere betingelser som i det enkelte tilfelle måtte finnes påkrevet av almene hensyn eller til varetagelse av private interesser som blir skadelidende.
    Konsesjonen med betingelser skal tinglyses for konsesjonærens regning.

Den som yder eller har ydet lån mot pant i bergverk, kan, når betingelsene for erverv etter denne lov for øvrig er til stede, på forhånd meddeles konsesjon etter denne paragraf til å erverve og drive dette, såfremt ervervet skjer ved tvangssalg og vedkommende ved tvangssalget fortsatt er panthaver. Koncessionstiden regnes fra koncessionens meddelelse, mens de øvrige vilkaar indtræder, naar erhvervelsen finder sted. Har bergverkets eier, før panthaveren erholder koncession, erhvervet det i henhold til tidsbegrænset koncession, skal koncessionen til panthaveren meddeles for den gjenstaaende del av eierens koncessionstid.

§ 14. (Opphevet ved lov 19 juni 1969 nr. 65.)

§ 15. (Opphevet ved lov 22 juni 1990 nr. 46.)

§ 16. (Opphevet ved lov 19 juni 1969 nr. 65.)

§ 17. Uten hinder av bestemmelsen i § 2 i lov om bergverk, kan de rettssubjekter som der er nevnt og som ved nærværende lovs ikrafttreden har ervervet eller senere etter konsesjon erverver, mutbare forekomster eller gruver som går inn under bergverkslovgivningen, for en bestemt tid meddeles rett til å skjerpe, mute og få utmål på, eller på annen måte erverve mutbare forekomster eller gruver innenfor et eller flere bestemte angitte felter. Konsesjonen kan etter fristens utløp fornyes. Den medfører også rett til å sette i gang regelmessig bergverksdrift på de således ervervede forekomster og gruver. Hvis den opprinnelige ervervelse av en forekomst eller gruve grunner seg på konsesjon, skal konsesjonæren også for de senere ervervelser underkaste seg de i den opprinnelige konsesjon fastsatte betingelser, og for øvrig

slike vilkår som ellers ikke kan fravikes etter lovgivningen på den tid den nye konsesjon blir gitt. Er betingelser ikke satt for den opprinnelige ervervelse, får reglene i § 13 anvendelse på den nye konsesjon.

§ 18. Konsesjon etter denne lov kreves ikke til prøvedrift, hvis formål bare er den foreløpige undersøkelse av forekomsten for å bedømme dens drivverdighet, og ved hvilken det ikke brytes ut mer enn 10.000 tonn råmalm pr. år ved hver for seg avsondret drift. Tillatelse til å bryte ut mer enn 10.000 tonn pr. år kan gis av vedkommende departement. Om driften har det nevnte formål, avgjøres i tvilstilfelle av departementet, som kan bestemme at driften skal stanse eller holdes innenfor nærmere angitte grenser. Overtredelse av departementets bestemmelser herom straffes med bøter.

Kapitel III. Om annen fast eiendom.

§ 19. (Opphevet ved lov 23 des 1994 nr. 79 fra 1 jan 1995.)

§ 20. (Opphevet ved lov 23 des 1994 nr. 79 fra 1 jan 1995.)

§ 20 a. (Opphevet ved lov 23 des 1994 nr. 79 fra 1 jan 1995.)

§ 21. (Opphevet ved lov 23 des 1994 nr. 79 fra 1 jan 1995.)

Kapitel IV. Om kraftleie og om utførsel og innførsel av kraft.

§ 22. (Opphevet ved lov 29 juni 1990 nr. 50.)

§ 23. (Opphevet ved lov 29 juni 1990 nr. 50.)

§ 23 a. (Opphevet ved lov 29 juni 1990 nr. 50.)

Kapitel V. Alminnelige bestemmelser.

§ 24. Søknad om konsesjon etter denne lov skal være ledsaget av beskrivelser, som kan forlanges supplert med tegninger, karter og liknende.

Søknad fra et selskap skal være ledsaget av erklæring fra styret om at de opplysninger som er gitt i forbindelse med konsesjonssøknaden om ledelsen av selskapet og eiendomsretten til grunnkapitalen er uttømmende og dekker det reelle forhold. Blir konsesjon meddelt, skal selskapets styre senere på forlangende innsende liknende erklæring samt bekreftelse om at konsesjonsvilkårene er overholdt.

Hvis de omhandlede erklæringer er uriktige, kommer straffelovens § 166 til anvendelse.

Før en søknad om konsesjon etter denne lov avgjøres, skal det som regel innhentes uttalelse fra vedkommende fylkeskommune og kommunestyre.

§ 25. (Opphevet ved lov 25 juni 1926 nr. 3.)

§ 26. For overtredelse av vilkår som er satt for konsesjon i henhold til denne lov, kan Kongen fastsette en tvangsmulkt som påløper inntil forholdet er bragt i orden, eller forfaller for hver overtredelse. Pålegg om mulkt er tvangsgrunnlag for utlegg.

Dersom konsesjon er gitt på grunnlag av uriktige eller ufullstendige opplysninger om forhold av vesentlig betydning eller erververen overtrer fastsatte vilkår av vesentlig betydning, kan konsesjonen trekkes tilbake.

Blir konsesjonen trukket tilbake, skal det fastsettes en frist for innehaveren til å sørge for at eiendommen eller rettigheten blir overdratt til noen som lovlig kan erverve den. Oversittes fristen får § 32 tilsvarende anvendelse.

§ 27. Kongen kan etter søknad fra vedkommende erverver endre de betingelser som er fastsatt i en konsesjon meddelt etter denne lov eller tidligere lovgivning om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom m.v. Dog må endringen ikke gå

utenfor de grenser som følger av de i denne lov oppstilte grunnregler for fastsettelse av konsesjonsbetingelser.

§ 28. Hvis en utlending, som ikke er bosatt her i riket, får konsesjon etter § 2, § 5, § 13, § 17 eller forestår drift som nevnt i § 18, skal han, på det sted eiendommen ligger eller driften foregår, ha en fullmektig som er bemyndiget til i hans fravær å svare på hans vegne for domstolene og andre embetsmyndigheter i saker som vedrører konsesjonen, eiendommen, anlegget eller driften. Fullmektigen skal i slike saker motta søksmål ved stedets forliksråd og rett. Hans navn og bopel skal tinglyses.

Hva her er bestemt, skal også gjelde en korporasjon, en stiftelse eller et selskap, som ikke har sete i Norge, og som får konsesjon etter § 2, § 5, § 13 eller § 17, eller forestår drift som nevnt i § 18.

Iakttas ikke foranstående bestemmelser, skal herreds- eller byretten i det distrikt hvor eiendommen ligger eller driften foregår, på begjæring av noen deri interessert med bindende virkning for vedkommende konsesjonær oppnevne slik fullmektig. Det samme gjelder om en korporasjon, en stiftelse eller et selskap ikke oppfyller sin forpliktelse til å ha sete her i riket (jfr. § 34).

§ 29. Avtale som måtte komme i strid med bestemmelse i §§ 1, 11 eller 36, kan bare forlanges fullbyrdet såfremt konsesjon til ervervet blir meddelt.

Håndgivelse eller annen rettshandel, hvorved noen betinger seg rett til å erverve eiendomsrett eller annen rettighet til vannfall eller til gruver eller forekomster av mutbart mineral, taper sin gyldighet etter 5 års forløp. Er den tinglyst, skal den ved fristens utløp utslettes av grunnboken.

§ 30. Søknad om konsesjon skal sendes vedkommende departement innen fire uker etter at det ble inngått avtale om erverv av eiendomsrett eller annen rettighet for hvilken det kreves konsesjon etter denne lov, eller erververen fikk rådighet over eiendommen eller rettigheten. Ved tvangssalg regnes fristen fra stadfestelsen av budet.

Overholdes ikke regelen i første ledd, skal vedkommende departement sette en ny frist for erververen til å søke om konsesjon.

Forlanges noe dokument tinglyst angående et erverv hvortil ifølge denne lov kreves konsesjon, og slik ikke fremlegges, kan dommeren dog ikke nekte tinglysning, men han skal i så fall, så vel som når han finner det tvilsomt hvorvidt ervervet er i strid med loven, gjøre anmerkning herom i grunnboken og på dokumentet. Anmerkningen skal meddeles vedkommende departement, som kan bestemme at den atter skal utslettes.

Når konsesjon på erverv av elektrisk kraft er gitt, skal så vel kraftleverandøren som eventuelle formidlere på forlangende sende vedkommende departement fullstendige oppgaver over leveranser av kraft (så vel effekt som energi) til konsesjonæren. Departementet kan gi pålegg til kraftleverandøren og eventuelle formidlere om å påse at det ikke blir levert mer kraft enn konsesjonen gir rett til.

§ 31. Er søknad om konsesjon ikke innsendt innen den frist som er fastsatt i medhold av § 30 annet ledd, eller er søknaden avslått, eller er en tidsbegrenset konsesjon utløpt, skal departementet fastsette en frist for erververen til å sørge for at overdragelsen enten blir omgjort eller at eiendommen eller rettigheten blir overdratt til noen som kan få konsesjon eller som ikke trenger konsesjon. Fristen kan forlenges hvis særlige hensyn tilsier det.

Departementets bestemmelser etter denne paragraf skal tinglyses.

§ 32. Oversittes frist som er fastsatt etter § 31 for avvikling av eiendomsrett, kan departementet kreve eiendommen solgt gjennom namsmyndigheten etter reglene om tvangssalg så langt de passer. Bestemmelsen i tvangsfullbyrdelsesloven § 11–20 om det minste bud som kan stadfestes gjelder ikke i dette tilfelle.

Oversittes frist som er fastsatt etter § 31 når det gjelder andre rettigheter, kan departementet enten la rettigheten tvangsselge etter reglene i første ledd eller med bindende virkning erklære rettigheten for bortfalt.

Reglene i første ledd gjelder tilsvarende for overdragelse av aksje eller part i selskap med begrenset ansvar. Unnlater innehaver av et aksje- eller partsbrev som er tvangssolgt etter denne paragraf å utlevere det, kan kjøperen på aksjeeierens og innehaverens felles bekostning kreve aksje- eller partsbrevet mortifisert. Selskapet plikter deretter å utstede nytt aksje- eller partsbrev som skal inneholde uttrykkelig opplysning om at det trer i stedet for det som er mortifisert.

§ 33. (Opphevet ved lov 23 des 1988 nr. 107.)

§ 34. Når en korporasjon, en stiftelse eller et selskap, som har fått konsesjon etter denne lov eller tidligere lovgivning om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom m.v., senere har undergått slik forandring at de med hensyn til setet, styret eller stemmerettsandelene lovbestemte eller i konsesjonen fastsatte vilkår ikke lenger er til stede, eller dersom det viser seg at de fra først av ikke har vært til stede, får reglene i §§ 30, 31 og 32 tilsvarende anvendelse.

Det samme gjelder dersom en korporasjon, en stiftelse eller et selskap uten å trenge konsesjon har ervervet eiendomsrett eller annen rettighet som omhandlet i denne lov, og senere har undergått slik forandring med hensyn til virksomheten, setet, styret eller stemmerettsandelene at vilkårene for erverv uten konsesjon etter denne lov, eller de lovbestemmelser som gjaldt da ervervet fant sted, ikke lenger er til stede.

§ 34 a. (Opphevet ved lov 23 des 1994 nr. 79 fra 1 jan 1995.)

§ 35. (Opphevet ved lov 23 des 1988 nr. 107.)

§ 36. Ved erverv av aksjer eller parter i et selskap med begrenset ansvar i et slikt antall at erververen derved blir innehaver av aksjer eller parter som representerer mer enn en femdel av samtlige aksjer, parter eller stemmer i selskapet, kreves konsesjon såfremt selskapet innehar eiendomsrett eller annen rettighet som erververen ikke kunne erverve uten konsesjon etter denne lov. Konsesjonen er på samme måte nødvendig når to eller flere personer eller andre rettssubjekter enten i fellesskap eller hver for seg erverver aksjer eller parter i et selskap med begrenset ansvar i et antall som ovenfor nevnt, når ervervet har funnet sted etter forutgående innbyrdes overenskomst. Sammen med erververens aksjer eller parter regnes også aksjer eller parter som tilhører hans ektefelle, barn, foreldre eller søsken. Er erververen medlem av et ansvarlig selskap eller et kommandittselskap, medregnes også aksjer eller parter som tilhører selskapet eller de andre medlemmer av selskapet. Denne regel gjelder tilsvarende for innehaveren og det stille medlem i et stille selskap. Er erververen et selskap med begrenset ansvar, medregnes også aksjer og parter som tilhører selskapets styremedlemmer og tjenestemenn eller et annet selskap dersom flertallet av selskapets styremedlemmer består av personer som også er medlemmer av styret i det første selskap.

Denne lovs bestemmelser om erverv av aksjer eller parter i selskaper med begrenset ansvar, skal også gjelde ved erverv av aksjer eller parter i selskaper (holding-selskaper), som direkte eller indirekte eier aksjer eller parter som representerer en femdel av samtlige aksjer, parter eller stemmer i andre selskaper som innehar eiendomsrett eller annen rettighet som omhandlet i denne lov.

Likeledes skal denne lovs bestemmelser om erverv av aksjer eller parter gjelde tilsvarende i tilfelle hvor vedkommende aksjers eller parters stemmerettsandel eller andel av grunnkapitalen øker, som følge av at selskapet kjøper inn egne aksjer eller parter til amortisering.

Erverv av aksjer eller parter som medfører konsesjonsplikt etter denne paragraf, er i intet tilfelle gyldig uten samtykke av selskapets styre.

Konsesjon er ikke nødvendig ved skifte av ekteskapelig felleseie eller når erververen er eierens ektefelle, eller er beslektet eller besvogret med ham i opp- eller nedstigende linje eller i første eller annen sidelinje. Er det tidligere meddelt konsesjon på erverv av vedkommende aksjer eller parter, skal de i konsesjonen fastsatte vilkår også gjelde overfor den nye erverver (jfr. dog § 27).

Ved meddelelse av konsesjon i henhold til denne paragraf kan Kongen fastsette slike vilkår som finnes påkrevet av almene hensyn.

Gjelder det erverv av aksjer eller parter i selskap som innehar eiendomsrett til vannfall av en slik størrelse som nevnt i § 1 første ledd, uten at det for disse er fastsatt vederlagsfri overgang til staten, kan det betinges at aksjene eller partene skal tilfalle staten uten vederlag etter utløpet av en i konsesjonen fastsatt frist som ikke må overstige 60 år.

§ 37. (Opphevet ved lov 23 des 1994 nr. 79 fra 1 jan 1995.)

§ 37 a. (Opphevet ved lov 23 des 1988 nr. 107.)

§ 38. Når eiendomsrett eller annen rettighet som omhandlet i denne lov angivelig innehas av noen som ikke trenger konsesjon til å erverve den, men det opplyses å foreligge sådanne omstendigheter at det må anses sannsynlig at eiendommen eller rettigheten tilhører noen som ikke uten konsesjon kunne erverve den, eller at denne har sådanne rettigheter med hensyn til eiendommen eller rettigheten at den angivelige innehavers rett til å råde over den eller få det økonomiske utbytte av den er vesentlig beskåret, så skal eiendommen eller rettigheten ved anvendelsen av denne lov regnes som tilhørende den som det således antas i virkeligheten er eier eller har rettigheter som nevnt.

Fast eiendom kan ikke tas som brukspant eller til tvangsbruk for lengre tid enn 3 år uten konsesjon. Dersom tidsgrensen overskrides, får bestemmelsene i §§ 30, 31 og 32 tilsvarende anvendelse.

Når aksje eller part i et selskap lyder på noen som uten konsesjon kunne erverve sådanne eiendommer eller rettigheter som selskapet innehar, men det opplyses å foreligge sådanne omstendigheter at det må anses sannsynlig at aksjen eller parten i virkeligheten tilhører noen som ikke uten konsesjon kunne erverve selskapets eiendommer og rettigheter, eller at denne har sådanne rettigheter med hensyn til aksjen eller parten at den angivelig innehavers rett til å råde over den eller få det økonomiske utbytte av den er vesentlig beskåret, så skal aksjen eller parten ved anvendelsen av denne lov regnes som tilhørende den som det således antas i virkeligheten er eier eller har rettigheter som nevnt.

§ 39. (Opphevet ved lov 23 des 1994 nr. 79 fra 1 jan 1995.)

§ 39 a. (Opphevet ved lov 23 des 1994 nr. 79 fra 1 jan 1995.)

§ 39 b. Forsettlig eller uaktsom overtredelse av bestemmelsene i §§ 30 eller 32 straffes med bøter.

Straffansvar etter denne paragraf foreldes etter 10 år.

Offentlig påtale finner bare sted når det finnes påkrevet av allmenne hensyn.

§ 40. Muterens ret efter bergverkslovgivningen til at erholde den grund og det vand, som er nødvendig til bergverksdriften, skal være uberørt av bestemmelserne i denne lovs kapitel III.

§ 41. Når det gjenstår mindre enn 25 år av konsesjonstiden for et vannfall som i henhold til konsesjon skal tilfalle staten, har Kongen med Stortingets samtykke adgang til å inngå avtale med konsesjonæren om at vannfallet med anlegg hjemfaller til staten med en gang. Konsesjonæren gis samtidig adgang til å erverve eiendomsrett til de rettigheter som har tilfalt staten, for en ny periode på 50 år.

Når det gjenstår mindre enn 25 år av konsesjonstiden for et vannfall, som i henhold til konsesjon skal tilfalle staten, har Kongen med Stortingets samtykke adgang til å inngå avtale med konsesjonæren om erverv av bruksrett til vedkommende

vannfall med anlegg når konsesjonstiden er utløpt, eventuelt om leie av elektrisk kraft fra staten, og gi tilsagn om at de nødvendige konsesjoner vil bli gitt, jf §§ 5 og 13.

Konsesjonæren bør vanligvis ha rett til å inngå sådan avtale om bruksrett til vannfall med anlegg som foran nevnt. Slik avtale bør være inngått, eller tilsagn gitt, senest 3 år etter at konsesjonæren har reist spørsmålet herom.

I de siste 3 år av konsesjonstiden for et vannfall som i henhold til konsesjon skal tilfalle staten, skal staten uhindret ha adgang til anleggene og rett til å foreta de nødvendige disposisjoner for å forberede statens overtagelse og sikre en fortsatt kontinuerlig drift. Dette må dog ikke skje til fortrengsel eller skade for konsesjonærens utnyttelse av vannfallet overensstemmende med konsesjonen. Konsesjonæren plikter å gi de opplysninger og yte den veiledende bistand som finnes nødvendig for at staten skal kunne vareta sitt tarv etter denne bestemmelse. Utgifter hermed dekkes av staten.

Når et vannfall med anlegg i henhold til konsesjon tilfaller staten, skal en del av anlegget eller dets verdi, dog ikke over en tredjepart, tildeles de kommuner hvor vannfallet, kraftverket eller reguleringsanleggene ligger. Stortinget bestemmer i tilfelle verdien og kommunenes andel derav og foretar fordelingen mellom dem. Stortinget kan også bestemme at det av midlene opprettes et fond til fordel for kommunene, eller at det utbetales dem en andel av det økonomiske utbytte anlegget måtte gi.

§ 41 a. I konsesjoner på erverv og drift av mutbare forekomster eller gruver hvor det i henhold til tidligere lovbestemmelser er betinget vederlagsfri overgang til staten, faller betingelsen bort såfremt konsesjonæren ellers underkaster seg nye konsesjonsvilkår som fastsettes av Kongen overensstemmende med reglene i loven her.

§ 42. Denne lov træder i kraft straks. Den blir uten anvendelse paa tilfælde, hvori dens bestemmelser maatte komme i strid med bestaaende traktat.

Lov om erhvervelse av vandfald, bergverk og anden fast eiendom av 18 september 1909 ophæves. Henvisninger i andre love til nævnte lov anvendes herefter som gjældende de tilsvarende bestemmelser i denne lov.

LOV 17. JUNI 1949 NR. 3 OM ERVERV AV KVARTSFOREKOMSTER.

§ 1. Uten tillatelse av Kongen (konsesjon) kan ingen andre enn staten, norske kommuner og fylkeskommuner med full rettsvirkning erverve eiendomsrett eller bruksrett til kvartsforekomster.

Like med erverv av bruksrett til kvartsforekomst regnes i denne henseende erverv av rett til å få kvarts fra en slik forekomst etter leveransekontrakt som omfatter en tid av mer enn 2 år, regnet fra kontraktens inngåelse.

Som kvarts anses i nærværende lov kvartskrystaller, krystallkvarts og kvartsitt.

§ 2. Bestemmelsene i § 1 gjelder ikke:

a) erverv ved skifte av ekteskapelig felleseie eller ved arv, odelsløsning eller overdragelse når erververen (arvingen) er nærmere odelsberettiget til eiendommen enn overdrageren (arvelateren), er dennes ektefelle, eller beslektet eller besvogret med ham i opp- eller nedstigende linje eller i første eller annen sidelinje. Er det tidligere meddelt konsesjon på erverv av forekomsten, skal de i konsesjonen fastsatte betingelser også gjelde ovenfor den nye erverver.
b) erverv av eiendomsrett eller bruksrett til fast eiendom hvor det forekommer kvarts, hvis ervervet ikke skjer i hensikt å utnytte forekomsten ved drift, utleie, senere overdragelse eller lignende, eller for å hindre at andre utnytter den. Senere utnyttelse av forekomsten kan ikke finne sted uten konsesjon etter denne lov.

§ 3. Vedkommende departement avgjør i tvilstilfelle om det er nødvendig med konsesjon etter denne lov.

§ 4. Norske statsborgere og utlendinger samt korporasjoner, stiftelser, aksjeselskaper og andre selskaper med begrenset ansvar kan, når ikke allmenne hensyn taler i mot det, få konsesjon til å erverve eiendomsrett eller bruksrett til kvartsforekomster eller rett til å få levert kvarts for et lengre tidsrom enn 2 år.

Videre kan det fastsettes betingelser for drift av forekomsten.

Ellers kan det fastsettes slike betingelser som finnes påkrevet av almene hensyn.

§ 5. Bestemmelsene i lov om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom m.v. av 14. desember 1917 kapitel V gis tilsvarende anvendelse.

§ 6. Denne lov trer i kraft straks.

LOV 21. MARS 1952 NR. 1 OM AVSTÅING AV GRUNN M.V. TIL DRIFT AV IKKE MUTBARE MINERALSKE FOREKOMSTER.

Kap. I. Vilkårene for avståing m.v.

§ 1. Kongen eller den han gir fullmakt kan gi tillatelse til mot erstatning å kreve avstått:

1. mineralsk forekomst eller rett til å utvinne slik forekomst,
2. grunn og rettighet som trenges til utvinning av mineralsk forekomst, herunder også til oppføring av verkstedsbygninger og boliger for arbeidere og funksjonærer m.v.
3. grunn og rettigheter som trenges til foredling av utvunne mineraler, herunder også til oppføring av verkstedsbygninger og boliger for arbeidere og funksjonærer m.v., når det av hensyn til en rasjonell drift ansees ønskelig at foredlingen foregår i tilknytning til utvinningen,
4. grunn og rettighet som trenges til gjennomføring av pålegg som etter § 4 blir gitt til sikring av eierens, naboenes eller almenhetens interesser, når fordelene ved slik avståing anses betydelige i forhold til den skade eller ulempe som vil voldes,
5. bruksrett til grunn og andre rettigheter som trenges til undersøkelse av om det på en eiendom finnes mineralske forekomster samt arten og gehalten av slike forekomster.

Tillatelsen skal ikke gå ut på avståing til eiendom med mindre særlige grunner taler for det.

Etter bestemmelse av Kongen eller den han gir fullmakt kan også staten selv kreve avståing som nevnt i denne paragraf.

§ 2. Fra den som selv utnytter mineralsk forekomst som næring eller ledd i næring kan ikke kreves avstått forekomst eller grunnarealer hvor drift er opptatt eller som må anses som en naturlig reserve for driften. Rettigheter over slik eiendom kan ikke kreves avstått hvis de vil være til hinder for eierens egen utnyttelse.

Den som på forhånd driver ervervsmessig utvinning av mineralsk forekomst, kan dog uten hensyn til reglene i første ledd gis tillatelse etter § 1 til å fortsette utvinningen der forekomsten strekker seg inn på (under) annenmanns eiendom, dersom forekomsten på denne måte vil bli utnyttet vesentlig mer rasjonelt enn eieren selv vil kunne gjøre det.

I tilfelle av tvist avgjøres det ved skjønn om bestemmelsene i denne paragraf er til hinder for avståelse.

§ 3. Til avståing av grunn som er dyrket som innmark eller kulturbeite eller som er bebygd med våningshus eller med driftsbygning for jordbruk eller som ligger nærmere slik bygning eller våningshus enn 100 meter, skal tillatelse i alminnelighet ikke gis. Det samme gjelder avståing av rettighet over slik grunn hvis den vil være til hinder for at grunnen blir nyttet som tidligere. Unntak kan bare gjøres når grunnen eller rettigheten trenges til utvinning av særlig verdifulle og samfunnsnyttige mineraler, og grunnens verdi for den som søker avståing er ganske vesentlig større enn det tap som vil bli voldt eieren eller brukeren.

Bestemmelsene i første ledd er ikke til hinder for at det blir gitt tillatelse til slik utnytting av mineraler under jordoverflaten som kan skje uten vesentlig ulempe for eieren eller brukeren.

§ 4. I tillatelse til avståing etter denne lov skal settes slike vilkår og gis slike pålegg som vedkommende myndighet finner ønskelig for at driften kan foregå på mest mulig rasjonell måte og til sikring av eierens, naboenes og almenhetens interesser. Det skal tas hensyn til at driften blir minst mulig skjemmende for omgivelsene og for naturen på stedet. Den som får tillatelse kan i øyemed som nevnt bl.a. gis pålegg om å treffe nærmere bestemte tiltak for å fjerne avfallsmasser o.l. etter hvert som utvinningen skrider fram samt andre tiltak med sikte på at terrenget så vidt mulig skal få sitt gamle utseende tilbake eller at det skal kunne nyttes til andre formål når utvinningen er slutt.

I tillatelsen til avståing skal også settes som vilkår at den som får tillatelsen skal ved nedleggelsen av driften være forpliktet til å treffe slike forføyninger som vedkommende myndighet forlanger for å avverge fare eller skade for omgivelsene. Han kan pålegges å stille sikkerhet for oppfyllelsen av de pålegg som blir gitt. Han kan også pålegges å stille slik sikkerhet som vedkommende myndighet bestemmer mot mulig ansvar for skade som måtte oppstå etter nedleggelsen. Videre kan han pålegges å underkaste seg slik kontroll som vedkommende myndighet til enhver tid bestemmer.

Vilkår og pålegg etter denne paragrafen kan gjelde hele det anlegg hvortil avståing kreves.

§ 5. Før tillatelse blir gitt skal eieren og mulige brukere ha hatt anledning til å uttale seg. Gjelder det dyrket mark, skog eller beite, skal uttalelse også være innhentet fra vedkommende jordstyre, skogråd eller fjellstyre.

§ 6. Blir driften nedlagt, faller de avståtte rettigheter tilbake til vedkommende grunneier.

Med samtykke av vedkommende myndighet kan driften midlertidig innstilles uten at regelen i første ledd kommer til anvendelse.

Regelen i første ledd gjelder ikke når eiendomsrett er avstått, men grunnen kan da ikke nyttes til annen ervervsvirksomhet uten samtykke av Kongen eller den han gir fullmakt.

Kap II. Om vederlaget ved avståing.

§ 7. Erstatningen fastsettes i tilfelle av tvist ved skjønn.

§ 8. 1. Gjelder avståingen bruksrett eller servitutt, skal vederlaget – med mindre skjønnet finner at særlige grunner taler mot det – settes til en årlig avgift, som også skal inkludere erstatning for ulempe som saksøkte antas å ville lide som følge av den planlagte drift. Vil avgiften, i tilfelle sammen med avgift fastsatt etter punkt 2 tredje punktum, utgjøre mindre enn kr. 100 pr. år, skal vederlaget dog fastsettes til et beløp en gang for alle.

Har saksøkte etter alminnelige rettsgrunnsetninger krav på erstatning for annet tap som følge av avståingen eller det planlagte anlegg, således for varig verdiforrin-

gelse av den gjenværende eiendom, skal erstatningen for så vidt settes til et beløp en gang for alle.

2. I den utstrekning avståingen gjelder rett til utvinning etter § 1 punkt 1 skal vederlaget

– med mindre skjønnet finner at særlige grunner taler mot det – settes til en avgift pr. utvunnet enhet av mineralet. Skjønnet fastsetter de nærmere regler om hvordan avgiften skal beregnes og hvor ofte betaling skal finne sted. Det kan fastsettes en minsteavgift som skal betales uten hensyn til produksjonens størrelse.

Reglene i punkt 1 annet ledd gjelder tilsvarende.

3. Ved avståing skal saksøkte i tillegg til den erstatning han ellers har krav på, tilkjennes en kontant engangserstatning svarende til 25 pst. av vedkommende eiendoms verdi i den anvendelse den har ved avståingen eller, hvis avståingen gjelder bruksrett eller servitutt av det beløp bruksretten eller servitutten antas å representere som byrde på eiendommen.

4. Skal vederlaget for avståing etter § 1 punkt 1 fastsettes til en avgift pr. utvunnet enhet (jfr. punkt 2), kan skjønnet bestemme at fastsettingen skal utstå inntil utvinningen påbegynnes.

5. Hvis skjønnet finner at det for tiden ikke lar seg gjøre å dømme med noen slags sikkerhet om den skadevirkning som et tiltak kan føre med seg i en eller annen retning, kan det bestemme at erstatningsfastsettingen for så vidt skal utstå eller at det skal fastsettes en avgift som skal gjelde midlertidig i så lang tid som skjønnet bestemmer.

6. Ved nedleggelse av driften skal der avholdes skjønn til fastsetting av erstatning for mulig skade som før ikke er erstattet.

§ 9. Kravet på avgift etter § 8 punkt 1 og 2 skal være en rett som følger vedkommende eiendom og ikke kan skilles fra den ved innløsning, overdragelse, pantsetting, tvangsfullføring eller på annen måte. Blir eiendommen delt, følger avgiftene hovedbruket.

Hver av partene kan forlange at avgiftene skal fastsettes ved nytt skjønn når 10 år er gått siden de sist ble fastsatt.

Hvis vedkommende myndighet forlanger det, skal saksøkeren stille nærmere bestemt sikkerhet for betaling av avgiftene. Blir avgift ikke betalt innen 6 måneder etter forfall, faller den avståtte rettighet bort.

Blir driften nedlagt, bortfaller avgiftene fra utløpet av det kalenderår da nedleggingen gjennomføres. Dette gjelder dog ikke hvis driften midlertidig innstilles etter § 6 annet ledd.

Kapitel III. Om skjønn.

§ 10. Ved skjønn etter denne lov skal sakkyndige skjønnsmenn oppnevnes hvis oppnevningsmyndigheten finner det ønskelig.

Saksøkte plikter å finne seg i at det til bruk for skjønnet foretas slike granskinger av eiendommen som skjønnsretten finner nødvendig. Volder granskingen tap eller ulempe, fastsettes erstatningen for dette under skjønnet.

Kapitel IV. Forskjellige bestemmelser.

§ 11. Den som har fått ekspropriasjonstillatelse etter denne lov, plikter å gi vedkommende myndighet enhver opplysning som forlanges om den mineralforekomst som hans virksomhet er knyttet til. Han kan pålegges å sende inn regelmessige oppgaver etter nærmere regler som fastsettes av Kongen, eller den han gir fullmakt.

§ 12. For tillatelse til å kreve avståing etter denne lov betales slikt gebyr til staten som Kongen eller den han gir fullmakt bestemmer.

§ 13. Den som forsettlig eller uaktsomt unnlater å gi opplysning eller oppgave som kreves etter denne lov eller etter bestemmelser som er gitt i medhold av den, eller som gir uriktig opplysning eller oppgave, straffes med bøter.

§ 14. Med mineralsk forekomst forstås i denne lov ikke-mutbare mineraler og bergarter av enhver art når de forekommer i naturlig tilstand eller som avfallsmasser etter bergverksdrift, steinbrudd, anlegg i fjell eller lignende virksomhet.

Loven gjelder dog ikke grus, sand og leire med mindre vedkommende forekomst har særlig verdifulle egenskaper eller er av særlig betydning for industrien.

Kongen eller den han gir fullmakt kan i tvilstilfelle avgjøre om en forekomst er av den art at den går inn under denne lov.

§ 15. Kongen eller den han gir fullmakt kan gi nærmere regler til gjennomføring av denne lov.

§ 16. Denne lov trer i kraft straks.

LOV 30. JUNI 1972 NR. 70 OM BERGVERK.

Kapittel 1. Alminnelige bestemmelser.

§ 1. *Mutbare mineraler.*

Følgende mineraler (metaller og malmer) er mutbare og går inn under bestemmelsene i denne lov:

1. metaller med egenvekt 5 eller høyere og malmer av slike metaller,
2. metallene titan og arsen og malmer av disse metaller,
3. magnetkis og svovelkis.

Myr- og sjømalm og alluvialt gull er ikke mutbare. Departementet kan gi tillatelse til undersøkelse etter og til utvinning av alluvialt gull på statsgrunn samt fastsette de nærmere vilkår for slike tillatelser.

§ 2. *Bergfrihetens prinsipp.*

Enhver har rett til på de vilkår og med de begrensninger som fremgår av denne lov å søke etter (skjerpe), mute og få utmål på forekomster av mutbare mineraler på egen eller andres grunn.

Fremmede statsborgere kan bare utøve rett som nevnt i første ledd i den utstrekning slik rett blir meddelt ved konsesjon etter § 17 i lov 14 desember 1917 nr. 16 om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom m.v. Det samme gjelder aksjeselskaper og andre selskaper med begrenset ansvar, korporasjoner og stiftelser som ikke har sete i Norge og helt norsk styre. Bestemmelsen i første og annet punktum gjelder ikke for statsborgere i stater som er parter i EØS-avtalen når de er bosatt i en slik stat og foretak hjemmehørende i en stat som er part i EØS-avtalen.

Kapittel 2. Om skjerping.

§ 3. *Steder som er fredet for skjerping.*

Ingen må uten samtykke av grunneier og bruker foreta skjerping på følgende steder:

1. tettbygd område, åker, eng, inngjerdet setervoll eller utslått, hage, park, idrettsplass, kirkegård eller lignende område,
2. område for kraftverk, industri og lignende anlegg,
3. område for offentlig veg, jernbane, flyplass, kanal, vann- eller kloakkledning, kraftledning, kraftledningsmast og steder som ligger mindre enn 20 meter fra

slike anlegg og innretninger,
4. område som ligger mindre enn 100 meter fra bygning av enhver art, unntatt utløer og skur,
5. område som hører til militært anlegg eller øvingsområde,
6. brudd eller gruve på ikke mutbart mineral som er i drift eller har vært i drift i løpet av de siste 10 år.

Uten samtykke fra vedkommende departement, må skjerping ikke foretas på riksgrense eller på steder som ligger mindre enn 20 meter fra riksgrense.

I utmål kan skjerping ikke foretas uten samtykke fra utmålshaveren.

I en annens mutingsområde kan skjerping finne sted dersom skjerpingen ikke er til hinder for muterens undersøkelsesarbeider. I tilfelle tvist, avgjør bergmesteren hvorvidt skjerping etter dette ledd kan finne sted.

Kongen kan bestemme at også andre områder enn de som er nevnt i første, annet og tredje ledd, skal være unntatt fra skjerping.

§ 4. *Skjerpearbeider. Plikt til varsomhet.*

Skjerperen har rett til å foreta de arbeider som er nødvendige for å søke etter mutbare mineraler i grunnen.

Skjerperen skal gå fram med varsomhet slik at skadene ikke blir større enn strengt nødvendig og slik at naturen ikke blir unødig skjemmet.

Uten samtykke fra grunneieren og brukeren har skjerperen ikke rett til å gjøre inngrep i grunnen som medfører skade av vesentlig betydning.

§ 5. *Forhåndsvarsel. Sikkerhetsstillelse.*

Før skjerperen foretar arbeider som kan føre med seg skade for grunneieren eller brukeren på grunn, bygninger og andre innretninger eller anlegg, plikter han så vidt mulig å underrette eieren og brukeren om hvilke arbeider han vil foreta.

Hvis eieren eller brukeren krever det, plikter skjerperen å stille sikkerhet for den skade som kan oppstå. Oppstår det uenighet om sikkerhet kan kreves eller om sikkerhetens størrelse eller art, avgjøres tvisten ved skjønn. Før tvisten er avgjort, må arbeid som nevnt i første ledd ikke settes i gang eller fortsettes uten samtykke av skjønnet (skjønnsstyreren).

De utgifter som etter lovgivningen er forbundet med skjønnet, bæres av skjerperen. Ved overskjønn kommer tvistemålsloven § 180 til anvendelse.

§ 6. *Skjerperens erstatningsansvar.*

Skjerperen er, uten hensyn til om det er noe å legge ham til last, pliktig til å erstatte den skade på grunn, bygninger og andre innretninger eller anlegg som skjerpingen fører med seg for eieren og brukeren av grunnen.

Tvist om krav på erstatning etter første ledd avgjøres ved skjønn. Skjønnets avgjørelse er tvangsgrunnlag på samme måte som en dom.

Paragraf 5, tredje ledd, gjelder tilsvarende.

§ 7. *Gjerdeplikt. Sikring av skjerp.*

Skjerperen skal holde skjerpet forsvarlig inngjerdet, hvis det medfører fare for mennesker eller husdyr. Dersom han innstiller arbeidet i skjerpet, skal han sikre det på varig måte.

Departementet kan gi forskrifter om hvordan skjerp skal sikres og om tilsyn med sikringen.

Kapittel 3. Om muting.

§ 8. *Erverv av mutingsrett.*

Den som vil sikre seg rett i et område (mutingsområde) til å undersøke forekomster av mutbart mineral, og rett fremfor andre til utmål i området og til å utnytte forekomstene, må begjære muting.

§ 9. *Mutingsområdets form og størrelse.*

Mutingsområdet (undersøkelsesområdet) skal ha formen av en rettvinklet firkant, og dets sider skal følge eller være parallelle med ett av de to hovedaksesystemer som benyttes i offisiell kartlegging (NGO og UTM). Dersom mutingen legges umiddelbart inn til et eldre eget mutingsområde eller eget utmål, kan kravet om mutingsområdets form og parallellitet fravikes så langt dette er nødvendig. Mutingsområdet kan ikke ha flere enn fire hjørnepunkter.

Mot dypet skal grensene være loddrette.

Området skal ikke være større enn 300.000 m^2 og den lengste siden ikke lenger enn 1.200 meter, regnet i horisontalplanet.

§ 10. *Fremsetting av mutingssøknad.*

Søknad om muting rettes til bergmesteren i det distrikt hvor det mutingsområdet som det søkes om, ligger.

Søknaden skal være skriftlig eller telegrafisk.

Søkeren kan ved henvendelse til bergmesterens kontor få bistand til å sette søknaden opp i skriftlig form.

§ 11. *Mutingssøknadens innhold.*

Søknaden skal inneholde følgende opplysninger:

1. Søkerens navn og fullstendige adresse,
2. om søkeren er norsk statsborger, eller – hvis søkeren er et aksjeselskap et annet selskap med begrenset ansvar, eller en korporasjon eller stiftelse – om styret er helt norsk og har sete i Norge,
3. angivelse av hjørnepunktenes koordinater for det mutingsområde som det søkes om, med opplysninger om kommune og så vidt mulig vedkommende eiendoms eller eiendommers navn, gårds- og bruksnummer eller matrikkelnummer og eierens navn,
4. hva slags mutbare mineraler søkeren antar finnes i området.

Departementet kan gi nærmere forskrifter om hvilke opplysninger søkeren skal gi og hvilke legitimasjoner han skal skaffe. I forskriftene kan det bestemmes at søkeren skal sende inn kart over området og hvordan kartet skal være utstyrt og innrettet.

§ 12. *Påtegning på mutingssøknaden.*

Når en søknad om muting kommer inn til bergmesteren, skal han straks gi den påtegning om hvilken dag den er kommet inn.

§ 13. *Mutingssøknadens behandling.*

Dersom de opplysninger og legitimasjoner som er gitt i søknaden er ufullstendige eller uklare, skal bergmesteren sette søkeren en frist til å sende inn det som er nødvendig for å avgjøre søknaden.

Har søkeren ikke betalt inn tilstrekkelig forskudd til dekning av behandlingsgebyr, skal han settes frist til å gjøre det.

Søkeren skal gjøres kjent med at søknaden vil bli avslått om fristen etter de foregående ledd ikke overholdes.

Fristen kan forlenges dersom bergmesteren finner at forholdene gjør det nødvendig.

§ 14. *Avslag på mutingssøknad.*

Søknaden om muting blir å avslå:

1. hvis søkeren er fremmed statsborger eller annet rettssubjekt som nevnt i § 2, annet ledd og ikke omfattes av unntaket i samme bestemmelse eller ved konsesjon er meddelt rett til å mute og få utmål i vedkommende felt,

2. hvis søkeren etter § 59 ikke har rett til å erverve den mineralforekomst søknaden gjelder,
3. hvis angivelsen av mutingsområdets koordinater er ufullstendig eller uklar slik at den ikke gir tilstrekkelig grunnlag for å påvise og stikke ut (måle ut) området i marken,
4. hvis det mineral søkeren har oppgitt som grunnlag for søknaden, ikke er mutbart etter bestemmelsene i § 1,
5. hvis søkeren ikke har betalt inn forskudd på behandlingsgebyr,
6. hvis søkeren eller noen annen som det må antas at søkeren opptrer på vegne av, fra før av har bergrettighet i det området som det søkes om.

Avslag etter denne paragraf skal skje skriftlig.

§ 15. *Mutingsbrev.*

Dersom søknaden ikke blir avslått i medhold av bestemmelsene i § 14, skal bergmesteren utferdige mutingsbrev.

Mutingsbrevet skal inneholde:

1. muterens navn og adresse,
2. angivelse av koordinatene for områdets hjørnepunkter med referanse til et av de offisielle kartverk som er benyttet,
3. opplysning om hva slags mutbart mineral muteren har antatt finnes i mutingsområdet.

Dersom bergmesteren antar at noen annen har mutingsbrev eller utmål på samme område eller i nærheten, skal han anmerke det i mutingsbrevet.

Departementet kan gi nærmere forskrifter om hva mutingsbrevet skal inneholde og fastsette skjema for det.

§ 16. *Muterens alder i felt.*

Muterens alder i feltet regnes fra den dagen hans søknad om muting kom inn til bergmesteren.

Dersom en søknad om utmål omfatter areal som ligger utenfor utmålssøkerens mutingsområde, regnes hans alder i feltet for så vidt angår dette areal fra den dagen da søknaden om utmål kom inn til bergmesteren.

Søknader som er kommet inn til bergmesteren samme dag, anses som samtidig innkommet, og muterne får samme alder i feltet.

Søknader som kommer inn etter kontortidens slutt, skal anses innkommet neste kontordag.

§ 17. *Muterens rett til undersøkelsesarbeider.*

Når mutingsbrev er utferdiget, kan muteren i mutingsområdet foreta de undersøkelsesarbeider som er nødvendige for å kunne bedømme om det der finnes forekomst av mutbart mineral, som har en slik rikholdighet, størrelse og beskaffenhet ellers at den kan antas å være, eller innen rimelig tid bli, drivverdig. Muteren kan også foreta prøvedrift som nevnt i § 18 i lov 14 desember 1917 nr. 16 om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom m.v. Annen drift kan han ikke sette i gang så lenge utmål ikke er gitt.

§ 18. *Forholdet til grunneiere m.v.*

Muteren har ikke rett til å gjøre andre inngrep i grunnen enn slike som han etter bestemmelsene i § 4 kan gjøre som skjerper, med mindre eieren og brukeren av grunnen samtykker, eller muteren i medhold av bestemmelsene i § 40, første ledd, har fått avstått grunn eller rettigheter han trenger.

De bestemmelser som er gitt i eller i medhold av § 3, første, annet og femte ledd om steder fredet for skjerping, gjelder tilsvarende for muterens undersøkelsesarbeider i mutingsområdet. Muteren kan dog i de tilfeller hvor § 3 i lov av 28. juni 1957

nr. 16 om friluftslivet gir fri ferdselsrett i innmark, under de samme forutsetninger som for denne rett, foreta geofysiske målinger som ikke medfører skade.

I utmål har muteren ikke rett til å foreta undersøkelsesarbeider uten samtykke fra utmålshaveren.

§ 19. *Forholdet til andre mutere.*

Har flere helt eller for en del fått mutingsbrev på samme område, har yngre muter (jfr. § 16, første og annet ledd) ikke rett til å foreta undersøkelsesarbeider i det området som er felles så lenge eldre muters rett består, med mindre den eldre muter samtykker.

Dersom muteren har samme alder i feltet (jfr. § 16, tredje ledd), har hver av dem rett til å foreta undersøkelsesarbeider i det område som er felles.

I de tilfeller det er nødvendig med nøyaktig utstikning og/eller merking av mutingsområdet i marken, skal dette utføres og bekostes av muteren på bergmesterens forlangende. Departementet kan gi nærmere forskrifter om merkingen.

§ 19 a. *Forholdet til allmennheten. Muterens sikringsplikt.*

Muteren skal påse at alle gruveåpninger og andre åpninger i grunnen samt tipper og utlagte masser som muteren enten selv har laget eller benyttet seg av og som kan føre med seg fare for mennesker eller husdyr, er forsvarlig sikret mens undersøkelsene eller prøvedrift pågår, og at de blir forsvarlig og varig sikret når virksomheten blir innstilt. Sikringsplikten gjelder også forebyggende tiltak mot ras.

Departementet kan gi forskrifter om gjennomføringen av sikringene og tilsynet med disse.

§ 20. *Bortfall av mutingsretten. Frist for å begjære utmål.*

Mutingsretten faller bort dersom søknad om utmål ikke er kommet inn til bergmesteren innen 7 år fra den dag mutingsbrevet ble utferdiget.

Har flere helt eller for en del fått mutingsbrev på samme område, begynner fristen for så vidt angår det område som er felles, for den yngre muter først å løpe fra den dag da den, eller de, eldre muteres rett faller bort.

§ 21. *Forlengelse av fristen for å søke utmål.*

Bergmesteren kan forlenge tidsfristen etter § 20 med inntil 3 år, dersom muteren søker om det og gjør sannsynlig at undersøkelsene på grunn av særlige natur- eller klimaforhold, grunnens særlige beskaffenhet, arbeidsstans eller lignende forhold ikke kan bli fullført før fristen løper ut.

Har det vært tvist om mutingsretten eller om adgangen til å foreta undersøkelser, og dette har ført med seg at undersøkelsene ikke har kunnet drives, kan bergmesteren, når muteren søker om det, forlenge fristen med så lang tid som undersøkelsene på grunn av tvisten ikke har kunnet drives.

Søknad om forlengelse av fristen må være kommet inn til bergmesteren før fristen løper ut.

Er fristen for å søke om utmål løpt ut etter at søknad om forlengelse kom inn til bergmesteren, og søknaden om forlengelse blir avslått, anses likevel en søknad om utmål som rettidig, dersom den kommer inn til bergmesteren innen 30 dager etter at søkeren har mottatt underretning om avslaget.

§ 22. *Mutingsrett i områder som ikke blir belagt med utmål.*

For så vidt angår den del av mutingsområdet som ikke blir belagt med utmål, beholder muteren mutingsretten inntil fristen etter § 20, eller i tilfelle den forlengede frist etter § 21, for å søke om utmål er løpt ut.

Kapittel 4. Om utmål.

§ 23. *Rett til å kreve utmål.*

Muteren kan kreve utmål dersom han gjør sannsynlig at forekomsten av mutbart mineral har en slik rikholdighet, størrelse og beskaffenhet ellers at den kan antas å være, eller innen rimelig tid bli, drivverdig.

§ 24. *Rett til utmål i forhold til andre mutere.*

Har flere helt eller for en del fått mutingsbrev på samme område, kan bare den eldste muteren kreve utmål i det område som er felles så lenge hans rett består.

Dersom flere mutere har samme alder i felt, har de like rett til å kreve utmål i det område som er felles. Blir utmål gitt i dette område, får de utmålet i fellesskap for så vidt dette område angår, med mindre de blir enige om en annen ordning. Dersom de ikke blir enige om utnyttelsen av det utmål de har felles, kan hver av dem kreve fellesskapet oppløst. Bestemmelsene i § 15 i lov av 18 juni 1965 nr. 6 om sameige får tilsvarende anvendelse.

§ 25. *Utmålets form og størrelse.*

Utmålet skal ha formen av en rettvinklet firkant. Dersom der er ønskelig at utmålet blir lagt umiddelbart inntil annet utmål eller til en eldre muters mutingsområde, kan denne bestemmelse fravikes så langt det er nødvendig. Tilsvarende kan bestemmelsen fravikes dersom utmålet må eller ønskes avsluttet mot områder der spesielle forhold gjør det nødvendig eller sterkt ønskelig å avgrense utmålet. Bergmesteren skal gjøre merknader om dette i utmålsbrevet. Utmålet kan ikke ha flere enn fire hjørnepunkter.

Mot dypet skal grensene for utmålet være loddrette.

Utmålet skal ikke være større enn nødvendig for å dekke forekomstens sannsynlige utstrekning. Det skal ikke være større enn 300.000 m^2 og den lengste siden ikke lenger enn 1.200 meter, regnet i horisontalplanet.

§ 26. *Fremsetting av utmålssøknad.*

Søknad om utmål rettes til bergmesteren i det distrikt hvor vedkommende forekomst ligger.

Søknaden skal være skriftlig eller telegrafisk.

Søkeren kan ved henvendelse til bergmesterens kontor få bistand til å sette søknaden opp i skriftlig form.

§ 27. *Utmålssøknadens innhold.*

Søknaden skal inneholde følgende opplysninger:

1. søkerens navn og fullstendige adresse,
2. om søkeren er norsk statsborger eller – hvis søkeren er et aksjeselskap, et annet selskap med begrenset ansvar, eller en korporasjon eller stiftelse – om styret er helt norsk og har sete i Norge,
3. hvilket mutingsbrev søknaden knytter seg til med angivelse av navnet til den som mutingsbrevet er utferdiget til, og datoen det er utferdiget,
4. en fullstendig og nøyaktig beskrivelse av beliggenheten for det utmål det søkes om, med angivelse av kommune og så vidt mulig vedkommende eiendoms eller eiendommers navn, gårds- og bruksnummer eller matrikkelnummer og eierens og brukerens navn og adresse,
5. hvilket eller hvilke mutbare mineraler utmålet inneholder, hvilke undersøkelsesarbeider som er foretatt og resultatene av dem.

Er søkeren en annen enn den mutingsbrevet er utferdiget til, må han sende inn til bergmesteren legitimasjon for at han er rett innehaver av retten etter mutingsbrevet.

Omfatter det utmål som søknaden gjelder, sted som er fredet for skjerping etter bestemmelse gitt i eller i medhold av § 3, første, annet eller femte ledd, må søkeren gi opplysning om dette.

Bestemmelsene i § 11, annet ledd, får tilsvarende anvendelse.

§ 28. *Påtegning på utmålssøknaden. Frist for nærmere opplysninger.*

Når en søknad om utmål kommer inn til bergmesteren, skal han straks gi den påtegning om hvilken dag den er kommet.

Bestemmelsene i § 13 første, annet, femte og sjette ledd, får tilsvarende anvendelse.

§ 29. *Avslag på utmålssøknaden.*

Søknaden blir å avslå uten at utmålsforretning holdes:

1. hvis forskudd på behandlingsgebyr ikke blir betalt innen den frist som bergmesteren har satt,
2. hvis det etter de opplysninger som foreligger, er åpenbart at vilkårene for å gi utmål ikke er til stede.

§ 30. *Utmålsforretning. Innkalling og varsel.*

Blir søknaden om utmål ikke avslått etter § 29, skal det holdes utmålsforretning, som regel med befaring av utmålsområdet. Bergmesteren berammer utmålsforretningen så snart den er tilstrekkelig forberedt.

Søkeren innkalles til forretningen ved rekommandert brev. Han skal i innkallingen gjøres kjent med bestemmelsen i § 31 om følgene av å utebli fra forretningen. Innkallingen skal sendes så tidlig at søkeren får minst 4 ukers varsel.

Eieren og brukeren av grunnen skal så vidt mulig varsles om forretningen. Det samme gjelder annen innehaver av mutings- eller utmålsrett, hvis forretningen kan få betydning for hans rett. De skal gjøres kjent med at forretningen kan bli fremmet, selv om de ikke møter. Varslet bør, om mulig, sendes til slik tid som nevnt i annet ledd.

Departementet kan gi nærmere forskrifter om forberedelsen og utføringen av utmålsforretning, herunder om innkalling til og varsel om forretningen.

§ 31. *Forfall og utblivelse fra utmålsforretning.*

Dersom hverken søkeren eller noen fullmektig for ham møter til utmålsforretningen, og lovlig forfall ikke er opplyst eller sannsynlig, blir søknaden om utmål å avslå, med mindre bergmesteren finner saken tilstrekkelig opplyst til at utmål kan gis i samsvar med søknaden. Er lovlig forfall opplyst eller sannsynlig, utsettes utmålsforretningen til ny berammelse.

Er utmålssøknaden avvist etter første ledd, anses en ny søknad om utmål som rettidig, selv om fristen etter § 20 og i tilfelle den forlengede frist etter § 21 er løpt ut, dersom den nye søknad kommer inn til bergmesteren innen 30 dager etter at søkeren har mottatt underretning om avvisningen, og han gjør det sannsynlig at hans unnlatelse av å møte skyldtes lovlig forfall.

§ 32. *Protokoll over utmålsforretningen.*

Over utmålsforretningen skal det føres protokoll.

Protokollen skal inneholde opplysning om:

1. tiden og stedet for forretningen og hvem som styrer den,
2. hvem som er varslet om forretningen, hvordan varslet er gitt og hvem som møter,
3. hvilke dokumenter og andre bevis, herunder prøvestuffer, som blir fremlagt og hvilke påvisninger som blir gjort,
4. innvendinger som fremkommer mot at utmål blir gitt og erklæringer og erkjennelser som er av betydning for avgjørelsen,
5. de avgjørelser som blir truffet og grunnene for dem.

Blir utmål gitt, skal det i protokollen inntas en nøyaktig beskrivelse av grensene for utmålet og hvordan det er merket i marken.

Departementet kan gi nærmere forskrifter om hvordan protokollen skal være innrettet og utstyrt og om autorisasjon av den.

§ 33. *Avgjørelse av utmålssøknaden.*

Dersom lovens vilkår for utmål foreligger, skal utmål gis.

I motsatt fall blir søknaden å avslå.

Foreligger vilkårene bare for en del av det område det er søkt om, blir utmål å gi for denne del dersom søkeren ønsker det. For øvrig blir søknaden å avslå.

§ 34. *Utmålsbrev.*

Blir utmål gitt, skal bergmesteren utferdige utmålsbrev.

Departementet gir nærmere bestemmelser om hva utmålsbrevet skal inneholde og kan fastsette skjema for det.

§ 35. *Merking av utmålsområdet. Utmålskart.*

På forlangende av bergmesteren plikter utmålshaveren å merke utmålet i marken på synlig og varig måte.

Utmålet skal legges inn på kart. Kartet skal følge bergmesterens protokoll som bilag.

Departementet kan gi forskrifter om merkingen, om kartets målestokk og om hvordan det skal være utstyrt og innrettet.

§ 36. *Utmålshaverens rett til gruvedrift.*

Når utmålet er gitt, og vilkårene etter kapittel II i lov 14 desember 1917 nr. 16 om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom m.v. foreligger, kan gruvedrift settes i gang.

§ 37. *Steder som er unntatt fra gruvedrift og undersøkelsesarbeider.*

De bestemmelser som er gitt i eller i medhold av § 3 første, annet og femte ledd, om steder fredet for skjerping, gjelder tilsvarende for utmålshaverens undersøkelser og drift i utmålsområdet.

Bergmesteren kan likevel bestemme at utmålshaveren kan foreta undersøkelsesarbeider og gruvedrift under dagen i område som nevnt i § 3 første ledd nr. 1–4, unntatt kirkegårder, dersom de fordeler utmålshaveren vil oppnå ved det, er overveiende i forhold til den skade og ulempe det vil føre med seg for eieren og brukeren av grunnen. Videre kan utmålshaveren i de tilfeller hvor § 3 i lov av 28. juni 1957 nr. 16 om friluftsliv gir fri ferdselsrett i innmark, under de samme forutsetninger som for denne rett, foreta geofysiske målinger som ikke medfører skade.

For skade eller ulempe som undersøkelsesarbeidene eller driften medfører for grunneieren eller brukeren, plikter utmålshaveren å svare erstatning. Tvist om krav på erstatning etter annet ledd avgjøres ved skjønn. Skjønnets avgjørelse er tvangsgrunnlag på samme måte som en dom. De utgifter som etter lovgivningen er forbundet med skjønnet, bæres av utmålshaveren. Ved overskjønn kommer tvistemålsloven § 180 til anvendelse.

§ 38. *Retten til mutbare mineraler.*

Utmålshaveren har rett til å bryte ut og nyttiggjøre seg alle mutbare mineraler i utmålet.

§ 39. *Retten til ikke mutbare mineraler (biprodukter).*

Mineraler som ikke er mutbare, har utmålshaveren rett til å bryte ut så langt det er nødvendig for å drive ut de mutbare mineraler.

Utmålshaveren kan nyttiggjøre seg de ikke mutbare mineraler som i medhold av første ledd lovlig blir brutt ut. Dette gjelder likevel ikke hvis bergmesteren før gruvedrift, herunder prøvedrift, settes i gang, finner at de mineraler som ikke er mutbare, forekommer på stedet i slik mengde og form at forekomsten av dem med fordel kan gjøres til gjenstand for selvstendig utnyttelse.

§ 39 a. *Sikringsplikt for utmålshaver.*

Utmålshaveren skal påse at åpninger i grunnen som kan føre med seg fare for mennesker eller husdyr, er forsvarlig sikret og at de blir forsvarlig og varig sikret når virksomheten blir innstillet, nedlagt eller utmålet oppgitt. Dette gjelder alle gru-

veåpninger og andre åpninger i grunnen innenfor utmålet og gruveåpninger utenfor utmålet når de virker som adkomst til malmen i utmålet eller har annen tilknytting til utmålet. Sikringsplikten gjelder uten hensyn til om åpningene er laget av utmålshaveren eller ei. Sikringsplikten gjelder også forebyggende tiltak mot ras.

Sikringsplikten etter første ledd gjelder også tipper og utlagte masser som utmålshaveren har laget eller som utmålshaveren har ervervet retten til.

Blir det knyttet driftskonsesjon til utmålet, kan utmålshaveren pålegges et stedsevarig vedlikehold av sikringene. Bergmesteren kan pålegge utmålshaveren å stille sikkerhet for vedlikeholdet etter oppgivelsen av utmålet.

Departementet kan gi forskrifter om gjennomføringen av sikringene og tilsynet med disse.

Kapittel 5. Om avståing av grunn og rettigheter.

§ 40. *Avståing med hjemmel i loven.*

Den som har fått mutingsbrev kan kreve avstått grunn og rettigheter som han trenger for å kunne foreta undersøkelsesarbeider som er nevnt i § 17.

Utmålshaveren kan kreve avstått grunn og rettigheter som han trenger for gruvedriften.

Fra steder og områder som etter bestemmelsene i § 3 er fredet for skjerping, kan avståing etter denne paragraf bare kreves til nødvendig atkomstveg. Fra eldre muters mutingsområde gjelder det samme, med mindre denne samtykker i at det kreves avståing i videre utstrekning.

Spørsmålet om avståing kan kreves og i tilfelle i hvilket omfang, avgjøres ved skjønn.

Dersom det blir begjært, kan skjønnet treffe bestemmelse om at undersøkelsesarbeidene eller driften skal være satt i gang innen en nærmere bestemt frist. Blir fristen ikke overholdt, kommer bestemmelsene i lov 23 oktober 1959 om oreigning av fast eigedom § 10 annet til femte ledd, til anvendelse.

§ 41. *Avståing etter særskilt tillatelse.*

Kongen kan gi utmålshaveren tillatelse til å kreve avstått :

1. grunn og rettigheter på steder der avståing ikke kan skje i medhold av § 40, herunder i annens utmål og i eldre muters mutingsområde, når grunnen eller rettigheten trengs til utvinning av særlig verdifulle og samfunnsnyttige mutbare mineraler, og grunnens verdi for den som søker avståing, er ganske vesentlig større enn det tap som vil bli voldt vedkommende grunneier og bruker eller eldre muter,
2. grunn og rettigheter som trengs til metallurgisk behandling eller annen foredling av utvunne mineraler, når det av hensyn til en rasjonell drift anses ønskelig at foredlingen foregår i tilknytning til utvinningen,
3. rett til å føre hjelpedrift gjennom annens utmål eller eldre muters mutingsområde når hjelpedriften er nødvendig for driften av gruven.

Tillatelsen gis på slike vilkår som anses ønskelige for at virksomheten kan foregå på mest mulig rasjonell måte og til sikring av grunneierens, naboenes og almenhetens interesser. Det skal herunder tas hensyn til at virksomheten blir minst mulig skjemmende for omgivelsene og naturen på stedet, og at terrenget så vidt mulig kan få sitt gamle utseende tilbake når virksomheten blir nedlagt.

Kapittel 6. Om avgift til grunneieren.

§ 42. *Avgiftens størrelse, beregning og fordeling.*

Gruveeieren plikter å betale til eieren av grunnen en årlig avgift på 1 promille av verdien av alt som gruveeieren bryter ut fra utmålet, og som han nyttiggjør seg ved omsetning.

Grunnlaget for beregningen av avgiften er den pris som er oppnådd for produktene ved levering fra gruven, eller – hvis gruveeieren selv sjeider eller oppreder malmen på stedet – ved levering fra sjeide- eller oppredningsverket. Dersom gruveeieren foredler malmen ytterligere, f.eks. ved smelting eller annen metallurgisk behandling, legges salgsverdien før denne foredling til grunn.

Avgiften skal ved lovens ikrafttreden ikke overstige kr. 6.000 i året for hvert utmål. Denne avgiften skal justeres hvert 10. år på grunnlag av justeringsnormer som fastsettes av Kongen – første gang for driftsåret 1984. Ved fastsettelsen av normene skal det særlig tas hensyn til forandringer i kronens kjøpekraft.

Avgift betales ikke for de to første år gruven er i drift.

Er det flere grunneiere i utmålet, fordeles avgiften mellom dem i forhold til det areal hver av dem eier innenfor utmålet.

Tvist om beregning eller fordeling av avgiften avgjøres ved skjønn.

§ 43. *Avgiftens betaling.*

Avgiften for det enkelte år forfaller til betaling den 1 mars i det følgende år.

§ 44. *Protokoll over produksjonen.*

Til bruk for beregningen av avgiften til grunneieren, skal gruveeieren føre en bok hvor enhver levering av produkter fra gruven, eller i tilfelle fra sjeide- eller oppredningsverket, blir fortløpende ført inn med angivelse av produktenes art, mengde og oppnådd pris. Dersom gruveeieren selv foredler malmen ut over sjeiding og oppredning, skal den antatte salgsverdi før denne foredling anføres i boken.

Kapittel 7. Om årsavgift til staten.

§ 45. *Årsavgift for mutinger og utmål.*

For å beholde sin rett etter mutingsbrev eller utmålsbrev, må innehaveren av retten betale en årlig avgift til statskassen. Kongen gir nærmere regler om avgiften og fastsetter dens størrelse.

For rett som staten er innehaver av, betales ikke avgift.

§ 46. *Årsavgiftens betaling.*

Årsavgiften betales første gang for det første kalenderår etter det år da mutings- eller utmålsbrevet er utferdiget.

Avgiften betales forskuddsvis innen 2. januar til den departementet bestemmer.

§ 47. *Dobbelt avgift. Bortfall av mutinger og utmål ved forsinket betaling.*

Blir avgiften ikke betalt innen fristen i § 46 annet ledd, skal dobbelt avgift betales innen 31 mars samme år.

Bergmesteren skal innen 30 januar i rekommandert brev varsle den som er oppgitt som innehaver av retten, om fristen for å betale dobbelt avgift og om følgen av at fristen oversittes.

Blir dobbelt avgift ikke betalt innen utløpet av fristen, faller retten etter mutingsbrevet eller utmålsbrevet bort (så langt den ikke tilfaller staten, jfr. § 15 i lov 14 desember 1917 nr. 16 om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom m.v.). Dette gjelder selv om det ikke er gitt varsel etter annet ledd.

§ 48. *Nærmere forskrifter om årsavgift.*

Departementet kan gi nærmere forskrifter om betalingen av årsavgiften og om kvittering.

§ 49. *Fortegnelse over mutinger, utmål og betalte årsavgifter.*

Bergmesteren skal i samsvar med forskrifter som departementet gir, for hvert år utarbeide fortegnelser over mutingsbrev som er utferdiget, utmål som er gitt og årsavgifter som er betalt i løpet av året. Enhver kan kreve å få avskrift av fortegnelsene.

Kapittel 8. Om tilsyn med undersøkelsesarbeider og gruvedrift.

§ 50. *Underretning til bergmesteren om undersøkelsesarbeider og gruvedrift.*

Den som akter å sette i gang undersøkelsesarbeider som nevnt i § 17, skal underrette bergmesteren om dette på forhånd.

Den som akter å sette i gang gruvedrift, herunder prøvedrift, skal på forhånd sende bergmesteren og Direktoratet for arbeidstilsynet planene for den påtenkte drift. Han skal senere holde bergmesteren og Direktoratet for arbeidstilsynet underrettet om enhver vesentlig endring i planene før endringene blir satt i verk.

Vil gruveeieren legge ned påbegynt drift eller innstille den for mer enn 3 måneder eller på ubestemt tid, skal han underrette bergmesteren om dette i god tid i forveien.

§ 51. *Bergmesterens tilsyn med undersøkelsesarbeider og gruvedrift.*

Bergmesteren skal føre tilsyn med at undersøkelsesarbeider som nevnt i § 17 og gruvedrift, herunder oppredning og prøvedrift, foregår på bergmessig og forsvarlig måte og at driften foregår i samsvar med konsesjonsvilkårene og vilkårene for avståing.

Bergmesteren skal bl.a. føre tilsyn med at det ved opplegget og gjennomføringen av undersøkelsesarbeider og drift blir truffet forføyninger for å avverge unødig fare eller skade og til sikring av grunneierens, naboenes og almenhetens interesser, herunder at naturen og omgivelsene på stedet ikke blir unødig skjemmet. Han skal påse at alle gruveåpninger og andre åpninger i grunnen som kan føre med seg fare for mennesker eller husdyr, er forsvarlig sikret mens virksomheten pågår, og at de blir forsvarlig og varig sikret når virksomheten blir innstillet eller nedlagt. Departementet kan gi forskrifter om hvordan åpninger i grunnen skal sikres.

Bergmesteren kan gi de pålegg som er nødvendige for de formål som er nevnt i første og annet ledd. Han kan bl.a. pålegge den som setter i gang undersøkelsesarbeider eller gruvedrift å stille sikkerhet for at åpninger i grunnen blir forsvarlig sikret når virksomheten innstilles eller nedlegges.

Departementet kan gi forskrifter om tilsyn med at sikringen av åpninger i grunnen blir forsvarlig vedlikeholdt etter at virksomheten er opphørt.

§ 52. *Innsending av undersøkelses- og driftsrapporter.*

Når undersøkelsene av malmforekomst, herunder geofysisk undersøkelse, er avsluttet, eller når den innstilles på ubestemt tid, plikter den som har iverksatt undersøkelsen innen 6 måneder å sende til bergmesteren i to eksemplarer rapport om undersøkelsen og de resultater den har gitt, med kart over det område som er undersøkt. På kartet skal røskinger, diamantborehull, åpningsdrifter o.l. være tegnet inn.

Gruveeieren skal senest innen 31 mars hvert år sende bergmesteren rapport om de undersøkelser som i det forløpne kalenderår er foretatt i gruven og om resultatene av dem.

Departementet kan gi nærmere forskrifter om rapportene og kartet og kan også gjøre unntak fra bestemmelsene i første ledd.

§ 53. *Innsending av kart. Innhenting av andre opplysninger.*

Over gruver som er drevet inn mer enn 10 meter og dagbrudd, plikter gruveeieren å ta opp kart. Kartet skal føres à jour etter hvert som driften skrider fram. Gruveeieren skal innen 1 mai i de år hvis tall ender på 5 eller 0 sende kopi eller film av

det ajourførte kart i to eksemplarer til bergmesteren, og i ett eksemplar til Direktoratet for arbeidstilsynet.

Hvis bergmesteren eller Direktoratet for arbeidstilsynet i det enkelte tilfelle finner det nødvendig, kan det pålegges gruveeieren å sende kartkopier med kortere mellomrom.

Departementet kan gi nærmere forskrifter om kartet og kan også gjøre unntak fra bestemmelsene i første ledd.

Gruveeieren plikter for øvrig å gi bergmesteren de opplysninger han forlanger om den malmforekomst som gruvedriften er knyttet til. Gruveeieren kan også pålegges å sende til bergmesteren regelmessige oppgaver over produksjonen, etter nærmere regler som departementet fastsetter.

Når gruvedriften blir nedlagt, skal kopier av alle kart og rapporter vedkommende gruven som bergmesteren ikke før har fått, sendes inn til ham.

§ 54. *Hemmelighold av opplysninger m.v.*

Rapport, kart og opplysninger som nevnt i §§ 52 og 53, må ikke gjøres tilgjengelig for andre uten tillatelse fra vedkommende muter eller utmålshaver så lenge hans mutingsrett eller rett etter utmålet består. Hvis den som har sendt inn nevnte rapport, kart eller opplysninger har søkt om mutingsbrev på vedkommende malmforekomst, gjelder det samme så lenge søknaden ikke er avgjort.

Kapittel 9. Om skjønn.

§ 55. *Skjønnsmyndighet.*

Skjønn etter § 5 annet ledd og § 6 annet ledd skal i lensmannsdistrikt holdes som lensmannsskjønn.

§ 56. *Gransking.*

Saksøkte plikter å finne seg i at det til bruk for skjønnet foretas slike granskinger av eiendommen som skjønnsretten finner nødvendig. Volder granskingen tap eller ulempe, fastsettes erstatningen for dette under skjønnet.

Kapittel 10. Om bergmestre.

§ 57. *Bergmesterdistrikter og bergmestre.*

Landets inndeling i bergmesterdistrikter fastsettes av Kongen. Bergmestrene er embetsmenn.

Departementet kan gi forskrifter om bergmestrenes virksomhet.

§ 58. *Fullmektig for bergmestrene.*

De gjøremål som er lagt til bergmestrene, kan utføres ved fullmektig som må være godkjent av departementet.

§ 59. *Bergmestres erverv av bergverksrettigheter.*

Bergmesteren eller hans fullmektig må ikke uten departementets samtykke i det enkelte tilfelle erverve mutings- eller utmålsrett i embetsdistrikt eller være eier av eller deltaker i foretagende som innehar slike rettigheter.

§ 60. (Opphevet ved lov 16 mai 1986 nr. 21.)

Kapittel 11. Om tinglysing.

§ 61. *Tinglysing av utmålsbrev.*

Utmålsbrev tinglyses på begjæring av utmålshaveren og ellers så langt det følger av forskrift.

Tinglysingen skjer ved merknad i grunnboken.

I forskrift kan bestemmes at utmål skal gis eget blad i grunnboken, og at flere utmål med samme innehaver kan gis felles blad i grunnboken.

§ 62. *Rettsstiftelser i utmål.*

Overdragelse og pantsetting av utmål får rettsvern ved tinglysing etter de regler som gjelder for fast eiendom.

Det samme gjelder for andre rettsstiftelser i utmål så langt ikke annet følger av forskrift.

§ 63. *Forskrifter.*

Forskrift som nevnt i §§ 61 og 62 gis av Kongen, som også ellers kan gi nærmere forskrifter om tinglysing av utmålsbrev og av rettsstiftelser i utmål, og herunder kan fravike tinglysingslovens regler. På samme måte kan det gis nærmere forskrifter om sletting av utmålsbrev og av heftelser i utmål.

I forskrift kan gis bestemmelser om samarbeid mellom bergmester og tinglysingsdommer, herunder om plikt for bergmester til å sende melding om nye utmålsbrev og bortfall av eldre utmål, og om plikt for tinglysingsdommer til å sende melding om tinglyste overdragelser av utmål.

For øvrig gjelder tinglysingslovens § 38 tilsvarende.

Kapittel 12. Straffebestemmelser.

§ 64. *Forskjellige forseelser.*

Med mindre en strengere straffebestemmelse kommer til anvendelse, straffes med bøter:

1. den som foretar skjerping, undersøkelsesarbeider eller drift i strid med bestemmelser gitt i eller i medhold av § 3, jfr. § 18 annet ledd første punktum og § 37 første ledd,
2. den som overtrer bestemmelsene i § 4 annet ledd, § 5 første og annet ledd, § 7 første ledd, § 19 a første og annet ledd eller § 39 a første ledd, eller forskrifter gitt i medhold av § 7 annet ledd, § 19 a tredje ledd eller § 39 a fjerde ledd,
3. den som unnlater å sende underretning, planer, rapport eller kart i samsvar med §§ 50–53 eller å etterkomme pålegg gitt i medhold av disse bestemmelser.

Også den uaktsomme overtredelse er straffbar.

Kapittel 13. Ikrafttredelses- og overgangsbestemmelser.

§ 65. *Lovens ikrafttreden.*

Denne lov trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer.

§ 66. *Opphevelse av andre lover.*

Fra samme tid oppheves følgende lover for så vidt de ikke blir opprettholdt ved bestemmelsene i § 68:

1. lov 14 juli 1842 angaaende Bergværksdriften,

§ 67. *Forandringer i andre lover.*

I andre lover gjøres følgende endringer: – – –

§ 68. *Overgangsbestemmelser.*

1. Anmeldelse i medhold av § 7 eller § 10 i bergverksloven av 14 juli 1842 som er foretatt før denne lov trer i kraft, beholder sin rettsvirkning i den tid som er bestemt i henholdsvis § 9 første ledd og § 10 i den nevnte lov. Dersom søknad om ikke er kommet inn til bergmesteren før den nevnte frist løper ut faller den rett som er vunnet ved anmeldelsen bort.

   Muting som nevnt i første ledd skal skje i samsvar med bestemmelsene i bergverksloven av 14 juli 1842.

2. Den som før denne lov trer i kraft har foretatt muting og den som har foretatt muting i medhold av nr. 1 i denne paragraf, skal uten hinder av bestemmelsene i § 19 i denne lov ha samme rett til å foreta undersøkelsesarbeider og til å kreve avstått grunn og rettigheter som han ville ha hatt etter bergverksloven av 14 juli 1842.
3. Muter som nevnt i nr. 2 i denne paragraf kan, når vilkårene for utmål etter denne lov er til stede, velge om han vil ha utmål lagt i samsvar med §§ 23 og 24 i bergverksloven av 14 juli 1842 eller i samsvar med § 25 i denne lov.
4. For de mutere som er nevnt i nr. 2 i denne paragraf regnes fristen etter § 20 for å søke om utmål fra lovens ikrafttreden.
   Bergmesteren kan forlenge fristen med inntil 5 år dersom muteren før fristen løper ut ikke har foretatt tilstrekkelige undersøkelser for å godtgjøre at vilkårene for utmål er til stede, fordi en annen har hatt bedre alder i feltet og det har vært uvisst om han ville kreve utmål og hvor hans utmål i tilfelle ville bli lagt. Søknad om forlengelse av fristen må være kommet inn til bergmesteren før fristen for å søke utmål etter første ledd løper ut.
   Bergmesteren kan forlenge fristen etter første ledd, eller i tilfelle den forlengede frist etter annet ledd, i samsvar med bestemmelsene i § 21.
5. Lengdeutmål som er gitt før denne lov trer i kraft eller i medhold av nr. 3 i denne paragraf, kan, om utmålshaveren begjærer det, begrenses i fallretningen ved en loddrett grenseflate gjennom en horisontal linje, som skal være parallell med strøkets hovedretning (forekomstens «Strygende», jfr. bergverksloven av 14 juli 1842 § 23 a). Bestemmelsen i § 35 får tilsvarende anvendelse på utmål som er gitt før lovens ikrafttreden. Departementet kan gi nærmere forskrifter om avholdelse av en tilleggsforretning til fastlegging og beskrivelse av utmålets grenser.
6. Bestemmelsene i §§ 42–44 om avgift til grunneieren kommer ikke til anvendelse i tilfelle hvor grunneieren etter § 16 i bergverksloven av 14 juli 1842 har tapt sin rett til å delta i driften før denne lov trer i kraft.
7. For mutingsbrev som er utferdiget før denne lov trådte i kraft eller som er utferdiget i henhold til nr. 1 i denne paragraf og for lengdeutmål etter bergverksloven av 14. juli 1842 eller etter nr. 3 i denne paragraf, skal det betales en årlig avgift til statskassen. Kongen gir nærmere regler om avgiften og fastsetter dens størrelse.
8. Når mutingsrett ervervet før lovens ikrafttredelse eller i medhold av nr. 1 i denne paragraf faller bort etter lovens ikrafttredelse i samsvar med reglene i § 47, skal retten i stedet tilfalle staten slik som bestemt for utmål eller gruve i § 15 første punktum i lov 14 desember 1917 nr. 16 om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom m.v., dersom mutingsretten omfattes av konsesjon meddelt i henhold til samme lovs paragraf 13.
9. Innehaver av lengdeutmål kan begjære utmålet omgjort til flateutmål når vilkårene for utmål etter denne lov ellers er til stede. Utmålet må ikke krenke noen annens bergrettighet.
   Departementet kan gi nærmere forskrifter om konverteringssøknadenes innhold og om gjennomføringen av utmålsforretningen.

FORSKRIFT 18. AUGUST 1987 NR. 687 OM SØKING ETTER OG UTVINNING AV ALLUVIALT GULL PÅ STATSGRUNN.

Fastsatt av Industridepartementet 18. august 1987 i medhold av § 1 annet ledd i lov av 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk.

Søking etter og utvinning av alluvialt gull på statsgrunn kan tillates etter følgende regler:

Kapittel I. Søking (leting).

1. Tillatelse til å søke (lete) etter alluvialt gull på statsgrunn meddeles av bergmesteren for inntil 5 år om gangen og for et bestemt område. Tillatelsen omfatter rett til å undersøke alluviale avleiringer, utta prøver og til å foreta prøvevaskinger.
2. Unntatt fra retten til søking (leting) er:
   a) Arealer som staten til enhver tid ikke har fri disposisjonsrett over.
   b) Arealer som departementet til enhver tid måtte unnta fra søking.
3. Tillatelsen gis til bestemt person, interessentskap, sammenslutning eller aksjeselskap.
   Fremleie krever bergmesterens godkjennelse.
4. Søkeren (leteren) skal gå fram med varsomhet slik at skadene ikke blir større enn strengt nødvendig og slik at naturen ikke blir unødig skjemmet. Bestemmelsene om sikkerhetsstillelse og erstatningsansvar i §§ 5 og 6 i lov om bergverk får tilsvarende anvendelse.
5. Industridepartementet kan også sette andre vilkår for slik tillatelse.
6. Kontrollen med virksomheten og overholdelsen av de fastsatte vilkår utøves av bergmesteren, som kan gi de nødvendige pålegg.
7. Søketillatelsen (letetillatelsen) bortfaller dersom søkeren overtrer de vilkår som er satt for tillatelsen.
8. Søknad sendes bergmesteren.

Kapittel II. Utvinning.

1. Tillatelse til å utvinne alluvialt gull på statsgrunn meddeles av Industridepartementet.
   Tillatelsen kan bare gis dersom søkeren gjør sannsynlig at forekomsten av alluvialt gull har en slik rikholdighet, størrelse og beskaffenhet ellers at den kan antas å være, eller innen rimelig tid bli, drivverdig.
2. Tillatelsen gis for et bestemt område som beskrives i tillatelsen, og for et tidsrom av inntil 20 år.
3. Rettighetshaveren kan etter bestemmelse av vedkommende myndighet få utvist fornøden grunn av statens eiendom til veier, hus og anlegg som behøves til driften.
4. Når tillatelsen utløper eller bortfaller, skal rettighetshaveren fjerne sine hus og anlegg fra statens grunn. Så fremt dette ikke skjer innen ett år, kan departementet foranledige grunnen ryddiggjort for rettighetshaverens omkostning. Samtidig bortfaller alle panteheftelser.
5. For tillatelsen betales følgende avgift:
   a) En årsavgift som betales forskuddsvis senest 2. januar med 1/4 av grunngebyret (rettsgebyret) pr. dekar, dog slik at avgiften minst tilsvarer 5 ganger rettsgebyret, jf. § 1 i lov av 17. desember 1982 nr. 86 om rettsgebyr.

Årsavgiften betales første gang for det første kalenderår etter det år da tillatelsen er gitt.

b) 2 pst. av det utvunnede gulls verdi.

6. Rettighetshaveren skal hvert kvartal underrette bergmesteren om mengden av utvunnet gull.
   Staten har rett til å kreve det utvunnede gull innlevert, og skal i så fall løse det inn etter en pris fastsatt på grunnlag av internasjonale noteringer.
7. Departementet kan i forbindelse med tillatelsen fastsette vilkår for virksomheten, til ivaretagelse av det offentliges, naboenes og almenhetens interesser.
8. Kontrollen med virksomheten og overholdelsen av de fastsatte vilkår utøves av bergmesteren, som kan gi de nødvendige pålegg.
9. Ved overtredelse av de vilkår som er satt for tillatelsen kan rettighetshaveren ilegges en mulkt på inntil kr 30.000,– etter departementets bestemmelse. Ved gjentatte overtredelser kan departementet inndra utvinningstillatelsen.
   Denne forskrift, som avløser forskrifter av 8. februar 1974 med endringer 16. april 1984 nr. 945, trer i kraft straks.

FORSKRIFT 18.08.87 NR. 688 OM SIKRING AV SKJERP, GRUVEÅPNINGER M.V.

Fastsatt av Industridepartementet 18. august 1987 i medhold av lov av 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk, § 7 annet ledd, § 19 a annet ledd, § 39 a fjerde ledd og § 51 annet ledd.

De sikringstiltak som kan kommet på tale er:

1. Gjenfylling eller gjensprengning
2. Gjenmuring eller gjenstøping
3. Støping av dekke
4. Inngjerding
5. Bearbeiding av skråninger og paller m.v.
6. Varselskilt

Ad 1. Gjenfylling eller gjensprengning.

Inngrep i terrenget av mer beskjedent omfang bør som regel fylles eller sprenges igjen.

Ad 2. Gjenmuring.

Farlige stollåpninger mures eller støpes igjen. Solide trevegger trykkimpregnert med arsenikksalt eller annet likeverdig impregneringsmateriale kan benyttes.

Ad 3. Støping av dekke.

Over sjakt åpninger av mindre format og mindre dagåpninger legges armert betongdekke. Hvor det anses hensiktsmessig kan bergmesteren foreskrive mannhull med låsbar stålluke i dekket.

Ad 4. Inngjerding.

Farlige åpninger som ikke kan sikres på måter som nevnt foran skal inngjerdes. Gjerdet skal være solid og mest mulig vedlikeholdsfritt.

Som minstekrav foreskrives følgende:

a) Materialspesifikasjon:
   – Stolper og skråstrevere av rustbeskyttet 50 mm T–jern eller annet likeverdig materiale.

- Galvanisert bølgetråd nr. 8.
- Galvaniserte bolter og kramper.
- 2x2' impregnerte trelekter

b) Utførelse.
Stolpehøyde 120–200 cm avhengig av sne- og terrengforhold. Ca. 3 m mellomrom mellom stolpene.
Stolpene støpes eller kiles fast i borhull i fast fjell, i tilstrekkelig store steinblokker, eller i tilstrekkelig lange neddrevne rør.
Det settes i gjennomsnitt en skråstrever/bardun for hver femte stolpe ved stolpehøyde 120 cm og for hver tredje stolpe ved stolpehøyde 200 cm. Bardunene gjøres av dobbel bølgetråd og strammes ved å tvinnes.
Skråstrever/bardun settes på den side av gjerdet hvor de, alt etter terrengforholdene, best motvirker trykk på gjerdet. Hjørnestolper sikres ved bardunering i forlengelse av gjerdet og i tillegg en skråstrever.
Ved stolpehøyde 120 cm brukes 6 gjerdetråder, ved 200 cm 10 tråder med innbyrdes avstand 20 cm. Bølgetråden tres igjennom hull i stolpene eller den bendsles. Bendslingen skal være solid og utføres slik at glidning unngås.
Mellom stolpene festes gjerdetrådene til vertikale trelektere med 1 m mellomrom.
Ved gjerding i løsmasse kan trykkimpregnerte trestolper brukes.
Stolpehøyde 120 eller 200 cm og stolpeavstand 2–3 m, avhengig av de lokale forhold. Minste toppmål er Ø 10 cm. Det skal brukes galvaniserte bolter, spiker og kramper.
Der gjerdet utsettes for sidetrykk, settes skråstrever/bardun. Hjørne-avslutning av gjerde avstives med skråstrever og/eller bardun.
Alle skråstrevere skal felles inn i vertikalstolpe (2/3 av h). Bardunene merkes med signallekt.
Mellom stolpene festes gjerdetrådene til vertikale impregnerte trelekter, 2'x2' med 1 m mellomrom.

Ad 5. Bearbeiding av skråninger og paller m.v.

Skråninger i løsmasser skal etterlates så slake at rasfare i størst mulig grad unngås. Dette vil si at skråningsvinkelen må være mindre enn den naturlige rasvinkel.

Hvis fyllingen består av masser som ikke er fritt drenerende, må stabiliteten i selve fyllingen vurderes spesielt.

I gjenstående sidevegger forlanges det sikre stabilitetsforhold slik at fare for stensprang og utglidning av partier ikke er til stede.

Paller skal dimensjoneres og utformes slik at tilfeldige stenfall fanges opp.

Der hvor det ikke lar seg gjøre å sikre veggene i et dagbrudd, som nevnt foran, skal inngangen til bruddet sperres, jf. pkt. 4.

Ad 6. Varselskilt.

I tillegg til ovenfor nevnte sikringstiltak skal det også oppsettes varselskilt der dette anses nødvendig og hensiktsmessig.

Denne forskrift, som avløser forskrifter av 8. februar 1974, trer i kraft straks.

FORSKRIFT 18.08.87 NR. 689 OM TILSYN MED SIKRING AV SKJERP, GRUVEÅPNINGER M.V.

Fastsatt av Industridepartementet 18. august 1987 i medhold av lov av 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk § 7 annet ledd, § 19a annet ledd, § 39a fjerde ledd og § 51 fjerde.

I bergverkslovens § 51 annet og tredje ledd er det gitt retningslinjer for bergmesterens tilsyn med at det ved opplegg og gjennomføring av undersøkelsesarbeider og drift bl.a. blir truffet forføyninger for å avverge unødig fare eller skade:

Bergmesteren skal påse at alle gruveåpninger og andre åpninger i grunnen samt berghalder, tipper og utlagte masser som kan føre med seg fare for mennesker eller husdyr, er forsvarlig sikret mens virksomheten pågår, og at de blir forsvarlig og varig sikret når virksomheten blir innstilt eller nedlagt.

Bergmesteren kan gi de pålegg som er nødvendig for de formål som er nevnt i første og annet ledd. Bergmesteren kan bl.a. pålegge den som setter igang undersøkelsesarbeider eller gruvedrift å stille sikkerhet for at åpninger i grunnen blir forsvarlig sikret når virksomheten innstilles eller nedlegges.

Etter de samme retningslinjer, som nevnt i bergverkslovens § 51 annet ledd, påhviler det politiet å gi melding til bergmesteren i de tilfeller politiet blir oppmerksom på usikrede eller mangelfullt sikrede åpninger i grunnen etter skjerping, undersøkelse og drift foretatt med hjemmel i bergverksloven.

Denne forskrift, som avløser forskrifter av 8. februar 1974, trer i kraft straks.

FORSKRIFT 18.08.87 NR. 690 OM MUTINGSSØKNAD.

Fastsatt av Industridepartementet 18. august 1987 i medhold av lov av 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk § 11.

Søknad om muting skal sendes bergmesteren og skal inneholde følgende opplysninger og materiale:

1. Søkerens fulle navn og fullstendige bosteds- og postadresse. Enkeltpersoner legitimerer seg ved å vedlegge talong av skattekort, ligningsattest eller annen tilfredsstillende legitimasjon.
   Firmaer legitimerer seg ved å vedlegge firmaattest.
2. Enkeltpersoner oppgir statsborgerskap
   Aksjeselskap, annet selskap med begrenset ansvar eller en korporasjon eller stiftelse oppgir om styret er helt norsk og har sete i Norge.
3. Hva slags mutbare mineraler søkeren antar finnes i området.
4. Mutingsområdet skal tegnes inn, fortrinnsvis på kart i målestokk 1:50.000 der koordinatene er knyttet til UTM-systemet. Det kan også nyttes kart i målestokk 1:5.000 med NGO-koordinater.
   Med referanse til anvendt kartverk angis koordinatene for mutingsområdets hjørnepunkter. Mutingsområdets areal angis. Kart vedlegges i ett eksemplar.
5. Angivelse av i hvilken kommune mutingsområdet ligger, og så vidt mulig navn, gårds- og bruksnummer eller matrikkelnummer samt eier og brukers navn og postadresse for den eller de eiendommer som helt eller delvis berøres av mutingsområdet. For almenningsområder og andre former for felleseie oppgis navn og postadresse på minst en av de berettigede.
6. Dersom det samtidig søkes om flere mutingsområder i nærheten av hverandre, skal søknaden i tillegg vedlegges oversiktskart som omfatter samtlige mutingsområder.
   Med hjemmel i forvaltningsloven § 27 a betaler søkeren ved søknadens innlevering et behandlingsgebyr til statskassen, jf. kgl.res. 8. april 1983 nr. 740. Gebyret er fastsatt til 3/5 av grunngebyret (rettsgebyret), jf. § 1 i lov av 17.

desember 1982 nr. 86 om rettsgebyr. Gebyret innbetales til Bergvesenet enten på bankgirokonto nr. 0633.05.70014 eller postgirokonto nr. 5.16.82.32 med opplysning om at beløpet gjelder gebyr for mutingssøknader.

Som mottaker føres opp Bergvesenet og som adresse:

1. For Nordland distrikt:
   Sørlandsveien 48 B
   8600 Mo
2. For Troms og Finnmark distrikt:
   Postboks 115
   9501 Alta
3. For den øvrige del av landet:
   Postboks 3021
   7002 Trondheim

Samtidig med innbetalingen må det, i de tilfeller det ikke klart kan fremgå av betalingstalongen, sendes bergmesteren en spesifikasjon over de søknader betalingen gjelder.

Søknadsskjema fås ved henvendelse til bergmesteren.

Denne forskrift, som avløser forskrifter av 8. februar 1974, trer i kraft straks.

Forskrift 18.08.87 nr. 691 om merking av mutings- og utmålsområde.

Fastsatt av Industridepartementet 18. august 1987 i medhold av lov av 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk § 19 tredje ledd og § 35 tredje ledd.

I de tilfeller merking forlanges av bergmesteren utføres merkingen på følgende måte:

1. Mutingsområdet merkes i alle hjørnepunkter ved nedsetting av trepeler eller ved nedslått kryss eller maling på fast fjell.
2. Utmålsområder merkes i alle hjørnepunkter.

Til merking anvendes kun godkjente grensemerker i henhold til forskrift av 19. oktober 1979 – jf. lov av 23. juni 1978 nr. 70 om kartlegging, deling og registrering av grunneiendom (delingsloven).

Denne forskrift, som avløser forskrifter av 8. februar 1974, trer i kraft straks.

FORSKRIFT 18.08.87 NR. 692 OM UTMÅLSSØKNAD

Fastsatt av Industridepartementet 18. august 1987 i medhold av lov av 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk § 27 fjerde ledd.

Søknad om utmål skal sendes bergmesteren og skal inneholde følgende opplysninger og materiale:

1. Søkerens fulle navn og fullstendige bosteds- og postadresse.
2. Enkeltpersoner oppgir statsborgerskap. Aksjeselskap, annet selskap med begrenset ansvar eller en korporasjon eller stiftelse oppgir om styret er helt norsk og har sete i Norge.
3. Hvilket mutingsbrev søknaden knytter seg til med angivelse av navnet til den det er utferdiget til, mutingsbrevets identitetsnummer og datoen det er utferdiget.
   Er søkeren en annen enn den mutingsbrevet er utferdiget til, skal mutingsbrevet og eventuelt konsesjonsdokument vedlegges søknaden.
4. Hvilken eller hvilke forekomster av mutbare mineraler som er påvist innenfor utmålet, hvilke undersøkelsesarbeider som er foretatt og resultatene av disse.

Opplysningnen skal danne grunnlaget for bergmesterens vurdering av om betingelsene for å gi utmål er til stede. Ufullstendige opplysninger kan medføre forsinkelse og eventuelt avslag.

5. Utmålsområdet innlegges på kart M 1:5.000 der koordinatnettet er knyttet til NGO-systemet og det opprinnelige mutingsområde er avmerket. Med referanse til anvendt kartverk angis koordinater for alle utmålets hjørnepunkter. Kartet innleveres i to eksemplarer.
   Utmålets areal angis.
   Omfatter utmålet område som er fredet for skjerping etter bestemmelse gitt i eller i medhold av bergverkslovens § 3 første, annet eller femte ledd, innlegges disse på kartet. Eiendomsgrenser og eventuelle festeområder innenfor utmålet innlegges på kartet.
6. Det oppgis navn på den eller de kommuner som utmålet ligger i. Videre oppgis det navn, gårds- og bruksnummer, eller matrikkelnummer samt eiers og brukers navn og postadresse for den eller de eiendommer som helt eller delvis berøres av utmålet. For allmenningsområder og andre former for felleseie oppgis navn og adresse på minst en av de bruksberettigede.
   Festeområder innenfor en eiendom og som helt eller delvis berøres av utmålet angis og beliggenheten beskrives.
   Ved usikkerhet om eiendomsforholdene plikter utmålshaveren å rapportere til bergmesteren straks det måtte komme nye opplysninger om disse.
7. Dersom det samtidig søkes om flere utmål i nærheten av hverandre, skal søknaden vedlegges oversiktskart i to eksemplarer som omfatter samtlige utmål samt ett kart for hvert utmål.

Med hjemmel i forvaltningsloven § 27 a betaler søkeren ved søknadens innlevering et behandlingsgebyr til statskassen, jf. kgl.res. 8. april 1983 nr. 740. Gebyret er fastsatt til to ganger grunngebyret (rettsgebyret) jf. § 1 i lov av 17. desember 1982 nr. 86 om rettsgebyr. Varer utmålsforretningen mer enn én dag, betales 3/5 av grunngebyret for hver overskytende dag. Gebyret innbetales til Bergvesenet enten på bankgirokonto nr. 0633.05.70014 eller postgirokonto 5.16.82.32 med opplysning om at beløpet gjelder gebyr for utmålsforretning. Som mottaker føres opp Bergvesenet og som adresse.

1. For Nordland distrikt: Sørlandsveien 48 B
   8600 Mo
2. For Troms og Finnmark distrikt:
   Postboks 115
   9501 Alta
3. For den øvrige del av landet:
   Postboks 3021
   7002 Trondheim

Denne forskrift, som avløser forskrifter av 8. februar 1974, trer i kraft straks.

FORSKRIFT 18.08.87 NR. 693 OM UTMÅLSFORRETNING.

Fastsatt av Industridepartementet 18. august 1987 i medhold av lov av 30. juni 1972 om bergverk § 30 fjerde ledd og § 32 fjerde ledd.

1. Når bergmesteren finner saken ferdig forberedt, fastsetter han i samråd med utmålssøkeren tidspunkt og sted for utmålsforretningen.
   Tidspunktet fastsettes slik at skriftlig innkalling kan nå søkeren minst fire uker før forretningens avholdelse, og at andre berørte om mulig kan varsles med

samme frist.

2. Søkeren innkalles til forretningen ved rekommandert brev. I innkallingen gjøres søkeren kjent med bestemmelsen i bergverkslovens § 31 om følgene av å utebli fra forretningen.
   Innkallelsen vedlegges en berammelse av forretningen og en fortegnelse over bergrettigheter som kan bli berørt av utmålingene med opplysninger om hvem som eier disse rettigheter.
   Eier eller bruker av grunn og eier av bergrettigheter som kan bli berørt av utmålingen varsles av søkeren om berammelsen ved rekommandert brev.
3. Berammelsen skal ha følgende innhold:
   a) Søkerens navn.
   b) Tidspunkt og sted for forretningen.
   c) Spesifikasjon vedrørende de rettigheter som er begjært utmålt.
   d) Pålegg til søkeren om ved rekommandert brev å varsle eier eller bruker av grunn og bergrettigheter om berammelsen når disse kan bli berørt av utmålingen.
   e) Pålegg til søkeren om å medta til forretningen de nødvendige adkomstdokumenter til de i punkt 3 c) spesifiserte rettigheter.

4.
   a) Utmålsforretningen administreres av bergmester eller fullmektig godkjent av Industridepartementet.
   b) Under utmålsforretning føres utmålsprotokoll innrettet og utstyrt som nedenfor angitt i pkt. 5 og med slikt innhold som nevnt i bergverksloven § 32 annet og tredje ledd.
   c) Administrator oppnevner to vitner som om mulig bør representere forskjellige interesser i saken. Vitnene skal bekrefte utmålsprotokollen ved sin underskrift, og skal i tilfelle senere påvise merker som måtte bli satt i marken under forretningen.
   d) Administrator har under forretningens gang anledning til å utsette den til et senere berammet tidspunkt, dersom det fremkommer innvendinger, fremlegges opplysninger eller inntreffer uforutsette omstendigheter som etter administrators skjønn gjør en utsettelse nødvendig.
   e) Etter at kjennelse er gitt, gjør administrator oppmerksom på at utmålsforretningen kan påklages til Industridepartementet, jf. lov av 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker.
   f) Administrator tar på vegne av grunneierne forbehold om deres rettigheter etter bergverkslovens bestemmelser.
   g) Protokollen oppleses og vedtas ved underskrift av vitner, administrator og protokollfører.

5. Protokollen føres på løse blad i format A 4 som ved forretningens avslutning eller avbrudd settes inn i solid perm og pagineres fortløpende. Papiret skal være av kvalitet Alvøen 4071 eller av tilsvarende kvalitet. Ved håndskrevet protokoll brukes linjert papir. Eventuelle skisser tegnes på papir med 5 mm ruter og vedlegges protokollen. Når permen er full, innbindes utmålsprotokollene.
   Denne forskrift, som avløser forskrifter av 8. februar 1974, trer i kraft straks.

FORSKRIFT 18.08.87 NR. 694 OM UTMÅLSKART.

Fastsatt av Industridepartementet 18. august 1987 i medhold av lov av 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk § 35 tredje ledd.

Det gitte utmål innlegges på topografiske kart i M 1:5.000 med NGO's koordinatsystem. Kartet utferdiges i fire eksemplarer. Omfatter utmålet områder som er fredet for skjerping etter bestemmelse gitt i eller i medhold av bergverkslovens § 3 første, annet eller femte ledd, innlegges disse på kartet. Herredsgrenser, eiendomsgrenser og eventuelle festeområder innenfor utmålet innlegges på kartet etter NS 4200, Norsk standard for karttegn. Gårds- og bruksnummer eventuelt matrikkelnummer angis på alle de eiendommer som berøres av utmålet. Alle hjørnepunkter nummereres fortløpende med solen.

Denne forskrift, som avløser forskrifter av 8. februar 1974, trer i kraft straks.

FORSKRIFT 18.08.87 NR. 695 OM KVITTERING FOR ÅRSAVGIFT FOR BERGRETTIGHETER.

Industridepartementet har 18. august 1987 i medhold av lov av 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk § 48 bestemt:

For mottatt årsavgift skal bergmesteren utstede kvittering. På kvitteringen skal angis kommune og benevnelse, identitetsnummer, areal og avgiftsbeløp for rettighetene.

Denne forskrift, som avløser forskrifter av 8. februar 1974, trer i kraft straks.

FORSKRIFT 18.08.87 NR. 696 OM NUMMERERING AV BERGRETTIGHETER OG FORTEGNELSE OVER OPPRETTHOLDTE BERGRETTIGHETER.

Fastsatt av Industridepartementet 18. august 1987 i medhold av lov av 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk § 49.

I. Nummerering av bergrettigheter.

Ved utstedelse av bergrettigheter skal bergmesteren gi hver bergrettighet et identitetsnummer. Det legges opp én nummerserie for mutinger og én for utmål. Nummereringen foretas slik:

For mutinger etter det gamle system:	GM 33/1925 VB
For mutinger etter det nye system:	NM 17/1975 FB
For lengdeutmål:	LU 25/1928 TB
For flateutmål:	FU 13/1930 NB

der de siste bokstavene angir bergdistriktene som de var før 1986 – jf. kgl.res. 3. september 1976.

II. Fortegnelse over opprettholdte bergrettigheter.

Bergvesenet oppretter 3 fortegnelser:

1. Mutinger gitt i medhold av lov av 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk.

2. Utmål.
3. Statens bergrettigheter håndgitt til andre.

Ad. 1 Fortegnelsen skal inneholde samtlige mutinger på private og statens hender.

Fortegnelsen ordnes kommunevis alfabetisk og videre innen de respektive kommuner alfabetisk etter rettighetshavers navn.

For hver rettighetshaver bør mutingen føres opp i kronologisk rekkefølge eventuelt innenfor naturlige grupper.

Mutingens beliggenhet angis med hjørnepunktenes koordinater med henvisning til kart.

I de tilfeller ervervet er sekundært og konsesjon ennå ikke er gitt, settes en stjerne i kolonnen for eierens navn.

Ad. 2. Fortegnelsen skal inneholde samtlige utmål på private og statens hender.

Fortegnelsen ordnes kommunevis alfabetisk og videre innen de respektive kommuner alfabetisk etter rettighetshavers navn.

For hver rettighetshaver bør utmålene føres opp i kronologisk rekkefølge, eventuelt innenfor naturlige grupper.

Flateutmåls beliggenhet angis om mulig ved hjørnepunktenes koordinater med henvisning til kart. Lengdeutmåls beliggenhet angis om mulig ved koordinatene for utmålets utgangspunkt med henvisning til kart og med angivelse av avstand og kompassretning til utmålets endepunkter. Der koordinatopplysninger ikke foreligger, beskrives beliggenheten konsist og kort så nøye som mulig.

Hva forekomsten inneholder angis ved det/de dominerende mutbare mineral/er.

I de tilfeller ervervet er sekundært og konsesjon ennå ikke er gitt, setter en stjerne i kolonnen for eierens navn.

Ad. 3. Fortegnelsen ordnes kommunevis alfabetisk og videre innen de respektive kommuner alfabetisk etter leiers navn.

For hver leier bør rettighetene føres opp i kronologisk rekkefølge eventuelt innenfor naturlige grupper.

For hver rettighet angis det tidspunkt håndgivelsen begynner å løpe og når den løper ut.

Denne forskrift, som avløser forskrifter av 8. februar 1974, trer i kraft straks.

FORSKRIFT 18.08.87 NR. 697 OM INNSENDING AV UNDERSØKELSESRAPPORTER.

Fastsatt av Industridepartementet 18. august 1987 i medhold av lov av 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk § 52 tredje ledd.

a) Rapportmateriale som skal avleveres i to eksemplarer i følge paragrafens første ledd, skal bestå – i den utstrekning slike undersøkelser har vært foretatt – av følgende.
   1. Innhentet basismateriale som f.eks. registreringer fra geofysiske målinger, observasjoner fra geologisk kartlegging (dagbøker) og analyseresultater fra geokjemisk prøvetaking m.v.
      Der registreringene også foreligger i digitalisert form, avleveres magnetbåndene eller diskettene.
   2. Geologiske kart.
   3. Geofysiske anomalikart.
   4. Geokjemiske anomalikart.
      Alle ovennevnte kart må inneholde de opplysninger som er nødvendige for

å kunne tyde dem.

5. Borelogg med tilhørerende analyser. Profiler som viser prøveboringene.
6. Oversiktskart over de undersøkte områder med innlagt geologi, røskinger, diamantborhull o.l. På kartet legges likeledes inn eventuelt stikningsnett for geofysiske undersøkelser eller lignende.
7. Ovennevnte kartverk med profiler suppleres med en spesifisert tegnforklaring som også skal omfatte fargesetting. Tegn, raster og fargesetting bør følge den norm som nyttes ved utgivelse av geologiske kart fra Norges geologiske undersøkelse (NGU).
8. Sammenfattende rapport med begrunnede konklusjoner på grunnlag av det foreliggende undersøkelsesmateriale, herunder resultatet av eventuelle oppredningsforsøk, prosessforsøk m.v.
   Rapporteringen skal være så detaljert og fyldig at det er mulig å gjøre en selvstendig vurdering av det framlagte materiale.

b) Rapportering av undersøkelser som er gjort i gruver under drift utover vanlig oppfølging av malm og detaljundersøkelser som er direkte knyttet til produksjonen, jf. paragrafens annet ledd, skal skje på tilsvarende måte som nevnt under pkt. A.
c) Rapportmaterialet vil være beskyttet etter bestemmelsene i bergverkslovens § 54. Ved innvilgelse av dispensasjon i henhold til § 52 tredje ledd vil tidsrommet for beskyttelsen kunne forlenges.
d) Denne forskrift, som avløser forskrifter av 8. februar 1974, trer i kraft straks.

FORSKRIFT 18.08.87 NR. 698 OM GRUVEKART.

Fastsatt av Industridepartementet 18. august 1987 i medhold av lov av 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk § 53 tredje ledd.

§ 1. Bergverkslovens bestemmelser om kart.

I henhold til lov av 30. juni 1972 nr. 70 § 53 tredje ledd skal gruveeier som har gruver drevet inn mer enn 10 m, og dagbrudd la oppta fullstendig kart som føres ájour ettersom driften skrider frem.

Som hovedregel skal de ajourførte kartene sendes inn i to eksemplarer til bergmesteren og ett eksemplar til Direktoratet for arbeidstilsynet, jf. for øvrig de nærmere bestemmelser i vedkommende paragraf.

§ 2. Ansvarshavende for kartverket.

En representant for gruveledelsen er ansvarlig for oppmåling og karttegning. Som ansvarshavende må bare benyttes person med bergingeniøreksamen, eksamen fra gruvemålerkurset ved Statens bergskole eller tilsvarende utdannelse.

Den ansvarshavende behøver ikke selv stå for målingene eller karttegningene, men kan benytte andre som etter kvalifikasjoner eller krav til nøyaktighet mestrer oppgavene.

§ 3. Ansvarshavendes plikter.

Ansvarshavende skal tilse:

– at måleinstrumentene som tilfredsstiller nøyaktighetskravene er tilgjengelig.
– at måleprotokoll føres og underskrives av måleren.
– at målinger og tegnearbeid utføres i samsvar med forskriftene som han plikter å holde seg kjent med.

– at kartverket blir fortløpende komplettert.

§ 4. Fastmerker.

Målingene baseres på nummererte fastmerker i hoveddrag. Fastmerkene plasseres lett tilgjengelig og mest mulig beskyttet mot ødeleggelse. Bergmesteren kan pålegge bruk av syreresistent materiale for viktige fastmerker.

§ 5. Måleprotokoll.

Måleprotokoll føres fortløpende paginert enten i innbundet protokoll eller i ringperm. Av protokollen skal klart fremgå hvor og når målinger er utført. Den skal inneholde alle måledata og alle koordinater for punktene. I protokollen gis henvisning til målebok som arkiveres separat.

§ 6. Tegneopplegg.

Gruveledelsen kan selv bestemme sitt tegneopplegg. Det anbefales å tegne direkte på målfast plast hvorved betydelig arbeidsbesparelse oppnås.

Der ikke plast anvendes skal kartene tegnes på kraftig arkivverdig papir.

§ 7. Kartformat.

Kart skal tegnes i formatene A0, A1, A2 eller A3 og være uten ramme.

Sammenhengende delkart skal overlappe hverandre med sikker forbindelse.

Kart fra en og samme gruve bør ha samme format. Dette gjelder ikke kart for intern bruk.

Dispensasjon fra kravet om standardformat kan for eldre gruver gis av bergmesteren der det byr på uforholdsmessig stort arbeid å måtte legge om kartverket.

Nytt kartverk skal legges opp etter standardformatene.

§ 8. Målestokk.

Kartene skal tegnes i følgende målestokker:

Topografisk dagkart:	M 1:2.000 eller M 1:5.000
Detaljert dagkart:	M 1:500 eller M 1:1.000
Gruve- og dagbruddskart:	M 1:500 eller M 1:1.000

De forskjellige typer kart innen en og samme forekomst (f.eks. geologiske kart, sprekke-kart, geokjemiske kart osv.) bør ha samme målestokk.

Profiler gjennom hele forekomsten eller deler av den bør ha samme målestokk som kartene de hører sammen med. Dette gjelder ikke detaljkartverk for intern bruk.

Bestemmelsen i pkt. 7, fjerde og femte ledd, får tilsvarende anvendelse.

§ 9. Koordinatnett.

Topografisk dagkart orienteres Nord-Syd og landets offisielle koordinatsystem benyttes.

Dersom dette ikke passer, kan et lokalt koordinatnett benyttes for detaljert dagkart, gruve- og dagbruddskart.

Gruvekartverkets koordinatnett tilknyttes landets offisielle koordinataksesystem dersom dette ikke allerede er benyttet.

Rutenettet skal være 100x100 mm med koordinatangivelse. Nordpil angis på alle horisontalkarter. Vinkler måles i positiv retning med solen fra x- mot y-aksen.

Bestemmelsen i pkt. 7, fjerde og femte ledd, får tilsvarende anvendelse.

§ 10. Profilplan.

Vertikale profilplan legges slik i forhold til malmaksen at de gir et best mulig bilde av forekomsten.

For å få forholdene best mulig frem, tillates om nødvendig profilplanene brutt.

Bestemmelsen i pkt. 7, fjerde og femte ledd, får tilsvarende anvendelse.

§ 11. Kartbladsbetegnelse.

Hvert kartblad skal påføres nøyaktige referanseopplysninger. Kartbladet gis nummer etter nedre høyre hjørnes koordinater samt nivåangivelse (etasjebetegnelse). Likeledes skal kartet forsynes med dato for når det sist er ajourført (se eksempler i vedlegg 1). Dato for ajourføring skrives med blyant som lett kan viskes bort ved neste ajourføring.

§ 12. Register.

Gruveeieren plikter for hvert gruvefelt å føre en nøyaktig fortegnelse over foreliggende kartmateriale.

Alle koordinatberegnede punkter tabellføres.

Kartenes innbyrdes beliggenhet anskueliggjøres ved hjelp av skisser der de enkelte kart er tydelig nummererte. Se eksempel i vedlegg 2.

Ajourførte registerblad i A4-format sendes til bergmesteren sammen med de ajourførte kartkopier (jf. pkt. 1 annet ledd).

§ 13. Kartverkets utførelse.

a) Dagkart.
Topografisk dagkart over området skal foruten de vanlige angivelser, vise alle forhold av bergverksmessig interesse, så som gamle gruveåpninger, berghalder og skjerp, eiendomsgrenser, mutingspunkter og grenser for mutings- og utmålsområder med datoangivelse og nummerbetegnelse samt de viktigste bergartsgrenser.
Fastmerker for såvel NGOs som for egne målinger avmerkes.
Dekningsområdet for det detaljerte dagkart skal markeres.
Detaljerte dagkart skal dekke forekomsten og dennes nærmeste omgivelser. Foruten de angivelser som er nevnt for det topografiske dagkart, skal kartet vise de mer lokale forhold, så som veier, bygninger, telefon- og kraftlinjer m.v.
Vertikalprofilers utgående i dagen inntegnes.

b) Driftskart.
Horisontalkart skal vise dagbrudd, sjakter, orter, brytningsrom, permanent hovedmaskineri, malmgrenser og de viktigste bergartsgrenser. Prøveborhull med angivelse av referanse inntegnes.
For øvrig inntegnes alt som har interesse for forståelsen av driften i gruven, så som forkastninger, svakhetssoner med forbygninger m.v.

Detaljer og konturer som er av betydning for helhetsinntrykket av området, men som ligger over eller under referanseplanet, inntegnes med de riktige karttegn og strektyper og påføres hvilket nivå (hvilken etasje) de refererer seg til.
Ved sjaktstasjonene skal nivåbetegnelse (etasje) påføres.
Hvorvidt det skal tegnes ett kartblad over hver etasje eller om flere etasjer skal inntegnes på samme blad, bestemmes av krav til oversiktlighet og av brytningsmetode.
Vertikalkart skal supplere horisontalkartene og skal ha samme innhold som disse.
Tverrprofiler legges i innbyrdes avstand betinget av regulariteten i forekomsten og slik at de gir et godt bilde av variasjonen i mektigheten og fall.
For alle kart nevnt under pkt. 13 gjelder at i den utstrekning oversiktligheten krever det, kan visse typer informasjoner innlegges på egne kartblad.

§ 14. Karttegn.

Kartene utføres i overenstemmelse med NS 749, 3039, 4200, 4201, 4202, 4203 og 4204.

I kartverket skal inngå en spesifisert tegnforklaring som også skal omfatte eventuell fargesetting.

Ved komplettering av eldre kart med eldre tegn skal disse fortsatt benyttes, og deres betydning skal klart fremgå av tegnforklaringen.

§ 15. Måleenheter.

Lengdemål angis i meter (m), flatemål i kvadratmeter (m^2) og volummål i kubikkmeter (m^3).

Som gradmål kan enten benyttes centesimaldeling der en rett vinkel er 100°.
1g = 100 c, 1c = 100cc
eller seksagesimadeling der en rett vinkel er 90°, 1° = 60’’, 1’’ = 60’.
Det skal klart fremgå hvilken inndeling som er brukt.

§ 16. Nøyaktighetskrav.

a) Ved måling.
Kravet til nøyaktighet avhenger av målingens betydning.
Ved triangulering skal norm for kommunale oppmålingsarbeider benyttes.
Viktige polygondrag som skal danne utgangspunkt for videre målinger måles 2 ganger og avviket må ikke overskride:
7 mm eller for polygonside lengre enn 50 meter ikke overstige
[kvadratroten av]1 millimeter der 1 er sidelengden i meter.
0,004 [kvadratroten av]n centesimalgrader for vinkelsluttfeil i et lukket polygondrag der n er antall målte vinkler.
5 [kvadratroten av]L' millimeter for punktfeil etter at vinkelsluttfeilen er fordelt der L er summen av polygonsidene i meter. Punktfeilen
[kvadratroten av]$fx^2 + fy^2$ er utviklet av koordinatsluttfeilen fx og fy i millimeter.

b) Ved tegning.
Rutenettet skal tegnes så nøyaktig at avviket i sidelengden på en rute som er 100x100 mm ikke overstiger +/– 0,2 millimeter.
Koordinatbestemte punkter skal tegnes inn på kartet med en nøyaktighet på 0,25 millimeter.

§ 17.

Denne forskrift, som avløser forskriftene av 8. februar 1974, trer i kraft straks.

FORSKRIFT 18.08.87 NR. 699 OM TILLEGGSFORRETNING VEDRØRENDE UTMÅL GITT I MEDHOLD AV LOV AV 14. JULI 1842 ANGÅENDE BERGVERKSDRIFTEN.

Fastsatt av Industridepartementet 18. august 1987 i medhold av lov av 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk § 68 nr. 5, jf. § 35.

1. I de tilfeller hvor utmål er gitt i medhold av lov av 14. juli 1842 angående bergverksdriften, og beskrivelse og merking er ufullstendig eller manglende og der kart eller skisse over utmålet mangler, skal disse mangler rettes opp ved en tilleggsforretning.
2. Bergmesteren fastsetter i samråd med utmålshaveren tidspunkt og sted for tilleggsforretningen.
   Tidspunktet fastsettes slik at skriftlig innkalling kan nå utmålshaveren minst fire uker før forretningens avholdelse, og at andre berørte om mulig kan varsles med samme frist.
3. Utmålshaveren innkalles til forretningen ved rekommandert brev. Innkallelsen vedlegges en berammelse av forretningen og en fortegnelse over bergrettigheter som kan bli berørt av tilleggsforretningen med opplysninger om hvem som eier disse rettigheter.
   Eier eller bruker av grunn og eier av bergrettigheter som kan bli berørt av tilleggsforretningen varsles av søkeren om berammelsen ved rekommandert brev.
4. Berammelsen skal ha følgende innhold:
   a) Utmålshaverens navn.
   b) Tidspunkt og sted for tilleggsforretningen.
   c) Spesifikasjon vedrørende de utmål som tilleggsforretningen gjelder.
   d) Pålegg til utmålshaveren om, ved rekommandert brev, å varsle eier eller bruker av grunn og eier av bergrettighet som kan bli berørt av tilleggsforretningen.
   e) Pålegg til utmålshaveren om i de tilfeller bergmesteren finner det påkrevet å innkalle vitner fra den opprinnelige utmålsforretning.
   f) Pålegg til utmålshaveren om å medta til tilleggsforretningen de nødvendige adkomstdokumenter til de i punkt 3 c) spesifiserte utmål.

5.
   a) Tilleggsforretning administreres av bergmester eller fullmektig godkjent av Industridepartementet.
   b) Under tilleggsforretning føres utmålsprotokoll innrettet og utstyrt som angitt i pkt. 6 og med slikt innhold som nevnt i bergverkslovens § 32 annet og tredje ledd.
   c) Administrator oppnevner to vitner, som om mulig bør representere forskjellige interesser i saken. Vitnene skal bekrefte utmålsprotokollen ved sin underskrift, og skal i tilfelle senere påvise merker som måtte bli satt i marken under tilleggsforretningen.
   d) Administrator har under forretningens gang anledning til å utsette den til et senere berammet tidspunkt, dersom det fremkommer innvendinger, fremlegges opplysninger eller inntreffer uforutsette omstendigheter som etter administrators skjønn gjør en utsettelse nødvendig.
   e) Etter at kjennelse er gitt, gjør administrator oppmerksom på at tilleggsfor-

retningen kan påklages til Industridepartementet, jf. lov av 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker.

f) Protokollen oppleses og vedtas ved underskrift av vitner, administrator og protokollfører.

6. Protokollen føres på løse blad i format A4, som ved tilleggsforretningens avslutning eller avbrudd settes inn i solid perm for tilleggsforretninger og pagineres fortløpende. Samtidig gjøres henvisning til tilleggsforretningen under vedkommende utmålsforretning i den opprinnelige utmålsprotokoll. Papiret skal være av kvalitet Alvøen 4071 eller tilsvarende kvalitet. Ved håndskrevet protokoll brukes linjert papir. Eventuelle skisser tegnes på papir med 5 mm ruter og vedlegges protokollen. Når permen er full, innbindes tilleggsprotokollene.
7. Denne forskrift, som avløser forskrifter av 8. februar 1974, trer i kraft straks.

FORSKRIFT 19.09.90 NR. 865 OM BERGVESENETS VIRKSOMHET.

Fastsatt av Næringsdepartementet 19. september 1990 i medhold av lov av 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk § 57 annet ledd.

§ 1. Bergvesenets virkeområde er hele landet med unntak av Svalbard og Jan Mayen.

Etaten sorterer administrativt under Næringsdepartementet, og ledes av en bergmester som er embetsmann. Inntil videre bestyres Nordland bergmesterdistrikt av en egen bergmester jfr. kgl.res. av 29. november 1985.

Forskriften får tilsvarende anvendelse for Bergmesteren i Nordland distrikt og bestyrelsen av dette embetet, så langt den passer.

§ 2. Bergvesenets saklige virkeområde og etatens faste kontorsted fastsettes av Næringsdepartementet. Bergvesenet er Næringsdepartementets sakkyndige organ i bergverkssaker.

§ 3. Bergvesenet håndhever de bestemmelser som bergmesteren er pålagt i henhold til følgende lover:

– lov av 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk
– lov av 3. juli 1914 nr. 5 om erverv av kalkstenforekomster
– lov av 14. desember 1917 nr. 5 om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom m.v. kapitel II og V.
– lov av 17. juni 1949 nr. 3 om erverv av kvartsforekomster
– lov av 21. mars 1952 nr. 1 om avståing av grunn m.v. til drift av ikke mutbare mineralske forekomster
– forskrifter gitt i medhold av de ovenfor nevnte lover, samt forvaltningsoppgaver tillagt bergvesenet i henhold til vilkår fastsatt med hjemmel i andre lover.

Det samme gjelder bestemmelser og vilkår i håndgivelses- og leieavtaler inngått eller godkjent av Næringsdepartementet, og visse vilkår knyttet til lån i statlige låneinstitusjoner.

§ 4. Bergvesenet håndhever de bestemmelser som bergmesteren blir pålagt med hensyn til godkjennelse av planer og tilsyn med drift innenfor bergindustrien, når uttakene er underlagt konsesjonsvilkår.

§ 5. Bergvesenet plikter å rapportere til konsesjonsmyndigheten om brudd på bestemmelser og vilkår nevnt i punkt 3 og 4.

§ 6. Bergvesenet skal påse at rimelige miljøhensyn ivaretas under planlegging og drift innenfor de virksomheter tilsynet omfatter, og i samråd med miljømyndighetene sørge for at generelle og spesielle miljøkrav etterleves.

§ 7. Bergvesenet utfører planlegging og tiltak når det gjelder sikring, forurensning eller andre miljøspørsmål innenfor områder der staten har eier- eller forvalteransvar.

§ 8. Bergvesenet skal føre tilsyn med prospekteringvirksomheten i forbindelse med mineraler som faller inn under Bergverksloven.

§ 9. Innkalt rapportmateriale skal være tilgjengelig for enhver når materialet er frigitt til alment bruk.

§ 10. Reiser og befaringer foretas så ofte bergmesteren finner det nødvendig av hensyn til tilsynsvirksomheten og behandlingen av enkeltsaker, og når dette anses ønskelig og tjenlig for å ivareta bergvesenets interesser og utvikling.

Særskilt befaring skal foretas når bergvesenet blir underrettet om at driften skal innstilles eller nedlegges. Ved denne befaringen skal bergvesenet innhente opplysninger om virksomhetens tilstand, samt rapporter og karter m.v. av interesse for etatens arkiver.

Fra befaringer skrives rapporter til internt arkiv.

§ 11. Bergvesenet skal bistå interesserte med opplysninger om innsendte prøver og med råd, opplysninger, oversikter m.v. vedrørende funn og forekomster av mutbare og ikke mutbare mineraler og deres utnyttelse.

Bergvesenet skal bistå etater på fylkes- og kommunenivå med råd og veiledning i bergverkssaker.

§ 12. Bergvesenets bistand kan omfatte mineralogiske/kjemiske undersøkelser av innsendte eller egne prøver, samt befaringer og undersøkelser av lovende funn, forekomster og felt. Bergvesenets representanter skal i sin virksomhet generelt holde seg orientert om forhold av betydning for bergverksnæringen. Etaten bør arbeide for at slike forhold blir gjort kjent og nyttiggjort på best mulig måte.

§ 13. Bergvesenet skal avgi de erklæringer og rapporter angående bergindustrien som Næringsdepartementet måtte be om.

Det skal hvert år innen utgangen av juni måned avgis en beretning om bergindustrien for det foregående kalenderår. Departementet kan gi nærmere forskrift om den form årsberetningen skal ha.

Bergvesenet skal utarbeide en oversikt over produksjonsvolum i mineralnæringen med siktemål å få etablert et ressursregnskap.

§ 14. Årsmeldinger om etatens virksomhet med årsregnskap avgis til Næringsdepartementet innen 1. april det etterfølgende år.

§ 15. Bergvesenets regnskap føres av Norges geologiske undersøkelse (NGU) og revideres av Riksrevisjonen.

§ 16. Disse forskrifter trer i kraft straks. Fra samme tid oppheves forskrifter om bergmestrenes virksomhet av 8. februar 1974.

FORSKRIFT 28.01.94 NR. 94 OM ÅRSAVGIFT FOR MUTINGER OG UTMÅL.

Fastsatt ved kgl.res. 28. januar 1994 med hjemmel i lov av 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk § 45. Fremmet av Nærings- og energidepartementet.

Følgende årsavgifter fastsettes for opprettholdte bergrettigheter for perioden 1994–97:

1. I medhold av § 45 skal avgiften for rett etter mutingsbrev eller utmålsbrev, for hver påbegynt 10.000 m^2 utgjøre:
   a) For muting 30,–
   b) For utmål 50,–
   c) Årsavgift under pkt. a skal pr. mutingsområde ikke være mindre enn 150,–

d) Årsavgift under pkt. b skal pr. utmål ikke være mindre enn 300,–

2. I medhold av § 68 nr. 7 skal årsavgiften være:
   a) For lengdeutmål etter bergverksloven av 14. juli 1842 eller etter § 68 nr. 1 i gjeldende lov 1.485,–
   b) For lengdeutmål begrenset i fallretningen i medhold av § 68 nr. 5 utgjør avgiften for hver påbegynt 10.000 m^2 , regnet i horisontalplanet, av en rettvinklet firkant hvor utmålets lengde utgjør en side og den horisontale avstand til den i § 68 nr. 5 nevnte grunnflate utgjør en annen side 50,–
   c) Årsavgift for lengdeutmål under pkt. b skal ikke være større enn 1.485,–
   d) Årsavgift under pkt. b skal pr. utmål ikke være mindre enn 300,–

FORSKRIFT 24.06.94 NR. 515 OM REGULERING AV MAKSIMALSATSER FOR AVGIFT TIL GRUNNEIEREN I MEDHOLD AV BERGVERKSLOVEN.

Fastsatt ved kgl.res. av 24. juni 1994 med hjemmel i lov av 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk § 42 tredje ledd. Fremmet av Nærings- og energidepartementet.

I medhold av § 42 tredje ledd i lov av 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk fastsettes maksimalsatsen i perioden 1. januar 1994 til 31. desember 2003 til kr. 22.000,– pr. år. Endringen gjelder med virkning fra og med produksjonsåret 1994.

Andre utgaver av dokumentet

Hent opp dokumentet i HTML-format

Slik ser det ut med Internett browser mot CD-ROM'en

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER
NOU 1994:4

Kontrollen med «de hemmelige tjenester»

Innstilling fra EOS-kommisjonen, oppnevnt ved Kgl. resolusjon 24. september 1993

Avgitt 7. februar 1994

- Oversendelsesbrev
- Innholdsfortegnelse

Utgiver:
STATENS FORVALTNINGSTJENESTE
SEKSJON STATENS TRYKNING

Trykt utgave:
ISSN: 0333-2306
ISBN: 82-583-0279-5
Trykk: Falch Hurtigtrykk as, Oslo
OSLO 1994

Elektronisk utgave:
ISSN:0806-2633 (NOU Computerfile)
+//ISBN: 82-583-0279-5// DOCUMENT NOU 1994: 4//NO
HTML-versjon: Falch Infotek as, OSlo

Du må ha en Internett browser for å gjøre dette

Hent opp i tekstformat (RTF)

Kapittel 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Vedlegg 1 2 3 4 5 6 7 8 9

NOU

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

1994

1995

1996

ODIN HVIS DU HAR INTERNETT

HJELP BRUKERDOKUMENTASJON

MUP
MEDIE UAVHENGIG PUBLISERING